

ॐ

భగవద్గీత

విచారణ

భగవద్గీతా విజ్ఞానము

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుంక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాశిష్ఠి మహర్షి

గురు శిక్షప్తి

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాజీ

గురు గోతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి పరమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాకవి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు అరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్చుకోవటానికి

నన్ను “నేను” చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 9000000005083

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc x

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject:

Language:

Scanning Centre:

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Author's Last Name																														
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Year																														
1850-1900					1901-1910					1911-1920					1921-1930					1931-1940					1941-1950					1951-
Subject																														
Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...																						
Language																														
Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu																						

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిపూలు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

అను శ్రుత్యపనామక

విజ్ఞానలక్ష్మీనారాయణీయమండప

శ్రీమద్భగవద్గీతా విజ్ఞానము.

బెంగళురు హరీతాత్మకము

అలసరంగి పరిచయ గ్రహయి తము.

కర్త :

చల్లా తృప్తమూర్తి శాస్త్రి.

విషయ సూచిక.

మన ప్రస్తుతస్థితి : ప్రాకృత్తుముములు-గీత	...	1
శాస్త్రశబ్దనిర్వచనము	...	21
శాస్త్రోద్దేశ్యము	...	22
సంస్కారస్వరూపము	...	26
గీతాకాలమీమాంసా	...	30
గీతానామ మీమాంసా	...	50
ఉపక్రమము	...	50
భగవద్భగవహస్యము	...	52
గీతాశబ్దరహస్యము	...	80
ఉపనిషద్భగవహస్యము	...	94
సమస్తీనామరహస్యము	...	106
గీత-అపూర్వత-పూర్ణత-నైలక్షణ్యము	...	135
వైశ్వానికవిషయవిభాగము	...	155
సంఖ్యారహస్యము	...	174
గీతయందలి :-		
విద్యాయోగవిభాగాలు - ఆత్మవిద్య	...	195
బుద్ధివిద్యా-బుద్ధియోగములు	...	218
విద్యా-యోగ-పరిశిష్టవిచారణ	...	257
రాజర్షి విద్య	...	259
సిద్ధవిద్య	...	260

రాజవిద్య	...	263
ఆర్ విద్య	...	264
భగవద్విద్య	...	265
సమర్థకవచనములు :-		
జ్ఞానయోగము	...	268
భక్తియోగము	...	270
కర్మయోగము	...	274
ప్రస్తుత సామ్యవాదము	...	276
గీతయందలి :-		
పై రాగ్యబుద్ధియోగము (భగవంతుని సారాంశము)		281
జ్ఞానబుద్ధియోగము (సంస్కృతి జ్ఞానయోగము)		287
ఐశ్వర్యబుద్ధియోగము (సంస్కృతి భక్తియోగము)		292
ధర్మబుద్ధియోగము (సంస్కృతి కర్మయోగము)		297
జ్ఞానైశ్వర్య ధర్మబుద్ధియోగములందు పై రాగ్య		
బుద్ధియోగ సమావేశము		300
ఐతిహాసిక సందర్భసంగతి	...	303
సశీర్షక మూలపాఠము (సోపదేశోపనిషత్కము)		330
గీతాతాత్పర్యనిరుక్తి (విభానసంగ్రహము)	...	451
శిక్షాదశతయూ		452
ఆత్మయోగము		453
ఆత్మ		453

దైవికబ్రహ్మవిజ్ఞాన సంగ్రహము	...	461
ఆత్మగూతువులు-బ్రహ్మకర్మము	...	464
విద్యా-వీర్య విభాగములు	...	469
సంశయము	...	471
శోకకారణము	...	471
భగవద్వసిద్ధి	...	472
శోకనివారణము	...	472
కర్మసన్యాస ప్రత్యక్ష్యాసము	...	473
గూఢసామ్యము	...	474
జ్ఞాన-క్రియా-సామ్యవాదము	...	477
అనామక సామ్యవాదము	...	477
సామ్య-సామ్యవాదము	...	478
యాజ్ఞానసామ్యవాదము	...	479
ఈశ్వరార్థ సామ్యవాదము	...	480
అహమ్కారసామ్యవాదము	...	481
సామ్యవాద నిష్కర్ష	...	483
సన్న్యమ-ర్ష	...	484
గీతావిషయగహస్య సంక్షేపము	...	485
ఆత్మదర్శన సమీక్షా సంగ్రహము	...	485
ఆత్మసమీక్ష :-		
బుద్ధియోగ జ్ఞానోపయుక్త జీవాత్మజ్ఞానము	...	504

జీవప్రజాపతి-చతుఃపర్వత్వము	...	504
ఆత్మ-పరాత్పరుడు	...	505
అమృతాత్మలు-మూపురు పురుషులు	...	506
పంచబ్రహ్మలు-ఆత్మలు	...	508
ఆత్మనిష్కర్ష	...	511
బ్రహ్మకర్మ సమీక్ష	...	514
యోగత్రయమూలాభ్యాసము	...	522
కర్మయోగసమీక్ష	...	525
జ్ఞానయోగసమీక్ష	...	546
భక్తియోగసమీక్ష	...	549
గీత-బుద్ధియోగరహస్యము	...	567
వైరాగ్యబుద్ధియోగము	...	567
జ్ఞానబుద్ధియోగము	...	568
విశ్వరూపబుద్ధియోగము	...	569
ధర్మబుద్ధియోగము	...	570
నిష్కర్ష	...	574

ఓమ్

నమ అవ్యయాత్మనే శ్రీకృష్ణాయ.

గీతా విజ్ఞానము.

శ్రీ భగవద్గీతా విజ్ఞానపరిచయము

మన ప్రస్తుతస్థితి, ప్రార్థనములు, గీత.

“మౌనము భవతీ మానసికనే ధృతము లభించుచో నెల్లప్పుడు
 మౌనము. అనంతర భవతీ మానసికవలసివచ్చినను చేసికొని కాకుండు
 ధృతములను, ధృతముగను గావలయును.” ప్రతి పిదమ
 మౌనము మన ముద్రావృత్తి యుట్టున్నది. ఇందుకు మూల
 ముగ్ధసహస్య; దానికముల మానశ్యకతావృద్ధి- యిది మన
 ప్రస్తుత నాగరకతను మూలము. ఇందువలన నెన్నియో యాని
 మౌనము, మానములమున నావశ్యకతావృద్ధి- మరల
 నానిమౌనము, ఇందును నావశ్యకతాభివృద్ధి- సురసా హను
 ముగ్ధుల పోటీవలననున్న యీ ప్రస్తుతస్థితిగను నాగరకతాభివృద్ధి
 సూచకమని మన యభిప్రాయమయ్యున్నది.

భక్తి స్థితిలో మరయొకమూలనుండి “ప్రస్తుతము, తిండి,
 నుడ్డ కావలయు, అన్న వస్త్రములకు జాలిసంతయుండినచో
 శాస్త్రములందలి, సాహిత్యము, మతము, వేదాంతము, నీతి
 తరువాత చూచుకొందము” అని యొకగోల వినబడుచున్నది.

“ఎంతో నాగరకతవంకకు బరుగిడుచున్న మనకు మధ్య
 నీగోలయేమి? ఈ నాగరకతకు దీనికి సమన్వయమెట్లు? నూతన
 నావిష్కారప్రక్రియోపదేశమున నీయర్థసమన్వయ నావిష్కారచో
 అన్నవత్త్రములకు గొరతయుండదు. కనుక నాపనిగానినవల
 యను, ఆయావిష్కృతపదార్థములను మన ముపయోగించు
 కొనవలయును, అందువలన నుభయతారకముగ నుండును” అని
 యొక యుపదేశము.

పైని జెప్పిన యూహలన్నిటికి మూల విభాగిక
 ప్రపంచదృష్టిగో యై యున్నది. ప్రకారాంతరమున భౌతిక శరీర
 ప్రధానదృష్టియనియు ననవచ్చును, ఇందువలన భౌతికపదార్థాభి
 లాష మెండగును. పదార్థమాత్రము త్షణికక్రియాసంపన్నము,
 త్షణికరూపమగుక్రియ, అవ్యక్త-వ్యక్త-అవ్యక్త అను మూలము
 భావములతోగూడినదై నాస్తిరూపమగును. కనుక ఈదృష్టి
 అనగా భౌతికవిజ్ఞానవాదము త్షణికవిజ్ఞానవాదమై యున్నది.
 నాస్తిరూపమగు నీవాదము నిరాధారము, కనుక త్షోభకు,
 నసంతృప్తికి మూలము. భౌతికవిశ్వము త్షణికక్రియాసంపన్నము.
 కనుక దాని నుపాసించువారికి విశ్వముం గూర్చి “శూన్యం
 శూన్యం—క్షణికం క్షణికం, దుఃఖం, దుఃఖం—స్వలక్షణం స్వల
 క్షణం” అను లక్షణము తప్పదు. శూన్య మెప్పుడును
 శూన్యమే—పూర్ణ మెప్పుడును గాజాలదు. తృప్తి మూలమందు
 గల భౌతికపదార్థములు పూర్ణతాలక్షణసంతుష్టి కెన్నడును
 కారణములు కాజాలవు సరిగదా, విశేషించి, తృప్తికాశపడి

నలయందు బిక్కు-కొన్న మృగము తప్పించుకొనుటకు పశు ప్రమాసమంతయు మరింత చిక్కువడుటకే కారణమగునట్లు శాంతికొరకు భౌతికపదార్థములం దాసక్తుడగువాడు, మరింత అశాంతి నే యనుభవించును. ఈసాంసారిక నై భవములు అశాంతి నూపమగు స్పృహయం దాహుతములై యుత్తరోత్తరము అశాంతిస్పృహకే కారణము లగుచుండును. ఈవచనముంజూడును.

“సజాతురాదుఃకామానాముపభోగేనశామ్యతి.

హవిషార్యష్టప ర్మైపభూయఏవాభివర్జితే”

ఈక్షణికనిజాననాదమంతయు, నొక యాస్తికుని దృష్టి యందు పుచ్చముగ నోచును. ఈక్షణికవిశ్వమంతయు నొకస్థిర సత్త్వ నాధారపడి యుండితీగనలయును. గతితత్త్వమున కాధారము స్థితితత్త్వమేయగును. ఈ సత్త్వబ్రహ్మ.

ప్రత్యస్తాశేషభేదంయత్ - సత్తామాత్రమగోచరమ్.

పచసామాత్మసంపేద్యం-తద్జ్ఞానంబ్రహ్మసంక్షితమ్(పంచదశి)

“అస్తిత్యేవోపలబ్ధివ్యః” అనిశ్రుతిః ఈసత్తాబ్రహ్మపై నాస్తివిశ్వము ప్రతిస్థితము.

“అసన్నేపసథపతి అనద్రుహ్మితివేదచేత్.

అస్తిబ్రహ్మితిచేద్వేద సంతమేసంతతోవిదుః : (తై . ౬)

“సచ్చ, త్యచ్ఛాభవత్”-“అమృతంచైవమృత్యుశ్చ, నదసచ్ఛాహమర్దుః :”

“సర్వఖర్విదంబ్రహ్మ” ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతుల పర్యాలోచనచే అస్తి - నాస్తి. (అత్మనిశ్చ) యనురెండు నొకే

వస్తువుయొక్క స్వరూపములేయైనను నా స్థితత్వస్వరూపము నాస్తి కుడై ఖోభకాలవాలమగునని, ఈవరణే యుద్ధిగిరియి. అస్థితత్వస్వరూపానకుడన్ననో, సత్త్వము మూలమగునందుకొని. నాస్థితత్వయావశ్యకతల నన్వేషించుకొనుటకు ముందును సాగును. నిమిశభౌతికవిశ్వమతని యంతర్జగత్తునందంతగాఁ దన ప్రభావము జూపజాలదు. అందువలన కేవలము శరీరయాత్రాని న్యాయము నకు దక్కువలో దక్కువ సాధనములపేక్షింపుచు యావన్నాత్రముననే పూర్ణత్వప్తి నొందుచు, శాంతికిఁ బ్రవేశించును.

“యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టో ద్వంద్వతీతోవిమత్సరః”

“శరీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్నాపిత్తితిత్తిష్యతి” (గీతా॥)

ఇట్లు అస్థితత్వమును భూమానోడను, నాస్థితత్వమున కల్పత్వముతోడను సంబంధముకలదు. అస్థితత్వసమన్వయమున రించి : “యోవై భూమాతత్సుఖం, యదల్పగత్స్సుఖం, నాత్మే సుఖమస్తి, భూమానమిత్యుపాస్య” భూమ యే నిజమగుసుఖము, అల్పతయేనుఁగుము, భూమయనబహుత్వమునకుజేరు - గీతాగీత అస్థితత్వమును నాత్మతో సంబంధముకలదు, అల్పతయను నక్షయ. దీనికి ప్రతిష్ఠ నాస్థితత్వ విశ్వసంపత్తియైయున్నది. కనుకనే కేవల భౌతికవిశ్వమునుండి భూమాలక్షణమును దాని వికసమునాశించుట దురాశామాత్రమే యగునని ఋషియొదేశించుచున్నాడు :— “నామృతత్వస్యతు, ఆశాస్తివిశ్లేష, తమే వదితిత్వాతిమృత్యుమేతి, నాస్యఃపంథావిద్యతేయనాయ.

ఇంతకు— ఈ యస్తి - నాస్తి తత్త్వనిరూపణవలన విశ్వ మంగన¹) మానవసమాజము, అస్తి - నాస్తి భేదమున రెండు భాగాలుగ నుండునని జేలినది. మరియు, సీరెండు నొకేవస్తువు యొక్క - (బహు) స్వరూపములనియు నించుక గుర్తించితిమి.

అ సిజ్ఞానపరిచాయకము సూర్యదేవత ప్రత్యక్షముగ నున్నది. సూర్యుని తనతో అస్తిభావమునకు బ్రతిష్ఠ. సూర్యాస్తమ యగుమునో అస్తిప్రపంచము నాస్తిభావమున బరిణతమగును. విశ్వసత్త్వము సూర్యుడేప్రతిష్ఠ. మనయాశ్మనత్వము సూర్యుడే యాధారము. “సూర్యతత్కాజగత్ సస్మాషశ్చ” అని శ్రుతి.

నిజముగ నిదియొక గొప్పచమత్కారమే. మన, - మన యాశ్మ అస్తిలక్షణమునకు బ్రతిష్ఠయగుచు, నాస్తిలక్షణమునకు శరీరమునకు లేదా భౌతికపదార్థమునకు బ్రతిష్ఠయై యున్నది. ఆసూర్యుడే, తనయొక రూపమున నాశ్మగను, వేరొక రూప మున భౌతికపదార్థప్రభవమగును శరీరముగను నై యున్నాడు. సూర్యుని యొరండు విరుద్ధరూపములును గ్రమముగ నిత్ర + వరుణ నామములగు బ్రహ్మములై యున్నవి. నిత్రరూపమున సత్య యాత్మయు, వరుణ రూపమున వశ్యతే శరీరమునై యున్నాడు. ప్రకారానగమున సత్యే ఆశ్మ సృష్టిప్రవర్తకు డును, భూతసృష్టి లేదా అర్థసృష్టి జనకుడు నై యున్నాడు.

ఉత్తర - దక్షిణ ధ్రువముల సంపద నెరుంగుదురు. ఈ రెండు ధ్రువములనంటి యొకగీటు గీచినచో దానిని మధ్యా

హృత్పత్తమనియు, యామ్యోత్తర వృత్తమనియు, ద్రువప్రోత వృత్తమనియు నందురు. ఈ వృత్తసంఖ్య 360 కలదైనను ప్రస్తుతము మనకు గావలసినది మధ్యరాత్రికిని మధ్యాహ్నము నకును సంబంధము గలదియు, ఆఖ్యాన రహస్యభాష ననుసరించి 'యూర్వశీ అప్పరా' యను మధ్యవృత్తము. ఇదే ఆ మిత్ర + వరుణ భావములను విభాగించునది. అనగా పూర్వ పశ్చిమములను విభాగించునది—మధ్యాహ్న మధ్యరాత్రులు యీవలిభాగము అనగా దేని క్షీతిజముపై సూర్యోదయ మగునో అది పూర్వదిక్కు. దానికి అవలిభాగము అనగా దేని క్షీతిజముపై సూర్యాస్తమయమగునో అది పశ్చిమదిక్కు. పూర్వకపాలము సూర్యుని మిత్రరూపప్రతిష్ఠ. పశ్చిమకపాలము సూర్యుని వరుణరూప ప్రతిష్ఠ.

వైదిక పరిభాషానుసారము శత్రువును వరుణుడనియు, మిత్రుని మిత్రుడనియు నందురు. మిత్ర + వరుణశబ్దములే యీయర్థమును జెప్పును. ఇమిదా (న్నేహనే పాణి, భావది) ధాతువునుండి మిత్రశబ్ద ముత్పన్నమైనది. యేవ్యక్తి లేక తత్త్వము మనతో గలియునో, మనవైపునకు వచ్చునో, మనకనుకూల మగునో, అది మిత్రతత్త్వము. పూర్వకపాలస్థ సౌరతత్త్వము ఈ పనులు గావించును గనుక మిత్రశబ్దమున వ్యవహరింతుము. రాత్రి పండ్రెండు గంటలు దాటినది మొదలు పగలు 12 గం|| వరకు సౌరతత్త్వమున కీస్థితి యుండును. ఈ తత్త్వసత్తయే

మన జ్యోతి-ప్రకాశము. అహఃకాలసూచకము. కనుకనే వైజ్ఞానికు లహఃరాత్ర విభాగము ననుసరించి ఈకాలము నహఃకాలముగా నంగీకరించిరి. శాబ్దములు దీనిని అద్యతన మందురు. (నేడు)

సంవరణార్థకవృక్ష (వరణే-క్ర్యాది) ధాతువునుండి వరుణ శబ్ద ముత్పన్నమైనది. ఏవ్యక్తి లేక తత్త్వము మనతో వియోగ మొందునో, మనల నావరించునో, మనకు బ్రతిఘటమో అది వరుణుడును. పశ్చిమకపాలస్థ సౌరతత్త్వ మట్టిదికనుక నది వరుణుడు. పగలు 12 గంటలు మొదలు రాత్రి 12 గంటలు నరకు సౌరతత్త్వమున కీస్థితి యుండును. ఈతత్త్వసత్త మనకు తమస్సు-అంధకారము-రాత్రి సూచకము. కనుక నీకాలము రాత్రిగ నంగీకరించిరి. నైయఃకరుణలు దీనిని అనద్యతన మందురు. (నేపు)

నిత్రతత్త్వమింద్రుడు, “రూపం సూపం మఘవాబోధ వీతి” అన్నట్లు ఇంద్రుడు జ్యోతి కధిస్థాత. వరుణుడు జలదేవత. ప్రకారాంతమునః—జ్యోతిర్మయప్రాణ మింద్రుడు, ఆప్యప్రాణము వరుణుడు. ఇంద్రుడు దేవస్పృష్టికి మూలాధారము, వరుణుడనురస్పృష్టి ప్రసర్తకుడు. ఇరువురియందును అశ్వమాహిష్యము (సహజవైరము) కలదు. అతనిది తూర్పు, ఇతనిది పడమర. తూర్పున నుదయము, పడమట సస్తమయము.

ఇంద్రతత్త్వ మాశ్మకు బ్రహ్మిష్ఠ—వరుణతత్త్వము శరీరమునకు బ్రతిష్ఠ. శరీరమునందు నీరు దిగిపోయినచో వృద్ధ

ఆత్మ-శరీరములకు మూలకారణములు. ఇక:-ఎవరి ఆత్మ యందు వరుణప్రాధాన్యముండునో వారి శరీరస్థుడగు నాత్మేంద్రు డాత్మస్థానమును విడచి శరీరమునందు బ్రతిష్ఠితుడగును. అసగా వారుఃస్పృష్టియొక్క రూపమునందు, అంతస్తలమున వరుణ సామ్రాజ్యమును, బహిస్తలమున నింద్రసత్తయు నుండును. కనుక పీరియాత్మ కృష్ణాబోమయవరుణుని కారణమున మలిసముగను, (నలుపుగను) శుక్లేంద్రుని కారణమున శరీరము శుక్లముగ నుండును. ఇక ఇట్టి వారుణనునుష్ఠుల ప్రధానదృష్టి శరీరమందే యుండును. ఆత్మ యెంతమలినముగనున్నను శరీరము శుభ్రముగను పుష్పముగను స్నిగ్ధముగ నున్నజాలును. అది ఈ వారిధ్యేయము.

సరిగ నిందుకు విపరీతముగ నెవరియాత్మీయం దింద్రప్రాధాన్యముకలదో వారి శరీర వరుణభాగ మంతస్రవేశము సేయ నవకాశము దొరుకదు. అంతస్తలమున నింద్రసామ్రాజ్యము, బహిస్తలమున వరుణ సత్తయు నుండును. పీరియాత్మ శుక్లేంద్రునివలన నిర్మలమై యుండును. శరీరము వరుణసత్తచే కృష్ణ వర్ణముగ నుండును. ఇట్టి యెంద్రమనుష్ఠులదృష్టి యాత్మపై నుండును. శరీరము స్వస్థముగనున్న జాలును ఇక వేరే శరీర చింతలుండవు. ఆత్మను మలినపరచు నాహారవిహారములకు వారు వెరతురు.

పై జెప్పిన విషయములందు ఆయాదేశ విశేషపరిస్థితులందు అంశికరూపమున కొన్ని యపవాదము లుండవచ్చును.

కాని సామాన్యముగ పశ్చిమదిశయందు వరుణమనుష్య ప్రాధాన్యమును, పూర్వదిశయందు ఇంద్రమనుష్య ప్రాధాన్యమును జూచును. వారు శరీరముచే గౌరవవట్టలు. ఆత్మచే మలినులు. వీరు శరీరముచే కృష్ణవర్ణులు. ఆత్మచే నిర్మలులు. వారికి భౌతిక వైభవ ముపాస్యము. వీరికి యువాస్య మాత్మవైభవము. వారు రాత్రికి-అంధకారరూపక్షణిక విజ్ఞానమున కుపాసకులు. వీరసాను-జ్ఞానప్రకాశముపకుపాసకులు, వారు వరుణులై వరుణులైరి. అనగా :-

జలమునకే వరుణుడని పేరు. వస్తుతః దానికి నరణమని పేరు. ఇది యాక్రమించినచోట నలునైపుల జుట్టుముట్టి యితర సత్తను సహింపక పరాభ్యుదయముం గూలద్రోసి తనసత్తనే స్థిరము గావించుకొనుట మూలముగా సంవరణము గావించును గనుక వగణమని జలమునకు పేరు. దీనిని పరోక్షభాషయగు నైదిక భాషయందు వరుణశబ్దమున వ్యవహరించిరి. ఇట్లు శ్రుతి చెప్పినది.

“యచ్చపృథ్వాఽతిష్ఠంస్తద్వర్ణోఽభవత్. తంవావీతంవరణంసంతం
వరుణమిత్యాచక్షతే పరోక్షేణ. పరోక్షప్రియా ఇవహిదేవాః ప్రత్యక్ష
ద్విషః” (గో. బ్రా.)

వీరు స్పర్శయందు జల్లగ నుండును. ఎంతో సమ్రత గలది. దానితో స్నేహమొనరించిన వానిం దసలో కలిపికొని పేరులేకుండ జేయును. జలము సత్యమర్యాదారహితము ఋత ప్రధానము. దీనికి నియతమార్గములేదు. స్వకీయస్వాభావిక

ఋతభావమువలన నేవో యొకమార్గము జూచుకొనుచుండును. వారుణీప్రజాస్వభావముగూడ నిదే.

ఇంద్రతత్త్వమే మిత్రము. మిత్రతత్త్వమనుకూలము. సత్యమార్గప్రతిష్ఠితము. సౌరరశ్మిలం జూడుడు. ఎట్టినియత మార్గమున వ్యాపించునో ! ఒకనూపుగింజ నడ్డముగ బెట్టినను, అవిదానిం దగిలివచ్చిన మార్గమున వెనుకకుబోవునేకాని యిటు నటుబోవు. కాని, జ్యోతిర్మయములగుటవలన స్వభావముచే నుగ్రములు. కనుకనే సత్యస్వరూపియగు సూర్యుడు తపనుడన బడును. కాని యితడు తన సత్యశక్తిచే దోషములను వెలువ రించినేయును. ఆత్మను నిర్మలముగావించును. అంతటను తన విభూతి ప్రదానముగావించును. వరుణునివలె నితడంధకారమున (మోసమున) బడద్రోయడు. మరి : వికాసమిచ్చును. ఇంద్ర ప్రజాస్వరూపముగూడ నిదేవిధముగలది.

రెండు తెగలవారలును వరుసగా బూర్వ పశ్చిమదిక్కులందు విభక్తులై యున్నారు. పశ్చిమదేశమంతఃకృష్ణము బహిష్కృష్ణము, భౌతికవాదము లేక జడవాదము నుపాసించును. పూర్వ దేశమిందుకు వ్యతిరేకము. వారు సామ్రాజ్యలోలుపులు. పాశ్చాత్యరాజుల మనోవృత్తిని శ్రుతియొకచో నిట్లుచెప్పెను :-

“తస్మాదేతస్యాంప్రతీచ్ఛాందిశి యేకేచపీచ్ఛానాంరాజానోయేఽపాచ్ఛానాంస్వరాజ్యాయైఽతేఽభిషిచ్యస్తేస్వరాడిత్యేతానభిషిక్తానాచక్షతే(ఐ.బ్రా)

మరియు :- నింకొకరహస్యము శ్రుతి స్పష్టముగానే చెప్పినది :-వరుణయాగమున నల్లని వస్త్రదానమున్నది. వరు

ణుని కొరకు కృష్ణప్రీతి (నల్లనడ్లు) విధానమున్నది : అది వరుణ ప్రతికృతియగు మనుష్యశిరస్సున నాహుతిగ వేయవలయును, ఎందుకన : నట్టిమనుష్యుడు పాపాత్ముడని శ్రుత్యభిప్రాయము. యజమానుడీ యాహుతిచే, తన పాపముల నా వరుణ ప్రతికృతియగు మనుష్యుని నెత్తిపై బడవేయును : ఈ మంత్రము లీపురుషునింగూర్చి బ్రమాణములు :

“పురోడాశం దశకపాలంవిరవఃత్కృష్ణానాంప్రీహీతాం”

“తద్ధివారుణం, యత్కృష్ణ. ఖలత్తే. ర్వక్లిథస్య. శుక్లస్య. పింగాక్షస్య, మూర్ధజుహోతి” :-

(ఖలత్తేః=బట్టతలవాడు, వేడి, ర్వక్లిథః=ఇంచుకపరిశ్రమ వలన చెమటపట్టువాడు. తక్కినదిసుగమము.)

ఇంతవరకు నల్ల - తెల్ల యితిహాసము నిష్కర్షగ దేలినది. మనుషీరెండు తెగలను ఆర్య-అనార్య భేదమున వ్యవహరించెను. ఇందువలన మన ప్రస్తుతస్థితిం బరిశీలించుకొన్నచో భారతవర్షము కేతుమాలా వర్షమైనదని యుషక్రమమునందు దహరించిన పంక్తులవల్లనే త్రోచగలదు. పరిణామమున వినాశకారకమును, ప్రస్తుత వైభవవినోదకారణమును, భౌతిక విశ్వదృష్టి ప్రధానమునగు క్షణికజడ విజ్ఞానముననుసరింపుచు, ‘ధనమూలమిదంజగత్’ అను సూత్రముం జపించుచు ఆర్యయుషులుపదేశించిన యాదర్శమించు మించుగ నష్టప్రాయము గావించుకొని - ధర్మ - కర్మ - శాస్త్ర - ద్విజ - గురు-పూజ్యాద్యవ హేళ

గావింపుచు, “సుఖమాత్యంతికంయత్తత్ బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియం” అను సహజమున నాత్యంతికసుఖవిస్మృతినొంది కృత్రిమ సుఖసాధనములను సత్యములని వాని నపేక్షించి యన్వేషింపుచు ఇంద్రియములకతీతమైన సుఖముమాట మొదిలులేకు సరిగదా, యింద్రియములకైన చాలినంత సుఖములేక వాంఛామాత్ర పరిగ్రహమున నదే సంపూర్ణసుఖమని యనుభవరహితమగు సిద్ధాంతహాసమున తృప్తినొందుచున్నాము. వర్ణాశ్రమాదిధర్మముల విషయమిక నడుగ నే యక్కరలేదు. దేవపితృపూజాదులం దలపెట్టనైనరాకు. ఇవియెల్ల బ్రత్యక్షప్రమాణమున బరిహాస పాత్రములై పోయినవి. అనుమాన మేమియు లేదు. ఇక : క్రస్తుతము :—పై సిజెప్పిన :—

మిత్రావరణ సంబంధముననైన రెండు తెగల సృష్టి వివర్తముల విన్నవెంటనే యొక నిర్ణయమునకు వచ్చెదము : ఎట్లన :—“భారతీయాదిర్యానుసారము సంసారిక నైభవములను ద్యజించి వేళకుదొరికిన దేనినోతిని తృప్తినొందుచు, అహోరాత్రము లాత్మచింతనయందు మగ్నులమైయుండవలయును. ఏలయన కర్మమయవిశ్వ మళాంతి కారణము. కనుక కర్మత్యాగమే యుచితము”

ఇత్యాదికమగు నీయభిప్రాయమునకు దూరమునుండియే పదివేల వందనములు. అభ్యుగమఘక్కి ననుసరించి యొకించుక తడవు కర్మత్యాగలక్షణమగు విశుద్ధాత్మవాదముపాదేయ మనుకొన్నను, కర్మ (సంచితకర్మ) వలన గర్మమయవిశ్వమందు

బుట్టి కర్మసాధకములగు కర్మేంద్రియములతోగూడి యుండు వాడు కర్మత్యాగము సేయుటనునది సర్వదా అనంభవము.

రాజ్యవై భవము, సామాన్యసంఘటన నియంత్రణ, వ్యవస్థలు, మొదలగునవి లేకుండా బ్రహ్మచర్యంతియుండదు. ఇవి యెల్ల నాత్మవాది దృష్టియం దశాంతిమూలములు. ఇట్టిస్థితిలో గర్మత్యాగలక్షణముగు నాత్మవాదము కేవలము పుస్తకమం దుండదగిన వస్తువేగాని దానికి వ్యావహారిక సూచనమయ వీలు పడదు. చివరకు మరల పాశ్చాత్యదగ్ధమే శరణ్యమగును.

ఈవిప్రతిపత్తిని దూరీకృతము సేయుటకే గీతాశాస్త్ర మవతరించినది. గీతాశాస్త్రదృష్టియందు విశుద్ధాత్మవాదము లేదా. జ్ఞానవాదమవశ్యమనుసాదేయము. “నచసన్యసనాదేవ సిద్ధిం సనుధిగచ్ఛతి.” “నకర్మణామనారంభానైష్కర్మ్యం పురు షోశ్నుతే” అను వచనము లీవిషయము స్పష్టముసేయును. కర్మత్యాగలక్షణ సాంఖ్యనిష్ఠకు భగవంతు డేకాంతశత్రువు.

సార్థాగ్యవశమున గొన్ని శతాబ్దులనుండి భారతీయ విద్వాంసులు విశుద్ధ జ్ఞానయోగ ప్రతిపాదన గావించి కల్పిత మగు జగన్నిధ్యావాద * వ్యామోహమున బడవై చి మనలను కర్మసంపత్తి శూన్యలంగావించి వైచియున్నారు. ఆర్యసంకతి యీ సాంప్రదాయ దురుపదేశమువలన కర్మనై ముఖ్యము నొందినది. అందరు నాత్మనిత్యతారాగమునపస్వరముల బాడ

* ఈవిషయ విమర్శ మరియొకచో జూడవలయును.

మొదలుపెట్టిరి. అందరి యంతఃకరణములందును “సంసారము మిథ్య, కర్మ విడువుము” అను విషబీజము నాటుకొన్నది. ఇందుకు బరిణామముగ నీదేశముఃకర్మరజాతులకు బలినీవేదన గావించడినది. భయంకరమగు నీయపచారమువలన శతాబ్దుల కొలది నర్వతంత్రస్వతంత్ర భారతము పరతంత్రతాశృంఖలా బద్ధమైపోయినది. అంతటితో వ్యాఖ్యాతలగు విద్వాంసుల లీల సమాప్తినొందినది. వారు, శాస్త్రములందును ఈ ముద్రదండగిలించిరి. గీతవంటి బుద్ధి యోగశాస్త్రముంగూడ జ్ఞానయోగపు రంగునందు ముంచి లేవనెత్తుటయందు లోపము నేయలేదు. ఈచర్చతో నిపుడు పనిలేదు. ఇందువలన నీశాస్త్రమెట్లు వికృతినొందినదను విషయము ముందు విశదపడగలదు. ప్రస్తుతము చెప్పదలచినది :-గీతాదృష్టియందు కర్మత్యాగలక్షణమగు జ్ఞానమార్గమునకు విలువ లేదనియే.

అట్లయినచో పాశ్చాత్యదర్శప్రకారము కర్మపరిగ్రహ లక్షణముగల విజ్ఞానవాదమునే గీత ప్రతిపాదించుచున్నదా? కాదు :-గీతకు కర్మత్యాగలక్షణవిశుద్ధజ్ఞానమార్గము హేయమైనట్లే కర్మపరిగ్రహలక్షణ విశుద్ధవిజ్ఞానమును తుచ్ఛము. ఎలయన :-మూలమునందు జ్ఞానములేని విజ్ఞానము భూతభాగ సమృద్ధికి గారణమయ్యును, శాంతిలక్షణమగు నాత్మానుగ్రహములేకుండుటచే క్షణికమగుటవలన చివరకు క్రాంతిజనకమైనను నాశకారణ మగును. కనుక నీవాదము కల్యాణమార్గ ప్రతిబంధకమే యగును.

ఉన్నతి నొందుటకుగలస్వతంత్ర మార్గములు జ్ఞానము-
కర్మయని రెండు. ఈరెంటిని గీత నిషేధించుచో మరి గీతాభి-
ప్రాయమేమి? జ్ఞాన+కర్మల సమన్వయము. జ్ఞాన+విజ్ఞాన
ముల యేకీకరణము. ఆత్మ+విశ్వముల సంవిశ్రణము. మూల
మం దాత్మ ప్రతిష్ఠితమై యున్నప్పుడే విశ్వవిజ్ఞాన ముత్తమము.
విజ్ఞానమూలమగు విశ్వనిభూతి కుచ్ఛేదము లేనప్పుడే ఆత్మజ్ఞా-
నము శ్రేష్ఠము. ప్రత్యేక ప్రత్యేకము రెండును త్యాజ్యము
లగును. ఆత్మమూలకమగు పారలౌకికసుఖమును మనము
వాంఛింతుము. అది మన పరమపురుషార్థమే; కాని దానితో
నై హలౌకిక స్వార్థమును సర్వదా పోగొట్టుకొని చేతులు కడుగు
కొని కూర్చుండము. “జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం” “జ్ఞానవిజ్ఞాన
తృప్తాత్మా” “కర్మణ్యైకకర్మయః పశ్యేత్ అకర్మణిచ కర్మ”
ఇత్యాది ప్రమాణములు మున్నందు విశేషమగును.

ఉత్తమభోజనము, సుందర వేషభాషలు, ప్రజావృద్ధి,
సమృద్ధవై భవము, రాజ్యసత్త, సామ్రాజ్యసుఖోపభోగములు,
శిల్పము, కళ, వాణిజ్యము మొదలగునవన్నియు మనకుగావలెను.
పారలౌకిక పురుషార్థమును గావలెను. ఇటు సమృద్ధి-అటు
ఆనందము-మన మానందోపాసకులమైనపు డిహమునందుమాత్ర
మేల దుఃఖపడవలెను? ఆనందము మనజన్మసిద్ధమగు హక్కు.
సామ్రాజ్యసుఖభోగములు మనప్రిత్యములు, స్వతంత్రత మన
యారాధ్యమంత్రము. అయీ మనవిషయములందు స్వార్థప్రేరి

తులగు నరరాక్షసులు హస్తక్షేపముగావించి యడ్డముగ నున్నచో అర్జునునకువలె మనకును భవదాదేశము “యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః” అని కావలసినదే. “మయిసన్యస్య మత్పరః” అన్నట్లు జ్ఞానోపాసన విడచి కర్తవ్యమువంకకు మరలవలసినదే. అందులకు వెనుదీయరాదు. ఫలయన :-

“పరతంత్రరాష్ట్రమునకు ధర్మములేదు. శాస్త్రములేదు. క్షణమైన సుఖములేదు. పరతంత్రున కివియేల : వానికి సభ్యత యేమి? ఆవశ్యకత కేమియుండును? నామమాత్రమునకున్నను వానివలన లాభమేమి?” అని స్వతంత్ర పరతంత్రముల యీమిమాంసనే శాస్త్రకారులు మనయెదుటబెట్టిరి. ఈమను వచనము జూడుడు :

“యద్యత్పరవశంకర్మ, తత్తద్యత్తేనవర్జయేత్
యద్యదాత్మవశంతుస్యాత్ తత్తత్తేవేతయత్నతః
సర్వంపరవశం దుఃఖం సర్వమాత్మవశం సుఖం
ఏతద్విద్యాత్సమాసేన లక్షణం సుఖదుఃఖయోః” (4-158-159)

మనయద్దేశ్యము సుఖమైనచో దుఃఖమేలవచ్చెను? ఆనందస్వరూపబ్రహ్మ యీవిశ్వ కర్మయం ద న వ ర త ర తు డ య్యును నిత్యసుఖయైనపుడతని యంశభూతులమగు మనము విశ్వమువలన గ్లానిబడనేల? దీనికి నివారకమగునట్టి - ఆయుషా ముము మన మన్వేషింపదగినదే. దాని ప్రభావమువలన, విశ్వా న క్తి మూల దుఃఖమాక్రమింపరాదు. విశ్వసంపత్సంబంధి సుఖము

తొలగరాన- అట్టి యుపాయము జ్ఞానవిజ్ఞాన సమిప్తిరూపమగు బుద్ధి యోగ మొక్కటే, దానిని ప్రతిపాదించునది గీతాశాస్త్ర మొక్కటే-

ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలు దీని 18 యధ్యాయములను ఒక్కొక్కటి కారేసిచొప్పన (1) జ్ఞానయోగము (2) భక్తియోగము (3) కర్మయోగము అని మూడుభాగములుగా నెంచిరి. ఒకరి దృష్టియందు గీత విశుద్ధజ్ఞానయోగ గ్రంథము, వేరొకరి దృష్టియందు శుద్ధభక్తియోగశాస్త్రము, ఇంకొకరిదృష్టికి కేవల కర్మయోగశాస్త్రము- దార్శనికదృష్టితో నెల్ల మతములును సువ్యవస్థితములే. కాని, గీతసుద్ధదర్శన (జ్ఞాన) గ్రంథముకాదు. మరేమన:-జ్ఞానయుక్తవిజ్ఞానగ్రంథము, విజ్ఞానదృష్టితో పూర్వోక్తములగు మూడు యోగములు నయోగములు. గీతయందీ మూడుయోగములందొకటియు జెప్పబడక నేటివరకు వ్యాఖ్యాతల దృష్టికి *బరోక్షముగ నుండియున్న బుద్ధియోగము నిరూపింపబడుచున్నది. కనుక గీతను బుద్ధియోగ శాస్త్రమందుము. ఈబుద్ధియోగదృష్టితో గీత నాల్గుభాగములు నేయవచ్చును. కారణమేమన (1) వైరాగ్యము (2) జ్ఞానము (3) ఐశ్వర్యము (4) ధర్మము. అని బుద్ధితత్త్వము నాల్గు భాగములగును. ఈ నాల్గింటి స్వరూపములను జెప్పు నాల్గువిద్యలు, (1) రాజ్విద్య (2) సిద్ధవిద్య (3) రాజవిద్య (4) ఆర్షవిద్యయనియందురు. మొదటి యారధ్యాయములును (1) వైరాగ్యబుద్ధియోగ

* అభినవగుప్తని వ్యాఖ్య బుద్ధియోగము నియంకిత సూచించెను

ప్రపత్తికయగు రాజర్షివిద్య. తరువాతి రెండధ్యాయములును (7-8) (2) జ్ఞానబుద్ధియోగ ప్రపత్తికయగు సిద్ధవిద్య-ఆపై నాలుగధ్యాయములు (9, 10, 11, 12) (3) ఐశ్వర్యబుద్ధియోగ ప్రపత్తికయగు రాజవిద్య. పిమ్మట చివరవరకు గల యారధ్యాయములును (4) ధర్మబుద్ధియోగ ప్రపత్తికయగు ఆర్షవిద్య ; ఈ విద్యలయందలి రహస్యములను దెలుపునుపనిషత్తు లిరువది నాల్గు. మొత్తమీయుపనిషత్తులందలి యుపదేశములు 160 నూటయరువది. ఇదియే గీతాశాస్త్రవిషయదిగ్దర్శనము :-

మరియు, గీత మనలను సుఖవంతుల జేయగోరుచున్నది. సుఖప్రతిబంధకములు — క్లేశప్రపత్తికములు, లెక్కచూడగా నాలుగు కలవు. (1) ఆసక్తి (2) మోహము (3) అస్మిత (4) అభినివేశము, - అని ప్రసిద్ధములు : ఇందు, ఆసక్తిభావము రాగా సక్తి, ద్వేషాసక్తియని రెండువిధములు. రెంటిని వేరుగ జూచినచో క్లేశములైదు. “అవిద్యాస్మితారాగద్వేషాభినివేశాః పంచక్లేశాః” అను యోగదృష్టిచే స్పష్టము. కాని, విజ్ఞానదృష్టితో రాగ-ద్వేషములు రెండు నొకటే-అనుకూలబంధకమురాగము-ప్రతికూలబంధకము ద్వేషము. బంధనతరెంటను సమానము. బంధనతయే ఆసక్తి. కనుక గీత రెండిటిని నాసక్తి శబ్దమున గ్రహించెను.

(1) ఆసక్తి క్లేశమునకు జికిత్స వై రాగ్యబుద్ధియోగము, (4) అభినివేశ క్లేశచికిత్స ధర్మబుద్ధియోగము, (2) మోహక్లేశ

చికిత్స జ్ఞానబుద్ధియోగము, (3) అస్మితాక్షేప చికిత్స ఐశ్వర్య బుద్ధియోగము. ఇందేది యనుష్ఠించినను మిగిలిన నాల్గుక్షేపములును తొలగును. ఇదే గీతారహస్యాస్థము.

శాస్త్రశబ్ద నిర్వచనము

శ్రీ భగవద్గీతోపనిషత్తు శాస్త్రము : శాస్త్రశబ్దార్థ మెరుగక నేటికొందరీ శబ్దమును, సంస్కృతవాఙ్మయ భావతీయ గ్రంథ వాచకమని స్థిరపరచుకొనిరి. ఆయావిషయములను జక్రగా పరీక్షించిన మహానుభావులు తమ చిరకాలానుభవములను పరీక్షసేయుట కసమర్థులగు సామాన్యుల హితము గోరి శబ్దములద్వారా నేమార్గమును మనయెదుట నుంచిరో అట్టి విధినిపేధాత్మకమును, పూర్ణముగా బరీక్షింపబడినదియు, సర్వ మాన్యమునగు శబ్దరాశి రూపపథమే మనకు శాస్త్రమగును : శాన్=శిక్షణ (నేర్పుట) ఆజ్ఞ, ఆదేశము : త్ర=రక్షణ. పాలన విధి, మార్గము, పద్ధతి, యుపాయము. ఆదేశపద్ధతి ప్రతిపాదక శబ్దసంగ్రహమే శాస్త్రేత్రమ్=శాస్త్రము. ఇది యేభాషయందైన నుండవచ్చును.

పై శాస్త్రార్థమునందు గీత యెంతవరకు సాఫల్యము నొందెనో చూతము. గర్భమునం బడినది మొదలు మృత్యుపర్యంతము సుఖాభిలాషయున్నను, జీవికి కోరికొనకున్నను దుఃఖమే కలుగుచున్నది. గాని సుఖమనునది లేదు - ఉన్నదనియు, దానిని

స్వప్రయోజకతవలన సంపాదించిననియు ననుకొన్న సుఖమైన నించుక పరిశీలించినచో పరమార్థమున దుఃఖముగనే తేలుచుండును. కనుకనే దుఃఖమును ప్రతికూలవేదనయన్న ఋషులు ఊణిక సుఖము ననుకూలవేదనయనిరి. ఇట్టి యుభయవిధ దుఃఖములకు కారణమేమి? కోరికొన్నను సుఖమురాదేల? శాశ్వతసుఖోపాయమేమి? అందుకు ప్రతిబంధకములేవి? ఏకర్మచేయవలయును - చేయరానికర్మచేది? అను నిట్టి ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరము నిచ్చునదే శాస్త్రము. కర్మ - అకర్మ - విచారణగావించి శాశ్వత సుఖప్రాప్తికుపాయము జూపుచు, బ్రహ్మమూలకమగు దర్శనముయొక్కయు, కర్మమూలకమగు విజ్ఞానముయొక్కయు సంపూర్ణ నిరూపణము నేయునట్టి విధినిషేధాత్మక శాస్త్రమగు నీ భగవద్గీత సర్వోత్కృష్టశాస్త్రమనజెల్లుచు.

శాస్త్రముయొక్క సామాన్యోద్దేశము

“మమైవాంశో జీవోశ్చే జీవభూతస్సనాతనః”
 “అంశో నానావ్యవదేశాత్” ఇత్యాది వచనములచే నీశ్వర ప్రజాపతి యంశభూతుడగు జీవప్రజాపతియం దీశ్వరకళలన్నియుగలవు. “సవాపష ఆత్మావాఙ్మయః ప్రాణమయో మనోయమః” (బృహ) యన్నట్లు ఆత్మయందలి మనఃప్రాణ వాక్కులు మూడు సద్యాత్మసంస్థయందు (i) కారణశరీరము

(మనస్సు) (ii) సూక్ష్మశరీరము (ప్రాణము) (iii) స్థూలశరీరము (వాక్కు) రూపమున వికాసమొందెను.

ప్రజ్ఞామాత్రాయ, మనోమయ, ప్రపంచకారణశరీర మాత్మకు మొదటి వేష్ఠనము. దానికిబై ని, దేవమాత్రాయ ప్రాణప్రపంచమగు సూక్ష్మశరీరము రెండవవేష్ఠనము. అన్నిటి పై ని-భూతమాత్రాయ వాక్ప్రపంచస్థూలశరీరము మూడవ వేష్ఠనము. ఆత్మకు సోపాధిక, నిరుపాధిక, భేదమున రెండు వివర్తములు. విశుద్ధము, నిష్కలము, ఏకలము నగు నాత్మ నిరుపాధికము. దానినిషయమునందు శాస్త్రము కుంతితమగును. ఏమన :- అది సర్వదా నిత్యశుద్ధబుద్ధము క్తస్వభావము, అనంత కల్యాణగుణాకరము కనుక శబ్దాతీతమగు దాని గూర్చి శబ్దాత్మకశాస్త్రమేమియు నుపకారాపకారములం దలపెట్టజాలదు. ఇట్టి ఈ యాత్మచే మాయా, కల, గుణ, వికార, అంజన, ఆవరణ అను నుపాధులచే సోపాధికమగుచు, మనఃప్రాణ వాగ్రూపములగు, పూర్వోక్తతీ సంస్థలందు బరిణమించును. ఈమూడు సంస్థలును క్రమముగ ¹ ఆత్మ-² ప్రాణ-³ పశు-అను పేరులతో వ్యవహరింపబడినవి. ఇందు (1) ఆత్మ, మనో మయమై జ్ఞానప్రధానమగును. కారణశరీరమిదియే (2) ప్రాణము, ప్రాణప్రధానమగుచు క్రియాప్రధానమై సూక్ష్మశరీరమగును. (3) పశువు, వాఙ్మయమై యర్థప్రధానమగును. ఇదే స్థూల శరీరము. “ఆత్మాణస్యకః సన్నేతత్రయమ్” (శత) అన్నట్లు

ఈమూటి సమష్టినాత్మయందుము. కనుకనే “ఆత్మావై తనూః”
 “ఆత్మనోవా ఇమానిసర్వాణ్యంగాని ప్రభవన్తి” “ప్రాణోవై
 బ్రహ్మ” “ఆత్మావై పశుః” ఇత్యాది నిగమవచనములు సార్థక
 ములగుచున్నవి. మొదటిమాత్రా నిరుపాధికము నిర్విశేషము.
 అదే త్రికలము, సోపాధికమునై సవిశేషమనబడును. ఇదే
 అనగా ఆత్మ-ప్రాణ-పశు-సమష్టియే ప్రజాపతియందురు.

ఇట్లు-అచూయా, నిష్కల-నిర్గుణ-అవికారీ-నిరంజన-
 నిర్విశేష-అపాప్మా, తత్త్వము. పూర్వోక్తపరిగ్రయుక్తిచే సవి
 శేషమై ప్రజాపతియనుపేరున :-మాయా. సకల, సగుణ, సవి
 కార, సాంజన, పాప్తాయుక్తమగుచున్నది. పరిగ్రహదశయంఁగు
 ఆత్మయొక్క వాస్తవికజ్ఞానజ్యోతి తిరోభావమొందును. మలిన
 సత్వయుక్తమగు నాత్మయొక్క యీమలిన ప్రకాశమువలన
 తేత్రజ్ఞాత్మ (విజ్ఞానాత్మా-బుద్ధి)యు, ఇంద్రియసంచాలకమగు
 ప్రజ్ఞానాత్మయు (సర్వేంద్రియమనస్సు) మలినములగును. ఫలతః-
 కర్తవ్యాకర్తవ్య వివేకముపోగా; కింకర్తవ్యవిమూఢుడై సుఖ
 లాలసాహోలాయమానాంతఃకరణమున నుత్పథగామియై మరింత
 పంకమగుడుగును. ఈరూపన్నివారణకు మాయాదిపరిగ్రహ
 దోషములం దొలగించుటవసరము. దోషమును దుడిచివేయు
 ప్రక్రియకు శాస్త్రములందు సంస్కార మనిపేరు. భారతవర్షము
 నందలి యన్నిశాస్త్రములకును ముఖ్యోద్దేశ్య మాత్మసంస్కా
 రము. ఈ నిషయమున నితరశాస్త్రములన్నిటికంటె గీతాశా
 స్త్రమే సాఫల్యము నొందినది.

ప్రాచీనశాస్త్రమర్యాదననుసరించి ఆత్మయొక్క స్థూల కళారూప స్థూలశరీర సంస్కారార్థ మధర్వవేదోపవేదమగు నాయుర్వేదము ప్రవర్తిల్లినది. ప్రాణకళారూపసూక్ష్మశరీర సంస్కారార్థము, మన్వాదిధర్మశాస్త్రము ప్రవర్తిల్లినవి-మనో మయకారణ శరీరరూపాత్మ సంస్కారార్థ ముపనిషత్పాస్త్రమును, తద్వ్యాఖ్యాభూతమగు శారీరకదర్శనమును ప్రవృత్తము లయ్యెను. ఈమూడు శాస్త్రములును మూడుశరీరములను బ్రధానములుగా గొన్నవైనను, తక్కిన రెండు శరీరములను గూడ ధ్యానమందుంచుకొనియే యుండును. కేవలము ప్రధానతలందే భేదము-ఇందువలననే : కారణశరీరసంస్కారకమగు వేదాంతశాస్త్రము (సూక్ష్మశరీర) భావనాపవిత్రతయు, స్థూల శరీరశుద్ధియు నవసరమనును. (2) ధార్మికసంస్థారములుగూడ, (1) ఆత్మసంస్కారములు, (2) దైవసంస్థారములు, (3) భూత సంస్కారములునని మూడు విధములు. (3) ఆయుర్వేదమునకు నిదేశితి. ఈమూటిని సమష్టిగ ప్రజాపతిసంస్కారశాస్త్రమని యొకపేరున జెప్పవచ్చును. కాని, యాపేరు గీతాశాస్త్రమునకే తగును. ఏలయన, వానికొక్కటి ప్రధానము తక్కినవి రెండు సప్రధానములుగ నుండుచుండును. గీతయన్ననో, ఆత్మ-ప్రాణ-పశువులను మూటికి సంస్కారకమగుచు నధికమహత్వముకలదై యున్నది : చూడుడు : గీతయందు (1) స్థూలశరీరసంస్కారకములగు నాహారవిహారాదుల సంపూర్ణవిధానము లభించును.

- (2) ప్రాణమయసూక్ష్మశరీర సంస్కారకములగు భావశుద్ధి, సత్వశుద్ధి, ఆస్తిక్యము మొదలగువాని విస్తరము లభించును.
- (3) మనోమయకారణశరీరాత్మకుపయోగించు బుద్ధియోగాది సంస్కారప్రాచుర్యము లభించును. ఆత్మప్రాణపశుసమష్టిరూప (కారణసూక్ష్మసూలశరీరరూప) సవిశేషాత్మ సంస్కారకరణమే శాస్త్రోద్దేశ్యము. అయీ తనయుద్దేశ్యమందు గీత సాఫల్య మొందినది గనుక నిది యితరశాస్త్రములకంటె నుత్కృష్టము అపూర్వము నై యున్నది.

సంస్కారస్వరూపనిర్వచనము

దోషయుక్త పదార్థమును శుద్ధిగావించు ప్రక్రియా విశేషము. సంస్కారము, సంస్కారరహిత వస్తువునం దన్యధర్మప్రవేశము వలన నది విషమరూపము నొంది యందలి పరమాణువు లన్నియు ఛిన్న భిన్నములు కాగా నానాభావరూప మృత్యుదయమువలన ఏకత్వము నశించుటచే ప్రాతిస్విక రూపముం గోల్పోవును. సరిగా పైగుణములకు వ్యతిరేకముగా బనిచేయునదియు వస్తుస్వరూపస్థాపకము నగునది సంస్కారము. సమ్ + కార = సుడాగమమురాగా సంస్కారశబ్ద మేర్పడును. “సమ్ ఇత్యేకీభావే” యను నిరుక్తసిద్ధాంతానుసారము సమ్ = ఏకత్వము ఇదే సమత్వము. దీనిని గలుగజేసి వస్తువున కమృతసిద్ధి కలుగజేయునదే సంస్కారము. అవనతి మూలమగు విషమత్వముం ద్రోచివైచి, అభ్యుదయ నిశ్చేయ

సమూలముగు సమత్వయోగమున వస్త్రైక్యకర్తవ్యరూపామృతభావమును స్థిరీకరించుచది సంస్థారమని ఫలితార్థము. ఇవి (1) దోషమార్జనము, (2) గుణాధానము, (3) హీనాంగపూర్తియని మూడు విధములు. ఈమూటివలనను పదార్థములందు పూర్వోక్తాతిశయ ముత్పన్నమగును.

(1) దోషమార్జనము :—దోషమననేమి? యన్నచో నియతపరిభాష రచించుటకష్టమే. ఒకరిదృష్టికి దోషమే మరి యొకరిదృష్టికి గుణమగును. శాస్త్రములందుగూడ దేశ, కాల, పాత్ర, ద్రవ్య, శక్ధా తారతమ్యమున గుణదోష సాంకర్య మగ పడుచున్నది. ఉదాహ :—సత్యభాషణము గుణమే, “వర్ణినాం హివధోయత్ర తత్రసాక్ష్యనృతంవదేత్” అని యపవాదము. “మాహింస్యాత్సర్వభూతాని” అన్నట్లు అహింసగుణమే, “తస్మాద్యజ్ఞేవధోఽవధః” అను నపవాదమును గుణమగుచున్నది. కనుక గుణదోషములకు వ్యాపకలక్షణము గుదుర్చుటొక విధముగ నసంభవమే. కాని యొకవిధముగా సామాన్యలక్షణ మొకటి చెప్పవచ్చును. “ఏకారణములవలన దన యంతరాత్మ యందుగాని, తనపనులచే నితరుల యంతరాత్మయందుగాని - దుఃఖాద్యశాంతి భావోదయమగునో, యవియెల్ల దోషములన వచ్చును. మనకు సుఖమును ఇతరులకు గష్టము గూర్చు స్వార్థ మూలకకర్మలెల్లను వైయక్తికకారణములై అఘ రూపదోషములనబడుచని “భుంజతే త్రేత్యఘంపాపాయేపచంత్యాత్మకార

ణాత్” ఇత్యాదివచనములచే స్పష్టము. ఏలయన :-మనుష్యుడు సమాజప్రాణి, సమాజమునందుండియే బ్రదుకుదెరువుం గాంచును. కనుక తనసుఖముతో సమాజశాంతి సుఖములకును బాధ్యుడగును. వై యక్తికస్వార్థభావనయే సమాజక్షోభ కొకప్పటికి గారణమగుచుండును. వ్యక్తులే సమాజము, రాష్ట్రమును గదా! వ్యక్తుల స్వార్థచింతయే చివరకు రాష్ట్రక్షోభగ బరిణమించి యాక్షోభ లోకక్షోభకే కారణముగూడ గావచ్చును. అందువలన మనకు నితరులకును దుఃఖప్రాప్తియగును. కనుక నివి యెల్ల దోషములందుము. గుణదోషముల కీలక్షణము శాస్త్రసమ్మతమే : ఈవచనము లీలక్షణమును సమర్థించును.

“యస్మాన్నోద్విజితేలోకః లోకాన్నోద్విజితేచయః”

“పరస్పరంభావయంతః శ్రేయఃపరమవాప్స్యథ” గీతా॥

ఇట్టిదోష మేకారణమువలన వచ్చునో ఆకారణములను భవిష్యత్తు కొరకాటంకపరచుటయు, పూర్వము సంచిత సంస్కారరూపమున నున్నవానిని సమూలనాశము గావించుటయును మొదటిదియు ముఖ్యమునగు దోషమార్జన సంస్కారము.

(2) గుణాధానము :—గుణము వస్తువునకు స్వీయలక్షణము. దోషమన్యధర్మము. అది తొలగుటతోడనే ఆత్మసహజ గుణము ప్రకాశించును. ఏ కారణమువలన నాగుణము బలపడుచుండునో యా కారణమువలన నాగుణములకు బలము గూర్చుచుండుటయే గుణాధానసంస్కారమగును. తనకును పరులకును

ముఖము సంపాదించుటకు దగిన కారణములను స్థాపించుటయే గుణాధానసంస్కారమని ఫలితార్థము.

(3) హీనాంగపూర్తి :—పై రెండుగుణములు వస్తువు నందుండవచ్చును. కాని అంగవైకల్యము కలిగినచో వస్తువ పూర్ణమగు. పూర్ణబలము లేనందువలన కేంద్రభావము చేర్చద మొందును. సర్వాంగపూర్తియున్నచో కేంద్రభావము సరిగ నుండి పూర్ణబలమున వస్తువు మహద్భావ మొందును. అట్టి వారే మహాశయులు, మహాత్ములు, సర్వధర్మోపహన్నుడగు నవిశేషప్రజాపతికి బహిరంగములు సంతరంగములు ననేకము. అన్నియు బాగుండుటయే పూర్ణత : స్థితప్రజ్ఞత : అట్టి లక్షణ ములు కూర్చుట హీనాంగపూర్తి. ఈ మూడుసంస్కారముల నొందిన యాత్మపురుషార్థ సాధనకు సమర్థమగును. ఈ మూటి నేకముగగొని యాత్మసంస్కారము మూడు భాగములు కలది యనుకొన్నను బాధలేదు :

ఇందు ముఖ్యము దోషమార్జనము. అదిలేనిచో తక్కిన రెండు సంతపు. దోషమంతఃప్రవేశము గావించును. అందువలన వస్తుసత్త్వప్రకాశము తిమిరమగును : అంతః-అయతి (గచ్ఛతి) కనుక సంతరాయము. ఇట్లు “అంతరాయతిమిరోపశాంతయే” అన్నట్లు అది తిమిరము. దీనిరాకుండ జేసికొనుటయు, వచ్చి యున్నది పోగొట్టుకొనుటయు ముఖ్యము. శుద్ధ వస్తువునకు గాని రంగు అంటదుకదా ! ఈ సంస్కారోద్దేశ్యమున గీత యన్ని విధములను సాఫల్యమొందినది. శ్రౌతస్మార్తభేదసంస్కారము

లను కర్మయోగప్రసంగమున జూచుకొందము. సంస్కార
హీనుడు కాయబాహువంతివాడై ధర్మహీనుడగును. శాస్త్ర
లక్ష్య మాత్మసంస్కారకరణమే. అందగ్రగణ్యము గీత :

గీతాకాలమీమాంస

గీత వ్యాస లేఖనినుండి యవతరించినది మహాభారతకా
లమే. దీనికాలము అనునీమొదలగు పిష్టపేషణ వ్యవహారము
గావింపదలపులేదు. వాస్తవిక గీతావిర్భావ ప్రథమకాలద్యోతక
మగు నీక్రిందిశ్లోక మార్వప్రణాళిక ననుసరించి ఏ యుగధర్మము
లకు జెందినదో దానిని విమర్శించుకొందము.

“ఇమంవివస్వతేయోగంప్రోక్తవానహమవ్యయం.

వివస్వాన్మనవేవ్రాహ, మనురిక్ష్యేకవేదబ్రవీత్”

మహాభారతకాల మెరింగినట్లందరును వైవస్వతయుగ
మెరింగియుండరు. అది దేవయుగసంబంధము కలది. దేవయు
గము? వేదసంబంధము కలది. వేదమునకు వైదికేతిహాస సంబం
ధము కలదు. ఇక వేదమునందితిహాసము లేదనుకొను భారతీ
యులు విద్వాంసులుగూడ పూర్వోక్తకాల నిర్ణయమునందు
మూకీభావము వహించవలసియున్నది. కనుక కొంచెము విమర్శ
యవసరమే.

ఈ భూమిపై మానవోత్పత్తి యెప్పుడైనది? అంతకు
పూర్వమేప్రాణివర్గముండెను? ఇత్యాదులు మరొకచోట జూచు

కొందము. ప్రస్తుతము మానవసభ్యతాక్రమికవికాసముం గూర్చి యే చూతము. వేదపురాణాదులందీవిషయ సంబంధముగల యుగముల నారుభాగములు సేయవచ్చును. అవి యిట్లాయాస్థలములందు వ్యవహరింపబడెను. (1) తమోయుగము (2) ప్రాణియుగము, (3) ఆదియుగము (4) మణిజాయుగము (5) స్పర్థాయుగము, (6) దేవయుగము. వీనిని క్రమముగా తెలిసికొందము.

(1) తమోయుగము :—ఈ యుగవిశేషము లేమియు దెలియరావు. ఈ యుగమున పశుపక్షిమనుష్యాదులుండిరా? లేరా? ఉన్నచో వారిసిద్ధి యెట్టిది? ఇత్యాది ప్రశ్న లజ్ఞానగర్భలీనములగుటచే దీనిని అసద్యుగమనియునందురు. ఈశ్రౌతస్మాత్తరవచనములం గమనింపవలయును.

1. తమఆసీత్తమసాగూఢమగ్రే (ఋక్)
2. అసదేవేదమగ్రఆసీత్ (తై. బ్ర.)
3. ఇదంవాఆగ్రేనై వకించనాసీత్ (తై. బ్ర.)
4. దేవానాంపూర్వేయుగేఽనతః సదజాయత (ఋక్)
5. ఆసీదిదంతమోభూత మప్రజ్ఞాతమలక్షణం
అప్రతర్క్యమనిర్దేశ్యం, ప్రసుప్తమివసర్వతః (మను)
6. అసాంప్రతమవిజ్ఞేయం, బ్రహ్మగ్రేసమవర్తత
తస్యాత్మనాసర్వమిదం, వ్యాప్తమాసీత్తమోమయం (వాఘ)
7. మహాప్రళయకాలాంత ఏతదాసీత్తమోమయం
ప్రసుప్తమివచాతర్క్యం, అప్రజ్ఞాతమలక్షణం
అవిజ్ఞేయమవిజ్ఞాతం, జగస్థాస్సుచరిష్టుచ. (మత్స్య)

నిజముగ నొకప్పుడు పృథివి-అంతరిక్ష-ద్యులోకముల త్రిలోకీ లేక స్థావరజంగమాత్మకమగు నేస్పష్టియులేక ఉన్న దేమో తెలియని తమోమయముగా నుండియుండును. “ఇదంవా అగ్రేనై వకించనాసీత్, నద్యారాసీత్, నపృథివీ, నాంతరిక్షమ్. (తై. బ్రా.) ఇత్యాదులిందుకు పుష్టికారకములు. ఇట్లెంతకాల ముండెనో! వికాసవాదక్రమిక సిద్ధాంతానుసారము, లక్షల కొలది వత్సరము లిట్లుండియుండు నేమో! ఏమయినను ఈయుగ మునుగూర్చి యింతకంటె ప్రసంగించవలసినదిలేదు.

(2) ప్రాణీయుగము :—పిమ్మట జీవసర్గవికాసము కల్గినది. ఒకానొక యచింత్యశక్తియొక్క మానసప్రేరణమున దాంపత్యభావమువలన జడ-చేతనరూపములగు, ధాతు-మూల-జీవ-నామక త్రివిధజీవసర్గవికాసముదయించెను. పశువులే యీనాటి సభ్యప్రాణులు. ఏలయన ఆనాటిమనుష్యులకు పశువులే గురువులు. ఈదృష్టితో నిది పశుయుగ మనదగును. అన్వేషణ యిటనుండియే ప్రారంభము. కనుక మనమనుమానింప గలము. పశువులు, నగ్నములై పోరాడుచు బలహీనములను జంపి తినుచు వర్షాతపాదులకు చెట్లక్రిందనో గుహలయందో కాలము బుచ్చుచుండునట్లే యీనాటి మనుష్యులుగూడ వర్తించియుండురు. సంకేతభాషయేగాని వైఖరీవికాసముగూడ నుండియుండదు. ఆశ్రికారణ్యములంగు నేటికి నిట్టిపశుప్రాయులున్నట్లు విందుము. మనుష్యుని యాయవస్థ చాలకాలముం

డును. మానవసభ్యతావికాసము క్రమముగ నెన్నాళ్లకోగాని కలుగదు.

(3) ఆదియుగము :- ప్రకృతిదేవి యనుగ్రహమున గ్రమముగ మనుష్యబుద్ధి వికసించెను. దానితో సంస్కరణమారంభమయ్యెను- నగ్నతయందు లజ్జానుభవము కల్గెను. పశుగుస్తేంద్రియములు పుచ్చవేష్టనమున బ్రకృతివలననే కప్పబడెను. మనమో వల్కలాదులచే మూసికొనవలెనను బుద్ధిపుట్టెను. పశువులనుండి యిది నేర్చి, నర్వాతపములనుండి తప్పించుకొనుటకు, పిట్టలవలన గడ్డి గాదరతో గృహనిర్మాణము గావించుకొనుట గుర్తించిరి. పశుపక్ష్యాదుల పారస్పరిక సంఘటనముజూచి తామును సంఘీభావముకొంద నలవర్చుకొనిరి. చెకుముకిరాయి వలన నగ్ని నావిష్కరించుకొనిరి. పచ్చిమాంసమునకు బదులు శాల్చిన కరకుట్లు దిననారంభించిరి. ఎముకలు మొదలగువానిని భూషణములుగ రచించుకొనిరి. పశుచర్మవేష్టిత వాద్యవిశేషమున సామూహికవినోదక్రీడల కలవడిరి. పశుపాలన మారంభమయ్యెను. చిన్నచిన్న మండలు లేర్పడినవి. ఒక్కొక్క మండలి కొకపెద్ద యుండెను. అశ్వములు, కంచరగాడిదలు స్వారి కుపయోగపడెను. పాషాణలోహాదిఖండములచే స్రూరమృగములను శత్రువులను జంపనేర్చిరి. యిట్లు మనుష్యసభ్యతకు విఘ్నేశ్వర పూజయగు నీయుగ మాదియుగమని వ్యవహారము. వేలకొలది సంవత్సరము లిట్లు గడచెను. నేటికి సర్వాదులం దీయుగ చిహ్నములు గోచరించును.

(4) మణిజాయగము. ఈ యుగముచందుమానవసభ్యత యొకవిధముగా పూర్ణవికాసమొందెను. గ్రామనిర్మాణము, కృషికర్మ, దూది-పట్టుబట్టలు నేయుట, పంచాయతీ వ్యవస్థ, ప్రజాసత్తాక రాజ్యతంత్రసృష్టి, వా పీ, కూ ప, తటాకాది నిర్మాణము, ఉద్యానోపవనాదిస్థాపనము, గాంధర్వ వివాహ పద్ధతి, జ్ఞాన-క్రియా-అర్థ-శిల్పముల యాధారమున మానవ సమాజము నాల్గు భాగములుగ విభజించుట, యింకను వివిధ వైజ్ఞానికావిష్కారములు మొదలగునవి యీ యుగమందలి ముఖ్యవిశేషములు. కనుక నిది పూర్ణసభ్యతాయుగమందుము. నేడు విజ్ఞానమనుకొనుదానికంటె నధికవిజ్ఞానము మణిజాయగ మున నుండెడిది.

మానవసమాజమున నానాటి నాల్గుభాగములవారును, ¹ సాధ్యులు, ² మహారాజకులు, ³ ఆభాస్వరులు, ⁴ తుషితులు నని పేరొందిరి. దేవయుగమునం దావిష్కృతములగు వర్ణ వ్యవస్థకుమూలమీనాల్గుశ్రేణులే. దానితో బోల్చిచూచినపు డీయుగ మందలి పరమవైజ్ఞానికజ్ఞానప్రధానులగు సాధ్యులే బ్రాహ్మణులు. పరమప్రతాపులును, మహాధనుర్ధరులు నగుమహారాజకులే క్షత్రియులు. కృషి, గోరక్ష, వాణిజ్యములందు దక్షులగు పూర్ణసంపన్నులభాస్వరులే వైశ్యులు. శిల్పవిద్యాపారంగతులును, నిస్సార్థబుద్ధితో సమాజసేవామగ్నులు నగు తుషితులే శూద్రులు. ఈనాల్గుజాతుల నేతృత్వమును సాధ్యుల చేతయందే

గలదు. ఈసాధ్యజాతి తనయపూర్వప్రతిభాబలమున ప్రాకృతిక తత్వపరీక్షాపురస్సరముగ మొదట యజ్ఞవిద్య (Chemistry) నావిష్కారము గావించెను. దీని నాధారముగా గొనిచేసి పిమ్మట దేవయుగమందు భౌమదేవ వ్యవస్థాస్రవర్తకుడగు బ్రహ్మయూదేశమున నతని జ్యేష్ఠపుత్రుండగు అధర్వణు బ్రహ్మను మూలముగాజేసి దేవత్రిలోకియందు యజ్ఞవిద్యాప్రసారము గావించెను. దేవయుగమునకు బూర్వము విశ్వప్రభుత్వము సాధ్యులదే. వీరు, ఈశ్వరవాదులగు భౌమదేవతలకు విరోధులు. కనుకనే “పూర్వదేవాః, సురద్విషః” యని పేరొందిరి. సాధ్య జాతి కీశ్వరసత్తయందు విశ్వాసములేదు. వారు కేవలము ప్రకృతిసిద్ధ క్షణికవిజ్ఞానోపాసకులు మాత్రమే. నేటి క్షణిక విజ్ఞానవాదుల స్థానమే సాధ్యులదియును. ప్రకృతినియమముల వలననే విశ్వరచన జరిగినదనియు వానిని ఒక్కగా చెలిసి పని చేయుచో మనమును సృష్టినిర్మాణము చేయగలమనియును, నూతనసూర్యుని, నూతనచంద్రుని సృష్టింపగలమనియును, విశ్వపర్యవసానము ప్రకృతియైనపు డంతకంటె వేరుగ నీశ్వర కల్పనకొరకు బుద్ధి శక్తి వ్యయమునేయుట యనవసరమనియు వారి యభిప్రాయము. ఆనాటి తక్కిన జాతులవారు వారి యూదేశానుసారము వర్తించువారు గనుక నది సాధ్యయుగ మనియు నందురు. మణిజాయనుపద మానాటి మానవసంజ్ఞ. యజ్ఞవిద్యానిష్ఠాతమును, యజ్ఞమువలన యజ్ఞకర్మ సంపాదన

జేయునదియు నగు నీసాధ్యజాతి స్వరూపము యజ్ఞశ్రుతి యిట్లు నక్కాణించెను.

“యజ్ఞేనయజ్ఞమయజంతదేవాః, తానిధర్మాణిప్రథమాన్యాసన్
తేహనాకంఠహిమానస్సవంతే యత్ర పూర్వేసాధ్యాఃసంతిదేవాః.

దేవయుగమందు ఈశ్వరునిగూర్చి యజనము జరుగుచుండెడిది. ఈ సాధ్యులు యజ్ఞముచే యజ్ఞముయొక్క యజనము సేయుచుండిరి. నాటి శాసనపద్ధతి ప్రజాతంత్రాత్మక గణతంత్ర ప్రాధాన్యముగా నుండెడిది. ఇట్లు చాలకాలము జరిగెను.

(5) స్వర్ణాయుగము. సభ్యతావిజ్ఞానాదులందు పరాకాష్ఠంజేరుకొన్న సాధ్యుల యనీశ్వరవాద ప్రధానముగు క్షణిక విజ్ఞానవాద ప్రాబల్యమునందు జీవనకు వారిలో వారికే మత విరోధము పుట్టినది. గణతంత్రాత్మకమగు శాసనప్రణాళికగూడ నీవిరోధమునకు తేజక మయ్యెను. ఇందుకు ఫలితముగా సృష్టిన గూర్చి పదియవంతరమతములు ప్రచలితములైనవి. నేటి సంప్రదాయ కలహములవంటి కలహములే వ్యాప్తములయ్యెను. ఆపదిమతవాదములును ఋక్సంహితయందు, (1) సద్వాదము, (2) అసద్వాదము, (3) సదసద్వాదము, (4) వ్యోమవాదము, (5) అపరవాదము, (6) రజోవాదము, (7) అంభోవాదము, (8) ఆవరణవాదము, (9) అహోరాత్రవాదము, (10) సంశయవాదము, అని పేరొందినవి. వీనివివరణము మరియొకచోట చూచుకొనవచ్చును: సత్యసిద్ధాంత మెప్పుడు నొకటియే

యగును. నిత్యవిజ్ఞానమూలకమగు సత్యసిద్ధాంతమునందు విరోధావసరములేదు. కాని యీక్షణికవిజ్ఞానమునకు సంబంధించిన యీవాదముల పరిణామమున మానవసంఘమందు సంఘర్షణ ముదయించెను. దీనికి మూలమనీశ్వర వాదమూలకమగు ప్రజాతంత్రమే. సంఘశాంతికి దెబ్బతగిలి కలహసామ్రాజ్యము విస్తరించెను. విజ్ఞానమదమత్తములగు అర్థలుబ్ధరాష్ట్రములం దశాంతి యెప్పటికిం దప్పుదు. ఈ యుగమును, సంఘర్ష, కలహ, అశాంతి, క్రాంతి, విప్లవయుగనామములచే కూడ బేర్కొనిరి.

(6) దేవయుగము. శాంతి-క్షోభ, సంయోగ-వియోగ, భావ-అభావ, ఉన్నతి-పతన, సుఖ-దుఃఖ, జన్మ-మృత్యు-ఇత్యాది ద్వంద్వములన్నియు నొకదానికొకటి కారణములో - సూచకములో యగుచుండుట ప్రకృతిసిద్ధము : సాధ్యుల యపేక్షము వలన నుత్పన్నమయిన మతవాదక్షోభ పరమశాంతిపరాయణులును శిష్కోపజీవులునగు తుపితులందు గూడ సంఘర్ష పుట్టించెను. చివరకే తుపితులందే శాంతిహితయుగు నొక మహాపురుషుడుదయించి విశ్వశాంతికి గారణుడయ్యెను : ఈ విషయము పాఠకులకాశ్చర్యము కలిగింపవచ్చును:

ఆ మహాపురుషుడు పూర్వప్రచలిత దశవాద ఖండన పూర్వకముగ నేకత్వమూలక బ్రహ్మవాదస్థాపనచేసి, యేకేశ్వర వాదమూలక రాజ్యతంత్రమేర్పరచెను. “ఈ పదిమతములకొక మూలాధారము లేనపుడేవి యన్నియు వ్యర్థములు. ఈశ్వరసత్త

లేకుండ నివియెన్నడును నిలువజాలవు.” అని ఘోషించి యాతడీ పదివాదములకును బ్రతిద్వంద్విగా సిద్ధాంతవాదమును స్థాపించెను. యీ మహానుభావుని యీ ప్రాథమిక సంస్కరణము నుద్దేశించి మంత్రశ్రుతి యిట్లు చెప్పచున్నది—

నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదాసీం నాసీద్రజోనోవ్యోమాపరోయత్
కిమావరీవః కుహకస్యశర్మన్ అంభఃకిమాసీద్గహనంగభీమ్,
నమృత్యురాసీదమృతంనతర్హినరాత్ర్యాఅహ్నఃఆసీత్ప్రకేతః
అసీదవాతంస్వధయాతదేకం, తస్మాద్దాన్యత్వపరఃకించనాన
తమఆసీత్తమసాగూఢ మగ్రేఽప్రకేతం సలిలం సర్వమా ఇదమ్
తుచ్చేనాభ్యపిహితం యదాసీత్, తపస్తస్మహినా జాయతైకమ్.

ఋక్ 10/129/1-2-3

ఆనాడొక నియమము జ్ఞప్తియం దుంచుకొనదగినది: సీ విద్వాంసు డేతత్త్వ మొదట బరీక్షించునో ఆ విద్వాంసు నాతత్త్వనామమున బిలుతురు. ఉదాహరణమున, వసిష్ఠస్వామి తత్త్వవేత్త వసిష్ఠుడు, భృగుతత్త్వవేత్త భృగువు. ఇట్లంతట నెరుంగవలయును. ఈ నియమానుసారము బ్రహ్మవాద స్థాపకుడగు నితనికి బ్రహ్మయని పేరువెట్టిరి. ఇతడు దేవయుగమున కాది ప్రవర్తకుడని:- “బ్రహ్మదేవానాం ప్రథమః సం బభూవ విశ్వస్యకర్తా భువనస్యగోప్తా” అను ముండక శ్రుతివలన స్పష్టము.

అవతార విజ్ఞానము ననుసరించి బ్రహ్మయొక్క జన్మ యాధికారికమును ప్రకృతిసిద్ధమునై యున్నది. కనుక. నాది

బ్రహ్మను స్వయంభూ అందురు. ఏకేశ్వరవాద స్థాపనానంతర
మీ బ్రహ్మయు ప్రకృతిసిద్ధనిత్యబ్రహ్మనలె, నిక్కడగూడ నాల్గు
విధముల సృష్టులు కావించెను. నిత్యసిద్ధము నపౌరుషేయము
నగువేదతత్త్వము ననుసరించి వేదగ్రంథములు ప్రకటమయ్యెను.
ఇదియే మొదటిదగు వేదసృష్టి యనబడినది. నిత్యసిద్ధమగు
త్రైలోక్యము ననుసరించి యీ పృథివిపై లోకవ్యవస్థ
గావించెను.

పృథివిని పద్మముగ నెంచుకొని దీని నెనిమిది విభాగ
ములు గావించెను. ఈ విభాగము పురాణములందు పద్మభువన
కోశమని ప్రసిద్ధి నొందెను. ఈ విభాగమందు దేవత్రిలోకీయు
ఆసురత్రిలోకీయు నను రెండు సంస్థలు నిర్మింపబడినవి. ఇదే
రెండవదగు లోకసృష్టి. పిమ్మట పంచక్షీతి, పంచజన, పంచ
చర్షణి మొదలగు రూపమున ప్రజాసృష్టివ్యవస్థ గావించెను.
ఇది మూడవసృష్టి, అనంతరము ప్రకృతిసిద్ధ నిత్యవర్ణ ధర్మాను
సారము చాతుర్వర్ణ్య ధర్మము ప్రకటము గావింపబడెను. ఈ
విధముగ ప్రకృతిసిద్ధ నిత్యబ్రహ్మయొక్క ప్రాణముఖమునుండి
యపౌరుషేయ వేదసృష్టి, ఆపోముఖమునుండి లోకసృష్టి,
వాఙ్ముఖమునుండి ప్రజాసృష్టి, అన్నగర్భితాన్నాద ముఖము
నుండియు నైనట్లే యాసియమము ననుసరించియే పుష్కర
మందుత్పన్నుడగు నీ స్వయంభూ బ్రహ్మయు, పైని జెప్పిన
నాల్గుసృష్టులు గావించెను.

ప్రకృతియందు వలె అగ్ని, ఇంద్ర, వరుణ, ఆది దేవతల వికాసము గావింపబడెను. హైహయ, కాలకేయ, వృత్ర, నముచి, త్వష్ట, మొదలగు నసురుల వ్యవస్థ జరిగెను. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులను నాల్గు వర్ణముల యొక్కయు, అంత్యజ, అంత్యానసాయీ-దస్య-మైచ్చలను నాల్గు గవరవర్ణములయొక్కయు విభాగము గావించెను. నాల్గువర్ణము లతోడనే వక్తృపకారకములగు బ్రహ్మచర్య, గార్హస్థ్య, వాన ప్రస్థ-సన్యాసములను నాల్గుశ్రమముల వ్యవస్థయు జేసెను.

నవత్యంశాత్మక భారతవర్షము దేవత్రిలోకి యొక్క మనుష్యలోకముగా నెంచబడినది. దీనికి మధ్యరేఖ యుజ్జయిని. తూర్పుసీమ (సరిహద్దు) పీతసముద్రము (Yellow Sea) పశ్చిమ సీమ మహీసాగరము (Madetarenean Sea) దక్షిణసీమ నిరక్ష వృత్తస్థానీయసుగు లంకాద్వీపము. ఉత్తరసీమ శర్యణావతపర్వతము (నాలక్). ఈవిశాలభారతమునకు మనువు సమ్రాట్టుగ జేయబడెను. మను సంబంధము వలననే యిది మనుష్యలోక మనుటయు, ప్రజలుమానవులనుటయును. అగ్నిదేవత యిక్కడి అతిష్ఠావా శవసానపాత్ (అధిష్ఠాత-వైస్రాయి) గావింపబడెను. మనుష్యలోక భరణ పోషణములు గావించును గనుక యగ్నిని భరతుడనిరి. “అగ్నేమహానసి బ్రాహ్మణ భారతేతి” (యజుస్సు) ఇత్యాది మంత్రములచే స్పృష్టము. భరతుని పాలనయందలి యీ దేశము భారతదేశమయ్యెను. ఇక్కడి ప్రజలు భారతీయులు.

శర్యణావతశర్వతము మొదలు హిమాలయమువరకు ఖామత్రిలోకియం దంతరిక్షలోకముగ నెంచిరి. వాయువిక్రమశశవసోనపాత్తు. ఇచ్చటి ప్రజలు యక్ష, రాక్షస, గంధర్వ, పిశాచ, గుహ్యక, సిద్ధ, కిన్నరాది విభాగములచే భాగింపబడిరి. పీరిని తిర్యగ్యోనులందురు. సుస్రసిద్ధములగు నందన, కానన, వైభ్రాజ, ఉమాస్తాందాదివనము లీలోకశోభను పెంపొందజేయుచుండెను. జాంబూనదమని ప్రసిద్ధిచొందిన సునర్ణ మిచ్చోటిదే.

హిమాలయప్రాంతమును, ప్రాశ్చేరువు (పామిరు) ను ఖామస్వర్గలోకము. ఇంద్రు డిక్కడి శవసోనపాత్తు, ప్రజలు దేవతలు. మరియు సింద్రుడు జ్యోతిర్విభాగమునకు లోకపాలుడుగను, తూరువుదిక్కునకు దిక్పాలుడుగను గావింపబడెను. వరుణుడు జలవిభాగమునకు లోకపాలుడుగను, పశ్చిమదిక్కునకు దిక్పాలుడుగను గావింపబడెను. ఇట్లే చంద్రు డోషధులకు బ్రాహ్మణవర్ణమునకును లోకపాలుడు. ఉత్తరమునకు దిక్పాలుడు. యముడు వనస్పతులకును, పితరులకును లోకపాలుడు, దక్షిణమునకు దిక్పాలుడు గావింపబడియెను. బ్రహ్మమూలకరాజ్యతంత్రమును, రాజా, సమ్రాట్, స్వరాట్, నిరాట్ భేదములచే నాల్గుతరగతులుగా విభజింపబడినది. ప్రజాతంత్రము సమూలవినాశము గావింపబడెను.

ఇదేపీథమున ఆఫ్రికా, అమెరికా, యూరపులుమూడును అసురులక్రీనుబడి యసురత్రిలోకి యనబడెను. బ్రహ్మతన జ్యేష్ఠ

పుత్రుడగు నధర్వుని త్రయీవిద్యకు మొదటి శిష్యునిగావించెను. అధర్వుడు సరస్వతీ నదీతీరమున మొట్టమొదట యజ్ఞసాపన జేసెను. ఈస్థాన మించుమించు 48½ యక్షాంశలపై నుండును. అనగా నించుమించుగ నుత్తరప్రాయందుండును. ప్రయాగకు సమీపమున వింశనక్షత్రమునందు లుప్తమగు లుప్తసరస్వతియు, పశ్చిమభారతపూర్వసీమస్థ సింధునదమున కావల వశిష్టా శ్రమ సమీపమున బ్రవహించు ప్రాచీనసరస్వతియు, పైని జెప్పిన సరస్వతికంటె వేరైనవని జ్ఞప్తియుంపవలయును. దేవతలాపై జెప్పిన సరస్వతియందవబృధ స్నానము (యజ్ఞాంతస్నాన) జేయుచుండిరి. యజ్ఞవిరోధులగు ననురులాచోటున దండెత్తజాలరు. కనుకనే యాస్థానము నపరాజితాదిక్ అనిరి. యీ సరస్వతి యందవాంతరశాఖానదులేమ కలియుచున్నవి. ఈ నదియే వర్తమానమున బాల్కకశీ సరస్సు అను పేర నొప్పుచున్నది. అధర్వుని ద్వారా ప్రదత్తమగు సారస్వతయజ్ఞ బలమున దేవతలప్పుడప్పు డనురులనోడింప గలిగియుండుచుండిరి. ఈ యుగమునందలి గొప్పవిశేష మేమన :—భారతీయ ప్రజల కర్మయెల్ల దేవేంద్రుని వంకనుండి నిర్ధారితమగుచుండును. దీనికి బ్రతిఫలముగ భారతీయ ప్రజల భోజనాచ్ఛాసన వ్యవస్థయు, చికిత్సయు, మరియుతరావ శ్మకతలును, వేయేల సర్వభారమును రాజతంత్రముమీద నుండును. అక్విసీకుమారు లిచటి ప్రధానవైద్యులు. వామదేవుడు అన్నకోశాధ్యక్షుడు. వసోర్థారా యందుమూడు సంవత్స

రములకు సరిపడిన యన్నము మొదటనే సంచితమైయుండును. శిక్షాప్రసారము నిమిత్తము మూడులోకములందును కశ్యప, వశిష్ట, అంగిరా, భృగు, అత్రి, భరద్వాజాది ప్రముఖకులపతుల యధ్యక్షతను, బ్రహ్మసరిషత్తులు మహాశాలలు సువ్యవస్థితములై యుండెను. రాజతంత్రముం జక్కగా నుంచునట్టి గ్రామ, నగరాది నిర్మాణము జరిగినది. సేన, సేనాధ్యక్ష, గ్రామణి, సూత, ఇత్యాది చతుర్దశరత్నములు, రాజతంత్రసంచాలకులుగ నుండిరి. వైజ్ఞానిక తత్త్వపరీక్షకొరకు, సింధుచద పశ్చిమప్రాంతమున వశిష్టధర్మణమునకు సమీపమున బ్రవహించు సరస్వతీనదీ తీరమునందొక మహా విజ్ఞానశాల యుండెను. ఇది సూర్యసదన మనియు, విజ్ఞాన భవనమనియు బ్రసిద్ధము. సౌభ, స్లవ, దివ్య, సూత, హర్యశ్వ, ఇత్యాది స్థల-జల-నభశ్చరములగు వివిధ విమానముల నావిష్కరించిన శ్రేయ మీ విజ్ఞాన భవనమునకు లభించెను. నిగమాగమ భేదమున విద్యలకు రెండు విభాగము లీకాలమున నయ్యెను. 4 వేదములు, 4 ఉపవేదములు, 6 వేదాంగములు, 4 ఉత్తరాంగములు, ఇట్లు నిగమము 18 భాగములు- అగమము 18 సంహితలు, 14 సిద్ధాంతములు, 6 కల్పములు, 10 యామళములు, 8 డామరములు, 64 తంత్రములు, మొత్తము 120 భాగములు, మహాసృష్టి కాలవ్యవస్థకొరకు నిత్యసిద్ధములగు కృత, త్రేతా, ద్వాపర, కలిభేదమున చతుర్యగ్యావిష్కారము నయ్యెను.

ఇట్లు- మహా తంత్రాయయగు నామహేశ్వరుని విశ్వమందలి గుప్తరహస్యముల యాధారమున భగవంతుడు స్వయంభువీభూలోకమున నెల్లవ్యవస్థలును జేసివై చెను. అతని నివాసము కాకేశశపర్వతము (కాక్సన్) ఏషియామైన రిదియే. దీనిని దహరైశియాయని యందురు. ఈశబ్రహ్మ సుబంధము వలన దేవత్రైలోక్యమును, ఏశియామైనదను ఏశియాయని పిలిచిరి. ఇది ఏశ్యాశబ్దవికృతరూపము. ఈశబ్రహ్మయొక్కయు, నతనిచే నావిష్కృతమగు వేదధర్మానుమాయులగు ప్రజల యొక్కయు ప్రాతిస్విక సంపత్తియే ఏశియామొత్తమంతయును. మహామేశియావారము, ఏశియా మనది.

ఇక పైగావచ్చిన మహానుభావులెల్లరును మనకతిథులు. అతిథిసేవాపరాయణమగునార్యజాతి వారికిని, వారి వంశజులకును చాలినంత యాతిధ్యసత్కారము తనకుగాని, తనసంతతికీగాని కొంచెమైన మిగులకుండ జేసివై చెను. ఆయతిథిమహానుభావులు, ఎవరు చెప్పగలరు? తిథిసీమోల్లంఘనము గావించిరి, గావింపుచున్నారు. వీరతిథులని మనమెరుంగకున్నాము. ఏమైన గానిండు. మనము మన స్వరూపమును గుర్తింపనంతవరకు వారు వారి గౌరవము కాపాడుకొనుటకు, స్వదేశయాత్రకు నిశ్చయించుకొనకు. (1945 నవం.)

ఇంతవరకు కేవలముగ వ్యవస్థాదిగర్భనము గావింపబడినది. యిక ప్రస్తుతమనుసరింతము. స్వయంభూమనువునకు వివస్వాక్

నామకుడగు పుత్రుడు కలడు. ఆవినస్వంతున కెనమండు పుత్రులు, నొక కన్యయు గలరు. కొడుకులందు బెద్దవా డిక్ష్వా కువు, కన్యపేరు ఇల, (డ). పీరువురి వలనను సూర్యచంద్ర వంశములు ప్రవర్తిల్లినవి. ఇల-యజ్ఞవిద్యయం దారి తేరినది. ఈమహావిదుషి యజ్ఞవిద్యకెంతో ప్రోత్సాహమిచ్చెను. కనుకనే యజ్ఞమునం దాయమకు స్మారకముగా ఇడాప్రాశన మను నొక కర్మవిధానము గలను. వివస్వంతుడు భారతసమ్రాట్టయినను ఇచటి కెన్నడును రాలేదు. అతని జీవిత దశయందే పెద్దకొడుకగు నిక్ష్వాకు పుత్తరాధికారము నొందెను. ఆ యధికారమునొంది భారతమున కరుదెంచిన సూర్యవంశీయ ప్రథమ సమ్రాట్టు యితడే. ఇత డయోధ్యను రాజధానిగా చేసి కొనెను.

పై దేవయుగాభాసమువలన మానవబుద్ధి యెంతవరకు వికసింపవలయునో అంతవరకు వికసించెనని యెరుంగవచ్చును. కాని దురదృష్టవశమున జన్మని దుర్బుద్ధికి పిమ్మట దేవయుగ కాలీనవ్యవస్థ నన్నివిధముల బాడుపెసి శాశ్వత కళంకమున కాలవాలమైనది. నే డావ్యవస్థయంతయు లోపించినది. మనమంతయు పోగొట్టుకొన్నాము. సభ్యత- సంస్కృతి- విజ్ఞానము- శిల్పము- కళ- మొదలగు నన్నిటియందును విశ్వమునకు బాఠము జెప్పు మన మర్థ విదగ్ధులగు వృధా సభ్యతాభిమానులచెంత జీవయాత్రగడుపుకొనుట కేమనుకొనవలయును? “కాలాయ

తస్మై నమః” మహాభారత యుద్ధమునందు సూర్యవంశ్యుల పతుమున నయోధ్యాపతి సుమిత్రుడు వచ్చెను. ఇతడు వివస్వంతునకు 128వ తరమువాడు. భారతీయసమ్రాట్టు భగవంతుడు శ్రీరామచంద్రమూర్తి వివస్వంతునకు 63వ తరమువాడు.

ఇక:- పై పరిస్థితిని గమనింపుచు మూలగీతాకాల మీమాలస గావింపుడు. భగవంతుడిట్లు చెప్పెను.

ఇమం వివస్వతే యోగంప్రోక్తవా నహమవ్యయం,

వివస్వాన్ మనవేప్రాహ, మను రిక్షైకవేద్రవీత్

ఏవం పరంపరాప్రాప్త మిమం రాజర్షయో విదుః

సకాలే నేహమహతా యోగోనష్టః పరంతప :

స ఏవాయం మయాతేఽద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః

భక్తోసి మే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేతదుత్తమమ్.

ఇట్ల నొక విషయము గమనింప వలయును. గీతయం తయు భగవంతుని యుద్దేశ్యము కాదు. భగవంతుని మతము మొదటి యారధ్యాయములయందలి రాజర్షివిద్య మాశ్రమే. తక్కిన సిద్ధవిద్య, రాజవిద్య, ఆర్షవిద్య అను మూటిని సంశోధిత రూపమునభగవంతుడు గీతయందు సమావేశము గావించెను. ఇట్టి సీతీయందు మూలగీత కేవలము రాజర్షివిద్యయే. యనదగును: “ఏవంపరంపరా ప్రాప్త మిమంరాజర్షయో విదుః” అను వాక్యమునం దీధ్యని వెలువడుచున్నది. తప్పక యేదో యొక శరీరమును ధరించి యామహానాత్మ దేవయుగారంభ

మున నుండియుండును. వివస్వంతు డాయన శిష్యత్వమును స్వీకరించి యా యతాకిక గీతాద్యోగము నుపదేశము పొందియుండును. ఈదృష్టితో రాజర్షి విద్యాశ్రీక మూలగీతా కాలమదేయై యుండవలయును. మహాభారత కాలమందన్ననో భగవంతు డా పూర్వోపదిష్టయోగ సంస్కారమాత్రము గావింపుచున్నాడు. ఇక గీతా శ్లోకములు వ్యాసభగవానుని బుద్ధివైభవ రూపములని యెవ్వ రెరుగరు? మొదట భగవంతుడు వివస్వంతునకు జెప్పిననగా నావివస్వంతు డెప్పటి వాడనుటలో నీ యుగధర్మాఖ్యానము సేయవలసి వచ్చెను. ఇంక కొంచెము వక్తవ్యము కలను:-

పై విషయముల వలన మన యున్నతికాలము దేవయుగమనియు నది మహాభారత యుగమునకు వేలకొలది సంవత్సరములకు పూర్వమై యుండుననియు నెరింగితిమి. ఇక- భారత కాలమన్ననో, మనకవసతికాలమే యనవచ్చును. సోదరులండు ఘోరశత్రుత్వము, జఘన్యమగు రాజ్యలిప్స- నింద్యమగు ద్యూతకర్మనలన పరస్పరత్వాపహరణము, సభ్యులనబడువారు సొంతచేతులతో కొంపలంటించుట, విషపానము సేయించు పనులరయుట, సభ్యమండలియందొక నిరపరాధయగు యార్యస్త్రీ యొక్క సతీత్వభంగమున కుంకించుట, మొదలగుకర్మ లీయుగ నికృష్టతకు జాలినంత ప్రమాణములు.

సాధ్యయుగాంతరము సంఘర్షయు గోపశాంతికొరకు

దేవయుగ సంస్థాపకుడగు స్వయంభూబ్రహ్మ యవతరించినట్లు—
 త్రైతాయుగమందలి రాక్షసవిప్లవ మణంచుటకు, భగవంతుడు
 శ్రీరాము డవతరించినట్లు—ద్వాపరాంతమున, కలియారంభమున
 దేవయుగధ్వంసరూపమగు నీభీషణయుగక్రాంతి నాశముకొరకు,
 రాజర్షి విద్యాపునరుద్ధారకుడు సర్వేశ్వరుడు నగు భగవంతుడు
 కృష్ణరూపమున బూర్ణావతారమై తైను. ధర్మగ్లానిచే యవ
 తారగారణము. ఈదృష్టితోగూడ మహాభారతకాలము మన
 యవనతికాల మనవచ్చును.

మహాభారతకాలమునకు బూర్వము వేలకొలది వత్సర
 ములవరకు దేవయుగము. దానికి బూర్వము వేలకొలది వత్సర
 ములవరకు సంఘర్షయుగము. అంతకు పూర్వము గొన్ని వేల
 యేండ్లు సాధ్యయుగము. లేదా మణిజాయుగము. దానికి
 మున్ను చాలకాల మాదియుగము. అంతకుపూర్వము పశు
 యుగము. ఇట్లనుమానించినచో మహాభారతమున కెన్నియో
 వేల సంవత్సరములకు బూర్వము మానవసభ్యత వికాస
 మొంది యుండును. మహాభారతమున కిప్పటి కించుమించుగ
 నైదువేల యేండ్లు కలవు. ఆనాటికి మనసభ్యత ధ్వంసమైపోయి
 నది. ప్రస్తుత చరిత్రకారు లది మొదలుగ మనచరిత్ర నవలో
 కింపుచు మనసభ్యతా-సభ్యతలను నిర్ణయింప సాహించుట
 యన్యాయము. మనమెట్టివారమో మైక్రియితమో తెలిసి
 కొనుట కైదువేల సంవత్సరములకు బూర్వపు దేవయుగ,
 సాధ్యయుగ కాలినేతి హాసాన్వేషణ నేయవలసియున్నది. కాని,

కొలది శతాబ్దాలకు సంబంధించిన శిలాలేఖనములు, నాణెములు, పండ్లపెంకులు, విదేశీయులగు హ్యూయెన్ సాంగు మొదలగు వారి యాత్రావృత్తములు, కల్పనారసికులగు పాశ్చాత్యుల కల్పితగ్రంథములు మొదలగువాని యాధారమున మన మౌలికేతిహాసము యథాతథముగా నెరుంగుట అసంభవమని తెలిసికొనవలయును.

ఇతి శ్రీమత్కృష్ణార్జునసంవాదోఽష్టమోఽధ్యాయః పవిత్రశ్రీ సుబ్బాబా-

సుబ్బరాయతనూజస్య కృష్ణచూర్తి శర్మణః

కృతీషు, అనుశ్రుత్యపనామక విజ్ఞాన

లక్ష్మీనారాయణీయే శ్రీమద్భగవ

ద్గీతావిజ్ఞానపరిచయే బహి

రంగ పరీక్షోపక్రమే

ప్రథమః ప్రసంగః

అధర్వతీయః ప్రసంగః

గీ తా నా మ మీ మాం సా

ముందొక విషయము గమనింపదగినది :- జ్ఞానవిజ్ఞానముల కపూర్వకోశమగు గీతాశాస్త్రము నేడు విశ్వమందు గీతానామమున బ్రసిద్ధమై యున్నది. విజ్ఞానము కారణవాదము ననుసరించును కనుక విజ్ఞానదృష్టితో నామమీమాంస యవసరము. పరమేష్ఠి కృష్ణుని పూర్ణావతార మహాపురుషుడు, భగవంతుడు నగు వాసుదేవకృష్ణుని ముఖకమలమునుండి తాత్త్వికరూపమున విని స్మృతమును, కృష్ణదైవపాయన మహామునియగు వ్యాసదేవుని లేఖనచే ఛందోబద్ధమయినదియునగు గీతాశాస్త్రము నకు 'భగవద్గీతోపనిషత్' అని పూర్ణ నామము. ఇదే సంకోచభావమున గీత యను రెండక్షరములుగ పరిణమించెను. పూర్వోక్త నామమునందు, భగవత్ — గీతా — ఉపనిషత్ అను మూ డవిభాగములు కలవు. ఇందొకశంక :-

(1) వాసుదేవ కృష్ణుడే భగవంతుడన్న మాట యేమి? యతనివలె వ్యాస, కపిల, కణాద పతంజల్యాది మహాపురుషులెందరో భగవచ్ఛబ్దమున బేరొందిరిగదా. కాని, వాఙ్గ్రంథములకు వేసికెని భగవచ్ఛబ్దముతో 'భగవన్మహాభారతము' 'భగవత్పురాణము' 'భగవద్రామాయణము' అను వ్యవహారములేదు. కేవల మొకగీతకే 'భగవద్గీత' యని వ్యవహారమేల? కనుక

నిండలి భగవచ్ఛబ్దమునకేదో మౌలికరహస్య ముండియుండును.

2. గీతాశబ్దమునకు నిదియే సిద్ధి. గానముచేయబడినది యనుసర్థమున నీపదము ఈశాస్త్రమున కప్రాసంగికము. అయినను, ఒకానొక గుప్తకారణమున గృష్ణుడు సంగీతప్రియుడు. స్వయముగా గూడ “వేదానాం సామవేదోస్మి” యని తన సంగీతప్రేమ వెల్లడించెను. జీవనసంగిని యగువంశచే విభూషిత కరు డతడన్న విషయముకూడ నిందుకు బరిపోషకమగును. కాని యుద్ధావసరమున శోకార్తుడగు నర్జునునికి సంగీతముతో నధ్యాత్మ విద్యోపదేశమా? ఇది యపహాస్యాస్పదకల్పన యగును. గీతాశబ్దమునకు-కథితా-ఉక్తా-రచితా, యని యర్థ మనుకొన్నచో సూటిగా జెప్పక యీ ద్రావిడ ప్రాణాయామ మొందుకు? గీతాశబ్దమందేదో రహస్యమున్నది. లేనియడల వ్యాసుడైన నీ ద్రావిడ ప్రాణాయామ మభ్యసించి యుండడు.

ఇక నుపనిషచ్ఛబ్దముగూడ నొక జటిల సమస్య. సం హిత, బ్రాహ్మణము, ఆరణ్యకము, ఉపనిషత్తు అనుభేదమున నపౌరుషేయ వేదము నాల్గు భాగములు. ఉపనిషత్తు వేదమున కంతభాగము కనుక వేదాంతమందురు. ఉపనిషత్తు శ్రుతికి సం బంధించినది. గీత శ్రుత్యనుసరణము కావించుచున్నను స్మృతి యైయున్నది. విద్వాంసు లెవ్వరును గీత శ్రుతియనిగాని, వేదాంతమభాగమనిగాని యంగీకరింపరు. ఇట్టి సిద్ధిలో దీనికుప నిషత్తును శబ్ద మెట్లు చెల్లును? ఇట్లు మొత్తము భగవత్-గీతా-

ఉపనిషత్ అను మూడు శబ్దములును వివాదగ్రస్తములై యున్నవి. కనుక క్రమముగా నీ మూడు నామముల రహస్యములను మన మెరుంగవలసియున్నది: అందు ముందుగ:

భగవచ్ఛబ్ద రహస్యముం జూతము:— శాస్త్రములందు భగవచ్ఛబ్దమునకేమి యర్థము గావింపబడినది? ఏ గుణములు, లేదా శక్తులున్నచో భగవంతు డెందురు? అన్నచో ఆర్యజాతి భగవచ్ఛబ్దముచే ప్రధానముగ విశ్వకర్మయగు నీశ్వరునే గ్రహించుచున్నది. ఈశ్వర శబ్దము గీతననుసరించి “యోలోకత్రయ మావిశ్వ బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః” అని. అవ్యయ పురుష వాచకమై యున్నది. అవ్యయుడు లేక ఈశ్వరుడు విశ్వవ్యాప్తుడయ్యి ససంగుడు, అవికృతుడు, ఏకరూపి. గోపధమునందు

సవృశం త్రిషు లింగేషు సర్వాసుచ విభక్తిషు

ఐచనేషు చ సర్వేషు యన్నప్యేతి తదవ్యయమ్” అని యున్నది.

అవ్యయు డిట్టివా డయ్యును, యోగమాయానుగ్రహమున ననేక రూపధారి యగుచున్నాడు. యోగమాయ యితనిని ఖండఖండ రూపములం బరిణతి నొందించును. అట్టి ఖండ రూపమును జీవుడందురు. “మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూత స్స నాతనః” (గీత) ‘అంశోనానావ్యసదేశాత్’ (బ్ర సూ) ఇత్యాదు లిందు ప్రమాణములు. ఈఖండభావము వలన సవ్యయప్రాతి స్వికశక్తి తిరోహిత మగుచున్నది. అవ్యయ స్వరూప దర్శన ప్రతిబంధిక యోగమాయ, దానివలననే జీవుడు స్వరూపాపల్బి

గానక దుఃఖ మొందుచున్నాడు. “నాహం ప్రకాశః సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః” (గీత) యోగమాయయే జీవుని భగవచ్ఛక్తి లేనివానిగా జేసివైచినది.

భగవచ్ఛక్తి ప్రాప్తివలయుచో యోగమాయావరణము తొలగవలయును. వెంటనే అవ్యయుని స్వీయశక్తి వికాసము నొందుచు. మేఘావరణము తొలగగనే నిత్యప్రకాశిత సూర్యుడు ప్రకటమగుటతో దీనిని పోల్చవచ్చును.

సరి:— ప్రయాస ధోమియు లేకుండ జన్మకాలము నుండియే యోగమాయావరణము తొలగియున్న జీవుడు (జన్మోపధినుంత్ర సమధిజాః సిద్ధయః (యో సూ) తన శక్తుల ప్రభావమువలన భగవంతుడని పేర్కొందును. అట్టి జీవుడే మహా పురుషుడు, అనూనవపురుషుడు, అవతారము మొదలగు పేరులచే నొప్పును. అవ్యయమునందు ముఖ్యముగా జ్ఞానము, క్రియ, బలము అను మూడు శక్తులు కలవు. అవాంతరములగు నితరశక్తులన్నియు నీ మూటియందు సంలభ్యవములు. ఈ శక్తి త్రయము నుపనిషత్తు వచింపుచున్నది:

న తస్య కార్యం కరణంచ విద్యతే -

నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ శ్రూయతే.

పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే -

స్వాభావితే జ్ఞాన - బల - క్రియాచ.

పరిభాష ననుసరించి అవ్యయుడు పరుడు. కనుక నతని శక్తి పరాశక్తి యందురు. శక్తులనంతములు కనుక ‘వివిధైవ

శ్రూయతే' యనుట. అవ్యయుడనంత శక్తి. ఈశక్తులందుః ఆరు శక్తులయొక్క మొత్తమునకు భగవని పేరు. అవి యివి:

1 2 3 4
ఐశ్వరస్య సమగ్రస్య. వీర్యస్య. యశసః, శ్రేయః (ధర్మస్య)

5 6
జ్ఞాన, వైరాగ్య, యోగైచ్ఛవ షణ్ణాంభగ ఇతీరణా.

భగముకలవాడు గనుక భగవంతుడనిపేరు. ఇని యతని ప్రాతిస్థికశక్తులు. ఏలయన :- “ఈశ్వరః సర్వభూతానాం హృద్దే శేర్షునతిష్ఠతి” అన్నట్లు జడ-చేతనములగు నెల్లభౌతిక పదార్థ కేంద్రములందును భగవంతు డీశ్వరావ్యయుడు ప్రతిష్ఠితుడై యున్నాడు. ఈదృష్టితో పదార్థమాత్రమును భగవంతుడన వచ్చును. అంతయు బ్రహ్మవై భవమేకదా! “సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ” బ్రహ్మైవేదం సర్వం” అని శ్రుతులు :- కనుక నాయా రును అతని ప్రాతిస్థికములై యున్నవి. జ్యోతిర్విజ్ఞానానుసార మాత్మజ్యోతి సర్వోత్కృష్టము. ఏలయన :- సూర్య, చంద్ర, అగ్ని, విద్యుత్, తారకాది భూతజ్యోతులు ప్రకాశితవస్తుజ్ఞాన కారకములు మాత్రమే. ఆత్మజ్యోతి (జ్ఞానజ్యోతి) ప్రకాశాంధ కారము లజ్ఞానమునకు గారకములు. భూతప్రకాశసత్తయందు మనమంధకారము జూడజాలము. ఆత్మప్రకాశమందు రెంటిని జూడగలము. మరియు భూతజ్యోతి కాత్మజ్యోతియే ప్రతిష్ఠ-జ్ఞానజ్యోతి యాధారముననే పూర్వోక్త పంచజ్యోతి పరిజ్ఞానము లభించును. కనుక ఆత్మజ్యోతి, జ్యోతిషాం శ్యోతియంచుము. శ్రుతియు నిట్లే చెప్పుచున్నది :-

నతత్రసూర్యోభాతిన చంద్రతారకం నేమావిద్యుతోభాంతికుతోయమగ్నిః
తమేవభాంతమనుభాతినర్వం తస్యభాసాసర్వమిదం విభాతి. (ముండక)

ఇది స్వయంప్రకాశము కనుక స్వజ్యోతి.

ఇక—సూర్యునివలె స్వయంప్రకాశతత్త్వము భాసతే
ఇతిభమ్ అనిగాని, లేదా యేనాసాభాతి ఇతిభమ్ అనిగాని
యందురు. ఆత్మజ్యోతిభమ్- దేనిచే భం ప్రాప్తించు నయ్యది
(‘యేనాసాభం ప్రాప్యతేతత్’) భగవంతుడును. (1) ధర్మ
(వీర్య) (2) జ్ఞాన, (3) వైరాగ్య, (4) ఐశ్వర్య, (5) యశః,
(6) శ్రీ లారును భమ్ ప్రాప్తిద్వారములు కనుక భగనామ
ములు. ఎవనియం దీయూరును వికాసమొందునో ఆ మహా
పురుషుడే భగవంతుడు.

పూర్వోక్తప్రకారము : ప్రాణులందరి హృదయస్థుడై
భగవంతుడున్నచో నీభగవచ్ఛబ్ద విశేషమేమన్నచో ;—ఈ భగ
ప్రతిద్వంద్వీభావమును గూడ నించుక యెరుంగవలయును.
(1) రాగద్వేషములు, (2) సమ్మోహము, (3) అస్మితా,
(4) అభినివేశము ఈ నాల్గింటిసమష్టియు అవిద్యాబుద్ధి. ఇట్లు
(1) వైరాగ్యము (2) జ్ఞానము (3) ఐశ్వర్యము (4) ధర్మము,
ఈ నాల్గింటి సమష్టియు విద్యాబుద్ధి. అవ్యయాత్మకు విద్య,
కర్మయని రెండుధాతువులు. అతడు మన ప్రత్యగాత్మ. హృద
యస్థుడగు నీశ్వరుడితడే. ఇతని కతినమీపమున విజ్ఞానాత్మ

యగు బుద్ధికలదు. దానియందీ కెండువిధముల నాల్గు భావములును, వ్యతిక్రమమున బ్రతిష్ఠితములై యున్నవి.

ఈ రెంటియందు నేదోయొక భావమే యెల్లప్పుడును బుద్ధియందుండు చుండును. మరియు, అవ్యయాత్మయొక్క విద్యాభాగమువలన బుద్ధియొక్క విద్యాభాగమును, కర్మభాగమువలన బుద్ధియొక్క కర్మభాగమును (అవిద్యాభాగము) ప్రబలములగుచుండును. ఇట్లే - బుద్ధియొక్క విద్యాభాగముచే అవ్యయుని విద్యాధాతువును, అవిద్యాభాగముచే అవ్యయాత్మయొక్క కర్మధాతువును ప్రసన్నములగుచుండును. ఇక :- పై జెప్పిన నాల్గు విద్యాబుద్ధులకును అవ్యయుని విద్యాభాగముతో యోగము కుదిరినచో బుద్ధియోగనిష్ఠ ప్రాప్తించును. అటుగాక :- అవిద్యాబుద్ధులకు ద్విధాతుమూర్తియగు నవ్యయుని కర్మభాగముతో యోగము కుదిరినచో బుద్ధియోగ పతనము జరుగును.

బుద్ధికిని ప్రత్యగాత్మకును మధ్య అవిద్యారూపపాపావరణమున్నది. ఇదే దుఃఖమూలము. దీనిం దొలగించు శక్తిబుద్ధియోగమున కేకలదు. దానివలననే కర్మతః ఉత్పన్నమగు నాయావరణము న్వయంనివృత్తమగును. ఎట్లన :- (1) నైరాగ్యబుద్ధియోగమువలన రాగద్వేషాత్మకావరణమును, (2) జ్ఞానబుద్ధియోగమువలన అజ్ఞానావరణమును, (3) ఐశ్వర్యబుద్ధియోగమువలన అస్మితావరణమును, ధర్మబుద్ధియోగమువలన అభిని

వేశావరణమును తొలగిపోవును. పోగా :—అవ్యయాత్మయందు బ్రతిష్ఠితమగు భగనామకస్వరూపధర్మ మావరణరహితమై విజ్ఞానాత్మపై సనుగ్రహముకావించును. ఇదే ఆత్మసాక్షాత్కారము : బుద్ధిసహకృత కర్మాత్మను, బుద్ధియోగద్వారమున ప్రత్యేగాత్మ సంపత్ప్రాప్తిగావించుకొనుటయే ఆత్మసాక్షాత్కారము. కర్మాత్మలక్షణముగల జీవునిపై ప్రత్యేగాత్మలక్షణముగలప్రీతియు, భగధర్మావచ్ఛిన్నుడై హృదయనుండున్నప్రీతియు, భగవంతుని యనుగ్రహమిదే. ఈ యనుగ్రహమువలననే అవ్యయుని భగసంపత్తి ననుభవింప సమర్థుడగుచు, బుద్ధియోగస్థుడగు కర్మాత్మ మహాపురుషుకొంటింజేరి, భగవంతుడై పోవుచు. ప్రత్యేగాత్మ యొక్క— యా ప్రకాశపుంజము, ఆత్మయొక్క సీద్ధ్యాభాగముచే ఈ బుద్ధియోగద్వారముననే ప్రాదుర్భూతమగును.

భూతజ్యోతులై దింటికి బ్రతిష్ఠ మూర్త్యజ్యోతియని పూర్వము చెప్పబడినది. ఈవిషయమున నింకొకటిసూడ తెలిసికొనవలయును. ప్రకృతి మండలమందు ప్రత్యేగాత్మ లక్షణముగల యీపరమాత్మజ్యోతి మొట్టమొదట విశ్వకేంద్రస్థుడును, స్వజ్యోతిర్లునుడును నగు సూర్యునందే యవతీర్ణమగును. కనుక పంచజ్యోతులందును సూర్యజ్యోతి ముఖ్యముగ నెంచబడినది. సూర్యసత్త యాత్మసృష్టికి పరిచాయిక — సూర్యాభావము ప్రళయకాలసూచకము. మొదట సూర్యునిలోనికి వచ్చిన పరమాత్మజ్యోతి సూర్యరశ్మి ద్వారమున మనయొక్క— భూతాత్మ

యను కర్మాత్మయందు ప్రతిష్ఠితమగును. ఇంతకు జెప్పవచ్చిన దేమనగా హృదయస్థుడగు నీశ్వరునకు మనయధ్యాత్మసంస్థతో సాక్షాత్సంబంధముండదనియు, సూర్యుని ద్వారానే యుండు సనియు గుర్తింపవలెను. సారత్రిలోకియను రోదసీత్రిలోకియందున్న ప్రాణులన్నిటికి మూలప్రతిష్ఠ సూర్యుడే. పారస్పరికమగు నీమాతృసంబంధమును శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

1. హిరణ్మయేపరేకోశేవిరజం బ్రహ్మవిష్కలం

తచ్చుభ్రంజ్యోతిషాంజోతిరాయర్హోపాసతేఽమృతమ్ (ముండకే)

2. యత్రాసుపర్ణా అమృతస్యభాగ మనిమేషం విదదాభి స్వరన్తి

ఇనో విశ్వస్య భువనస్య గోపాః సమాధీరః పాకమన్వావివేశబ్రుక్.

3. యస్మిన్ వృక్షే మధ్వదః సుపర్ణో నివిశన్తే సుపతే చాధివిశ్వే

తస్యేదామూః పిప్పలం స్వాద్వగ్రే తన్నోనశద్యః పితరం నవేద.

“తద్యత్ కించార్వాచీన, మాదిత్యాత్, సర్వంతత్, మృత్యునాప్తమ్”

(శత)

ఈ నిగమముననుసరించి సూర్యునిక్రిందిదగు యావత్ప్రపంచమును మృత్యుప్రధానము. మరియు సూర్యునకు బైనెన్న యావద్వివర్తమును అమృతప్రధానము. సుపర్ణము (పక్షి) పక్షు బలమున నాకాశమున సంచరించునట్లు సూర్యుని రశ్మి లాకాశ మంతటను అమృత మర్త్యలోకములందు సంచరింపుచుండును, సూర్యునిపైనుండు సమృతభాగ మాత్మజ్యోతి. కనుక పైకి జోవు రశ్మి లమృతాత్మ యంశరూప జ్ఞానజ్యోతి నుదరము నందుగొని దానిని విజ్ఞానముద్వారా సూర్యజ్యోతియందు ప్రవేశ

పెట్టుచుండును. ఈ ప్రక్రియ యనవరతము సాగుచుండును. పిమ్మట నీ రశ్మిలద్వారానే యిరుడు, తనక్రిందనున్న మృత్యు లోక భౌతికరసమును స్వయముగాగూడ పానము సేయు చుండును. ఈ భౌతికరసమువలన మర్త్యలోక ప్రజలనుగూడ పోషించుచుండును. ఇట్లు పైనుండియు క్రిందనుండియు రసము లను గ్రహించు సూర్యు డమృత మృత్యుమయుడై విశ్వమధ్య మునందు తన సహస్రకరణములతో వెలుగుచున్నాడు. అమృత లోకస్థమగు విజ్ఞానజ్యోతితో కూడిన యీ సూర్యుడు రశ్మి ద్వారా యీ పృథివీలోకమునందు బుద్ధిప్రవర్తకుడగుచు బుద్ధి రూపమున మన యథ్యాత్మ సంస్థయందు ప్రవేశించుచున్నాడు. అమృతలోకస్థమగు చిదాత్మజ్యోతి సూర్యునందు జొచ్చి సూర్యస్థభూతజ్యోతితోగూడి భూతజ్యోతిప్రధాన మయిపోవు చున్నది. ఈ సూర్యభూతజ్యోతి భూమియందలి మనుష్య శరీర మందు రశ్మిద్వారా ప్రవేశించి బుద్ధిరూప జ్ఞానజ్యోతి స్వరూప ముగాపరిణమించుచున్నది. అనగా:- సూర్యున కావైపున జ్ఞానజ్యోతి, యీవైపున మనుష్య శరీరము, మధ్య సూర్యుడు. ఇట్లుండగా: జ్ఞానజ్యోతి సూర్యునందుజొచ్చి, తద్రూపమున బది ణతమై పోవుచున్నది. అచ్చటనుండి జ్ఞానశక్తి గర్భితమగు నాభూతజ్యోతి రశ్మిద్వారా మన భౌతిక శరీరముం జొచ్చి యాథ్యాత్మిక జ్ఞానజ్యోతి యనబడుచున్నదని “యత్రసుపర్ణాః” యను మంత్ర నిష్కర్ష.

ఆధ్యాత్మిక విజ్ఞానమునందు బ్రహ్మశ్వత్వమనియు, కర్మాశ్వత్వమనియు రెండువృక్షము లెన్నబడినవి. బ్రహ్మశ్వత్వమునకు ఈశ్వరతంత్రము లేదా ప్రకృతి తంత్రముతో సంబంధము. కర్మాశ్వత్వమునకు జీవతంత్రము, లేదా వికృతి తంత్రముతో సంబంధము. ఈ రెంటినుండి కర్మాశ్వత్వము “యస్మిన్ వృక్షే” యను మంత్రమున గ్రహింపబడినది.

సంచిత కర్మాధారమున జన్మ, జన్మాధారమున కర్మ ఇట్లు చక్రమువలె పరివర్తనమగుచుండు కర్మసంతానము కర్మాశ్వత్వము. ఇందున్నజీవుడు శుభాశుభ కర్మఫలము లనుభవించును. కనుక నితడు మధు + అదఃసుభ్యధః అనబడును. భోగ సాధనము బుద్ధి. భోగము రెండువిధములు కనుక ఆధ్యాత్మిక సూర్యుడగు బుద్ధినుండి రెండు రశ్మిలు (సూర్యసందువలె) వెలువడుచుండును. (1) జాగ్రదవస్థ, ఇందు రశ్మిలు, విశ్వాంతర్గత బహిరంగ విషయరస మాస్వాదించును. (2) సుషుప్తి (సు + సు + ప్తి) మనస్సు విషయ సహితేంద్రియములతో బుద్ధి యందును (సు + ప్తి) బుద్ధి ఆత్మయందును (సు + సు + ప్తి) లీనమగుట) యందు విశుద్ధాత్మానుభవము నొందును. అనందానుభవమునకు ద్వైతముతో సంబంధము. సుషుప్తియందన్ననో ద్వైత ముతరించును. కనుక జాగ్రదవస్థయందువలె విషయానుభవానందము లేక కేవలాత్మానందానుభవమే యుండును. ప్రకారాంతరమున:- జాగ్రదవస్థ సమృద్ధానందము - విషయానందము.

అశాంతిమూలము, అలసట దెచ్చును. సుషుప్త్యవస్థ:- శాంతానందము అలసటను తీర్చును. శాంతికి మూలము. మరల జాగ్రదవస్థ యుష్కమింపగనే యారశ్మలు విశ్వము వంకకు బ్రసరింపుచు తమతమ ఐంద్రియక విషయములందు లగ్నము లగుచుండును.

ఎవ్వని బుద్ధి తన విజ్ఞానజనకమగు నాయాత్మ తత్త్వమును మూలముగా బెట్టుకొని విషయములందనాసక్తి పూర్వకముగ బ్రవృత్తమగునో వానికి శుభ ఫలము లభించును; అటుగాక;- తన తండ్రియగు నాత్మను మఱచి విషయములందాసక్తి పూర్వకముగ ప్రవృత్తమగుబుద్ధి ఆయుత్తనుఫలప్రాప్తియందసమర్థమగును. ప్రకారాంతరముగ:- (1) ఆత్మనుగామినియగు బుద్ధి భగవత్స్వరూపసంపాదికయగును. అదిగల వ్యక్తులకు అమృతాత్మయొక్క జ్ఞానరసము లభించును. (2) ఇక, విశుద్ధ భోగానుగామిని యగుబుద్ధి భగవంత్ ప్రతి నుండి చ్యుతముగావించును. ఈ రెంటిపరిస్థితుల నీశ్రుతి స్పష్టము నేయును.

“పరాంచితానివ్యతృణత్స్వయంభూః తస్మాత్పరాజ్ఞోపకృతినాంతరాత్మన్ కశ్చిద్ధీరఃప్రత్యగాత్మానమైక్షత్ ఆవృత్తచక్షః అమృత త్వమిచ్ఛన్” (కఠ)

ఆత్మతో బుద్ధికి యోగము కల్పించినచో పరమానంద సంపత్తి ప్రాప్తించును. భగవత్పదము లబ్ధమగునని నిష్కర్ష. ఇది 3 వ మంత్రార్థము.

ఇంతవరకు దేలిన దేమిటగా :- “(1) అమృతమృత్యు మయమగు విశ్వకేంద్రమందున్న అమృతమృత్యుమయుడగు సూర్యుడు, భూలోకస్థ మనుష్యునందు బుద్ధిరూపమున బ్రవేశించును. బుద్ధినావిజ్ఞానాత్మ (సూర్యఆత్మాజగత్సమృతస్థ) దీని విజ్ఞానబలమువలననే నేనునాశరీరయాత్రగావింపగలిగియున్నాను. ఇక (2) బుద్ధి కుపాదానము సూర్యుడు కనుక సూర్యునందలి అమృతాత్మ మూలకమగు నమృతభాగమువలన వైరాగ్యాది నాల్గువిద్యాభావ లుత్పన్నములగును. అట్లే మర్త్యభాగము వలన రాగద్వేషాది నాలుగవిద్యాభావలు వికసిల్లును.” ఇందు మొదట విద్యాబుద్ధులం చెలిసికొందము.

(1) వైరాగ్యలక్షణ విద్యాబుద్ధి :—పుత్రమిత్రకళత్ర గృహవిత్రాదులం దుపేక్షాబుద్ధి వైరాగ్యము. (దృష్టానుశ్రేయిక విషయవిత్పక్షస్య వశీకారసంజ్ఞావైరాగ్యమ్) ఇది కలవానియాత్మ సంపూర్ణవైభవ విశాలమగును. అతడు మహాత్ముడనడగును. ఎట్లన :-నొకడు పై సకారకు ప్రాకులాడును. ఇంకొకనికి లక్షలు కలసివచ్చినను “రాజ్యంసురాళా మపిచాధిపత్యం” లెక్క సేయడు. మొదటివాని యాత్మకంటె రెండవవాని యాత్మ విశాలము కదా! ఇదియే భగవత్త్వసంపత్తికి మొదటిమెట్టు. లోకత్రయసంపత్తియంతయు నతనిముందర తుచ్చమగును.

(2) జ్ఞానలక్షణవిద్యాబుద్ధి :—కొలదియో గొప్పయో జ్ఞానమందరకు గలదు. కాని యంతమాత్రమున భగవత్త్వ

యము. జ్ఞానమున కనేకధారలు కలవు :- ప్రస్తుతము రెండు ధారలను గురించి చూతము. (1) ద్రవ్యత్వదృష్టమగు ద్రవ్యత్వ లక్షణజ్ఞానము. (2) శబ్దగ్రంథనితమగు స్మృతిలక్షణజ్ఞానము. విజ్ఞానమువలన షరీక్షితము మొదటిది (Practical work) రెండవది శ్రుతిమాత్రజ్ఞానము (Theory) ఇందు మొదటిది భగవద్దే వాచ్యము.

(1) మనము విని నమ్మెదము, పరీక్షసేయము. కనుక మనది స్మారకజ్ఞానము. (2) ఎవడే యర్థమునకు ద్రవ్యయో (అనగా : పరీక్షకుడు, అనుభవకర్త-సాక్షాత్కర్త) అతడే యర్థమున “తత్రభవాన్” అనబడి యావిషయమునందు ప్రమాణభూతుడగును. అతడే ఆప్తుడు. ఇట్లు చాకలి, మంగలి, దొంగ, వేశ్య అందరును తమతమ విషయములందు “తత్ర భవాన్” వాచ్యువే-ఆప్తులే యగుదురు. “ఆస్తోపదేశః శబ్దః” అను సూత్రవ్యాఖ్యానమునందలి వాత్సయనుని యీ పంక్తులు గమనింపవలయును.

“ఆప్తఃఖలు సాక్షాత్కృతధర్మా. యథార్థదృష్టస్యార్థస్య. చిఖావ
యిషయా ప్రయుక్తపదేష్టా, సాక్షాత్కరణమర్థస్యాఽప్తిః.
తయాప్రవర్తతే ఇత్యాప్తః. ఋష్యార్థస్థేద్భానానమానంలక్షణం.
తథావసర్వేషాం వ్యవహారాః ప్రవర్తంతే ”

ఈద్రవ్యత్వలక్షణజ్ఞానమునుగూడ రెండు భాగములు గావించుము ; (1) అతీంద్రియపదార్థ ద్రవ్యత్వలక్షణజ్ఞానము.

(2) ఇంద్రియ సాపేక్ష పదార్థ ద్రవ్యత్వ లక్షణ జ్ఞానము: ఈ రెంటియందును ఆప్తత సమానము. కాని భగవత్త్వమందు భేదము; ఇందు చక్షురాదీంద్రియ ప్రయత్నసాధ్య ప్రత్యక్ష జ్ఞానము రెండవది. అది భౌతిక ప్రపంచార్థము లందందరకు తత్తదుచితముగా ననుభూతమే. ఇక మొదటిది:— భూత, భవిష్యత్, స్వర్గ, నరక, ఆత్మ, పరమాత్మ, ఇత్యాద్యతీంద్రియ పదార్థములందు భౌతిక విజ్ఞానము కుంతితమగును. ఈ విషయములందు దివ్యదృష్టి, ఆర్షదృష్టి యనబడు తపోఃసూల యోగ దృష్టియే సఫలత నొందును. ఇదియే భగ శబ్దవాచ్యము. ఈ యభియుక్తి జూషును.

ఆవిర్భూత ప్రకాశానాం ఆనభిప్లవచేతసాం

అతీతానాగత జ్ఞానం. ప్రత్యక్షేత్ నవిశిష్యతే.

ఆతీంద్రియా ననంవేద్యాన్ పశ్యన్త్యాక్షేణ చక్షుషా

యే భావాన్ పచనం తేషాం నామమానేన బాధ్యతే.”

(3) ఐశ్వర్యలక్షణవిద్యాబుద్ధి:—స్వతఃసిద్ధములును, యోగ సిద్ధములునగు నణిమా ద్యప్తసిద్ధుల సమష్టియైశ్వర్యనామక భగము. వీరికీశ్వర సంస్థతోడనే సంబంధము: ఎట్లన:— బల తత్త్వము, (1) ఆత్మబలమనియు (2) విత్త బలమనియు రెండు విధములగును. (1) ఆత్మబలము స్వతంత్రము. (2) విత్త బల మాశ్రితము. శరీరమాత్మకు విత్తము. ఆత్మసంపత్తి కనుక శరీర బలమునకు విత్తబలమునం దంతర్భావ మంగీకరింపబడినది. ఇక

ఆత్మబల మైశ్వర్యవాచ్యము. విత్తబలమును శ్రీయందురు. ఈశ్వర సంబంధ ముండుట వలననే యాత్మబల మైశ్వర్య మగును.

ఆయీశ్వరుడే చిన్నలో చిన్నకీటాణువు. ఇదే ¹అణిమా భావము. అతడే మహా విశ్వము. ఇది యతని ²మహిమా (భూమా) భావము. ఇట్లే ³గురు, ⁴లఘువులు రెండునతడే: (గురువు=బరువైనది, కదలలేనిది) (లఘువు=తేలికైనది, వేగము కలది) అతడొక చోటనుండి యన్ని యర్థములను తనసీమ యందు(లో) గొనియున్నాడు. ఇదే ⁵ప్రాప్తి భావము; అతడంత ర్భావ్యములందు యధేచ్ఛా విహారము గావించుచున్నాడు. ఇది ⁶ప్రాకామ్యము. అంతర్యామి రూపమున నన్నిటికి శాస్త్ర యగుచున్నాడు ఇది ⁷ఈశిత్వము. సూత్రాత్మయై నియతి దండ మున సర్వము వశీకరించుకొనుచున్నాడు ఇదే ⁸వశిత్వము.

జీవుడన్ననో, అతని త్రిగుణమహానాత్మయందు మొదట నెంతబలము నియతమో అంతియే శక్తిగలవాడీగాని పై నుద హరించిన శక్తులు కలవాడు గాడు. జన్మకాలమునందే ఈశక్తు లుండినచో నామనుష్య నీశ్వరు డంహము. యోగ ప్రక్రియా విశేషములవలన నీశక్తి సంసిద్ధియైనచో నానిని యోగి యు చుము.

ఈశ్వరుని యీ యష్టసిద్ధులకును, దేవయోనులందను గ్రహము కలదు. యక్ష, రాక్షస, పిశాచ, గంధర్వ, పితృ,

ఐంద్ర, ప్రాజాపత్య, బ్రాహ్మ, భేదభిన్నులగు నీరిభేదముల వారును దేవయోనులు. వీరి నివాసస్థానము చంద్రధరాతలము. వీరికి సిద్ధులు జన్మ సిద్ధములు. మనుజుడును ప్రక్రియా విశేషమున వీనిం బొందవచ్చును. ఈ నిదర్శనములను జూడుడు:—

1. అణిమ:— యోగశాస్త్రాక్త మచస్సంయమసము వలన చాలసిద్ధు లలవడును. ఇది యిచ్ఛామాత్రమున సణుత్వ మొందుట (శరీరత్య) హనుమంతు డీ సిద్ధివలన సురస శరీరము నుండి వెలువడెను. సీతా స్వేషణము నందీసిద్ధి నుపయోగించు కొనెను.

2. మహిమ:— సురసా విషయమునందీ సిద్ధిని హను మంతు డగవరచెను. చాక్షుషమహ్వోతరమున నగు జల ప్రళయమునందు, భౌమవిష్ణువు మత్స్యరూపమైతి ఈ సిద్ధి ప్రభావమున బెరిగెను. తచ్చరీరాశ్రిత నౌకయందున్న ఋషులతో చాక్షుషమనువు ఆ ప్రళయముం దప్పించుకొనెను.

3. గరిమ — శరీరమును గావలసినంత బరువు గలదా నినిగ జేయుట. సౌగంధికా హరణమునందు, నిషధపర్వతము నందు హనుమంతుని తోకనైన కదుపజాలక భీముడు తెల్ల బోవుటయు, రావణుని సభయం దంగదుని కాలి నెవ్వరును కదల్పజాలమియు, కృష్ణుడు చాణూరుని జయించుటయు మున్నగు వానియం దీసిద్ధియై కారణము.

4. లఘిమ:— శరీరమును వాయువుకంటె దేలికపరచుట. దీనివలన పార్థివాక్షరణ ప్రభావముండదు. విమానాద్య

వసరము లేకుండ నాకాశ సంచారము కలుగును. భౌమదేవతల యాకాశ సంచారము, హనుమంతుని సముద్రోల్లంఘనము, భాగవత శిఖామణి నారదు డాకాశమున దిరుగుట, ఈ సిద్ధి ప్రభావములే. యోగమునకు (1) ధారణ, (2) ధ్యాన, (3) సమాధులని మూఢంగములు. దీర్ఘకాల మాదరపూర్వకముగ నభ్యసించిన యీ మూడు నేకమై సంయమ మనబడును.

“కాయాకాశయోః సంబంధ సంయమాత్.

అముతూల సమావత్తే శ్చాకాశ గమనమ్.”

అను పతంజలి సిద్ధాంతానుసారము శరీరాకాశ సంయమనము వలన గురుత్వాకర్షణ విముక్తమై శరీరము తేలికయగును.

5. ప్రాప్తి:— ఒకచో గూర్చుండి దూరవస్తువుల నాకర్షించుట ప్రాప్తి- ఈ శక్తివలన సిద్ధులు పర్వతోపరి వృక్షాగ్ర ఫలముల నున్నచోటనుండియే తిందురు.

6. ప్రాకామ్యము:— పృథివి, జల, తేజో, వాయ్వాదుల యుపద్రవమునుండి తప్పించుకొనుట. ఈ సిద్ధికల యోగి, మోఘదార్ధమందైన బ్రవేశింపగలడు. జరాసంధుని యాకస్మిక దండయాత్రాసందర్భమున గృష్ణుఁ డాకదినములోఁగలనే సముద్రమందలి ద్వారకయందు యాదవులచందరనుజేర్చి యుద్ధమునకు సిద్ధమయ్యెననునది యీసిద్ధివల్లనే. నలచక్రవర్తి యీసిద్ధియందు నిష్ణాతుడు. నలునిజాడ నెరింగివచ్చిన కేశియనుదూతి

దమయంతితో చెప్పు నీసందర్భమందలి శ్లోకములం జూడ వలయును.

హ్రస్వమాసాద్యసంచారం, నాసౌవినిమతేక్వచిత్
తంతుదృష్ట్యా యథానంగము తస్మిన్నతియథాసుఖం॥
సంకరేఽవ్యత్యతుమహాన్ వివరోజాయతేఽధికః
తస్యప్రజ్ఞానార్థాయ కుంభాస్తత్రోపకల్పితాః
తేతేనావేక్షితాః కుంభాః పూర్ణాపవాభవన్ స్తతః
తృణముష్టిం సమాదాయ, సవితుస్తం సమాదధత్
అధప్రజ్వలితఃతత్ర, సహసాహవ్యవాహనః
తదద్యుతవిధం దృష్ట్వా విస్మితాహమిహగతా.

7. ఈశిత్యము :— అతాకికకర్మకరణయోగ్యశక్తిప్రాప్తి ఈశిత్యము. అణిమాదుల నితరములందు ప్రవేశపెట్టుటయే ఈశిత్యము. దీని ప్రభావము వలననే లఘిమాప్రవేశము గావించి కృష్ణుడు గోవర్ధనమెత్తెను. ద్వారకయందుండియే ద్రౌపదీ మానరక్షణ మెసరించెను.

8. వశిత్యము :— తనకంటె బలశాలిని వశముగావించు కొనుట. ఈ సహజశక్తివలననే కృష్ణుడు కాళియహ్రాదమున దుమికి, విషధరశిక్ష గావించెను. ఋషులయూత్రమమందలి క్రూర జంతువులు పరస్పరవైరములుడిగి యుండుట దీనివలననే.

(4) ధర్మలక్షణ విద్యాబుద్ధి :— ప్రాకృతికనిత్యనియమ సమష్టియే ధర్మశబ్దవాచ్యము. ఇదియే వస్తుస్వరూపప్రతిష్ఠ. వర్ణ మూలకమగు నీనిత్యధర్మాధారమున మహర్షులు వర్ణాశ్రమధర్మ

వ్యవస్థగావించిరి. అది యే ధర్మశాస్త్రమంచురు. దాని ననుసరించువాడు ధర్మిష్ఠుడనబడును. అట్టి స్వాభావిక ధర్మవృత్తి భగవద్భవాచ్యము. ధర్మరక్ష యే ధర్మిష్ఠ్యరూపరక్ష. ధర్మిచే ధృతమగు ధర్మము ధర్మనిధరించును. ధర్మపరిత్యాగము ధర్మనాశకమే యగును. ఈ వచనము గమనింపవలయును.

“యోధృతస్సన్ధారయతేనధర్మ ఇతికథ్యతే
ధర్మనివహతోహన్తి ధర్మోరక్షతిరక్షితః.

(5) యశము :—దీనికి బుద్ధియోగ సంబంధము లేకున్నను, భగవత్త్వస్వరూప సంపాదనయందుపయోగము కలదు. యశమొకవిధమగు సౌమ్యప్రాణము. దీనికి ప్రభవము (మూలకారణము) చంద్రుడు. చంద్రునకు మూడుమనోతలు (1) రేతః (2) శ్రద్ధా (3) యశః, అని. జన్మతః ఈచాంద్రయశః ప్రాణముగల వ్యక్తి లోకమందు యశస్వియగును. లోకమందు కొందరు ధర్మనిష్ఠులయ్యు యశస్సునొందరు సరిగదా విశేషించి అపశుశస్సు నొందుచుండుటయు, ఏమియు జేయకున్నవారు స్వల్పముగా జేసినవారు ఒకప్పుడు వ్యతిరేకాచరణులుగూడ యశస్సునొందుచుండుటయు జూడ నీయశః ప్రాణము ప్రకృతికి జెందినట్లెంచవలయును. అనగా, ఈ యశః ప్రాణముకలవాడు యశస్వియు, లేనివాడు యశఃప్రాప్తికి యోగ్యములగు కార్యము లాచరించియు నపయశస్వియు నగునని ఫలితార్థము.

(6) శ్రీ :—దీనికి పృథివిత్తో సంబంధము. శరీరకాంతియే

శ్రీ. శరీరోపాదానము పృథివి. దానినుండియే శరీరవికాసము. శరీర సుందరతయే శ్రీభావము. దీనికి బుద్ధియోగ సంబంధము లేదు. యశఃశ్రీ ఈ రెంటికి బుద్ధియోగ సంబంధ మేల లేదు? ఈ విషయము బుద్ధియోగ ప్రకరణమున జూతము. ఇక్కడ చెప్పదగినది “పై జెప్పిన భగసంపత్తులన్నియు ఎవనియందు జన్మకాలమునుండియు ప్రయాసతో బనిలేకుండ స్వతః విద్య మానములై యుండునో అతడు మానవ శరీరధారియయ్యు భగవంతు డనబడును” అనియే.

ఇప్పుడు:- పై జెప్పిన లక్షణములు కృష్ణునందుబట్టెనా? లేదా? యని చూతము:- (1) వై రాగ్యము:- వై రాగ్య బుద్ధి యోగ మూలమగు రాజ్ఘ్ని విద్యోపదేశమున అర్జునుని రాగ ద్వేషరహితుని గావించిన యాచార్యుడు స్వయముగా నెట్టి వాడో విచారించుట వ్యర్థము. “నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్త ఏవచ కర్మణి” ఈవాక్యము వై రాగ్యభావ సూచకము. ఆయన కోరినచో మహా సామ్రాజ్య నిర్మాణము గావించుకొన గలడు. కాని యట్టి వాసనకూడ నతనికి లేదు. కంస సామ్రాజ్య మతని చేజిక్కినను ఏమిచేసెనో అందరు నెరుంగుదురు గదా!

ఇక జ్ఞానము:- ఆయన జ్ఞానశక్తిం జూడ బోయినచో కొయ్యబారిపోదుము. గీతాశాస్త్రమంతయు నంగుకు చాలి నంత ప్రమాణము. దాని మధనమున విద్వాంసులకే యూపిరి యాడుటలేదు. అది విశ్వారాధ్యమై యుండగా నతని జ్ఞాన

మీమాంసకు బూనుకొన్నచో ప్రాయశ్చిత్తభాగుల మయ్యెదము.

విశ్వర్యము:— దీనినిగూర్చి మాటాడ బనిలేదు. విశ్వర్య యోగ ప్రథమ ప్రవర్తకుడు భగవంతుడగు శంకరుడు యోగి శ్వరుడు. యోగ పరమాచార్యుడగు కృష్ణుడు యోగేశ్వరుడు: (యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణః గీతా) చిన్నతనమునుండియు నీ యైశ్వర్య యోగభావ మగపర్చుచుండెను. (మృద్భక్షణ విశ్వ రూపప్రదర్శనము) దుర్యోధన రాజసభలో దూతావస్థయందు విశ్వరూపదర్శనము, జయప్రథ వధయందర్జునరక్షణకు సూర్యుని గప్పుట, విరాడ్రూప దర్శనము, ఈ యోగ సూచకములే.

ధర్మము:— కృష్ణుడంత ధర్మపక్షపాతి లేడని (“యదా యదా హి ధర్మస్య”) అను వచనమే చెప్పును. సర్వాశ్రమ మూలక ధర్మమునకు, తత్ప్రీతిపాదక ధర్మశాస్త్రమునకు సత్య డనశ్య భక్తుడు. “స్వే స్వే కర్మణ్యభిరతః” “స్వధర్మే నిధనః శ్రేయః” “తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణంతే” ఇత్యాది రూపమున గొప్ప యావేశముతో భగవంతుడు తన ధర్మకృష్టును వెల్లడించెను. యశఃశ్రీ భావములు సుస్పష్టములే. పాండవ విజయ శ్రేయస్సు ఎవరికి లభించెను? ఉగ్రసేనుని రాజ్యపునరావృత్తి గావించిన యశస్సు ఎవరిది? బాలురు, వృద్ధులు, యువకులు, వేయేల యోగులు, జ్ఞానులు- అన్ని స్థితులయందలి ప్రాణులును ఎవని సరస మాధురికి మోహితు లగుచుండిరి?

ఉ. ఆ మధునోక్తు లానయము లాదరహాసము లాదయారసం,
బామురిపెంబు లాతగవు లాగమనక్రియ, లామనోహర
ప్రేమకరావలోకములు, బ్రీతి గనుంగొనవేమి, మాధవుం
గామినులేల? నిర్దళిత కర్ములు యోగులు బాయనేర్తురే?

ఈ విధముగ కృష్ణునందు భగవత్కువాప్తి పూర్ణముగ బట్టి యున్నది. కనుక నీయనను భగవంతు డందుము. భగవంతుడనియే కాదు, అచ్యుత భగవాను డందుము.

ఇంతవరకు యశశ్శీలతతో చతుర్విధ బుద్ధియోగముల దిగ్దర్శనము గావించితిమి. ఇక క్రిమ ప్రాప్తములును చతుర్విధములునగు అవిద్యాబుద్ధులపై గూడ నొకచూపుంచుట యనుచితము కాదు.

సూర్యు నందమృత- మృత్యునామకములగు రెండు భావములు కలవనియు, అం దమృతభాగము వలన చతుర్విధ బుద్ధుల స్వరూపము సంపన్నమగుననియు, ఈవరకు చెలిసికొంటిమి. ఇక మర్త్యభాగముచుండి చతుర్విధములగు నవిద్యాబుద్ధుల స్వరూపము సంపన్నమగును. వైరాగ్యమునకు విరోధి రాగద్వేష యుగ్వము. (2) జ్ఞానమునకు విరోధి సంమోహము (అవిద్య) (3) ఐశ్వర్య విరోధి అస్మిత, (4) ధర్మవిరోధి అభినివేశము. విద్యాబుద్ధి చతుష్టయమందును లేదా షట్చక్తులందును, భగవత్తుల నిరూపమైనట్లు ఈయవిద్యా బుద్ధిచతుష్టయమందు యోగమాయా శబ్దము నిరూపము. మహామాయతో

దీనికి నిత్యయోగ ముండుటచే దీనిని యోగమాయ యందురు. మరియు నానాభావమే మృత్యుభావము “మృత్యోః సమృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నానేవపశ్యతి” (కఠ) అని శ్రుతి. యోగ మాయయే యిండుకు మూలము. మృత్యుభావమే పూర్వకథ నానుసారముగ నవిద్యాబుద్ధిజనకము. కనుక మృత్యుప్రధాన మగు నీయవిద్యా బుద్ధి చతుష్టయమును మనము తప్పక యోగ మాయ యనవచ్చును. “యోగమాయా హరేశ్చైతత్ తయా సంమోహ్యాతే జగత్” (నప్తశతీ) అన్నట్లు ఈ యోగ మాయయే మృత్యులక్షణ మోహ ప్రవర్తికయై యున్నది.

యోగమాయము-భగసంపత్తియు బరస్పరము, పోరా డునవి. యోగమాయజయించును. ఐనచో జరుగునదేమి? క్రమ ముచనుసరించి చూతము. యోగమాయానుగ్రహమువలన బుద్ధి యొక్క యేకత్వలక్షణవ్యవసాయధర్మ ముచ్చిన్నమగును. కాగా, నానాత్వలక్షణయగు నవిద్యాసమావేశమువలన నాబుద్ధి యనేకశాఖలుగా బరిణతమైపోవును. ఇదే యీబుద్ధియొక్క బహుశాఖలక్షణ మగునవ్యవసాయము.

వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహకురువందన :

బహుశాఖాహ్యనంతాశ్చబుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్. (గీతా)

ఈ యవ్యవసాయమువలన వ్యవసాయాత్మికయగు నేక బుద్ధియొక్క వికాస మణిగిపోవును. చివరకు బుద్ధినంటియున్న అవ్యయాత్మయొక్క విద్యాభాగము పరాశక్తులతో నిత్యసంప

న్నమైయున్నను ప్రకాశితముకాదు. కనుక సాధారణమనుష్యులు వ్యామోహమగునై కర్తవ్యాకర్తవ్యమునుండి చ్యుతినొంది పోవుదురు. ఇదే వీరి దుఃఖమునకు మూలకారణము. కనుకనే భగవంతుడు :

“త్రిభిర్గుణమయైర్భావైరేభిః సర్వమిదంతతమ్
మోహితం నాభిజానాతిమామేభ్యః పరమవ్యయమ్,”

అనియెను. ఇందుకు విపరీతముగ భగనామక చతుర్విధ బుద్ధియోగ ముదయమగుచో, భగసంపత్తి జయించుచో— అవిద్యాబుద్ధులు పారిపోవును. అవిద్యావరణము తొలగుట తోడనే బుద్ధియందు స్వస్థతకల్గును. అది సమభావపరిణతినొంద గనే దానిపై నాత్మయొక్క విద్యాప్రకాశానుగ్రహముకల్గును. ఇదే దీని యాత్మసాక్షాత్కారము. ఇదే భగవత్వము. పిమ్మట ససంతములగు నాత్మశక్తులు తమంతతామే వెల్లడియై యీ భగవంతునిసర్వజ్ఞుగావించును. అందువలన నతీతానాగతములన్నియు చెలియును. ఉత్పత్తి, ప్రళయము, ఆగతి, గతి, విద్య, అవిద్య, అన్నియు ప్రత్యక్షములగును. పూర్వజన్మజ్ఞానము కల్గును. కనుకనే భగవంతుడు కృష్ణుడు “అపరంభవతోజన్మ షరంజన్మవివస్వతః” అన్న యర్జునుని జిజ్ఞాసకు, “బహూనిమేవ్యతీతాని జన్మానితవచార్జున | తాన్యహంవేదసర్వాణినత్వంవేత్థపరంతప!” అని సమాధానము చెప్పెను. భగవానునిలక్షణమున నభియుక్తి:

“ఉత్పత్తిం ప్రళయంచైవ భూతానామాగతింగతిం
వేత్తివిద్యామవిద్యాంచ సవాచ్యోభగవానితి.”

ఇంతకు భగవంతుడననేమో తేలినది. ఇక ప్రకృతవిషయముతో సమన్వయము జేయవలయును.

మనవానుదేవకృష్ణునందు పై జెప్పిన బుద్ధియోగ నిష్ఠా సంబంధములగు వైరాగ్య, జ్ఞానై, శ్వర్య, ధర్మములను నాల్గు భాగముల వికాసమును కలదు కనుక భగవంతుడంటిమి. తన కర్మాత్మను బుద్ధియోగముద్వారా ప్రత్యగాత్మ లక్షణముగల యవ్యయునందు ప్రతిష్ఠితిముగావింపుచు సమభావపరిణతింగాంచుటయే అచ్యుతభావము. “అవ్యయాత్మనిష్ఠత్వమచ్యుతత్వమ్” అను లక్షణము నచుసరించి అవ్యయాత్మనిష్ఠయే అచ్యుతనిష్ఠ. కాని, వస్తుతః అచ్యుతభావమునకు “బుద్ధియోగనిష్ఠత్వమచ్యుతత్వం” అని లక్షణముగా నెరుంగవలయును. ఏలయన, బుద్ధియోగనిష్ఠలేకుండ సమతాలక్షణయోగోదయముండదు. సమతలేనిచో నాత్మయొక్క అచ్యుతధర్మ వికాసముకాదు. చివరకు అచ్యుతభావమునుగూర్చి కారణత్వము బుద్ధియోగనిష్ఠకే సిద్ధించుచున్నదికదా !

అచ్యుతభావమునకు బుద్ధియోగనిష్ఠతో సంబంధము జెప్పినపుడొక విప్రతిపత్తి సిద్ధమగును. ఎట్లన :-వేదవ్యాస, కపిల, కణాదాదులకు గూడ నీదృష్టితో నచ్యుతభగవత్త్వము చెప్పరాదా? ఏలయన :-వారియందుగూడ నీ నాల్గు బుద్ధియోగములం దేయొకటిరెండో యుండవచ్చునుగదా? యన్నచో :- అట్లుకాదు, పంకజశబ్దము కమలమునందువలె అచ్యుతశబ్దము

నాల్గు బుద్ధియోగములందును యోగరూఢమైయున్నది. కనుక నేయొకటిరెండో, చివరకు మూడున్నను, అచ్యుతత్వము పొసగదు.

వస్తుతః నాల్గుక్లేశము లవ్యయాత్మచ్యుతికి గారణములు. నాల్గింటియం దేయొకక్లేశమున్నను అచ్యుతత్వము పొసగదు. ఏలయన; పూర్ణతవలన హృదయభావము వికసించును. హృదయప్రతిష్ఠయే పూర్ణ సమతనుప్రవర్తింపజేయును. పూర్ణ సమతయే అచ్యుతభావమునకుజనని. ఒకటి తక్కువయైనను విషమత సిద్ధించునుకదా! కనుక జన్మకాలమునుండియు పై నాల్గు నిష్ఠలవికాసము కలవానినే అచ్యుతభగవానుడందుము. వ్యాసాదులు ఒకటిరెండు నిష్ఠలుండుచో భగవచ్ఛబ్దవాచ్యులగుదురే కాని అచ్యుతభగవానులు కాజాలరు. ఇతర భగవంతులకంటె కృష్ణభగవానుని విశేషమిదియే. స్వయముగా వేదవ్యాసాదులు కూడ “కృష్ణస్తుభగవాన్ స్వయం” అని అంగీకరించిరి. ఇంకొక గొప్పవిశేషము:— పూర్వోక్తచతుర్విధ బుద్ధియోగస్వరూపము సర్వప్రథమమున గృహ్యుడే ప్రపంచమునెదుటబెట్టెను. కనుక నతనిని అచ్యుతభగవానుడనుటయేగాక జగద్గురువని కూడ నంగీకరించిరి (కృష్ణంవందేజగద్గురుం) అచ్యుతభగవత్త్వమే మహాపురుష భావమునకు ద్యోతకము. ఇది జీవునికంటె విలక్షణధర్మము.

విద్యాసముచ్చితకర్మయొక్క శారతమ్యము వలన జీవున

కేడు సంస్థలేర్పడుచున్నవి : అగ్ని-వాయు-ఇంద్ర అనుసీమూటి తారతమ్యమువలనను, కర్మప్రధానములగు (1) ఖనిజ (అసంజ్ఞ) (2) ఉద్భిజ్ఞ (అంతస్సంజ్ఞ) (3) జీవజ (ససంజ్ఞ) భేదమున మూడు జీవసంస్థలు ఏర్పడును. అగ్నికి కర్మతో¹ సంబంధము కలదు. మరియు దీనికి (1) ఘన (2) తరళ (3) విరళ అని మూడవస్థలు. ఈ మూడే వరుసగా పైన జెప్పిన అగ్నివాయు ఇంద్రులు. కనుక సీమూడు జీవసంస్థలును కర్మప్రధానములే. వీనిని వరుసగ ¹ వైశ్వానర, ² తైజస, ప్రాజ్ఞప్రధానములనియు నందురు.

ఇందు, ససంజ్ఞయను మూడవజీవసంస్థ (1) కర్మాత్మ సంస్థ (2) చిదాభానసంస్థ (3) ఈశ్వరసంస్థ యని మూడవంతర భాగములగును. ఇవి వరుసగ (1) కర్మప్రధానము (2) విద్యాకర్తృభయప్రధానము (3) విద్యాప్రధానము నగును.

ఇందు ఈశ్వరసంస్థ (1) ఊర్-సంస్థ, (2) శ్రీసంస్థ, (3) విభూతిసంస్థయని మూడు భాగములు. ఈమూడును ఆత్మ వివర్తవిద్యాప్రధానములు.

సప్తసంస్థ జీవపరిలేఖ

1. వైశ్వానరాగ్నిసంస్థ—అసంజ్ఞ —ఖనిజ —కర్మప్రధాన.
2. ప్రైజసవాయు —అంతస్సంజ్ఞ—ఉద్భిజ్జ—కర్మప్రధాన.
3. ప్రాజ్ఞ ఇంద్ర —ససంజ్ఞ —జీవజ —కర్మప్రధాన.
3. కర్మాత్మ —కర్మప్రధాన.
4. చిదాభాస —విద్యా + కర్మప్రధాన.
5. ఈశ్వర —విద్యాప్రధాన.
5. ఊర్క్ —విద్యాప్రధాన.
6. శ్రీ —విద్యాప్రధాన.
7. విభూతి —విద్యాప్రధాన.

ఇందు చివరవగు ఊర్క్, శ్రీ, విభూతులు మూటి వికాసముగలజీవు డవ్యయుని యాంశికవికాసము కలవాడు కనుక ఈశ్వరాంశగల మహాపురుషుడని భగవదభిప్రాయము. అతడతాకికు డందురు.

యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవవా

తత్తదేవావగచ్ఛత్త్వం మమతేజోఽంశసంభవమ్.

తానేకరూపియై యనేకరూపములందు వ్యాపించుట యీశ్వరవిభూతిభావము. ఈ విషయము సూర్యుడు తన ప్రతిబింబములం దాతపముద్వారా వ్యాప్తినొందుటతో పోల్చువచ్చును. కృష్ణభగవానుడు సత్యాత్మయవతారము. కనుకనే

అసత్యాత్మవలె నితడుగూడ సర్వలోకసాక్షియగుచు విభూతి సంబంధమున జీవమాత్రమందు వ్యాప్తుడగును. ఈదృష్టితో నితని నీశ్వరుడనవచ్చును. ద్వైపాయను డీవిభూతిభావము నిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

“గోపినాం తత్పతీనాంచ సర్వేషామేవదేహినాం
యోఽంతశ్చరతిసోఽదృక్షః క్షీడనేనేహదేహభాక్
అనుగ్రహాయభూతానాం, మానుషందేహమాస్థితః
భజతోయాదృశీః క్షీడా యః శ్రుత్వాతత్పరోభవేత్. (భాగవతే)

వై రాగ్యాది షట్క-సంపత్తియే శ్రీతత్త్వము. అయ్యది శ్రీకృష్ణునందు పూర్ణముగ గలదని యిదివరకే నిరూపింపబడినది. స్వాత్మిశాయి భావయుక్తమగు నాత్మబలమే ఊర్కబలము. కృష్ణునం దయ్యది వేరుగా జెప్పబనియేలేదు. తాళము లన్నియు తాళ శబ్దవాచ్యములయ్యు భూపాలతాళము తాళ శబ్దవాచ్యమనట్లు వ్యాసాదులు భగవచ్ఛబ్దవాచ్యులయ్యును అచ్యుతభగవత్త్వము కృష్ణునకే సిద్ధించినది. కనుక తక్కినవారి శాస్త్రములకు భగవచ్ఛబ్దయోగములేక కృష్ణోపజ్ఞమగు గీతా శాస్త్రమునకే భగవచ్ఛబ్దయోగము కలిగినది. అందువలననే భగవద్గీత భగవద్గీత.

ఇతి భగవచ్ఛరహస్యమ్.

అథ గీతా శబ్దరహస్యమ్

శ్రీకృష్ణుడే అవ్యయాత్మప్రాప్తి సాధనభూతమగు బుద్ధి యోగనిష్ఠకు ప్రథమద్రష్ట. ఈ ప్రథమద్రష్టుత్వలక్షణ దృష్టిచే నీయుపనిషత్తు 'భగవద్గీతోపనిషత్' (భగవతా-గీతా-కథితా-ఉక్తా-ప్రోక్తా-ఉపనిషత్) అందుము. ఈశ్వరప్రపంచము (1) బ్రహ్మ (2) కర్మయని రెండుభాగములు : విశ్వమందెక్కడ జూచినను (1) తెలిసికొనుట (2) సేయుట (జ్ఞాయతే-క్రియతే) కంటే నేమియులేదు. ఇందు (1) తెలిసికొనుభాగము బ్రహ్మ చేయునట్టిభాగము కర్మ-కనుక (1) బ్రహ్మవిద్య (2) కర్మచర్య. (1) బ్రహ్మతత్త్వమునకు అవ్యయ-అక్షర-క్షర పురుష (నివృత్తి)

వివర్తములు మూడు. (2) కర్మతత్త్వమునందు 1. జ్ఞాన, (ప్రవృత్తి) (ఉచ్యతే)
2. కర్మ- (3) భక్తి అని మూడు విభాగములు ఇట్లు 'షట్కాశికమిదం సర్వమ్' అను ననుగమశ్రుతి సార్థకమగుచున్నది. ప్రకారాంతముగజూచినచో బ్రహ్మ:- (1) జ్ఞానాత్మ (2) కర్మాత్మ అని రెండు విధములనియు, నిందొక్కొక్కటి పైవిధమున మూడు విధములగుననియు, ప్రతివస్తువును బ్రహ్మకర్మ మయ మనియు, ఫలితార్థము.

పై నుదహరించిన బ్రహ్మకర్మలుమూడు మూడు తత్త్వముల వేర్వేరుదర్శనములు వెలసినవి : బ్రహ్మతత్త్వమందలి మూడు భాగములందును, (1) క్షర పురుషవిరూపణము వై శేషిక

దర్శనమును, (2) అక్షరపురుషనిరూపణము సాంఖ్యదర్శనమును, (3) అవ్యయ గర్భితాక్షర పురుష నిరూపణ వేదాంత దర్శనమును గావించును. ఇట్లే కర్మతత్త్వమందలి మూడు భాగములందును. (1) జ్ఞానయోగము (నివృత్తికర్మయోగము) సాంఖ్యదర్శనము నిరూపించును. (2) కర్మయోగము (ప్రవృత్తికర్మయోగము) యోగదర్శనము నిరూపించును. (3) భక్తియోగము (ఉభయయోగము) శాండిల్యయోగము నిరూపించును. ఇంతకు దేలినదేమనగా :— ఇందేశాస్త్రమును, విశుద్ధావ్యయ నిరూపణమును, ముఖ్యముగా జ్ఞానకర్మ భక్తియోగసమన్వయ రూపమును, వీనికంటె సర్వదా విలక్షణమునగు బుద్ధియోగ నిరూపణమును జేసియుండలేదు. ఈ రెంటిని ముఖ్యముగ ప్రపంచమునకు వెల్లడించిన శ్రేయము కేవలము శ్రీకృష్ణునకే దక్కినది. అవ్యయబ్రహ్మయు, బుద్ధియోగగ్రతిసాదకమగు గీతా శాస్త్రమును ఆయన నిజసంపత్తియైయున్నవి. ఆయన మతమదియే. గీతయుచ్ఛిష్ట శాస్త్రముకాదు : సవీరశాస్త్రము : గీతనామతమని శ్రీ భగవానుడే చెప్పెను.

యేషేమతమిదం నిత్యం నానుతిష్ఠన్తిమానవాః

శ్రద్ధావంతోఽనసూయంతో ముచ్యన్తేతేఽపికర్మభిః (గీతా॥)

గీతకు బూర్వముక్షరాక్షరాత్మలకే ప్రాధాన్యము. అవ్యయాయాత్మనిగూఢమై యుండెను. కర్మాత్మలందు జ్ఞానకర్మలే ప్రసిద్ధములు. భక్తియోగము క్వాచిత్కమైయుండెను. ఒకవర్గమువారు ; “కర్మవిషయపుడు, జ్ఞానముపొందుడు” అనియు, మరియొక

వర్గమువారు “కర్మప్రధానము. జ్ఞానమునకై ప్రయాసపడుట వ్యర్థము.” అనియు చెప్పుచుండిరి. కాని, గీత “ఏకంసాంఖ్యం చయోగంచ యః పశ్యతినపశ్యతి” అనుచు, జ్ఞానగర్భిత కర్మ యోగస్వరూపము మొదట ప్రపంచమున వెలయించెను. ఇవే బుద్ధియోగమని ప్రసిద్ధినొందెను. దీనితోపాటుగ నిగూఢముగ నున్న అవ్యయ విద్యానిరూపణ సేయుటయేగాక ఆసిద్ధాంతముల యాచరణవిధానముగూడ వెల్లడించెను. ఇతర విద్యా శాస్త్రములు సిద్ధాంతమాత్ర ప్రతిపాదకములగు దర్శములన్నచో, గీత తదాచరణరూపమగు విజ్ఞానశాస్త్రమనవచ్చును. అవ్యయుడు విద్యామయుడు. విద్యలు పూర్వోక్తములు నాలుగు. కనుక విద్యాబుద్ధులు నాలుగు. వీనివలన నవ్యయుని విద్యాభాగము ప్రసన్నమగును. కనుక వీనిని విద్యాబుద్ధులనుట తగును. ఇంతకును, అవ్యయపురుషలక్షణ బ్రహ్మవిద్యయు, బుద్ధియోగలక్షణ యోగచర్యయు, కృష్ణోపజ్ఞములగుటచే ఆయన శాస్త్రము భగవద్గీతయందుము.

పూర్వపక్షము :—ఇది సరిగాలేదు. దర్శనశాస్త్రములందంతవివరముగ నవ్యయబ్రహ్మయొక్కయు, బుద్ధియోగముయొక్కయు స్పష్టనిరూపణలేకున్న పోనిమ్ము; వేదమునందు సంహితాబ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్తులన్నిటియందును స్పష్టముగా నవ్యయప్రశంసయు, బుద్ధియోగప్రశంసయు నున్నది. లేనిచో “సర్వం వేదాత్ప్రసిద్ధ్యతి” అన్నమనువచనమునకు వ్యాఘాతముకాదా? వేదపూర్ణతకు లోపమురాదా? చూడుము :—

సంహితాయం దవ్యయుడు—బుద్ధిప్రశంస

ఇందువచ్చు పర-అజ-అవ్యయ శబ్దము లవ్యయవాచక ములుగను, ధీ శబ్దము బుద్ధివాచకముగ నెరుంగవలయును.

1. వియ స్తస్థంభషడిమారజాంసి అజస్యరూపేకిమపిస్విదేకమ్ (ఋక్)
2. సనఃఃరే అవ్యయం పవిత్రం ధామధారయా
3. పునానోరూపే అవ్యయం విశ్వాఆర్షన్నభిశ్రియః
4. యస్మాన్నైకాతః పరో అన్యోఅస్తియ ఆవివేశభవనానివిశ్వా(యజు)
5. ధియో యోనః ప్రచోదయాత్
6. పురుష ఏవేదంసర్వమ్.

బ్రాహ్మణము

1. బ్రహ్మవాఅజః (శత)
2. పురుషోహిస్రజాపతిః
3. యన్నవ్యేతితదవ్యయమ్(గోపథ)

ఆరణ్యకము

1. సఏషపురుషఃసముద్రః(ఐ.ఆ.)
 2. తద్యోఽహంసోఽసౌ
- యోఽసౌసోఽహమ్. } ..

ఉ ప ని ష ి

1. అప్రాణోహ్యమనాః శుభ్రోహ్యక్షరాత్ పరతఃపరః
 2. పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞాన ఇలక్రియాచ
 3. దివ్యోహ్యమూర్తః పురుషః సదాహ్యభ్యంతరోహ్యజః
 4. పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యమ్, 5. పరేవ్యయేనర్వసీభవన్తి
 6. పురుషాన్నపరంకించిత్ సాకాష్టాసాపరాగతిః
 7. విద్యావిద్యేఈశతోయాస్తుసోఽన్యః, 8. తమేవవిదిత్వాతిమృత్యుమేతి
 9. తతస్తుతంనిష్కలంధ్యాయమానః, 10. తద్విజ్ఞానేనపరిపశ్యన్తిధీరాః
 11. యస్తువిజ్ఞానవాన్భవతి యుక్తేనమనసానదా
- సోఽధ్వనః పరమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపదం.

12. శద్యచ్ఛేద్జ్ఞానఆత్మని

13. అప్రమత్తేనవేద్ధవ్యంశరవత్తన్మయోభవేత్.

మరియు, “తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణంతే” ఇత్యాది వచనములచే వేదశాస్త్రసిద్ధవిషయమునే గీత ప్రతిపాదించుచున్నదిగాని క్రొత్తదేవియుగాదు. “యేమేమతమిదం” అను శ్లోకతాత్పర్యము కృష్ణునికామలము ప్రియమని సూచించునే గాని మరేమియులేదు. కనుక గీతామతము కృష్ణోపజ్ఞమనుట పొసగదు.

సమాధానము :—వేదమునందు అవ్యయప్రశంసయు, బుద్ధియోగప్రశంసయు లేకపోలేదు. కాని, ముఖ్యముగా (1) నాల్గువిధముల బుద్ధియోగముద్వారా అవ్యయప్రాప్తినొందు నుపాయము గీతయొక్క యపూర్వోపదేశము. (2) ఉపనిషత్తులందలి బుద్ధియోగము విశుద్ధజ్ఞానయోగముగా నెంచబడినది. అత్రాంతిని దొలగించి, “బుద్ధియోగము జ్ఞానకర్మల సముచ్ఛయ రూపమనియు, వైరాగ్యజ్ఞానైశ్వర్యధర్మభేదమున నది నాల్గు విధములనియు మొదట నుపదేశించినది శ్రీకృష్ణుడే. వేయేల? కేవల ముపనిషదాధారమున నెంతప్రయత్నించినను అవ్యయ విద్య-చతుర్విధబుద్ధియోగము అను నీవిషయముల వాస్తవిక స్వరూపము గీతవలనవలె నవగతము గావించుకొనుట దుర్లుభమనుట నిశ్చయము. ఈదృష్టితో నీగీతాశాస్త్రము శ్రీకృష్ణోపజ్ఞమని యంగీకరింపవలయును. ఈయపూర్వతవలననే గీత ఓపని

షత్తనికూడ పేరువచ్చినది. ఈవిషయము ముం దుపనిషచ్చుబ్ధి రహస్యమందు జూచుకొందము.

ప్రమాణావసరము :—సయర్థముం దెలిసికొనవలయు నన్న ను ప్రమాణమవసరము. ప్రమాణములేకుండ ప్రమాతక, ప్రమితిలేనందున ప్రమేయసిద్ధి కాజాలదు. [ప్రమ (ప్రమితి)= యధార్థజ్ఞానము, దానిని గలిగించుసాధనము ప్రమాణము. దానివలన లభించునర్థము ప్రమేయము. దానిని గోరువాడు లేక త్యజించువాడు ప్రమాత.] ప్రమాణవాదియగు గౌతముని యీశూత్రవ్యాఖ్యానములం జూడవలయును.

ప్రమాణతోఽర్థప్రతిపత్తైప్రవృత్తిసామర్థ్యాదర్థవత్ ప్రమాణమ్ (గౌ.సూ.)ప్రమాణమంతరేణనార్థప్రతిపత్తిః । నార్థప్రతిపత్తిమంతరేణ ప్రవృత్తి సామర్థ్యమ్ । ప్రమాణేనఖల్వయంజ్ఞాతాఽర్థముపలభ్యతదర్థ మభీప్సతి । జిహోసతివా । తస్యేష్వా-జిజ్ఞాసా-ప్రయుక్తస్య సమీహా ప్రవృత్తిరిత్యుచ్యతే । సామర్థ్యం పునరస్యాః ఫలేనాభిసంబంధః సమీ హమానః తమర్థమభీప్సన్, జిహోసన్వా, తమర్థమాప్నోతిజహోతివా । తతస్తుసుఖం, సుఖహేతుశ్చ । దుఃఖం దుఃఖహేతుశ్చ । సోఽయం ప్రమాణార్థోఽపరిసంఖ్యేయః । ప్రాణభృద్భేదస్యఅపరిసంఖ్యేయ త్వాత్ । అర్థవతిప్రమాణే, ప్రమాతా, ప్రమేయం, ప్రమితిరితి అర్థవన్తిభవన్తి । కస్మాత్ ? అన్యతమాపాయేఽర్థస్యానుపవత్తేః । తత్రయస్యేష్వాజిహోసాప్రయుక్తస్యప్రవృత్తిఃసప్రమాతా । సయేనార్థం ప్రమిణోతితత్ప్రమాణం । యోఽర్థః ప్రమీయతేతత్ ప్రమేయమ్ । యదర్థవిజ్ఞానం సాప్రమితిః । చతస్పృశుచైవం విధానుఅర్థతత్త్వం పరిసమాప్యతే. (వాత్స్యాయనః)

ప్రమాణములు (1) ప్రత్యక్షము, (2) అనుమానము, (3) శబ్దము (శాస్త్రము) అని మూడు విధములు. (1) దృష్టి, (2) శ్రుతి, (3) స్మృతి, (4) నిబంధము. ఈనాల్గు ప్రమాణములు నామూటియం దంతర్భావములగును. (1) దృష్టి = ప్రత్యక్షప్రమాణము, (2) శ్రుతి, స్మృతి = శబ్ద (శాస్త్ర) ప్రమాణము, (3) నిబంధము = అనుమానప్రమాణము ఈమూటియందును ప్రత్యక్షప్రమాణము ముఖ్యము. ఏలయన:- ఇతరప్రమాణముల ప్రామాణికత దీనిపై నాధారపడి యున్నది. ఈప్రమాణ ప్రామాణికతకు చక్షువాధారము. చక్షువునకు సత్యమాధారము. ప్రకృతియందు సూర్యుడు సత్యదేవత. సౌరతత్త్వనిర్మితము చక్షువు. కనుక చక్షువు సత్యమనవచ్చును. ఈశ్రుతింగమనింపదగును.

“సత్యం వై చక్షః, సత్యం హి వై చక్షః । తస్మాత్ యదిదానీంద్వావివద మానావేయాతాం, అహమదర్శ, మహమశ్రౌషమితి యఏవ బ్రూయా

‘దహమదర్శమితి.’ తస్మాదేవ శ్రద్ధధ్యామః. (శత)

“ఏతద్వైమనుష్యేషు సత్యం విహితం, యచ్ఛక్షః తస్మాదాచ జ్ఞేషామహః । యదద్రాక్షమితి । యద్యువై స్వయంపశ్యతి.

నబహూనాంచాన్యేషాం శ్రద్ధధ్యాత్ తస్మాద్విచక్షణవతీమేవ

వాచంపదేత్, సత్యోత్తరాహైవాస్యవాగుది తాభవతి” (ఐ. ఆర.)

పూర్వము శ్రుతిని శాస్త్రప్రమాణమంటిమి. ఇప్పుడీ ప్రత్యక్షదృష్టి సంబంధముగల వాక్యరూపమగు శ్రుతిని ప్రత్యక్ష ప్రమాణమేయందుము. వస్తుతః దృష్టి ప్రమాణముకాదు.

దృష్టిమూలకమగు వాక్యమే ప్రమాణముగదా! చూచుట యెంతప్రమాణమో, చూచినవాని వాక్యమునంతే ప్రమాణము. కనుకనే ‘ద్రష్టుర్వాక్యశ్రుతిః’ ‘నిరపేక్షోరవశ్రుతిః’ అని మీ మాంసాశాస్త్రము లక్షణము గావించెను. ద్రష్టవాక్యమున కిత రాపేక్షతోబనిలేమిచే స్వతఃప్రమాణము.

ద్రష్టయొక్క వాక్యమతనికి దృష్టియు మనకు శ్రుతియు నగును. కనుక చివరకు రెండునొకటియే. అందువలన దృష్టియు శ్రుతియు ప్రత్యక్షములై యున్నవి; చెప్పువాని దృష్టి వినువానికి శ్రుతి, యని ఫలితార్థము. ఇట్లు ద్రష్టలగు ఋషివాక్యములగు వేదము మనకితర ప్రమాణాపేక్షలేని శ్రుతి. “సాక్షాత్కృత ధర్మాణః ఋషయోబభూవుః | తేఽవరేభ్యః అసాక్షాత్కృత ధర్మభ్యః ఉపదేశేనమంత్రాః ప్రాదదుః” (యా.ని.)

ఇక అనుమాన ప్రమాణమును విచారితము. “శ్రోతు ర్వాక్యం స్మృతిః” అన్నట్లు విన్నవాని వాక్యము స్మృతియందురు; అనుభవాహితసంస్కారము స్మృతి. వస్తుతః అనుభవాహితసంస్కారము వాసన. ఈ వాసనాసంస్కారపుంజమే చివరకు స్మృతిజనకమగుచు. కనుక తాచ్ఛబ్దన్యాయమున వాసననే స్మృతి యందురు. సారతేజోమయ సత్యదృష్టిగలవాక్కు శ్రుతి యనియు, శ్రుతివిషయకమై చాంద్రప్రజ్ఞానమనోధిష్ఠితమగు, వాసనాపుంజప్రధానమగు వాక్కు స్మృతియనియు ఫలితార్థము. సంగ్రహముగ సూర్యతేజము శ్రుతి, చంద్రతేజము స్మృతి : శ్రుతి స్వతః ప్రమాణము. స్మృతి పరతః ప్రమాణము.

ద్రష్టయొక్క వాక్యము శ్రోతలకు శ్రుతి. శ్రోతయొక్క వాక్యము శ్రోతలకు స్మృతి: ద్రష్ట తనవాక్యమున “తత్రభవాన్” అప్పుడు. శ్రోతయో యట్టివాడుగాడు, అప్తవచనస్మర్త మాత్రమే. స్రవ ర్తకుడుగాడు, అభినేతమాత్రమే. కనుక స్మర్త వాక్యములు మూలవక్త కనుకూలములైనంతవరకే ప్రమాణములు. కనుక శ్రుతికి దృష్టితోడను, స్మృతికి శ్రుతితోడను సంబంధము. కనుక దీని ననుమానప్రమాణమందుము. ఏల యన:-ద్రష్టలగువారికే దృష్టిప్రమాణము. శ్రోతలకనుమానమే ప్రమాణముకదా !

ఇక నిబంధవిషయము :—నిర్ణయసింధు, ధర్మసింధు, ఇత్యాదులు నిబంధము లనబడును. ఇవి మన యల్పజ్ఞతవలన శ్రౌత స్మార్త వచనములందర్థవిరోధము దోచినచో తర్క-న్యాయములద్వారమున నొక నిర్ణయవ్యవస్థను మనయెదుట నుంచును. మన కర్మకలాపమంతయు పీచిపై నాధారపడి యున్నది.

ఈవిధముగ సత్యజ్ఞానము ఈ నాల్గుప్రమాణములపై నాధారపడియున్నది. ప్రమాణశూన్యవిషయము లేదా అర్థము భారతీయదృష్టికి ఉస్మత్తప్రలాపము; హేయము. ఇందు ప్రత్యక్షము సర్వశ్రేష్ఠము. ఇక ద్రష్టయొక్క వాక్యము ననుసరించి స్మృతియు ఈరెంటి విరోధసమన్వయము గావించు నిబంధమును గూడ అర్థనిర్ణయమునకు పిమ్మట ననుభూతికి సహకారులు. ఈవిధముగ ప్రమాణాంశము లందరకు నొకవిధముగ నేయున్నను

శేరులందుమాత్రమే భేదము. మహర్షులు విజ్ఞానదృష్టితో దృష్టి, శ్రుతి, స్మృతి, నిబంధములని శేర్లు పెట్టిరి. ఇతరులకీ సూక్ష్మ దృష్టిలేదు.

మహర్షుల యీగుప్తవిజ్ఞానమెరుగమిచే “లిప్తిలేనందున ముఖాముఖిగ వినుటచే దీనిని శ్రుతియని” యని విదేశీయ విద్వన్నిర్ణయమెంత యశుద్ధమో, గానికి దాళమువేయు మనవారి తెలివితేటలెట్టినియో గమనింపవలయును.

ఇక:— పైప్రమాణచతుష్ట యాధారమున గీత స్వతః ప్రమాణమా? పరతఃప్రమాణమా? యనిచూతము. ప్రాచీనుల దృష్టియందిది స్మృతి. అదియొకవిధముగ సరియైనదియే, అయినను స్వకీయచతుర్విధబుద్ధి యోగసంబంధమువలన గీతను శ్రుతి శాస్త్రమర్వాదనుండి యొక్కమారుగ బయటికి ద్రోసివేయజాలము. గీతావిషయమునకు కృష్ణుడపూర్వద్రష్ట. ద్రష్టృవాక్యమగుటచే నయ్యది శ్రుతియు, స్వతఃప్రమాణమునై యున్నదనుట సిద్ధము. కనుకనే సామాన్యదృష్టితో గీతస్మృతియు, ఉపనిషత్తునై యున్నది. ప్రాచీన మతానుసార ముపనిషత్సబ్దము కేవలము వేదాంతిమభాగవాచకము. గీతకు ప్రథమప్రవక్త శ్రీకృష్ణుడే యగుటకుపనిషత్తునుటనుటే చాలినంతప్రమాణము. ఇట్లు కృష్ణోపజ్ఞ మగు గీతను భగవత్ గీతా యనవచ్చును.

అయినను అభినివేశచికిత్స బ్రహ్మకై ననుదుస్సాధ్యము. గీతాశబ్దసంబంధమున నిదేశితి. పూర్వోక్తకథనమువలన నీవిప్రతి

పత్తికొలగింపబడినను వేదాభినివిష్టులగువారు “గీతాశాస్త్రము కృష్ణోపజ్ఞముకాదు. అందువలన దీనిని భగవత్ గీతాయనరాదు” అనియేయండురు. మరల “పునస్తత్రావలంబితో బేతాళః” అన్నట్లగును. వారి

పూర్వపక్షము:— స్వరూపమిట్లుండును. “గీతయందు వలెనే యుపనిషత్తులందును అవ్యయబ్రహ్మ యొక్కయు, బుద్ధి యోగముయొక్కయు నిరూపణకలదు. క్షరబ్రహ్మకార్యము, అక్షరబ్రహ్మకారణము, అవ్యయబ్రహ్మకార్యకారణశూన్యము కనుక గీత “నకరోతి నవిష్యక్తే” యనుటకు ఉపనిషత్తునందలి “నతస్యకార్యం కరణంచవిద్యక్తే” యను వాక్యమాధారము. రజస్సులనబడుభూదాది లోకములారును సత్యాత్మయగునవ్య యాధారమున బ్రతిష్ఠితములన్న “వియస్తస్తాభషణిమారజాంసి అజస్యరూపేకిమస్విదేకమ్” అను నట్టివచనాధారమున గీత “యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వరః” అన్నది. గీత యందు అవ్యయపరములై యున్న పర-అవ్యయ, అజ, ఉత్తమాది శబ్దములన్నియును అనగా: ‘అజోఽపిస-అవ్యయాత్మా’ ‘పరస్తస్మాత్తుభావోఽన్యః’ ‘ఉత్తమఃపురుషస్తస్యః’ “యస్మాత్క్షరమతీతోఽహం అక్షరాదపిచోత్తమః” “అవ్యక్తోక్షరమిత్యాహుః” ఇత్యాదులన్నియు, ఉపనిషత్తులందున్న: “అక్షరాత్పరతఃపరః” ‘పరేభ్యమేసర్వఃకీభవన్తి’ ఇత్యాద్యాధారములు కలవియే. ఇక -

బుద్ధిద్వారా అవ్యయనిదర్శించు బుద్ధియోగము జ్ఞాన

కర్మసముచ్చయరూపమనియు, నైదిక కర్మకలాపమంతయు దీనిపై నాధారపడియుండుననియు అందువలన గ్లేశనివృత్తియగు ననియుగూడ వేదమందున్నదే: ప్రతికర్మకు నుపసంహరమున ‘ఏవంవిత్’ (ఇట్లు తెలిసినవాడు) అని యుండుచుండును. వేగేల? ‘ఏకంసాంఖ్యంచయోగంచ యఃపశ్యతీనపశ్యతి’ “ఏకర్మణామనారంభాన్మైశ్వర్యంపురుషోఽశ్నుతే” ఇత్యాదిగ గీతయందున్న జ్ఞానకర్మసముచ్చయరూపబుద్ధియోగము స్పష్టముగ నుపనిషత్తులందును కలదు: ఈవచనములంజూడవలయును.

“తమేవధీరోవిజ్ఞాయ, ప్రజ్ఞాంకుర్వీతబ్రాహ్మణః”

“తమేవవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతినాన్యః పంధావిద్యతేఽయనాయ”

“యఏవంవేద, తరతిశోకమాత్మవిత్: యోహైవం విద్వాన్”

ఇత్యాదులన్నియు బుద్ధియోగసూచకములే, స్పష్టముగా జూడుదు.

“తృష్టాలజ్ఞాభయం దుఃఖం విషాదోహర్షఏవచ

ఏభిర్దోషైర్వినిర్ముక్తః సజీవః శివఉచ్యతే

తస్మాద్దోషవినాశార్థం ఉపాయం కథయామితే

జ్ఞానంక్వచిద్వదంత్యత్రకేవలం తన్నసిద్ధయే

యోగోపిజ్ఞానహీనస్తు నక్షమోమోక్షకర్మణి

తస్మాద్జ్ఞానంచయోగంచ ముమక్షుర్దృఢమభ్యసేత్.” (యోగశిఖ)

కనుక గీతకృష్ణోపనిషత్తులు కాదందుము. ఇందు క్రొత్త దేమియులేదు.

సమాధానము :- “ఈపూర్వపక్షమందు కొంచెము మాలి కత్వ కలదు. గీతోక్తవిషయము లుపనిషత్తులం దున్నదియు

నిజమే” అని యంగీకరించి గీతాశబ్దము సింకొకవిధముగా సమర్థించుకొందము. ఆత్మవిద్య నుపనిషత్తనియు, దానిని ప్రతిపాదించు శాస్త్రముగూడ నుపనిషత్తనియు వ్యవహరింతురు. ఈవిషయమున గీత కుపనిషత్త్వమునందు బాధలేదు. వేదమందు ఉపనిషత్తంతిమరూపమై ఈశ, కేశ, కథాదిశాఖాభేదమున ననేకమై శ్రౌతీక్షిపనిషత్ అనబడుచున్నది. గీతయన్ననో స్మృతియయ్య నుపనిషత్త్వమున నొప్పుచున్నది. దీనికి సాక్షాత్కర్త భగవంతుడు శ్రీకృష్ణు డతాకికామానవపురుషుడు. అయినను స్మృతియే కనుక స్మార్తీక్షిపనిషత్తు అనవచ్చును గదా? పోనీ కేవలముపనిషత్తునుటకు మనస్సొప్పుకున్నందున స్మృతిత్వజ్ఞాపకార్థము గీతాశబ్ద ముపయోగించుకొనవచ్చును. శ్రౌతోక్షిపనిషత్తులందు పరస్పరభేదనూచన ఈశ, కేశత్యాది నామములు గావించుకట్లు తదనుసారిణి యగు నీయుపనిషత్తామము భగవత్-గీతా-యను శబ్దములచే స్మార్తోపనిషత్త్వము సూచించుననవచ్చును.

అయినచో ‘గానముచేయబడిన’ అనునర్థ మిచ్చునట్టి గీతాశబ్దమేల? కథితా-ఉక్తా ఇత్యాది శబ్దము లుపయోగించినచో నేచిక్కు లేకుండునే? యన్నచో సంకుచితభావమును వ్యాపనగలదిగ జేయుటయే గానమగును. సామన్వరూపమిదియే. కనుక నే ‘గీతిషుసామాఖ్యా’ ‘ఋచ్యధ్యూఢం సామగీయతే’ “ఋచాసమంమేనే తస్మాత్సామ” “త్రిచంసామ” ఇత్యాదు

లీవిషయమునే సూచించుచున్నదా! సూతనత్వము లేకున్నను ఉపనిషత్తులందు సంకుచితముగ నున్నవిషయమునే విస్తరించి వ్యావహారిక రూపమున స్పష్టముగావించిన దీనికి గీతాశబ్దము తగును. శ్రౌత ఉపనిషత్తుల లక్ష్యము సంపూర్ణాత్మప్రపంచమో, పరాత్పరుఁడో అయినచో గీతాలక్ష్య మవ్యయబ్రహ్మమాత్రమే. ఇక ఉపనిషత్తులందలి యోగశబ్దముయొక్క- యర్థమెట్లున్నను చతుర్విధబుద్ధియోగస్పష్టికరణము మాత్రము కేవలము సీత సాత్తే. దానికి ద్రవ్య శ్రీకృష్ణుడే. అందుకు దాని కుపనిషత్వ మంగీకార్యమే, కాగా మొత్తముపై కృష్ణోపజ్ఞము కాదందురు గనుక “తువ్యతుదుర్జనః” అను న్యాయప్రకార మాభేదసూచ నకు గీతాశబ్దము ప్రయోగింపబడిన దనుకొనవలయును.

ఇచట నొకపేషయము మరువరాదు. గీతాశబ్దము యోగికమేగాని పంకజాదిశబ్దములవలె యోగరూఢముకాదు. కనుక ఉపనిషత్ శబ్దవిశేషముగా నెంచవలయునుగాని ప్రత్యేక శబ్ద మనుకోరాదు. స్వయముగ వ్యాసుడుగూడ నీవిశేషణభావ మును వెల్లడించెను.

“సముపొధేష్వనీకేషు కురుపాండవయోర్మృదే

అర్జునే విమనస్కేచ గీతాభగవతాస్వయం.”

కనుక నే అధ్యాయసమాప్తియందు : ‘భగవద్గీతాను— ఉపనిషత్సు’ అని యుండుట - అటుగాక యాశబ్దము రూఢమే యగుచో ‘భగవద్గీతాయా ముపనిషత్సు’ అనియుండును. ఇట్లు

గీతాశబ్దము విశేషణమయ్యును, దాని యపూర్వతవలన క్రమముగా రూఢమైపోయి ‘గీతా’ యన్నంతమాత్రమున ‘అణుగీతా, రామగీతా, శివగీతా’ ఇత్యాదులందు పోక కేవలము భగవద్గీతోపనిషత్తు సంక్షుమాత్రమే మన ధ్యానమాకర్షింపబడుచున్నది.

ఇతి : గీతాశబ్దరహస్యమ్.

ఉపనిషచ్ఛబ్దరహస్యమ్ :—అన్యత్ర వ్యాఖ్యాతమగు నీవిషయ మచటగూడ జూడవలయును. ప్రకరణసంగతికొరకు మాత్ర మిచట నించుక చర్చించుకొండము :—

పూర్వపక్షము :—పూర్వము గీతాశబ్దరహస్యమునందు “యత్కించిత్పదార్థతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే శబ్దస్య శక్తిః” అను నియమము ననుసరించి ఆత్మవిద్యాత్వ ముపనిషచ్ఛబ్దబ్రావచ్ఛేదకముగా జెప్పబడినది. కేవలము ఈవిధముగ ప్రాచీను లంగీకరింపరు. ఏమన :—వారిమతమున, వేదాంతత్వ ముపనిషచ్ఛబ్దబ్రావచ్ఛేదకము. వేదము (1) మంత్ర, (2) బ్రాహ్మణభేదమున రెండు విధములు. బ్రాహ్మణము (1) బ్రాహ్మణము, (2) ఆరణ్యకము (3) ఉపనిషత్తు అని మూడు విధములు. ఇట్లు మొత్తము వేదము నాలుగువిధములగును.

ఇందు (1) మంత్రభాగము విజ్ఞానస్తుతీతిహాసములను, (2) బ్రాహ్మణము కర్మకాండను, (3) ఆరణ్యకము ఉపాసనను, (4) ఉపనిషత్తు జ్ఞానకాండను నిరూపించును. జ్ఞానయోగ ప్రతిపాదకోపనిషత్తు వేదమున కుతిమభాగము కనుక “సర్వే

వేదాంతాః” అని వేదాంతనామమున వ్యాసాదులు వ్యవహరించిరి. వ్యాససూత్రము లీయుపనిషద్వచనార్థ నిర్ణయముగావించునవై వేదాంతదర్శన మననోష్ఠచున్నవి. ఇట్లుపనిషచ్ఛబ్దము వేదాంతమరూపములగు ఈశాద్యుపనిషత్తులందు రూఢమై యున్నది. గీతాశాస్త్రము వేదమున కంతిమభాగము కాదు. కనుక వేదాంతత్వ ముపనిషచ్ఛబ్దావచ్ఛేదకమను నియమ ప్రకారము, గీత నుపనిషత్తనరాదు. స్మృతియనుటయే తగును. స్మార్తోపనిషత్తనుటయు సంభవింపదు : అట్టి దెచ్చటనులేదు.

(మతాంతర) సమాధానము (ప్రస్తుతము)

గీతోపదేశ్టసామాన్యవ్యక్తికాదు. ఉపనిషత్తులు వేదాంతములన్న వ్యాసాదులు కూడ స్వయముగ నతనిని పూర్ణావతారమని యంగీకరించిరి. వేదద్రష్టలగు మహర్షులకంటె నతని కున్నతస్థానముకలదు. తదుపదిష్ట గీత శ్రౌతోపనిషత్తులకెందును దీసిపోదు. అందలియూత్మనిద్య భగవానునిచే గనుగొనబడినది. కనుక నదిద్రష్టయొక్క వాక్యము. ఈసాధర్మ్యము సంగీకరించి, పూర్ణావతారోపదిష్టము కనుక, గీతనుపనిషత్తన్నను బాధలేదు. కనుక అది స్మృతియైనను ప్రాచీనులుపనిషత్తనిరి. శ్రుతి లెక్కలోనికి రాకున్నను, శ్రౌతోపనిషత్తుల కెందును దీసిపోకున్నను, ఇది స్మార్తోపనిషత్తనుటకు కూడ తగదనుట న్యాయ సంగతము కాదనుటయే ప్రస్తుత సమాధానము. ఇంకను :— ఇప్పటిమనవారికి ఆర్యసాహిత్యమంతయు కంటకప్రాయముగ

నున్నను, గీతాశాస్త్రము మాత్ర మత్యంతాదరణీయముగ నున్నది. పెక్కుమంది పెక్కువిధముల వ్యాఖ్యానములు గావింపుచు తమతమ యుచ్చంఖల విహారములకన్నింటికని గీతయందు ప్రమాణములు జూపుచు దాని నడ్డముగా జెట్టుకొని, గీతోపదిష్టసిద్ధి కనుకూలములగు యజ్ఞదాన తపస్సులకేమి, స్వభావ సిద్ధములగు వర్ణాశ్రమాచారాదులకేమి వారివారి యిష్టానుసారము గీతామతస్పర్థయము గావించియు, గావింపుచు నున్నారు. మొత్తము పైవారిమతమున గీత కర్మయోగ శాస్త్రమేకాని ఆత్మవిద్యాశాస్త్రముకాదు. ఇందు కొందరు ప్రాచ్య పాశ్చాత్యసాహిత్య తులనాదృష్టితో జాలప్రమాసపడి, ఉపక్రమోప సంహారబల విమర్శన పూర్వకముగా “గీతకర్మయోగశాస్త్రమే” యని తేల్చుటకు గావించిన పరిశ్రమ యెంతయు స్తుతింపదగినదే. కాని, గీత కర్మయోగశాస్త్రమే యెనచో దానికుపనిషత్తును పేరే వచ్చియుండదు. ఎలయన :-

కర్మ - ఉపాసన - జ్ఞానములు పూర్వము చెప్పినట్లు వేదమంధలి బ్రాహ్మణ - ఆరణ్యక - ఉపనిషత్తులందు క్రమముగా నిరూపింపబడినవి. అందు కర్మయోగమునకు బ్రాహ్మణములతో సంబంధము కలదు. ఉపనిషత్తు జ్ఞానయోగసూచకము. ఇట్టి స్థితిలో గీత జ్ఞానయోగసూచకమగు నుపనిషచ్ఛబ్దముతోగాక కర్మయోగోపయికమగు బ్రాహ్మణశబ్దముతో “భగవద్గీతా బ్రాహ్మణ” మని యుంకవలసినది. అట్లులేదు. ఉపనిషత్తు ఎందుకు జ్ఞానయోగశాస్త్రమో, గీతయు నందుకే యుపనిషత్తు.

ఈస్థితిః మనము దానిని జ్ఞానయోగశాస్త్రము లేదా బుద్ధి యోగశాస్త్రమని యంగీకరింపవచ్చునుకదా !

శంక :—అయినచో “ఉపనిషత్సు అనుదానికి పిమ్మట ‘యోగశాస్త్రే’ యని ఉపసంహారమున్నది. ఆ ‘యోగశబ్దము “ఊకేఽస్మిన్ ద్వివిధానినా” యను సిద్ధాంతము ప్రకారము కర్మ యోగసూచకము. కనుక గీతను కర్మయోగశాస్త్రమనవచ్చు” నన్నచో :

సమాధానము :—ఆయోగశబ్దము కర్మను సూచించు ననుట కాధారమేమి? సాంఖ్యశబ్దముతోపాటువచ్చు యోగ శబ్దమునకు గర్మయోగమర్థమనుకొన్నను స్వతంత్రముగావచ్చు యోగశబ్దమునకు నదేయర్థమనుట పొసగదు. అట్లు స్వతంత్ర ముగా గీతయందు యోగశబ్దము వచ్చినచోనెల్ల కర్మగర్భిత జ్ఞానయోగమో, బుద్ధియోగమో, సూచించునని జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలయును. ఒకచోట గీత “దూరేణహ్యవరంకర్మ బుద్ధియోగాద్ధనంజయ” అని బుద్ధియోగమునెదుట కర్మయోగ మును నిండగూడ జేసెను. “యోగః కర్మసుకౌశలం” “యోగ యుక్తాత్మా—యోగీభవాద్భుత, సయోగీపరమోమతః” యోగీ నియతమానసః, యోగీవిగతకల్మషః, యోగినంసుఖముత్తమం, “యోఽయం యోగ స్త్వయాప్రోక్తః సామ్యేన” సయోగీ మయివ ర్తతే, కర్మిభ్యశ్చాధికోయోగీ-ఇత్యాది స్థలములందు యోగ-యోగిశబ్దములు బుద్ధియోగ-బుద్ధియోగీ సూచకములే. “దదామిబుద్ధియోగంతం” అని భగవంతుడు బుద్ధియోగమునే

వరముగా నిచ్చెను. కనుక “యోగశాస్త్రే” అనుదానికి అందును ఉపనిషత్పూర్వకమగు యోగశాస్త్రే అనుదానికి “కర్మయోగశాస్త్రే” యని యర్థమెన్నడును కాజాలను. అట్లయినచో “భగవద్గీతేషు బ్రాహ్మణేషు యోగశాస్త్రే” యని యుండవలసినదే.

శంక :—అట్లయినచో భగవంతునకు జ్ఞానయోగమో, సన్యాసమో ఇష్టమయినచో కర్మయోగమును స్తుతించుచు, జ్ఞానయోగమును నిందింపనేల ? చూడుము :-

“సచసవ్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి

వియతం కురుకర్మత్వం కర్మజ్ఞానయోగ్యాకర్మణః

కర్మణైవహిసంసిద్ధిమాస్థితాజనకాదయః

“నానవాప్త మవాప్తవ్యంవర్త ఏవచకర్మణి.” ఇత్యాది.

కనుక గీత కర్మయోగమేకాని జ్ఞానయోగమును బ్రతిపాదింప దనవచ్చును.

సమాధానము :—యుక్తి, సుందరము, ప్రమాణయుక్తమేకాని గీత రహస్య పూర్ణశాస్త్రము. దాని వాస్తవికాభిప్రాయము దెలిసికొనుట అంత సులువైన పని కాదు. వినుము :- వేదము మంత్రబ్రాహ్మణభేదమున రెండు భాగములని యిదివరకే చెప్పియుంటిమి. ఈరెంటికి మూలప్రతిష్ఠ జ్ఞానము—కర్మ. జ్ఞానములేకుండ గర్మసాగదు. కనుకనే మహర్షులు వేదమును జ్ఞాతవ్య-కర్తవ్య భేదమున రెండుభాగములు జేసిరి. విజ్ఞానస్తుతీహాసములు జ్ఞాతవ్యములు; మంత్రభాగము

వీనిని జెప్పును. కర్తవ్యములు కర్మ, ఉపాసన-జ్ఞానములు. వీనిని బ్రాహ్మణభాగము చెప్పును. అందు కర్మను బోధించుభాగము విధి. ఉపాసనను జెప్పుభాగ మారణ్యకము. జ్ఞాననిరూపకభాగ ముపనిషత్తు అందురు. ఈమూడు కర్తవ్యములందును కర్మ-జ్ఞానమధ్యపరితమగు నుపాసనయే బుద్ధియోగసిష్ఠ. ఈమూటి యందును (1) కర్మయోగము యజ్ఞముద్వారా ప్రాప్తములగు నైహతాకికవిజయములకు మార్గము జూపుచున్నది. (2) బుద్ధియోగము పారతాకిక శాశ్వతసుఖప్రాప్తి కుపాయము జూపుచున్నది. (3) జ్ఞానయోగము బ్రహ్మనిరూపణ గావించుచు, పరాముక్తియను కైవల్యముక్తిపథము జూపుచున్నది. అభ్యుదయ నిశ్రేయసకరములగు నీమూడు పాయములకంటె మించిన యింకొకటేమియులేకని లోకవ్యవహారమే ప్రత్యక్షప్రమాణము. కనుక నైహతాకి ఫలాసక్తి గోరువారికి గర్మనిష్ఠయు, అది పతనసామగ్రియని వైరాగ్య ముదయించినచో కర్మత్యాగలక్షణముగల మూఢవ సాంఖ్యనిష్ఠయు, నిందొకటి గృహస్థులకును, రెండవది సన్యాసులకును సంబంధముకలవై యున్నవి.

ఇక రెండవదగు బుద్ధియోగవిష్టయన్ననో, పైరెంటికి మధ్యస్థమై “తన్మధ్యపతిత స్తద్గ్రహణేనగృహ్యతే”యను న్యాయముచనుసరించి కర్మజ్ఞానోభయాత్మకమై యున్నది. పైరెండు నిష్ఠలకు ముఖ్యచిహ్నములు పరుసగకామ-పరిత్యాగము; అని రెండు. కామనాలక్షణముగలది ప్రవృత్తి - పరిత్యాగ లక్షణముగలది నివృత్తి-ఇందు (బుద్ధియోగముచ) నీరెండును కామనాపరి

త్యాగరూపమున నేకీభవించి యొకరూపము నొందుటచే, నిది రెండు నిష్ఠలకు జెందియున్నట్లున్నను చివరకు జ్ఞానయోగము నందే చేరికనొందును. మధ్యస్థమగు నారణ్యకము నుపనిషన్నామమున బిలుచు ఋషులయభిప్రాయము కూడ నిదియే యనవచ్చును : (బృహదారణ్యకోపనిషత్) బుద్ధియోగమునందెట్లు ఉపేతా (ఉప + ఈతా = దగ్గరచూపు) రూపజ్ఞానయోగముచే అపేతా (అప + ఈతా = తప్పుచూపు) రూప కామనాపరిత్యాగమువలన సర్వకర్మప్రవృత్తియున్నను, వాసనారహితమగుట వలన నిర్లేపతచే నది నివృత్తిరూపమేయై జ్ఞానయోగ పర్యవసానముచే ముక్తి సిద్ధి కారణమగును.

కనుకనే : భగవంతుడీ బుద్ధియోగము నెక్కువగ నభిమానించెను. అతడు స్వయముగ జ్ఞానయోగపక్షపాతి (జ్ఞానీ త్వోత్తైష్ఠ్యవమేమతం" కాని అంగకొంచెము సంశోధన జేయవలయునని యతనికోరిక ; కర్మయోగమునందు భయంకరపరిణామము దెచ్చిపెట్టునది వాసనాలేపము. దానికొ భయపడి కర్మ పరిత్యాగలక్షణ జ్ఞానయోగము నాశ్రయించినను, అది విడిచి పోదు. కనుక దానికి మూలమగు కామనాపరిత్యాగమే తగిన పని "కామ్యానాం కర్మణాన్యసంసన్యాసం కవయోవిదుః" కర్మవిడిచి కామనవిడువకున్న సన్యాసము సిద్ధికి కారణము. కాదు. "నచసన్యసనాదేవసిద్ధిఃసమధిగచ్ఛతి" కామన విడిచినచో కర్మ విడువవలసినపనియేలేదు. కర్తవ్యమును లేదుగనుక నికనట్టివాని, నియతకర్మలందు, లోకసంగదృష్టి యావేశం

చును. లోకోపకారక కార్యములతనకి కర్తవ్యములగును.
 “నియతంకరు కర్మత్వం కర్మజ్ఞాయోహ్యకర్ణణః” “లోక
 సంగ్రహమేవాపి సంపశ్యేత్కర్తృమహ్నసి” “నానవాస్తవహస్త
 వ్యం వర్తవచకర్మణి” శ్రీకృష్ణునిజ్ఞానయోగమును సంశో
 ఢించి దానికి విలక్షణమగు బుద్ధియోగరూపము నిచ్చెను. దీని
 మహత్వమును నతడే యిట్లు వక్కాణించెను.

దూరేణహ్యవరంకర్మబుద్ధియోగాద్దనంజయ,
 బుద్ధౌశరణమన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః,
 బుద్ధియుక్తోజహాతీహ ఉభేసుకృతదుష్కృతే
 తస్మాద్యోగాయయుజ్యస్వయోగః కర్మసుకౌశలం॥
 తపస్విభ్యోధికోయోగీ జ్ఞానిభ్యశ్చమతోధికః
 కర్మిభ్యశ్చాధికోయోగీతస్మాద్యోగీ భవర్జున॥

“బ్రాహ్మణభాగము పేరునకు బ్రాహ్మణారణ్యకోపని
 షత్తులని మూడు భాగములు. కాని వస్తుతః బ్రాహ్మణ-ఉపని
 షత్తుని రెండే విభాగములు. ఇట్లే కర్తవ్యవిభాగముకూడ పేరు
 నకే కర్మ-ఉపాసన-జ్ఞానములని మూడు భాగములు కాని
 వస్తుతః కర్మ-జ్ఞానములని రెండే భాగములు. ఇక ఉపాసనాత్మక
 మగు బుద్ధియోగఃప్రయందు కర్మజ్ఞానములే కాక వేరేమున్నది?
 కనుక దీనిని వేరే యొకసివ్యయనుట గీతావచనవిరోధముకూడను.

లోకోస్మిన్ ద్వివిధానిష్ఠాపురాత్రిక్తామయానమ
 జ్ఞానయోగేనసాంఖ్యానాం కర్మయోగేనయోగినాం.

కనుక బుద్ధియోగ మీరెంటియందేదో యొకదానియం

దంతర్భావము నొందింపవలయును.” అనుకొని కర్మయోగ వాదు లీబుద్ధియోగమును కర్మవాదాంతర్భాగ మనుకొన్నారు. అట్లనుకొన్నచో “బృహదారణ్యకోపనిషత్తు”ను వ్యవహారము నకు విలువయేమి? గీత కుపనిషద్వ్యవహారమెట్లు? కనుక గీతకు జ్ఞానయోగ లేదా బుద్ధియోగశాస్త్రత్వము (సంశుద్ధరూపము) సిద్ధించి యుపనిషత్త్వ సిద్ధి చుచున్నది. దీనిని స్మారోపనిషత్తు అనవచ్చును.

వేదాంతిగుత్వము లేకున్నను గీత కుపనిషత్త్వమెట్లు? అను ప్రశ్నకు ఒకవిధముగా సమాధాన మీయబడినది కాని, వైజ్ఞానికదృష్టి కియ్యది సంతృప్తినీయజాలదు. ఆదృష్టితో వేదాంతిమత్వ, ఆత్మవిద్యాత్వము లుపనిషచ్ఛబ్దావచ్ఛేదక ములుగావు. మరేమన :- తత్తత్కర్మకలాపేతిక ర్తవ్యతాప్రకార విశేషోపపాదనముచే వ్యవస్థితమగు విజ్ఞానసిద్ధాంతత్వమే యుపని షచ్ఛబ్దావచ్ఛేదకము. ఉప=ఉపపత్తి నిరూపణద్వారమున, (నేనిజ్ఞానప్రతిపత్తిచే కావించు కర్మయందు కర్తవ్యశ్రద్ధ) ని= నిశ్చయరూపమున, షత్=ప్రతిష్ఠనొందునో అది యుపనిషత్తు- విద్యాశ్రద్ధలతోగూడిన యాయుపనిషత్తువలన కర్మ కర్తవ్యత చక్కగా నుపపన్నమగును.

విశేషణప్రాయమగు గీతాశబ్దము గీతాశాస్త్రమునరూఢ మైరట్లు కాలాంతరమున అన్నివిధముల మౌలికవిజ్ఞానసిద్ధాంత ములకును సంబంధముగల యుపనిషచ్ఛబ్దము, వేదాంతిమభాగ ములగు నీశ కేనాదులందు నిరూఢమై పోయినది. ఇంతమాత్ర

మున ఉపనిషచ్చబైర్థము సంకోచము నొందదు. కర్మ, యుపాసన-జ్ఞానము ఈయన్నిటికి నుపనిషత్తులు కలవు. ఇందు దేని కుపనిషత్తు లేకున్నను అయ్యది నిరర్థకము.

సామాన్యముగా జాలకాలమునుండియు మన మొకదృష్టి కలవాటుపడి యున్నాము. ఏమన :- “కర్మమయసంసారము. సాంసారిక కర్మలు బంధమునకు గారణములు. యజ్ఞతపోదానాదికర్మలు క్షణికములగు స్వర్గాదిసుఖములకు గారణములయ్యును పరిణామమున శాశ్వతములగు నాత్మానందమునకు విఘాతములే యగును.” అని యీ కల్పితకర్మోపనిషత్తు నాశ్రయించి కర్మత్యాగమే నిశ్చేయస్థాపికి ముఖ్యకారణమనుకొని కర్మమార్గమందు తిరస్కారభావమును, జ్ఞానమార్గము సందాదరభావమును పెట్టుకొనియున్నాము. ఈ విషయమున గీతాశాస్త్రము, కర్మ-జ్ఞానముల వాస్తవికోపనిషత్తులం జూపుచు మనలను జ్ఞానమయబుద్ధియోగ లక్షణకర్మయందు బ్రవృత్తుల జేయుచున్నది. మనమీ రహస్యముల నెరిగినచో కర్మమార్గము మనకు హానికరమని యశ్రద్ధగాజూడము. కనుక పై నిర్వచనానుసారము గీతనుపనిషత్తు అందుము. ఉదాహరణమునకు : యజ్ఞప్రక్రియం జాతము :- యజ్ఞకర్మసిద్ధికొరకు, వేదియు, గార్హపత్య, ఆహవనీయ - దక్షిణాగ్ని కుండములును నిర్మింపబడును. ఈయన్నిటికి నాకారసన్నివేశములందు నియమములున్నవి. ఆహవనీయకుండము : చతుష్కోణము. వీని స్థానము వేదికిపూర్వభాగము. గార్హపత్యకుండము : గోళాకా

రము వేదికి శిష్టిమభాగమున దీనికి స్థానము. దక్షిణాగ్ని శం
డము: దీనికి స్థానము దక్షిణమున వేది మధ్యభాగమున కెదురుగ
నుండును. ఇవన్నియు సల్లేలయుండవలయును? పురుషనిర్మా
ణము ననుసరించి యజ్ఞరూపము నిర్మింపబడినది. పురుష
యజ్ఞమే ఈ వైధయజ్ఞమునకుపనిషత్తు: 'పురుషోవై యజ్ఞః,
"యజ్ఞోవై పురుషః"-(దీని వివరణమంతయు వేదవిజ్ఞానపరిచ
యాంతర్గత ఉపనిషద్విజ్ఞానపరిచయ స్రవంగమున నిస్తరింపబడి
నది అచ్చట జూడవలయును. ప్రస్తుతమిటుప్రకరణ సంగతికిపనికి
వచ్చునంతమాత్రము తెలిసికొందుము:) యే కర్మకుగాని జ్ఞాన
మునకుగాని ప్రకృతి సిద్ధమగునేదో యొక మహాలికరహస్య
మవస్యముండితీరును. ఆ మహాలికవిజ్ఞానమే తత్తద్విషయికోపని
షత్తు. ఈ క్రింది వచనములందుపనిషచ్చబ్దములను చక్కగా విమ
ర్శింపుడు.

1. "ఆరణ్యమియాత్ నపునరేయాత్ ఇత్యుపనిషత్ ఇతివైఖానసేభ్యో
వియమోవిధీయతే. (శాంకర బ్ర. సూ॥భా३-4-68)
2. "యదేవవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధయోపనిషదా, తదేవవీర్యవత్తరంభవతి.
(చాందో 11-10)
3. తస్యవావితస్యాగ్నేర్వాగేవోపనిషత్
4. వేదస్యోపనిషత్సత్యం. దానస్యోపనిషద్దమః
దమస్యోపనిషద్దానం । దానస్యోపనిషత్తపః,
తపస్యోపనిషత్త్యాగః । త్యాగస్యోపనిషత్సుఖం
సుఖస్యోపనిషత్సర్వర్గః సర్వర్గస్యోపనిషచ్ఛుభః॥
వేదాంతత్వ ముపనిషచ్చబ్దావచ్ఛేదక మనుకొన్నప్పుడు,

ఈశోపనిషత్తు శుక్లయజుర్వేద మంత్రభాగము 40 వ యధ్యాయముకదా ? బృహదారణ్యకము శతపథబ్రాహ్మణ చతుర్దశ కాండముకదా ! పై లక్షణమెట్లు సమర్థింతురు ?

కనుక మాచేనిర్వచింపబడిన లక్షణమే సర్వవ్యాప్తికలదై యన్నివిధముల సమన్వయమునకు దగును. ఆదృష్టితో జూచిన : బ్రాహ్మణము లందుపనిషత్తు, ఆరణ్యకములందుపనిషత్తు, ఉపనిషత్తులందుపనిషత్తు ఈ మొదలగు నన్నియుపనిషత్తులకు నొకే లక్షణము కుదరును. క్లిష్టనిర్వచనములతో బసియుండదు.

మరియు యవనభాషయందు ఉసూల్ అనబడుదానిని, పాశ్చాత్యులు ప్రిన్సిపిల్ (Principle) అనుదానిని భారతీయు లంతకంటె సార్థకపృష్టితో ఉపనిషత్తునిరి : ఈ నిర్వచనానుసారము గీత యుపనిషత్తునట కెంతయు దగియున్నది. అయ్యది మనకు వట్టి విజ్ఞానమేకాక వ్యావహారిక విజ్ఞానముకూడ సోప పత్తికముగా నిరూపించుచున్నదికదా !

భగవద్గీతోపనిషత్సామ సమష్టిరహస్యమ్

దర్శనభక్తుల కీప్రసంగములన్నియు విసుగుబుట్టించును, కాని వైజ్ఞానికదృష్టియందు విమర్శకు విలువగలదు. తక్కిన భాషాసాహిత్యములమాట యెట్లున్నను సంస్కృత సాహిత్యము నందు, అందును వైదికసాహిత్యమునందు ప్రతిశబ్దమునకు, నామమునకు గొప్ప రహస్య ముండియున్నది. వేయేల. శబ్దము ప్రకారాంతరమున బ్రహ్మయే యైయున్నది.

“ద్యేవావబ్రహ్మణోరూపే శబ్దబ్రహ్మపరంచయత్

శాబ్దేబ్రహ్మణినిష్ఠాతః పరంబ్రహ్మధిగచ్ఛతి.”

శబ్దముదాక బోనక్కరలేదు. ఒక యక్షరమునందును, స్వరమందు రహస్యములేని ప్రయోగ మే యుండదు. వైయాకరణులు పరబ్రహ్మవలె శబ్దము నిత్యమనిరి. వైజ్ఞానికులీ విలక్షణత ననుసరించియే వేదమపారు పేయమనిరి. విజ్ఞానదృష్టి యందు నిరర్థకవస్తువేలేదు. గీతయో ప్రత్యక్షవిజ్ఞానశాస్త్రము “జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం” ఇక భగవత్ = భగవంతునిచే, గీతా = విస్తరించి చెప్పబడిన స్మార్త, ఉపనిషత్ = విజ్ఞానసంబంధమగు మాలిక రహస్య సిద్ధాంతము, అనునర్థముతో నొక సంప్రదాయమువారు సంతుష్టులై నను అంతమాత్రమున విజ్ఞానదృష్టిగల వారు తృప్తినొందరు.

రహస్యజ్ఞాన ముపనిషత్తు అన్న పుడు, రహస్యము పరోక్ష భావమునకు జెందినది. వైదికశబ్దములన్నియు నదేమిచిత్రమో

పరోక్షభాషా (రహస్య) మయములే అయియున్నవి. ఈక్రింది నామనిర్వచనములం జూడుడు. (1) అగ్నిర్హవై తమగ్నిరిత్యాచక్షతేపరోక్షం, (2) ఇంఘోహవాతమింద్రమిత్యాచక్షతేపరోక్షం, (3) తంవాఏతంవరణం 'నంతంవరుణ ఇత్యాచక్షతే' (4) అత్తిర్హవానామైతద్యదత్తిరితి, (5) తంవాఏతం ముచ్యంసంతం మృత్యురిత్యాచక్షతేపరోక్షం, (6) రసతమంహవై శద్ధరథం తరమిత్యాచక్షతే పరోక్షమ్. ఇత్యాదులెన్నియో ఒకశబ్దమునకే ఎన్నియో నిర్వచన రహస్యములు. కనుకనే నామమునకంతమహత్వ మియ్యబడినది. "యస్యనామమహద్యశః" "హకేర్హవైవనామైవ" "కకాసం కీర్త్యకేశవం" విద్య, శ్రద్ధ, యుపనిషత్తు కలవారికి దానిరుచి తెలియును.

నేటివారు సత్యమునకు గల్పించు పరిభాషలవంటివాయినీ? కాదు. నేటి కల్పితపరిభాషలం దించుకయు త్రాణ, శక్తి లేదు. కారణము? ఇవి పరీక్షాపరిష్కృతములుకావు. కనుక భావనాజనకములు కాజాలక యర్థసిద్ధికి దూరములగుచున్నవి. సరియగు పరోక్షభావ మిందు లేనేలేదు. మరము దాని మరచిపోయియే కల్పితపద్ధతుల నాశ్రయించుచున్నాము.

ఇక నిట్టిపరోక్షభావరహస్యమువలన ప్రయోజనము? ఆత్మ సర్వభా పరోక్షము, అంతట నది యేపనిసేయుచున్నను ప్రత్యక్షము కాకున్నది. మర ప్రతికార్యమును రహస్యముగ జరుగవలయును. మంత్రణయే కర్మకు జీవనము. 'పనిచేసినది లేదు

ప్రకటనలుమాత్ర మధిక' మిది మనయవనతికి మూలము. ఆచారము, వ్యవహారము, సంభాషణ, అన్నియు ప్రచురము గావించుకొనుటకు మనము సిగ్గుపడకున్నాము. పరోక్షభావ మర్యాదకు తిలాంజలి. యర్పించితిమి. చివరకీ క్షయరోగము మనకు 'లోఽల లోటారము పయికి బండారము" అయినది. కర్తవ్య మెంతగూఢముగనున్న నంతగ నాత్మబలము పెరుగును. శక్తివృద్ధికి పరోక్షభావమును మించిన యుపాయము లేదు. మాత్రము మనమునకే గాని వాచనమునకు గాదని జ్ఞాపకముంచుకోవలెను.

కానిండు, ప్రస్తుతము :—ఆర్యసాహిత్యమందలి ప్రతి శబ్ద మందును గుర్తరహస్యమిమిడియున్నది : ఆ రహస్యము (1) ఈశ్వరదత్తము దివ్యమునగునతాకిక ప్రతిభావిశేషముచేతనో (2) గురుపరంపరచేతనో సురక్షితమై యుండును. ఈ సూత్ర ములం జూడుడు :

(1) తస్యాంసాధనానిగాయంత్యాచార్యాః, (2) తత్తు విషయత్యాగాత్ సంగత్యాగాచ్చ (3) అవ్యావృతభజనాత్ (4) లోకేఽపిభగవద్గుణశ్రవణకీర్తనాత్ (5) ముఖ్యతస్తు 1. మహత్కృపయైవ, 2. భగవత్ప్రసాదేశాద్వా (6) మహత్సంగస్తు దుర్లభోఽగమ్యాఽమోఘశ్చ (7) లభ్యకేఽపితత్కృప (భగవత్కృప) యైవ. (8) తస్మిన్తత్ జనేభేదాభావాత్ (9) తదేవసాధ్యతాం తదేవసాధ్యతాం. (నార||భ||సూ||) ఈ సూత్ర పర్యాయోచనచే (1) భగవత్కృప సర్వజన సులభముగాదు.

ఇక : గురువే శరణ్యము, గురువులేకుండ మన పరిమితబుద్ధితో సంప్రదాయమును విడిచి రహస్యముం దెలిసికొనుట కష్టసాధ్యము. గురువే మనకు దివ్యచృష్టి ప్రదానముం గావింపవలయును. భగవానుడు వక్తియైయుండ నర్జునివంటివాని దివ్యదృష్టి ప్రదానముగావింపకుండ రహస్యజ్ఞానము కలుగలేదు. స్వబుద్ధి నై భవమెంతయున్నన, టీ కాటిప్పణులవలన రహస్యమెరుంగ గోరుటవ్యర్థము. కనుకనే ఆగమశాస్త్రము చీక్షయవసరమనియు అది లేనివాడు జ్ఞానమునకనధికారియని నిర్ణయించినది.

రహస్యము రహస్యమే. సకాంతవస్తువు. అది గుప్తనిధి అందరును దానికధికారులుగారు. కనుకనే దేవయుగకాలమందగు బ్రహ్మపరివర్తనందు కులపతియుపదేశమున రహస్యము జెప్పవలసి వచ్చినప్పుడూ గురువు ఆరహస్యమందరయెదుట జెప్పక జ్ఞానువగు తన ప్రియశిష్యుని హస్తగ్రహణము కావించి సోకాంతమునకు గొంపోయి యుచుండేయింతును. మహర్షి గార్గ్యుడ జాతశత్రునకిట్లే కావించినట్లు ఈ మొఁగు నెన్నియో యుదాహరణములు మనము వేదములందు జూడగలము. గీతయందు నిట్లు కలవు.

1. “యచ్ఛ్రేయఃస్యాన్నిశ్చితంబ్రాహ్మితన్మే శిష్యస్తేఽహం
కాదిమాంత్యాం ప్రపన్నమ్.
2. సవితాయం మయాతేఽద్యయోగః ప్రోక్తఃపురాతనః
భక్తోఽసిమేనభాచేతి రహస్యం హేతదుత్తమమ్॥

3. తద్విద్విప్రణిపాతేన పరిశ్రన్నేనసేవయా.

ఉపదేశ్యన్తితేజ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః॥ ఇత్యాదులు.

నిజముగా గీతయొక రహస్యశాస్త్రము. రహస్యజ్ఞాన మీశ్వర వరప్రసాదము, కనుకనే రహస్యగ్రంథమగు వేదమ పౌరుషేయమనిరి. తపః ప్రభావమున మహర్షులు దానిందెలియ గలిగిరి. వారుదానిని మంత్రవాక్కుద్వారా మన యెదుటబెట్టిరి. మనగీతయో, వేదమనబడకపోయినను దానియంత మహత్వము గలదియే. కనుకనే దాని నుపనిషత్తునుపేరున బిలిచిరి. ఇది స్మార్తోపనిషత్తు అని మున్నే యెరింగితిమి.

విజ్ఞానదృష్టికి శ్రౌతస్మార్తోపనిషత్తులు సమానములే, కాని వాగ్దృష్టితో జూచినచో అహోరాత్రము కున్నంతభేద మున్నది. కనుకనే గీత సపౌరుషేయవేదము లెక్కలోనికి గొన లేదు. స్వతఃప్రమాణముగా నంగీకరింపలేదు. శ్రౌతోపనిషత్తు విజ్ఞానవాక్కు-స్మార్తోపనిషత్తు శబ్దవాక్కు. విజ్ఞానవాక్కును మంత్ర మందురు. మంత్రపరిభాష సర్వదా స్వతంత్రము. ప్రాకృతిక విజ్ఞానతత్త్వమున కేరూపమున, ఏయుచ్చావచభావ మున-ఏస్వరలహరితో ప్రకృతియందు సన్నివేశముకలచో సరిగా దానికి ప్రతికృతియగు వాక్కే విజ్ఞానవాక్కు. దానినే మంత్ర మందురు. మంత్రప్రతిపాద్యవిషయమునకుగలమహత్వ మామంత్ర వాక్కునకుగూడ గలదు. ఇదే మంత్రమునకు మంత్రత్వము.

ఉదాహరణమునకు గాయత్రీమంత్రముం జూడడు.

అగ్ని ప్రధానదేవత గాయత్రము. అయ్యది గాయత్రీఛందస్సుచే
ఛందితమై యుండును. గాయత్రీమంత్ర మాగాయత్రికి ప్రతికృతి.
దీనియం చాగాయత్రియందువలెనే ఉదాత్తానుదాత్తాది స్వరస
మావేశముకలదు. ఆగాయత్రీదేవత, సధ్యాత్మజగత్తునందు బ్రతి
ష్ఠింపదలచుచో నామంత్రము జపించినచో సమానాకర్షణ
సిద్ధాంతానుసారము ఆదేవత యాకర్షింపబడి, యాత్మయందు
బ్రతిష్ఠితమగును. మంత్రప్రయోగమందు మాత్రాస్వరవర్ణాదు
లందేది తప్పినను ఆసంబంధము చెడి మేలునకు బదులు కీడు
సిద్ధమగును. మఱియొక విషయముగూడ జ్ఞప్తియంచుకోవల
యును. దీని కందరు సధికారులుగారు. ఎవరియంతరాత్మయందు
జన్మాదినుండియు నీదేవతాప్రతిష్ఠకలదో యతడే యీదీక్ష కధి
కారి. కనుకనే ధర్మనూత్రములు ఈగాయత్రి కందరు సధికా
రులు కారని చెప్పను. ఇంతకును జెప్పవలసిన దేమన :-మంత్ర
స్వరూపము సర్వధా నిశ్చితము. దానినున్నరూపమున బ్రయో
గించిననే లాభము. భాషాంతరీకరించి జపించుట తప్పు. మంత్ర
ము బజారుసరుకు కాదు. రహస్యవిజ్ఞానముకు ప్రతిచ్ఛాయ.
కొంచెము తారుమారు గావించినను మంత్రశబ్దము దుష్టమై
యిష్టమునకు బదులు అనిష్టము ప్రాప్తించును. ఈశ్రుతిచూడుడు.

“దుష్టఃశబ్దః స్వరతోవర్ణతోవా, మిద్యావ్రయుక్తోనతదర్థమాహ
సవాగ్వత్రోయజమానంహినస్తి యదేంద్రశత్రుః స్వరతోఽపరాచాత్.

గీతాశాస్త్రము శబ్దవాక్కు. కనుక మంత్రరూపముగాక
శ్లోకరూపమై యున్నది. వేదవాక్కు పారాయణమూత్రముననే

మహాత్వము కలది. గీతావాక్కు అట్టిదికాదు. చిరకాలపారాయణవలన కొంచె మతిశయము వచ్చిన రావచ్చును. కనుక గీతామహాత్వమున మహాత్వము జెప్పబడినది. కాని గీతార్థమాచరణపై యాధారపడి యున్నది. మంత్రవాక్కు యొక్క శబ్దముకూడ నుపయోగపడును. కాని, శబ్దవాక్కుయొక్క అర్థమే మనకుపకారకము శబ్దశ్రవణమాత్రమున ప్రయోజనము లేదు. ఈభేదమే శ్రోతోపనిషత్తులతో నీగీతోపనిషత్తులు భేదించినది. వేద మీశ్వరకృతము. గీత యీశ్వరావతారుడగు కృష్ణునిచే నుద్భావింపబడినది. మనుష్యకృత శాస్త్రశబ్దములందు రహస్య ముండకపోయినను, ఈ యీశ్వరీయగీతాశాస్త్ర మవశ్యముగ రహస్యసంబంధము కలదేయగును.

ఇయ్యది చతుర్విధబుద్ధియోగములద్వారా చతుర్విధక్షేత్రములను తొలగించుచు చతుర్విధభగోదయకారణ మగుచున్నది. ఏమనుష్యునిబుద్ధియందు భగవత్ప్రతిష్ఠకలదో వాని కీయుపనిషత్తుపనిషత్తులు. గీత భగ-వంతునిది. ఎవడు దీనిని మూలప్రతిష్ఠగా జేసికొనునో, వాడు తన ప్రాతినిధ్యభగవంతునియై యుక్తుడై భగ-వంతుడగును. “గీత భగవ్రాప్తి కుపాయము జూపి జీవుని భగవత్సంపత్తియుక్తుని జేయును” అను నీరహస్య ప్రతిపత్తికొరకే భగవత్ శబ్దప్రయోగము వ్యాసుడుకావించెను.

గీత కేవలము మర్వాదిశాస్త్రములవలె, విధి నిషేధాత్మక శాస్త్రమేకాదు. దీనిశైలియుపనిషత్తుల శైలివంటిది. ధర్మముయొక్క విధినిషేధములను ధర్మశాస్త్రములు చెప్పనే

గాని మూలికరహస్యజ్ఞానము చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు “ధర్మంజి జ్ఞాసమానానాంప్రమాణం ప్రథమశ్రుతిః.” అని చెప్పి తటస్థములగును. గీత యట్లుగాక, విధినిషేధములతో వాని వాని యుపపత్తులను గూడ నిరూపించును. ఈ విధమున నియ్యది స్మృతియు నుపనిషత్తునగుచున్నది. వాగ్ద్రష్టిచే నిది శబ్దవాక్కుని చెప్పబడినది. మొత్తముపై “భగవద్గీతోపనిషత్తు” అను నామమునకు : “భగవత్ప్రాప్త్యపాయభూత శబ్దవాఙ్మయ రహస్య శాస్త్రము.” అని సిష్కుర్గ దేలినది :

1. భగవత్ప్రాప్త్యపాయభూతమును భగవత్.	} భగవద్గీతోపనిషత్ శాస్త్రము.
2. శబ్దవాఙ్మయమును గీతా.	
3. రహస్యజ్ఞానమయము, నగు శాస్త్రము ఉపనిషత్	

ఇది నామవాఙ్మయములందు రెండవది.—

ప్రకారాంతరమున జాతము :— స్వర, వ్యంజనములు, స్ఫోటము అను నీ మూడును వేర్వేరు వస్తువులనియు, స్వరము మాత్రిక - వ్యంజనమర్థమాత్రిక, స్ఫోటమమాత్రిక - యనియు, వ్యంజనమున కాధారము స్వరము దానికాధారమును సర్వాధారమును స్ఫోటమనియు, (స్ఫుటభావము) శబ్దశాస్త్రజ్ఞుల కెరుక లోని విషయములే.

అదేమిచిత్రమో! వ్యంజనమునకు బ్రతిష్ఠ యొకబిందువు. స్వరమునకు బ్రతిష్ఠ రెండుబిందువులు. ఇట్లుండగా స్వరము మరి యేడుబిందువులను భరించును. మొత్తము 9 బిందువులందును,

5, 6 బిందువులందు స్వరము తాను మూలబింబరూపమున (ఉక్థముగ) నుండి మిగిలిన 7 బిందువులను పూర్వమందు 4 ను ఉత్తరమందు మూటిని భరించుచు అర్క (రశ్మి) రూపమున నందు వ్యాప్తమగుచుండును. అవివ్యంజనములు, స్వరమునకిట్టి రూపమేల ? 9 బిందువులందది ఏల వ్యాపించును. వ్యంజనము స్వరరహితమై యుచ్చారణకు విషయమేలకాదు ? ఈ ప్రశ్నలన్నిటి నుపనిషత్తు సూర్యదేవత. చూడుడు స్క్రయ్కోట్ :

1	2	3	4	5	6	7	8	9
స్	-	ఓ	-	ఓ	-	అ	ఓ	ఓ
.
1	2	3	4	ఉక్థమ్		5	6	7

రక్షులు

స్వరవ్యాప్తి

రక్షులు

ఈ యంతకునుపనిషత్తు సూర్యదేవతయనుకొంటిమి :—
 ఛందోవిజ్ఞానము ననుసరించి సూర్యబింబ ప్రతిష్ఠ బృహతీఛం దస్సు. క్రాంతివృత్తమునందే డహోరాత్ర వృత్తములు కలవు. వీనిని పూర్వాపర వృత్తములనియు నందురు. ఇవి దక్షిణము నుండి క్రమముగ (1) గాయత్రి (2) ఉష్ణిక్కు (3) అనుష్టుప్, (4) బృహతి (5) పంక్తి (6) త్రిష్టుప్ (7) జగతి అనియందురు. ఇవియే హిరణ్మయ (అగ్నిమయ) సూర్యరథాశ్వములు. అశ్వమునే ఛందమందురు. ప్రాకృతిక దేవతలకు బ్రతిష్ఠఛందస్సే.

ఇందు మధ్యది బృహతి. అది తక్కినవానికంటె బెద్దది. ఆసురజ్యోతిషమున దీనినే విషువద్వృత్తమందురు. పాశ్చా

త్యుల Equater ఇదియే. గాయత్రీకి 6 అక్షరములు. ఉష్ణిక్కు 7. అనుష్టుప్కు 8. బృహతికి 9 అక్షరములు. ఇదే సూర్యప్రతిష్ఠ. కనుక సూర్యుని బృహత్ అందురు. “సూర్యోబృహతీ మధ్యా ధస్తిష్ఠతి” ‘బృహద్ధతస్థాభువనేష్వంతః’ ‘విభ్రాడ్ బృహత్ పిబతు’ ఇత్యాదులు ప్రమాణములు. ఈ బృహతియందు రెండక్షరములపై సూర్యబింబ ప్రతిష్ఠ. మిగిలిన ఏడక్షరములందును సూర్యరశ్మి వ్యాప్తి. ఆరశ్మి సంస్థయందు పృథివ్యాద్యుపగ్రహ ప్రతిష్ఠ. ఇట్లు తొమ్మిది బిందువులందు సౌరసంస్థ ప్రతిష్ఠితమై యున్నది.

“నివేశయన్నమృతం మర్త్యంచ” అన్నట్లు సూర్యుని దమృతమృత్యుభావములు రెండుకలవని భగచ్ఛబ్దరహస్యమున దెలిసికొంటిమి. అందు అమృతభాగము అసంగము, మర్త్య భాగము ససంగము. మర్త్యభాగమునుండి పృథివి యుత్పన్నమైనది. అమృతము మర్త్యమునకు బ్రతిష్ఠ. కనుక సూర్యుని యమృతరశ్మిల యాకర్షణమున బృథివి స్వస్థానమున (క్రాంతి వృత్తమున) దిరుగుచు సూర్యుని బరిక్రమించుచున్నది.

అమృత సూర్యునుండి స్వరవికాసము, మర్త్యపృథివి నుండి వ్యంజనోత్పత్తి. ఇక అమృతసూర్యాధారమున బృథివి యున్నట్లు స్వరాధారమున వ్యంజనములుండుననుట స్పష్టమే. ‘స్వరనాదేవాఃసూర్యాః’ ఇత్యాదిగా సూర్యునిస్వరత్వముస్పష్టము. కనుకనే సూర్యుని స్వర్లోక, స్వర్గ అందురు. వ్యంజనముల ససంగభావముననే “కాదయోమావసానాః స్పర్శాః” అనుట.

బృహతీనవాక్షర వ్యాప్తి సూర్యకువలె తత్స్వరూపస్వరమునకు నవబిందువ్యాప్తియని విశదపడినది.

వ్యంజనాలంబనము, స్వరాలంబనము, స్ఫోటమని మున్నే యనుకొంటిమిగదా ! స్ఫోటము నిత్యము. వ్యంజనమనిత్యము. మధ్యపతితస్వరము నిత్యానిత్యము. మూటి సమప్టియు శబ్ద బ్రహ్మ. ఇందు నిత్యరూపస్ఫోటాను యాయులు వైయాకరణులు. వారిదృప్తియందు శబ్దము నిత్యము. మర్త్యప్రధాన పదార్థ విద్యానుమాయులు నైయామికులు. కనుకవారు వ్యంజనోపాసకులు కనుక వారిదృప్తికి శబ్దమనిత్యము. రెండు మతములును వారివారిదృప్తి ననుసరించి సత్యములే.

శబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మల కభేదము. ఓమ్ ఇత్యాకారక శబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మ వాచకమని “తస్యవాచకః ప్రణవః” “ఓమ్ తత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృతః” ఇత్యాదులచే స్పష్టమే. “స్వరోక్షరం” అను ప్రాతిశాఖ్యసూత్రానుసార మది యేకాక్షరము. “ఓమిత్యేవంధ్యాయథలత్కానం” ఇత్యాదులచే ఓంకారము మూలముగనే పరబ్రహ్మోపాసనావిధానముకలదు. వాచ్యవాచకముల కభేదము. శబ్దబ్రహ్మపరబ్రహ్మముల కభేదము. శబ్దార్థనిత్యతేదే మాళికరహస్యము. పూర్వమిమాంసకు లిందువలననే వాచకశబ్దమునకును వాచ్యార్థమునకు నొత్పత్తిక సంబంధమంగీకరించిరి. పాణిని “సర్వేసర్వార్థవాచకాః” యను దానికిదే యాధారము.

శబ్దబ్రహ్మతుల్యమగు పరబ్రహ్మనిరూపణ ఆత్మవిద్య
యను శీర్షికక్రింద కావింపబడును. అయినను ప్రకరణసంగతి
కొరకు కొంచెమిట నుదాహరించుట యవసరముకాదు.

శబ్దబ్రహ్మకు స్ఫోట, స్వర, వ్యంజనములవలె పరబ్రహ్మ
కును అవ్యయ - అక్షర - క్షర అని మూడువివర్తములు. (1)
అర్థప్రధానక్షరుడు విశ్వమూర్తి (2) క్రియాప్రధాన - అక్షరుడు
విశ్వనిమిత్తకారణము. (3) జ్ఞానమూర్తి అవ్యయుడు
విశ్వాలంబనము: అక్షరుడు క్షరునకు, అవ్యయుడంతకును ఆధా
రము (1) భౌతిక, క్షణిక, విశ్వము క్షరాత్మకము. అది
వాక్ప్రధానము, మర్త్యము, అనిత్యము. (2) ఈ విశ్వమూర్తి
క్షరకూటమున కాలాబనము. ప్రాణమయ క్రియాప్రధానుడక్షర
పురుషుడు (3) ఈ యిరువురి కాధారము మనోమయ జ్ఞాన
మూర్తి అవ్యయుడు (1) అవ్యయుడు నిత్యుడు, (2) క్షరుడ
నిత్యుడు (3) అక్షరుడునిత్యానిత్యుడు. (1) అవ్యయుడు స్ఫోట
స్థానీయుడు (2) అక్షరుడు స్వరస్థానీయుడు (3) క్షరుడు పరస్థా
నీయుడు మూటి సమష్టియే పరబ్రహ్మ. ఇతనినుండియే
1. ఈశ్వర, 2. జీవ, 3. జగత్తులను స్వతంత్రసంస్థలుదయిం
చును ఇందు - ఈశ్వరుడు భగవంతుడు. జీవుడు క్షేత్రవంతుడు.
విశ్వము క్షేత్రరూపము. మధ్యస్థుడగు జీవునకు క్షేత్రమూర్తియగు
విశ్వసంపర్కమన క్షేత్రవత్త్వము, భగవదనుగామిత్యమున భగ
వత్త్వము సిద్ధించును. భగవత్త్వసిద్ధి పరమపురుషార్థము.

(1) క్షరాక్షర గర్భితావ్యయుడు అవ్యయప్రధానతచే

“విభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః” అన్నట్లు ఈశ్వరుడు, (2) తూరావ్యయ గర్భితాక్షరుడ తురప్రధానతచే ‘జీవభూతాంమహాబాహూ’ అన్నట్లు పరాప్రకృతిరూపి జీవుడు. ఇతడు భగలక్షణావ్యవసంపత్తిచ్యుతుడై క్షేత్రవంతుడగును. (3) అవ్యయాక్షరగర్భితక్షరుడు తురప్రధానతచే “క్షరఃసర్వాణిభూతాని” అన్నట్లు అపరాప్రకృతిరూప విశ్వమూర్తి. ఈ భూతభాగమే క్షేత్రము. ఇట్లు త్రిపురుషతారతమ్యమున నొకేపరబ్రహ్మ మూడు రూపములెత్తును. మూటియందు మూడు భావములున్నను, ప్రధానతననుసరించి ‘తద్వాద’ న్యాయమున అవ్యయ - అక్షర - త్మదులనియు, వరుసగ ఈశ్వర - జీవ - విశ్వములనియు నందుము.

పరబ్రహ్మ యిట్లగుటకు కారణమేమన్నచో దానికుపనిషత్తు త్రిగుణభావమయి - మాయ లేదా ప్రకృతి. దాని సత్త్వభావమీశ్వరసృష్టికి - రజోభావము జీవసృష్టికి - తమోభావము విశ్వసృష్టికి ప్రవర్తము లగుచున్నవి. అవ్యయుడజడయ్యును దురత్యయయగు నీ మాయానుగ్రహమున నిట్లు మూడు రూపములొందును. “అజ్ఞోఽపిసన్ అవ్యయాత్మా భూతానా మీశ్వరోఽపిసన్ః ప్రకృతింస్వామధిష్ఠాయ సంభవామ్యాత్మమాయయా” అని గీతావచనము.

తమోగుణప్రధానవిశ్వము క్షేత్రరూపము. తమస్సు అవిద్య. దీనికే (1) రాగద్వేషములు, (2) మోహము, (3) అస్మితా, (4) అభినివేశము : అని నాల్గు భేదములు. వీనివలననే జీవునకు దుఃఖము. క్షేత్రప్రధానవిశ్వస్థుడగుచు తదా

సక్తిగల రజోగుణప్రధానుడగు జీవుడు క్లేశవంతుడు, విషయా-
సక్తి జననియగుకామనామయప్రవృత్తికి రజోగుణమేమూలము.

“కామఏషక్రోధ ఏషరజోగుణ సముద్భవః (గీత.)

మహాశనో మహాపాపావిధ్వేనపిహవైరిణమ్ ”

ఇదే విధముగ విశ్వమునం దేకరూపమునను, అసంగ
భావమునను వ్యాప్తుడగు నీశ్వరుడు, సత్యగుణప్రధానుడగుచు
భగవంతుడై యున్నాడు. సత్వమే విద్య. ఇది (1) వైరా-
గ్యము, (2) జ్ఞానము, (3) ఐశ్వర్యము, (4) ధర్మము నని
నాలుభాగములును, భగశ్బద్ధవాచ్యములు. అది కలిగిన యీశ్వ-
రుడు భగవంతుడు. ప్రకృతియొక్క యీగుప్త రహస్యమునే
జీవుడు గుర్తించి భగవత్త్వమును సంపాదించుకొనునో అతడు
నిజముగా గొప్ప భాగ్యవంతుడు.

అటు భగవంతుడు, ఇటు క్లేశము. మధ్య సదంశపతి
తుడు క్లేశవంతుడున్నాడు. అతని ప్రవృత్తి విశ్వమువంకకై నచో
క్లేశవంతుడే. అటుగాక బుద్ధియోగద్వారమున నవ్యయాత్మ
నెరుంగగలిగినచో ఆత్మజ్ఞానప్రభావమున నీకర్మాత్మ స్వయముగ
క్లేశమయవిశ్వపరాజ్ముఖుడై అవ్యయేశ్వరుని భగవత్త్వమున
కనుగ్రహపాత్రుడై భగవంతుడగును. భగవంతుడు, క్లేశ
వంతుని భగవంతుని జేయుటకే గీతాయోగసంస్కరణము
గావించెను. ప్రకారాంతమున దీని నాలోచింతము. ఈశ్వరుడు
నిత్యసుఖి. అతడు జ్ఞానప్రధానుడు. అర్థప్రధానమగు విశ్వము
దుఃఖమూర్తి-సుధ్య పతితజీవుడు సమయానుసారముగ రెండు

ననుభవించుచు సుఖయు గుఃఖయు నై యున్నాడు. క్షణస్థాయి యగు నితనిసుఖము, రాగాత్మకము కనుక చివరకు క్షోభజనక మగును. ఐకాంతుక సుఖముకొరకవ్యయాశ్రయము తప్పదు. అతని (అవ్యయు) నుండియే “తేషామహంసముద్ధరామృత్యు సంసారసాగరాత్” అను నాశ్వాసనము లభించును.

ఈశ్వర, జీవ, విశ్వములను మూడును పరబ్రహ్మవివర్త ములే. అయినను కేవలమియపాధి యీశ్వరునికే నియతమై పోవును. ఏలయన సంకేతభాషానుసారము, పరశబ్దమవ్యయు నకును, పరావరశబ్ద మక్షరునకును, అవరశబ్దము క్షరునకును వాచకములు : మూపురియందును మూపురును గలరు కనుక సీమూపురను పరబ్రహ్మ. పరావరబ్రహ్మ, అపరబ్రహ్మ యన వచ్చును. అయినను అవ్యయాక్షర క్షరప్రధానతల ననుసరించి యవ్యయప్రధాను డీశ్వరుడనియు అక్షరప్రధానుడు జీవుడనియు, క్షరప్రధానము విశ్వమనియు రూఢములై పోయినవి. ప్రకృ తము పరబ్రహ్మయను నీశ్వరసంస్థయొక్క విచారణయే చేయు చున్నాము.

పరబ్రహ్మతత్త్వము విశ్వసంబంధమునఁ బ్రజాపతిరూప మునఁ బరిణతినొందును. ఈ ప్రాజాపత్యదశయందే పరబ్రహ్మ కీశ్వరుడని వ్యవహారము. విశుద్ధదశయందు కేవలము పరబ్రహ్మ యనియే యందురు. ఏలయన, ఈశ్వరశబ్దము సాపేక్షికము. పాలించువాడు, శాసకుడు ఈశ్వరుడగును ! ఈశ్వరుడనగనే ఎవ రికి ? అని ప్రశ్నయుదయించును. క్షరాక్షరులవ్యయునకు బ్రకృ

తులు (స్వభావము) యివి శాసనద్వారములు. ఇక శాసితమగు పదార్థము వేరుగ నుండవలయునుగదా! అదిలేని నాడీశ్వర శబ్దమపూర్ణము. ఈ లోపమును విశ్వమేపూరించును :

ఉదాహరణమున కథ్యాత్మసంస్థను చూడుడు. ఇందు ఆత్మ-శరీరము, ఈ రెండుభాగములు కలవు. ఆత్మమే శరీరము నకు బ్రభువు, ఈశ్వరుడు. అధిదైవికసంస్థయందు సంతే. మహా విశ్వమీశ్వర శరీరము. క్షరాక్షరగర్భితుడగు నవ్యయుజే దీని కాత్మ, రెండును గలిసి ఈశ్వరుడు, విశ్వదర్శనమే ఈశ్వరదర్శనము. శరీరమే చక్షుర్విషయమగును. ఆత్మ కంటికగపడునది కాదు. ఈ దృష్టితో నీశ్వరశరీరదర్శనమే ఈశ్వరదర్శనమగును. ఈ విశ్వశరీరము కారణముగా నీశ్వరుని-విశ్వాత్మా, విశ్వేశ్వర, జగదాధార, జగన్నియంత, జగదీశ్వర, విశ్వంభర, ఇత్యాద్యు పాధివిభూషితుని గావించుము. ఇక నీ పరబ్రహ్మవిశ్వమునందే రూపముననున్నాడు ?

స్పష్టమే! స్వయముగా పరబ్రహ్మ అవ్యనూక్షరక్షర రూపియైనపుడు, విశ్వమునందును మూడు రూపము లే యుండును. విశ్వవృష్టి ననుసరించి యామూడు సంస్థలును క్రమముగ (1) అవ్యక్తసంస్థ (2) వ్యక్తావ్యక్తసంస్థ (3) వ్యక్త సంస్థ యనదగినవి. (1) స్వయంభూ, పరమేష్ఠి, యనునది అవ్యక్తసంస్థ (2) సూర్యుడు వ్యక్తావ్యక్తసంస్థ (3) చంద్రుడు, పృథివి, వ్యక్తసంస్థ- (1) అవ్యయస్రధానము (2) అక్షరప్రధా

నము (3) క్షరద్రావణము. (1) అమృతము, (2) అమృతమృత్యువులు, (3) మృత్యువు. అధ్యాత్మసంస్థాయందును, (1) ప్రత్యగాత్మ ఆధ్యాత్మిక- ఈశ్వరుడు (2) శారీరక- ఆత్మ జీవాత్మ (3) శరీరము, అను నీ మూడే విభాగములు. ఈ మూటికి నామూటితో సంబంధముండుననుట చెప్పనక్కరలేదు. ఇక:- జీవాత్మక్షర సంస్థాయందున్నంతవరకు జనన మరణ ప్రవాహ ప్రవాహితుడగుట తప్పదు. క్షరసంస్థనుండి వేరై యక్షరసంస్థను జేరుకొన్నప్పుడు క్షరగ్రంథి విమోకమువలన ముక్తుడగును. ఇదే ఇతనికి (1) సాలోక్య, (2) సామీప్య (3) సారూప్య (4) సాయుజ్య లక్షణముగల పరాముక్తి యై యున్నది. మఱి బుద్ధియోగకృతవలన పరలక్షణముగల యవ్యయ సంస్థ నొందుచో: “పరే వ్యయే సర్వ ఏకీభవంతి” “పరాత్పరం పురుష ముపైతి దివ్యం” ఇత్యాద్యనుసారముగ నవ్యయునందు లీనుడగుచు, సమవలయభావము నొందును. ఇదియే అక్షర గ్రంథి విమోక మూలమగు పరాముక్తి యున్నది. అనగా సంక్షిప్త సారాంశమిది.- జీవాత్మ, చంద్రగర్భిత పృథివ్యాకర్షణ యందున్నంతవరకు బద్ధుడును మృత్యుభావాక్రాంతుడు నగును. సూర్యుని జేరినప్పిమ్మట ముక్తుడగును. సూర్యునిపైకి బోయినచో బ్రహ్మాయందు లీనుడు నగును. ఇట్టి భాగ్యశాలిని సూర్య భేది యందురు. అతడు బ్రహ్మాండమును భేదించుకొని (శిరః కపాల భేదనమున) బోవుచు కనుక నా పేరతనికి దగును. ఈ

క్రింది పరిలేఖ పరిశీలనచే నీ విషయములెల్ల హృదయంగ
మములగును.

1. } (1) స్పృటము-అమాత్రిక-సర్వాలంబనము, నిత్యము, అవ్యయ } శబ్దబ్ర
} (2) స్వరము-మాత్రిక-వ్యంజనాలంబనము, నిత్యానిత్య-అక్షర } హ్న వివ
} (3) వర్ణము-అర్థమాత్రిక-వ్యవహారాలంబనము, అనిత్య-క్షర } ర్తము.

2. } (1) అవ్యయ-అమాత్రిక-సర్వాలంబన-నిత్య-అమృత-జ్ఞాన } పరబ్రహ్మ
} (2) అక్షర-మాత్రిక-క్షరాలంబన-నిత్యానిత్య- } క్రియా } వివర్తము
} మృత్యుగర్భితామృత }
(3) క్షర-అర్థమాత్రిక-విశ్వాంబన-అనిత్య-మర్త్య-అర్థ

- (1) క్షరాక్షరగర్భితావ్యయుడు-అవ్యయ-పర-ఈశ్వర-భగవాన్-సత్త్వ-నిత్యసుఖి
(2) క్షరావ్యయగర్భితాక్షరుడు-అక్షర-పరావర-జీవ-క్షేత్రవాన్-రజన్-సుఖిదుఃఖి
(3) అవ్యయాక్షరగర్భితక్షరుడు-క్షర-అవర-జగత్-క్షేత్ర-తమ-నిత్యదుఃఖి

పరబ్రహ్మసంస్థ-అధిదైవతమ్-అధ్యాత్మమ్

అధ్యాత్మం.

1. } (1) స్వయంచూ } సత్వగుణవికాస-అవ్యక్తసంస్థ-అవ్యయప్రధాన,
} (2) పరమేష్ఠి } ప్రత్యగాత్మా, అధ్యాత్మిక
2. (1) సూర్యుడు-రజోగుణవికాస-వ్యక్తావ్యక్తసంస్థ-అక్షరప్రధాన-జీవాత్మా.
3. } (1) చంద్రుడు } తమోగుణవికాస-వ్యక్తసంస్థ-క్షరప్రధాన, విశ్వమ్.
} (2) ప్రథివి }

సుహః అను నీ మూడు మహా వ్యాహృతులతో గూడిన పూర్వోక్త మహావిశ్వమునం దీ యీశ్వరాత్మ యవిభక్తరూపమున, వ్యాపు డగుచున్నాడు: (“అవిభక్తం విభక్తేషు”) ఈ ఈశ్వరాత్మ అవ్యయప్రధానుడు. ప్రకారాంతరమున-ఈ మొదటి సంస్థయందు త్షరు డక్షరగర్భితుడు. ఇక నవ్యయుడు పూర్ణ రూపమున వికసించును. తద్వికాసమే చతుర్విధ భగవంతులకి మూలప్రతిష్ఠ. కనుకనే యీ మొదటి యాత్మస్వీని, భగవంతుడందుము. ఇదియే గీతాశబ్దపూర్వమగు భగవత్ శబ్దము. ఏలయన, మనోమయుడగు నవ్యయుడు జ్ఞానశక్తి ఘనుడు. విద్యా జ్ఞానములు సమానార్థకములు. విద్యశక్తి, శక్తి శక్తుల కభేదము. తాప మగ్ని కభిన్నము కదా? ఈ యవ్యయ విద్య పూర్వోక్తమట్లు నాల్గు భాగములు (పాదములు). ఈ విధముగా నవ్యయుడు చతుష్పాద్భవృత్తి. ఒక్కొక పాద మొక్కొక యక్షరము. శుద్ధుడగు నవ్యయు డీ నాల్గు పాదములు కారణముగ చతురక్షరుడు.

ఇతనినుండియే అక్షరునిద్వారా క్షరోపాదసముచే సర్వ సృష్టియైనది. ఈ విషయము నీ గీతావచనములు చెప్పును. “మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిః సూయతే స చరాచరం” “అహం సర్వస్య ప్రభవః మత్తః సర్వం ప్రవర్తతే” “ప్రభవః ప్రళయః స్థానం నిధానం బీజమవ్యయం” చతుష్పాద్భవృత్తయగు నవ్యయుని మూడక్షరములు స్వతంత్రముగ నుండును. కేవలమొక పాదమే మర్త్యమగు నీ సర్వసృష్టియందు సంయుక్తమగును.

మిగిలిన మూడక్షరములును అమృతరూపమున సర్వధా అసంగములుగ నుండును. శ్రుతియు “త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః పాదోఽస్యేహ భవత్పునః” అనుచున్నది. కనుక నీ రహస్యముం బట్టియే అక్షరభావమునుండి ఊరమైపోయిన యొకయక్షరమును విడచి మిగిలిన యమృతరూపములగు మూడక్షరములచే భగవత్, ఈశ్వర శబ్దము లేర్పడినవి.

(1) స్వరోఽక్షరమ్ సహాద్యై ర్వ్యంజనైః (ప్రాతి)

(2) అక్షరమితి త్ర్యక్షరమ్. (తాం. బ్రా)

(3) వాగిత్యేకమక్షరమ్.

ఇత్యాది స్రమాణముల నూహింపవలయును. ఇదియే అవ్యయుని త్రిపాద్విభూతి. ఇదియే మొదటి యాధిదైవిక సంస్థ.

(2) యోగమాయా వచ్చిన్నమును, పంచప్రాణాత్మకమును, కర్మాశ్వత్థరూపము నగు పాంచభౌతిక శరీరమే, సేంద్రియ జీవాత్మకు విశ్వము, అవ్యయ ఊరగర్భితమును, అక్షరానుగృహీతమును, వైశ్వానర-తైజస-ప్రాజ్ఞమూర్తియునగు కర్మాత్మయే, జీవాత్మ. దీనియందక్షర వికాసము ఊరమూర్తియగు విశ్వమువంకకు వంగియుండును. కనుకనే దీనిని క్లేశవాక్ అందుము. ఇది రెండవదైన యధ్యాత్మ సంస్థ.

(3) విష్ణుమాయావచ్చిన్న, చిత్త్యాగ్నిమయ, భౌతిక పిండమే శిషివిష్టాత్మకు శరీరము. మరియు అవ్యయ-అక్షరగర్భిత-

క్షరానుగృహీత-చితేనిధేయ ప్రాణాగ్నియే ఈ శరీరమునకాత్మ. ఇది మూడవదగు నాధిభౌతికసంస్థ. ఈ క్రింది పరిలేఖనముల వలన నీ విషయము హృదయంగమ మగును:

(1) అవ్యయప్రధాన - ఈశ్వరాత్మా - అదిదైవికసంస్థ	} సర్వమ్
(2) అక్షరప్రధాన - జీవాత్మా - ఆద్యాత్మికసంస్థ	
(3) క్షరప్రధాన - శివీవిష్టాత్మా - ఆదిభౌతికసంస్థ	
1. } (1) క్షరాక్షరగర్భితావ్యయాత్మా—ఆత్మా	} ఆత్మస్వీ
(2) క్షరప్రధానము, బ్రహ్మశ్వత్వాత్మకం, విశ్వమ్ శరీరమ్	
2. } (1) క్షరావ్యయగర్భితాక్షరాత్మా—ఆత్మా	} ఆత్మస్వీజీవః
(2) క్షరప్రధానం, కర్మాశ్వత్వాత్మకం, శరీరమ్, శరీరమ్	
3. } (1) అవ్యయాక్షరగర్భిత - క్షరాత్మా—ఆత్మా	} ఆత్మస్వీ
(2) క్షరప్రధానః చిత్వాగ్నిపిండః— శరీరం	

ఈశ్వరుడు జ్ఞానప్రధానుడు, శివీవిష్టాత్మకజగత్తు విజ్ఞాన ప్రధానము. మధ్యస్థజీవుడు భయాత్మకుడు. జ్ఞానప్రధానాత్మ భగవానుడవై పున నున్నాడు. విజ్ఞానప్రధానవిశ్వ మీవై పున నున్నది. ఈవిశ్వమే యాజ్ఞానమూర్తి భగవానుని కుషనిషత్తు (కూర్చుంచుచోటు) భగవద్దర్శనము కావలయునన్నచో విశ్వ లక్షణోపనిషదాధానయే చేయవలయును. నిరాకారభగవత్ప్రీతికి సాకారవిశోపాసనయే సాధనము. ఇచ్చటనే ఈశరీర మండే, ఈవిశ్వమండే ఈవిశ్వాంతర్గత భౌతికపదార్థములందే మనకతడు లభించును. “ఏషసర్వేషుభూతేషు గూఢోఽత్మాన ప్రకాశతే | దృశ్య కేతస్వగ్ర్యాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః”

అన్నట్లు అతడు భూతములందె యున్నాడు. బుద్ధియోగమే
యతని గనుగొనదగిన యుపాయము. ‘భూతేషుభూతేషువిచిత్ర్య
ధీరాః ప్రేత్యాస్మాల్లోకాదమృతాభవన్తి’ అన్నట్లు ధీరులు అనగా
బుద్ధియోగులు భూతములందరిని దర్శించి ముక్తులగుచున్నారు.
అతని నిక్కడనే ఈ శరీరమందె కాంచకున్నచో వినాశము.
“ఇహ చేన వేదీదధసత్యమస్తిచేదిహ వేదీశ్చమహతీదినష్టిః” ఇచ
టనే అన్వేషించినచో తప్పుక దొరుకును. ఇక్కడనే అతని
యుపలబ్ధి నొందిన జీవితము ధన్యము. భూతాత్మికయగు నీ యుప
నిషన్మాహాత్మ్యము ఋషియిట్లు కీర్తించుచున్నాడు.

“ఇహ చేదశకదోష్పద్ధం ప్రాకృరీరస్యవిద్రవః.

అథమర్త్యైశ్చైమృతోభవతి. అత్రబ్రహ్మసమశ్నుతే॥”

ఆ నైపున భగవత్సంపత్తి ఈ నైపున నుపనిషత్సంపత్తి
మధ్యజీనసంపత్తి యన్నవి : జీవుడనగనేమి? ఆ భగవంతుని
సూక్ష్మవితానమే, భగవంతుని గీతయే, (వితానభావమే) జీవుడు.
“ఏకంవాఇదంవిభభావ సర్వం” అన్నట్లు ఈశ్వరుడొకడే నానా
రూపముల (జీవరూపముల) బరిణతుడగును. ఈశ్వరుడు సత్య
మూర్తి. జీవుడు యజ్ఞమూర్తి. ఈశ్వరుడు తనకుదానే యజ్ఞ
రూపమున బరిణతుడై యీ యజ్ఞమునుండియే జీవసృష్టి వితా
నము గావించునట్లు “యజ్ఞంకృత్యా సత్యంతనవామహై”
ఇత్యాదులచే స్పష్టము. “సహాయజ్ఞాః స్రజాఃసృష్ట్యాపురోవాచ
స్రజాపతిః” ఇత్యాదిగీతా సిద్ధాంతమును ఈశ్వర ప్రజాపతి
యొక్క యజ్ఞమునుండియే ప్రజోత్పత్తి సంగీకరించెను. సత్య

మతని సూక్ష్మరూపము, నిగూఢరూపము, సంకుచితరూపము. యజ్ఞమతని స్థూలరూపము, ప్రకటరూపము వితానరూపము. వితానమే గీత లేక గానముని యీవరకే చెప్పియుంటిమి. యజ్ఞాత్మకజీవుడు సత్యాత్మకేశ్వరుని గీత. గీతకాదు గీతా.

అవ్యయుడు స్వయముగా వితానమయినచో గీత యన వచ్చును. కాని, “మయ్యార్థ్యక్షేణ ప్రకృతిః సూయతే సచరాచరమ్” అన్నట్లు అవ్యయుని అక్షర ప్రకృతియే జీవరూపమున బరిణమించుచున్నదని “జీవభూతాం మహాభాషానాం యయేదం ధార్యతే జగత్” అను గీతావచనము చెప్పుచున్నది. జీన స్వరూప సమర్పక మక్షరమని పూర్వమే చెప్పియుంటిమి. “తథాక్షరా ద్వివిధా సోమ్యభావాః ప్రజాయంతే తత్రచైవాపి యన్తి” యన్న శ్రుతి వచనము దీనిని సమర్థించుచున్నది. ఈ యక్షరు డతని పరాప్రకృతి. ఇదే జీవుని జీవత్వము. ఈ స్త్రీ భావప్రధానమగు నక్షరప్రకృతి కారణమున యజ్ఞమూర్తి జీవుని గీతయనక భగవంతుని గీతాయందుము.

భగవద్గీతావాక్యము స్వతంత్రము. ఉపనిషద్వాక్యము స్వతంత్రము. భగవానుని యుపనిషత్తును విశ్వమే. గీతారూప జీవుని యుపనిషత్తును విశ్వమే. రైటియందును భేదమేమనః— అతని యుపనిషత్తు మహావిశ్వము. అతడు విశ్వగర్భమునందు ప్రతిష్ఠితుడు. ఇతని యుపనిషత్తు ఈ చిన్న శరీరము. ఇతడు దీని గర్భమందున్నాడు. అతడు తన యుపనిషత్తుగు విశ్వమును సదు

పయోగము గావింపుచు నిత్యముక్తుడై యున్నాడు. ఇతడు తన యుపనిషత్తుగ ను శరీరమును విషయానక్తము గావింపుచు బద్ధుడగుచున్నాడు. జీవునిదగు నీ బంధ భావ విమోచనముకొరకే యీ యుపనిషత్తు మనయెదుట బడినది. శాస్త్రము కేవలము మనుష్యసంబంధము కలది. మనుష్యావచ్ఛిన్నజీవాత్మ యుద్ధారార్థమే శబ్దశాస్త్రసంకలనము గావింపబడినది. ఈ విధముగ జీవాత్మయే శాస్త్రమునకు ప్రధానలక్ష్యము. గీతాశాస్త్రము గూడ నిట్టి మర్యాద గలదే. “అహంత్యాం సర్వఞ్చ పేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచ” అన్న గీతావచన మీ విషయమును విశదము గావించును. మరియు:—జీవాత్మ యక్షర ప్రధానము. ఈ దృష్టితో గీతాశాస్త్ర మక్షరశాస్త్ర మనవచ్చును. భగవత్-గీతా-ఉపనిషత్ అను మూడు శబ్దములందును గీతా శబ్దమే రూఢమైపోవుట కిదియే కారణమయింపవచ్చును. కేవల భగవత్ శబ్దముచేగాని కేవల ముపనిషత్ శబ్దముచేగాని గీతా శాస్త్రబోధ యగుట లేదు. ఇక కేవలము గీతాయన్నచో గీతాశాస్త్రమే స్ఫురించును. గీతాశబ్దము జీవాత్మ సూచకమని మున్నే చెప్పియుంటిమి గదా !

గీతాశాస్త్ర మిట్లక్షర శాస్త్ర మయ్యెను భగవల్లక్షణా వ్యయనియొక్కయు, విశ్వముయొక్కయు సువిశద నిరూపణ గావించెను. ఈ దృష్టితో దీనిని సర్వశాస్త్రము లేక పూర్ణ శాస్త్ర మనవచ్చును. “కి మన్తైః శాస్త్ర విస్తరైః” యనుట కిదియే మూలము. ఈ పూర్ణతా సూచనార్థమే “భగవద్గీతాప

నిషత్తు”ని పెద్దపేరున బిలుతుము. ఇయ్యది కేవలము భగవత్ - గీతా - ఉపనిషత్తులగు ఈశ్వర - జీవ - జగత్తులను వివరించుచున్నది. పేరే ప్రతిపాద్యవిషయము విశదము గావించుచున్నది. గీత మధ్యస్థుడగు జీవున కాత్మసంపత్తి పరిచయము కల్గించుచున్నది. గీత మధ్యస్థజీవుని జ్ఞాన (భగవత్) విజ్ఞాన (ఉపనిషత్) ద్వారమున సమత్వయోగమున గొంపోవుచున్నది.

ఈశ్వర - జీవ - శిషివిష్ణు ఇవిమూడు స్థానములు. ఈ మూటికి గ్రమముగ భగవత్ - గీతా - ఉపనిషత్ అను మూడు శబ్దములు వాచకములు. ఈ యర్థభావములు క్రమముగ మూడక్షరములు, రెండక్షరములు, నాల్గక్షరములు, గలవి కనుక తద్వారా చకశబ్దములునంటే. ‘ఈశ్వర’ మొదట ‘శిషివిష్ణు’ చివర : ‘జీవ’ మధ్య - కలవు. ఇందునట్లే ‘భగవత్’ మొదట ‘ఉపనిషత్’ చివర - ‘గీతా’ మధ్య - కలవు. కనుక ఈశ్వర జీవశిషివిష్ణాత్మక మగునీ శాస్త్రమును, భగవద్గీతోపనిషత్, అందురు.

గీత పూర్ణ శాస్త్రమంటిమి. విజ్ఞానదృష్టితో పూర్ణమన నేమి? చూతము : “శూన్యమన్యత్ స్థానం పూర్ణమన్యత్ స్థానం” అను ఋషిప్రసిద్ధాంతానుసారము, పరబ్రహ్మకు శూన్యము పూర్ణము అని రెండుస్థానము లంగీకరింపబడినవి. శూన్యమే పూర్ణమునకు ప్రతిష్ఠ. పూర్ణతయే శూన్యమునకుజనని. కనుకనే ఈ రెంటిని పర్యాయములుగా వాడుచుందురు. లోకదృష్టితో 10 పూర్ణ సంఖ్య - అయినను విజ్ఞానదృష్టితో 9 యే పూర్ణ సంఖ్య. ఏల యన : పూర్ణతయందాగామి సంబంధము తెగిపోయి యాగ

మన మూగిపోవును. అపూర్ణతయందాగామి సంబంధము తెగ కుండును. కనుకనే దానవిషయమున 9, 11, 21, 51, 101, 1001, వస్తు సంఖ్యావస్థ నిర్ణీతమైనది. పరలోకగతప్రేతాత్మకు తత్సంబంధులతో సంబంధ విచ్ఛేదమగుచున్నది. కనుక దాని తృప్తికొరకైన శ్రాద్ధకర్మయందు 10, 100, ఇట్లు పూర్ణదశీణావిధానమున్నది. అపూర్ణతయే సృష్టికి జనని. పురుష + పురుషసంబంధము పూర్ణ + పూర్ణ సంబంధము. ఇందువలన సృష్టికాజాలదు. స్త్రీ పురుష దాంపత్యభావము న్యూనము. అపూర్ణము. “న్యూనాద్వైప్రజాప్రజాయంతే” అన్నట్లు న్యూన భావమే ప్రజాతంత్రువితాన ప్రవృత్తికారణము. కనుకనే వైజ్ఞానికులు న్యూనమునే పూర్ణమనిరి. కనుక వారికి 9 యే పూర్ణము 9, 99, 999, ఇత్యాది క్రమమున సంఖ్యావిరామము 9 తో నగును. ఇదియే పూర్ణత ; భావి, సంబంధవిచ్ఛేదరహిత విశ్రాంతియే పూర్ణత.

దశాక్షరచ్చందమును విరాట్టందురు. “దశాక్షరావై విరాట్” ఛందమునందొకటి రెండక్షరములు తక్కువైనను, ఎక్కువైనను భంగములేదను “నవై ఏకేనాక్షరేణఛందాంసివియన్తి, నద్వాభ్యాం” అన్నవచనానుసారము తక్కువపడినచో నిచ్చద్విరాట్ లేక న్యూనవిరాట్టనియు ఎక్కువైనచో “భూరివిరాట్టనియు నందురు. ఇక : రహస్యము జెప్పవలయునన్నచో శాస్త్రజ్ఞులు సంఖ్య నాశ్రయింతురు. గీత పూర్ణశాస్త్రము.

పూర్ణతకుగూర్తు 9 యక్షరములుగదా, చూడుడు. భగవత్ గీతా ఉపనిషత్ ; ఈశ్వర, జీవ, శివివిష్ణు, తొమ్మిది యక్షరములే, — ఈ క్రింది పరిలేఖలం బరిశీలించినచో పూర్వోక్త విషయములు చక్కగా దెలియును :

{	(1) ఈశ్వర	{	త్ర్యక్షర	{	పరబ్రహ్మ
	(2) భగవత్				శబ్దబ్రహ్మ
{	(1) జీవ	{	ద్వ్యక్షర	{	పరబ్రహ్మ
	(2) గీతా				శబ్దబ్రహ్మ
{	(1) శివివిష్ణు	{	చతురక్షర	{	పరబ్రహ్మ
	(2) ఉపనిషత్తు				శబ్దబ్రహ్మ

ఈశ్వర-త్ర్యక్షర :

భగవత్
3

జీవ-ద్వ్యక్షర :

గీతా
2

శివివిష్ణు-చతురక్షర

ఉపనిషత్
4

9 అక్షర : విరాట్ పూర్ణపురుష.

భగవత్	గీతా	ఉపనిషత్
ఈశ్వరప్రపంచ :	జీవప్రపంచ :	శివవిష్ణుప్రపంచ :
అవ్యయప్రధాన	అక్షరప్రధాన	క్షరప్రధాన
మనః, జ్ఞానం,	ప్రాణ-క్రియా	వాక్, అర్థ
అమృతం	అమృతమృత్యు	మృత్యు
జ్ఞానియోగ	భక్తియోగ	కర్మయోగ
అధిదైవతం	అధ్యాత్మం	అధిభూతం
ఏతద్ద్యేవాక్షరం పరం	ఏతద్ద్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా	ఏతద్ద్యేవాక్షరంబ్రహ్మ
(అవ్యయః)	యోయదిచ్ఛతి తిస్యతత్	(క్షరః)
	(బుద్ధియోగః)	
	గీతాశాస్త్రనిష్కర్ష.	

ఇ తి శ్రీ నామమీమాంసానామ

ద్వితీయః ప్రసంగః.

తృ తీ య ప్ర స ం గ ము

ప్రథమోద్దేశము

భగవద్గీతకు : శాస్త్రాంతరపై లక్షణ్యము

అపూర్వత, పూర్ణత

దార్శనికదృష్టితో గాక వైజ్ఞానికదృష్టితో గీతాశాస్త్రముం జూచినప్పుడే పైశీరిక సమస్వయించును. లేనిచో గీతాశాస్త్రము గతానుగతికశాస్త్రమే యగును. ప్రాచీనులొక్క కల్యాణమునకు మూడే మార్గముల నెంచుకొనిరి. అవి

1 2 3

కర్మ - భక్తి - జ్ఞానములు. అధికారి తారతమ్యము ననుసరించి యెవ్వడైన తన యధికారానుసార మీమాటియంగు నేనో యొక మార్గము నాశ్రయించి హితసాధన గావించుకొన వచ్చును. మూడు మార్గములును వేదసమ్మతములే.

వేదమునందలి యీమూడు భాగములకు సంబంధించిన

(1) విధి, (2) ఆరణ్యక, (3) ఉపనిషత్తులపై -వరుసగ-జై మిని-శాండిల్య-వ్యాసులు : పూర్వమీమాంస - మధ్యమీమాంస-ఉత్తరమీమాంస యను దర్శనములను నెలయించిరి. ఈక్రింది పరిలేఖను జూడవలయును.

విధి, పూర్వభాగము :	అరణ్యకము, మధ్యభాగము	ఉపనిషత్, ఉత్తరభాగము
తై మినిదర్శనము	శాండిల్యదర్శనము	వ్యాసదర్శనము
పూర్వమీమాంస	మధ్యమీమాంస	ఉత్తరమీమాంస
కర్మయోగ	భక్తియోగ	జ్ఞానయోగ
యోగనిష్ఠ	భక్తినిష్ఠ	సాంఖ్యనిష్ఠ
గృహస్థు డధికారి.	వానప్రస్థు డధికారి.	సన్యాసి యధికారి.

పై దృష్టితో గీతం జూచి యీ మూడు యోగముల సంగ్రహమే యిది యనుకొన్నచో పై శాస్త్రముల వలననే ఆ యీ విషయములు గతార్థము లగుచుండగ భగవంతునకుగాని వ్యాసునకుగాని ఈ పిష్టపేషణ వ్యవహారమేమి ప్రయోజనము? పై మూడు యోగముల నేకత్రితము జేయుటకై నను మూటికి నొకడే యధికారిగగూడ నుండిజాలడు గదా! ప్రాచీన మత దృష్టి ననుసరించి గీతా విభాగ మీ క్రింది పరిలేఖ విశదము గావించును.

	1—	విషాదయోగము	} 180 సాంఖ్యము.
	2—	సాంఖ్యయోగము	
జ్ఞానయోగ	3—	కర్మయోగము	
కాండ	4—	జ్ఞానకర్మ సన్యాసయోగము	
	5—	కర్మసన్యాసయోగము	
	6—	అత్మసంయమయోగము	} 209 భక్తి
	7—1	జ్ఞానవిజ్ఞానయోగము	
	8—2	అక్షరబ్రయోగము	
భక్తియోగ	9—3	రాజగుహ్యయోగము	
కాండ	10—4	విభూతియోగము	
	11—5	విశ్వరూపదర్శనయోగము	
	12—6	భక్తియోగము	

	13—1	ప్రకృతిపురుషవిభాగయోగము	} 211 యోగము
	14—2	గుణత్రయవిభాగయోగము	
కర్తయోగ	15—3	పురుషోత్తమయోగము	
కాండ	16—4	దేహమరణసంపద్విభాగయోగము	
	17—5	శ్రద్ధాత్రయయోగము	
	18—6	సన్యాసయోగము	
			<hr/> 700 <hr/>

ఈ విభాగము లందొక్కొక నిష్ఠయే గీతార్థముగా వెలసిన వ్యాఖ్యానానువ్యాఖ్యానముల ననుసరించి సాంప్రదాయక బృందము, అన్యోన్య కలహముు బెంచుకొనుచున్నది. వైజ్ఞానిక దృష్టి కీ విభాగము నిరుపయోగము. కాని ఐతిహాసిక దృష్టిచే నిదియొక విధముగ నాదరణీయమే. సర్వసాధారణుల కిది సహజముగ గ్రాహ్యముకూడ ననవచ్చును. వైజ్ఞానికవిభాగ మందరకు నుపయోగింపక పోవచ్చును: ఏలయున:—

“మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే,

యత తా మపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాంపేత్తి తత్త్వతః”

అని కదా గీతావచనము. కనుకనే “సకాలే నేహ మహతా యోగోనష్టః పరంతప” యగుచు వచ్చినది. ఎంత చెప్పినను నేటి స్థితియు నంతే. మరల నెప్పుటివలె కర్మ - భక్తి - జ్ఞాన నిష్ఠలకు సంబంధించిన వ్యాఖ్యానానువ్యాఖ్యానములు నెలయుటయే కాక ప్రస్తుతము వ్యక్తిగతములు సామాజికములు నగు నభిప్రాయముల కనుగుణమగు టీకా టిప్పణులుకూడ బయ

లుదేరుటచే గీత చివరకు వ్యక్తి తుష్టికి గారణమై స్వకీయ వ్యాపకబుద్ధి యోగ వంచితమై గోయినది:

గీతోపదేశము భారత యుద్ధావసరమున నైనది. యుద్ధ ప్రసంగముతో వ్యాస భారత రచనజరిగినది. కనుక నీ యైతిహాసిక కాలముతో గీతోపదేశమునకుగూడ సంబంధము కలదు. అందువల్లనే యైతిహాస గ్రంథమున తన భాషతో వ్యాసుడు గీతా సమావేశము గావించెను. ఒకానొక హేతువుచే భారతమున పదునెన్నిది పర్వము లుంప బడినవి. ఈ యష్టాదశ భావ మితిహాసమర్యాదను చెరియిస్తున్నది. అయ్యది రాబోవు సంఖ్యా రహస్యమున జూలము. ఆ మర్యాదను రక్షించు వ్యాసుడు షరోక్ష ప్రియతచే నితిహాస దృష్టిని ప్రధానముగా బెట్టికొని గీతనుగూడ పదునెన్నిది భాగములు గావించెను. గీతయొక్క విద్యాతత్త్వము మరుగుపడుట కైతిహ్యా భావ మొక కారణము రెండవది వ్యాఖ్యాతల సంకుచిత బుద్ధి. వారదినరకు నిశ్చయించుకొన్న భావముం బట్టియే దీనికి వ్యాఖ్యానము గావింపుచు వచ్చిరి. గీత యేమి చెప్పును? అన్నది వీరికి ప్రధానము కాదు. “మా యభిప్రాయము గీతయం దున్నదా లేదా?” అనియే వారికి గావలసినది. అదియే దాని వ్యాఖ్యానము. ఈ కారణమువల్లనే నేటిగీతావ్యాఖ్యలన్నియు (అభినవగుప్తవ్యాఖ్య తప్ప) నీ యైతిహాసిక దృష్టిమూలమగు దార్శనిక వర్ణ శబ్ధితములై యున్నవి. అందువలన గీతా విజ్ఞాన రహస్యము మాటు పడిపోయినది, పోవుచున్నది.

గీత యితీహాసమం దుద్ధరింపబడినదై నను ఆ దృష్టితో
 పడునెన్నిది యధ్యాయము లుండుట న్యాయసంగతమైనను,
 ఏతావన్మాత్రమున దానిని విద్యామర్యాదనుండి వేరుచేయ
 జాలము. విద్యకు తత్త్వదర్శులగు విద్వద్గురు - శిష్య సంప్ర
 దాయ సంబంధముండును. “శిష్యస్తేహం శాధిమాం త్వాం
 ప్రపన్నమ్” “ఉపదేశ్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః” అని
 గీత స్వయముగా విద్యాసంబంధము కల్గియున్నట్లు చెప్పికొను
 చున్నది. ఇట్టిస్థితిలో గీత కేవల మైతిహ్య గ్రంథ మనలేము.
 చివరకు - ఒకవిధముగ 18 అధ్యాయములతో మూడు కాండల
 తో నితీహాస మర్యాదాక్రాంతమగు దార్శనిక గ్రంథమయ్యు
 నింకొక విధముగ చతుర్విధ బుద్ధియోగముల యొక్కయు,
 చతుర్విధ విద్యలయొక్కయు, నిరూపణ చేయుచుండుటచే గీత
 విజ్ఞానశాస్త్రముగూడ నైయున్నది. ఇట్లు గీతయందు రెండు
 దృష్టు లేర్పడగా రెండవదృష్టితో జూచినవారికి గీతయొక్క
 అపూర్వత మొదలగు లక్షణములు గోచరించును. అదియే
 తత్త్వదృష్టి. మొదటిదృష్టి కే విలక్షణతయు గోచరింపదు. రెం
 డవ దృష్టి మొదటిదృష్టిని లెక్కనేయదు.

గీతకంటెముందు గీతాచార్యుడగు కృష్ణుని జూతము.
 అతడార్యజాతికి పరమోపాస్య దైవము. కాని, యితని యుపా
 సన రెండువిధములైనది. ఇది చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్నదే.
 ఇందుకు కారణ మతడు రెండు తెలుగుల వాడగుటయే. అతని

జీవితమున మనుష్య భావము - ఈశ్వర భావమునని రెండుభావములు కలవు. (1) బాల సులభమగు సాధారణ చరిత్ర. మిత్ర గోష్ఠి, యుద్ధప్రసంగములందు సహాయుడగుట, దూతభావము, వివాహము, పుత్రకళత్రసంగతి ఇత్యాదులు మనుష్యభావ నిదర్శనములు. (2) విరాడ్రూప ప్రదర్శనము, అసంగత - పరమైశ్వర్యము, పరమ వైరాగ్యము, జ్ఞానోదయము, ధర్మోదయము ఇత్యాదు లీశ్వర భావనిదర్శనములు. లోక కల్యాణము కొర కాధికారికజీవుడుగ నవతారమై తిని వాడతడు. లోక సామాన్య, భావ, విశేష భావములచే రెండు విధముల వాడయ్యెను. భగవంతు డుభయలోక కల్యాణ కాంక్షిగనుక సట్లు గావలసి యుండెను. అతడు తన మనుజ రూపమున బాలురను, స్త్రీలను సామాన్య మానవులను ఉద్ధరించెను. తన యీశ్వర భావమున యోగిసనోపాసనా భూమి యయ్యెను.

భగవానుని యీ రెండు రూపములందు నొకదాని నైతిహాసిక మనియు, నొకదానిని నైజ్ఞానికమనియు ననవచ్చును. మొదటి దృష్టితో జూచిన:- భగవంతు డొకచో జనించెను. తన మతాకిక గుణములయొక్కయు, నతులిత శక్తులయొక్కయు నాధారమున దప్త శిక్షణ గావించెను. విజ్ఞాన దృష్టితో జూచినచో నత డసంపూర్ణ విశ్వమున కాత్మగ నుండెను. స్వయముగ నందదంపతులుగూడ సర్వదా విరుద్ధములగు, నతని యీ రెండు రూపములను జూచి యప్పుడప్పుడు వ్యామోహితు లగు చుం

డిరి. సామాన్యముగా నా దంపతు లీయనను తమ ప్రియబాలకు డనుకొనిరి. భగవంతుడును యోగమాయద్వారా వారి వాత్సల్య భావమును సురక్షితము గావించుచుండెను. కాని యితని సామాన్య రూపముం జూచిన వారితని యమానుష చర్యలం జూచినప్పుడు సిశ్చేష్టు లగుచుండిరి. కొంత సేపటివరకు తమ స్నేహభావమును మరచుచుండిరి. కాని, వెంటనే యతడు వారిని యోగ మాయచే విస్మృతి గర్భమున బడవేయు చుండెను.

భగవంతుని యీ రెండు రూపములును మన దృష్టితో “నంద నందన” “వసుదేవ నందన” అని వ్యవహరింతము. ఒకటి మనుష్య విధము, నైతిహాసికమును. రెండవది యీశ్వర విధము వైజ్ఞానికమును. కనుకనే నంద నందనుడుగ నున్నంత కాలము, మనుష్యభావ ప్రాధాన్యముండెను. గోకులమునుండి తిరిగి వచ్చి వసుదేవ నందనాభినయ మారంభించినది మొదలాయన జీవన మొక గంభీర భావమున బరిణతి నొందెను. ఈ రెండు రూప ములందును మొకటి రూపము నుపాసించువారు చాలమంది గలరు. గాని రెండవరూపము నుపాసించువారు మిక్కిలితక్కువ. నంద నందను నంద రెరుంగువరు. అతని బాలభావ మందరకు బ్రിയము. వసుదేవ కృష్ణరూప నిష్ఠానము గలవారు దుర్లభులే కాదు సుదుర్లభులు. “వాసుదేవః సర్వమితి స మహాత్మా సు దుర్లభః” అని స్వయముగా దన వాసుదేవరూపము క్వాచిత్కమని చూపియున్నాడు.

ఇంతకును జెప్పవచ్చిన దేమనగా:- ఏ సంప్రదాయికుల దృష్టి కృష్ణుని యైతిహాసిక మానుష రూపముపై నున్నదో అనగా నెవరు సంద సందనోపాసకులో వారు తప్పక గీత కీర్తి హాస సంబద్ధమగు నధ్యాయ విభాగ మాశ్రయముగా గొని కేవల మక్షరార్థములద్వారా లేదా గీతాపారాయణమాశ్రయమున సంతోషింతురు గాక ! కృష్ణుని వైజ్ఞానికేశ్వర భావమున దృష్టి గలట్టియు, వసుదేవ కృష్ణవ్యాపకత్వ మెరింగినట్టియు వారికి విజ్ఞానభావమే సంతృప్తి నీయగలదు. అట్టివారికే గీతయొక్క అపూర్వత - పూర్ణత - విలక్షణత గోచరించును. అది యెట్టిదో చూతము:-

ఆత్మతత్త్వము స్వస్వరూపమున సర్వదా ఆనంద ఘనము. ఇందుకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణ మేమనగా:- ఆత్మ యెన్న డును మఱచియైన దుఃఖముం గోరదు కదా ! అయినను, సం స్కార విశేషమున దుఃఖము నొందుచున్నది. ఈ సంస్కార విశేషమే జన్మప్రవృత్తి మూలము. యోగ మాయా బంధన మున పారతంత్ర్యమునొంది స్వరూప పిస్మృతిచే దుఃఖించు జీవుని సాంసారిక దుఃఖ పుంజమును సహేతుకముగా దొలగించి స్వకీయానందాధికారము నొనగూర్చుటకే గీతాశాస్త్రము ప్రవృత్తమయినది. తన్ను దా నెరుంగుట లేదా ఆత్మ యథార్థ రూపము నెరుంగుటయే జీవుని పరమపురుషార్థము. అదియే మోహనివృత్తి కైకాంతిక సాధనము. అందువలన త్రివిధ దుఃఖాత్యంతిక నివృత్తి లభించును. ఇంకొక మార్గము లేదు.

“తమేన విదిత్వాఽతి మృత్యుమేతి నాన్యఃపంథా విద్యతేఽను నాయ” అనియే శ్రుతి చెప్పను.

“సర్వం చతురస్రమ్” అన్నట్లు సర్వతయు పూర్ణతయు చతుస్ర కీపై నాధారపడియుండును. లోకమందుగూడ సర్వత- పూర్ణత - ఔలియ బరచుటకు “నలువైపు లాక్రమించెను” ఇత్యాదులు వాడుకలో నున్నవి: అనగా అంతయు నాక్రమించె నని యర్థము. ఈ యాధారముచనే వేదమునందు “చతుష్టయం వా ఇదం సర్వం” అని యున్నది. “పూర్ణమదః పూర్ణ మిదం” అని యాత్మ పూర్ణమందురు. పూర్ణత చతుస్ర కీపై నాధార పడి యున్నది:

ఆత్మకు బూర్ణతగూర్చు నా నాల్గు స్రక్తులు నేమి? మహద్వల ప్రత్యుత్తరమిది:- ఆత్మయందు విద్యాబుద్ధి సంబంధ మున మొదటినుండియునున్న (1) వై రాగ్య, (2) జ్ఞాన, (3) ఐశ్వర్య, (4) ధర్మములను నాల్గు విద్యా సంపత్తుల సమ్యక్ జ్ఞానానుష్ఠానములవలన నాత్మకు బూర్ణత యేర్పడును.

ఏలయన నీ నాల్గు విద్యాబుద్ధులవలనను, ఆత్మయొక్క వై రాగ్యాది విద్యల వికాసము కలుగును. కనుక సాధన రూప ములగు నీ విద్యాబుద్ధుల నాత్మ విద్యలనియే యందుము. ఈ నాల్గు విద్యలే నాల్గు విద్యాబుద్ధులకు మూలము. ఆత్మవిద్య జ్ఞానప్రధానము, బుద్ధియోగము కర్మ ప్రధానము. జ్ఞాన కర్మలు రెండును ఆత్మకు ప్రాణిస్విక సంపత్తులు. ఇందు ఆత్మవిద్య

ఆత్మయొక్క జ్ఞానభాగమును, బుద్ధియొగ మాత్మయొక్క కర్మభాగమును పూర్ణముగ వికసింప జేయును. ఈ విధముగ ఆత్మవిద్యా లక్షణ విద్యయు, బుద్ధియొగ లక్షణయాగమును, అను నీ రెండుపాయములును, జ్ఞాన కర్మమయమగు నాత్మను నిర్మలము గావింపగా నాత్మ కన్ని శౌతిక పదార్థముల కంటె అపూర్వత, పూర్ణత - విలక్షణత సిద్ధించును. ఆ పని గీతా శాస్త్రము సాత్తు.

మన గీతా శాస్త్రము క్రమముగ 6-2-4-6 అధ్యాయములచే ఆత్మవిద్యా రహస్య ప్రతిపాదకములగు (1) రాజర్షి విద్యా, (2) సిద్ధవిద్యా, (3) రాజవిద్యా, (4) ఆర్షవిద్యా అను నాల్గు ఆత్మవిద్యల షరిజ్ఞానమును, అనుష్ఠానోపాయమును జూపుచున్నది. మరియు నీగీతాశాస్త్రమే యిదే క్రమమున నా యథ్యాయముల వలననే క్రమముగ (1) వైరాగ్య బుద్ధి యోగము, (2) జ్ఞాన బుద్ధియోగము, (3) ఐశ్వర్య బుద్ధియోగము, (4) ధర్మ బుద్ధియోగము అను నాత్మ కర్మల సమ్యక్ షరిజ్ఞానము కలిగించుచు వీని యనుష్ఠానోపాయముం జూపుచున్నది. ఇట్లు గీతాశాస్త్రము మనకు బూర్ణ సంపత్తి నిచ్చుచున్నది. మన కర్మాత్మకు బూర్ణత గల్గించుచున్నది. కనుక నీ శాస్త్రమునకు ఇతర శాస్త్రములకంటె పూర్ణతాదులు కలవు.

తక్కిన వైశేషిక-ప్రాధానిక-శారీరకాదులగు దర్శనము లన్నియు నాంశికముగ సఫలతనొందినవనునది యాత్మపరీక్షా

ప్రకరణమున జూతము. కాని, ప్రకరణసంగతికొరకు ప్రస్తుత మీమాత్తము తెలిసికొందము. ఏమనగా :- వైశేషికము త్తర తత్త్వమాత్మగా నంగీకరించెను. కనుకనే అయ్యది “ఆత్మద్రవ్య” మని వచించెను. ప్రాధానిక (సాంఖ్య) శాస్త్రదృష్టి యవ్యక్త నామప్రసిద్ధమగు నక్షరతత్వముపై గలదు.

ఇట్లే శారీరకదర్శనము త్తరగర్భితాక్షరుని బ్రహ్మ (ఆత్మ) గా నంగీకరించినది. వేదాంతదర్శనబ్రహ్మ శాశ్వతపదార్థము కాజాలదు. ఏలయన, బ్రహ్మజ్ఞానాశాంతికి వ్యాసుడు “జన్మాద్యస్యయతః” “తత్తుసమన్వయాత్” అనియెను. “దేని వలన జన్మస్థితి లయప్రవృత్తి యగుచున్నదో, ఏది సమన్వయమున జన్మస్థితి లయములకు గారణమగుచున్నదో అదియే బ్రహ్మ” యని యాసూత్రముల తాత్పర్యము. ఈలక్షణము త్తర యుక్తాక్షరునిపై నే చరితార్థమగును. జన్మస్థితిభంగముల సంబంధముగల యాత్మ ముఖ్యాత్మకాజాలదు. ఉపనిషత్తుల ననుసరించిన యాత్మ అజరము, అమరము, అభయము, ద్వంద్వతీతము. దాని జన్మస్థితి లయములతో బనియేమి? సంబంధమేమి?

జననమరణప్రవాహరూప సంసారచక్రమున బడుచు బోవుచు అనుకూలప్రతికూల వేదనల ననుభవించునది త్తరాక్షరాత్మయే. యెల్లశాస్త్రముల విచారణలకును విశ్రాంతిస్థానము. కాని, దానిని ముఖ్యాత్మయనక యారెంటికి భిన్నమును, విద్యాకర్మమయమునగు నవ్యయతత్త్వమే యాత్మయందుము. దాని

పరిష్కానమే జీవన్ముక్తి. ఊరాక్షరములు రెండు నవ్యయాత్మకు ప్రకృతులు. ఊరమపరాప్రకృతి, అక్షరము పరాసప్రకృతి. పురుష శబ్దవాచ్యుడవ్యయుడొకడే. ప్రకృతి రూపక్షరాక్షరు లతని స్వభావములు అని గీతయన్నది. కనుకనే గీత “ద్వావిమాపురుషౌ లోకే ఊరశ్చాక్షర ఏవచ” అని గౌణదృష్టితో పురుషులన్నది.

ఈయవ్యయాత్మ స్వరూపమింత స్పష్టముగా గీతయే కాని మరేశాస్త్రమును జెప్పక తటస్థములై నవి. అవ్యయుడే పురుషుడు, పూర్ణుడును. ఇతరాత్మలకంటె నపూర్వుడు (అనాది-సర్వాది)గ సర్వత్ర వ్యాప్తుడయ్యు లిప్పుడుగామిచే సర్వపదార్థ విలక్షణుడై యున్నాడు. అట్టి వానిని స్పష్టముచేసిన గీతకాయపూర్వతాదిలక్షణములు కలవనియు, నియ్యదియే అవ్యయ విద్య-లేక బ్రహ్మవిద్యా శాస్త్రమనియు నందుము.

విద్యా (విద్యాత్మకావ్యయ) దృష్టితో గీతయొక్క అపూర్వత దెలిసికొంటిమి. ఇక యోగ (కర్మ) దృష్టితోగల విశేషతంగూడ బరిశీలింతము. అందును ఇతరశాస్త్రముల పూర్ణములే, ఎట్లన :- కర్తవ్యభాగము కర్మయనియు నది గీతకు ప్రాచీనమతమున (1) జ్ఞాన, (2) భక్తి, (3) కర్మయని మూడు భాగములని చెప్పితిమి. ఈమూడును (1) జ్ఞానాసక్తి, (2) ఈశ్వరాసక్తి, (3) కర్మాసక్తి కలవై కామనామయములై యున్నవి. కామనవలన సంస్కారలేపము, దానివలన బంధనము, అందువలన ఆత్మకు అపూర్ణత తప్పవు. కనుక ప్రాచీనమతము

అపూర్ణ ములు. గీతావృష్టితోనివి అయోగములు, భ్రష్టయోగ ములునై యున్నవి.

దేహధారి కేకాంతతః కర్మసన్యాస మసంభవము. కనుక ప్రాచీనుల (జ్ఞాన) సాంఖ్యనిష్ఠకు విలువలేదు. కర్మప్రవృత్తి యానక్తి మూలకమై ఆత్మదృష్టిచే విలువలేని దగును. భక్తి నిష్ఠకూడ ఈశ్వరానుగ్రహరూపఫలాను గామియగుచు నానక్తి గలదే కదా!

అపూర్ణత విషమతకు జనని. సమత్వాభావమున మును పటినుండి నేటివరకు నీయోగనిష్ఠుల పరస్పరకలహములు, ఆక్షేపణలు, ఖండనమండనములు నిందుకు నిదర్శనములు. చిత్ర మేమన :- నేడి మూ డపూర్ణయోగములై నను స్వస్వరూపము లతో సురక్షితములుగలేవు. నామమాత్రమునకు జ్ఞానము, భక్తియు తమతమ ప్రభుత్వమును స్థాపించుకొని యున్నవి. కర్తవ్యకర్మలం దసమర్థమగు భారతవర్షము తనసోమరితనము వీని నెపమున గప్పిపుచ్చు బాటుపడుచున్నది. వర్ణాశ్రమధర్మము లకు నేడు గడ్డిపరక విలువములేదు.

శాస్త్రములందు సత్యమే యున్నచో “స్వే స్వే కర్మణ్య భిరతః సం సిద్ధిం లభతే సరః” “స దోషమపి స త్యజేత్” “స్వ ధర్మే నిధనం శ్రేయః” “స్వకర్మణా త మభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతి మానవః” ఇత్యాది భగవ దాదేశములకు విలువ యున్నచో శాస్త్రప్రతిషిద్ధములగు నేటి జ్ఞానభక్తుల కేమియు

విలువ లేదన గలము: ఏ కొంచెమో తెలిసినట్లున్నంత మాత్రమునను, కేవలము భగవ చ్ఛరణాగతి మాత్రమునను, కృతాకృత నాశము కలుగదు. అవశ్య మనుభవించియే తీరవలెను. వట్టి యాడంబరములకు భగవంతు డసాధ్యుడు.

ఉత్పథగాములగు నిట్టి మహానుభావులు, భగవానుని ఘోర నామము నడ్డముగా బెట్టుకొని యమాయక ప్రజలను మోహ సాగరమున ముంచుచు తమ వాసనను మరింత యుత్తేజము గావించుచున్నారు. భక్తి యేకాంత వస్తువే గాని బజారు వస్తువు కాదు. సర్వశ్రీ జ్ఞానేశ్వర, తుకారామ్, రామదాసు మొదలగు మహా పురుషుల యుదాహరణములు సంసారుల మగు మన కనుకరణీయములు కావు. వారి చరిత్రల చాటున మనము భక్తి సభిసయించుట కధికారము లేదు. అట్లయినచో లోక శాస్త్ర మర్యాదావ హేళనమే యగును. భగవత్ సంపత్తియుక్త మహా పురుషుల యాదేశమే మనకు హితకరము గాని వారి ఆచరణ ప్రమాణము గాదు: వారైన నెందును ధర్మ వ్యతిక్రమ ముపదేశించినట్లు లేదు, చూడుడు.

“ధర్మ వ్యతిక్రమోద్భవః ఈశ్వరాజాంచ సాహసం,
 తేజీయసాం న దోషయః, వత్సేః సర్వభుజో యథా,
 నై శత్రుమూచరే జ్ఞాతు, మనసా పి హ్యపిశ్యరః,
 వినశ్యత్వాచరన్ మోఢ్యాత్ యథా రుద్రోఽబ్ధిజర విష్ణుః,
 ఈశ్వరాజాం పచస్సత్యం తదైవాచరితం క్వచిత్
 తేషాం యత్ స్వ వచో యక్తం ముద్ధిమాంస్తత్త దాచరేత్.”

ఇక “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః తత్తదేవేతరో జనః” అను భగవద్వచనము లోకసామాన్య బుద్ధ్యనువాద మాత్రము. అసీశ్వరున కది చెల్లదని పై శ్లోకము లందలి రెండవ శ్లోకము చెప్పుచున్నది:—

ఇంతకును జెప్పవచ్చిన దేమనగా:- శాస్త్రాంతరములందు నిరూపితములగు జ్ఞాన, కర్మ, భక్తి నిష్ఠ లు కవిధమున నపూర్ణములు. ఇక మన గీతాశాస్త్ర మీ మూటి మర్యాదలను గాపాడుచు, ఈ మూటి సమష్టి రూపమును, మూటికంటె నపూర్వము నగు బుద్ధియోగ ముపదేశించినది.

భగవంతుడు:—

“న కర్మణా మనారంభా నైషకర్మ్యం పురుషోఽశ్నుతే

న చ పన్యసనా దేవ నీధిం సమధి గచ్ఛతి.”

“కర్మజైవ హి సం సిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః”

“నియతం కురు కర్మత్వం కర్మజ్ఞాయోహ్యకర్మణః.”

ఇత్యాది రూపమున, పట్టుదలతో ప్రాచీనాభిమత, సర్వ కర్మాత్మంత సన్యాస లక్షణ, జ్ఞాననిష్ఠను ఖండింపుచు, “తై గుణ్య విషయావేదా నిస్తైగుణ్యో భవార్జున” “కామాత్మానః స్వర్గ పరాః” “భోగైశ్వర్య ప్రసక్తానాం” “న శాంతి మాప్నోతి న కామ కామీ” ఇత్యాది రూపమున ప్రవృత్తి ప్రధాన వైదిక కర్మమయ కర్మయోగమును నిరసింపుచు, భక్తియోగ నిష్ఠ యొక్క ఫలాన కి నేకాంతతః నిరోధింపుచు: నిందు జ్ఞాన

నై రాగ్య సమావేశము గావించి బుద్ధియోగనిష్ఠ నిట్లుపదేశించుచున్నాడు.

“కర్మజ్యేవాధికారస్తే మాఫలేషు కదాచన
మా కర్మ ఫల హేతుర్భూః మా తే సంగోఽస్త్యకర్మణి”
“దూరేణహ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగాద్ధనంజయ,
బుద్ధౌ శరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః.”
బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభే సుకృత దుష్కృతే”
కర్మజం బుద్ధిక్తా హి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః
జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనాయమ్”
యదా తే మోహ కలిలం బుద్ధిర్వ్యతి తరిష్యతి
తదా గంతాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్య చ.”

ఈ విధముగ గీతాశాస్త్రము బ్రహ్మ త్రయము నుండి
యవ్యయ బ్రహ్మను, యోగత్రయముకంటె విలక్షణము, నపూర్వమునగు బుద్ధియోగమును నిరూపించుచు, నపూర్వత,
పూర్ణత - విలక్షణత కలదై యున్నది.

ఇచ్చట నొక ఆక్షేప ముండవచ్చును:— “గీతా
శాస్త్రము పూర్వము, విలక్షణము గావచ్చును కాని పూర్ణము
కాదు. ఏలయన:— యితర శాస్త్రములందు వర్ణింపబడిన ఊరా
క్షురుల విచారణ యిందు లేదు గదా!”

సమాధానము : గీతాద్వైతీయం దీ యాక్షేపమునకు
విలువ లేదు. ఏల యన ప్రధానమగు నవ్యయాత్మను, ప్రధాన
మగు బుద్ధియోగమును నిరూపించిన గీతయం దిక నిరూపింప

దగిన శేషమే లేదు'కదా! ఎట్లన :- క్షురాక్షరాదులగు నితర ఖండాత్మలకు మూలప్రతిష్ఠ పరమాత్మ, యవ్యయుడే యని గీత చెప్పుచున్నది:

“మత్తః పరతరం నాన్యత్ కించిదస్తి ధనంజయ.”

“మయి సర్వ మిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ,
పరమాత్మేతి చాప్యక్తో దేహేఽస్మిన్ పురుషః పరః.”

“గతి ర్భర్తా ప్రభుః సాక్షీ నివాసః శరణం సుహృత్,
ప్రభవః ప్రళయస్థానం నిధానం బీజమవ్యయమ్.”

“యో లోక త్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః.”

“భవన్తి భవా భూతానాం మత్తపివ పృథగ్విధాః,

“మయాద్యక్షేణ ప్రకృతిః సూయతే సచరా చరం.”

“అహం సర్వస్య ప్రభవః మత్తః సర్వం ప్రవర్తతే.”

ఇత్యాదులు. వస్తుతః కోశాత్మకుడగు అవ్యయ బ్రహ్మయే సర్వాలంబనము. అతనికి ఆనంద - విజ్ఞాన - మనః - ప్రాణ - వాక్కు (దీనినే అన్నమయ కోశమనియు నందురు) లు పంచ కోశములు (తై. ఉ.) పంచ కళలు గల యక్షురుడును, పంచ కళలుగల క్షురుడును, అతనిపై నాధారపడియే యున్నారు. బ్రహ్మ - విష్ణు - ఇంద్ర - అగ్ని - సోమ - అనుసవి యక్షుర పంచ కళలు. ప్రాణ - ఆప - వాక్ - అన్న - అన్నాద అనుసవి క్షుర పంచ కళలు. ఇవి అవ్యయు నెట్లాశ్రయించునది క్రింది చక్రముం జూడుడు.

అవ్యయుని	అనంద	విజ్ఞాన	మనః	ప్రాణ	వాక్కు
అక్షరుని	బ్రహ్మ	విష్ణు	ఇంద్ర	అగ్ని	సోమ
క్షరుని	ప్రాణ	అపః	వాక్కు	అన్న	అన్నాద

సర్వాలంబనుడగు నిట్టి యవ్యయునిం బట్టుకొన్నచో నిక శేషమెట్లుండును? శ్రుతియు నిట్లు చెప్పుచున్నది :-

“ఏతదాలంబనం శ్రేష్ఠమేతదాలంబనం పరం

ఏతదాలంబనం జ్ఞాత్వాయోయదివృత్తి తస్యతత్” (కఠ)

1 2 3

మరియు :- ఆత్మకు అమృత-బ్రహ్మ-శుక్ర యని మూడు వివర్తము లంగీకరింపబడినవి. (1) వాక్కు, (2) అపః, (3) అగ్ని ఈమూడును శుక్రములు. ఈమూటి సమష్టియే

1
భూతాత్మ. (1) ప్రాణః, (2) అపః, (3) వాక్, (4) అన్న, (5) అన్నాద అను పంచబహిరంగప్రకృతుల సమష్టియు,

2
బ్రహ్మ. ఇవి క్రమముగ, (1) అవ్యక్తాత్మ, (2) మహానాత్మా, (3) విజ్ఞానాత్మా, (4) ప్రజ్ఞానాత్మా, (5) ప్రాణాత్మా, (కర్మాత్మా-జీవ-శారీరక) అనబడును. (1) అవ్యయ, (2) అక్షర,

3
(3) క్షర సమష్టి అమృతము. ఇదే పురుషాత్మ లేక పురుషుడు. బ్రహ్మాత్మయే ప్రాకృతాత్మ లేక ప్రకృతి. శుక్రాత్మయే వైకారి కాత్మ లేక వికృతి. దీని కాధారము అమృతాత్మయొక్క క్షర భాగము. “క్షరస్సర్వాణి భూతాని” బ్రహ్మరూప పంచప్రాకృ

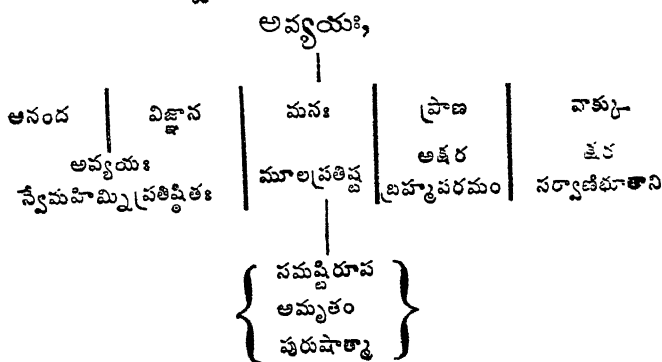
తాత్పర్య కాధార మమృతాత్మయైక్య- అక్షరభాగము. “అక్షరం బ్రహ్మసరమం” అమృతాత్మ స్వయముగా నవ్యయప్రధానము. ఆనందవిజ్ఞానమనోమూర్తియు జ్ఞానాత్మయు నగు నాయవ్యయము తనకుదానే యాధారము. “స్వేమహిమ్ని ప్రతిస్థితః” ఈ జ్ఞానాత్మక-అవ్యయునితోగూడిన ప్రాణమూర్తియగు నవ్యయుడు అక్షరునకు బ్రవర్తకుడు. ఇట్లే వాఙ్మూర్తి అవ్యయుడు క్షరునకు బ్రవర్తకుడు. ఈవిధముగ జీవరకు ఇతడే (అవ్యయుడే) అమృతము, బ్రహ్మ, శుక్రమునై యున్నాడు. సర్వము నితనియం దంతర్భూతము. ఇక అవ్యయు నెరింగిన నంతయు నెరుకపడును. అవ్యయుని యీపూర్ణత కఠోపనిషత్తు ఇట్లు చెప్పెను.

ఊర్ధ్వమూలోఽవాక్ శాఖ ఏషోశ్వత్థః సనాతనః

తదేవశుక్రం తద్భ్రహ్మతదేవామృతముచ్యతే

తస్మిన్లోకాః శ్రితాః సర్వేతదనాత్యేతి కశ్చన.

పురుష ఏవేదమ్ సర్వమ్.

అక్షరవివర్తనా ప్రాకృతాత్మా ప్రకృతి		క్షరవివర్తన శుక్రాత్మా భూతాత్మావికృతి
(1) అవ్యక్తాత్మా ప్రాణః (2) మహానాత్మా ఆపః (3) విజ్ఞానాత్మా వాక్ (4) ప్రజ్ఞానాత్మా అన్న (5) ప్రాణాత్మా అన్నద	అక్షర వివర్తన ప్రకృతి వివర్తన ప్రకృతి	వాక్ } ఆకాశః 1 ఆపః } వాయు 2 అగ్ని } తేజః 3 అగ్ని } ఆపః } జలమ్ 4 వాక్ } పృథివి 5

మరియు : అవ్యయుని రూపకమగు గీతాశాస్త్రము “ద్వా విమా పురుషౌ లోకే క్షరశ్చక్షర ఏవ చ” “ఇంద్రియేభ్యః పరం మనః, మనసస్తు పరాబుద్ధి” యిత్యాది రూపమున స్పష్టముగా నితరము లగు ఖండాత్మలనుగూడ చక్కగా వివరించుచునే యున్నది. బుద్ధి యోగమునకు గూడ నిదే స్థితి. భగవంతుడు జ్ఞాన, భక్తి, కర్మయోగములను నిరూపించుచు ఆ మూటిని సంశోధన గావించి బుద్ధియోగ రూప మిచ్చి యున్నాడు. ఇవి మూడును వేరై జ్ఞాన కర్మల విషమతవలన శ్రేయోభావమునకు బదులు ప్రేయోభావమునకు గారణములై సమత్వమూలక శాంతిభావమునకు విరోధములై పోయినవని చూచియే అశడీ సమన్వయరూపా పూర్వయోగమును మన యెదుట బెట్టెను.

“యదే వేహ తదముత్ర యదముత్ర తదన్విహ.”

ఈ విధముగ ఆత్మలం దవ్యయాత్మను, యోగములందు బుద్ధియోగమును, తన ప్రధాన లక్ష్యముగా జెట్టుకొని గీతా శాస్త్ర మన్యశాస్త్ర ప్రతిపాదితాత్మయోగ సంగ్రహము గావించు పూర్ణ శాస్త్ర మగుచున్నది.

ఆత్మవిద్య బ్రహ్మవిద్య; ఇదే జ్ఞాన సంపత్తు; బుద్ధియోగము యోగము, ఇదే కర్మ సంపత్తు. చతుర్విధాత్మ విద్యా దృష్టిచే గీత బ్రహ్మవిద్యా శాస్త్రము. చతుర్విధ బుద్ధి యోగ దృష్టితో గీత యోగశాస్త్రము. ఇట్లు రెంటిని నిరూపణ జేయుచున్నది. కనుక సభ్యాయోగ సంహారమునందు : “ఇతి భగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మ విద్యానాం యోగశాస్త్రే” అనియున్న వచనానుసారము దీని కీతర శాస్త్రములకంటె గలిగిన యపూర్వత - పూర్ణత - విలక్షణత - విశేష మగుచున్నవి.

ఇతి శ్రీ.....త్పతీయ ప్రసంగస్య ప్రథమోద్దేశః.

విషయ విభాగ ప్రదర్శనము.

త్పతీయ ప్రసంగ - ద్వితీయోద్దేశము.

పూర్వ ప్రకరణమందు ఆత్మశాస్త్రములను వైశేషిక - ప్రాధానిక - శారీరకములని మూడు భాగములుగా జెప్పియుంటిమి ; వస్తుతః శారీరకమే ఆత్మశాస్త్రము. ఏలయన :- (1) వైశేషికము క్షరాత్మను, (2) ప్రాధానికము క్షరవిశిష్ట అక్షరాత్మను నిరూపించును. ఇందు మొదటిదాని నే దృష్టితోడను

ముఖ్యాత్మయన నోప్పును. ఇక రెండవదియు ప్రకృతిభావమేయై వ్యాపకత్వము లేకుండును. గనుకనే సాంఖ్యులు 'ఆత్మలు ప్రతి శరీర భిన్నము' అని యంగీకరించిరి - త్వరయుక్తాత్వమే ప్రతి శరీర భిన్నము. ఇదే శరీరాభిమానియగు నాత్మ. ఈ దృష్టితో వారి నానాత్మవాదము సువ్యవస్థితమే. ఈ యాత్మనే సుఖ దుఃఖాది ద్వంద్వముల కధికారి. ఈ శారీరకాత్మతోడనే ప్రత్య గాత్మ సంబంధమై యుండును. అది యంతటను సమాన రూపము, ఏక రూపము. దీనినే సాక్షి యందురు. సాంఖ్యము నకు త్వరాత్మ (భూతాత్మ) యుద్దేశ్యము. అత్వరాత్మ (శారీర కాత్మ) విధేయము. ఇక శారీరక తంత్రమున కీ శారీరకాత్మ యుద్దేశ్యము. పైనచెప్పిన ప్రత్యగాత్మ విధేయము.

పదార్థము లందలి పరస్పర భేదము విశేషము. విశేష మునకుగారణ మణుభేదము. కణాదదర్శన మీ విశేషభావప్రవ ర్తకమగునను వాదనిరూపణ నేయును. గనుక వై శేషికశాస్త్ర మని పిలువబడును. త్వరకూటమే విశేషము. దీని కధ్యక్షు డక్షరుడు. పరమాణువుల నొక సూత్రబద్ధముగ పిండ రూప మొందించుట యక్షరుని పని. ప్రత్యేక పదార్థ కేంద్రస్థుడగు నీ యక్షరుడు తన ప్రాణశక్తిచే నా యా పదార్థక్షరకూట నియ మనము గావింపుచుండును. కనుక విధర్త యగు నితనిని అంత ర్యామి యందురు. "తస్య వా ఏతస్యాక్షగస్య ప్రశాసనే గార్ధి ! సూర్యా చంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠతః" అని శ్రుతి (బృహ) ఈ

కూటస్థతవలన “కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే” అని గీత. ఇతడే విశ్వమునకు గారణము, త్సరకూటము కార్యము. “అవ్యక్తా ద్వ్యక్తయః సర్వాః ప్రభవన్త్యహ రాగమే” అని గీత. ఈ కారణ సూచనార్థమే (కృతేః ప్రాక్ = కార్య పూర్వావస్థ) ప్రకృతియనిరి. విశ్వ రచనకు ప్రధాన మిదియే. కనుక ప్రధాన మనిరి. అక్షర - అవ్యక్త - ప్రకృతి - ప్రధాన శబ్దములు సమానార్థకములు. ఇదే పరా ప్రకృతి. “జీవభూతాం మహాబాహోయయేదం ధార్యతే జగత్” అన్నట్టిదియే ప్రతి శరీర భిన్నము. సాంఖ్యశాస్త్ర లక్ష్యము ప్రకృతి రూపము, లేదా అక్షర రూపమగు నీ జీవాత్మయే. కనుక నది ప్రాధానిక దర్శనము.

అక్షరాలంబన మవ్యయుడు. అతని ప్రతిచ్ఛాయ లేదా ప్రతిబింబమే ఆధ్యాత్మికేశ్వరుడు, ప్రత్యగాత్మ. శరీరము నందుండియు తన విభూతిచే నిత ఉసంగుడు. ఆధ్యాత్మిక ద్వంద్వ సంగబంధ మతనికి లేదు. “అసంగోహ్యాయం పురుషో, న సజ్జతే, న వ్యధతే, న రిష్యతి” “న జాయతే మ్రియతే వా కదాచి న్నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః అశో నిత్యః శాశ్వతోఽయం పురాణో నహన్యతే హన్యమానే శరీరే” ఇత్యాది శ్రుతు లితనిని ద్వంద్వాతీతు ఉనును. దేహ మందుండియు దేహాభిమాన శూన్యుడు : “ఉపద్రష్టానుమంతా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః పరమాత్మేతి చా వ్యుక్తో దేహేఽస్మిన్ పురుషః పరః” అని గీత. వేదాంత దర్శనమున కుద్దేశ్య మక్షరుడగు శారీరకుడు. అద్వయ లక్షణుడగు నీ యవ్యయుడు విధే

యుడు. ఏలయన నీ దర్శన ప్రధానోద్దేశ్యము శారీరక జీవకల్యాణము. కనుకనే దీనిని శారీరక దర్శనమందురు.

పూర్వ ప్రసంగమున శారీరకము నక్షర ప్రతిపాదకమని యిప్పుడు ప్రత్యగాత్మ లక్షణావ్యయ ప్రతిపాదక మంటిమి. ఇందు విరోధ మెందవలదు. శారీరక మవ్యయ నిరూపణ చేయును గాని అధ్యాత్మ దృష్టితో జేయును. అధ్యాత్మ కక్షరు నితో సంబంధము. “అక్షరధియాం త్వవరోధః సామాన్య తద్భావాభ్యాం ఔపసదవ త్తనుక్తం” (వే. ద. 3. 3. 33) ఇత్యాది శారీరక సిద్ధాంతానుసారమ౧ దవ్యయున కక్షరరూప మీయ బడినది. అక్షర సంబంధము లేకుండ శారీరకశాస్త్ర విజ్ఞానస్య బ్రహ్మ “జన్తాద్యస్య యతః” అనునట్లు జన్తస్థితి భంగకారణ మెన్నడు గాజాలదు. అక్షర ప్రకృతి విశిష్టుడగు నవ్యయుడే జన్తాది కారణమగును. ఈ ప్రకృతిభావ సూచనార్థమే వ్యాసుడు పిమ్మట “తత్త సమన్వయూత్” అనియెను. ఏలయన నత డక్షరునిద్వారా అవ్యయాత్మ నిరూపణ గావించెను. కనుక దీని నక్షర శాస్త్రమనవచ్చును. అక్షరునిద్వారా ఈశాస్త్రము తటస్థ బుద్ధితో మన ధ్యానము ప్రత్యగాత్మ లక్షణావ్యయుని వంక కాక ర్షించుచున్నది. కనుక దీని నవ్యయ శాస్త్రమనిరి. మొత్తముపై శారీరక దర్శన మవ్యయ యుక్తాక్షర శాస్త్రము. ప్రాధానిక మక్షర శాస్త్రము. వై శేషికము క్షరశాస్త్రము. మూటియందు నవ్యయుడు ముఖ్యాత్మ. గౌణముగానైన శారీరకదర్శన

మవ్యయుని స్పృశించి యుండుటచే దానినే ప్రధానమగు నాత్మశాస్త్ర మందుము.

ఇక నాత్మ నిరూపణ గావించు స్మార్త - శ్రౌతోపనిషత్తులు మిగిలియున్నవి. స్మార్తోపనిషత్తు గీత. శ్రౌతోపనిషత్తులు ఈశ, కేనాది వేదాంతిమ భాగములు. మొత్త మాత్మ నిరూపణ సేయునవి :— శారీరకదర్శనము - గీత - ఉపనిషత్తులు, అని మూడే. ఈ మూటియం దొకవిధముగా మధ్యస్థమగు గీతయే ఇత రాత్మ శాస్త్రములకంటె అపూర్వము, పూర్ణము, విలక్షణము నని యుంటిమి.

ఆత్మస్వరూప చరమ సీమం జేరుకొన్న విజ్ఞానులు తద్ విజ్ఞానము కొరకు (1) జ్యోతి, (2) వీర్య, (3) అన్నములను మూడు పదార్థములను మన యెదుట బెట్టిరి. ఈ మూటి సంబంధమువలన నొకే యాత్మ యనేకముగ లేదా. మూడు సంస్థలుగ నై పోవును. (1) జ్ఞాన లేక చిత్ తత్త్వమే జ్యోతి, (2) బల - ప్రాణ - క్రియాది వివిధ నామములు గల గతితత్త్వమే వీర్యము, (3) మయా బలానుగ్రహమున నుద్భూతములగు 1. మాయా, 2. కళ, 3. గుణ, 4. వికార, 5. అంజన, 6. ఆవరణములు సమష్టియే అన్నము. ప్రకారాంతరమున:- జ్ఞాన జ్యోతియొక్క వికృతావస్థ గతిరూపమగు వీర్యము. 1. బల రూప వీర్య వికృతావస్థయే మాయా కలాద్యన్నము. 2.

వీనియందు (1) రస లక్షణ జ్యోతి, (2) బలలక్షణ వీర్యము. ఈ రెంటి సమష్టి విశుద్ధఆత్మ; ఈ విశుద్ధాత్మ సర్వదా

నిర్గుణము, పరిగ్రహ శూన్యము కనుక శాస్త్రా నధి కృతము. ఇదే ముఖ్యాత్మ. (1) ఇక మూడవదగు అత్మతత్వము సర్వదా ఆత్మతత్వ మర్యాదా బహిష్కృతము. దీనిని ఆత్మనిత్యము - ఆత్మపరిగ్రహము నందురు. ఏలయన :- ఇది ఆత్మకు భోగ్యము. కనుక అన్నమందుము. అన్నరూపమగు నీ పరిగ్రహము (1) అంతఃపరిగ్రహము, (2) బహిఃపరిగ్రహమని రెండు విధములు. (1) మాయా, కళ, గుణములను మూడు సంతఃపరిగ్రహము లును ఆత్మకు స్వరూప ధర్మము లందురు. (2) వికార - అం జన - ఆవరణములు మూడును బహిఃపరిగ్రహము లాత్మకు నాశ్రిత ధర్మములు. (1) స్వరూప ధర్మయక్తాత్మ సగుణాత్మ యనియు, (2) ఆశ్రిత ధర్మయక్తాత్మ సర్వధర్మోప పన్నాత్మ యనియు వ్యవహారము. ఈవిధముగ నన్నరూప పరిగ్రహ ద్వై విధ్యము వలన సవిశేషము లేక సోపాధికమగు నాత్మకు పై విధముగ రెండు వివర్తములు. కాగా మూడవదగు నొక వివర్తము సర్వదా స్వతంత్రము, నిరుపాధికమై మిగిలి యుండు చున్నది. మొత్తమాత్మకు (1) నిరుపాధికము, (2) సోపాధిక సగుణము (3) సోపాధిక సర్వ ధర్మోపపన్నము నని మూడు సంస్థ లగును. ఇందు మొదటిదానియందు శబ్దమునకు గతి లేదు. కనుక శబ్దశాస్త్రమున కది విషయమగుట యసంభవము. కాగా నిక మిగిలినవి రెండు. ఆ రెంటియందు నొకదానినో లేక రెంటిని గూర్చియో నిరూపించునది యాత్మ శాస్త్రమని చెప్ప బడును : ఈ పరిలేఖల బరిశీలింప వలయును :-

- (1) జ్యోతి-జ్ఞానము (రసము) } నిర్విశేషఆత్మ, పరాత్పర, పరమేశ్వర:
 (2) వీర్యము-క్రియ-(బలము) } శబ్దవాచ్యము.
 (3) అన్నము, అర్ధము-వికృతి, -సవిశేష-ఆత్మ-విశ్వేశ్వరుడు, ప్రజాపతి.

స్వరూప	{ 1 మాయ	} అంతఃపరిగ్రహమగు అన్నము అంతర్విత్తము	} షట్కౌశికమగు అన్నము
దర్శములు	{ 2 కళలు		
	{ 3 గుణములు		
అక్రిత	{ 1 వికారములు	} బహిష్పరిగ్రహాన్నము బహిర్విత్తము	
దర్శములు	{ 2 ఆవరణములు		
	{ 3 అంజనములు		

నిర్విశేష — (1) స్వరూపాక్రిత సర్వవిధదర్శరహితము, నిర్గుణాత్మ-విశ్వాత్మతము.

- సవిశేష } (2) అంతరంగపరిగ్రహాత్మక స్వరూపదర్శవచ్చిన్నము-సగుణాత్మ-
 ఆత్మ } (3) బహిరంగపరిగ్రహాత్మకాక్రితదర్శవచ్చిన్నము సర్వదర్శవపన్న-
 విశ్వమూర్తి

పై చెప్పిన యారు పరిగ్రహముల విలక్షణత వలన నాత్మ కారు వివర్తము లగును. అందు నాలుగు ప్రజాపతి వివర్తములు. రెండు పురుష వివర్తములు. మరియు నొక విషయము జ్ఞప్తయిం దుంచుకొన వలయును. ఉత్తరోత్త రాత్మ వివర్తము పూర్వ పూర్వాత్మ వివర్తములతో సంబంధము కలియుండును. అనగా ఉత్తర వివర్తము పూర్వ వివర్తమును గర్భమునం దిమిడ్చికొని తన స్వరూపమును నిల్పుకొనును. పూర్వ వివర్తము కారణమనియు ఉత్తర వివర్తము కార్యమనియు, కారణసత్యే కార్యస్వరూపనిష్పత్తి (“తత్సత్ప్రసౌ తదేవాను ప్రావిశత్”) అనియు శ్రుతి సిద్ధాంతము.

(1) రసరూప జ్యోతి, బలరూప వీర్యముయొక్క సమష్టియే నిరుపాధికము, సర్వధర్మబహిష్కృతము నగు పరాత్పరుడు.

(2) ఇతని యత్కించిత్రదేశము మాయయను మొదటి యంతరంగ పరిగ్రహముతో గూడి పురుషుడగును. ఇతడే విశుద్ధావ్యయపురుషుడు. (3) ఈపురుషుడు కళయను రెండవ యంతరంగపరిగ్రహ వశమున పోడశీ పురుషు డగును. అవ్యయ పంచకళలు, అక్షర పంచకళలు, క్షర పంచకళలు, పరాత్పరకళ యొకటి మొత్తము పదునారు కళల సమష్టియు, పోడశీ. (4) ఇతడే గుణమను మూడవయంతరంగ పరిగ్రహవశమున సత్య ప్రజాపతి యగును. (5) ఇతడు వికారమను నాల్గవబహిరంగ పరిగ్రహము క్తుడై యజ్ఞప్రజాపతియనబడును. (6) ఇతడే ఆవరణనామక పంచమబహిరంగ పరిగ్రహము క్తిచే విరాట్ప్రజాపతియగును. (7) ఇతడు అంజనమను నారవ బహిరంగ పరిగ్రహవశమున విశ్వప్రజాపతియగును.

ఇందు : పురుష, పోడశీ, సత్యప్రజాపతుల సమష్టియే సగుణాత్మ. (1) యజ్ఞవిరాట్-విశ్వసమష్టి సర్వధర్మోపపన్నాత్మ. (2) ఇక మూడవది నిరుపాధికము, మాయారహిరము నగు విశుద్ధతత్త్వము. అతనితో నీయేడు సంస్కర్షణలు సతనివే. “ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్”

1. ఆత్మయొక్క సత్తాసంస్థాపరిలేఖ.

1 నిర్మాయ	పరాత్పరః	నిర్గుణాత్మ, విశ్వాత్మః వ్యాపకః, శాస్త్రానిధిత్వతః.
1. 2 మాయావశాత్	పురుషః	} సగుణాత్మ-విశ్వాత్మ.
2. 3 కళావశాత్	పోడశీ	
3. 4 గుణవశాత్	సత్యప్రజాపతి	
4. 5 వికారవశాత్	యజ్ఞప్రజాపతి	} సర్వధర్మోపపన్నము. విశ్వమ్.
5. 6 ఆవరణవశాత్	విరాట్ప్రజాపతి	
6. 7 అంజనవశాత్	విశ్వప్రజాపతి	

1. పరాత్పరః	పరాత్పరః	(1) నిర్గుణ, విశ్వాత్మతః
2. పరాత్పరగర్భితః	పురుషః	
3. పురుషపరాత్పరగర్భితః	షోడశీ	(2) సగుణాత్మ విశ్వాత్మ
4. షోడశీ, పురుష-పరాత్పరగర్భితః	సత్యప్రజాపతి	
5. సత్య-షోడశీ, పురుషపరాత్పరగర్భితః	యజ్ఞప్రజాపతి	
6. యజ్ఞసత్యషోడశీపురుషపరాత్పరగర్భితః	విరాట్పుజాపతి	(3) సర్వధర్మోప పన్నాత్మ విశ్వమ్
7. విరాడ్యజ్ఞసత్యషోడశీపురుషపరాత్పరగర్భితః	విశ్వప్రజాపతి	

ఐతదాత్మ్యే
మిదం
సర్వమ్.
(1)

పై జెప్పిన యేడు విర్తములందును మొదటిదానింగూర్చి శబ్దశాస్త్రము కెట్టిసంబంధమును లేనందున నిక మిగిలిన యారు వివర్తములనుగూర్చియే శాస్త్రములందు చాల విస్తరనిరూపణలు గావింపబడినవి. అట్టిశాస్త్రములే ఆత్మశాస్త్రములని ప్రసిద్ధిపొందినవి. ఏయాత్మశాస్త్ర మేయాత్మల విషయము నిరూపించెనో చూతము.

చతుర్వేదమంత్రసంహితలును విధియను బ్రాహ్మణములును, ప్రధానముగ బ్రజాపతిలక్షణముగల సర్వధర్మోపపన్నాత్మ నుద్దేశ్యముగా నుంచుకొని సగుణాత్మ యంతిమపర్వమగు సత్య ప్రజాపతిని విధేయము గావింపుచు, యజ్ఞమునుండి విరాట్టును అందుండి విశ్వము నెట్లుత్పన్నములయ్యెనో ఆ విజ్ఞానమును నిరూపించును. ప్రజాపతి యీశాస్త్రమునకు బ్రధానమగుటచే దీనికి బ్రాజాపత్యశాస్త్రమని పేరు పెట్టవచ్చును.

“ప్రజాపతే సత్యదేతాన్యన్యోవిశ్వాపాణి పరితాబభావ
యత్కామాస్తేజహుమః తన్నోఅస్తువయం స్యామపతయోరయాణాం.”
(యజు. సం.)

ఆరణ్యకోపనిషత్తులు, సగుణాత్మను ముఖ్యోద్దేశ్యముగా నుంచుకొని, నిర్గుణాత్మను విధేయము గావింపుచు, సత్యప్రజాపతినుండి ఊహిత ప్రజాపతిని అటనుండి పురుషుని జేర్చి విడచుచున్నవి. పిమ్మట పురుషుడు తనంత తాను పరాత్పరునందు లీనమగును. గాని స్వయముగా నుపనిషత్తు పరాత్పరునందు

జేర్పజాలదు. ఏలయన :— పరాత్పరునందు శబ్దమునకు గతి లేదు కదా ! పరాత్పర విషయమున శ్రుతి యింతే చెప్పుచు :—

“నా యమాత్మా బలహీనే న లభ్యః న మేధయా న బహునా శ్రుతే న యమే వైషవృణుతే తేన లభ్యః తస్యైవ వివృణుతే తనూం స్వాం.”

ఈ విధముగా వేదమంతయు నాత్మ సంబంధమున నిరూపణీయములగు రెండు విషయములను నిరూపణ సేయగా “సర్వం వేదాత్మసిద్ధ్యతి” యన్న మనువచనము సార్థకమగుచున్నది. ఇక నితర శాస్త్రముల ప్రయోజనమేమి? యన్నచో వైదిక సాహిత్యోక్తాత్మ స్వరూప సర్వసాధారణ సుగమతకౌర కితర శాస్త్రావతరణము కల్గినది. కనుక వాని నాత్మ పరీక్షా శాస్త్రము లందుము. ఈ యాత్మపరీక్ష 1. జ్ఞాన, 2. విజ్ఞానము లను రెండు భాగము లైనది. ఇందు మొదటిదానిని దర్శన మనియు, రెండవది విజ్ఞానమనియు నందురు.

మొదట జ్ఞానమను దర్శన శాస్త్రము, జాతము. ఇయ్యది 1. ఆ స్తిక, 2. నా స్తిక భేదములచే రెండు విధములు. ఇందు ఆ స్తికదర్శనములు శారీరక, ప్రాధానిక, నై శేషికములని 3. నా స్తిక దర్శనములు, 1. స్యాద్వాద, 2. నై నాశిక, 3. లోకా యతికములని మూడు. మొత్తమారు దర్శనములు. అవియారు నివి యారు ననుకొను ప్రాచీన మతమిందే యంతర్భావము నొందును. ఈ విమర్శయంతయు నాత్మ పరీక్షా ప్రసంగము లందు జూచుకొందము. ప్రస్తుతము :—

మూడు విధము లగు నా స్తిక దర్శనము సాంజన - ఆత్మ (విశ్వ) పరీక్ష గావించెను: ఆ స్తిక దర్శనములందు (1) వైశేషికము తీర ప్రధానములగు యజ్ఞ - విరాట్ ప్రజాపతుల పరీక్ష గావించెను. 2. ప్రాధానిక దర్శనము తూరాక్షర ప్రధానముగు సత్య ప్రజాపతి పరీక్ష గావించెను. 3. శారీరక దర్శనము అవ్యయగర్భిత - అక్షరప్రధానముగు షోడశీపరీక్ష గావించెను. ఈ విధముగ దర్శనపరీక్ష షోడశిణో సమాప్త మగుచున్నది. దర్శన మన తత్త్వ పరీక్ష. అది దృష్టిప్రధానము. దానివలన తత్త్వ జ్ఞానము కలుగును. (Theoretical knowledge) కనుక దర్శనమని వ్యవహారము.

ఇక విజ్ఞానశాస్త్రముంజూతము. ఇయ్యది వ్యవహారము (అనుభూతి ఆచరణము) నకు సంబంధించినది. (Practical knowledge) ఆ యర్థమునందే మీమాంసాశబ్దము వర్తించును. దర్శనము జ్ఞానప్రధాన మన్నచో నిది విజ్ఞానప్రధానము. అది (Philosophy). ఇది (Science). సుప్రసిద్ధముగు పూర్వ మీమాంసా శాస్త్రము 12 అధ్యాయములం దాత్మను విజ్ఞాన దృష్టితో బరీక్షించినది. కనుక దీనిని విజ్ఞానయంత్రాత్మ పరీక్షా శాస్త్ర మనవచ్చును.

ఇక మన గీతాశాస్త్రముం జూతము. సర్వమూలభూతు డగు నవ్యయ పురుషుని గురించి యే యాత్మశాస్త్రమునందును విశేషించి చెప్పబడలేదు. ఇయ్యది అతనిని ప్రధాన లక్ష్యముగా

గొన్నది. మరియుక గొప్ప మహత్త్వ మేమన శాస్త్రములం దన్నిటియందును వివరింపబడిన యాత్మలన్నిటిని తనయందు సమానేశము గావించుకొన్నది. కనుకనే వేదమువలె దీనిని సర్వ శాస్త్రమనియు నుపనిషత్తనియు ననిరి. ఈ క్రింది శ్లోకము లందు దృష్టి నిల్పుచు దీని యశస్సును కీర్తింపుడు:

1. పిశ్యప్రజాపతి :—

- (1) మయా తత మిదం సర్వం జగదవ్యక్త మూర్తినా,
మత్ స్థాని సర్వభూతాని న వా హంతే ష్వవస్థితః.
- (2) భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ
అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా.

2. విరాట్ ప్రజాపతి :—

- (1) ఏవ మేత ద్యధా త్తత్వం ఆత్మానం పరమేశ్వరః
ద్రష్టు మిచ్ఛామి తే రూప మైశ్వరం పురుషోత్తమః
- (2) ఇహైకస్థం జగత్కృత్స్నం పశ్యాద్య స చరాచరం,
మమ దేహే గుడాకేళ యచ్ఛాన్యత్ ద్రష్టుమిచ్ఛసి.

3. యజ్ఞ ప్రజాపతి :—

- (1) సహ యజ్ఞాః ప్రజాః సృష్ట్యా పురో వా చ ప్రజాపతిః,
అనేన ప్రసవిష్యధ్వం ఏషవోఽస్త్విష్ట కామధుక్.
- (2) కర్మ బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి బ్రహ్మాక్షర సముద్భవం,
తస్మా త్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితం.

4. సత్య ప్రజాపతి :—

(1) ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ జనా న విదురా సురాః,
న శౌచం నాపి చాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే.

(2) అసత్య మప్రతిష్ఠం తే జగదాహు రసీశ్వరమ్.
అపరస్పర సంభూతం కి మన్య త్కామ మైతుకమ్.

5. షోడశీ :-

(1) ద్వా విమౌ పురుషౌ లోకే క్షర శ్చాక్షర ఏవచ.
క్షర స్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే.

(2) ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మే త్యుదాహృతః,
యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః.

6. అవ్యయ పురుషః -

(1) గతి ర్భర్తా ప్రభుస్సాక్షీ నివాసః శరణం సుహృత్.
ప్రభవః ప్రళయ స్థానం నిదానం బీజ మవ్యయమ్.

(2) ఉపద్రష్టా నుమంతా చ, భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః.
పరమాత్మేతి చా ప్యుక్తో దేహేస్మిన్ పురుషః పరః.

దర్శన శాస్త్రముల జ్ఞానదృష్టియు, మీమాంసయొక్క -
విజ్ఞానదృష్టియు, గీతయందు బూర్ణీభవించి యున్నవి. కనుకనే
భగవంతు డనుచున్నాడు.

“జ్ఞానం తేఽహం న విజ్ఞానం ఇదం వక్ష్యే మ్యశేషతః.

యద్ జ్ఞాత్వా నేహ భూయోఽన్యత్ జ్ఞాతవ్య మవ శిష్యత్కే”

ఈ విధముగ వేద - వేదాంత - దర్శన - మీమాంసా -

గీత లను భేదమున బ్రవర్తిల్లు నాత్మశాస్త్ర పంచక మందును.

అత్మ పరీక్షా శాస్త్రము లందును గీతకు సర్వోత్కృష్టతయు, సర్వశాస్త్రత్వమును సిద్ధించుచున్నవి.

సర్వ శాస్త్రమయీ గీతా సర్వదేవమయో హరిః,

సర్వ తీర్థమయీ గంగా సర్వ వేదమయో మనుః." (భార. భీ.)

మహా భారతనామక సుప్రసిద్ధేతిహాస గ్రంథమునుండి వేరు గావింపబడినదియు, అర్జునుండుగొప్ప కృష్ణోపదిష్టమైనట్టియు ఉపదేశ సంగ్రహాత్మక శబ్ద ప్రపంచము గీతాశాస్త్రము. ఇందేడు వంశల శ్లోకములు. రచయిత కృష్ణదైవ్పాయనుడు. ఇందేతిహాసిక శ్లోకములను విడచి తక్కిన నైజానిక విషయ మాంతయు భగవంతుడగు కృష్ణుని మాళిక సంపత్తి. కనుకనే ఇతిహాస మర్యాదా సీమితమయ్యు, శ్లోకదృష్టిచే వ్యాస రచనయయ్య నియ్యది భగవద్గీతోపనిషత్సామ ప్రసిద్ధి నొందియున్నది.

మహా భారత యద్ధోషక్రమమున క్లెబ్య భావానుడు గు నర్జునుచకు స్వధర్మ శిక్షణార్థము నూటయరువది యుపదేశములతో నిరువది నాల్గుపనిషత్తులుగ భగవంతు డుపదేశించిన దానిని వ్యాసుడు తన ప్రాంజల భాషయం దుపబృంహితము గావించెను. పూర్వము గీతానామ మీమాంసయందు శ్రోత్రోపనిషద్బృంహణము గీతయంటిమి. ఇప్పుడు సంక్షిప్త భగవద్గీత కీ వ్యాస రచన ముపబృంహిత రూప మగుటచే దాని కిది గీతయందుము. ఆ నాటి కృష్ణోపదిష్ట సంక్షిప్త గీత నవగాహన

చేసికొనుట కర్జును డొక్కడే యధికారి. నేడా వ్యాసుడిట్లుప
బృంహణ గావింపక యీ సంతోష గీతనే పునరావృత్తి గావించి
యున్నచో నిదియే యిప్పుటి క్లుప్తంగా నది యెంత జటిల
సమస్య యయ్యెడిదో!

కొందరు “ఒకమూల యుద్ధము జరుగ సిద్ధముగనుండగ
ఆ రణ ధ్వనుల మధ్య - ఆ యశాంత వాతావరణమున - నీ
జ్ఞానోపదేశావసరమా? వ్యాసుడే కృష్ణునివేర నాత్మవిద్యా
శిక్షణార్థము తన యైతిహాసిక గ్రంథమున దీనిని సమావేశపరచి
యుండు” ననుకొనుచున్నారు.

ఆర్య సంతతి కీ దృష్టి యంతగ రుచింపదు. ఇందు విలు
వయు నుండదు. శ్రీ కృష్ణార్జునులు మనవంటివారే యను
కొన్నచో నిది రుచింప వచ్చును. కాని, వారు నర నారాయ
ణాంశ సంభూతులని మరువ రాదు. మరియు తన బాల్యమున
నారు మాసముల నాడే యోగమాయచే శకటాసుర భంజనము
గావించినట్టియు, జన్మసిద్ధ యోగసిద్ధి వశమున గిరివర ధారణ
గావించినట్టియు, బ్రహ్మను వ్యామోహబద్ధిలో ముంచినట్టియు,
అధికార్యనురూప విశ్వరూప ప్రదర్శనములు గావించినట్టియు,
పదునారువేల గోపికలతో గూడి నారదు నాశ్చర్య ముగ్ధుని
గావించినట్టియు, అకాల సూర్యాస్తమయమున నర్జున ప్రతిజ్ఞను
పూర్ణము గావించినట్టియు కృష్ణుని విషయమున నిట్టి కుతర్క
ములం జేయుట తన్ను ప్రాయశ్చిత్త యోగ్యునిగ జేసికొను

టయే - అట్టి గురువు ! అట్టి శిష్యుడు ! యుద్ధావసరమే గీతావతార యోగ్యము. అదే తప్పక జరిగినది.

విశేషించి యా యుపదేశ మంతయు యోగదృష్టిచే నంతఃకరణ ప్రతిష్ఠితము గావించుకొని తన లోకోత్తర వాణిచే పద్యరూపమున మనకు జేరునట్లునుగ్రహించిన, యార్యసంస్కృతి రక్షకుడగు వ్యాస భగవానునికి మన మనవరతము గృతజ్ఞతా వందనము లర్పించ వలసి యున్నది.

గీత యితిహాసగ్రంథ సుధ్యవస్తువు గనుక తన యీ యైతిహ్య మర్యాదను గాపాడుటకు వ్యాసుడు విజ్ఞాన గీత యందు తన సొంతములగు కొన్ని యైతిహాసిక శ్లోకములను గూర్చు టవసర మనుకొనెను. ఈ దృష్టితో గీతయందలి 700 శ్లోకములను 1. ఐతిహాసిక, 2. విజ్ఞాన భేదమున రెండు భాగములుగ జేయవచ్చును. మొదటి 64 శ్లోకము లితిహాసమునకు జెందినవి. తక్కిన 636 శ్లోకములును విజ్ఞానమునకు జెందినవి. ఆరంభమందలి 64 శ్లోకములును గీతావిషయమున కుత్థానిక.

గీతోపదేశ మెందుకు ? ఎప్పుడు ? ఎవరికి ? ఇత్యాది ప్రశ్నలకు సమాధానమునకు మౌలికసంబంధము లేకున్నను, వ్యాసుడు న్వయముగ జేర్చిన యీభాగ మైతిహాసికగీత యనియు, తక్కినదానిని విజ్ఞానగీతయనియు నందుము.

ప్రాచీనుల అధ్యాయవిభాగము మొదలగునవి ఈవరకే తెలిపియుంటిమి. ఇక విజ్ఞానదృష్టితో దీనిని 6-2-4-6 క్రమ

మున 4 కాంక్ష లనుకొనవలయును. 1 రాజర్షివిద్య + వైరాగ్య
లక్షణబుద్ధియోగము, 2 సిద్ధవిద్య + జ్ఞానలక్షణ బుద్ధియోగము,
3 రాజవిద్యా + ఐశ్వర్యలక్షణబుద్ధియోగము, 4 అర్షవిద్యా +
ధర్మలక్షణబుద్ధియోగము.

గీత యొక యుపనిషత్తుకాదు. మరేమన నిందితువది
నాల్గుపనిషత్తు లున్నవి. కనుకనే “గీతాసు ఉపనిషత్సు” అని
బహువచనము. గీతాసు = ప్రోక్తాసు అని యర్థము. కనుకనే,

గీతాః సుగీతాః కర్తవ్యాః కిమప్యైః శాస్త్రవిస్తరైః
యాఃస్వయం పద్మనాభస్యముఖపద్మాద్వినిస్సృతాః.”

అన్నారు. ఈ యుపనిషత్సమష్టియంతయు, సంహితా
గ్రంథముయొక్క 1131 శ్లోకభేదన్నోపనిషత్సారమై యున్నది
కనుకనే,

సర్వోపనిషదోగావోదోద్ధాగోపాలనందనః
పార్థోవత్సః సుధీర్ఘోక్తాదుగ్ధం గీతామృతంమహత్.

వీనియొక్క మాలికరహస్యముల నుచడేశించు నుపదేశ
ములు 160 కలవు. ఈ చక్రము నెదుటబెట్టుకొని గీతార్థము
విచారించుచో గీతా తాత్పర్యము సులభము కాగలదు :-
సశీర్షి కా మూలసాతమువలన మరింత చక్కగా బోధపడగలదు.

ఇతిశ్రీ.....తృతీయప్రసంగే ద్వితీయోద్దేశః

ప్రకరణములు 8, విద్యుత్తుగములు 4.	విద్యుత్తు గుప్తము	ఉపనిష్ఠలం ద్రవదేశములు	క్రమ సంఖ్య	మొత్తము క్రమ సంఖ్య
1. బతిహానికసందర్శనప్రకరణము	59	64
2. చతుర్విద్యుత్తుప్రకరణము	1	2	5	
		1 2 3 4 5		
		7.7.7.3.3		
3. రాగద్యోతకవివర్తిత	8	6 7 8	216	
పై రాగ్యుబద్ధియోగలక్షణ		5.9.9		
రాజర్షివిద్య (1)		మొత్తం (50)		
4. సమూహకేళనివర్తిత	2	$\frac{1}{10} - \frac{2}{9}$	58	614
జానబుద్ధియోగలక్షణ		మొత్తం (19)		
నిర్దేశవిద్య (2)				
అస్థితాకేళనివర్తిత	3	$\frac{1}{11} - \frac{2}{6}$	151	
విద్యుత్తుబద్ధియోగలక్షణ		మొత్తం (32)		
రాజవిద్య (3)				
అభినివేళకేళనివర్తిత	7	$\frac{1}{9} - \frac{3}{7} - \frac{4}{3}$	189	22
దర్శనబుద్ధియోగలక్షణ		$\frac{5}{20} - \frac{6}{2} - \frac{7}{2}$ (49)		
అర్షవిద్య (4)	3	$\frac{1}{4} - \frac{2}{2} - \frac{3}{2}$ (8)	14	
చతుర్విద్యుత్తుసంహారము	5	436
8. బతిహానికసందర్శనము	24	160	700	638

సంఖ్యారహస్యము

తృతీయప్రసంగము - తృతీయోద్దేశము

“నా కారణం హి శాస్త్రేఽస్తి ధర్మః సూక్ష్మోఽపి జా జలే.”

అన్నట్లు కారణము లేకుండ నేదియు నుండదు. దార్శనిక మర్యాదకు కారణతావాదము సమ్మతము కాకుండుగాక. విజ్ఞాన మర్యాద కది యాశ్రయముగ గ్రహింపక తప్పదు. విజ్ఞాన ప్రధాన గీతాశాస్త్రము యొక్క 700 శ్లోక సంఖ్యకొక గుప్తరహస్య మవశ్యముగ నుండియుండును :

సంఖ్యా విజ్ఞానము భారత వర్షమునకొక పురాతన నిభానము. బ్రాహ్మణములందు మాటిమాటికి సంఖ్యనాశ్రయించియే సంపత్తి గ్రహణము గావింపబడినది. ఉదాహరణమునకు గొన్ని యంకెలం జూతము :-

(1) మొదట ‘అశీతి’ శబ్దముం జూడుడు. దీనికి 80 అని యర్థము. భోజనము (అన్నము) నకు నిదియే యర్థము. భోజనార్థకమగు ‘అశ’ ధాతువునుండి దీని యుత్పత్తి. ఇక :- హృదయస్థ మనోఽవచ్ఛిన్నేంద్రునే (ప్రజాప్రాణాత్మక మగు సర్వేంద్రియ మనస్సు) ఆత్మ (ప్రజ్ఞానాత్మ) యందురు. “ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా | తం మాః ఆయురమృత మిత్యుపాస్మ” అని శ్రుతి. ఈ యాత్మేంద్రుని వలన నంగ ప్రాణ రూపేంద్రియ వికాస మగును గనుక జఃకుః శ్రోత్రాదుల కింద్రియములని పేరు.

ఒక మూలనుండి బయల్పెడలు ప్రాణ మర్క- యనియు

మూలము నుక్థమనియు నందురు. చక్షురా దీంద్రియములు రూపాద్యర్క ప్రవర్తకము లగుటచే నుక్థము లనిపించుకొన్నను వీని యన్నిటికి మూలమగు ప్రజ్ఞానాత్మ మహదుక్థ ముండును. “అత్మా మహదుక్థమ్” అని శ్రుతి.

ఇట్లు మహదుక్థమును, ఇంద్రాత్మకము, మనోమయము నగు నాత్మ “అన్నమయం హి సోమ్య మనః” అన్నట్లు అన్నముపై నాధాగపడి యుండును. కనుకనే “అశీతిభిర్హి మహదుక్థ మాప్యాయతే” అని శ్రుతి చెప్పును. ఇంతకును :- మనోమయ (ప్రజ్ఞామయ) ఇంద్ర తృప్తికి సాధన మన్న మని (అశీతి) ఫలితార్థము.

మరి : ఇంతమాత్రమున కింత కఠిన శబ్ద ప్రయోగ మేల? అన్నమని చెప్పరాదా? యన్నచో పరోక్షప్రియులు మహర్షులు ఇంద్రునంతటి వానిని “మీకు అన్నము పెట్టెద” మనుట తగదని యింద్రున కాహుతి యొసగు నామత్రమున కెనుబది యక్షరము లుంచియు, తత్సూక్తమున కెనుబది మంత్రము లుంచియు అశీతి యన్నారు. వారిదృష్టి యన్నముపైన, వాక్కు- 80 సంఖ్యపైన. యిదియే అశీతిరహస్యము:

(2) మానుషాత్మను దైవాత్మగ జేయునట్టియు, అట్టి ప్రజనన కర్మసంపత్తికి మూలమగు దశాక్షర విరాట్చందో విజ్ఞాన గర్భితమైనట్టియు, యజ్ఞమందు, 10 పాత్రలను మిథున

పంచకముగ నుంచు నీ దశ సంఖ్యా విజ్ఞానముం జూడుడు.
(పౌర్ణమాసేష్ఠి) (శతపథం)

“ద్వంద్వంపాత్రాణ్యుదాహరతి - శూర్పంచాగ్నిహోత్రహవణీంబ
(1) స్ప్యంచకపాలానిచ (2) శమ్భాంచకృష్ణాతినంచ (3) ఉలూఖల
మునలే (4) దృషదుపలే (5) తద్దశ, దశాక్షరావైవిరాట్ । విరాడైస్
యజ్ఞః । తద్విరాజమేవైతద్యజ్ఞమభినంపాదయతి । అథయత్ద్వంద్వం,
ద్వంద్వంవై వీర్యం, యదావై ద్వానంరభేతే, అథతద్వీర్యంభవతి, ద్వం
ద్వంవై మిధునం ప్రజననం, మిధునచేవైతత్, ప్రజననంవియతే.”

(3) సంవత్సరప్రజాపతియొక్క యీషోడశకలావిజ్ఞాన
ముం జూడుడు.

“సఏషసంవత్సరప్రజాపతిః షోడశకళః, తస్యరాత్రయ ఏవపంచ
దకలాః, ధ్రువై వాస్యషోడశీకలా, సోఽమావాస్యాం రాత్రిమేతయా
షోడశ్యాకలయా, సర్వమిదం ప్రాణభృదనుప్రవిశ్యప్రాతర్జాయతే”(శత)

(4) ప్రాజాపత్యసంసత్తికొరకు చయనయజ్ఞసంబంధ
మగు కర్మవిశేషమునను సప్తదశసామిధేనీ గ్రహణావసరమున
నీ 17 సంఖ్యయొక్క విజ్ఞానముం జూడుడు :-

“తస్యసప్తదశసామిధేన్యః । సప్తదశోవై సంవత్సరః । ద్వాదశ
మాసాః పంచర్తవః । సంవత్సరప్రజాపతిః । ప్రజాపతిరగ్నిః । యావా
నగ్నిర్యాయతత్యస్యమాత్రాతావత్తైవై నమేతత్ సమిధే, యద్వేదసప్తదశ,
సప్తదశోవై పురుషః । దశప్రాణాః । చత్వార్యంగాని, ఆత్మాపంచదశః,
గ్రీవాషోడశ్యః, శిరఃసప్తదశం, పురుషః ప్రజాపతిః ప్రజాపతిరగ్నిః ।
యావానగ్నిర్యాయత్యస్యమాత్రా । తావత్తైవై నమేతత్సమిధే.” (శత)

సంజ్ఞామాత్రముననే యనేకరహస్యములను దెలియ
పరచు గృతబుద్ధులగు మహర్షుల సంఖ్యాక్రమమునం దేదో
రహస్యముండునని పాఠకు లీమాత్ర నిదర్శనములకే గ్రహించి
యుండురు. వైదిక, ఛందో విజ్ఞానముల ప్రతిష్ఠ సంఖ్యావిజ్ఞా
నమే. గీతయు వేదసమకక్షకు జైందినది. కనుక నిందలి యేడు
వందల శ్లోకసంఖ్యకును రహస్యముండకపోదు. ఇంతయేల ?
వ్యాసుడు స్వయముగా భారతమున సంఖ్యావిజ్ఞానము ప్రధాన
ముగా గొనెను. చూడుడు :

“నారాయణం నమస్కృత్యనరంచై వనరోత్తమం

దేవీంసరస్వతీంచైవ తతోజయముదీరయేత్.”

భారతము జయ గ్రంథము పాండవ జయమునకు సం
బంధించినది కదా ! అగు గాక ! జయశబ్ద మింతటితో నాగదు.
క - ట - ప యాది క్రమమున “అంకానాం వామతో గతిః”
యను సిద్ధాంతము ననుసరించి 18 భారత పర్వ సూచకము.
“జయ ముదీరయేత్” అనగా పదు నెన్నిది పర్వముల భారతము
జదుపవలయునని యర్థమగును.

ప్రాచీనుల యైతిహాసికమర్యాద ననుసరించి గీతకు 18
అధ్యాయములు. ఆర్యసాహిత్యమునందీ పదునెన్నిదికి గొప్పతన
మున్నది. 18 పురాణములు, 18 యుపపురాణములు. పౌరా
ణిక విషయములు 18. శ్రుత్యుక్తావరకర్మములు 18. ఆత్మవివర్త
ములు 18. ఇట్టి వనేకములు కలవు. దీనికి చాల యుపపత్తులు
కలవు.

1

2

ఇతిహాస పురాణములు సమానమర్యాదగలవి. రెంటి యందలి భేదమేమన -మనుష్యచరిత్ర గౌణము సృష్టియొక్క ఇతిహాసము ప్రధానము నై నచో పురాణము (1) సృష్టిచరిత్ర గౌణము మనుష్యచరిత్ర ప్రధానమునై నచో నితిహాసము, (2) రెంటియందు రెండు నుండును గాని గౌణతాముఖ్యతలే భేదము. దేనిపేర దేనిని పిల్చినను బాధలేదు. రెండును వేదార్థ వివరణ ప్రధానములే. కనుక “ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదార్థ ముపబృంహయేత్” చరితార్థమగును.

పురాణ శాస్త్రము ప్రధానముగ 1. సృష్టి, 2. ప్రతి సృష్టి, 3. వంశ, 4. వంశానుచరిత్ర, 5. మన్వంతర, 6. ఆఖ్యాన, 7. ఉపాఖ్యాన, 8. గాధా, 9. కల్పశుద్ధి, 10. సిద్ధాంత, 11. సంహిత, 12. డామర, 13. యామల, 14. తంత్ర, 15. జ్యోతి శ్చక్ర, 16. భువనకోశ, 17. వేద, 18. పురాణ ములను పదు నెనిది విషయములను నిరూపించును గనుక ఈ రహస్య సూచ నార్థము వ్యాసు డీ శాస్త్రమును 18 భాగములుగను, దాని సమకక్షును జెంది మనుష్య చరిత్రను శిష్టు భారతమును గూడ 18 పర్వములుగను రచించెను. గీతకూడ నీ యితిహాస మర్యా దాక్రాంతమే యైనది. కనుక దీనికి 18 అధ్యాయములే.

మరియు 18 సంఖ్య విజయభావ సంబంధము కలది. గీతోపదేశము తేకున్నచో పాండవ విజయ మసంభవమే. దాని కిదే కారణము. ఈ జయభావ సూచనకు 18 అధ్యాయము

లుంచుట న్యాయము. ఇంతకు జెప్పవచ్చినది శాస్త్రము లందలి సంఖ్యాక్రమమునకు రహస్య ముండుననియే.

1. శ్లోక సంఖ్యారహస్యము

గీత మన కాత్మను దెలుపుచు, విశ్వమును వివరించును. వైరాగ్యము, జ్ఞానము, ఐశ్వర్యము, ధర్మము అనునవి ఆత్మ విభూతులు. రాగద్వేషములు, అవిద్య, అస్మితా, అభినివేశము అను నివి విశ్వభూతులు. అది శాంతి భూమి, ఇది యుద్ధ తేజము. అది దైవ సంపత్తు - ఇది యాసుర సంపత్తు. చిరకాల ప్రారబ్ధ మీదైవాసుర సంగ్రామము. నేడిట్లు, రేపట్లును జరుగును, జరుగుచున్నది. ఇత్యాదికమే (ఇతి - హ - ఆస) (ఇట్లే అయ్యెను) క్లేశాత్మకమగు విశ్వరూపము. ఇదే ఇతిహాసము. విషమములగు సాంసారిక భావముల నుపేక్షించి సర్వదా ఏకరసముగ నుండుట విజ్ఞాన భావము. ఇదే యాత్మ విభూతి. గీత రెంటిని వివరించును గనుక ఇతిహాసమున కరువది నాల్గు, విజ్ఞానమున కారువందల ముప్పదియారు శ్లోకములు. ఇతిహాస భాగము క్లేశాత్మక విశ్వమందు సహజ సిద్ధమగు నశాంతిరూప శోకమును నిరూపించును. విజ్ఞాన భాగము, సహజసిద్ధ భగసంపత్తి రహస్యము నుద్ఘాటింపుచు శోక నివృత్త్యుపాయములను జూపును.

మాటవరుసకు విశ్వ స్వరూపము విశాలమేకాని,

మహతోమహీయమగు నాత్మ విభూత్యందలి నాల్గు పాదములం నది యొకపాదము మాత్రమే: “పాదోఽన్య విశ్వాభూతాని” “ఏకాంశే న జగత్సర్వం” ఈ రహస్యమే 64 + 636 శ్లోక విభాగము. ఇక వీని రహస్యము :

ఊనము పూర్ణమసియు, పూర్ణమూన మనియు నిది వరకు చెలిసికొంటిమి. విశ్వము పూర్ణము: ఆత్మ ఊనము. విశ్వమునకై న వికాసమేమో అయినది. ఇక వికాసావకాశము లేదు, ఉండదు. ఆత్మకు వికాసావకాశ మెంతయో కలదు. “క్షరః సర్వాణి భూతాని” అన్నట్లు భౌతిక విశ్వము “గుణ కూటోద్రవ్యం” అను సిద్ధాంతమున గుణ కూటమగు ద్రవ్యము. క్రియ నాస్తి - అస్తి - నాస్తి సంబంధమున నాస్తి సారము. కనుక శూన్యము, మృత్యువు : కనుకనే నాస్తిక దర్శనము విశ్వప్రధానము గావున శూన్యము - క్షణికము - దుఃఖమునని విశ్రమించినది. ఆ యా కారణములచే విశ్వము శూన్యము. ఇక దీని కెదుగుబాదుగులు లేవు. ఎప్పుడు నింకే. “ధాతా యథా పూర్వ మకల్పయత్” ఇదే స్థితి 10 సంఖ్యకును. కనుక $6 + 4 = 64$ విశ్వరూపముగా సూచించును.

ఇక “న్యూనాద్వైప్రజాః ప్రజాయంతే” అను సిద్ధాంతానుసారము వికాసము (ప్రజననకర్మ) న్యూనభావసంబంధము కలది. వికాసమునకు మూల మాత్మగదా : తత్సూచనార్థము 6, 3, 6=636 సంఖ్య.

ఇందు మధ్యదగు 3 ప్రభావము. ఎట్లన :-భౌతికము, సూక్ష్మము నగు నీవిశ్వమునం దంతన్నిగూఢమై గూఢోత్థాయనబడు నాత్మ మనఃప్రాణవాక్-లా త్రయయుక్తము. “సవా ఏష ఆత్మా వాఙ్మయః ప్రాణమయోమనోమయః” ఆమూఢే యీమూడు. ఇక విశ్వరూపము మాయాకలాది షట్పరిగ్రహ సంపన్నము. షట్కళకమని పూర్వప్రకరణమునందు వివరింపబడినది. ఆత్మ కిరువైపుల నాపరిగ్రహషట్కమే. మూటి కిరువైపుల నారులు. రికిరి సంఖ్యావిజ్ఞానమంతయు గలిపి సర్వమ్:

నామరహస్యమునందు 9 యక్షరముల ప్రభావమువలన భగవద్గీతోపనిషత్తు పూర్ణమంటిమి. ఇప్పుడు రికిరి ప్రభావము వలన గీతాశాస్త్రము సర్వశాస్త్రమంటిమి.

(2) మరియొకవిధముగా నీసంఖ్యావిజ్ఞానమును సమన్వయితము. “పూర్ణమన్యత్ సానం శూన్యమన్యత్ స్థానం” అను శ్రౌతసిద్ధాంతానుసారము పూర్ణశూన్యములని రెండు స్థానములు. ఆత్మ రసలక్షణజ్యోతిదృష్టిచే పూర్ణమును, వీర్యలక్షణబలదృష్టిచే శూన్యమునై యున్నది. ఒకటి యమృతము. రెండవది మృత్యువు. “అంతరం మృత్యోరమృతం మృత్యావమృతమాహితం” అనునట్లు అంతరాంతరీ భావసంబంధమున నీరెండు నోతప్రోతములై ఈరెండు నొకే బిందువునందు బ్రతిష్ఠితములై యున్నవి. కనుకనే జ్యోతిశాస్త్రము శూన్యమును పూర్ణమనెను. శ్రుతియు పూర్ణలక్షణబ్రహ్మను “నేతి నేతి”

అనెను. కనుక మనము చూచిన, చూచు, చూడబోవునదెల్ల శూన్యపూర్ణముల విజృంభణమే.

$6+4=10$ ఇదియే 'దశాక్షరావై విరాట్' అన్నట్లు పూర్ణవిరాట్టు. ఇతడు అంజనమును చివరి పరిగ్రహముచే విశ్వప్రజాపతి కుపాదానమగుచున్నాడు. అనగా :—వికారపరి గ్రహయుక్త యజ్ఞప్రజాపతిపై బ్రతిష్ఠితుడగు నావరణపరిగ్రహ యుక్తవిరాట్ ప్రజాపతియే అంజనపరిగ్రమున విశ్వరూప పరిణతి నొందుచున్నాడు. (పూర్వప్రకరణమున జూడవలయును.)

10 సంఖ్యను 9.0 ఇట్లు రెండు విభాగములు చేయుడు. ఇందు 9 పూర్ణభావము, 0 ఇది శూన్యభావము. శూన్యభావమే యోగమాయయొక్క ప్రాతిష్ఠికస్వరూపము. దీనిచేతనే సీమితమై సంఖ్యాతీతమగు నాత్మతత్త్వము. 9 గా బరిణతి నొందుచు విశ్వమూర్తి యగుచున్నది. విశ్వజీవనమునకు యోగమాయయే ఆధారము. తదవచ్ఛిన్న నవసంఖ్యాత్మక విశ్వమే సుప్రసిద్ధమగు దశమహావిద్య. (పది ప్రకారములగు సృష్టివిద్య అది మరొకచో నిరూపితమైంది.)

బిందువు (0) నాథారముగ గొని 1, 2 ఇట్లు అంకెల నుంచుచుబోగా 9 తో సమాప్తమై బిందువు ముందుకువచ్చి 10 యగును. ఎంతగ ప్రస్తరించిన నింతే కనుక ఈ 9 యే నూతనభావ మొందుచుండుటచే నవ యనిరి : ఋషులును "నవోనవోభవతి జాయమానః" అనిరి. సాగినకొలదియు నవీనతయు, వెనువెంటనే పూర్ణతయు, ఇదియే ఈసంఖ్యయొక్క

పూర్ణత. కనుక ఋషులు న్యూనమునే పూర్ణమనిరి. మరియు తొమ్మిది నెట్లు ప్రస్తవించినను 9 యే వచ్చుచుండునుగదా?

ఇతిహాస ప్రతిపాదకమగు మహాభారతము జయగ్రంథమని మున్ననుకొంటిమి. పాండవ విజయమే జయశ్చ లక్ష్మ్యము. విశ్వసంపత్తి దశాక్షర సంబంధి, న్యూనభావగర్భిత పూర్ణతయై యున్నది. ఈ యైతిహ్య పూర్ణతా సూచనార్థము $6 + 4 = 10$ ఈ క్రమమున 64 శ్లోక సంఖ్య. షట్కాశిక విశ్వము + పాద చతుష్టయమగు నాత్మ = ఇతిహాసము. లేదా: “యోగమాయా నుగ్రహముననే నవాక్షరవిరాట్టు జన్మించెను. శూన్యపూర్ణతలను ప్రవర్తిల్లజేయు యోగమాయయే రాజ్య వైభవమునకు జనని” యను రహస్యము సూచించుటకే $6 + 4$ యొక్క సంకలన రూప దశాక్షర విరాట్టు ప్రదర్శింపబడినది.

మహాభారతవేత్తల కిది విదితమే. ఏమన:- గీతాగ్రంథ మారంభింపబడిన భీష్మపర్వము 25 అధ్యాయమునకు బూర్వాధ్యాయము సంజయ ధృతరాష్ట్ర సంవాదము. దానికి పూర్వపుదగు 23 వ యధ్యాయము నందు దుర్గాస్తోత్ర నిరూపణ గలదు. యుద్ధసన్నద్ధుడు, రథారూఢుడు నగు నర్జునునకు కృష్ణు డాదేశించుచున్నాడు.

“శుచిర్బుత్వా మహాబాహో. సంగ్రా మాభిముఖే స్థితః.

పరా జయాయ శత్రుణాం దుర్గాస్తోత్ర ముచీరయ.”

సంజయ ఉవాచ :-

“ఏవ ముక్తోఽర్జున స్సంఖ్యే వాసుదేవేన ధీమతా,

అవతీర్య రథ త్పార్థః స్తోత్రమాహ కృతాంజలిః.”

ఇంతకు జెప్పవచ్చినదేమన :- యుద్ధారంభ పూర్వము విశ్వసంప దధిష్ఠాత్రియు యోగమాయా చూపణియు నగు జగన్మాత - దుర్గయొక్క స్తుతి యవసరమని యెంచెననియు, వ్యాసుడుకూడ నర్జునుడు గోరు విరాటస్సంపత్తికి మూల ప్రతిష్ఠ యోగమాయచే యని సూచించెననియు, భగవదాదేశ మర్జునుడు శిరసానహించి చేసెననియు ఫలితార్థము.

పిమ్మట యోగమాయా వర ప్రాప్త్యసంతరము సంజయ ధృతరాష్ట్ర సహనాథాయా వ్యవహితోత్తర మందే “ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే” ఇత్యాదిగ నరువది నాల్గు శ్లోకముల యైతిహాసిక గీతారంభ ముచున్నది. ఇందువలన “భారత యుద్ధము నందు గీతోపదేశ ప్రభావమున నర్జునునకు విరాటస్సంపత్తి లభించినది ; భవిష్యత్తునందు కూడ నేవ్యక్తి ఈ యుపదేశము ననుగమించునో యతడు విరాటస్సంపత్తి నొంద నమర్ధుడగు”నని తేలును. ఇది 64 శ్లోకముల యైతిహాసిక గీతోపపత్తి.

ఇక విజ్ఞాన గీతం జాతము. ఇందు 63 శ్లోకములు. ఈ సంఖ్య జ్ఞాన విజ్ఞాన సమన్వయమును సూచించును. (1) జ్ఞానము ప్రతి సంచరభావ సంబంధము గలదియు, నాత్మమయమును, (2) విజ్ఞానము సంచరభావ సంబంధము గలదియు, విశ్వమయమును, రెంటి సమష్టియు సర్వమ్. దీని నిరూపణము గావించు సర్వశాస్త్రము గీత.

1. ఆత్మ - విశ్వము ఈ రెంటియు దాత్మ విశుద్ధ రూపమున మనః ప్రాణ వాఙ్మయత్వమున త్రికలమైయుండి విశ్వ

మూర్తియై షట్కల మగును. సృష్టిదశయం దీ సృష్టిసాక్షి
యగు త్రికలాత్మయొక్క మనస్సునుండి రూపము, ప్రాణము
నుండి కర్మ, వాక్కునుండి నామము వికాసము నొందగా
“తత్సృష్ట్యా తదేవాను ప్రావిశత్” అన్నట్టి యాత్మ ఆ నామ
రూప కర్మలందు ప్రవేశించి సోపాధిక సృష్ట్యరూపమై మనః
ప్రాణ వాక్, నామ రూప కర్మలను నారు కలలు గలవగును.
ఇదే విశ్వము. నిరుపాధికాత్మ త్రికలము మూడు. దాని కిరు
నైపుల షట్కలసోపాధిక విశ్వము. ఈ విధముగ రికిరి అగును.

(2) మరియొక విధముగ :—ఆత్మయన విశుద్ధావ్యయ
పురుషుడు. అతడు ప్రాతిస్వికరూపమున ఆనందవిజ్ఞానక్షణ
క్షానాత్మ¹ మనోలక్షణ కామాత్మ² ప్రాణవాగ్లక్షణ కర్మాత్మ³
యను భేదమున త్రికలుడు. ఇది నిరుపాధికరూపము. దీనినుండి
మూడుమూడు కలలుగల రెండు సోపాధికరూపములు విశ్వ
రూపముగ నుద్భవించును. (1) మనఃప్రాణవాజ్మయము ఇది
విశ్వాత్మ. (2) వాగాపోగ్నిమయము, ఇది విశ్వము (శరీరము)
విశ్వ-విశ్వాత్మలను విశ్వమందుము కనుక మొత్త మారుకళలు.
ఈవిశ్వమం దానందవిజ్ఞాన మనోమయత్రికలాత్మవ్యాప్తిసూచన
రికిరి అగును.

(3) ఇంకొక విధముగ :—1 మనఃప్రాణవాజ్మయరూప
విశ్వాత్మకును, మనఃప్రాణవాగ్మరూపకర్మ నామములను షట్క
ళలు కలవు. 2 వాగాపోగ్నిమయ విశ్వమునకును అమృత

మృత్యుభేదమున నారుకళలు కలవు. ఇవియే మూడమృతశుక్రములు. మూడు మర్త్యశుక్రములు మొత్తమారు. ఆనందవిజ్ఞానమనోమయమును, దహరాకాశస్థము నగు త్రికలనిరుపాధికాత్మ కీవైపున నారు నావైపున నారు : ఇట్లు 636 అగును.

మరియు మాయాకలాది పరిగ్రహసంబంధమున 636 సంఖ్యోపపత్తి యీవరకే ప్రదర్శించబడినదిగదా !

ఇంతకు నీసంఖ్యాక్రమము మనకేమి యాదేశించుచున్నది ? అనగా :—“ఆత్మజ్ఞానలక్షణ శాశ్వతానందప్రాప్తికి మీరు సంసారపరిత్యాగముజేయ బనిలేదు. విశ్వమంగుండీయే, వర్ణాశ్రమధర్మానుసారము నిష్కామబుద్ధితో కర్మానుష్ఠానప్రవృత్తులై మధ్యస్థమగు నాత్మను లక్ష్యముగ నుంచికొని జీవనము ధన్యము గావించుకొనవచ్చును”. అని ఈ సంపూర్ణగీతావిజ్ఞానరహస్యము సూచించుటకే 6 విశ్వము, 3 ఆత్మ, 6 విశ్వము, ఈవిధముగ పరోక్షప్రియుడగు వ్యాసమహర్షి 636 శ్లోకములతో విజ్ఞానగీత మనయెదుట నుంచెను.

“అచతుర్వదనో బ్రహ్మ-ద్విబాహురవరోహరిః

అఫాలిలోచనః శంభుః భగవాన్ బాదరాయణః”

ఉపనిషత్సంఖ్యారహస్యము

636 శ్లోకములుగల నిజానగీత 6 ప్రకరణములు. వాని యందలి యుపనిషత్తులును మొత్తమును ఈక్రింది విధముగ జూడదగును.

ప్రకరణము :		ఉపనిషత్తులు :
1. చాతుర్విద్యోపక్రమము	...	1
2. రాజర్షి విద్య	...	8
3. సిద్ధవిద్య	...	2
4. రాజవిద్య	...	3
5. ఆర్ష విద్య	...	7
6. చాతుర్విద్యోపసంహారము	...	3
	మొత్తము	<hr/> 24 <hr/>

1. ప్రకరణము:—మొదట వ్యప్తిరూపమున నీయుపనిషత్సంఖ్యను చూతము :-

గీత ఆత్మనిరూపణమువలన బ్రహ్మవిద్యయు, విశ్వనిరూపణమువలన యోగశాస్త్రమునై యున్నది. అవ్యయుడును, భగవత్పూజ్యయును చతుష్పాత్తు విశ్వమును, బుద్ధియోగము వలన చతుష్పాత్తు. ఈరెండు నొక త్రికలాత్మ వివర్తములే. “ఏకంవాణిదం విబభూవసర్వమ్” కనుక యుపక్రమమున

నొకటే యుపనిషత్తు. ఈ యాత్మోపనిషత్తే తక్కిన 23 ఉపనిషత్తులకు మూలము.

2. ప్రకరణము :—గీత ముఖ్యలక్ష్య మవ్యయుడు, బుద్ధి యోగమును. ఇందు నాల్గువిధముల బ్రహ్మవిద్యయు, నాల్గు విధముల బుద్ధియోగములు నున్నను, ఇందు రాజర్షి విద్యయు నాత్మవిద్యయు, వై రాగ్యబుద్ధియోగ నామక బుద్ధియోగమును, ప్రధానములు. తక్కిన మూడాత్మవిద్యలును, నూడు బుద్ధి యోగములును ఇతరమతములకు కెందినవి. “యేమేమతమిదం నిత్యం” “ఇమంవివస్వతేయోగం” ఇత్యాదులచే సీత్రకరణార్థములగు రాజర్షి విద్యయు వై రాగ్యబుద్ధియోగమును భగవంతుడు తనమతమని స్పష్టపరచెను.

సాంఖ్యనిష్ఠయగు జ్ఞాననిష్ఠ కాపిలనిష్ఠ, (1) ఐశ్వర్యనిష్ఠయగు భక్తినిష్ఠ రాజసిష్ఠ, (2) కర్మనిష్ఠయగు ధర్మనిష్ఠ హిరణ్యగర్భనిష్ఠ, (3) ఇవియే లోకప్రసిద్ధములగు జ్ఞాన-భక్తి-కర్మయోగములు. పీఠని సంశోధన గావించి భగవంతుడు బుద్ధి యోగ ముద్రవై చి గీతయందు సమావేశము గావించెను.

భగవన్నతమగు రాజర్షివిద్యా బుద్ధియోగములే ఎనిమిది విధములుగ వితానమందెను. కనుక నివిగల యధ్యాయము లారిటియందును జ్ఞాన, కర్మ, భక్తి నిష్ఠలకు సంబంధించిన వచనము లగపడుచుండును చూడుడు :-

జ్ఞానబుద్ధియోగము : “ఏషా తేభిహితాసాంఖ్యే” సాంఖ్యనిష్ఠ.

ఐశ్వర్యబుద్ధియోగము : “శద్ధావాన్ భజతేయోమాం” భక్తినిష్ఠ.

ధర్మబుద్ధియోగము : “కర్మజైవహిసంసిద్ధి” కర్మనిష్ఠ.

ఇట్లు వీనితో నెనిమిది విధములగు నీభగవద్గ్రంథమున కెనిమిది యుపనిషత్తులు. ఇవి గాయత్రీ సంపత్తిపరూష సూచించు: “అస్తాక్షరావై గాయత్రీ” అని ప్రబుద్ధి.

3. ప్రకరణము:—బుద్ధియోగ ప్రవర్తికయగు సిద్ధవిద్య తృతీయప్రకరణార్థము. ఇయ్యది సాంఖ్యసిద్ధాంత సంశోధిత రూపము. ఇందు ప్రకృతిపురుషులు మూలతత్త్వములు. పురుషుడు నిర్లేపుడు. సృష్టిరచన ప్రకృతివలననే యగును. “ప్రకృతేః కర్త్రీ, పురుషస్తు పుష్కరపలాశవన్నిచ్ఛేషః, కింతుచేతనః” తత్త్వసంఖ్యానమే ప్రకృతిపరిజ్ఞానము. దానివలననే పురుషపరిజ్ఞానము నగును. “సంఖ్యాతః సిద్ధం జ్ఞానం” కనుక సాంఖ్యము. దీని మూలతత్త్వసూచనకు 2 ఉపనిషత్తులు.

4. ప్రకరణము:—ఐశ్వర్య బుద్ధియోగ ప్రవర్తికయగు రాజవిద్య యీ ప్రకరణార్థము: ఇది భక్తియోగ నిష్ఠకు సంశోధిత రూపము. భక్తితత్త్వ మెప్పుడును ప్రకలముగా నుండును. (1) ఉపాసకుడు, (2) ఉపాస్యము, (3) ఉపాసన అని మూడు విభాగము లుండ వలయును గదా! యోగాభ్యాసము, ఈశ్వరప్రణిధానము, పరామరక్తి మొదలగునవి ఇందుకు సాధనములు. వీని వలన నుపాసకు డుపాస్య భాగముగనై ఈశ్వర భావము (ఐశ్వర్యము) నొంది భక్తి (భాగ) నిష్ఠుడగును.

ఉపాస్యకగు నీశ్వరు డధి దైవతము. ఉపాసనా సాధన మధి భూతము, ఉపాసకు డధ్యాత్మము. ఇట్లు అధిభూత ద్వారమున నధ్యాత్మ కధి దైవత సంబంధము గలిగించుటయే యుపాసన లేక భక్తి. తన కాయిక - వాచిక - మానస భావములకు ధారణా, ధ్యాన - సమాధుల ద్వారా ఆత్మక్షరుడగు నీశ్వరు నితో సంబంధము కల్గించినప్పుడే యుపాస్యుని యుపాసన సిద్ధ మగును. ఇందన్నియు త్రికలములే కనుక నీ విద్యకు మూ డుప నిషత్తులు:

5. ప్రకరణము :— ధర్మబుద్ధి యోగ స్రవ ర్తికయగు నార్షవిద్య యీ ప్రకరణార్థము. కర్మనిష్ఠ కిది సంశోధిత రూపము. జడ చేతనాత్మక ప్రపంచమంతయు, స్వకర్మ నియతము. ఈ నియత ప్రాకృతిక కర్మలనే ధర్మమనిరి. కర్మయే పదార్థధర్మము. అదియే పదార్థమును ధరించి యుండును. కర్మశూన్యమగు నేవస్తువుగానీ స్వరూపముననుండక నశించును. కనుకనే “ధారణా ధర్మ మిత్యాహుః” అనిరి.

విశ్వమంతయు గర్మప్రధాన మగుచు ధర్మప్రధాన మగు చున్నది. ఆత్మ జ్యోతిర్లక్షణ మగుచు జ్ఞానప్రధానమై యున్నది. విశ్వము వీర్య లక్షణమగుచు కర్మప్రధానమై యున్నది. కర్మయే విశ్వోపాదానము. ఉపాదానము కార్యా భిన్నము. కనుక కర్మయే విశ్వము. సత్యమూర్తియు - జ్ఞానమూర్తియు నగు విశ్వాత్మయొక్క వైభవము, విభూతి, మహిమ, యశస్సు. ఈ విభూతి భూః భువః సువః మహాః జనః తపః సత్యమ్ అను

శేదమున నేడు భాగములు. ఇవియే సప్త వితస్తులు. ఈ సప్త వితస్తి సంబంధమున నా సత్య సర్వ భూతాంతరాత్మ యగు నీశ్వరుని “సప్తవితస్తి కాయు” డందురు. సమష్టి ధర్మ మీ యేడు లోక పర్వము లందును బ్రతిష్ఠితమై యున్నది. కనుక నీ విద్యయం దేడుపనివత్తులు.

6. ప్రకరణము :— ఇందు చాతుర్విద్యోప సంహారము గావించబడుచున్నది. మూల బ్రహ్మ (ఆత్మ) ఒకటియే, తూల రూపమున సర్వమ్ అయినదని యీ వరకే తెలిసికొంటిమి. సృష్టిదశయం దొకే యాత్మ మూడగు చున్నది. ముక్తి దశ యందు మూడగు నాత్మ యొకటి యగుచున్నది. “ఆత్మాణ్ షకః సన్ తత్రత్రయం” “త్రయం స దేశమయత్మా” అని బృహదారణ్యకము, తూలాత్మవగు నాసోపాధిక వివర్తములు మూడును, క్రమముగ [1] ఆత్మ, [2] పదము, [3] పునః పదము లందురు.

ప్రతి సదార్థమునందు నీ మూడు నిట్లు చూడనగును. అధ్యాత్మ సంస్థయందు - హృదయమం దాత్మ, శరీరము పదము. ఎట్లన :- శరీరమునందు హృద్స్థమై యుక్తరూపమగు నాత్మ అర్క రూపమున ప్రపన్న మగును. కనుక నీ ప్రపత్తి ననుసరించి శరీరమును పదమందురు. ఈ స్థూల శరీరము కేంద్రముగా మహిమ యను పేర బ్రాణమండలము నలువైపుల నుండును. కనుక నీ మహిమా మండలమును పునః పదమందురు. ఇది పదమగు శరీరమునుండి మరల బయలు వెడలినది గదా!

ఈమూడు వివర్తములకు నాత్మయొక్క మూడు కళలే కారణము. ఎట్లన :-స్వయముగా నాత్మమనః ప్రధానమై హృదయస్థమగుచు నాత్మ యనబడును. ప్రాణప్రధానమగు నాత్మ పద మనబడును. వాక్ప్రధానమగు నాత్మ పునఃపదమనబడును. ఇవే యాత్మయొక్క మూడు తూలరూపములు. ఇంకను ఇవి యిట్లుహింసవలయును.

	అత్మ:	పదము:	పునఃపదము:
సృష్టవిద్యానుసారము	హృత్సృష్టము	అంతఃసృష్టము	బహిఃసృష్టము
వేదవిద్యానుసారము	బ్రహ్మమయము	యజుర్మయము	శివమయము
అక్షరవిద్యానుసారము	బ్రహ్మమయము	విష్ణుమయము	శివమయము
ప్రాణవిద్యానుసారము	అకారము	ఉకారము	మకారము

ఇట్లు మృత్యురూపాత్మ వివర్తాభిరిక్తమగు నాలవ (తురీయ) విశుద్ధాత్మ అధిమాత్ర లేక అమాత్రయందురు.

ఇట్లేమాత్ర విభూతివలన దెలియదగిన దేమనగా :- జ్ఞానదశయం దాత్మవివర్తములు మూడు నేక మగును. విజ్ఞాన దశయం దొకేయాత్మ మూడు రూపము ధరించును. అది ముక్తిదశ, యిది సృష్టిదశ అనియు, విశుద్ధవిజ్ఞానము విశ్వబంధన కారణము. విశుద్ధజ్ఞానము నిశ్వసంపత్తి శత్రువు. కనుక రెండు పక్షములు అపూర్ణములు. మనకు గావలసినది విశ్వవైభవ ముండువలయును కాని, బంధమున బడరాదు. ఇది యెట్లు సాధ్యము? జ్ఞానమును మూలమందుంచుకొని విజ్ఞానమయవిశ్వమున బ్రవృత్తులము గావలయును. గీత “జ్ఞానంతే హంసవిజ్ఞాన మిదం వక్ష్యామ్యశేషతః” అని చెప్పుచు ఈ విష

యమున మనకొక యపూర్వమార్గము జూపుచున్నది. మన విజ్ఞానగీతోపక్రమోపసంహారములచే భగవంతు డిదే సిద్ధాంతము గావించెను. ఒకటి మూలమందుంచుకొని త్రికలందు ప్రవృత్తులము గావలయుననియు దేలినది. కనుక నిందు మూడుపనిషత్తులు.

యిరువదినాలుపనిషత్తుల సమష్టిరహస్యము

ఇరువదినాలు సంఖ్యచే ఆత్మ-విశ్వము (జ్ఞానము-విజ్ఞానము) రెండును గ్రహింపబడినవి. సృష్టివిజ్ఞానానుసారము విశ్వమునకు మూలప్రతిష్ఠ గాయత్రి (గాయత్రీవా ఇదం సర్వం) వలయన :—వాక్తత్త్వమున కుపనిషత్తు అగ్ని. అది గాయత్రీ ఛందస్సు (అగ్నిః దేవతా గాయత్రీఛందః) చే ఛందితము. అగ్నియందు సోమాహుతివలన జగన్నిర్మాణమైనది. “అగ్నిషోమాత్తకంజగత్” వాక్యము లేక అగ్నిమయి గాయత్రి 24 అవయవములు గలది. కనుక నాత్మత్త్వముం బ్రతిపాదించు గాయత్రి కిరువదినాలు అక్షరము లుంచబడినవి. ఈయక్షర గాయత్రిచే సభినీయమానమగు గాయత్రియే. యీయంతయు నైనది. ఈశ్రుతి జూడుడు :—

“గాయత్రీవాఇదం సర్వం, భూతం, యదిదంకించ । వాగైవ గాయత్రీ, వాగ్వాఇదం సర్వం భూతం, గాయతిచ, త్రాయతేచ.

అగ్ని తత్త్వము గాయత్రి. అది సోమ గర్భితమై యుండును. అటు గానిచో దాని ప్రతిష్ఠ నిలువదు. కనుక గాయత్రి

సోమగర్భితాగ్ని యండుము. చివరకు గాయత్రీ మర్యాదచే యగ్ని - సోముల సమావేశము సిద్ధమగును. ఈ రెండు తత్త్వములచేతనే సూర్యచంద్రుల వికాసము. సూర్యు డగ్ని ప్రధానుడు. చంద్రుడు సోమ ప్రధానుడు. సూర్యుడు బుద్ధి, చంద్రుడు మనస్సు - బుద్ధి జ్ఞానప్రధానము. మనస్సు కర్మ ప్రధానము. కనుకనే మనోమయ ప్రజ్ఞానాత్మను కర్తయనియు, విజ్ఞానాత్మను కారయిత యనియు నందురు. జ్ఞానము కర్మప్రవృత్తి హేతువు. ఆత్మయు, అగ్నిప్రధానమునై యున్నది : కర్మ సోమ ప్రధానమును, విశ్వమునై యున్నది. రెంటి సమష్టియు సర్వమ్. ఇదే చతుర్వింశ త్యక్షరా గాయత్రీ. విజ్ఞానగీత యీ రెంటిని రూపణ చేయుచు సర్వశాస్త్రమై యున్నది. కనుక మొత్తము 24 ఉపనిషత్తులు.

సంఖ్యావిజ్ఞాన మింతటితో సమాప్తము కాదు. ఉపనిషత్తులం దుపదేశములు, ఉపదేశములం దవాంతర ప్రకరణములు. అందలి శ్లోకములు, అందలి వాక్యములు, అందలి పదములు, పదము లందలి యక్షరములు, అందలి వర్ణములు మొదలగు ప్రతియొక సంఖ్యకు కొలదియో గొప్పయో మశాలిక రహస్యమున్నది. మూలభౌష్యమున నందందు జూపవలయునని యున్నది. కాని స్వయముగా బాతకులుకూడ దమ బుద్ధియోగముపయోగింప వలయునని కోరిక.

ఇతిశ్రీ.....ఇతి ఉద్దేశత్రయ గర్భిత, తృతీయః ప్రసంగః.

చతుర్థప్రసంగము

గీతాప్రతిపాదిత విద్యా-యోగ-విభూతులు

ఆత్మవిద్య

గీతాశాస్త్రము క్లేశనివృత్తిగావించి శాశ్వతానందముం గూర్చి బ్రవర్తించినది. ఎవరికి? ఆత్మకు : దాని స్వరూపమేమి? దానికి క్లేశమేమి? “ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ” “నేహనా నాస్తికించన” అన్నట్లు ఆత్మ సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద శూన్యము. ఏకరసము, నిర్లేపము, నిత్యశుద్ధబుద్ధము క్త స్వభావము, కర్తృత్వభోక్తృత్వములు లేనిది. హృదయముండినచో మునుసి, అదియుండినచో గామన, దానివలన విశ్వప్రవృత్తియు నుండును. ఆత్మకిందులో నేదియు లేదుగదా! దానికి క్లేశ సంపర్కమెట్లు?

నిజముగ నిది యొక జటిలసమస్యయే. పైవాదమునకు విరుద్ధముగ నాయుపనిషత్తే “ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం” “బ్రహ్మైవేదం సర్వం” అనుచున్నది. వేదముగూడ “యస్య యదుక్థంసత్ బ్రహ్మసత్ సామస్యాత్ సతస్యాత్మా” అని యాత్మనే ప్రభవప్రతిష్ఠాపరాయణముగా నెఱ్ఱినది. లోతుగా జూచినచో నుపనిషత్తులందే యనేకశంకలు దోచును.

అవును :—బాహ్యదృష్టితో జూచిన నిట్టివెన్నో శంకలు వచ్చుచునే యుండును. విజ్ఞానాశ్రయమున నంతర్దృష్టి జూచి

నచో నేశంకయు నుండదు. ఆయా విరోధపరిహారము అశ్వత్థాత్మ నిరూపణద్వారా గీతాశాస్త్రము గావించి సట్లేశాస్త్రమును గావించియుండలేదు. చూతము.

ప్రథమ వర్ణకము.

1. ఆత్మ విశుద్ధ రసమూర్తి (జ్ఞానమూర్తి) యే యై యున్నచో విరోధము తప్పనిదే యగును. కాని, గీత ఆత్మ యుభయ యుక్తమని చెప్పి సర్వ సంశయ నివృత్తి గావించెను. ఆత్మయొక్క ఆ రెండు పర్వములే పలుచోటుల : రస + బల, ఆభ + అభ్య, జ్యోతి + వీర్య, అమృత + మృత్యు, జ్ఞాన + కర్మ, బ్రహ్మ + మాయా, పురుష + ప్రకృతి, సత్ + అసత్ అని వేర్వేరుపేరుల బిలువబడినవి. భాతీయందు రెండు (ద్వైతము) సత్తయం దొకటే (అద్వైతము) కనుక సత్తాభేద మూలకమగు ద్వైతాపత్తి లేదు. (1) రసము, నిత్యము, నిష్క్రియము, నిర్లేపము, పూర్ణము, ఏకము. (2) బలము, నిత్యకుర్వద్రూపము, క్షణికము, సలేపము, శూన్యము, నానా భావాపన్నము, రసదృష్టిచే బ్రహ్మ “ఏకమే వా ద్వితీయం బహు” బలదృష్టిచే “బ్రహ్మైవేదం నర్వమ్” రస బల వివేకమే ఆత్మజ్ఞానము, మోహనాకాశ కారణము. తత్కారణ ప్రతిపాదనమే గీతాశాస్త్ర ముఖ్య విషయము.

అశ్వత్థ విద్యను మూలమందుంచికొని గీత యాత్మ విష

యమున మూడు సంస్థలకు బ్రాధాన్య మిచ్చినది. ఉదాహరణము :— ఒక వ్యక్తిని చూచినపుడు మూడు దృష్టులు. (1) దేవదత్తుడు వచ్చెను: ఇందు వస్త్ర శరీరములకు బాధక్యము లేదు. (2) వస్త్రయుక్త దేవదత్తుడు వచ్చెను. ఇందు వస్త్ర శరీర పార్థక్యదృష్టి కలదు. (3) వస్త్ర రహిత శరీరయే దేవదత్తుడు- ఇందు వస్త్రదృష్టి లేదు.

ఆత్మ వివర్తకమును నింతే. (1) శరీరాత్మలకు పార్థక్యము సేయక ఆత్మ యనుట, (2) శరీరమున్నను ఆత్మనాత్మ యనుకొనుట, (3) శరీరదృష్టి వదలి యాత్మ నాత్మ యనుకొనుట.

ఇందు (1) శుక్రాత్మ సంస్థ - అన్నప్రధానము. ఇదే అన్న బ్రహ్మ. (2) బ్రహ్మాత్మ సంస్థ - వీర్య ప్రధాన మిదియే వీర్యబ్రహ్మ (3) అమృతాత్మ సంస్థ - జ్యోతిప్రధానము. ఇది జ్యోతిర్బ్రహ్మ - ఒకే బ్రహ్మ మాయాబలానుగ్రహమున (1) అమృతము, (2) బ్రహ్మ, (3) శుక్రము. రసదృష్టిచే మూడు నభిన్నములు. బలదృష్టిచే మూడును భిన్నములు. ఈ మూటి సమష్టియు, సశ్వతాత్మ. కఠమహర్షి యీ విజ్ఞానమిట్లు చెప్పుచున్నాడు:

“ఊర్ధ్వమూలోఽవాక్యాఖః. ఏషోశ్వత్థః సనాతనః

తదేవ శుక్రం తద్రూహ్మ తదేవామృత ముచ్యతే

తస్మిన్ లోకాః శ్రీతాః సర్వేతదు నాత్యేతి కశ్యప. ఏతదైవతమ్”

ఈ మూడు సంస్థలను లక్ష్యమం దుంచికొని, విరుద్ధముల వలె దోచియు సంతర్దృష్టిచే నవిరుద్ధము లగు నీ వచనము జూడదగును :

1. "అనంగోహ్యాయమాత్మానసజ్జితే,
నవ్యథతే. నరివ్యతి."	} అమృతమ్.	} ఐతదాత్మ్య
మిదం
సర్వమ్	
2. "నవాఅయంపురుషః జాయమానః
శరీరమభినంపద్యమానః, పాప్మభిః సంస్పృజ్యతే
సఉత్క్రామన్ మ్రియమాణః. పాప్మనోవిజహాతి"			} బ్రహ్మ.
3. "ఆత్మావై శనూః..... .."			

ద్వితీయ వర్ణకము.

2. ప్రకారాంతరమున జూతము:- సర్వ బల గర్భితము, విశుద్ధమునగు రసము వ్యాపకమగు నాత్మ. అదియే మాయూ పరిగ్రహమున నాభి (హృదయ) ప్రధి (పరిధి) యను రెండు ధర్మముల నొంది అశనాటూ (కామస) యుక్తమై సృష్టిప్రవృత్తి కారణ మగుచున్నది. ఇది మాయూవచ్చిన్న పురుషుడు. ఇతని యందు బలము గ్రంథిరూప మొందనంత వరకు నితడు తన జ్యోతిర్లక్షణ రసాపేక్షచే విశుద్ధానంద మూర్తిగ నుండును. పిమ్మట బలముల యంతశ్చితి వలన ఆ యానందమే విజ్ఞానము గను, ఆ విజ్ఞానము మనోరూపముగను పరిణమించును. అందు వలన : రసబలముల ప్రధానతా ప్రధానతల ననుసరించి యీ యానంద, విజ్ఞాన, మనస్సులు మూడును రెండేసి రూపము లొందును.

1. ఆనందము - ఆనందాత్మ.

(1) రస ప్రధానము (బల గౌణము) అగు నానందము నిరుపాధి (నిర్విషయ) కాత్మకు వికాస భూమి. ఇదే శాంతి. విషయశూన్యమగు నాత్మానందములేక శాంతానందముననిత్యము.

(2) బల ప్రధానము (రసగౌణము) నగు నానందము. సోపాధి (వైషయి), కాత్మకు ప్రతిష్ఠ. ఇదే సమృద్ధి. విశ్వా

నందము. త్నోభ మూలము, త్నణికము.

2. విజ్ఞానము - విజ్ఞానాత్మ.

ఇది ప్రకృతి సంస్థయందలి వాఙ్మయి యగు బుద్ధితో గూడి, బుద్ధియనుపేర నొప్పుచున్నది. (ఈ విషయము ముందు ప్రకరణమున విశదమగును). ఇది అనగా బుద్ధియు క్త విజ్ఞానాత్మ

1. భగ, 2. మోహ నామక విభూతిద్వయ యుక్త మగును.

1 భగ ముగ్ర జ్యోతి - రస ప్రధానము. ఇదే నిత్యవిజ్ఞానము - ఆత్మవిజ్ఞానమును. దీని యుదయమున నాత్మయందు స్వరూప లక్షణ భూతమును, ముక్తిహేతు భూతము నగు శాంతానంద ముదయించును.

(2) మోహము మలిన జ్యోతి బల ప్రధానము. ఇది త్నణిక విజ్ఞానము, విశ్వ విజ్ఞానమును. దీని నుపాసించుటచే నాత్మయందు స్వరూప ధర్మ విఘాత లక్షణమును, బంధన హేతుభూతము నగు త్నణిక సమృద్ధానంద ముదయించును.

3. మనస్సు - మనో మయాత్మ.

విజ్ఞానమునకు వాక్స్పృశ్యకృతిక బుద్ధిసంబంధ మున్నట్లు ఈ యాత్మ వివర్తమగు. మనస్సునకు అన్నమయ స్రజ్జానము (సర్వేంద్రియ మనస్సు) తో సంబంధము కలదు. కనుక దీనిని స్రజ్జానాత్మ యనియు నందురు. ఇది అంత ర్బహి ర్భేదములచే రెండు విధములు. 1 అంతర్మనస్సు - రస ప్రధానము. ఇది ఆత్మ యొక్క రసప్రధానములును - భగలక్షణములు నగు నిత్యానంద నిత్యవిజ్ఞానముల కుపకారము. 2 బహిర్మనస్సు - బల ప్రధానము ఇది ఆత్మ యొక్క బల ప్రధానములును, మోహ లక్షణములు

నగు ఊణికానంద, ఊణిక విజ్ఞానముల కుపకారకము.

ఇంత వరకు జేలిన నిష్కర్మ :- రసము పై బలచితివలన నొకే యాత్మకు, (రసఘనము) ఆనంద, విజ్ఞాన, మనస్సు లను మూడు వివర్తము లగును. ఈ మూటియందును ఆనందము రసప్రధానమును, విజ్ఞానము రస బల సామ్యావస్థయును, మనస్సు బలప్రధానమునై యుండి మరల నిందును, శాంతానందము రస ప్రధానమును, నమృద్ధానందము బల ప్రధానమును నిత్య విజ్ఞానము రసప్రధానమును, ఊణిక విజ్ఞానము బలప్రధానమును, అంతర్మనము రస ప్రధానమును, బహిర్మనము బల ప్రధానమునై యున్నను, ముందు రాబోవు నాత్మ వివర్తముల కంటె ఈ యానంద, విజ్ఞాన - మనస్సులు మూడును రస ప్రధానము లగుటవలన నీమూటి సమష్టిని రసాత్మ లేదా జ్ఞానాత్మ యనియే యందుము. అనగా - అంతర్మనస్సు వరకు నీ జ్ఞానాత్మయందే యంతర్భావమని యెంచవలయును - ఈ జ్ఞానాత్మ ముక్తి సాక్షి - (1)

ఇక బహిర్మనస్సు ఇది మీద రాబోవు నాత్మ వివర్తములం దంతర్భావము గావింప వలయును. ఎట్లన :- ఇయ్యది జ్ఞానాత్మకంటె బలప్రధానము. ఇందుండి కామ ముదయించును. రూప ప్రవర్తక మీ మనస్సే. దీనిపై మరియు బలచితి కాగా ప్రాణరూప పరిణామము జెందును. తపస్సునకును కర్మకు నాధారభూమి యీ మనస్సే (అనగా ప్రాణము) దీనిపై మరియు బలచితి కాగా ప్రాణరూపమగు నియ్యది వాగ్రూప పరిణతి నొందును. ఈ వాక్తత్వము శ్రమకు నామమునకు

ప్రతిష్ఠ. ఇట్లు రస బల తారతమ్యమున నీ బహిష్కరణ మనః ప్రాణ వాగ్రూపమున బరిణమింపగా పై వాని వలె నిండును మనస్సు రస ప్రధానమును, ప్రాణము రస బల సామ్యావస్థయు, వాక్కు బల ప్రధానము నగుచున్నవి. ఇక : మనస్సునందు జ్ఞాన జ్యోతి యుదయించును. దీనిని జ్యోతి యందుము. ప్రాణము నందు క్రియాభావ ముదయించును. దీనిని వీర్య మందుము. వాక్కునం దర్థభావ ముదయించును. దీని నన్న మందుము. ఈ విధముగ మనః ప్రాణ వాక్కులు మగు నీ రెండవ వివర్తము మొదటిదగు నాత్మ వినర్తముయొక్క ఆనంద విజ్ఞాన మనో మయమగు జ్ఞానాత్మకంఠె బలప్రధానమై యున్నను, ఇందును రస బల తారతమ్యమున, 1, మనస్సు రసప్రధానము - జ్ఞాన మూర్తియును ; 2 ప్రాణము రసబల సమత్వమున క్రియా మూర్తియు, 3 వాక్కు బల ప్రధానత వలన అర్థమయియు నై యున్నను ; ముందు రాబోవు నాత్మ వివర్తము కంఠె, నీ మధ్య పతితమగు నాత్మ వివర్తమునకు ఈవైపున రసానుగ్రహమును, ఆ వైపున (రాబోవు) బలానుగ్రహమును సుండియున్న సామ్యరూపమున దీనిని కామాత్మ యనియే యందుము. ఇది మే సృష్టి సాక్షి. మొదటిదగు జ్ఞానాత్మ ముక్తిసాక్షి యనియే చెప్పియుంటిమి గదా ! (2)

ఇక నీ సృష్టిసాక్షియగు కామాత్మయొక్క వాగ్భాగమునకు రెండు రూపములు. అందు (1) విశుద్ధ రూపమును వాక్కు కామాత్మయందే అంతర్భూతము. (2) వికార యుక్త

మును వాక్కు స్పృష్టి రూపాంతరూపతముగ నెరుంగ వలయును. దీనిపై మరల బల గ్రంథు లేర్పడును. అందువలన నిది ఆపన్ను హింసమున విరణ మించును. మరియు బలచితికాగా నగ్నిరూప విరణమి నొందును. [1] విద్యుత్తును, జ్యోతియు వాక్సంబంధము కలవి. [2] వాయువును (శివవాయు - శాంతవాయు) సోమమును ఆచస్సంబంధము కలవి. [3] వాయువును (ఉగ్ర వాయువు - రుద్రవాయువు) ఆదిత్యుడును అగ్ని సంబంధము కలవి. ఈ మూటియందును మరల బై విధమున 1 వాక్కు రస ప్రధానము. 2 ఆపన్ను రసబల సామ్యావస్థ, 3 అగ్నిబల ప్రధానము. కాని పూర్వోక్త కామాత్మకంటె నీ మూటి సమష్టి రూప స్పృష్టి బల ప్రధానము కనుక దీనిని కర్మాత్మ యందుము.

ఈ పై వివరణము వలన కేవలము బలగ్రంథుల యనుగ్రహము వలన నొకే యా విశుద్ధాత్మ త్రివృద్ధాభివాపన్నము (3 కళలు కలది) అగుచు, 1. జ్ఞానాత్మ, 2. కామాత్మ, 3. కర్మాత్మ యని మూడు విధము లగుచున్నది. రస దృష్టిచే మూడు నొకటియే. బలదృష్టిచే మూడును భిన్నములు. ఇందు 1 జ్ఞానాత్మయే అమృతము, 2 కామాత్మయే బ్రహ్మ, 3 కర్మాత్మయే శుక్రము. అదే బ్రహ్మ, అదే శుక్రము, అదే అమృతము. “అత్మాడి ఏకః సన్ ఏతత్రయం, త్రయం స దేవ మయమాత్మా” యను శ్రౌత వచన మీ విషయమును స్పష్ట పరచుచున్నది కదా! ఈ పరి లేఖనమును సావధానముగా నవగతము గావించుకొన వలయును.

అత్మవివర్తపరిలేఖ :-

(1) అమృతం సత్యమూర్తి-జ్ఞానాత్మ స్వస్థి	<p>1. నిత్యానందము రసప్రధానము:</p> <p>2. క్షణికానందము బలప్రధానము:</p> <p>1. నిత్యవిజ్ఞానము రసప్ర॥</p> <p>2. క్షణికవిజ్ఞానము బలప్ర॥</p>	<p>1 అత్మానందము రసప్రధానము</p> <p>2 విజ్ఞానాత్మ (బుద్ధి) రసబలముల సామ్యా (3) వస్థ</p>	<p>1 శాంతి, నిరుపాది కాత్మవికాసము</p> <p>2 సమృద్ధి నైషణ కాత్మవికాసము</p> <p>1 భగము. ఉగ్రజ్యోతి 2 మోహము. మరిస జ్యోతి</p>
(2) బ్రహ్మ త్రిగుణమూర్తి, కామూర్త్య. ఉభయప్రధానము, స్వస్థి 1/2.	<p>1. అంతర్వినిష్ఠు రసప్రధానము:</p> <p>విహిర్మనస్సు బలప్రధానము రసప్రధానము</p> <p>2. విశుద్ధవాక్ బలప్రయోగము</p>	<p>ప్రజ్ఞానము, మనస్సు బలప్రధానము</p> <p>1 మనస్సు-జ్యోతి. కామ, రూపము రసప్ర॥</p> <p>2 ప్రాణము-వీర్యము, తపస్సు, కర్మ</p> <p>3 వాక్కు, అన్నము, శ్రమ, నామ</p>	<p>ప్రసాదము, కుర్ద సత్త్వ వికాసము</p> <p>కామము-మరిసనత్వ వికాసము</p> <p>విశేషము-రజోగుణ వికాసము</p> <p>ఆవరణము, తమో వికాసము</p>
(3) శుక్రం తమోమూర్తి, కర్మాత్మ. బలప్రధానము, స్వస్థి 1/2.	<p>వైకారికీవాక్</p> <p>2.</p> <p>3.</p>	<p>1 వాక్కు-వాక్కు, విద్యుత్, జ్యోతి రసోద్రేకము</p> <p>2 ఆహార, ఆపన్న వాయు (శివ) సోమః (ఉభయోద్రేకము)</p> <p>3 అగ్ని-అగ్ని, వాయు (రుద్ర) ఆదిత్య, బరోద్రేకము</p>	<p>సర్వచర్మోపవన్న ఆత్మా బ్రహ్మోదేవం సర్వమ</p>

“తదేవశక్రమ్ తద్భ్రహ్మ తదేవామృతముచ్యతే”

అర్చనా విధానము

3. దీనినే మరెయొక విధమున జూతము :- అవ్యయ, అక్షర, క్షర, సమష్టియమృతాత్మ. (1) ప్రాణ-అప-వాక్-అన్న-అన్నాద-అను పంచవికారక్షరసమష్టి బ్రహ్మాత్మ. (2) వాక్-అప-అగ్ని అను మూడు వికారముల సమష్టియు శుక్రాత్మ. (3) పూర్వోక్తవృక్షమగు సమృతాత్మ సంస్థయందలి యానందముతో సవ్యయునకును, విజ్ఞానముతో సత్వరునకును, మనస్సుతో క్షరునకును సంబంధమున్నది. మహాప్రాణవాజ్ఞయియగు బ్రహ్మాత్మ సంస్థయొక్క మనోభాగముతో ప్రాణ-అపస్సులను, వాణభాగముతో వాక్కునకును, వాగ్భాగముతో అన్న-అన్నాదములకును సంబంధముకలదు. మూడవసంస్థతో సమానతయే కలదు. ఈవరిలేఖ గమనింపవలయును.

1. ఆసంపదము—అవ్యయప్రధానము	1 అమృతాత్మ-జ్ఞానాత్మ.	
2. విజ్ఞానము—అక్షరప్రధానము	*	జ్ఞానము.
3. మనస్సు—అత్మక్షరప్రధానము	(అవ్యయ, రసమూర్తి)	
1. మనస్సు—ప్రాణము-అపస్సు	2 బ్రహ్మాత్మ, కామాత్మ.	
2. ప్రాణము—వాక్కు	*	క్రియ.
3. వాక్కు—అన్నము, అన్నాదము	(అక్షర ఉభయమూర్తి)	
1. వాక్కు—వాక్కు	3 శుక్రాత్మ-కర్మాత్మ, అర్థము.	
2. అపస్సు—అపస్సు	*	
3. అగ్ని—అగ్ని	(క్షర బలమూర్తి, అర్థమూర్తి)	

* ఈ విధమున, గూత నొక విభాగము జేయవచ్చును.

సూచన :- ప్రసంగాగతముగ నివికూడ నెరుంగుట మంచిది : అవ్యయునితో ¹బ్రహ్మాక్షరునకును, అతనితో ²విష్ణువు

నకును, తురునితో ఇంద్రాగ్నిసోమమూర్తియగు శివునకును సంబంధములు కలవు. (1) జ్ఞానమయుడగు బ్రహ్మచిత్పతి, (2) క్రియామయుడగు విష్ణువు దేవపతి, (3) అర్థమయుడగు శివుడు భూతపతి. అధ్యాత్మసంస్థయందు, బ్రహ్మస్థానము శిరోగుహ, ఇదియే జ్ఞానతంత్రము. హృదయము విష్ణుస్థానము, ఇదియే క్రియాతంత్రము. మూలగ్రంథి శివస్థానము, ఇదే అర్థతంత్రము. బ్రహ్మగ్రంథమందలి బ్రహ్మ సుషుమ్నద్వారా శివునితో గ్రంథిబంధన గావించును కనుక మూలస్థానమును బ్రహ్మగ్రంథి యందురు. ఇచ్చటికి వచ్చి జ్ఞానపతియగు బ్రహ్మ భూతచాలనమున సృష్టికర్త యగుచున్నాడు. ఇట్లే యదే మార్గమున సర్థపతి శివుడు బ్రహ్మగ్రంథరూపమగు స్వచ్ఛాకాశముంజేరి విహరింపుచు జ్ఞానచాలనము గావింపుచు జ్ఞానమూర్తి యనబడును. “జ్ఞానం మహేశ్వరాదిచ్ఛేత్” ఈయిరువురకును హృదయమున యజ్ఞమగుచున్నది. అదే యజ్ఞము. యజ్ఞమే విష్ణువు. ఇదిదే వామనుడు. “మధ్యేవామన మాసీనం సర్వేదేవా ఉపానతే” అన్నట్లు జగత్పాలకుడై యున్నాడు. సంధ్యావిజ్ఞానము ననుసరించి లలాటము శివస్థానమనియు, హృదయము బ్రహ్మస్థానమనియు, నాభి విష్ణుస్థానమనియు నెంచబడినది. అది మరియొకచో వ్యాఖ్యాతము. యిక ప్రస్తుతము చూచుకొందము.

ప్రకరణారంభమునందే ఉక్త (ప్రభవ) బ్రహ్మ (ప్రతిష్ఠ)

నామ (చరాచర) భావమయతత్త్వ మాత్మయనుకొంటిమి. ఈలక్షణానుసారము అక్షరున కవ్యయుడు, త్షరున కక్షరుడు, వికారక్షర సంఘమున కాత్మక్షరుడు, వికారసంఘరూపమగు విశ్వమునకు వికారక్షరము. అస్మదాదిసత్త్వములకు విశ్వము. ఇట్లు 1 అవ్యయ, 2 అక్షర, 3 ఆత్మక్షర, 4 వికారక్షర 5 విశ్వముల నైదిటిని ఆత్మజననచ్చును. ఇందు :

1. 'ఆత్మనిర్లేపము, స్పష్టియము, ఏకమేవాద్వితీయం' ఇది యవ్యయదృష్టి.
2. ఆత్మనిర్లేపమేకాని విశ్వసాక్షి-విశ్వకిర్త-ఇది యక్షరదృష్టి.
3. ఆత్మయే విశ్వమున కారంభము (ఉపాదానము) ఇది యాత్మక్షరదృష్టి.
4. ఆత్మ విశ్వమునకు ప్రభవప్రత్యక్షాపిరాయణము. ఇది వికారక్షరదృష్టి.
5. ఆత్మయే విశ్వము..... ఇది వికారసంఘదృష్టి.

ఇట్లు అయిదు విధముల వ్యవహార ముండవచ్చును. ఇందెందును నిరోధావసరములేదు. ఇందు మొదటి మూడును అమృతాత్మ. తరువాతి రెండును బ్రహ్మ-శుక్రములగును. మన కాత్మ విశ్వము. శుక్రరూపమగు నీవిశ్వమున కాత్మ వికారక్షరము. వికారక్షరరూప (పంచప్రకృతి) బ్రహ్మకాత్మ అవ్యయక్షర త్షరమూర్తి షోడశీ, పురుషుడు, “ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్”.

ఇతియైహికప నొకప్రశ్న :- ఈయాత్మలందే యాత్మ గీతయందు నిరూపింపబడినది? ఇందుకు సమాధానము :- గీత యవ్యయాత్మను ప్రధానలక్ష్యముగా బెట్టుకొని ఈయన్ని ఆత్మలను స్పష్టముగ నిరూపించినది. ఆత్మసంబంధమగు నేప్రశ్నను

గాని గీత విజువలేదు. కనుకనే యది యితరశాస్త్రములకంటె నపూర్వము, విలక్షణము పూర్ణము ననుకొంటిమి.

విషయ జటిలతంబట్టి కావించు పునరావృత్తికి కొంచెము సహించు కొనుచు పూర్వ ప్రసంగమున మాయా కళాది పరిగ్రహవశమున నాత్మ వివర్తమునొందునట్లు చెప్పిన విషయము జ్ఞప్తియందుంచుకొని :— ప్రస్తుత మియాత్మ విచార సందర్భమున 1. నిర్ధర్మకము, 2. సర్వ ధర్మోపపన్నమునను నాత్మ వివర్తముల రెంటి నెదుట బెట్టుకొందము :— ఇందు మొదటి దాత్మ యనుటకే తగదు. ఏల యన : ఆత్మ యనుట తోడనే ఎవరియొక్క? అని ప్రశ్న యుదయించును. ఆ ప్రశ్న శరీర - పరిగ్రహ సాపేక్షము, సీమాభావ సంబంధము కలదియును గదా! అదియో (నిర్ధర్మకము) విశుద్ధ రస రూపము, నిర్గుణము, నిర్విశేషము. తత్త్విమాయాది పరిగ్రహ బహిష్కృతము సీమాభావశూన్యము నై యున్నది. కనుక శాస్త్రాన్ని నధి కృతము. అవాఙ్మోహన గోచరము. నేతి నేతీతి వాక్య నిర్ధారితము, దాని నెవరు చర్చింతురు? దాని నెరుగ కుండుటయే యెరుంగుట యగును. “యాస్యామతం తస్య మతం, మతం యస్య న వేదసః.”

ఇక రెండవది :— ధర్మ శబ్దముచే బలతత్త్వ మభిప్రేతము. దాని కాత్మతో సంబంధము రెండు విధములు. 1. బలము పూర్ణముగ నుండియు నంటకుండునట్టి స్థితి యొకటి. 2. రెండవది కొంత బలభాగ మాత్మ సంబంధమగు స్థితి యొకటి. ఈ

రెండు స్థితుల వలనను ఆ సర్వ ధర్మోపపన్నుమను రెండవ యాత్మ వివర్తిము రెండవంతర భేదము లొందును. 1. సర్వ ధర్మవిశిష్టము. 2. సర్వధర్మ యోగ్యము : అని. మరల నిందును మొదటిది నిర్విశేషము వలె వ్యాపకమే యగును. ఎట్లన : బలము తప్పుక ససంగమే యయ్యును, గ్రంథిబంధము లేకున్నంత వరకు, తానున్నప్పుటికిని, రసరూపము, అసంగము నగు నాత్మ కేవిధమగు లోకమును గల్గింప జాలదు. ఆ వ్యాపకాత్మయగు రస సముద్రమం దనంత బలములు తరంగములవలె నుచ్చావచ భావమున నిటు నటు సంద్రమ్య మాణము లగుచున్నను, అది అపూర్వమాణము, సచల ప్రళిప్తము నగు సముద్రము వలె సర్వదా శాంతిముగ నుండును. కనుక నిది సర్వబల విశిష్ట దశ యందును, నిర్విశేషతుల్యమే యంటిమి. కనుకనే వ్యాసమహర్షి “సర్వ ధర్మోపపత్తేశ్చ”యని (2-1-37) సూత్రించెను. ఇందు చకారము నిర్ధర్మకమును లక్ష్యము నేయుచున్నది. “న త్వహం జ్ఞేషు తే మయి” అచ్చట్లు బలములు దీని గర్భమం దున్నను పర తంత్రములే ముగుచున్నవి. కనుక వీనివలన వ్యాపక రసము పరతంత్రము కాదు కదా !

అందు వలన నిర్ధర్మకము (నిర్విశేషము) వలెనే ఈ సర్వ బల విశిష్ట పరాత్పరా భయాత్మ తత్త్వమును శాస్త్రానధికృత ముంటిమి. ఏలయన :- విధి నిషేధ శూన్యమగు చోటున శాస్త్ర ప్రవృత్తి తటస్థ మగునుగదా ! “అన్నియు దానియందు, నన్నిటి యందు నది” యచ్చ తత్త్వమునందు విధి యెట్లు నిషేధమెట్లు?

ఇక మీమాంస సేయదగినది మిగిలిన సర్వధర్మయోగ్య-
 ఆత్మ. ధర్మమే పరిగ్రహము, ఇయ్యది స్వరూపధర్మము,
 ఆశ్రితధర్మమునని రెండు విధములని ఏ వ ప్రసంగము ద్వివీ
 యోద్దేశమున నిరూపితము. స్వరూపధర్మయోగ్యమగునది
 షోడశీయనియు, ఆశ్రితధర్మయోగ్యమగునది ప్రజాపతియనియు
 సంఘిమి. ప్రాణాదిపంచప్రకృతియొక్కయు వాగాదిశుక్రత్రయము
 యొక్కయు సమష్టియే ప్రజాపతి. దీనితోగూడిన షోడశీయే.
 సర్వమును అవ్యాపకాత్మయే, పరిగ్రహవశమున నధ్యాత్మ
 సంస్థయందు బ్రవిష్టమై దైవైతలక్షణము, గుణ, వికార, ఆవరణ,
 అంజనయుక్తమునై సవిశేషనామమున జీవుడనబడును. ఇతిహ
 పాప్తానుగ్రహమున జ్యోతిరూపానందాకృతి నొంది దుఃఖమునుభ
 వించుచుండును. విశ్వవ్యాపియగు నావ్యాపకాత్మ కేవోషము,
 దుఃఖమునులేదు. తదంతభూతుడగు జీవుడు నట్లుండవలసినదే
 కాని, అట్లుండుచున్నాడా? చూతము :-

త్రైలోక్యవ్యాప్తమగు సౌరజ్యోతిః ప్రకాశ మంతరూప
 మున నధ్యాత్మ సంస్థయందలి చక్షుఃస్వరూపసమర్పకమయ్యనను,
 చక్షుర్గోళరూపయోగ మాయావరణమున తనవ్యాపకరూప
 విస్తృతినొంది, కంటికిని సూర్యునకును మధ్య మేఘశకలము
 వచ్చినంతలో భ్రాంతివశమున “మేఘము సూర్యుని గప్పెనను”
 వ్యవహారమున బడుచున్నది. వృష్టివిజ్ఞానానుసారముగ నెంత
 పెద్దమేఘులండమైనను పండ్రెండు క్రోశముల వ్యాప్తికిమించదు.

సూర్యుడన్ననో, త్రిలోకవ్యాప్తుడు. అట్టి వ్యాపకప్రకాశము నీచిన్న మేఘులకల మావరింపగలదా? వట్టిమాట, చక్షువు నుండి తడవచ్చిన్నమగు సౌరజ్యోతి యావృతమగుచుండగా నావ్యాపక ప్రకాశవంచితమగు మనము తమోగుణరూప దుఃఖ మనుభవించుచున్నాము.

ఆ త్తజ్యోతి విషయమునను సరిగ నిదియేస్థితి. మహా మాయావచ్చిన్నమగు నాత్మ విశ్వవ్యాపకము. మనము తదంశ భూతులము. అది దర్శయిత, మనము ద్రష్టలము. యిరువురి మధ్యను యోగామాయావరణము. దానివలన ఆ త్మ యావృత మనుకొందుము. ఆవరణము మనకు, ఆరోపణ దానికి, కనుకనే 'సూర్యుడు మేఘావృతుడ' న్నట్లు 'ఆత్మదోషావృతమని' మిథ్యావ్యవహారము, "చక్షుర్దోషాదులూకోయం సూర్యజ్యోతి ర్నపశ్యతి" అనుసూక్తి ప్రసిద్ధమేకదా! ఈయావరణ దోష నివారణగావించి మనలను నిత్యానందమూర్తుల గావింపనై యవతరించినది గీత. సర్వధర్మయోగ్యము దానియాత్మ : శాస్త్రాధిక్యతమదియేకదా! సారాంశమిట్లు చూడవలయును :-

1. విర్వర్మకః-అలక్షణః-నిర్విశేషః-నిర్గుణః. విశుద్ధరసమూర్తి-సర్వాతీతః } కాత్మ
 2. సర్వదర్మవిశిష్టః-విలక్షణః. సర్వజలవిశిష్టరసమూర్తి-విశ్వాతీతః } మన
- అనదికృతుః
3. సర్వదర్మయోగ్యః-దైవతలక్షణః. మహామాయావచ్చిన్నః-విశ్వాత్మా, కాస్త్రాది
- కృతః.

1. అన్యయాక్షరాత్మక్షరకృతమూర్తి. మహామాయా, విశ్వాత్మ (అమృతం)

జ్ఞానాత్మ అన్యాయ.

2. పంచప్రకృతి విశిష్టోయోగమాయా, విశ్వకర్తా (బ్రహ్మ) కామాత్మా. అక్షర.
3. శుక్రత్రయవిశిష్టః-యోగమాయా, విశ్వరంభకః (శుక్రమ్) కర్మాత్మాక్షర.
4. యోగమాయావచ్చిన్నః అంశాత్మకః, జీవః, కర్మాత్మ, సమష్టి సమష్టి.

శాస్త్రోపదేశము లేదా గీతోపదేశము జీవాత్మ యుపకారము కొరకే, కనుక మన ముఖ్యలక్ష్యము జీవాత్మయే.

తత్త్వరూప విజ్ఞానముకొరకు మనము, ఆత్మయొక్క చిదాత్మ, చిదంశ, చిదాభాస యను మూడు భాగములం జూడవలయును. ఈ మూటి యథార్థ జ్ఞానమునకు ముందు, జ్ఞాన క్రియార్థ ఘనుడగు సూర్యు నెదుట నుంచుకొందము. అతడు తైలోక్య వ్యాప్తుడగు స్వజ్యోతి అయ్యును, దర్పణ, స్ఫటికాదు లున్నప్పుడే ప్రతిబింబించును. ఈ గ్రాహక పదార్థములం దతని సంబంధము రెండు విధము లగును. 1. పదార్థాయతనాను సారమగు ప్రతిబింబ రూప మొకటియు, 2. ఆతపరూపమగునది మరియొకటియును. ఇందు మొదటి దంతర్యామము, రెండవది బహిర్యామము. ఇట్లు ఒకే సారతత్త్వము వ్యాపక సూర్యుడు. 1 పదార్థముతో నసంగ రూపమున (ఆకాశము వలె) సంబంధుడగు సూర్యుడు 2 నామమాత్ర నసంగ రూపమున బ్రతిబింబితుడగు సూర్యుడు 3 అను మూడు రూపము లగుచున్నది; ఆత్మవిషయము నిట్లే యెరుంగ వలయును. ఎట్లన :- “యో లోకత్రయ మావిశ్య విభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః” అన్నట్లు సప్తోకాత్మక - భూః భువః స్వః రూపమహా వ్యాప్తోత్పవచ్చిన్న - విశ్వమందు ఈశ్వరనామ ప్రసిద్ధ

డగు (పూర్వస్థానీయ) పోషకే ప్రజాపతి సమాన రూపమున వ్యాప్తుడగు చున్నాడు గదా ! ఈవిశ్వవ్యాపకుడే చిదాత్మ (1) ఇతివంతటను వ్యాప్తు డయ్యును అపః - వాయు - పోమరూప చిద్గోహక పదార్థము లున్నచోటనే ప్రకటమగును. చిద్గోహకపదార్థము లీమూడే గనుక జీవస్మృప్తియు ఆశ్వ-వాయవ్య-సౌమ్య - భేదమున మూడు విధములే. ఈ మూటియందును చిదాత్మ 1. జ్యోతి రూపమునను, 2. ప్రతిబింబ రూపమునను బ్రతిష్ఠిత మగును. ఇందు జ్యోతిర్మయ చిదాత్మ యసంగము. ఆకాశమట్లు నిర్లేపమును, ప్రతిబింబిత చిదాత్మ ససంగము, నలే నము నగును. ఈ రెండును చిదంత, చిదాభాస నామములచే వ్యవహరింప బడును.

అథవా :—ప్రకారాంతరమున నిట్లెరుంగ వలయును :—
విశ్వ వ్యాపకాత్మ చిదాత్మ 1. శరీర పరిచ్ఛిన్నమగు నదియే చిదంత, 2. దీనికే అంతర్యామ - బహిర్యామ సంబంధములచే రెండు భేదములు. 1 అంతర్యామ సంబంధావచ్ఛిన్న చిదంత శారీరకాత్మ యిదే చిదాభాసము. 2. బహిర్యామసంబంధావచ్ఛిన్నచిదంత, చిదంత యను ప్రత్యగాత్మ. ఈ రెంటికిని స్థాన మొకటే, హృదయము. ఇందు ప్రత్యగాత్మ సాక్షి. 1. శారీర కాత్మ భోక్త (చిదాభాసుడు) (2) సాక్షిభాగము శరీరమందలి యీశ్వరుడు. ఈ శారీరకేశ్వరుం గూర్చియే భగవంతుడు ఇట్లనెను :—

“ఈశ్వరః సర్వ భూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి”

“ఉపద్రష్టా నుమంతా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః.

పరమాత్మేతి చావ్యక్తో దేహేఽస్మిన్ పురుషః పరః.”

భోక్తాభాగము జీవుడు. ఇతనింగూర్చి మను విట్లు చెప్పెను.

“జీవ సంక్షోఢేఽన్తరాత్మాన్యః సహజః సర్వ దేహినాం.

యేన వేదయతే సర్వం సుఖం దుఃఖం చ కర్మ సు.”

వేద సంహితయందు చిదంశరూప సాక్షీపరమాత్మను సాక్షీ సుపర్ణుడనియు, చిదంశరూప జీవాత్మను భోక్తాసుపర్ణుడనియు చెప్పుబడినది. చూడుడు :—

“ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే తయో రన్యః విప్రులంస్వా ద్వత్త్యనశ్చన్ అన్యో అభిచాకశీతి.”

ముక్ 1/164/20.

ప్రత్యగాత్మ యుక్తుడయ్యును శారీరకాత్మ యింద్రియ సంబంధమున విషయానుగామి యగుచంతవరకు నిర్లేపమగు దానిని తానుగా (సన్వరూపముగ) గుర్తింపజాలడు. అంతర్మూలమగు విజ్ఞాన చక్షుఃప్రభావమున ధీరుడై హృదయస్థుడు, నీశ్వరుడునగు ప్రత్యగాత్మను దర్శింపగలడు. అదియే దుఃఖాత్యంతక నివృత్తి : ఈ శ్రుతి చూడుడు :—

పరాంచితానివ్య తృణ తస్వయంభూః

తస్మా త్పరాజ్ పశ్యతి నాంతరాత్మన్.

కశ్చిద్ధీరః ప్రత్యగాత్మాన మైక్షత్

అవృత్త చక్షః అమృతత్వ మిచ్ఛన్.”

ప్రత్యగాత్మను జ్యోతియనియు శారీరకాత్మ ప్రతిబింబ రూపమనియు జెప్పితిమి. జ్యోతియే రుక్మమని ప్రసిద్ధము. ఇదే ఆత్మ తేజము, ప్రకాశము, వీర్యము. శ్రుతియు :- “ప్రజాపతి స్తేజో వీర్యం రుక్మ” అనుచున్నది : (శత) ఇయ్యది శరీర పరిచ్ఛిన్నచుయ్యను తన యసంగ భావము వలన జ్యోతిర్మనముగు చిదాత్మవలె వ్యాపకమై యుండుటచే తత్సూచన “రుక్మవై సముద్రః” అని సముద్ర నామమున శ్రుతి కావించినది : ఏనాడు ప్రతిబింబరూప జీవాత్మ రుక్మరూప - రుక్మవర్ణ - ప్రత్యగాత్మను గుర్తించునో ఆనాడు దుఃఖైకాంతిక నివృత్తి యగును. ఈ శ్రుతిని జూడుదు :-

“సమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నోఽనీశయాశోపతిముహ్యమానః,
జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశం, ఆనమహిమాన, మితివీత శోకః.”

“యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణం,

కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం,

తదా విద్వాన్ పుణ్య పాపే విధూయ.

నిరంజనః పరమం సామ్యముపై తి.”

ఇంతకు జెప్పవచ్చిన దేమనగా :- ఆ వ్యాపకాత్మయే కేవల యోగమాయా ప్రభావమున చిదాత్మ - చిదంశ - చిదాభాస రూపముల బరిణతు డగును. ఈ మూటియందును చిదాత్మ యమృతము. ¹ చిదంశ, ప్రకృతి భావయుక్త మగుచు బ్రహ్మ ² (కనుకనే అమృతము బ్రహ్మయోని యనబడినది) చిదాభాస భూతభాగ సంస్పృష్టమగుచు శుక్రమ్ అగును. 1. జ్ఞాన ప్రధాన

మొకటి రెండవది క్రియా ప్రధానము. (కనుకనే “భామయన్ సర్వ భూతాని” అనుట) మూడవదగు చిదాభాస అర్థ ప్రధానము.

అధ్యాత్మము - మూఢాత్మ వివర్తములు.

1. (సూర్యః) చిదాత్మా: (విశ్వవ్యాపక షోడశి) విశ్వాత్మ (చిదాత్మ) అమృతం - జ్ఞానాత్మా, 2. (ఆతపః) ప్రత్యగాత్మా - శరీరావచ్ఛిన్నః - నిర్లేపః - పరమాత్మా - చిదంశ, బ్రహ్మ - కామాత్మా - (3) (ప్రతిబింబః) శారీరకాత్మా - పాప్య యుక్తః - స లేపః, జీవాత్మా - చిదాభాసః, శుక్రమ్ : కర్మాత్మా.

ఇంతవరకు అమృతబ్రహ్మ శుక్రముల కనేక వివర్తములు సూపబడినవి. వీనియందెందును షరత్పర విరోధము లేదు. విరోధాంశము బలమహిమ, అవిరోధాంశము రస మహిమ, రసబలములు రెండు నాత్మస్వరూప ధర్మములు. కనుక అన్నిటిని అన్నియుగను, అన్నిటిని వేర్వేరుగను జెప్పవచ్చును. ఈ యాధారముననే “సర్వే సర్వార్థవాచకా దాక్షీ పుత్రస్య పాణినేః” అని యాప్త వచన మున్నది. అన్నిటిని అవ్యయ - అక్షర - క్షర - మనః - ప్రాణ - వాక్ - అమృత - బ్రహ్మ - శుక్ర - జ్ఞానాత్మ - కామాత్మ - కర్మాత్మ - అని దేనితోనైన బిలువ వచ్చును. అటాకరూపము, ఇటాకరూపము నియతములుగ నుండును గదా !

సర్వసంగ్రహోత్పత్తిపరిలేఖ.

1. $\left\{ \begin{array}{ll} (1) & \text{పరాత్పరావచ్చిన్నం, పంచకళః, అవ్యయః,} \\ (2) & \text{.. పంచకళః అక్షరః} \\ (3) & \text{.. పంచక అత్మక్షరః} \end{array} \right\} \text{షోడిశీ-అమృతాత్మ} \quad (1)$
2. (4) షోడశీపురుషావచ్చిన్న పంచప్రకృతులు. వికారక్షరాత్మ. (2)
పంచప్రకృతి-బ్రహ్మాత్మా
3. (5) .. ప్రకృతివచ్చిన్న శుక్రత్రయము, వైకారిక్షరాత్మ. (3)
శుక్రత్రయము-కుక్రాత్మా

గీతయందలి యాత్మసంబంధముగ జెప్పవలసినది సంతే
పముగ జెప్పబడినది. సవిశేషాత్త నివర్తములందు అవ్యయా
క్షరాత్మరూప త్రిపురుషపురుషాత్మ కై కా త్తయే. గూఢోత్తా
యని పూర్వనిరూపణమువలన పాఠకు లెరుంగుదురు. ఇదియే
మన ప్రత్యేగాత్తయను ముఖ్యాత్మ. ఇయ్యది తనమిత్రమగు
శారీరకాత్తతో గూడియున్న యశ్వత్థము. జ్ఞాన (బ్రహ్మ) కర్త
భేదమున (1) బ్రహ్మశ్వత్థమనియు, (2) కర్మాశ్వత్థమనియు,
రెండు విధములు. (1) మహామాయావచ్చిన్న-పంచపుండీరా
త్మక-మహేశ్వరునితో (వ్యాపకచిదాత్మతో) బ్రహ్మశ్వత్థము
నకు సంబంధము. (2) యోగమాయావచ్చిన్న-పంచఖండాత్మక-
ప్రత్యేగాత్తయు క్తశారీరకాత్తతో కర్మాశ్వత్థమునకు సంబం
ధము. కర్తసంతానము-పరంపరయే కర్మాశ్వత్థము. ఈకర్త
సంతానబలమున జీవాత్మ చావబుట్టును, పుట్టిచచ్చును. బ్రహ్మ
శ్వత్థముతో నిత్యసంబంధమగు కర్మాశ్వత్థముతో సంబంధము
గల మహామాయి యీశ్వరుని ప్రకృతిరూపావిద్యయొక్క-

యాక్రమణమువలన నీజీవాత్తయందు పంచక్షేళములు, షడూర్ములు, షడవస్థలు, కర్మవిపాకాశయాదిదోషములు, సర్వపాపములువచ్చి ప్రవాహరూపమున బరిణతములగుచు పరస్పరమోతప్రోతములగుచుండును.

షోడశీపురుషాంతర్గతావ్యయునందు విద్య-కర్మ-యను రెండు ధాతువులున్నవి. ఆనందవిజ్ఞానమునః పర్వత్రయసమష్టివిద్యావ్యయుడు. (1) ఏలయన :- ఈయాత్మభాగము జ్యోతిఃప్రధానమగుచు అవిద్యాంధకారనాశము గావించు ముక్తిసాక్షి కనుక విద్య యందురు. (2) మనఃప్రాణవాక్సమష్టికర్మావ్యయుడు. ఈకర్మభాగము వీర్యప్రధానముగలదై సృష్టిసాక్షియగును. కనుక సృష్టిమయకర్మ ననుసరించి యాపర్వత్రయము కర్మయందురు. పరిగ్రహవశమున నాత్మయొక్క యీవిద్యాకర్మలు రెండును క్రమముగ సమ్యక్జ్ఞానము-అన్యథాజ్ఞానము-అజ్ఞానము; సుకర్మ-వికర్మ-అకర్మ-అని మూడేసి విధములగును. ఇందుః సమ్యక్జ్ఞానము-సుకర్మ-ఈరెండును శాంతిలక్షణ-ఆనందకారణములు. మిగిలిన నాల్గును, క్షోభలక్షణ-దుఃఖకారణములు. ఈవిధముగ పరిగ్రహవశమున సోపాధికాత్మయందు సంక్రమించిన దుఃఖమూలక దోషముల నివృత్తిగావించి విద్యాదిగుణాధానము గావించుటకే మనగీత ప్రవర్తిల్లినది. “గీతాశాస్త్ర మన్నియాత్మలను నిరూపించుచు అవ్యయాత్మను తన ప్రధానలక్ష్యముగా గొన్నదని నిష్కర్ష :-

ఇతి-శ్రీ.....ఆత్మవిద్యాప్రకరణమ్.

గీతా ప్రతిపాదిత బుద్ధి విద్యా.

గీతా శాస్త్రము విద్యాశాస్త్రము. విద్య 1. ఆత్మవిద్య 2. విశ్వవిద్య అని రెండు విధములు. ఇందు ఆత్మవిద్య - పురుషవిద్య, జ్ఞానవిద్య, సాంఖ్యసిద్ధ - జ్యోతిర్విద్య, పరవిద్య - బ్రహ్మవిద్య - ఇత్యాదిగా వ్యవహరింపబడును. ఇక విశ్వవిద్యయు : ప్రకృతివిద్య - కర్మవిద్య - యోగనిష్ఠ - పీఠ్యవిద్య - అపర విద్య ఇత్యాదిగా వ్యవహరింప బడును. కనుక గీత బ్రహ్మవిద్యయు యోగశాస్త్రము నగును. అందు : గీతా ప్రతిపాదితాత్మవిద్య పూర్వ ప్రకరణమున నిరూపింపబడినది.

ఇక రెండవదగు ప్రకృతివిద్య లేక కర్మవిద్యాపర పర్యాయక యోగవిద్య. ఇయ్యది : 1. జ్ఞానయోగము, 2. భక్తియోగము, 3. కర్మయోగము నని మూడు భాగములు. ఆత్మవిద్యయు అవ్య అక్షర క్షరభేదమున మూడు విధములే గదా !

సరి : పై జెప్పిన మూడుయోగ నిష్ఠలందేది గీతయందు నిరూపిత మైనది ? చూతము :— గీత యపూర్వ బుద్ధియోగ నిష్ఠ జెప్పునని స్పష్టమే. అయినచో బుద్ధియన నేమి? వాఙ్మయ ప్రకృతి; ఎట్లన :— పోడశ పురుషాత్మక పురుషుని బహిరంగ ప్రకృతి (1) ప్రాణ, (2) ఆప, (3) వాక్, (4) అన్న, (5) అన్నాద భేదమున నైదు విధములు. ఇందుండి క్రమముగ (1) స్వయంభూ, (2) పరమేష్ఠి, (3) సూర్య, (4) చంద్ర, (5) పృథివి అను ఐదవ పుర వికాసము అగును. ఇవియే అధ్యాత్మ

సంస్థాయందు : 1. అవ్యక్త, 2. మహాన్, 3. బుద్ధి, 4 మనః, (5) ప్రాణ నామములం బ్రసిద్ధములై నవి. ఈ స్థితిలో వాఙ్మయి యగు మూడవ ప్రకృతియే సూర్యరూపమై బుద్ధి యను పేర నొప్పుచున్నట్లు విశదపడును గదా !

సూర్యునకు బై నున్న స్వయంభూ పరమేష్ఠులం దమృత తత్త్వమును, క్రిందనున్న పృథివీ చంద్రులందు మృత్యు తత్త్వ మును ప్రధానములు. మధ్యస్థ సూర్యునందు రెంటి సంబంధము గలదు. “నివేశయన్ అమృతం మర్త్యం చ ” అని ఈవరకే తెలిసికొంటిమి. ఇందు 1. అమృతము జ్ఞానము, విద్య 2. మృత్యువు కర్మ - అవిద్య కనుక సౌరమగు బుద్ధియందును ఈ రెండు అనగా విద్యా విద్యలు కలవని తేలుచున్నది. ఈ విద్యా విద్యలురెండు నొక్కొక్కటి యారేసి భాగములు. 1. విద్య:- 1. జ్ఞానము, 2. ఐశ్వర్యము, 3. వైరాగ్యము, 4. ధర్మము (పీఠ్యము) 5. యశః, (6) శ్రీ : ఈ మొత్తమునకు భగవాను ప్రసేది. 2. అవిద్య :- 1. అవిద్య, 2. రాగద్వేషములు, 3. అస్మితా, 4. అభినివేశము, 5. అపయశము, 6. అలక్ష్మి. ఈ మొత్తమునకు మోహమని వ్యవహారము. ఇక :- భగ సంజ్ఞ కము లారింటియందు మొదటి నాల్గింటికిని, మోహ సంజ్ఞకము లారింటియందు మొదటి నాల్గింటికిని విద్యా విద్యామయుడగు సూర్యుడే వికాస భూమి. మిగిలిన యశము అపయశము చంద్ర సంబంధము కలవి. లక్ష్మి - అలక్ష్మి ఆపోమయ పర

మేష్ఠీ సంబంధము కలవి. అధ్యాత్మ క్రమము ననుసరించి లక్ష్మీ-
రూప కాంతికి - అలక్ష్మీకి : స్థూల శరీరముతోడను - యశము -
అపయశము - మనస్సుతోడను; భగ - మోహములకు బుద్ధితో
డను సంబంధమెరుంగవలయును. ఎట్లన :- బుద్ధి కుపాదానము
నూర్వడు, చంద్రుడు మనస్సునకు ప్రభవము. పరమేష్ఠియొక్క
ఆపన్నే “అద్భ్యుపృథివీ” అన్నట్లు పృథివిగా నై నది. స్థూలశరీర
ప్రభవము పృథివియే కదా ! ఈవిధముగ :- భగ మోహములు
4+4, 1+1, 1+1 క్రమమున భాగింప బడినవి: యశఃశ్రీల
విషయమున ధర్మజ్ఞానాదులు గలవారుగూడ నప యశోభాగు
లగుటయు, ఫలచిద్ర పూర్ణులుగూడ యశోభాగు లగుచుండు
టయు బ్రత్యక్షమే గదా !

ఈవిధముగ బుద్ధిభాగములు విద్యావిద్యాభేదమున నెని
మిదికాగా (‘అష్టేబుద్ధయః’ సాం. సూ.) భగసంబంధబుద్ధి
యోగనిష్ఠ ప్రత్యేకముగ నాల్గువిధములగును. గీత ఆత్మవిద్య
(బ్రహ్మవిద్య)తో నీనాలుగు బుద్ధియోగనిష్ఠలను నిరూపించును.

ఈశ్వరుని యోగమాయాప్రభావము చాల విచిత్రము!
దుఃఖము, అంధకారము, మాలిన్యము, అప్రయత్నముగ
అక్కరలేదని మొరయిడినను లభించును. సుఖము, ప్రకాశము,
నైర్మల్యము ప్రయత్నించినను, కోరినను లభించుటరుదు. ఏల
యన :- దానికి స్వభావముగ దోషానుగ్రహ మధికము. గుణము
నంతదయతో జూడదు. ఇందుకు (ప్రకృతికి) మూలము తమో
గుణము కనుక తన్మయవిశ్వము దోషభూయిష్టమగుట స్వభావ
సిద్ధముగదా !

ఈస్వాభావిక నియమానుసారము మనయందు అవి
ద్యాది క్లేశచతుష్టయము ఆక్రమించియుంట స్వాభావికము
కాగా, వానిం దొలగించుటకును, విద్యాచతుష్టయము వికసింప
జేయుటకును ప్రయాసపడవలసి యున్నది. ఏకారణమున బుద్ధి
యందేదోషమాక్రమించి దానిని మలినపరచునను విషయ
మునకు సమాధానమిచ్చుట మానవశక్తి కతీతమైనపనియైనను
("గహనాకర్మణోగతిః" "కార్యానుమేయానుధియైవమాయా"
అన్నట్లు స్వభావసిద్ధ - అనాదికర్మసంస్కారవాసనా పరంపరా
రూప కర్మాశ్చక్ర గుప్తచిత్రప్రభావమున స్వకీయసహజశాంతి
లక్షణానందరూప నిధానవిస్మృతినోంది యింద్రియములద్వారా
జడవిషయములం దానందమను భ్రాంతితో దారితప్పి తిరుగు
పాంథునివలె పునరావృత్తి గావింపుచు జీవాత్మవేదన బడుచున్న
దని మాత్రము చెప్పగలము. ఇట్టి వేదనామూలములగు నవి
ద్యాది దోషనివారణార్థము, చతుర్విధబుద్ధియోగములను గీత
సోపపత్తికముగ నిరూపించుచున్నది. ఇట్లు (1) ధర్మబుద్ధియో
గమువలన అభినివేశక్లేశమును, (2) జ్ఞానబుద్ధియోగమున
మోహరూప అవిద్యాక్లేశమును, (3) వైరాగ్యబుద్ధియోగ
మున రాగద్వేషరూపాసక్తి క్లేశమును, (4) ఐశ్వర్యబుద్ధియోగ
మున అస్మితాక్లేశమును, నివృత్తికాగా నాత్మావరణముతోలగి
శాంతిరూపపరమానందప్రాప్తి లభించును. ఈవిధముగ ఆత్మ
విద్యయం దవ్యయునివలె ప్రకృతివిద్యయందు లేదా బుద్ధి

విద్యాయందు గీత బుద్ధియోగమును ముఖ్యలక్ష్యముగా గొని యున్నది.

బుద్ధియోగస్వరూపము

ఏమిది? యిదివరకు ఆత్మతో బుద్ధికి యోగము లేకున్నదా? ఉన్నది. ఆత్మలేకుండు బుద్ధి క్షణమైనను స్వస్వ సూక్ష్మమున నుండుజాలదు. దానిక్రమమెట్లన :- (1) ఇంద్రియము లకు విషయములతో సంబంధముండును. ఆ ఇంద్రియక జ్ఞానమువలననే విషయసాక్షాత్కారము. ఇట్టివిషయ ప్రత్యక్ష భూతమగు నైంద్రియక జ్ఞానప్రతిష్ఠయు ప్రభవమును సర్వేంద్రియ మనోనామ ప్రసిద్ధప్రజ్ఞానాత్మాయను హృదయస్థమనస్సు. ఈమనోరూపమగు నుత్థమునుండి వెడలు నర్కలే ఇంద్రియములు. అనగా ఇంద్రియములు మనస్సుతో నిత్యసంబంధము లని ఫలితము. 1, 2 మనస్సు చంద్రునుండియు బుద్ధి సూర్యునుండియు జనించెనని యిదివరకే తెలిసికొంటిమి. ఈశ్వరసంస్థ యందు చంద్రుడు సూర్యప్రకాశముగొని ప్రకాశించునట్లే, జీవ సంస్థయందును బుద్ధి ప్రకాశముం గొనియే మనస్సు ప్రకాశించును. ఇక బుద్ధివలన నింద్రియద్వారములు మూతవడగా స్వపాపవస్థయందు పరిణతమైన మనస్సు, తన సాంసారికమానస విషయములందు గ్రీడించి, యాబుద్ధి మహానాత్మతో పురీతతి నాడిగోనికి బోయి జ్యోతిర్ఘనమగు నాత్మయందు లయము కాగా, స్వప్రకాశశూన్యమగు నామనస్సు సుమ ప్రవృత్తయందు

బరిణమించును. చివరకు మనస్సునకు బుద్ధితో ఘనిష్ఠసంబంధము కలదని ఫలితము. 2, 3 ఇక బుద్ధియందలి చిత్రప్రకాశమును దాని సొంతముకాదు. ఏలయన, వాక్ప్రకృతికమగుబుద్ధి స్వస్వరూపమున సర్వదా జడము. దీనియందు కర్తృత్వశక్తియున్నది. నిజమే ఎట్లు? పురుషాత్మయను చిదాత్మ నిష్ఠియుడు, శుద్ధవికాసరూపుడు నగును. ఈయన చిదంశంగొనియే బుద్ధియందు జ్ఞానజ్యోతి యుదయించును. “ప్రకృతిః కర్త్రీ పురుషస్తు పుష్కరపలాశవన్నిరేషః” అని సాంఖ్యులు. ఇట్టి స్థితిలో బుద్ధికాత్మతో యోగములేదని యెట్లనవచ్చును? కనుక అవశ్యముగ ఆత్మకు (మహదవచ్ఛిన్న-పురుషాత్మకు) బుద్ధితో సాత్మాత్సంబంధమున్నది. ఇట్లు చివరకు బుద్ధిద్వారా మనస్సుతోడను, దానిద్వారా ఇంద్రియములతోడను, తద్వారా విషయములతోడను సంబంధము కలగు. కనుకనే నేను చూచుచున్నాను. వినుచున్నాను. ఇత్యాది వ్యవహారము సంగతమగుచున్నది. ఈపారస్పరిక సంబంధము భగవంతుడిట్లు సూచించెను.

“ఇంద్రియాణి పరాజ్ఞానాః ఇంద్రియేభ్యః పరం మనః.

మనస్తస్తు పరా బుద్ధిః యో బుద్ధేః పరతస్తు నః.”

ఇట్టి స్థితిలో బ్రకృతిసిద్ధ బుద్ధియోగ ముండగా సీక్రొత్త యోగ మెట్టిది? “ప్రకృతిసిద్ధ యోగము విషమత్వ యోగము ఇది సమత్వ యోగమన్న”చో సర్వత్ర సమమగు నాత్మ

బ్రహ్మకు (“నిర్దోషం హి సమంబ్రహ్మ”) విషమత్వ మెట్లు? అందుకు గారణమేమి? సావధానముగ వినవలయును.

బ్రహ్మ (ఆత్మ) సమమే, దానితో బుద్ధ్యాదులకు విషమయోగమగుచున్నది. అందుకు గారణము ఆత్మకును, బుద్ధికిని మధ్యవచ్చు నవిద్యావరణమే. ఈవిషమయోగమే ఆత్మను మోహమగ్నము గావింపుచున్నది. ఈస్థితిని భగవంతు డీటునుచున్నాడు.

“ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి రస్యాధిష్ఠానముచ్యతే
ఏతైర్విమోహయత్యేష జ్ఞానమాపృత్యదేహినమ్.”

“అవిధినాకృతం అకృతం” అన్నట్లు విషమయోగ మయోగమే, అహితభోజన మభోజనమేకదా! అట్లే అయోగముగల బుద్ధియు బుద్ధికాదు, నామమాత్రమునకు యోగము. బుద్ధికలవందుము కాని నిజమునకది అయోగము. అదియబుద్ధి చూడుడు : “నాస్తిబుద్ధిరయ క్తస్య సచాయ క్తస్యభావనా” ఇంద్రియముల కృపవలనను, సాంస్కారిక కర్మల ప్రభావము వలనను, వచ్చుదోషములు. బుద్ధియొక్క నిజప్రతిభను నాశము గావింపుచు జ్ఞాన-విజ్ఞానములను రెంటి స్వరూపములను నష్టము గావించినవి. కనుక బుద్ధియోగవంచితులమై పోయితిమి. భగవంతు డేమనుచున్నాడో వినుడు.

“తస్మాత్సమింద్రియాజ్ఞాదౌ నియమ్యభరతర్షభ
పాపాన్యనం ప్రజహిహేయనం జ్ఞానవిజ్ఞాననాశనం
ధూమేనావ్రియతేవహ్నిః యదాదర్శమలేనచ

యచోల్పేనావృతోగర్భః తథాతేనేదమావృతమ్
 ఆవృతంజ్ఞానమేతేన జ్ఞానినో నిత్యవై రిజా
 కామరూపేణకౌంతేయ, దుష్పూరేణానలేనచ.”

ఆత్మతో బుద్ధియోగ మెప్పుడు నున్నది : యెట్లు ?
 విషమత్వమున : కనుక నది అయోగము. ఆత్మ నిత్య సమము.
 దానికి సమత్వ బుద్ధియోగము లేమిచే కథయంతయు తారు
 మార్చై అశాంతికి దుఃఖమునకు నాలవాల మగుచున్నది : బుద్ధి
 విషమత్వ మాగతుకము. దానికి కారణములు నాలు కనుక
 నివారణకును నుపాయములు నాల్గై. ఇక నీనాల్గుపాయములచేతను
 బుద్ధికి కలుగు నపాయము తొలగగా సహజ సిద్ధమగు బుద్ధి
 యోగము బుద్ధియోగ మగుచున్నది. ఇదియే కావలసినది.
 గీతోపదేశమందలి అపూర్వత యిదియే.

కాని దుఃఖము (విషమత) ప్రకృతివల్లనేగాని మనము
 తెచ్చిపెట్టుకొన్నది కాదు. మరి, తొలగించుకొనుట మాత్రము
 మన వశములోనిదా ? అవును. ఇందుకు మరల మనము ప్రకృ
 తినే శరణొండవలయును. అటుగాక ప్రకృతితో విరోధించి
 తమ కల్పిత కారణములను - ఉపాయములను ఆశ్రయించినచో
 ఫలముండదు సరిగదా దుఃఖ మధికమగును. ప్రకృతియందు
 దోషమున్నది, గుణము నున్నది. విషమ ప్రకృతియు ప్రకృతియే,
 సమ ప్రకృతియు ప్రకృతియే. విషమమును సమముతో దొల
 గింప వలయును. ప్రకృతికి ప్రకృతియే చికిత్స. “విషస్య విష
 మాషధం” కదా ! ముంటికి - ముల్లు, చీకటికి వెలుగు రెండును

ప్రకృతులే. అట్లే విషమ ప్రకృతి రూపములగు నవిద్యా దోషములను సమ విద్యా ప్రకృతి రూపములగు వైరాగ్యాది గుణములచే దొలగింపవలయును. తొలగించుట యననేమి? వెలుగు పుట్టగనే యంధకారము వలెను విద్యోదయమున నవిద్య అదియే లీనమగును.

కాని, నిజమే, మనము ప్రయత్నమునందు స్వతంత్రులమే. దుఃఖ నివృత్తికే కాదు, దుఃఖ నివృత్తికారణ ప్రకృతిని గూడ వశము గావించుకొనుటకు స్వతంత్రులము. మట్టిపాత్ర మాలిన్యముం బోగొట్టును; కాని బలప్రయోగము (తోముట) యవసరము. ఎంతసేపు? ఎంతగా దోమిన నంతగా శుభ్రత యేర్పడును. అది మీ బలప్రయోగముంబట్టి యుండునుగదా!

అట్లే ఆత్మ సంయమము, అహింస, సత్యము, బ్రహ్మచర్యము మొదలగు శాస్త్ర ప్రసిద్ధ గుణముల నెంతగా - శీఘ్రముగా గూర్చుకొన్న సిద్ధియు నంతగా సమీపించు చుండునని వేరుగ చెప్ప నేల? భగవంతుడు సూచించెను :-

“తత్త్వయం యోగ సంసిద్ధః కాలే నాత్మ వివిందతి.”

సమత్వ యోగోప లబ్ధి కెంతకాలము పట్టును? ఎంత బలము వ్యయపరుప వలెనన్నచో అది మన కర్మల నడుగవలసిన మాట. “పిండికొలది రొట్టె” వారి వారి కర్మగ్రంథి తారతమ్యము ననుసరించి యుండును. పరీక్షిత్తున కేడు దినములు పట్టెను. ఏండ్ల తరబడిగ వాచనము గావించు భాగవతాచార్యులకు రాగ ద్వేషము లెప్పటియట్లయుండుట చూచుచున్నాము

గదా! ఒక దినము చాలును, అనేక జన్మలును చాలక పోవచ్చును.

అయినను పెక్కు జన్మలందు బ్రయాసబడినగాని— ప్రయత్నమొనరించిన గాని సిద్ధి లభింపదనియే యనుకొందము. ఏలయన :— మాయమయము, దోష మూర్తియునగు విశ్వ మందు కుతర్కబద్ధుడు మొదట ప్రయత్నమే చేయడు. వేల కొకడు చేసినను, మోహజాల మతనిని లక్ష్యచ్యుతుని గావింప నెదుటకు వచ్చుచుండును. కనుక ప్రయత్నించువారిలో నొక డైనను గట్టెక్కగల ధన్యమూర్తి, భాగ్యవంతు డుండుట కష్టము.

“మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే.

యతతా మపి సిద్ధానాం కశ్చిన్నాం వేత్తి తత్త్వతః.

బహునాం జన్మ నామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే.

వాసుదేవః సర్వమితి స మహాత్మా నుదుర్లభః.

అనేక జన్మ సంచిధః తతో యాతి పరాం గతిం.” గీత.

“క్షరస్యధారా విశతా దురత్యయా దుర్గంపదస్త త్కవయో వదన్తి.”

అయినచో కేవల మీ భయము వలన నీ బుద్ధియోగ నిష్ఠాప్రాప్తి మార్గము విడుచుకొందుమా? ఎన్నటికి గాదు. రూపాయి దొరుకలేదని పావలా విడుచుకొందుమా? పెద్ద యుద్యోగము దొరుక లేదని పనిలేక కూర్చుండి కుటుంబమును కష్టములపాలు సేయుదుమా? “ఓహో! అనేక జన్మలు అనేక భయంకర ప్రతిబంధములు. ఇది మనకు శక్యము గాదు”

అనుకొనుట అకర్మణ్య వచనము. “శక్యమైచితవరకు తప్పక చేయుద” మనుకొనుట కర్మసీరుల యుద్ధోప. ఇదియే సిద్ధికి మూలద్వారము.

“నహి కల్యాణ కృత్కృత్ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి.

స్వల్ప మవ్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్.”

ఇంతకును జేలిన నిష్కర్మ యిది :- ఆత్మవిద్యయందు బుద్ధి సమభావమున యోగమొందుట బుద్ధియోగము. ఇది నాల్గవధములు. గీత ఆత్మవిద్యతో నీ నాల్గు బుద్ధియోగము లను ఉపదేశించు చున్నది. ఇక క్రమముగా వానిం గూర్చి తెలిసికొందము.

1. రాజర్షి విద్యామూలక వైరాగ్య బుద్ధియోగము :- రాగద్వేష లక్షణ క్లేశము వలన నుత్పన్నమగు శోకనివారణ గావించునది వైరాగ్య బుద్ధియోగము. తత్కారణ స్వరూప విజ్ఞానము గలిగించు ప్రక్రియ వైరాగ్యవిద్య. ఇది గీతయందు రాజర్షి విద్యయని పేరొందెను.

పూర్వజన్మకృత కర్మ సంస్కారవశమున నేదో యొక వర్ణమున జన్మింతుము. వ్యాప కాత్మకీది మొదటి పార తంత్ర్యము. ఆ సంస్కారముల వశముననే “అనిచ్ఛన్నపి వాస్తేయ బలాదివ నియోజితః” అన్నట్లు అనైచ్ఛిక దుఃఖభోగ ప్రవృత్తి కలుగుట రెండవ పరతంత్రత. తలిదండ్రుల శుక్ల, శోణితము లందు ఔపసాతిక చూపమున, కర్మవశమున, నుండుట గర్భా

శయతంత్ర నియంత్రితగుట యొక మహా పరతంత్రత. పుత్ర సంబంధమున దలిదండ్రుల సాంక్రామిక దోషముల కధికారి యగుట యొక దుఃఖకారణము. ప్రకృతి మండలమున గ్రూర గ్రహములున్న యవసరమున గర్భాశయ ప్రవేశము సేయవలసి వచ్చినపు డాయా గ్రహప్రాణములతో గూడి వాని వాని యను గ్రహ భాజను డగుచుండుటయు, తక్కువ పారతంత్ర్యము కాదు. ఏ దేశమున జన్మింతుమో యీ దేశముయొక్క అనుకూల ప్రతికూల పరిస్థితులుగూడ మనలను నిర్ణేపులుగా విడచి పెట్టవు. ఆర్థికపరిస్థితి ననుసరించియు, అభ్యాస పరిపాటియందలి లోపములం బట్టియు, తల్లి లే భుక్తములగు నాహారరసము నాభి నాశద్వారమున గర్భాశయ మందున్న మన పోషణకు కారణముకాగా తత్తద్గుణ దోషములంగు మన పాలు మన మనుభవింప వలసి యున్నది. ఈ విధముగ :- శుక్రదోష - శోణిత దోష - గ్రహదోష - జేశదోష - నాడీదోష - అన్నదోష - కర్మ దోష - శరీర దోషాది అనేక దోషప్రాకార పరివేష్టితుడగుజీవాత్మ కర్మ ఫలానుభవార్థము భూమియొ దవతరించుచున్నాడు. ఇక పిదప :- సహజసిద్ధ సాంస్కారిక కర్మ పారతంత్ర్య వశమున పూర్వోక్త దోషానుభవముగూడ తప్పనిసరి యగుచుండగా తన యింద్రియ దోషలక్షణ ప్రజ్ఞాపరాధమున మరియు మరియు నెన్నో దోషములను బ్రోవుసేయు చున్నాడు. మొదటి వానికే సమాప్తి లేదు. మరికొన్ని సంచితము లగుచున్నవి. ఈ విధముగ సంచితము లగు నవిద్యా దోషములును, వెనుకటి దోష

ములును జీవాత్మయొక్క జ్యోతిర్మయ విద్యాభాగమును సర్వదా ఆవృతము గావింపగా దుఃఖితు డగును. ఇంతకును మూలకారణ మేమి? అని యోచించినచో రాగ ద్వేషములను రెండు విద్యా విభూతులు మన యెదుటికి వచ్చును. చూతము:—

ఇంద్రియములద్వారా మనస్సుచే విషయములందు ప్రవృత్తులమగుటయు, నావిషయములందు గొన్నిటిని ద్వేషించుటయు, ఈ రెండు భావములును తత్తద్రూపమున మనమనస్సు నఖచితములగుటయు (అనగా మనస్సు తదాకారాకారితమగుట) మన కనుభవసిద్ధమే. అందును మిత్రునికంటె శత్రునే మన మనస్సున బాగుగా నంకితుడగును. ఏలయన :- శాస్త్రమునందు అనుకూలబంధనము రాగమనియు, ప్రతికూలబంధనము ద్వేషమనియు పరిభాషముఖ-సాముఖ్యసక్తికంటె పృష్ఠపార్శ్వసక్తి యధికముకదా! సర్వాదివిషకూరప్రాణులకు దూరముగా బరువెత్తెదము కాని వానితో మనోయోగము తప్పదు. కనుకనే చోరుని కెట్లున్నను చౌర్యోద్దేశ్యముగలవాని కెక్కువ శిక్ష విధింపబడును. మొత్తముపై నీరెండు నాసక్తి కారణములు లేదా ఆసక్తియే రాగ-ద్వేషభేదమున రెండు విధములు. ఎట్లయిన నొకటే.

ఉపలబ్ధివేదప్రభావమున దృశ్యాకారాకారిత మనోవృత్తియే సంస్కారము. ఇది మనసున వసించుటచే వాసనయని పిించుకొనును. ఈవాసనాసంస్కారమువలన “మరల మరల

తత్తద్వస్త్వనుభవము” కోరుదుము. వాసనవల్లనే స్మృతిజనించును. స్మృతియే, రాగాసక్తిరూపవిషయబంధనజనని. ఇక ఆసక్తి యెప్పుడు పుట్టునో చూతము. మనస్సున కనుభ్యానముండవలయును. అది లేనినా డిదియు నుండదు. అనుభ్యానము మనస్సునకు స్వతంత్రముగలేదు. ఏలయన అదియొకచో నొకక్షణమైననుండదు. “చంచలం హి మనఃకృష్ణపమాధిబలవద్బంధం” అన్నది మరువకూడదు. అది సంకల్పవికల్పాత్మకము, వృద్ధిక్షయములుగల చంద్రతత్త్వమునకు జెందినదియుగదా! కనుక దానికితోడుగ స్థితిలక్షణమును సారతత్త్వము నగు బుద్ధియుండవలయును. అప్పుడది చిరకాలముగ విషయచింతన సేయగలదు. స్నేహలక్షణమగు భాగవచ్ఛాంత్రసోమ ప్రధానాన్న తత్త్వనిర్మితమగు మనస్సు తన స్నేహగుణమున త్రేజోలక్షణబుద్ధియొక్క స్థిరతను గ్రహించి విషయములం దాసక్తము కాగలదు. ఈయనుభ్యానమే విషయసంగకారణము. అదిలేనినా డాసక్తియు నుండదు.

మనోబుద్ధులసాంగత్యము నిత్యము నుండునదే. ఈశ్రుతిం జూడుడు :-

“కతమతత్మేతి ? యోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేషుహృద్యం తర్జ్యోతిః పురుషః” (బృ. ఆ. 4/3/7) తద్వాతస్యైతత్ అతిచ్ఛందా అపహతపాప్మాభయంరూపమ్. తద్యదా, ప్రియయాత్రియాసం పరిష్యక్తోనబాహ్యంకించనవేద-నాంతరం, ఏవమేవాయంపురుషః (విజ్ఞానాత్తాచాక్షుషపురుషః) ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్యక్తః (బృ. ఆ. 4-3-21)

ఇట్లయినచో సర్వదా సర్వవిషయానక్తి యుండవలసి నదే కాని-అరుభవమున నట్లుండక కొన్ని విషయములం దధికము గను కొన్నింటియందు తక్కువగను, కొన్నిట మొనలేయుండ కుండ నుండుచున్నది. ఇందుకు హేతువు మనోబుద్ధులసంసక్తి తారణిమ్యమే యగును. అందువలన బుద్ధి రెండుభాగములుగ నెంచవచ్చును. (1) ఉపేక్ష. (2) అపేక్ష అని; - [1] బుద్ధి మనస్సున కధీనమైనచో నుపేక్షయు, మనస్సు బుద్ధి కధీనమైనచో నపేక్షయు నగును. ఇం దుపేక్షా బుద్ధి ఉత్థితాకాంక్ష (తనంత తాను బుట్టిన స్వభావేచ్ఛ - ఈశ్వరేచ్ఛ) కు జనని. [2] అపేక్షా బుద్ధి ఉత్థాప్యాకాంక్ష (మానసేచ్ఛ-జీవేచ్ఛ) కు జనని. ఉపేక్షా బుద్ధి కామానక్తముకాదు. నిలయన నందు చిరకాలాను ధ్యాన మునకు గావలసిన బుద్ధి మనోఽధీనమై యుండుటవలన స్థిరతా లక్షణమగు నా యనుధ్యాన కర్మ కసమర్థ మగును. కనుకనే, “సీవు నన్ను పేక్షించుచున్నావు” ఇత్యాదులు సంగతములగును. అపేక్షాబుద్ధి యందుకు వ్యతిరేకము. గనుక నానక్తి కారణమని వేరుగ జెప్పనక్కర లేదు.

తేజోలక్షణమగు నపేక్షాబుద్ధి స్వయముగ నసంగమగుట వలన విషయాకారాకారితము కాకపోయినను అందుకు గారణ మగు మనస్సు తోడుండుట వలన, సంస్కారముద్ర దృఢము (ఇది బుద్ధి మహిమ) గాబడుట కవకాశము కలదని యూహింప వలయును.

ఇదియునుగాక :-బుద్ధి భగ-క్షేత్రభేదమున లేదా విద్యా విద్యా భేదమున ద్వివిధముననుకొన్నమాట మరువరాదు. ఇచ్చటనొకవిషయము జ్ఞప్తి యంగుంచవలయును. ఏమన:-సంస్కారమును దృఢపరచు పుష్కలక్షేత్రరూపయగు నవిద్యకు జెందినది కనుక నవిద్యాబుద్ధియు క్రమనస్నే యాసక్తి విధిప్రాతయగును గాని, విద్యాబుద్ధియు క్రమచస్సందుకుపయోగపడదు. ఇందు వలన దేలునదేమనగా :-“అవిద్యాసహకృత మనస్సుయొక్క చికాలికవిషయచింతనమే అనుభ్యాసము. (1) లేదా ప్రజ్ఞానము నందు విజ్ఞానము సంక్లిష్టమగుటయే అనుభ్యాసము. (2) లేదా అవిద్యాసహపాపేతోబుద్ధిద్వారా మనస్సు ఇంద్రియద్వారమున) గావించిన విషయపరిగ్రహము నట్లే చిక్కాలముందుట యను భ్యాసము. ఇదే యాసక్తికి మూలజనకము. ఇదే సంగము. లేదా రాగము” అని.

ఇక ప్రస్తుతముం జూతము :-రాగము కామమూలకము. ద్వేషము క్రోధమూలకము. రెంటియందును మనోఽనుభ్యాస బ్యాయసక్తి కలదు :-ఒకదానియందు విషవను రెండవదాని యందు గ్రహింపను, ఒకదానియందు జ్ఞప్తి యంగుంచవలయు ననియు రెండవదానిని మరువవలయుననియు నాసక్తి సమానము ఇదియే యింతవరకు జెప్పిన రాగద్వేషములని భేదము నొందినది. ఈరెండు నాత్మవివాశకారణములను వేరుగ జెప్పు నక్కరలేదు. ఏలయన :-ఇవి రెండును క్షోభమూలములు.

అశాంతికావాసభూములు. (“అశాంతస్యకుతస్సుఖం”) జ్యోతి-
విద్యాలక్షణమగు నాత్మ నావరించి విషయపరతంత్రము గావిం-
చును. ఆసక్తి ప్రవేశించుటతోడనే ఆత్మయొక్క విద్యాభా-
గము నిర్బలమైపోవును. అది యాత్మవిద్యతో విద్యాబుద్ధియో-
గము గుదురనీయదు. దాని ప్రసన్నత నుండనీయదు. ఆసక్తి
మయబుద్ధిగలవాడెంతపండితుడైన నగుగాక నతని కింద్రియ
సంయమము శక్యముగాదు. అతని జపతపాదులన్నియు వ్యర్థ
ములు. ఈభగవద్వచనముం జూడుడు.

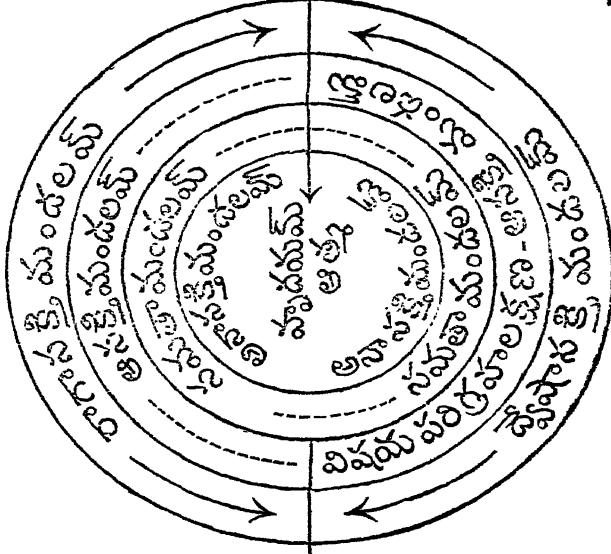
“యతతోహ్యపికౌంతేయ, పురుషస్యవిపశ్చితః

ఇంద్రియాణి ప్రమాదీని హరన్తి ప్రసభం మనః”

ఉపనిషత్తులందు దహరాకాశమనియు, దబ్రాకాశమ-
నియు జెప్పబడిన హృదయాకాశమునందలి దహరపుండరీక
మాత్మకు నియతమగు ప్రతిష్ఠాభూమిగ నున్నది. హృదయ
స్థానము పూర్ణప్రతిష్ఠాభావయుక్త మగుటవలనను, విషమత్వ
ప్రవేశమున కవకాశము లేనందువలనను, ఆత్మయందెన్నడు
నే విధముగను విషమత్వముండక సమత్వమే భాసించుచుండును.
ఇట్టి స్థితిలో, అపేక్షాబుద్ధి సహకృత మనస్సు మొదలగునవి
యా సక్తివశమున విషయరాగము గావించుచో ఆత్మకిరువై పు-
లను : కామక్రోధమూలక రాగద్వేషావరణ మండలములను
సృజించి దాని స్వరూపతిరోధానము గావించును. పిమ్మట
సంతయు ఖోభలక్షణమగు నశాంతి సామ్రాజ్యమే. ఈ పరిలేఖ
వంక జూడుడు.

యోగ భ్రంశము

రాగము.విషాదభూమి

సమత
యోగసిద్ధి

ఆత్మస్థానమ్
ప్రసాదభూమి

యోగ భ్రంశము

ద్వేషము.విషాదభూమి

ఇక : నీ మాసక్తిని తొలగించుటెట్లు? వైరాగ్యోదయము కావలయును. దానికి ప్రతిద్వంద్వి అదియే. అది లేనినా దెన్ని ప్రయత్నములు గావించినను వ్యర్థమే. బుద్ధిసహకృత మనస్సుచందది యుదయించుటతోడనే మాసక్తి దానంతసదే తొలగిపోవును. పోగా చట్టి వైరాగ్యోపేతబుద్ధి కాత్మవిద్యతో యోగమే వైరాగ్యబుద్ధియోగమగును. వైరాగ్యమే బుద్ధియోగము కాదు. బుద్ధికి (ఆత్మజ్ఞో) యోగ మిదివరకే స్వతస్సిద్ధమైయున్నది మున్నే చెలిసికొంటియిగదా! అట్టి స్వతస్సిద్ధ బుద్ధియోగ మాసక్తిరూపావరణమున నాత్మజ్యోతి వియుక్తమగుచు విషమతికు గారిణమైపోవుచున్నది. ఇక : ననాసక్తి రూప వైరాగ్యోదయమగుటతోటనే ఆవరణము తొలగును. అంతట సమత్త్వి లక్షణముగల యాత్మతో నదివరకే కూడి యుండు బుద్ధి, యాత్మజ్యోతి యోగమున ప్రసన్నభావము నొందును. కనుక వైరాగ్యబుద్ధియోగమనగా, వైరాగ్య హేతుక బుద్ధియోగమని తాత్పర్యముగా నెరుంగవలయును. బుద్ధియోగము సిద్ధము—వైరాగ్యము సాధ్యము. ఈ సాధ్యసిద్ధి కొరకు అనగా వైరాగ్యోదయము—కొరకు నేయే యుపాయముల నాశ్రయింపవలయునో—ఆ యా యుపాయ సంగ్రహమే వైరాగ్యవిద్య-ఇదే రాజర్షివిద్య. ఈ విద్యయందు ప్రధానముగా అనాసక్తిని భగవంతుడుపడేశించెను. వ్యక్తియొక్క వృత్తి-(వర్తన-వ్యవహారము) బట్టి దాని సిద్ధిని గుర్తించుకొనవలయును. (“దృష్టానుక్రమిక విషయవిత్పష్టస్యవశీకారసంజ్ఞా వైరాగ్యమ్”

యో! సూ) భగవంతుడు దీనిదిగ్భవన మిట్లు గావించు చున్నాడు :-

యోగస్తః కురుకర్మాణి సంగంత్యక్త్వాభసంజయః,
సిద్ధ్యసిద్ధ్యోఃసమోభూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే
ఇహైవతైర్జితఃసర్గః యేహంసాప్యేష్టితంమనః
నిర్దోషంహిసమంబ్రహ్మ తస్మాద్రహ్మణితేస్థితాః
సర్వభూతస్తమాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని
ఈక్షతేయోగయుతైర్తా సర్వత్రసమదర్శనః
ఆర్మోపమ్యేనసర్వత్ర, సమంవశ్యతియోచ్చన
సుఖం వాయదివాదుఃఖం, సయోగీపరమోమతః.

సయోగీపరమోమతః అనగా :-జ్ఞాన-విశ్వరూప-భక్తి-బుద్ధి-యోగులుకూడ యోగులేకాని వీరందరికంటె సమత్వలక్షణము గల యీవై రాగ్యబుద్ధియోగసిద్ధుడగు యోగియే సర్వశ్రేష్ఠుడని భగవన్మతము. ఇదియే “యేమేమతమిదం” ఇత్యాదిగా తన మతమని భగవంతుడు స్వయముగా నూచించెను. తక్కిన బుద్ధియోగము లితరుల మతములు వానిని సంస్కరించి బుద్ధియోగరూపమునిచ్చి, యాసంశుద్ధరూపమున గీతయందు పొందుపరచెను. ఇది భగవన్మతమగు రాజర్షి విద్యాసిద్ధవై రాగ్యబుద్ధియోగసంక్షేపము.

ఇతి వై రాగ్యబుద్ధియోగ సంక్షేపః.

(2) జ్ఞానబుద్ధియోగము :- రాగద్వేష రూపానక్తికి వైరాగ్యమువలె మోహమునకు ప్రతిద్వంద్విజ్ఞానము. దానినికు లీమోహము నవిద్యయన్నను, విజ్ఞానమర్యానంబట్టి దీనిని మోహమనుటయే తగును. ఎట్లన :- “అవిద్యాస్మితారాగద్వేషాభినివేశాః పంచక్లేశాః” అను సూత్రమందలి అవిద్యేతరములుకూడ నవిద్యలే యనుకొని యవిద్యను పృథగ్గ్రహణము జేయవలసినచో “మోహాస్మితారాగద్వేషాభినివేశాః పంచక్లేశాః” అనుటయే తగునుగదా !

మనబుద్ధియందు సంస్కారవశమునను, ప్రకృతి యను గ్రహమునను, మోహము సామ్రాజ్యము చేయుచుండును. ఇందువలన బుద్ధి ముగ్ధమగుటయు, సదసద్వివేకము నష్టమగును—పూర్వప్రకరణములందు, ఆత్మజ్ఞానకర్మమయమనియు, పాపానుగ్రహమున జ్ఞానము :- 1 సమ్యక్జ్ఞానము, 2 అన్యథాజ్ఞానము, 3 అజ్ఞానము అని మూడు విధములును, కర్మయు, 1 సుకర్మ, 2 వికర్మ, 3 అకర్మయని మూడు విధములు నగునని చెప్పబడినది.

(1) విశుద్ధజ్యోతి సమ్యక్జ్ఞానము :- దీని కుత్తేజకము లేదా ఉదయహేతువు. సుకర్మ అనగా నివృత్తిలక్షణ నిష్ఠామకర్మ-దీని ప్రభావమున నిరావరణశుద్ధరూప సమ్యక్జ్ఞానముదయింపగా నట్టివానినే జీవన్ముక్తి, విదేహముక్తి, ముక్తాత్మా యందురు. గీతాపరిభాషానుసారమితడు సిద్ధుడు.

ఈసిద్ధావస్థం గూర్చియే “బహునాం జన్మనామంతే
జ్ఞానవాన్మాంప్రపద్యతే” “జ్ఞానాన్ముక్తిః” “జ్ఞానాగ్నిసర్వ
కర్మాణి భస్మసాత్తురుత్తేజసః” “ఉదారాః సర్వవై తే జ్ఞానీ
త్వాత్మైవమేవతం” ఇత్యాది సిద్ధాంతములు ప్రసిద్ధములై
యున్నవి ;

(2) అన్యథాజ్ఞానము మలినజ్యోతిః.-ఇదే సాధ్యావస్థ.
ఈయవస్థయందున్న వ్యక్తిని గీత ఆరురుక్షు డనుచున్నది.

(3) ఆవరణమజ్ఞానము :- ఇది నష్టావస్థ-జ్ఞానాభావము
వేర జ్ఞానముకాదు. అజ్ఞానముచే ఆవరింపబడినజ్ఞాన మజ్ఞానము.
ఇదే మోహము. “అజ్ఞానేనావృతంజ్ఞానం తేనముహ్యన్తిజం
తవః” అని విశదమేకదా ! ఇందు జ్ఞానజ్యోతికి సంపూర్ణపరా
భవసిద్ధి కనుక నిది కలవానిని అచేతనః అనియెను. విశుద్ధతాకి
కులు ఆహారనిద్రాభయమైధునాది సాంసారికవిషయములే
పరమపురుషార్థములని యెంచునట్టి నష్టప్రాయములు నగువారిని
“సర్వజ్ఞానవిమూఢాన్స్తాన్ విద్ధి నష్టానచేతనః” అని భగవం
తుడు కఠినముగా దిట్టెను. ఇట్టివారికి శాస్త్రోపదేశము “అరణ్య
రుచితంకృతం శవశరీరముద్వర్జితం” అగును. ఈవిధముగ జ్ఞాన-
కర్మ తారతమ్యములవలన మూడవస్థలు సిద్ధించును.

- (1) 1. కుద్రజ్యోతి (కుద్రస త్వము)-సిద్ధావస్థ-(యం క్తయోగి)-ముక్తాత్మా
2. మలినజ్యోతి.(మలినసత్వము)-సాధ్యావస్థ-(యంతానయోగి)-ఆరురుక్షుడు
3. ఆవరణము. (కుద్రతమస్సు) లోకికావస్థ-(అయత్తుడు)-లక్ష్మ్యచ్యుతుడు.

- (2) 1. సమ్యగ్జ్ఞానమ్—సుకర్మ—చికిత్సితః—మోహోత్థంతికవివృత్తి
 2. అస్మదజ్ఞానమ్—వికర్మ—చికిత్స్యః. మోహోంశప్రవేశము.
 3. అజ్ఞానమ్—అకర్మ—అసాధ్యః. మోహోత్థంతికప్రవృత్తి.

ఈ మూడు జ్ఞానపర్వములనును, మూడు కర్మపర్వములను సంఘర్షణము జరుగుచుండుట మనకనుభవసిద్ధమే. ఎట్లన:- ఒకపుడు మంచియూహలు, నొకపుడు చెడ్డయూహలు నొకపుడు యేమీ దోచని మూఢాస్థితియు తత్తత్సమయానుకూల సుకర్మ వికర్మ అకర్మల యాచరణము గలుగుచుండు తెరుంగు దుముకదా! ఇట్టి సంఘర్షణ క్షోభకారణము. ఎట్లన, ఒక పదార్థమునం దిరువురు కాముకులై నపుడు పరస్పరము క్రోధోద్ధిపితులై కర్తవ్యాకర్తవ్య వివేకశూన్యులగుట చూచుచుండుము. అప్పుటి బుద్ధియొక్క స్తబ్ధవృత్తియే మోహము - సమ్మోహ ముందురు: “సంగాత్సంజాయతేకామః కామాత్క్రోధోభిజాయతే క్రోధాన్భవతిసంమోహః సంమోహోత్స్మృతి విభ్రమః స్మృతిభ్రంశా బృద్ధినాశః బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి” అని గీత: వ్యాసుడీ యవస్థనే ముగ్ధావస్థయనెను. “ముగ్ధేరసంపత్తిః పరిశేషాత్” (శా| సూ||) ఇందు జాగ్రత్సుమపుల- (విద్యా-విద్యల) యుభయధర్మ సమన్వయముండును. ఇదే చిత్తము (మనస్సు) యొక్క వైచిత్ర్యము. ఈ మోహమువలన బుద్ధియొక్క జ్ఞానభాగ మావృతమగును. చివరకు కర్తవ్యజ్ఞానము లేక క్షోభ నొందుచుండును. ఇందువలన పదేపదే లక్ష్యచ్యుతి కలుగుచుండును. ఇక నే నాడుజ్ఞానోదయమున నీ మోహనివృత్తియగునో

యా నాడు నిర్వేదమొందుచున్నాడు. భగవంతుని యీ వచనము జూడుడు.

“యదాతేమోహకలిలం బుద్ధిర్వ్యతితరిష్యతి.

తదాగస్తాసి విర్వేదం శ్రోతవ్యస్యశ్రుతస్యచ॥”

ఇట్లు మోహకేళమువలన నుత్పన్నమగు శోకనివృత్తికొరకు మోహ ప్రతిద్వంద్వీయగు జ్ఞానబుద్ధియోగము అనగా జ్ఞానహేతుక బుద్ధియోగ నుపేక్షితమై యున్నందున, తదుపాయాది సంగ్రహమే జ్ఞానవిద్య యనియు, నిందువలన సిద్ధావస్థ ప్రాప్తించును గనుక దీనినే సిద్ధవిద్య యనియు నందురు. వైరాగ్యవిద్యకు అనాసక్తి రహస్యమైనట్లు ఈ విద్యకు మూల రహస్యము అంతర్జ్యోతి. వైరాగ్యమువలన నాత్మయంద నాసక్తి భావముదయించునట్లు జ్ఞానమువలన నంతర్జ్యోతి యుదయించును.

జ్యోతిస్తత్త్వమంతర్బహిర్భేదమున రెండు విధములు. ఏతద్ జ్ఞానముకొరకు సూర్యచంద్రుల నెదుట బెట్టుకొనుడు. సూర్యుడు జ్యోతిర్ఘనుడు. చంద్రుడు జ్యోతిర్మయుడు. ఇద్దరియందు గొప్ప భేదముకలదు. సూర్యుడు నాల్గువైపులను లోపల వెలుపల బ్రకాశితుడగుచు స్వప్రకాశమున కితరాపేక్షలేక ముల్లోకముల బ్రకాశింపజేయును గనుక స్వజ్యోతి-అంతర్జ్యోతి యనబడును. చంద్రుడతిపుత్రుడు. ప్రాణవిజ్ఞానానుసారము అత్రిప్రాణము, పారదర్శకతా ప్రతిబంధకముచు ధామచ్ఛద పదార్థముల కుత్పాదమునై

యున్నది : * వాక్కు - ఆపః - అగ్నియను మూడు శుక్రములచే ధామచ్ఛదమగు విశ్వనిర్మాణమైనదని ఆత్మవిద్యాప్రకరణమున జెప్పియుంటిమి. ఈ మూడు శుక్రములును గ్రమముగ- అత్రి, భృగు-అంగిరః అని యందురు. ఇందు అంగిరోనామక అగ్ని శుక్రము, అగ్ని- యమ-ఆదిత్య-అని మూడువిధములు. భృగు నామక ఆపశ్శుక్రము ఆపః, వాయు, సోమ, అని మూడువిధములు, కాగా : అత్రినామక వాక్శుక్రము మూడు భాగములు గాక న+త్రి యను నిర్వచనానుసార మత్రియనబడును.

మరియు సౌరజ్యోతి నిది యారగించివేయును. ఎట్లన పారదర్శకతా ప్రతిబంధకప్రభావమువలన సీప్రాణ మేషదార్థమున బ్రధానముగ నుండునో దాని యావలివైపు రశ్ముల నడ్డుకొని యావలికి బోసీయరు. ఈప్రాణ మధికముగ నుండుట వలననే రజస్వల నాత్రేయి యందురు. ఇయ్యది తేజస్సును

* ప్రాణవిద్యయే వేదవిద్య. వేదములందీప్రాణముల గొప్పగొప్ప గంభీర రహస్యముల ప్రతిపాదనగలదు. ఇవి ముఖ్యముగ ఇదిజాతులగలవి. ఇవి యైదైదుగా రెండుతెగలు. ఇవి పరస్పర విరోధముగలవి (1) ఋషిప్రాణము:- మొదటి దియు ముఖ్యమును. దీని విరోధి రాక్షసప్రాణము. రుద్ధిరిశోషణ గావించి యేమగ వంటివానిని గూడ తెల్లని పీనుగవలె నిద్దముజేయుట దీనిపని. (2) పితృప్రాణము:- దీనికి విరోధి పితృప్రాణము. పితృయనగా మాంసము 'పితృతం-అంచతి' అని మాంసము హరించి యెముకలు మిగులుచుట దీనిపని. (3) దేవప్రాణము:- దీనికి విరోధి యసురప్రాణము. బుద్ధినాశము గావించుట దీనిపని. (4) మనుష్య ప్రాణము:- దీనికి విరోధి గంధర్వప్రాణము. మరణానంతరము జీవుని యవస్థయే యీ ప్రాణము. (5) గ్రామ్యపశుప్రాణము:- దీనికి విరోధి యారణ్యపశుప్రాణము. పీడి విచారణ వివరముగ మరియొకచో జూచుకొనవచ్చును. ప్రస్తుతమునకు జాలి నంత తెలిసికొనుట మంచిదని యీ మాత్రముదహరింపబడినది. —

హరించినవేయును. కనుక “అత్తీతి-అత్రి” అనియు నందురు. నల్లని చంద్రునియం దీప్రాణము ప్రధానముగా గలదు. ప్రకారాంతరమున నత్రి ప్రాణాగమనమున ధామచ్ఛదుడగు చంద్రుని నూపనిష్పత్తియైనది. కనుక సిత డత్రిపుత్రుడనుట న్యాయమే గదా! ఈయత్రి యనుగ్రహమున జంద్రునిలోనికివచ్చు సౌర ప్రకాశ మావలికిబోక ప్రతిఫలితమై మరల దిరిగిపోవుచున్నది: చంద్రుని ప్రకాశము సూర్యునిదే, కాని అంతర్ముఖము గాక బహిర్ముఖమై యున్నది. కనుక చంద్రుడు పరజ్యోతి-బహిర్జ్యోతి యనబడును.

ఆత్మజ్యోతి విషయమునగూడ ఈరెండు విభాగములనే తెలియనగును. ఇదియు ఆత్మ-ప్రకృతి యని రెండు విధములు. 1 ఆత్మజ్యోతి (అవ్యయజ్యోతి) అంతర్జ్యోతి యిదే జ్ఞానజ్యోతి. 2 ప్రకృతిజ్యోతి బహిర్జ్యోతి యిదే భూతజ్యోతి. సూర్యచంద్ర విద్యుత్తారకాగ్నియు లన్నిటికి నిందే యంతర్భావము. “తమేవ భాంతమనుభాతిసర్వం తస్యభాసాసర్వమిదం విభాతి.” అన్నట్లు జ్ఞానజ్యోతి భూతజ్యోతి మూలప్రతిష్ఠ యైనట్లే “పంచజ్యోతి రయం పురుషః” అన్నట్లు భూతజ్యోతి లేనిచో జ్ఞానజ్యోతియు స్వస్వరూపమున వికసిల్లదు. రెంటియందు నుపకారోపకారక సంబంధము కలదు.

సూర్యరూపభూతజ్యోతివలన బుద్ధియు, చంద్రరూప భూతజ్యోతివలన మనస్సును నిర్మితములగుటచే నధ్యాత్మసంస్థ యం దీరెంటిని భూతజ్యోతులనవచ్చును. వీనితో హృదయ

సము సంతర్జ్యోతిర్ఘనము నగు నవ్యయాత్మయొక్క సంబంధముండును. ఇక నీరెంటినుధ్య మోహనామక క్లేశ మద్వపడినచో సంతర్జ్యోతి యావృతమగుటయు, బుద్ధి కంతర్జ్యోతి ప్రకాశము లభింపమిచే కేవల భూతజ్యోతియొక్క చక్రమునం దగుల్కొని ఊభకు గారణమగుచున్నది. ఈస్థితిలో నవ్యయవిద్యయందు బుద్ధివిద్య నేయాటంకము లేకుండ యోగము గావింపవలయు నన్నచో మోహనివృత్తియే కావలయును గనుక సందుల కంతర్జ్యోతిర్లక్షణజ్ఞాన మవేక్షితమగును. అందువలన పై ననుకొన్న సిద్ధి లభించును. ఇదియే జ్ఞానబుద్ధియోగసంక్షేపస్వరూపము. ఇందు జ్ఞానము ప్రధానద్వారము. కనుక భగవంతుడీ జ్ఞానవిద్య-లేదా సిద్ధవిద్యయందు, జ్ఞానవిజ్ఞానలక్షణమగు సంతర్జ్యోతిస్వరూపమును, తత్ప్రప్రయోగములను విశేషించి వివరించెను. ఈ యోగసఫలతకు సంతృప్తియే గుర్తు. ఈతృప్తి 17 విధములు. వీని వికాసమున్నచోట నీసిద్ధి యున్నదని గ్రహింప నగును. అనగా జ్ఞానయోగనిష్ఠ కుదిరినదని యెంచవలయును.

ఇతి జ్ఞానబుద్ధియోగసంక్షేపః.

(3) ఐశ్వర్యబుద్ధియోగము :— ఆనందవిజ్ఞానగర్భితుడు, మనుష్రాణవాఙ్మయుడు, అక్షరక్షరులతో నిత్యసంబద్ధుడు, బహిరంగపంచప్రకృతి విశిష్టుడు, శుక్రత్రయావచ్ఛిన్నుడు నగు విశ్వమూర్తిపేరే ఈశ్వరుడు. ఇతని యీశతయే ఐశ్వర్యము. ఇది జ్ఞాన-కర్మ-అర్థ భేదములచే మూడు విధములుగ నున్నది.

ఈమూఁడై శ్వర్యములచే నతడన్నిటికి నీశితయై విశ్వమందంతటను విరాజిల్లుచున్నాడు. అతని మంశమే జీవాత్మ. ఇతనియందతని ధర్మములు స్వతఃసిద్ధములే యగును. జ్ఞానకర్మార్థము లీశ్వరతంత్రములుగ జెప్పిన వేదమున కుపవేదమగు నాయుర్వేద మాజీవుని మూడు కళలను కాల-కర్మ-అర్థములని పేర్కొన్నది. ఈచక్రముం జూడుడు.

స్థానములు :

1. జ్ఞానము—(కాలః) కాలచక్రమ్—శివః—మనః శిరోయంత్రము
2. క్రియా—(కర్మ) కర్మచక్రమ్—బ్రహ్మ—ప్రాణ హృదయయంత్రము
3. అర్థః—(అర్థః) అర్థచక్రమ్—విష్ణుః—వాక్ నాభియంత్రము

ఇట్లధ్యాత్మసంస్థ యం దీమూడు యంత్రములద్వారా సాక్షాదీశ్వరుని యీశ్వరతను దర్శించుచున్నాము.

ఈశ్వరప్రజాపతి జ్ఞానముచే సర్వజ్ఞుడును, క్రియచే సర్వశక్తియు, అర్థముచే సర్వవిత్ను అగుచు సర్వమూర్తి-పూర్ణమూర్తియై యున్నాడు. తదంశభూతుడగు జీవప్రజాపతియు, “పూర్ణమదః పూర్ణమిదం” “యదేవేహతదముత్రయదముత్రతదన్విహ” “యోఽసౌసోహమ్-యోఽహంసోఽసౌ” ఇత్యాద్యనుసారము. ఈశ్వరునికంటె నెందును దక్కువవాడు కాకున్నను, నేమో! ఆశ్చర్యము! అల్పజ్ఞుడు, అల్పశక్తి, అల్పవిత్ నై జ్ఞానక్రియార్థలోపములం బ్రదర్శించుకొనుచు నెన్నో ‘లేదు’ల మధ్య యర్థానుభావనమాచరించుచున్నాడు. దీనికిగాగణమేమి?

అస్మితయనునవిద్యయే యింకుకు గారణము. ఆత్మ యొక్క వాస్తవిక వికాసమునకు, నైశ్వర్యమునకు నడ్డమిదే. “స్మిజ్ - ఈషద్ధసనే,” అన్నట్లు వికాసమే స్మితభావము. వికసించిన పుష్పము, నవ్వుమొగము. స్మితభావము గలవి. ముకుళిత పుష్పము, అస్మితకగుర్తు. ఇది ప్రవేశింపగనే యాత్మవికాస మణిగిపోవును. శోకమునకు గారణమగును. మనస్సు వాడుదల వట్టి యశాంతిగలదిగ నుండును. ఇది తొలగుటకు దీనికి ప్రతి ద్వంద్వియగు నైశ్వర్యము బుద్ధియందుదయింప వలయును. తమ పాయ సంగ్రహమే యైశ్వర్యవిద్య లేదా రాజవిద్య - దీని మాలికరహస్య మిశ్వరానన్యత్వము. ఈశ్వరునకు మనకు మధ్య నీ యస్మితారూపావిద్యావరణము రాగా మన మన్ని యెడల దదంశభూతులమయ్యు నతని మరచెదము. ఇందుకు మన ప్రస్తుత చరిత్రయే యుదాహరణము (History) “మీ పూర్వులసభ్యులు, చెట్టును పుట్టను పూజించు విజ్ఞాన శూన్యులు.” ఇత్యాదులు మనకస్మితాభావ సమృద్ధింగూర్చి న్వహాప విస్మృతిం గలిగించినవి. ఫలితమనుభవమే కదా. మన పని గొఱ్ఱమందలో పెరిగిన సింగపుల్లి మాదిరియైనది. ఇక మన యైశ్వర్యమును మనము గుర్తింపవలయును. వెంటనే అస్మిత మాయమై నూతనబలము మనస్సునందు క్రియయందు నర్థమందు నావిర్భవించును-ఈశ్వరు డనంతఘనుడు. ఆ యనంత శక్తియందు భాగ స్వాములము కావలయునన్నచో “సాపరాసు

రక్తి రీశ్వరే” అన్నట్లు “పాసీయంబులు ద్రావుచు గుడుచుచు భాషింపుచు హాసలీలానిద్రాదులు చేయుచున్”

మచ్చితమద్గతప్రాణాః ఖోదయంతః పరస్పరం

కథయంతశ్చమాంసిత్యం తుష్యన్తిచరమన్తిచ.”—కావలయును.

క్రాంతవానిం జూడగనే శిశువు సంకోచభావముగ్గుడగును. తనవానిం జూడగనే ఆయస్మిత విడచి వికాసభావ పూర్ణుడగును. అట్లే అస్మితమన బుద్ధికి విజాతీయము. కనుక దానివలన వచ్చు సంకోచభావ రూపాస్మిత సజాతీయేశ్వర బంధుసంసర్గమున దొలగి యైశ్వర్యసిద్ధి యగును కనుకనే భగవంతుడీ యైశ్వర్యవిద్యాపరపర్యాయక రాజవిద్యయందు స్రుథానముగ జ్ఞానవిజ్ఞానయ్యక్తయు, ఉపాసనాలక్షణయు నగు నీశ్వరానన్యభక్తి ప్రతిపాదన విశేషించి కావించెను. దీనికి ఫలము అవర - పరలక్షణావ్యయస్వారమున నైష్కర్మ్యము సిద్ధించుటయే.

అవ్యయ పురుషుడు విద్యా - కామ - కర్మభేదమున మూడు విధములు. (1) ఆనందవిజ్ఞానములు విద్యావ్యయుడు లేదా పరావ్యయుడు. (2) ప్రాణవాక్కులు. కర్మావ్యయుడు, లేదా అవరావ్యయుడు ఈ రెంటినడుమ శోన్వినసీయస నామకమన * స్సున్నది. ఇదియే కామాత్మ. దీనికా యిరువురితోడను

* మనస్తత్త్వము నాల్గు భాగములు : ఆనందాధ్యాత్మసంస్థయందు వేర్వేరు నామరూపములకలి నాల్గు మనస్సులున్నవి. (1) సుఖదుఃఖముల సమభవించు నదియు, నియతవిషయమున నింద్రియకోటియం దంతర్భూతమగు సంవేదనీయ

సంబంధముకలగు. ఇది యవరావ్యయుని వైపైనచో సంసారము. పరావ్యయుని వైపైనచో ముక్తి. తనచోటియందే తానున్నచో రెంటి సమన్వయము. ఇట్లు పర-అవర-మనోభేదములచే నవ్యయుడు మూడు భాగములు కాగా నీయాధారముగొని ప్రాచీనుల, జ్ఞాన-భక్తి-కర్మయోగములు వెలసినవి. సాంసారికకర్మ లిష్టతకర్మయోగము (1) దీనికిసాక్షి ప్రాణవాజ్మ్య

మనస్సు మొదటిది. దీనినినే ఇంద్రియమనస్సనియు నందురు. “మనఃషష్ఠానీంద్రియాః” అని యధర్వవేద మన్నది దీనిగూర్చియే. వాక్పాణవక్షిశ్లోత్రం మనః అనుదానిలోనిది వేదనీయమనన్నే. దీనిని బహిర్మనస్సందుము.

(2) పూర్వోక్తసర్వేంద్రియసంచాలకమగునదియు, సర్వేంద్రియ (మనస్సు) అనబడునదియు, ఇంద్రియము కామంకుటదే అనింద్రియము. అతీంద్రియము నగు నది రెండవమనస్సు ఇదే ప్రజ్ఞానమందురు. దీనిని సంకర్మనస్సని వ్యవహరింతుము.

(3) మనస్సు మహదాత్మకము. దీనినే-చిత్తము ; మహత్త్వ-సత్త్వగుణము. ఇత్యాదిగాబిలుతురు. చంద్రస్థానీయప్రజ్ఞానమనస్సు స్వస్వరూపమున ఘోరకృష్టము. సూర్యస్థానీయవిజ్ఞాన (బుద్ధి) మున నయ్యది ప్రకాశితమగునుగదా : యిక నీవిజ్ఞాన ప్రజ్ఞానములకు సంబంధము గూర్చునది యీమూడవదగు చిత్తాఖ్యసత్వమనస్సు.

(4) దీనికివి మిగిలిన యన్నిటికిని అలంబనమగునది యవ్యయమనస్సు ఇదే శోవసీయన మనస్సు. దీనినే చిదాత్మ-చిన్మనస్సు-శోవసీయసబ్రహ్మఇత్యాదిగా వ్యవహరింతురు. మొదటి మూడును కరణరూపములు. ఇదియొకటియు నాత్మరూపము. దీనిపై సంకల్పితి బహిష్కృతి యని రెండు చితులగును. ఆనందవిజ్ఞానముల చితి యంతల్పితి. ప్రాణవాక్కులచితి బహిష్కృతి. అంతల్పితి రూపావ్యయుడే పరుడు. ముక్తిసాక్షి జ్ఞానాత్మయును. బహిష్కృతి రూపావ్యయుడే అవరావ్యయుడు. ఇతడే సృష్టిసాక్షి. కర్మాత్మ ఈయరువురి మధ్యనున్న - ఉభయధర్మావచ్చిన్నమనన్నే కామాత్మా. ఇందు ప్రకృతమున నీశ్వరోపాసనయందు చిదాత్మనామక మనస్సునే నిర్దము గావించవలయును. ఇదే చయనాదిస్తాతయగుచు, శాంతికి గారణమై యున్నది. ఇది లేనినా దదేతనబలనిర్మాణమున నశాంతి వుట్టును.

యుడగు నవరావ్యయుడు. (2) సర్వకర్మపరిత్యాగలక్షణ నన్యాసానుగమనము జ్ఞానయోగము. దీనికీసాక్షి అనందవిజ్ఞానమయపరావ్యయుడు. (3) ఈశ్వరుని నిమిత్తముగా నన్నికర్మలుజేయుచు నుండుట భక్తియోగము, లేదా యుపాసన. దీనికీసాక్షి మధ్యస్థమగు నవ్యయమనస్సు. ఇందు పరావ్యయుని జ్ఞానయోగమును, అవరావ్యయుని కర్మభాగమును గలసియుండును. ఒకవంక కర్మవేరొకవంక నీశ్వరానుభ్యాసలక్షణజ్ఞానము : ఇట్లు పర-అవర (జ్ఞాన+కర్మ) భాగములు కలదగుటచే నిది భక్తియైవది. ఇంద్రియమనస్సులు ప్రజ్ఞానమనస్సుతో సమన్వయముజేయుచు, ప్రకారాంతరముగ :- ఇంద్రియసంయమలక్షణానుస్థానము గావించుచు, చిత్తముద్వారా యాత్మ నీపరావరలక్షణభక్తిరూపమనస్సుతో యుక్తముగ జేయుటయే భక్తియోగము. ఇదే భక్తినిష్ఠయొక్క సిద్ధి-కర్మచేయును కాని యాత్మార్థము లేదా యీశ్వార్థము. కనుకనే యాకర్మ కర్మయయ్యును నైష్కర్మ్యకోటికి జేరిస్తావును. ఈయోగసిద్ధి సూచకముగ “ఇది యంతయు భగవదిచ్ఛ” యను నక్షరములు వినిపించుచుండును. కర్మసిద్ధియందు హర్షము, అసిద్ధియందు క్రోధయు గన్పట్టదు. ఇదే నైష్కర్మ్యసిద్ధి.

ఇత్యైశ్వర్యబుద్ధియోగసంక్షేపః.

(4) ధర్మబుద్ధియోగము :—ప్రవృత్తిమూలకములగు జ్ఞానకర్మలు మన యంతర్జగన్నిర్మాణమునకు గారణములు. విజ్ఞానసిద్ధాంతము ననుసరించి మనము యోచించునదియు చూచునదియు మనము నిర్మాణము గావించినదే. సూర్యచంద్రులు, ఆకాశగ్రహనక్షత్ర పశు పక్షి క్రిమికీట మనుష్యాది జడ చేతనము లెల్లను మనము సృజించినవే. ప్రతివ్యక్తియు దాను నిర్మించిన పదార్థములనే తాను చూడనేర్చును, అట్లు చూచుచున్నది. కొందర కిది యెక్కడిమాట, సూర్యాదులు మన రచనలోనివా? వట్టిదనుకొందురు - చూతము.

జగత్తు అంతర్జగత్తనియు బహిర్జగత్తనియు రెండువిధములు. ప్రతివ్యక్తిని అంతర్జగత్తు సర్వధాభిన్నము నియతమునై యున్నది. బహిర్జగత్తందరకు నొకటే. జ్ఞానవ్యాప్తిపర్యంత మంతర్జగత్తు. దీనియందనేక పదార్థములున్నవి. ఈ విధముగ బ్రతివ్యక్తి జ్ఞాన జగత్తును సర్వధా స్వతంత్రము, ఒక వ్యక్తియొక్క అంతర్జగత్తును మరొకవ్యక్తికి జూడశక్యముకాదు. మీ మనసునందలి సంస్కారములు నాకును నా యందలి సంస్కారములు మీకును తెలియవుగదా ! ఎవరి జ్ఞానధరాతలమునకు వచ్చిన వస్తువులను వారువారెరుంగనేర్తురు.

ఇట్లే : యీశ్వరుని జ్ఞానవ్యాప్తిగలంతవరకు నతని యంతర్జగత్తు. అదియే యీ విశ్వము, సూర్యచంద్రాదు లా జ్ఞానమండలములోనివి.

సరి : యికమనలో మన మొకరి యంతర్జగత్తు నొక రెరుంగజాలనపు డీశ్వరుని జ్ఞానజగత్తును, అందలి పదార్థములగు సూర్యులను, ఎట్లు చూడగలము? కనుక ఈ ప్రత్యక్ష విజ్ఞానమున దేలినదేమన :-మనము నిర్మించుకొన్నదానినే మనము చూచుచున్నామనియే గదా! ఇక : మన యంతర్జగత్తును బట్టి ఈశ్వరుని యంతర్జగత్తును బహిర్జగత్తే, మరియు, యన్యవ్యక్తుల యంతర్జగత్తును బహిర్జగత్తే.

బహిర్జగదాధారమున మన యంతర్జగత్తున్నిర్మాణము జరుగుచున్నదనియు అదియే మనదృష్టికి విషయమనియు ననుమాట యదార్థమేకాని దీనిపై వైజ్ఞానికుల యభిప్రాయమిది: “ఈశ్వరీయ జగత్తునందలి సూర్యుడు పృథివికంటె పదమూడువేల రెట్లు పెద్దవాడుగదా! అంత పెద్దసూర్యుని మన మెన్నడైన జూతుమా? అసంభవము, - అయినచో ఈశ్వరనిర్మిత సూర్యుని జూచుచున్నామను అభిమానము (గర్వము) మనకెందుకు? తక్కిన యీశ్వరనిర్మిత పదార్థ విషయము నింతేయని యెరుంగవలయును. ఇక వాస్తవ మేమన :-సూర్యప్రతిబింబ భావముతో చక్షుఃపటలమునకు సంబంధము కలదు. కన్ను గ్రహించు సూర్యప్రతిబింబ మా పెద్దసూర్యునికంటె సర్వథా అపూర్వ తత్త్వము. ఈ యాకారజనకము కేవలము కన్ను. దానిద్వారా ప్రతిబింబితుడగు సూర్యునకు ప్రజ్ఞాన మనస్సుతో సంబంధము. కంటిచే నిర్మితుడై ప్రజ్ఞానమనస్సున కెక్కిన యీతడే సాంస్కారిక సూర్యుడు; సంస్కారజనకులము మనము. కనుక సాంస్కారిక సూర్యజనకులము మనమే. అతనినే మనము చూచు

చున్నాము. ఏ వస్తువునకు సంస్కార రూపమున నంతఃపటలముం గూర్చి యాగతిలేదో, అనగా : మన మనస్సే వస్తువును నిర్మించదో దాని జ్ఞానము మనకుండదు. దానిని మనము చూడజాలము. ఇందువలననే 'తనచావు జగత్ప్రళయము' అనుకీం వదంతి యేర్పడినది"

ఈ సాంస్కారిక జగత్తు జ్ఞాన కర్మభేదమున రెండు విధములు. మనము కర్మచేయక యూరక కూర్చుండి ఏమేమో నూతన కల్పనలం గావించుచుందుము. ఇవి వ్యర్థముగబోవు. వీని సంస్కారము మనస్సుపై నంకితమగును. దీనినే జ్ఞానజనిత సంస్కారమని యందురు. శాస్త్రములందు దీనిని భావన యనిరి. కర్మజేయుటచే గూడ నిసుకపై బాదముంచిన చిహ్న మేర్పడునట్లు సంస్కారమేర్పడును. దీనిని వాసన యందురు. ఈ భావనా వాసనా సంస్కారపుంజమే మన యంతర్జగత్తు. ఈ సంస్కారముల కాధారభూమి బాహ్యజగత్పదార్థములనుట కేమియు బాధలేదు. ఎట్లన : మన జ్ఞానజగత్తున నొక యిల్లు తోట మొదలగు పదార్థములను సృజించి పిమ్మట నాప్రకారముగనే ఈశ్వరీయములగు బహిర్జగత్పదార్థముల యాధారమున నాయాపదార్థములను మనము జ్ఞానమున నిర్మించుకొన్న పదార్థములతో పోల్చి హేచ్చుతగ్గులకు సహింపక సరిగా సృష్టి గావించుకొనుచున్నాము. ప్రాకృతికములుగాని యిట్టిపదార్థములన్నిటియందును జీవేశ్వరుల యుభయశిల్పసమన్వయ ముండును. ఇట్టి ద్వైతభావన చేరే యభినివేశము.

ఇది చేసితిమి - అది చేయవలయును - ఇదినాది. అది నా తోట - ఇది నాయిల్లు ఇత్యాద్యావేశము లన్నియు నభిని వేశమున కుదాహరణములు.

వస్తువుః ఈశ్వరీయ జగత్తున కెదుట మనమెంత? మన యంతర్జగత్తెంతటిది? ఏ మనోబుద్ధింద్రియముల బలమున మనము మన యంతర్జగ నిర్మాణము గావించుచున్నామో ఆయా కరణము (సాధనము) లన్నియు ఈశ్వరీయ సూర్యచంద్రాగ్ని వాయ్వింద్ర భాస్వరసోమ దిక్సోమముల ప్రత్యంశలై యున్నవి. మనమనుకొను శరీరములు, మనవారనుకొను పుత్రాదుల శరీరములు శుక్రశోణితముల మూలభూతములగు నీశ్వరీయ-ఓషధివనస్పతుల-లేదా పార్థివప్రత్యంశ మాత్రములేగదా! అధ్యాత్మసంస్థయాదలి ప్రతి షరమాణువును ఈశ్వరవిభూతియే కాక మరేమి? ఇక మనమెంత? మన యంతర్జగత్తు, సంస్కారములు ఏపాటివి? ఈయభినివేశమున కేమైన విలువగలదా?

ఇదే యభినివేశము మనల నీశ్వరభిన్నులను గావించి “వస్తుధై వకుటుంబకమ్.” అను నతని విభూతిలేకుండ జేసివైచి నది. దీనికి స్వరూపమునిచ్చు సంస్కారములకు తల్లి ప్రవృత్తి. “వాడు వేరు, నేను వేరుగానున్న బాగుండును. ఇది నాకున్నచో మంచిది.” ఇత్యాదు లీప్రవృత్తికి ఉదాహరణములు. ఇదే బంధనమూలము. ఇక దీనికి విచారితభావము నివృత్తి. అనా వేశము-దీనితో కర్మ చేసినచు సంస్కారోదయముకాదు. దీని

కెన్నో దృష్టాంతము లీయవచ్చును. మనమెన్నో చూతుము. చిందుము చేయుదుము కాని, సంస్కారము మాత్ర మాత్మ కంటదు. న్యాయాధీశులు, న్యాయవాదులు, ఎంతో యోచన పూర్వకముగానూడ నెన్నియో తీర్పులు చేయుదురు. అభియోగములను విచారింతురు. కాని తత్తత్సంస్కారములు వారి కంటవుకదా! కర్మ ప్రధానముకాదు. ఉద్దేశ్యము ప్రధానమని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇంతకు మూలరహస్య ముద్దేశ్యము. కామనామయ సంస్కారము. ఇదే బంధకారణమని యెరింగియు; “మేమిట్లే యుందుము-ఏమి నష్టము?” “మీధర్మపన్నములు మాకక్కర లేదు.” అని ప్రవర్తించుటయే అభినివేశమని స్పష్టమే. ఇది మహాభయావహమని శాస్త్రము చెప్పును. “నతుప్రతినివిష్ట మూర్ఖజనచిత్తమారాధయేత్త”ని భర్తృహరి యిట్టివారి కొక పదిళ్లొకములు సమర్పించుకొనెను. ఈయభినివేశ చికిత్స యసంభవమనియే సాధారణముగ జెప్పుదురు.

కాని, గీతాశాస్త్రము ధర్మబుద్ధియోగముద్వారా దీనికి చికిత్స నూచించి సర్వశాస్త్రమూర్ధన్య మనిపించుకొనెను. ఈశ్వరీయప్రాకృతిక నియమసంఘమే ధర్మము. అనగా ప్రాకృతికకర్మ పేరే ధర్మము. దీనికి విరుద్ధముగ నడచుట యధర్మము. అధర్మసంస్కార మభినివేశజనని. “మన మీశ్వరాంశలము, ఈశ్వరరూపులము, మనకై యేమియు జేయము. అంతయు

నతడే చేయుచున్నాడు. చేయుచుచున్నాడు.” అనుటయే ధర్మము. ‘మనంతవారము మనమే’ యను నహంకృతి యధర్మము. మొదటిదానివలన నివృత్తి యుదయించును. రెండవ దానివలన ప్రవృత్తి యుదయించును. అందు సంస్కారాభావము. ఇందు సంస్కారబంధము. అట్టి యాధర్మోదయమెట్లు? ఎప్పుడుదయించునను ప్రశ్నలకు సమాధానమే ధర్మవిద్య-ఆర్షవిద్య యందురు. దీని మూలికరహస్యము నివృత్తికర్మ. అదే ప్రాకృతికము, సహజము-ధర్మమునై యున్నది. ద్వంద్వములందు బూర్ణప్రసన్నత-స్వాభావిక సాత్విక కర్మప్రవృత్తి. ఏతద్యోగసిద్ధి సూచకములు.

ఇచట శంక :—“సంస్కారజనకములగు కర్మలను త్యజించి న-చోసుఖముగాదా?” ఈయూధారముచనే ప్రాచీనులు సర్వకర్మ పరిత్యాగలక్షణ సన్యాసముపాదేయమచుకొనిరి. ఈ ప్రశ్నను మూఱోచ్ఛేదము గావింపుచు భగవంతు డిట్లనుచున్నాడు.

“నకర్మజామనారంభా నైష్కర్మ్యం పురుషోక్షుతే
నచసన్న్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి.”

ఇట్లునుటకు హేతువు స్పష్టమే, ఎట్లన :-ఆత్మకు జ్ఞానమువలె గర్మయు స్వరూపధర్మమే కనుక కర్మ విడచుట యాత్మ నాశనము నేయుటయే యగును. మంచిది: ఆత్మకు నాశముగలదా? అదియవినాశి, అనుచ్ఛిత్తిధర్మ గదా, అనగా జీవరకు దీనివగు జ్ఞానకర్మలు రెండు నవినాశులనియే

గదా! జ్ఞాన మాతృకు వేరుగానట్లే కర్మయు వేరుగాదు. ఇక “మేమంతయు విడచితిమి. మాకు గర్మతో సంబంధములేదు. మేము వీతరాగులము సన్యాసుల” మనుచు గొందఱు ప్రజలను మోసగించుట మహాపాతకముకాదా? వారి యింద్రియములు పనినేయుటలేదా, వారు తినరా? వారు కర్మవిడుచుటననేమి? వాఙ్మాత్రమేనా? మానసచాపము మరింత భయావహముకదా? ఈభగవద్వచనముం జూడుడు.

కర్మేంద్రియాణి సంయమ్య యతస్తేషునసాస్మరన్
ఇంద్రియార్థాన్ విమూఢాత్మా మిధ్యాచారస్సకచ్యతే.

వేరునకు సన్యాసులు, కర్మలందు గృహస్థులను మించుచున్నారు. వాహనములు, నేవకులు, ఊరేగింపులు, ఉత్సవములు, శరీరమున జూదిపూత-తలబోడి ఇదియే సన్యాసమా? దీనినుండియేనా ముక్తి నాశించుట? అజ్ఞానము! భ్రమ!

కర్మ విడువ నలవిగాదు. విడువదు. కనుక జేయుచుండియు సంస్కారమంటని మార్గము జూచుకొనవలయును. ఈశ్రుతిం జూడుడు.

కుర్వన్నేవేహకర్మాణి జిజీవిషేచ్ఛతంసమాః
ఏవం త్వయినాన్యథేతోస్తిన కర్మలిప్యతేనరే భగవంతుడును,
“యత్త్వింద్రియాణి మనసా వి యమ్యారభతేఽర్జున
కర్మేంద్రియైః కర్మయోగ మనత్తః సవిశిష్యతే.

మన్వాదులు “ప్రవృత్తంచనివృత్తంచ ద్వివిధం కర్మ వైదికమ్.” ఇత్యాదిగా కర్మ రెండుగా భాగించిరి. ఇందు

ప్రవృత్తి కర్మ సంస్కారముద్వారా యభినివేశజనకమై యున్నది. ఆప్రవృత్తి వదలినచో కర్మ నివృత్తికర్మయై ఇండుప గింజల గంధమువలె సాంస్కృతికమలనాశము గావించి తాను గూడ లీనమగును. ఈకర్మల విషయమున గుణత్రయపరీక్షో పూర్వకముగ భగవంతుడెంతయో విచారణ గావించి యున్నాడు. ఆపరీక్ష కర్మనివేకమున కెంతయో యవసరము.

ఇది ధర్మబుద్ధియోగము.

గీతాప్రతిపాదిత విద్యా-యోగ-పరిశిష్టవిచారణ

ఇంతవరకు గావించిన విచారణ సారాంశమిది :- గీతా ప్రతిపాదితబుద్ధియోగము వైరాగ్య - జ్ఞాన - ఐశ్వర్య - ధర్మభేదమున నాల్గుభాగములు. ఈనాల్గుయోగముల ప్రాప్త్యపాయములం జెప్పు విద్యలు నాలుగు : (1) వైరాగ్యవిద్య - యిదే రాజవిద్య. దీని యభ్యాసమున బుద్ధినుండి రాగద్వేషమూలాసక్తి నివృత్తినొందగా వైరాగ్యబుద్ధియోగోదయమగును. (2) జ్ఞానవిద్య - ఇదే సిద్ధవిద్య - దీని పరిజ్ఞానమువలన బుద్ధినుండి యవిద్యామూలకమోహము నివృత్తినొందగా, జ్ఞానబుద్ధియోగోదయమగును. (3) ఐశ్వర్యవిద్య - ఇదే రాజవిద్య దీని యనన్యతవలన సస్మితామూలకా నైశ్వర్యము బుద్ధినుండి

నివృత్తినిొందగా, ఐశ్వర్యబుద్ధియోగోదయమగును. (4) ధర్మ విద్య-ఇదే యార్ష విద్య. దీని యాచరణవలన అభినివేశమూలకా ధర్మము బుద్ధినుండి తొలగగా ధర్మబుద్ధియోగోదయమగును.

ఈనాల్గు విద్యలకు గ్రమముగ 1 అనాసక్తి, 2 అంతర్జ్యోతి, 3 ఈశ్వరానన్యత, 4 నివృత్తికర్మ అను నీనాల్గు రహస్యములుగా జెప్పబడినవి. అనగా నిష్కర్మలు : (ఉపనిషత్తులు) ఈనాల్గింటియందు నేయొక్కటి యనుష్ఠించి సఫలతగాంచినను, శారీరకాత్మ (జీవాత్మ) దేహస్థితప్రత్యగాత్మ (అవ్యయాత్మ)తో (నహజసిద్ధబుద్ధియోగముద్వారా) యుక్తమై అవ్యయుని భగ సంపత్తినిొందును. ఆస్థితిలో జీవుడు భగవంతుడగును. ఇక నీనాల్గింటి యనుష్ఠానము నున్నచో అదియు జన్మాదినుండియు నున్నచో వేరే చెప్పవలసినదిలేదు. దేవయుగము మొదలు నేటివర కీశ్రేయము కేవలము మన చరిత్రనాయకుడు, గీతోపదేష్టశ్రీకృష్ణునకే లభించెను. కనుకనే యాయన యీనాల్గు విద్యలకును, నాల్గు యోగములకును ద్రష్టయనబడుచున్నాడు. అప్పటినుండియు వాని యీరహస్యోపనిషత్తు భగవద్గీతోపనిషత్తు ముమున బ్రసిద్ధిగాంచింది.

గీతోపదేశము మహాభారతకాలము దైనదని యందరెగినదే కాని గీతోపదిష్టార్థమంతయు సర్వథా అపూర్వము గాదు. అంతకెంతయో పూర్వము దేవయుగమున నీగీతార్థమంతయు విద్యమానమై యుండెను. భగవంతుడు గీతయం దాయో

గములను, విద్యల, నొక-చో నంశోధన పూర్వకముగ సమన్వయము మాత్రము గావించెను. ఇది యొక అపూర్వవిషయము మాత్ర మగును. కనుకనే గీత యన్నిశాస్త్రములను మించినదంటిమి. ఇక నొక చిన్న విషయము మిగిలియున్నది. ఏమన :- ఈవిద్యల కీపేరులు రా గారణమేమి? దీని నిందు విమర్శించుకొందము.

1. రాజర్షి విద్య (వైరాగ్యబుద్ధియోగ ప్రవర్తిక)

ఇయ్యది యాపనిషత్ తత్వవేత్తలగు రాజర్షులయందు మిక్కిలి వాడుకయందుండెను. గీతాకాలమిమాంసయందు మిమాంసితమైన దేవయుగమున నవ్యయునిద్వారా ఈవిద్య యావిష్కారము గావింపబడెను. ఇతిహాసప్రసిద్ధుడగు వివస్వంతుడు స్వర్గీయదేవత. కృష్ణుడు (శరీరాంతరమున) సర్వప్రథమమున నీయనకీవిద్య యుపదేశించెను. (“ఇమం వివస్వతేయోగం” ఇత్యాది) వివస్వంతుడు సూర్యవంశప్రవర్తకుడగు రాజైనను ఈ విద్యాప్రభావమున ఋషియయ్యెను. ఆత్మ సాక్షాత్కారమందెను. సాక్షాత్కర్త ఋషియందురు గదా : కనుక నితడు రాజర్షి యుదురు. ఇతడీవిద్యకు బ్రవర్తకుడయ్యెను. ఈవిద్య ననుగమించి మనువు, ఇత్యౌకువు, జనకుడు మొదలగువారు రాజర్షులైరి. ఇట్లు పరంపరగా రాజర్షులందే యీవిద్య ప్రచారమునం దుంటుచే నిది రాజర్షివిద్యయని పేరొందెను. వారే దీని విశేషము నెరింగినవారు. భగవంతుడును “ఏవం పరం పరాప్రాప్త మిమం రాజగ్న యోవిదుః” అనియెనుగదా !

ఇదియే యోగనామప్రసిద్ధము. భగవద్గీతయందలి యోగశబ్దమున కీవిద్యయే యర్థము. కానిండు రాజర్షిసంబంధమున నిది రాజర్షివిద్య. యోగశాస్త్రప్రచారిభాష ననుసరించి యిదే బుద్ధియోగము లేనా యోగమని వ్యవహారము గాంచెను. పూర్వప్రచలిత-జ్ఞాన-కర్మ భక్తి యోగవిలక్షణమగుటచే నిది కేవలము యోగమనియే పేర్పొందెను. కనుకనే గీత యోగశాస్త్రము.

2. సిద్ధవిద్య (జ్ఞానబుద్ధియోగప్రవర్తిక)

స్వయంభూమనూద్యావిత దేవయుగమున దేవత్రిలోక 1 పృథివి, 2 అంతరిక్షము, 3 ద్యులోకమని మూడువిధములు. ఆనాటి మానవసమాజమును స్వయంభూబ్రహ్మ పంచకృష్టి-పంచక్షీతి-పంచచ్ఛణీ-పంచజన-ఇత్యాద్యనేక భాగములుగ శ్రేణి బద్ధము గావించెను. ఇందు :- 1 ఋషి, 2 పితృ, 3 దేవ, 4 అసుర, 5 మనుష్య సమష్టి పంచకృష్టి. ఈయైదుగురికి గ్రమముగ 1 స్వయంభూ, 2 యమ, 3 ఇంద్ర, 4 వృషాకపి, 5 వైవస్వతమనువు - అనువారధ్యక్షులు. కృష్టి పీరి జీవికకు బ్రధానముగ నుండెను గనుక నీసమష్టి పంచకృష్టి యనిరి. మరియు : 1 గ్రామణి, 2 రాజు, 3 సప్రమాట్టు. 4 స్వరాట్టు. 5 విరాట్టు అను నీసమష్టి పంచక్షీతి యందురు. క్షీతి కథి పతులుగనుక పీరికి పంచక్షీతియని పేరు. 1 నేటి సాధారణ జమిందారువంటి వాడనాడు గ్రామణి. 2 రాజులకు, భోజ-

మహారాజ అని రెండు తరగతులు. 3 సమ్రాట్టులకు, చక్ర
వర్తి-సార్వభౌమ అని రెండు తరగతులు. 4 స్వరాట్టులకు,
ఇంద్ర-మహేంద్రయని రెండు తరగతులు. 5 విరాట్టులకు
బ్రహ్మ-విష్ణు అని రెండు తరగతులు. ఇంకను : 1 బ్రహ్మ,
2 ఋషి, 3 దేవ, 4 బ్రాహ్మణ, 5 విప్ర అని నీయైదుగురి
సమష్టియు పంచర్షణి, (చర్షణి-మనుష్యుడు) జ్ఞానవికాస
మున్నవాడు మనుష్యుడనబడును. జ్ఞానమున కాశ్రయభూమి
బ్రాహ్మణుడు. అతనికే యీపంచభేదములు 1 జన్మతః బ్రాహ్మ
ణుడు విప్రుడు. 2 శాస్త్రజ్ఞుడగు బ్రాహ్మణుడు-బ్రాహ్మణుడు.
3 శాస్త్రజ్ఞానపూర్వక కర్మాచరణముగల బ్రాహ్మణుడు దేవత
(భూదేవుడు) 4 ప్రాకృతికతత్త్వపరీక్షకుడగు బ్రాహ్మణుడు
ఋషి. 5 సర్వరహస్యముల నెరిగిన సర్వజ్ఞుడు బ్రహ్మ. ఇట్లు
విద్యాతారతమ్యమున చర్షణి యైదుభాగములు. ఇక:-పురు,
యదు, తుర్వను, అణు, ద్రహ్యులను పంచభాగసమష్టి పంచ
జననామ ప్రసిద్ధము.

పై జెప్పిన విభాగములందు మొదటిదగు పంచకృష్టి
యందలి మూడవభాగమగు దేవతలందు దేవయుగమున, దేవ
తలు - దేవయోనులునని రెండు తరగతులు కలవు. స్వర్గము
దుండువారు దేవతలనియు, శర్యణావత పర్వతము మొదలుకొని
హిమాలయ పర్వంతము సంచరించుచు హిమాలయ ద్రోణ
లందు నివాసము గావించుజాతి దేవయోనులనియు ప్రసిద్ధ

మొనది. ఇదే దేవయుగమందంతరిక్షలోకము. అందుండు దేవ యోనులు :

“విద్యాధరో, పురో, యక్ష, రక్షో, గంధర్వ, కిన్నరాః.

పిశాచో, గుహ్యక, సిన్ధో, భూతోఽ, మీదేవయోనయః” అందురు.

భారతవర్షమందలి మానవ ప్రజలకును, స్వర్గమందలి దేవప్రజకు సేమధ్యస్థ దేవయోనులద్వారా పరస్పర వ్యావహారిక కార్యసంచాలనము సాగుచుండెడిది. ఇందు - సిద్ధజాతిలో సాంఖ్యవర్ణకర్త కపిలుడుదయించెను. ఈ సిద్ధశబ్దము జాతి వాచకమని యెరుంగవలయును. బ్రాహ్మణజాతి యందు మూర్ఖులు విద్వాంసులు నున్నట్లే యిందును మూర్ఖులు విద్వాంసులు గలరు.—ఈ కపిలుడు కర్మవాదముతో విరోధించి శుద్ధ జ్ఞానయోగ స్థాపన గావించెను. అతని కెందరో అనుయాయులైన వారు గూడ కపిలనామమునే పొందగా మొదట వ్యక్తివాచక మయ్యును బిమ్మట కపిలశబ్దము జాతివాచకమైపోయినది. మొదటి కపిలుడు సిద్ధులలోనివాడు కనుక సేవిద్యకు సిద్ధవిద్య యని పేరువచ్చెను. మహాభారత శాంతిపర్వమున 300 - 305 అధ్యాయములందీ మతవిస్తరమున్నది.

ఇట్లు : మహాభారత కాలీన గీతోపదేశ కాలమున కెంతో పూర్వము దేవయుగ కాలమందలి రాజర్షి విద్యానంతరము అంతరిక్షస్థసిద్ధజాతి నలంకరించిన మహాముని కపిలుడు. సర్వకర్మ సన్యాసలక్షణముగల జ్ఞాననిష్ఠ - (సాంఖ్యనిష్ఠ) నవత

రింపజేసెను. ఇదే జ్ఞానయోగము.- రాజర్షి విద్య స్వర్ణీయవిద్య-
ఇది అంతరీక్ష్యవిద్య-^{*} నిషదపర్వతోత్తరమున నంతరిక్ష లోక
సీమను, స్వర్ణభూమి కఠినమీపమున కపిలాశ్రమ ముండెను.
అతని కృపవలననే సుప్రసిద్ధభాగీరథి స్వర్ణమునుండి భూమి కవత
రించవలసిన ఘోరకాండ యచ్చట జరిగెను.

3. రాజవిద్య (ఐశ్వర్యబుద్ధియోగప్రవర్తిక)

అంతరిక్షమునకు బిమ్మట భారతవర్షమువంతు వచ్చినది.
దేవయోగమునందు భారతవర్ష మే పృథ్వీలోక మనబడినది. పురా
ణములందు చావ్యంతి భరతునివలన నీ దేశము భారతవర్ష మని
పేరొందెనందురు గాని వస్తుతః అగ్నిసంబంధమువల్లనే యీ
దేశము భారతవర్ష మనుట న్యాయమని తోచును. దేవేంద్రుని
పంపున భారతవర్షమున కగ్ని శవసోనపాత్తుగా జేయబడెనుగదా!
ఈ యగ్ని భారతవర్ష భరణపోషణాధికారియగుటచే భారత
నామ ప్రసిద్ధిగాంచినట్లు “అగ్నే మహానసి బ్రాహ్మణభారతేతి”
ఇత్యాది మంత్ర వర్ణములచే స్పష్టము. భారతీయులను రక్షించు
టయు - వారినుండి పన్నుగొని స్వర్ణదేవతలకు బంపుటయు

* అనురుద దండయాత్రలకు భయమంది మహారాజు కుత్సు డింద్రునికడకు
“అనురుద దేవభూమి జలస్థావిత గావించి జలమందు విషముగల్పిరి. వెంటనే
దయచేయవలయు”నని వార్తనంపగా వింద్రుడు ‘హర్యశ్వ’ నామకమగు విమాన
మున మూడు దినములలోపలనే కుత్సునికడకు వచ్చి మొదట నేపర్యతమున విశ్ర
మించెనో అది “యత్రస్యషీదత్-ఇంద్రః” అను నిర్వచనము చొప్పున విషదమవి
ప్రసిద్ధి నొందెను. అదే నేడు నిషధయనుచున్నారు.

ఋగ్వే. 1 మం. 140 సూక్తముం జూడుడు.

నితని ముఖ్యకార్యములు. “ప్రహరదేవే హోహవ్యంభరతి” అను వచన మీ విషయము జెప్పను.-

భారతవర్షమునందు మనువుచే వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థ గావింపబడెను. అందు, క్షత్రియశ్రేష్ఠులకు బాలనాధికారమియ్య బడెను. వీరికి ప్రధానశాస్త్ర స్వయముగ నై వస్వతమనువే. అనగా నతడే భారతవర్ష సమాప్తు. దేవేంద్రుడు స్వరాట్టు, బ్రహ్మ విష్ణులు విరాట్టులు. నాటి రాజుల ప్రధానప్రవృత్తి యీశ్వరోపాసన. కాశీరాజు ప్రతర్దనుడు, మహారాజుకేకయుడు, మొదలగువారు ప్రసిద్ధోపాసకులు. “కర్మలెల్లనీశ్వరబుద్ధితో జేయవలయును” నని వారి సిద్ధాంతము కనుక నీ భక్తియోగమనున పాసనాయోగమున జ్ఞాన-కర్మల రెంటి సమన్వయముం గలదు. ఈ యుపాసనద్వారా ఈశ్వరునుండియు తదంశభూతులగు దేవీ - దేవతలనుండియు ఫలాకాంక్ష సేయబడుచుండెడిది. ఇందువలన వారై శ్వర్యయుక్తులగుచుండిరి. నేటికిని గీతామార్గ విరోధియగు నీ పరిపాటి యంతరింపలేదు.-రాజులందు ప్రచారముగల దగుటచే రాజవిద్య యనియు, నైశ్వర్యదాయకమగుటచే నైశ్వర్యవిద్యయనియు; యోగశాస్త్ర మర్యాద ననుసరించి భక్తియోగ మనియు నిది బేరొందెను.

4. ఆర్షవిద్య (దర్మబుద్ధియోగ ప్రవర్తిక)

భారతవర్షముందు రాజులేకాక బ్రాహ్మణ సమాజము కూడ నొక ప్రతిష్ఠితవర్గముగ నుండెను. వారి దృష్టియందు, జ్ఞాన

యోగ, భక్తియోగములకు విలువలేదు. కర్మవాదమునే ప్రధానముగా గొని వారు యజ్ఞతపోదానలక్షణముగలదియు, త్రిగుణభావాపన్నమునగు నైదికకర్తానుష్ఠానము పరమపురుషార్థమనిరి. వీరి మతమున గర్మయే యీశ్వరుడు. కర్మబలమున పీఠస్వర్గాదిఫలములచే జనసమూహమును మోహింపజేసిరి. “యజ్ఞోవైశ్రేష్ఠతమంకర్మ” “జ్యోతిష్టే మేచస్వర్గకామోయజ్ఞేత” ఇత్యాదులు వీరి ప్రధానలక్ష్యములు.

వర్ణాశ్రమానుసారమగు నియతకర్మయే ధర్మము. దీని యనుష్ఠానమువలననే సర్వము లభించును అని వీరి సిద్ధాంతము. ఇది ఋషులయందు విశేషప్రచారము గలదగుటచే ఆర్షవిద్యయనియు, ధర్మప్రధానమగుటచే ధర్మవిద్యయనియు, యోగశాస్త్రమయ్యద ననుసరించి కర్మయోగమనియు బేర్పొంచెను.

భ గ వ ద్వి ద్య (జ్యేష్ఠ-శ్రేష్ఠ)

ఈవిధముగ గీతాశాస్త్రమునకు జాలబూర్వమే దేవయుగకాలమునుండియు నీవిద్యల ప్రచారము సాగుచుండెను. గీత యపూర్వము జెప్పుకున్నను, చిరకాలప్రచలిత విద్యాపరిస్కారమును మాత్రము గావించెను. ఇందువలన గీత యపూర్వమనవచ్చును. ఈనాల్గు విద్యలందును మొదటిదగు వైరాగ్యవిద్య గొప్పదియు, శ్రేష్ఠమైనదియు నై యున్నది. అదియే

గీతాహృదయ మగుటచే నదిలేనినాడు గీత నిరర్థకమై పోవును. ఆవిషయ మిప్పటి భాష్యములవలన స్పష్టమే. మిగిలిన మూడు యోగములును, చిరకాలమునుండి సాగుచు తత్తదను యాయులయందు మాది శ్రేష్ఠము—మాది మంచిదను తీవ్ర స్పర్థలకు గారణములై యుండుటయు ననుభవసిద్ధమేకదా !

శ్రీశంకరవిద్యారణ్యాదులు కర్మత్యాగలక్షణ సన్న్యాస మును శ్రేష్ఠముగ జెప్పిరి. కుమారిలభట్టు - మండనుడు మొన లగువారు ప్రవృత్తిమూలక కర్మయోగమే యారాధ్యముగ నెంచిరి. రామానుజ - వల్లభ - నింబార్క - మధ్వాది సాంప్ర దాయికాచార్యులు భక్తియోగగుణాను వాదము గావించిరి. నిత్యనియతియుక్తడగు నీశ్వరుడు ఈ భక్తకోటిదృష్టిలో అనంత కల్యాణ గుణాకరుడు, షరమనిర్వాణుడయ్యుండును. వీరి యీ యీశ్వరుడు క్షణములో ఘోరమార్గమున పాపములం గడిగివేయును. ఇట్లు దేవయుగకాలీన వైరాగ్యవిభూతి విచ్యుతి నొంది జౌర్భాగ్య భారతవర్షము ఏతన్నియత్రణాత్రితయ నియంత్రితమైపోయినది.

ఈ మూడు తెగలవారును తమతమ మతప్రమాణముల కొరకు ప్రస్థానత్రయము నాశ్రయించి స్వాభి మతప్రకారముగ వ్యాఖ్యలను వెలయించిరి. పీనివలన నుపకారాపకారముల మాట యెట్లున్నను, ఈ విరుద్ధార్థముల వలన జనసామూన్యము లక్ష్యచ్యుతమైపోయినదను నొక విషయము నిశ్చితమైనది.

పంచమ ప్రసంగః.

గీత - ఐతిహాసికసందర్భ సంగతి

“ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్”
(భార) అన్నట్లు పౌరుషేయ వేదశాస్త్ర యథార్థార్థ పరిజ్ఞానము కొరకు పురాణేతిహాస మననమెంతో యవసరము. సృష్టితిహాసమును అనగా :- సృష్టి. ఎప్పుడు, ఎట్లు, ఎవనివలన, ఎందుకు, ఎక్కడనుండి, దేనితో, కావించెను? ఇది యెప్పటివరకుండును? పోవుటెప్పుడు? ఇత్యాది ప్రశ్నలకు విశదముగా సమాధానమిచ్చునదియే పురాణశాస్త్రము. మరియు నిల్లే మానవ వంశేతిహాసము జెప్పనట్టి లేదా, రాజ్యశాసనానుసార భువనకోశ (భూగోళ) స్వరూపముం జెప్పనట్టియు, రాజవంశ - దేవవంశ, చాతుర్వర్ణ్య వంశాదీతిహాసములను జెప్పనట్టియు శాస్త్రము ఇతిహాసము.

అనగా పురాణమం దితిహాసము. ఇదిహాసమందు పురాణము నుండదనుకొనరాదు. ఒకదానియందొకటి ప్రధానము తక్కినవి గౌణముగా, రెంటియందు రెండు నుండునని యెంచవలెను. ఈ పౌరాణికాఖ్యానములు 1 ఆధిదైవిక, 2 ఆధ్యాత్మిక, 3 ఆధిభౌతిక, 4 ఆధిదైవికాధ్యాత్మిక, 5 ఆధిదైవికాధిభౌతిక, 6 ఆధిభౌతికాధ్యాత్మిక, 7 ఆధిదైవికాధ్యాత్మికాధిభౌతిక, 8 అసదాఖ్యానభేదములచే నెనిమిది విధములని ప్రసి

జ్ఞము. ఇది యెరుంగని పాశ్చాత్యులు తదనుయాయులును తదుచ్చిష్టానుభోక్తలగు మనవారు నెంతో తెలిసినట్లు (Mythologi) యని తమ జ్ఞానసీమాసమాప్తి గావించుకొనుచున్నారు. అపదమసదాఖ్యానమునకు మాత్రమే వర్తించునని వారెరుగరు.

పురాణములందు కల్పనకు సంబంధించిన కథలున్నవి. ప్రకృతి సామ్రాజ్యమందలి యతాకిక రహస్యబోధ సౌకర్యము కొరకు గ్రహ నక్షత్ర నదీ పర్వతాదుల నాధారముగా గొని నిదానవిద్య ననుసరించి ఋషు లవశ్యముగ గొన్ని కల్పితాఖ్యానములను రచించిరి. కాని వానివలన పాశ్చాత్యులెరుంగజాలని వాస్తవికత త్వజ్ఞానపరిచయము కల్గుచున్నది. కానిండు మన కది ప్రకృతముకాదు. చెప్పదలచినది పురాణములందు మానవ వంశ నిరూపణమున్నది. కాని అది విజ్ఞానరూపమున నున్నదని గ్రహింపవలెననియే. ఎట్లనః అగస్త్యనక్షత్రముః—అగస్త్య ప్రాణము, జలశోషకము, ఈకథ పురాణములందు మానవ సంబంధమున నున్నది. ఇట్లంతట నెరుంగుచుండవలయును. ఇదే విధముగ నితిహాసములందును సృష్టి ప్రతిపాదింపబడుచుండును. కాని పురాణములందు సృష్టిచరిత్రయు ఇతిహాసములందు మానవ చరిత్రయు ప్రాధాన్యము వహించునని గుర్తుంచుకొనవలయును.

కొందరు పాశ్చాత్యవిద్వాంసులు “భారతీయులు నిరంతర శ్రమచింతాపరులుగాని క్రమబుద్ధేతిహాసము గలవారుకారు. సుసభ్యరాష్ట్రరచనయు, చరిత్ర రచనయు వారావశ్యకములుగ

నెంచలేనని యాక్షేపితురు.” అది మన సాహిత్యవివేకము వారికి దత్తవృత్తి; లేకుండుటచే దోచినమాట; ఎవరైనను వారి చరిత్రకొరకు సభ్యతకొరకును మరల నాశ్రయింపవలసియున్నది గాని మనము దేనికిని పరముఖాపేక్షులము గావలసిన పని లేదు.

ఇతిహాసగ్రంథములందు మహాభారతమున కున్న తస్థానమున్నదన్న దొక గుప్తరహస్యము. వ్యాసుడు, పురాణములు 18 గను, భారతము 18 పర్వములుగను రచించుటవలన 18 సంఖ్యయం దతనికెంతో ప్రేమగలదని తోచును. ఈవిషయము ముందుముందు స్పష్టముకాగలదు.

ఇతి-హ-ఆన = ఈవిధముగ-నే- అయ్యెను (జరిగెను) అను నిర్వచనానుసారము మానవచరిత్ర జరిగినది జరిగినట్లు ప్రతిపాదించు గ్రంథ మితిహాసమందుము. నేటి కైదువేల సంవత్సరములకు బూర్వము కౌగవ-పాండవులందే రాజ్యలిఖితకారణముగా మహాయుద్ధము జరిగెనో, ఏ మహాయుద్ధము భారతలక్ష్మీ సర్వనాశమునకు గారణమయ్యెనో ఆ యుద్ధఘటనల నారంభమునుండి యంతము వరకు వర్ణించిన గ్రంథమే మహాభారతము. కనుక దీని నితిహాసమందుము. ఇందు గీత్రోపదేశమున కవసరమేమి? ఎప్పుడు? ఎక్కడ? ఎవరికి? అనునైతిహాసిక ప్రశ్నలు పుట్టును. గీత మహాభారత ప్రత్యంశముగదా! కనుక నైతిహాసిక మర్యాద గీతను విడువదు. అందువలన 64 శ్లోకములైనైతిహాసిక సంబంధము గలవానిని వ్యాసుడు తాను రచించి యిందు జేర్చెను.

మహాభారత మితిహాస గ్రంథమైతను జ్ఞాన విజ్ఞానముల కొక యద్భుతకోశము. 18 పురాణములొకయెత్తు మహాభారత మొకయెత్తు. దీనికి శతపథ బ్రాహ్మణముతో సంబంధము కలదు. శతపథము బ్రాహ్మణములందపూర్వము, జ్ఞాన విజ్ఞానములందందు లేని విషయములేదు. దీనికి గర్త మహర్షి యాజ్ఞవల్క్యుడు. ఇయ్యది అయన సంపాతము కృత్తికయందుండగ రచింపబడినట్లు “కృత్తికాస్వగ్నీ ఆదధీత ఏతాహవై ప్రాచ్యైది శోనచ్యవన్తే” అను శతపథవాక్యమువలన దెలియును. క్రీ. శ. 1900 నాటి కయన సంపాతము కృత్తికను విడచి 90 యంశలు జరిగినది. ఒకయంశ జరుగుటకు 75 సం॥లు పట్టుచున్న దండ రెరుగుదురు. ఈలెక్కప్రకారము నేటి కైదువేలకు పూర్వము దీని రచనాకాలమై యుండుననుకొన్నచో మహాభారతమున కించుక పూర్వమిది పుట్టియుండును.

మహాభారతమున మొనటిచుండి చివరివరకును, ప్రమాణ స్థలములందటనూ “ఇతి శాతపథీశ్రుతిః” అని శతపథవచనము లెన్నో యుల్లేఖంపబడినవి. ఒకవిధముగ భారతమంతయు జూచిన నిది శతపథానువాదమాయని తోచును. మరియు జనక యాజ్ఞవల్క్యు సంవాదమునందు యాజ్ఞవల్క్యుడు శతపథము తాను రచించినట్లు చెప్పెను. ఈక్రింది వచనముల జూడుడు.

“తతః శతపథం కృత్వం మహాత్మ్యంచ స సంగ్రహం
చక్రే సపరిశేషంచ హర్షేణ పరమేణహ

కర్తుం శతపథం చేదం అపూర్వంచకృతం మయా
యథాభింషితం మార్గం తథాతదోపపాదితమ్. (భర. శాం.)

ఈవిధముగ భారత మితిహాసగ్రంథమే కాక విజ్ఞాన గ్రంథముగూడ నై యున్నది. యిక దీని మహత్వమునకు రెండవ కారణము భగవద్గీత. అర్జునునికి భగవంతునిచే నుపదేశింప బడిన యపూర్వ జ్ఞానవిజ్ఞానగర్భితా తాకికబుద్ధియోగమును వ్యాసుడు తన భాషతో 18 అధ్యాయములు గావించి యిందు జేర్చెను. ఇవియెల్ల నటించి చూచినను, భారత మన్నిశాస్త్రముల రహస్యార్థములను గరతలామలకము గావించు నపూర్వ జ్ఞానరాశి. మనకేకాదు. విశ్వమంతటికి గావలసిన గీతారత్నము లీభారతసముద్రమునం దెన్నో యున్నవి. వేదబ్రాహ్మణోపనిషత్తుల సారభూతి నవనీతమిది. పదినెనిరుది సంఖ్య దీని పూర్ణతకు నిదర్శనము (1+8=9) ఐతిహాసమేగాక తోమ్మిదికళల యీశ్వరనిరూపణయిందు సేయబడినది. ఈవిషయమే భగవద్గీతయం దుపబృంహితమైచది. కృష్ణుని గొప్పతనమును వ్యాసుడు స్వీకరించెను. ఆర్యుడగు ప్రతివ్యక్తియు తనస్వరూప పరిచయము జేసికొనుటకు తనగృహరత్ననిధియగు నీమహా భారత మొకమార్తైన బతింపవలయునని మార్కోరిక: ఈశ్లోకములం దిలకింపుడు.

1. పురాణసంహితాః పుణ్యాః కథాః ధర్మార్థసంక్రీతాః

ఐతివృత్తం నరే ప్రాణాం, ఋషీణాం చ మహాత్మనాం.

2. ఉవాచసమహాతేజా బ్రహ్మణం పరమేష్ఠినం
కృతం మయేదం భగవన్ : కావ్యం పరమపూజితం.
3. బ్రహ్మన్ వేదరహస్యంచ యచ్ఛాన్యత్ స్థాపితం మయా
సాంగోపనిషదాంచైవ వేదానాం విస్తరక్రియా.
4. ఇతిహాసపురాణానా మున్నేషం నిర్మితం చయత్
భూతం భవ్యం భవిష్యంచ త్రివిధం కాలసంజ్ఞితం.
5. జరామృత్యుభయవ్యాధి భావాభావ విసిశ్చయః
వివిధస్యచ ధర్మస్య హ్యశ్రమాణాంచ లక్షణం.
6. చాతుర్వర్ణ్యవిధానంచ పురాణానాంచ కృతన్నశః
తపసో బ్రహ్మచర్యస్య పృథివ్యాశ్చంద్ర సూర్యయోః.
7. గ్రహనక్షత్ర తారాణాం ప్రమాణంచ యుగైస్సహ
ఋచోయజుం సిసామాని వేదాధ్యాత్మం తదైవచ.
8. న్యాయశిక్షా చికిత్సాచ దానం పాశుపతం తథా
హేతునైవసమం జన్మ దివ్యమానుష సంజ్ఞితం.
9. తీర్థానాంచైవ పుణ్యానాం దేశానాంచైవ కీర్తనం
నదీనాం పర్వతానాంచ వనానాం సాగరస్యచ.
10. పురాణాంచైవ దివ్యానాం కల్పానాం యుద్ధకౌశలం
వాక్యజాతి విశేషాశ్చ లోకయంత్రా క్రమశ్చయః.
11. యచ్ఛాపి సర్వగంవస్తు తచ్చైవ ప్రతిపాదితమ్
పరం నరేభకః కశ్చిత్ ఏతస్య భువివిద్యతే
యదిహోస్తి తదన్యత్ర యన్నేహోస్తి నకుత్రచిత్.
12. అర్థశాస్త్రమిదం ప్రోక్తం ధర్మశాస్త్రమిదం మహత్
కామశాస్త్రమిదం ప్రోక్తం వ్యాసేనామితబుద్ధినా.

13. యోవిద్యాచ్చతురో వేదాన్ సాంగోపనిషదో ద్విజః

నచాఖ్యానమిదం విద్యాత్ నైవసస్యాద్విచక్షణః.

మహాభారతము తన యితీహాసము నార్యేతిహాసారంభ కాలమును దేవయుగమునా ప్రారంభించినది. నాటినుండి తన కాలమువరకు చరిత్ర నిరూపణము దానియంద్వేళ్ళము. ఇందది పూర్తిగ సాఫల్యముందెను.

మన యైతిహాసిక గ్రంథముల యాధారమున ఆర్యరాజ వంశములను సూర్యవంశ-చంద్రవంశ-అగ్నివంశములని మూడు భాగములు సేయవచ్చును. దేవయుగకాలమున దేవలోకమున (స్వర్గమున) ఆదిత్య - సూర్య - ఇత్యాది నామప్రసిద్ధములగు 1 ఇంద్ర, 2 ధాతా, 3 భగ, 4 పూషా, 5 అర్యమా, 6 త్వష్టా, 7 వరుణ, 8 అంశు, 9 వివస్వాన్, 10 సవితా, 11 విష్ణు, 12 మిత్ర. అను 12 దేవజాతులు ప్రసిద్ధములుగ నుండెను. ఇందును వివస్వాన్ నామకజాతి విశేషగౌరవము నందెను. భారతవర్ష సామ్రాజ్య మీజాతివారికే లభించెను. ఇందు ప్రబల ప్రతాపవంతుడు - స్వయంభూబ్రహ్మ యొక్క * మానసపుత్రుడు స్వాయంభువుడను వివస్వంతుడు. ఈసూర్య వంశమున కాదిప్రవర్తకుడు. ఇతనికి శ్రద్ధాదేవుడు, యముడునని

* స్వయంభువు దేవయుగ వ్యవస్థాపకుడు. ఇతడు యోగుడగు వ్యక్తివి తన దత్తకునిగ స్వీకరించువాడు. అట్టి దత్తకులే పురాణేతిహాసములందు మానసపుత్రు లని వ్యవహరింపబడిరి.

యీరువురు ఔరసపుత్రులు. “శ్రద్ధాదేవో వై మనుః” అని బ్రాహ్మణములందున్న శ్రద్ధాదేవుడు-వై దికముగ యక్షువనునది పాతదోషమున చక్షువై నట్లు-పురాణములందు సంశోధకదోషమున శ్రాద్ధదేవు డయ్యెను. ఇతడు పెద్దకొడుకు గనుక స్వయం భువుయొక్క యనుష్ఠాచే మను పదమొందెను. మనువనునది వ్యక్తి వాచకముగాదు. భారతీయ ప్రజాశాసనము గావించు సమ్రాట్టైన కాధికారికసంజ్ఞ. మనుసంబంధమున బ్రజలు మను ష్యులు, మానవులు ననబడుచున్నారని యెరిగినదే గదా! భారతవర్ష సమ్రాట్టును నీశ్రద్ధాదేవుడే వివస్వత్పుత్రుడగుటచే వైవస్వతమనువని పేరొందెను. రాజాయను శబ్దము యొక్క మొదటి యావిష్కార మీవైవస్వతునకే యొట్టు తోచును. భారతవర్షమున కితడే మొదటి సామ్రాట్టు గదా! ఇతడిట్లు మనుష్యప్రజాధికారి కాగా, వివస్వతుని రెండవకొడుకు యముడు వైవస్వతుడను పేరుతోడనే పితృప్రజలకు శాసకు డయ్యెను. ఈశ్రుతి వచనముల గమనింపుడు.

“మనుర్వైవస్వతో రాజేత్యాహ । తస్యమనుష్యావిశః (ప్రజాః) । త ఇమతసత ఇత్యశ్రోత్రియా గృహమేధిన ఉపసమేతాభవన్తి । యమో వైవస్వతో రాజేత్యాహ । తస్యపితరో విశః త ఇమతసత ఇతి స్థవిరా ఉపసమేతా భవన్తి ” (శత)

కాకేశశర్వతములందు నివాస మేర్పరచుకొన్న స్వయం భూబ్రహ్మ మానవసమాజవ్యవస్థ సుష్ఠుగా నుండుటకు, వేద-

లోక-ప్రజా-ధర్మములను నాల్గింటి వ్యవస్థ కావించెను. అసుర త్రిలోకితో మనకవసరములేదు. దేవత్రిలోకియందుండు ప్రజల నైదువర్గములుగా జేసెను. వారు 1 ఋషి, 2 పితృ, 3 దేవ, 4 దేవయోని, 5 మనుష్యనామములం బ్రసిద్ధులైరి.

1. ఋషి :—ప్రాకృతిక ప్రాణతత్త్వమును ఋషియందురు. ఇది సృష్టికి మూలప్రవర్తకము. ఇది యనేకవిధములని “విరూపాక్షానఋషయః తద్గంధీరవేషసః” అను శ్రౌతవచనముచే స్పష్టము. వశిష్ఠ, విశ్వమిత్ర, కశ్యపాది నామములన్నియు ప్రాణాత్మక ఋషులు. సృష్టిప్రవర్తక మూలతత్త్వములు. చిరకాల తపోయోగమున నీప్రాణతత్త్వ మెరింగిన వారు మనుష్యఋషులు, ప్రాణముం గనిపెట్టినవారికా ప్రాణము పేరువచ్చును. వారా ప్రాణముద్వారా అపూర్వవిజ్ఞానముల నావిష్కరించుచుండిరి. చివరకు, మనుష్యఋషులు ప్రాణఋషుల ద్రవ్యలలియర్థము. వారు త్రిలోకములం దెందైనదిరుగుచుందురు-నివసించుదురు వారికి తమ తపోయోగమున లోక కళ్యాణము గావించుటే ముఖ్యకార్యము.

విద్యాతారతమ్యమున నీమనుష్యజులం దైదవాంతర విభాగములు. 1 విప్ర, 2 బ్రాహ్మణ, 3 దేవ, 4 ఋషి, 5 బ్రహ్మ అని. (1) బ్రాహ్మణకులమున జన్మమాత్ర మొందిన జాత్యోహజీవి. (1) విప్రుడు-వీరికి సమాజప్రతిష్ఠ నామమాత్రము. (2) శాస్త్రపరిజ్ఞాతయగుబ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణుడు వీరు

అధ్యయనాధ్యాపనవృత్తియం దారూఢులై యుండుదురు.
 (3) ప్రాకృతిక ప్రాణదేవతలయూధారమున దేవయజనరూప
 యజ్ఞకర్మకర్తులై తదాధారమున అనావృష్టి-మహామారి ఆది
 బాధలనుండి ప్రజలం గాపాడువారగు కర్మతులగువారిని దేవత
 లనిరి. వీరే భూసురులు-భూదేవులును. (3) ఈసంబంధమున
 నీనచనములం జూచుడు.

“ద్వయాహవై దేవాః, దేవాఅహైవదేవాః” (ప్రాకృతిక విత్యదేవతలు)
 “అథయేబ్రాహ్మణా కుశ్రవాన్సః అనూచానాస్తే మనుష్యదేవాః” (శత)
 “అథహైతే మనుష్యదేవాః, యేబ్రాహ్మణాః” (షడ్విం. బ్రా.)
 “ఏతేనై దేవా అహంతాదో, యద్బ్రాహ్మణాః” (గో. బ్రా.)

(4) మూలికప్రాణతత్త్వమొకటియో యింక నెక్కువ
 పరీక్షించి సాక్షాత్కారము గాంచిన బ్రాహ్మణుడు ఋషి-
 మంత్రద్రష్ట-“ఋషయోమంత్రద్రష్టారః । సాక్షాత్కృతధర్మాణా
 ఋషయో బభూవుః.” (5) ఇట్టిఋషులు లనేకు లేమహాపురుషుః
 యధ్యక్షత సీప్రాణపరీక్ష నేయుచుందురో అతడు కులపతి-
 బ్రహ్మయందురు. దేవయుగమున నిట్టి బ్రహ్మపరిషత్తు లనేకమ
 లుండెను. అందు షది ప్రధానములు. వీనిని లక్షించిరే
 పురాణమున “దశబ్రహ్మణశ్చేత్యేతే పురాణేనిశ్చయం గతాః
 అని చెప్పబడెను. ఈవివరణము ప్రకృతముకాదు. ఈవచనము
 జూచుడు.

“ఉద్ధారకోహరుణిః ఉదీవ్యాన్ వృతోధావయాంచకార తస్యవిష్క-
ఉపాహిత ఆస । ఏతద్దస్తవై త త్సూర్యేషాం వృతానాం ధావయతా
మేకదనముపాహితం, ధవతి । ఉపవల్తాయ, విభ్యతాన్ తాన్ హోదీ
వ్యానాం బ్రాహ్మణాన్ ధీర్వివేద । కౌరుపాంచలోవా ఆయం బ్రహ్మ
పుత్రః.” (శత. బ్ర.)

ఈయైదు తరగతులందును 1 బ్రహ్మవర్ష దధ్యక్ష కులపతి
బ్రహ్మవర్గమును, 2 ప్రాణపరీక్షక ఋషివర్గమును, సర్వధా
స్వతంత్రములు. కేవలము స్వయంభూశాసనమే వీరిపై సాగు
చుండును. వీరిపై భారతీయరాజుల కెట్టి ప్రభుత్వములేదు సరి
గదా! వారినే వీరొక విధముగా శాసించుచుండిరి. ఎట్లన :-
వారియందు ధర్మనీతి లోపము కనబడినచో వారి నణచివేయు
చుండిరి. బ్రహ్మబలమే త్రివిధముం జయించుచుండినది. వేన,
సహుషాదుల చరిత్రలిందు కుదాహరణములు. ఇక :-

(3) యజ్ఞకర్మాధిష్ఠాత్మదేవ వర్గము. (4) శాస్త్రనిష్ఠ
బ్రాహ్మణవర్గము ఈ రెంటిపై చంద్రుని యాధిపత్యముండెను.
చంద్రుడత్రి మహర్షి యారసపుత్రుడు. జాతిచే బ్రాహ్మణుడు.
స్వయంభువితని నుత్తరదిశకు దిక్పాలునిగను, ఓషధులకు దేవ
బ్రాహ్మణులకును, లోకపాలుడుగను నియమించెను. కనుక
“సోమోఽస్మాకం బ్రాహ్మణానాంరాజా” ఇత్యాదులవలన
వీరిపై భారతీయ రాజులకెట్టి ప్రభుత్వములేదు. ఈ నాల్గు వర్గ
ములే శ్రోత్రియ వర్గములు. వీరే వై వస్వతమను శాసనమునకు
పుష్కగూతులు.

ఇక నై దవదగు యథాజాతాశ్రోత్రియ విప్రవర్గమును, క్షత్రియ - వైశ్య, శూద్ర, అవరవర్ణాది - యితర - అశ్రోత్రియ గృహమేధి మనుష్యులును మనుశాసనమునకు లోబడినవారు. వీరైదుగురే యొక విధముగ భారతవర్షీయ వర్గములుగ నుండిరి.

2. పితరులు :— మౌలిక ప్రాణతత్త్వము ఋషియం టిమి. ఇదియే, యజస్సు..ఇందు యత్—జ్ఞా, అని రెండు భాగములు. (1) యత్=గతితత్త్వము. ఇదే ప్రాణము. (2) జ్ఞా:-స్థితితత్త్వము ఇదే వాక్కు. ప్రాణమగు ఋషియొక్క వ్యాపారమువలన వాక్కు ద్రుతమై ఆపోహపమున బరిణతమగును, ఇదే ఋషి. ప్రాణముయొక్క యాగికావస్థ. అనేక మౌలిక ప్రాణ (ఋషుల) ముల యొక్క రాసాయనిక సంయోగము వలన నుత్పన్నమగు యాగిక - అప్యప్రాణము లేదా సౌమ్య ప్రాణమే పితరులు. “ఋషిభ్యః పితరోజాతాః” (మను.) ఋషి నుండి మొదట నీ సౌమ్యప్రాణరూప పితృవికాస మగును. ఈ పితృప్రాణమే మైధునీసృష్టికి మూలప్రవర్తకము. శుక్రమే దీనికిఁ బ్రతిష్ఠ. ఏడుతరములవరకు నీ పితృప్రాణమునకు వితానముండును. కనుకనే “సాపిండ్యంసప్త పౌరుషం” “సపిండ తాతు పురుషేసప్తమేవినివర్తతే” అని స్మరించబడెను. ఈ పితృ ప్రాణమునకు (1) నాందీముఖ (2) పార్వణ (3) అశ్రుముఖ భేదమున మూడు వర్గములు; పీరికే మరల - అగ్నిష్వాత్తా (2) సోమసద్ (3) బర్హిషత్ (4) ఆజ్యపా (5) సోమపా

(6) హవిర్భుక్ (7) సుకాలీ—ఆదిగా ననేక భేదములు కలవు. వీని వివరణమునకు ప్రత్యేక గ్రంథమవసరమైయున్నది. ఇంతకు జెప్పవచ్చినదేమనగా:—ఏమనుష్యుల యంతరాత్మయందీ పితృ ప్రాణ మితర ప్రాణములకంటె నధికముగ గలదో యామనుష్యులు దేవయుగమున పితరులని పేర్కొందిరి. ఇదియొక స్వతంత్ర జాతి. ఈ పితృలోకమును నేడు మంగోలియా యనుచున్నాము. ఈ పితృప్రజలపై సాయంభువవివస్వాక్ యొక్క రెండవ కొడుకు వై వస్వత - యముషధికారము గల్గియుండెను.

3. దేవతలు :—ఋషినుండి పితృప్రాణ వికాసము జరిగినది. ఇది స్నేహ-తేజోభేదమున రెండు భాగములు (1) స్నేహ తత్త్వము భృగువనియు (2) తేజోతత్త్వమంగిరా యనియు నందురు. భృగువుయొక్క యవస్థావిశేషరూప దాహ్యాసోమ సంబంధమున నంగిరోఁగ్ని ప్రజ్వలితమై సూర్యరూపమున బరిణమించును. ఈ సౌమ్యాగ్ని మయజ్యోతిర్ఘన సౌరప్రాణము పేరే దేవత యయ్యెను. ఈ దేవప్రాణమే మరల 8 వసువులు, 11 రుద్రులు, 12 ఆదిత్యులు 1 ప్రజాపతి 1 వ వట్కారము అను భేదములచే 33 విభాగములం బరిణతిగాంచెను. ఈ 33 గురు ప్రాకృతికనిత్య ప్రాణదేవతలందురు. “పితృభ్యోదేవ దానవాః” (మనువు) - ఇతి :—ఏమనుష్యుల యంతరాత్మయందే దేవతాప్రాణము యొక్క వికాసముండెనో వారా దేవతా నామమున బ్రసిద్ధిచొందిరి. ఏయుగమునందు స్వయంభూద్వారా

ఈ యపూర్వా స్వేషణ జరిగి పృథివిపై మనుషులందే దేవ వ్యవస్థ ప్రతిష్ఠితమయ్యెనో ఆ యుగమే దేవయుగమని వ్యవహరింపబడినది. దాని వివరణము పూర్వ ప్రకరణమున (కాలమీమాంసా) గావింపబడినది.

హిమాలయ ద్రోణుల కావలివైపున $47\frac{1}{2}$ మైదలు 90 అక్షాంశల వరకు గల స్థానము స్వర్గలోకమందురని “ఉత్తరే హిమవత్పార్శ్వే పుణ్యే సర్వగుణాన్వితే” ఇత్యాది వచనముల వలన స్పష్టము. ఇందీ దేవజాతి నివసించుచున్నది. 12 గురు దిక్కులలో ఇంద్రనామక ప్రసిద్ధ దేవజాతి వ్యక్తి స్వర్గాధ్యక్షుడగుచుండెను. ఇంద్రశబ్దము జాతివాచకముగాని వ్యక్తివాచకము కాదు. ఈ శబ్దము క్రమముగ స్వర్గాధ్యక్షునందు రూఢమైపోయినది. ఈ యింద్రుడు స్వర్గమునకు స్వరాట్ శాసకుడుగ నుండెను.

4. దేవయోనులు :—

1 2 3 4 5 6

“విద్యాధరోష్ణరోయక్షరక్షోగంధర్వకిన్నరాః

7 8 9

ఏకాచో గుహ్యకస్సిద్ధో భూతోఽమిదేవయోనయః.”

ఈ తొమ్మిది జాతులవారు సంతరిక్షలోక నివాసులు. వీరిని తిర్యగ్జాతులనియునందురు. శర్యణావతపర్వతము (శివాలక) నుండి రావినది పుట్టుచోటి కుత్తరము వైపునను, హిమా ఇరావతి

లయమున కీటునటుగల ప్రాంతమంతయు వీరి కావాసభూమి. సుప్రసిద్ధ నందనవనము, వైభ్రాజవనము, కాననవనము, ఉమావనము, స్కందవనము మొదలగు మహావనములు ఈలోకమున గలవు. ఈ ప్రజాశాసకుడు వాయుదేవత.

5. మనుష్యులు :—అశ్రోత్రీయ విప్రనామక బ్రాహ్మణులు, త్రివిధక్షత్రియులు, భలందనవంశజులగు వైశ్యులు, సచ్చాద్రులు, అంత్యజులు, అంత్యావసాయులు అని మనుష్య ప్రజ అరు భాగములుగా జేయబడియుండెను. వీరందరు శ్రద్ధా దేవుడను వై వస్వతమనువు పాలనములోనివారు. మానవధర్మ శాస్త్ర మీప్రజాశాసనసూత్రము. ఇయ్యది కేవలము భారతీయ ప్రజానియంత్రణమే చేయగలదు. శ్రోత్రీయములును పూర్వోక్తములు నగు నాల్గు బ్రాహ్మణవర్గములును, దేవ యోని వర్గమును, ఈ నియంత్రణమునకు బహిర్భూతములు, కనుకనే అంతరిక్షలోకమందు గంధర్వాధ్యక్షుడగు చంద్రుడు గురుపత్నియగు తారతో గావించుకొన్న గాంధర్వవివాహ మనుచితముగ నెంచబడలేదు.

మొత్త మీయెదు విభాగములకు (అనగా పూర్వోక్త ఋషి, పితృ, దేవ, దేవయోని, మనుష్యులకు) శాస్త్రాలు:—
1 విరాట్టనుపేర బ్రసిద్ధుడగు భగవాన్ స్వయంభూబ్రహ్మయు, ఉత్తరదిశయందు నిరక్షమున కెదురుగనుండు భద్రగిరి-చంద్రగిరి యను పర్వతముల నడుమ నివసించు భగవంతుడు విష్ణువునై

యుండిరి. భారతీయప్రజల కాపత్తు ఏదైన వచ్చినపుడు వారు రాజును శరణు కోరినచో నతడు దానిం దీర్ప ననమర్థుడగు నెడల నతడును వారు గలిసి దేవతల శరణొందువారు. వారు ననమర్థులైనపుడు వారును వీరును గలిసి బ్రహ్మకడకు బోయెడువారు. అతడు విష్ణువ్రతతో పరామర్శగావించి వ్యవహార మంతయు వ్యవస్థిత మొనరించువాడు. ఇది యానాటి శాసన ప్రణాళిక! సుసమ్మద్ధవై భవము! అపూర్వఅభ్యుదయము! దేవయుగము మొదలు భారతకాలమునుండి ఇంచుమించు పదు నైదువేల సంవత్సరముల పూర్వమువరకు నీవ్యవస్థ చక్కగా సాగిపోయెను. పిమ్మట మనచరిత్ర నాయకుడగు చంద్రుని తారాహరణ సందర్భమున దేవబలము నష్టప్రాయమగుటయు, అసురులచే యజ్ఞసాధక సోమవల్లి భిన్నభిన్నము గావింపబడుటయు నయ్యెను. దేవత్రిలోకి యనురాధిపత్యము క్రిందికి వచ్చెను. ఈచరిత్ర మరియొకచో జూచుకొందము.

ప్రకృతమేమన :—వై వస్వతమచువు (శద్ధాదేవుడు) స్వాయంభువ వివస్వాన్నామక సూర్యపుత్రుడు. ఇతడు భారత వర్ష సప్రమాట్టేగాని, భారతవర్షమునం దెన్నడు స్థిరముగా నుండక జీవితపర్యంత ముత్తరకురుక్షేత్ర మనగా స్వర్గలోక-దేవలోక మందె యుండి యిచ్చటి ప్రజాపాలనమునకు దన పుత్రులనే నియమించెను. ఇతనికి: 1 ఇత్యోకు, 2 నృగ, 3 భృష్ట, 4 శర్యాతి, 5 నరివ్యంత, 6 ప్రాంశు, 7 నాభానేదిష్ఠ,

8 కరుష, 9 పృషధ్ర, 10 సుద్యుమ్ననామకులగు పదిమంది పుత్రులును ఇలా (డా) యను నొక కన్యయు నుండిరి. అందరిలో గూతురే పెద్దది. కానిండు.

మగబిడ్డలు పదిమందియు వివస్వాక్ సూర్యపౌత్రులు, వై వస్వతమను (శద్ధాదేవ) పుత్రులు. వీరి వంశధరులను సూర్య వంశ క్షత్రియులందురు. వై వస్వతమనువు మూలపురుషుడన వచ్చును. భారతవర్షపు మొదటి సప్రమాట్టు ఇత్యోక్తవు గనుక “ఇత్యోక్తుకులనంతలేః” (రఘు) అన్నట్లు అతడును సూర్యవంశ ప్రవర్తకు డనవచ్చును. వై వస్వతుడు తన పెద్దకొడుకగు నిత్యోక్తుని భారతవర్ష మనువుగజేయుచు, “నాయనా సీవును సీతమ్మలును న్యాయపూర్వకముగా భారతవర్షము బంచి కొను”డని యాదేశించెను. అట్లే వై వస్వతుడు దివంగతుడైన పిదప ఇత్యోక్తువు దాయధర్మానుసారము రాజ్యమును పదిభాగములు గావించెను. ఈవచనము జూడుడు :

“ప్రవిష్టేతుమనౌ తాత : దివాకరతనుం, తదా

దశదాతత్రతత్క్షేత్రం ఆకరోత్పృథివీం మనుః.”

మను పుత్రులలో బెద్దవాడు సప్రమాట్టు నగుటచే నితడును (ఇత్యోక్తువు) మనువని ప్రసిద్ధి నొందెను. ఇతడట్లు భూలోకమును 10 భాగములుగావించి గంగానదికి దూర్పున అయోధ్య యను రాజధానిని స్థాపించెను. సూర్యవంశీయుల కిది ప్రథమము, ప్రధానము, శ్రేష్ఠమునగు రాజధానియని వేరొందెను.

ఇతని తక్కిన తొమ్మిండుగురు సోదరులును దమతమ స్వతంత్ర మాండలిక రాజ్యములు స్థాపించుకొనిరి. ఈవిధముగ సూర్యవంశ మనేకశాఖ లయ్యెను. వీరందరియందు నిత్యైశ్వర్య వంశజులు చాల ప్రతాపవంతులైరి. అతని కొడుకులందు పెద్దవాడగు వికుక్షి కయోధ్యారాజ్యము లభించెను. వికుక్షికి సుప్రసిద్ధుడగు కాకుత్స్థుడు పుట్టెను. ఇతనిపేర నీవంశము కాకుత్స్థవంశమని పేరొందినట్లు “కాకుత్స్థమాలోకయతాం నృపాణాం మనోబభూవేదుమతీ నిరాశం” ఇత్యాదులచే దెలియనగును.

ఇత్యైశ్వర్యపుయొక్క కనిష్ఠపుత్రు డితిహాస ప్రసిద్ధుడగు నిమి. ఇతనికి తనయన్నతో నేదో యొకకారణమున వై మనస్వ మేర్పడగా నయోధ్యవిడచి మానవ్రతధరుడై వెడలిపోయెను. అప్పటివరకు వారి కులపురోహితుడు వశిష్ఠుడు. కాని నిమి రాజ్యత్యాగము నేయుచు, రహూగణ-గోతముని దనపురోహితుం జేసికొని యతనిని వెంట గొంపోయెను. చివరకు అయ్యోధ్య వై శాలీనగరములమధ్య జలస్థావిత భూప్రదేశము యజ్ఞప్రక్రియచే నెండించి యందతడు తన క్రొత్తరాజ్యము స్థాపించుకొని మానవ్రతమును విడచెను. ఇతని రాజ్యమున కంతిమసీమ సదానీరయనునది. యితడు కోసల విదేహులకు మూలపురుషుడయ్యెను. వసిష్ఠశాపమున నితని శరీరము మండి పోగా మంథనప్రక్రియచే నితడు మరల బ్రతికింపబడెను. అప్పు

డితనికి (మధి) మిథియను పేరువచ్చెను. ఈతని మౌళజాలను మాధవులందురు. వీరే క్రమముగా మైథిలు లనబడిరి. ఇతని వలన సీనగరమునకు మిథిలయనిపేరు. శతపథ 1-4-1-1 చూ. ఈవంశమున జనకుడు ప్రసిద్ధుడగుటచే ఈవంశమును జనకవంశ మనిరి. ఈవంశమందు జగన్మాత జానకి యావిర్భవించెను. ఆమె నయోధ్యాధిపతియగు దశరథుని జ్యేష్ఠపుత్రుడు భగవాన్ శ్రీరామచంద్రుడు వివాహము చేసికొనెను. ఇచట నొకవిషయము జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలెను. ఆయుగమున రాజులవై వాహికసంబంధములు పురోహితుల గోత్రములతో నగుచుండెడివి. ఈవివాహమట్లే సంపన్నమైనది. అటుగానిచో ఇత్యోకవంశజ వికుక్షి శాఖలోని దశరథుడును, అందే నిమిశాఖలోని విదేహజనకుడును సగోత్రులగుటచే నీవివాహమమర్యాదిత మగునుగదా! అది యుండనిండు.

ఈ నిమి వంశమందు సీరధ్వజ-ఉగ్రనేన-జనదేవ-ధర్మధ్వజ-విదేహాదు లనేకులు మహాపురుషులు పుట్టిరి. ఇందు విదేహజనకుడు యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుడు. ఇతని కాలమున బ్రహ్మవిద్యకు బ్రచారము మిండుగ నుండెను. ప్రనంగవశమున నిమి వంశము జెప్పవలసి వచ్చెను. ఇక వికుక్షి వంశము వంకకు మరలుదము.

వైవస్వతమనువు మొదలు మహాభారత కాలీనుడగు సుమిత్రునివరకు సూర్యవంశ మవిచ్ఛిన్నముగ నుండెను. ఈలో

పల 164 గు రయోధ్యం బాలించిది. ఇతిహాసప్రసిద్ధులగు యువనాశ్వ, మాంధాత, హరిశ్చంద్ర, సగర-అంశుమాన్, భగీరథ, ఋతుప్రసాద, దిలీప-రఘు-అజ-దశరథ-భగవాన్ రామ చంద్ర, కుశ ఆద్యనేకమహాపురుషు లీవంశమునకు బేరుదెచ్చిరి. వివస్వంతున కరువదినాలవ తరమున భగవాన్ శ్రీరామచంద్రుని యవతారము. సూర్యవంశాంతిమరాజు సుమిత్రుడు భారతయుద్ధమునం దుండెను. ఆనాడు కురువంశము గొప్పది అందువలన సుమిత్రుడుగూడ వారి యనుశాసనానుసారము నడువవలసి వచ్చెను. సుమిత్రుని వంశము వారివలననే పిమ్మట లిచ్చవి వంశస్థాపన జరిగెను. ఇందు గౌతమబుద్ధు డుదయించెను. ఇంతటితో సూర్యవంశము తన యుచ్ఛాసనమునుండి పతనము నొందెను.

చంద్రవంశము :- నై వన్వతమనువున కిత్వోక్తువు మొనలగు పదిమంది కొడుకులకంటె బెద్దది ఇలయను కూతురుండెనని చెప్పియుంటిమి. మానవధర్మశాస్త్రానుసారము ఫిత్తుసంపత్తిపై గూతున కధికారములేదు. నేడు నదే ధర్మమున్నది గదా! (Mulla 1936 Page 38) అయినను తండ్రికి మిక్కిలి ప్రేమపాత్ర యగుటచే నీమెకుగూడ భాగమువెట్టి యారాజ్య భాగ మామె స్త్రీయగుటచే పాలనయం దసమర్థురాలని యెంచి కనిష్టభ్రాతయగు సుద్యమ్నునిపరముగ నుంచబడియెను.

* భరతఖండ మధ్యస్థమగు సుప్రసిద్ధ సింధునద పశ్చిమమున నేడు బలఖ్ అను బాష్లీక నగరము, సుద్యుమ్న నివాసముగా నుండెను. ఇలకు చాయూదమునందు లభించిన

* మన యైతిహాసిక పరిజ్ఞానము లేక కొందరి హిందూదేశమే భారతవర్ష మనుకొని విశ్రమించుచున్నారు. మన యైతిహాసిక భౌగోళిక నిరూపణమిట్లున్నదని యెరుంగవలయును :- భారతవర్షపు పూర్వసీమ పీత సముద్రము (చీనా) (Yellow sea) దీనినే ప్రకాంత సాగరమనియు నందురు. పశ్చిమసీమ రక్తసముద్రము (Red sea) పౌరాణికదృష్టితో మహిసాగరము (Mediterranean sea) దక్షిణసీమ నిరక్షదేశమగు లంక. నేడిది సముద్ర లీనమైపోయినది. (Ceylon) సింహళము లంకకాదు. భారతీయ ద్వీపగణనయందు సింహళద్వీపము వేరుగా జెప్పబడినది. ఈ సింహళము పురాణములందు తామ్రవర్ణమని యున్నది. టామూరో వెన్ అన్నిది దీని యవభ్రంశరూపము సింహళము అప్పడప్పుడు రావణునకు విహారస్థలమై యుండవచ్చును. ఉత్తరసీమ ఇరావతీ రావీనదుల జన్మస్థానమును ప్రస్తుతము శివాలక యనబడు శర్యణావత పర్వతము. ఇది నిరక్షదేశమునుండి $37\frac{1}{2}$ అక్షంశలపై నున్నది. ఈ రాను (అర్యాయణము) అరబ్బిస్తానము, కాబూలు (ఈథా) కందారము (గాందారము) బలఖ్ (బాష్లీకము, ఇది దేవయుగమున వరుణ రాజధాని) బుఖారా (పుష్కరము, బ్రహ్మనివాసభూమి) మొదలగు ప్రాంతము లన్నియు భారతవర్షావయవములు. మన పైతృకసంపత్తులు. ఈస్లోకములు చూడుడు.

“ఏతత్తు భారతం వర్షం చతుస్సంస్థాన సంజ్ఞితం

దక్షిణావరతోహ్యస్య పూర్వోణవమహోదధిః

హిమవానుత్తరేణస్య కార్మకస్యయథాగుణః (మార్కం)

2. ఆసముద్రాత్తు వైపూర్వత్ ఆసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్

తయోరే వాంతరంగిర్యోః ఆర్యావర్తం ప్రచక్షతే.

ప్రాంతము * ప్రతిష్ఠానపురముని తోచుచున్నది. తద్రాజ్యప్రబంధముకొరకు సుద్యుమ్నుడందే నివసించెను. కనుకనే పురాణములందు బ్రతిష్ఠానమొకచో సుద్యుమ్ను రాజధానియనియు, నొకచో నిలా రాజధానియనియు వర్ణింపబడినది.

స్వయంభూబ్రహ్మ కైశ్వర్యసంబంధమున వివస్వాన్ మొదలగు ననేకపుత్రు లున్నట్లే విద్యాసంబంధమునగూడ నితని కనేకులు మానసపుత్రు లుండిరి. ఈవిద్యా పుత్రులందు 1 మరీచి, 2 అంగిరా, 3 అత్రి, 4 పులస్త్య, 5 పులహ, 6 క్రతువులను నీయార్వరును మిగుల బ్రసిద్ధులు: ఈవచనముల జూడుడు.

“బ్రహ్మణో మానసాః పుత్రాః విదితాః షణ్మహర్షయః
మరీచిరంగిరా అత్రిః పులస్త్యః పులహః క్రతుః
అత్రేస్తుబహవః పుత్రాః శ్రూయంతే మనుజాధిప
సర్వేవేదవిదః సిద్ధాః శాంతాత్మానో మహర్షయః.”

ఈయారువుగందును భారతనివాసియుగు నత్రి మూడవవాడు. కనుకనే అత్రియను పేరొందెనని “అహం తృతీయ ఇత్యర్థః తస్మాత్ప్రతిః సకీర్త్యతే (బ్రహ్మాండ)” అను వచనము చెప్పచున్నది. ఈయత్రి ప్రాణవిధ అత్రికి ద్రష్ట (పరీక్షకుడు

* కొందరీ ప్రతిష్ఠాన పురము ప్రయాగ సమీపమందుండెననియు, కొందరు హస్తినాపుర సమీప మందుండెననియు, ననుచున్నారు గాని ఆ యీ మతము లన్నియు భ్రాంతిమూలకములు. ఇది సింధునదపశ్చిమమున 5 క్రోశముల దూరమున నర్యాయణ నామ పశ్చిమభారతమున నుండెను. ఈ విషయమత్రి చరిత్రయందరయ నగును.

అవిష్కర్త) కనుక నితడు నత్రియని పేరొందెను. బ్రహ్మచే నందరికంటె ముందితడే వేదప్రచారమున నియతుడయ్యెను. ఈయత్రి శబ్దము క్రమముగా వంశపరంపరయందు రూఢమయ్యెను. దేవయుగమందు అత్రేయబ్రహ్మపరిషత్తునకు క్రమముగా భౌమాత్రి, సాంఖ్యాత్రియను సిరువునత్రులే కులపతులైరి. ఇందు మొదటివాడగు భౌమాత్రియను కులపతి పారదర్శకతాప్రతిబంధకమును, చంద్రగ్రహణాధిష్ఠాతయు నగునత్రి ప్రాణపరీక్ష చక్కగాజేసి ప్రప్రథమమున గ్రహణవిద్య నావిష్కరించెను. కనుకనే యితడు భౌమాత్రియని పేరొందెను. ఇతని కశసూయాగర్భమున జన్మించు దుదయించెను.

రెండవవాడగు సాంఖ్యాత్రి ఉత్తర ధ్రువమండలస్థనాడు. త్రికాత్రి ప్రాణపరీక్ష గావించెను. యితని కొడుకు శాంఖాయనుడు. ఈ కొడుకు చాల దుర్మార్గుడు-అభాష్మికడు. ఇతని కెంతగా సదుపదేశములు చేసినను వ్యర్థము కాగా జేయునది లేక నిరాశతో తండ్రియగు సాంఖ్యాత్రి సింధుదేశమున దేవనికాయమును పర్వతమున (నేటి సులేమాన్ పర్వతమున) నివాస మేర్పర్చుకొనెను. పిమ్మట నతని కొడుకు శాంఖాయనుడు నతని వంశీయులును ధర్మచ్యుతులై యవనవంశము (గ్రీకులకు) నకాది ప్రవర్తకులైరి. ఈ విధముగ సాంఖ్యాత్రివంశ ముచ్ఛిన్న ప్రాయమైపోయినది.

భౌమాత్రి పుత్రుడగు చంద్రుడు సోమవల్ల రక్షణార్థము. గంధర్వరాజుగను, ఉత్తరదిక్పాలకుడుగను, జేయబడెను.

ఇతడు బ్రాహ్మణుడయ్యను రాజయ్యను గనుక నానాడు రాజునియే పేరొందెను. ఇతని భార్య రోహిణి. ఇతనికి తారయందు బుధుడు పుట్టి రాహిణీయుడని పేరొందెను. ఇతడు రాజుకొడుకు గనుక రాజపుత్రుడనియు నితని వంశధరులందరును రాజపుత్రులనియు బేరొందిరి. ఇది యెదుగక కొందరు చరిత్రకారులు రాజపుత్రులు క్షత్రియులందు సంకరవర్ణమువారనుట శోచనీయము.

రాజపుత్రుడు రాహిణీయుడు బుధుడు వై వస్వతపుత్రులనియు పెండ్లియాడెను. రాజ్యమిలా కన్యదియగుట వలన నీ వంశ మైలవంశమని పేరొందెను. ఈ యిలాబుధులకు సుప్రసిద్ధుడు పురూరపుడుదయించెను. తండ్రి బుధునకు గంధర్వులతో సంపర్కము కలదు. చంద్రుడు గంధర్వరాజుగదా! అచ్చటనే అవ్వరసల నివాసము. అందూర్వశీ జాతియందు పుట్టినదగుటచే నూర్వశియనబరగు నవ్వరతో నీ పురూరపునకు సంబంధము గుడిరెను. వారికి ఆయువను మహారాజు పుట్టెను, - భౌమాత్రి బ్రహ్మ మానసపుత్రుడు చంద్రుడత్రికౌరసుడు. బుధుడు చంద్రున కౌరసుడు కనుక ఈ దృష్టితో బ్రహ్మ-అత్రి చంద్ర-బుధులు నలువురును చంద్రవంశ మూలపురుషులుగ జెప్పవచ్చును. అత్రి-చంద్ర-బుధులు మనుష్యులు. కాని, వీరి నివాసము భారతవర్షముగాను. కనుక దేవతలని పేరొందిరి. నూర్వవంశమందు భారతవర్షపు మొదటి సప్రమాట్టు ఇత్యోకు వై నట్లు చంద్రవంశమునకు ప్రథమసప్రమాట్టు మహారాజు పురూ

రవుడే ఇలా సంతానమగుట నీతని వంశధరు 'తైలప్రకృతి' యని పేర్వడసిరి.

ఇంతవరకుజేసిన వివేచనవలన సోదరులవంశము సూర్య వంశమనియు, సోదరి వంశము చంద్రవంశమనియు జేలినది. మన యితీహాస నాయకులగు పాండవులు సీచంద్రవంశమువారే కనుకనే వీరిని సోమకులనియు జెప్పిరి. చూడుడు:

“కథం యుయుధిరే పీఠాః కురుపాండవసోమకాః

పార్థివాష్టుమహాత్మానః నానాదేశసమాగతాః.”

పిమ్మట బురూరవ పుత్రుడగు నాయువునకు నహుషుడు పుట్టెను. గర్వమువలన కన్నుగానక పిమ్మట చెడినను ఇతడు ఇంనుని పదవినంది స్వర్గమును శాసింపగల్గిన భాగ్యశాలి. ఇతనికి యయాతి జనించెను. ఇతడు చంద్రవంశమున మొదటి చక్రవర్తి. సమ్రాట్టు. చంద్రవంశవికాస మితనితో నారంభమయ్యెను కనుక నితనిని చంద్రవంశ మూలపురుషునిగ జెప్పిరి. ఇతనికి పరమప్రతాపులగు పుత్రులు, యదు, తుర్వను, అణు, ద్రుహ్య, పురు లనువారు వీరివలన చంద్రవంశ మనేక శాఖలై భారతవర్ష మంతటను వ్యాప్తినొందెను.

ఇందు పెద్దవాడగు యదువునకు రాజ్యము రావలసి యున్నను తండ్రియగు యయాతివైషయిక తృప్తికి యశావన ప్రదానము సేయనందున నతనికి లభింపలేదు. పిమ్మట యదు వంశము చాల వికాసమొందిన చంద్రవంశ శాఖగనే పేరొందెను.

భగవంతుడు శ్రీకృష్ణుడీవంశమున నవతరించి దీనిని ధన్యము గావించెను.

తలడ్డియూజ్ఞ శిరసావహించి తన యశావనము నతని కీచ్ఛించున యయాతికన్య పుత్రుడు రాజ్యలబ్ధి నొందెను. ఇతని వంశమువారు పౌరపులని పేరొందిరి. ఈ వంశమున ప్రసిద్ధుడగు దుష్యంతుడుదయించి యావరకించుక శిథిలావస్థయందున్న పురువంశ ప్రతిష్ఠ నినుమడిపజేసెను. నాటినుండియు నితడు పురువాశాది పురుషుడుగను, పౌరవంశ నాయకుడుగను బ్రసిద్ధుడయ్యెను. ఇతనికి శకుంతలయందు యశోమూర్తి భరతుడుదయించెను. ఇతడు తండ్రికంటె స్రతాపియగుటచే కురువంశ మితని పేరనే బ్రసిద్ధమయినట్లు భగవంతు డర్జునినప్పుడపుడు భరతన తమ! భారత! భరత్వభ! యన్న సంబుద్ధులే ప్రబలోదాహరణములు. ఇతని వలననే భరతవర్షమునకు భరతవర్ష మని పేరు వచ్చెననియు, ఇతని చరిత్ర యుండుటచేతనే వ్యాసమహా భారతము మహాభారతనామ మొందెననియు పురాణములందొక మతమున్నది. * వ్యాసుడు కూడ నితని నిట్లు గీర్తించెను.

* వస్తుతః ఈ దేశమున దేవయుగము నాడగ్ని దీనికి శవసోపపాత్తుగ నియమింపబడుటచే భారతనాయకుడకు నా యగ్నివలన నే ఇది భారవర్షమను పేరొందెను. (మా. బుక్ 4-25-4.) ఇకనివి యర్థవాదములుగా నమర్చించుకొనవలెను. వీరు దాని కీర్తిని విలువబెట్టిరనియే ఆయావచనములకు భావము.

(1) “నాభేః పుత్రశృణుషభః ఋషభాద్భరతోఽ భవత్

తవ్యనామ్నాత్మిదం వర్షం భారతంచేతి కీర్త్యతే” (స్కాంధ)

(2) “తంసురోదాచ్యదుష్యన్తో దుష్యన్తాద్భరతోఽ భవత్

శకుంతలాయాంతు చలీయస్యనామ్నాకు భారతాః” (అగ్ని)

“సరాజా (భరతః) చంద్రవర్తాపీఠ్ సార్వభౌమః ప్రతాపవాన్
భరతాద్భూతతీ కీర్తిః యేనేదం భారతం కులం (మ. భార)

ఈ భరతవంశముదే కరువువయించెను. ఇతడొక గొప్ప యశస్వి యితనిపేర నీవంశము కరువువంశమయ్యెను. ద్వాపరాంతమున నీకరువువంశమున మహారాజ ప్రతీపునకు శంతనుడువయించెను.

ఇక్కడనుండియే మన గీతాసంబంధీతిహాస మూలప్రాతన్ను ప్రవహించును. శంతనుచకు గంగాగర్భమున దేవమూర్తి-లేదా-వసుమూర్తి దేవప్రతుడువయించెను. భీమరకస్య మత్స్య గంధిని తన తల్లిగ (శంతను ధర్మపత్నిగ) జేసికొనుటకు. “వివాహము, రాజ్యము-విడిచితి” నని భయంకర ప్రతిజ్ఞ సేయుటచే నీయన భీష్మరామమున పేరొంది పిదప కరుకుల వృక్షప్రపితామహుడని పిలువబడెను.

శంతనునికి మత్స్యగంధాగర్భమున (ఈయే పిమ్మట సత్యవతియని పేరొందెను) చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులను పుత్రులు పుట్టిరి. శంతనుని యనంతరము రాజ్యాధికారము వహించిన చిత్రాంగదుడు, గంధర్వులచే జంపబడెను. అనంతర మతని తమ్ముడు విచిత్రవీర్యుని సింహాసనమెక్కించి భీష్ముడే రాజ్య వ్యవస్థాసంచాలన సేయుచు నతని వివాహార్థము కాశీజేరి స్వయంవరమునుండి అంబ-అంబికా-అంబాలికలను మువ్వరు కన్యల నవహరించి వాస్తవాపురమునకు దెచ్చెను. అందు అంబయనునది “అయ్యా నేను మనస్సున సాక్షుని వరించితిని” అని

చెప్పుగా ధర్మమూర్తి భీష్ముడు దానిని విడచిపుచ్చెను. పిమ్మట నాయిరువురను విచిత్రవీర్యునకు బెండ్లిసేయగా నత డల్పకాలము ననే క్షయరోగగ్రస్తుడై మృత్యువు వాతబడెను. కురువంశ మొక్కమారుగ సంధకారమున బడిపోయెను.

మహాత్ముడగు భీష్ముడును రాజమాత సత్యవతియు నీదైవికాపత్తి కెంతయు జింతించిరి. చివరకు సత్యవతీ పరామర్శమున భీష్మునకీ ఘోరాపత్తికాలమున గురువంశరక్షణకు నియోగవిధి నాశ్రయింపవలసి వచ్చెను. ఈసత్యవతీ గర్భమందే కన్యావస్థయందు పరాశరునివలన వ్యాసభగవాను డుదయించి యుండిన చరిత్రము వృత్తవేత్త లెరుంగుదురుగదా! ఆనాడు వ్యాసుడు తల్లికి “నీకేదైన నాపత్తు వచ్చినపుడు నన్ను బిలువుము (స్మరింపుము)” అని వరమిచ్చి యరిగెను. తత్ఫలముగా సత్యవతీ స్మరణమాత్రమున వ్యాసు డరుదెంచుటయు తల్లి యాతనికి నైనపనియు, గావలసినపనియు జెప్పెను. సంబంధ మర్యాదానుసారము అంబికాంబాలికలకు వ్యాసుడు దేవరుడు. కులక్షయమగునపుడు దేవరునివలన నియోగవిధిచే పుత్రోత్పత్తి నొందుట మానవధర్మశాస్త్రము నామోదించెను.

“దేవరాద్వా సపిందాద్వాత్రియా సమ్యజ్నియు క్తయా

ప్రజేషితాధిగంతవ్యాసంతానస్యపరిక్షయే.” ఇత్యాది (మను.)

మాత్రాజ్ఞచే నాపధర్మము నుద్దేశించి వ్యాసుడు నియోగవిధియందు ప్రవృత్తుడయ్యెను. నతత తపోయోగమున

వ్యాసశరీరము భయావహముగ నుండెను. పెద్దకోడలంబిక భయముతో కన్నులు మూసికొనెను. తత్ఫలముగా నామెకు జాత్యధుడగు ధృతరాష్ట్రుడు పుట్టెను. ఏమి చేయవలయును? గ్రుడ్డివాడు రాజ్యాధికారమునకు దగడు. తల్లి యానతివలన మరల రెండవకోడలియందు వ్యాసుడు నియోగవిధిప్రవృత్తుడు కాగా నామె కండ్లు మూసికొనలేదు గాని భయమున వెల్ల నయ్యెను. ఫలితముగ వ్యాసు డిట్లనెను. “తల్లీ యీమెకు పాండువర్ణుడు రోగగ్రస్తుడు పుట్టునని చెప్పగా విచారమున పత్యవతి మరల పెద్దకోడలంబికను ప్రోత్సహించుటయు పైకి నంగీకరించినట్లుండి సమయమునకు తనదాసి నలుకరించిపంపెను. ఆదాసి యేమియు భయపడలేదు. వ్యాసుడు నరప్రదానము గావించి “యీమెకు సర్వసద్గుణనంపన్నుడగు పరమభాగవతు డుదయించునని చెప్పి వెడలిపోయెను. ఆదాసీపుత్రుడే విదురు డని పేరొందెను.

ధృతరాష్ట్రుడు పెద్దవాడైనను గ్రుడ్డివాడగుటవలనను, విదురుడు దాసీపుత్రుడగుటవలనను రాజ్యార్హులు కాకపోగా పాండునకు రాజ్యము లభించెను. అందువలననే ధృతరాష్ట్రుని చర్మచక్షువులతోబాటు విజ్ఞానచక్షువులపై గూడ పొరయీవ రించెను. పాండునందు ద్వేషబీజము నాటుకొనెను. అదియే క్రమముగా జరిగి పెద్దదై పుష్పించి సంగ్రామరూపమున ఫలించెను. “మొదట నాకు సంతతి కల్గినచో వారికి రాజ్యము లభింపగల” దని ధృతరాష్ట్రునకొక విధముగ కొంచెమాశ

యుండెడిది. కాని, “దేవతల యనుగ్రహమున కంటిగర్భమున పుత్రపంచక ముదయించె” నని వినగనే యారవంత యాశయు నంతరించెను. కొంతకాలమునకు ధృతరాష్ట్రనకును గాంధారి యందు నూర్వరు కొడుకులు పుట్టిరి. పాండుపుత్రులు పాండవు లనియు, ధార్తరాష్ట్రులు కౌరవులనియు బేరొందిరి.

దుర్యోధనుడు మిగుల కటిలనీతిజ్ఞుడు. తాము కౌరవుల మని ప్రకటించుకొనెను. ఎందుకన :- కురువంశమున ధృత రాష్ట్రుడు పెద్ద. అతని సంతానమగు రాజ్యము కౌరవులదని యనిపించుకొనవలయును; అందుకు బీజారోహణ మీకౌరవ శబ్దము, ఈదురభిసంధిచే నతడు పాండవులయొడ మేనమామ శకుని సాయమున గావించిన యత్యాచారములును, వారిని దీర్ఘకాలము వనవాసుల జేయుటయు సర్వవిదితము.

ఈ లోపల నతడు సామంతులనందరిని వశపర్చుకొని తన రాజ్యము దృఢమూలము గావించుకొనెను. పెక్కులే ? భీష్మునెవంటి తటస్థవ్యక్తియు నతని యర్ధనీతికి వశుడయ్యెను. (అర్ధస్యపురుషోదాసః) నాటి రాజ్యవ్యవస్థ యత్యంత మాశ్చర్యము గలిగించునంత చక్కగా సాగించెను. ఆ దుర్యోధనున కించుకంత ధర్మబుద్ధియున్నచో నతడు నేటివరకుఁ గురువంశము దృఢమూలము గావించియుండును.

ఆ దుర్యోధన పాలన కాలమున కురుసామ్రాజ్యము
1 ప్రముఖప్రాంతము, 2 పూర్వ, 3 పశ్చిమ, 4 ఉత్తర,
5 దక్షిణ ప్రాంతములునని యైదుభాగములు గావింపబడెను.

శ్రీకృష్ణుడు, భీష్ముడు, వ్యాసుడు వీరివలన నేర్పరుపబడిన ఇంద్ర ప్రస్థము (ధీల్లీ) నకు అరువదిక్రొనుల దూరమునందుండు “గజాహ్వయ” (హస్తినాపుర) మనుప్రాంతము ప్రముఖ ప్రాంతముగా నెన్నికగన్నది. నేడిది గంగాగర్భమున లీనమై పోయినది. నేడిచట కొన్ని పల్లికొండలు మిగిలియున్నవి. దాని కుత్తరము కరుజాంగలము,² పూర్వప్రాంతము కుశాంచాలము.³ పశ్చిమప్రాంతము కరుక్షేత్రము.⁴ దక్షిణప్రాంతము ఖాండవ వనము⁵ అని పేరులు. వీని సమష్టికరుసామ్రాజ్యము. సామ్రాట్టు ధృతరాష్ట్రుడు, ప్రాంతాధీశులు క్రమముగ 1 దుర్యోధనుడు, 2 భీష్ముడు, 3 ద్రోణుడు, 4 కర్ణుడు, 5 అశ్వత్థామ. కర్ణుని రాజధాని కరుక్షేత్రమందలి యంగదేశము.

మహాభారతమున హస్తినాపురమునకు ‘గజాహ్వయ’ శబ్దమే ప్రయోగింపబడినది. హిమాలయములనుండి తెచ్చిన యేనుగుల నిట మచ్చికచేసికొనుటలో “ఆహూయస్తే గజాయత్ర” యను నిర్వచనానుసారముగ నిది హస్తినాపురమై మకారలోపమున హస్తినాపురమని ప్రసిద్ధిచొందెను. ప్రాచీన నామము గజాహ్వయమే. ఇంద్రప్రస్థము యమున యొడ్డునను హస్తినాపురము గంగయొడ్డున నుండెను. కరుమహారాజునకు పూర్వము భారతవంశీయుల రాజధాని యార్యాయణ ప్రాంతాంతర్గత (ఈరాజు - పశ్చిమభారత) మహోదయమున నగరముగ నుండెను. కరురాజు కాలమున వీరి వికాస మధికము కాగా వీరు పూర్వీయభారతవర్షమున బూర్వోక్తమగు హస్తినా

పురమున తమ నవీనరాజధానీ నిర్మాణము గావించిరి. అప్పుడు ఇందున్న యేనుగులను తొలగించి వానికొరకు ప్రత్యేక గ్రామము నిర్మించిరి. అది ఇభ్యగ్రామమని పేరొందినది. (ఛాందో. చూ.) ఇట్లు హస్తిన యొకసమృద్ధరాజ్య మయ్యెను. ఇయ్యది 22 కోట్ల ప్రజలుగల రాజ్యమని యెన్నికగన్నది. నిజముగా లోకవైభవవృష్టితో నిది భారతవర్ష-పూర్వాస్యదయ కాలమనవచ్చును.

ఒకవిధముగ నిదియే పతనకాలము ననదగును. పరమ రాజనీతిజ్ఞుడు మహాత్ముడు నగు విదురుడు, ధర్మాత్ముడు సత్యవాది యుధిష్ఠిరుడు, వీరాగ్రణి యర్జునుడు, భీష్మప్రతిజ్ఞుడు, విదితవేదితవృద్ధుడు, ఆజన్మబ్రహ్మచారి - కృష్ణతత్త్వవేత్త దేవవ్రతుడు, ఆచార్యద్రోణుడు, భగవంతుడు శ్రీకృష్ణుడు. ఇత్యాది భారతదివ్యవిభూతులు ఆనాడుండిరి. అప్పుడే సావర్ధచరమ సీమం జేరికొన్న కుటిలనీతిజ్ఞుడు దుర్యోధనుడు, సతీత్వము నవమానించు దుశ్శాసనుడు, తనకుటిలనీతిచే భారతసమృద్ధవైభవ వినాశకుడగు దుర్మతి శకుని ఇత్యాద్యాసుర విభూతులునుండిరి. కౌరవపాండవ సంగ్రామ మననేమి? దేవాసుర సంగ్రామమే. అధర్మానుగాములగు కౌరవులకు పదునొకండు అక్షౌహిణుల సేనయు, ధర్మాత్ములగు పాండవులకు నేడక్షౌహిణులసేనయు నున్నను, ధర్మప్రభావమున విజయశ్రీ పాండవులకే లభించెను. ఈసంఘర్షణ భావసూచనకే వ్యాసభగవానుడు. పదునెనిమిది

పర్వము లేర్పాటు గావించెను. 11 అక్షౌహిణుల దుర్యోధను డశాంతుడుగ, 7 అక్షౌహిణుల ధర్మరాజు శాంతుడుగ నుండిన విషయము అందరెరింగినదే, కనుకనే ఆదినండి 11 పర్వములు నశాంతిభావమునకు, మిగిలిన 7 పర్వములు శాంతిభావమునకు నేర్పరుపబడెను. ఈవిధముగ 11×7 సంఘర్షణ సూచించి పాండవసంబంధి జయభావము జయశబ్దమున ద్యోతకము గావించెను. సంఖ్యావిజ్ఞానానుసారము 18 జయసూచకము గదా, ఇందుకు గారణము శ్రీకృష్ణభగవద్గీతాపదేశము అది లేనిచో పాండువంశ మితిశ్రీ యైపోయెడిదే, ఈరహస్యము గీతా ధ్యాయసంఖ్యచే సూచితమైనది. అందు బ్రతిపాదింపబడిన బుద్ధి యోగబలమున పాండవులు జయమునొందిరి.

యుద్ధమునకు బూర్వము భారతవర్ష మన్నివిధముల జూర్ణ సమృద్ధముగ నుండెనంటిమి. ఇందుకు 18 అక్షౌహిణుల బలమే నిదర్శనము. అక్షౌహిణియననేమో యెరుంగుట అప్రస్తుతముకాదు. సేన 9 విభాగములు. అది యీక్రింది విధమున నెరుంగనగును.

పేరు	రథములు	గజములు	యోధులు	అశ్వములు	వీరుగాక
పత్తి	1	1	5	1	
సేనాముఖ	3	3	15	9	రథారోహులు 21870
గుర్మ	9	9	45	27	గజారోహులు 21870
గణ	27	27	135	81	అశ్వారోహులు 65610
వాహిని	81	81	405	243	పదాతులు 109350
పృతన	243	243	1215	729	మొత్తమక్షౌహిణియందు
చమూ	729	729	3645	2187	218700 మంది
అనీకిని	2187	2187	10935	6561	యోధులును.
అక్షౌహిణి	21870	21870	109350	65610	

1. పైనజెప్పిన యోధులు	218700	} మొత్తము ఒక అక్షోహిణీ జనసంఖ్య 336790 దీనిని 18 చే గుణింపగా 8942220 జనము.
2. రథవాహకులు (నాసికులు)	21870	
3. గజవాహకులు (మాపలులు)	21870	
4. రథపరిచారకులు	21870	
5. గజపరిచారకులు	21870	
6. ఆశ్వపరిచారకులు	65610	
7. ఇతరపరికరవర్గము	25000	

తక్కిన రథాదులను గుణించి యూహింపుడు అనాటి సమృద్ధి వర్ణింపుడు, ఇరువైపుల సైన్యసంగ్రహమయ్యెను. అంతిమపర్యాయము శాంతిదూతగా భగవంతుడు హస్తినకరిగి దుర్యోధనున కెంతచెప్పవలయునో అంతయు జెప్పెను. అతడు ‘సూదిమొర మోపినంత భూమియు నీయ’నని సమాధాన మిచ్చెను. పుత్రమోహగర్త పతితధృతరాష్ట్రునకు వ్యాసుడు కూడ యుద్ధ మాపవలయునని యెంతజెప్పినను వ్యర్థమయ్యెను. “భారతఫాలమున నేమి వ్రాసియున్నదో యిరువాగులవారు దలపడిరి. యుద్ధము జూడగోరెనవా? దివ్యదృష్టి నిచ్చెద”నని వ్యాసుడనగా “నీకన్నులతో వంశక్షయము జూడజాలను స్రతి యొక ఘటనయు వివరించు నొక వ్యక్తి నేర్పరపు” డనుటయు దివ్యదృష్టినిచ్చి సంజయు నందుల కేర్పాటు చేసెను. ఒక వైపున 11 అక్షోహిణులు, రెండవవైపున 7 అక్షోహిణులు సేనావ్యూహములు నిలువబడి యుండెను. ధృతరాష్ట్రుడు సంజయు నడుగున్నాడు.

“ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతాయుయుతనః

మాచుకాః పాండవాశ్చైవక్రిమ కుర్వతసంజయః !”

ఇతి శ్రీ..... పంచమ ప్రపంగః

శ్రీ మద్
భగవద్గీతోపనిషద్
విజ్ఞాన శాస్త్రమ్.

సశీషక మూలపాఠః

ఓమ్

నమ ఆవ్యయాత్మనే శ్రీకృష్ణాయ

భగవద్గీతోపనిషద్ విజ్ఞానశాస్త్రమ్

ఐతిహాసిక సందర్భసంగతి

ధృతరాష్ట్రఉవాచ

ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతాయుయుత్సవః
మామకాః పాండవాశ్చైవ కీమకుర్వత సంజయ.

సంజయ ఉవాచ

దృష్ట్వాతుపాండవాసీకం వ్యూఢం మర్యోధనస్తదా
అచార్యముపసంగమ్య రాజా వచనమబ్రవీత్ ||
పశ్యేతాం పాండుపుత్రాణాం అచార్యమహాతీచమూం
వ్యూఢాన్ ద్రుపదపుత్రేణ తవశిష్యేణ ఘోమతా ||
అత్ర శూరామహేష్వాసా భీమార్జున సమాయుధి
యుయుధానో విరాటశ్చ ద్రుపదశ్చ మహారథాః.
దృష్ట్వ కేతుశ్చేకితానః కాశీరాజశ్చ వీర్యవాన్
సౌభద్రో ద్రౌపదేయూశ్చ సర్వవన మహారథాః.
అస్మాకం తు విశిష్టా యేతాన్నిబోధ ద్విశోత్తమ
నాయకామమసైన్యస్య సంక్షార్ధం తాన్ బ్రవీమితే
భవాన్ భీష్మశ్చ కర్ణశ్చ కృపశ్చ సమితింజయః
అశ్వత్థామా వికర్ణశ్చ సౌమదత్తిస్తథైవచ

అన్యేచ బహవశ్శూరాః మదర్థేత్య కజీవితాః
 నానాశస్త్రప్రహరణాః సర్వేయుద్ధవిశారదాః
 అపర్యాప్తం తదస్మాకం బలం భీష్మాభిరక్షితం
 పర్యాప్తం త్విదమేతేషాం బలం భీమాభిరక్షితం
 అయనేషుచ సర్వేషు యథాభాగమవస్థితాః
 భీష్మమేవాభిరక్షన్తు భవన్తస్సర్వవహి
 తస్యసంజనయన్ మార్షం కురువృద్ధః పితామహః
 సింహనాదం వినద్యోచ్చైః శంఖం దధ్మౌప్రతాపవాన్
 తతశ్శంఖాశ్చ భేర్యశ్చ పణవానకగోముఖాః
 సహస్రై వాభ్యహన్యన్త స శబ్దస్తుములోభవత్
 తతః శ్వేత్వైర్వయైర్భ్యుక్తే మహతి స్యందనస్థితే
 మాధవః పాండవశ్చైవ దివ్యైశంఖౌప్రదధృతుః
 పాంచజన్యం హృషీకేశః దేవదత్తం ధనంజయః
 పౌండ్రం దధ్మౌ మహాశంఖం భీమకర్మావృకోదరః
 అనంతవిజయం రాజా కుంతీ పుత్రోయుధిష్ఠిరః
 నకులస్సహదేవశ్చ నుఘోష మణిపుష్పకౌ
 కాశ్యశ్చపరమేష్వాసః శిఖండిచమహారథః
 ధృష్టద్యుమోహ్ని విరాటశ్చ సాత్యకిశ్చౌపరాజితః
 ద్రుపదో ద్రౌపదేయశ్చ సర్వశః పృథీపతే
 సౌభద్రశ్చమహాబాహుః శంఖాక్షదధ్మః పృథక్పృథక్
 సఘోషో ధార్తరాష్ట్రాణాం హృదయానివ్యదారయత్

నభశ్చపృథివీంచైవ తుములోవ్యనునాదయన్
అభవ్యవస్థితాన్ దృష్ట్వా ధార్తరాష్ట్రాః కపిధ్వజః
ప్రవృత్తేశస్త్రసంపాతే ధనురుద్యమ్యపాంశవః
హృషీకేశం తదావాక్యమిదమాహమహీశతే.

అర్జున ఉవాచ

సేనయోరుభయోర్మధ్యే రథం స్థాపయమేఽచ్యుత!
యావదేతాన్నిరీక్షేహం యోద్ధుకామానస్థితాః
కైర్మయా సహయోద్ధన్యం అస్మిన్ రణసముద్యమే
యోత్యమనానవేక్షేహం యః తేఽత్రసమాగతాః
ధార్తరాష్ట్రస్యదుర్బధేః యుద్ధేప్రియచిక్షేవః.

సంజయ ఉవాచ

ఏవముకోహృషీకేశః గుడాకేశేన భారత!
సేనయోరుభయోర్మధ్యేస్థాపయిత్వాగ్రహోత్తమం.
భీష్మద్రోణప్రముఖతః సర్వేషాంచమహీశీతాం
ఉవాచపార్థ పత్యైతాః సమవేతాః కురూనితి
తత్రాపశ్యత్ స్థితాన్ పార్థః పితౄనధపితామహాన్ స్త్రథా
ఆచార్యామాతులాన్ భ్రాతృభ్రాతృన్ పౌత్రాన్ సంఖం
శ్వశురాన్ సుహృదశ్చైవ సేనయోరుభయోరపి
తాన్ సమీత్యసకాంతేయః సర్వాః బంధూనవస్థితాః
కృపయాపరయావిప్వః విషీదన్నిదమబ్రవీత్.

అర్జున ఉవాచ

దృష్ట్యేమం స్వజనంకృష్ణ ! యయుత్సుం సముపస్థితం
 నీద నిమమగాత్రాణి ముఖంచ పరిశుష్యతి
 వేపభుశ్చ శరీరేమే రోమహర్షశ్చజాయతే
 గాంక్షీవం సంసతే హస్తాత్ త్వక్తేచ పరిదహ్యతే
 నచశ్శ్నోమ్యవస్థాతుం భ్రమతీవ చమేమనః
 నిమిత్తానిచపశ్యామి విపరీతాని కేశన !
 నచశ్రేయోను పశ్యామి, హత్వాన్వజనమాహవే
 నకాంక్షే విజయంకృష్ణ ! నచరాజ్యంసుఖానిచ
 కింనోరాజ్యేన గోవింద కింభోగై రీవితేనవా.
 యేషామర్థే కాంక్షీతం నోరాజ్యం భోగాః సుఖాని చ
 త ఇమేవస్థితాయుధే ప్రాణాన్ స్వక్వా ధనానిచ
 ఆచార్యాః పితరః పుత్రాః తథైవచ పితామహః
 మాతులాః, శ్వశురాః, పౌత్రాః, శ్యాలాః, సంబంధినస్తథా
 ఏతాన్మహమ్తమిచ్ఛామి ఘ్నతోఽపి మధుసూదన !
 అపి ప్రైలోక్యరాజ్యస్య హేతోః కిన్ను మహీకృతే ?
 నిహత్య ధార్తరాష్ట్రాన్మః కాపీతిస్యాత్ ? జనార్దన !
 పాపమేవాశ్రయేదస్మాన్ హత్వైతా నాతతాయుః.
 తస్మాన్నార్హావయం హస్తం ధార్తరాష్ట్రాన్ స్వబంధవాన్
 స్వజనం హి కథం హత్వా సుఖినః స్యామమాధవ !
 యద్యచ్ఛ్రేతే న పశ్యన్తి లోభోప హతచేతసః

కులక్షయ కృతందోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకమ్
 కథం నజ్ఞేయమస్మాభిః పాపాదస్మాన్నివర్తితుం ?
 కులక్షయ కృతందోషం ప్రపశ్యద్భిష్టనార్దన !
 కులక్షయే ప్రణశ్యంతి కులధర్మాస్సనాతనాః
 ధర్మేచ్ఛప్తే కులం కృశ్నం అధర్మోఽభిభవచ్యుత
 అధర్మాభిభవాత్ కృష్ణః ! ప్రదుష్యంతి కులస్త్రియః
 స్త్రీషుషుష్టాసువాన్వజ్ఞయః ! జాయతే వర్ణసంకరః
 సంకరోనరకాయైవ, కులఘ్నానాం కులస్యచ,
 పతంతి పితరోహ్యేషాం లుప్తపింఛోదక క్రియాః
 దోషైరేతైః కులఘ్నానాం వర్ణసంకరకారకైః
 ఉత్సాహ్యనే జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః
 ఉత్పన్న కులధర్మాణాం మనుష్యాణాం జన్మాద్దన
 నరకేనియతంవాసో భవతీత్యను శుశ్రుమ

* అచోబత ! మహత్పాపం కర్తుంవ్యవసితావయం
 యద్రాజ్య సుఖలోభేన హస్తం స్వజనముద్యతాః
 యదిమామప్రతీకారం అశస్త్రం శస్త్రచాణయః
 ధార్తరాష్ట్ర రణేహన్యుస్తస్మేక్షేమతిరం భవేత్

సంజయ ఉవాచ

* ఏవముక్తార్షరుణః సంఖ్యే రథోపథ ఉపావిశత్
 విసృజ్య సశరంచాపం, శోకసంవిగ్నమానసః.

ఇతివ్రథమోధ్యాయః

అథచాతుర్విద్యోపక్రమః

(1) లోకవృత్తోపనిషత్ :- (ఉత్థానికోపనిషత్) ద్వ్యపదేశీ.

(1) ఉప :- సంగ్రామోపలక్షణవిధమున ప్రాకృతిక శోక సముత్పాదప్రదర్శనము.

అర్జున ఉవాచ

* అహోబలతమహత్త్వాపం కర్తుం వ్యవసితావయం
యద్రాజ్య సుఖలోభేన మాన్తుం స్వజనముద్యతాః

సంజయ ఉవాచ

* ఏవముక్త్యార్జునః సంఖ్యేరథోపస్థ ఉపావిశత్
విస్మయ్యనశరంచాపం, శోకనంవిగ్నమానసః.

ద్వితీయోఽధ్యాయః

సంజయ ఉవాచ

తంతథాకృపయావిష్టమ్, అశ్రుపూర్ణాకులేక్షణమ్
విషీదం త మిదం వాక్య మువాచ మధుసూదనః.

2 ఉప :- ప్రాకృతికశోకవృత్తానౌపయిక చతుర్విధబుద్ధియోగ విద్యోపదేశోపక్రమః (శోకవిరాకరణోపక్రమః)

శ్రీభగవానువాచ

కుతస్త్వా కశ్మలమిదం విషమే సముపస్థితమ్ ?

అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మక్షీర్తి కరమర్జున !

క్షై బ్యంమాన్మగమః పార్థ ! నై త త్వయ్యుపపద్యతే
క్షుద్రం హృదయ దౌర్బల్యం, త్యక్తోఽత్తిష్ఠ పరంతప !

ఇతి ఉత్థానికోపనిషత్

ఇచట నై తిహాసికశ్లోకము లేడు కలవు.

అర్జున ఉవాచ

1. కథంభీష్మమహం సంఖ్యే ద్రోణంచమధుసూదన !
ఇసుభిః ప్రతియోతస్యమి ? పూజార్హావఃసూదన !
2. గురూన హత్వా హిమహానుభావాః శ్రేయోభోక్తుం
భైక్షమపీహలోకే
హత్వార్థకామాంస్తు గురూనిసైవ భుంజీయభోగాః రుధిర
ప్రదిగ్ధాన్
3. నచైతద్విద్యుః కతరన్నోగరియో యద్వాజయేమ యది
వానోజయేయః
యానేవహత్వా నజిజీవిషామః శ్వేఽవస్థితాః ప్రముఖేధార్త
రాష్ట్రాః
4. కార్పణ్యదోషోఽహత స్వభావః పృచ్ఛామి త్వం ధర్మసం
మూఢచేతాః
యచ్ఛ్రేయస్సాస్యోత్ సిశ్చితంబ్రూహి తన్నే శిష్యస్తేహం శాధి
మాం త్వం ప్రపన్నమ్.
5. సహిప్రపశ్యామి మమాపనుద్యాద్యచ్ఛోక ముచ్ఛోషణ
మింద్రియాణాం
అవాప్యభూమావసపత్నమృద్ధం రాజ్యం నురాణామపి చాధి
పత్యం.

సంజయ ఉవాచ

6. ఏవముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః పరంతప !
'సయోత్స్య' ఇతిగోవింద ముక్త్వాతూష్ణీం బభూవహ.

7. తమునాచ నృషీ కేశః ప్రహసన్నివ భారత

సేనయోరుభయోర్మధ్యే విషీదంత మిదం వచః.

(1) అథరాజ్ఞివిద్యా

వైరాగ్యబుద్ధియోగలక్షణా

భగవద్విద్యా. సనాతనవిద్యా, వైరాగ్యవిద్యా (8 ఉపనిషత్తులు)
జ్ఞానయోగి కనుశోకమనుచితమను-ఉపనిషత్తు (1) ఉపదేశములు (7)
(1) దేహభృత్తగు నవ్యయాత్మయందు జన్మమరణ ద్వంద్వములులేవు.

అశోచ్యానస్వశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే

గతానూనగతానూంశ్చ నానుశోచన్తి పండితాః

నక్షేవాహం బాతునాసం నత్వంనేమే జనాధిపాః

నచైవ నభవిష్యామః సర్వేవయ మతః పరం.

దేహి-నో-ఽస్మిన్ యథాదేహే కౌమారం యౌవనం జరా

తథా దేహాంతర ప్రాప్తిః ధీరస్తత్ర నముహ్యతి.

(2) దేహమును ధరించు నవ్యయాత్మయందు ప్రజ్ఞా-ప్రాణ-
భూతమాత్రల సంసర్గమువలన సుఖదుఃఖ ద్వంద్వప్రపృత్తుల కౌగమాపా-
యిత్వము తప్పదు, కనుక తదనుభావులగు భూతాత్మలకు అవ్యయాత్మ
సాధర్మ్యము లభించినచో నమృతత్వము లభించును.

మాత్రాస్పృశ్యాస్తు కాంతేయ ! శీఘ్రోష్ణ సుఖదుఃఖదాః

ఆగమాపాయీ నో-ఽనిత్యాన్ తాన్ స్థితిక్షుస్వ భారత !

యంహి న వ్యథయంత్యేతే పురుషం పురుషర్షభ

సమ దుఃఖ సుఖం ధీరం సో-ఽమృతత్వాయ కల్పతే

(3) 1. అవ్యయాత్మయందలి సదసద్ద్వంద్వమందు అసత్తు

అగు కార్యాదులకు సత్త్వమును, సత్తును కారణమునగునాత్మ కసత్త్వమును, అనుపపన్నమని విజ్ఞానసిద్ధాంతము.

నాసతో విద్యతేభావో నాభావోవిద్యతేసతః

ఉభయోరపి దృష్టోస్తస్త్వయో స్తత్త్వవర్జిభిః.

(3) 2. కనుక వికర్వాణము వినశ్వరమునగు శరీరయోగము గలయాత్మ నిర్వికారము నవినాశియు నగుటవలనను శోకమనుచితము.

అవినాశితృ తద్విచ్ఛిన్నే హేన నర్వమిదంతతం

వినాశమవ్యయస్యాస్య సకచ్ఛిక్తుర్తు మర్హతి

అంతవంత ఇమేదేహః నిత్యస్యాత్ శరీరణః

అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మాద్యధ్యస్వ భారత !

యఏనం వేత్తి హంతారం యశ్చైనం మన్యతేహతం

ఉభౌ తౌ న విజాన్త్యో నాయం హన్తి న హన్యతే.

(4) 1. మరియు, వినశ్వరశరీరయోగమున్నను, అవ్యయునకు జన్మ మృత్యుద్వంద్వరహితత్వముండుటచే హనన మసంభవము. కనుక అనుశోక మనుచితము.

నజాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్ నాయం భూత్వా భవి

తావా నభూయః

అజ్ఞోనిత్యః శాశ్వతోయం పురాణో నహన్యతే హన్యమానే

శరీరే.

వేదా వినాశినం నిత్యం యఏన మజమవ్యయం

కథం స పురుషఃసార్థ కంఘాతయతి హన్తికమ్ ?

(4) 2. మరియు, నీ అవ్యయునందు-మహదక్షరాత్మయొక్క-

మూర్తియోనిత్వస్వాభావ్యమువలన శరీరవిధరణ పరిత్యాగలక్షణములు గల జన్మమరణముల పౌనః పునికత్వనియమముండును కనుక ననుశోక మనుచితము.

“వాసానిజీర్ణానియథావిహాయ నవానిగృష్ణాతినరోపరాణి తథాశరీరాణి విహాయజీర్ణాన్యన్యానిసంయాయాతిన వానిదేహీ”

(6) మరియు, అవ్యయాత్మ పంచపంచభూతగుణానుపస్పృష్ట మగుటచే దానికి వినాశ మసంభవము. కనుక ననుశోకమనుచితము.

నై నంఘిందంతి శస్త్రాణి నై నందహతి పావకః
నచై నం క్షేదయన్త్యాపో నశోషయతి మారుతః
అచ్ఛేద్యోయ మదాహోయ మక్షేద్యోఽశోష్య సవచ
నిత్యః సర్వగతః స్థాణు రచలోయం సనాతనః
అవ్యక్తోయ మ చింత్యోయం అవికార్యోయ ముచ్యతే
తస్మాదేవం విదిత్వైవం నానుశోచితు మర్హతి.

(6) జననమరణధర్మయుక్తమును, భోక్తయు నగుకర్మాత్మ యందు జననమరణ-సుఖదుఃఖద్వంద్వము ప్రవాహవిత్వము, నపరి హార్యము నగుటచే ననుశోక మనుచితము.

అథచై నం నిత్యజాతం నిత్యం వా మన్యసేమృతం
తథాపిత్వం మహాబాహో నై నం (వం) శోచితుమర్హసి
జాతస్యహి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మ మృతస్యచ
తస్మాదపరిహర్యేధే నత్వం శోచితుమర్హసి
అవ్యక్తాదీనిభూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత !
అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్రకా పరిదేవనా.

(7) విత్వము నసంగమునగు నాత్మయొక్కయు, అవిత్వము నసంగమునగు శరీరముయొక్కయు సంబంధ మసంభవమయ్యును, సంబంధము కలిగియుండుట ప్రత్యక్షముగ మన్నదికదా ! ఇదియొక గొప్పవింత. అయినను ఆత్మ అవ్యవహరించునది యొకటి విశ్వయము కమక నాదృష్టితో (సాంఖ్యదృష్టి) యనుశోక మనుచితము.

ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేన మాశ్చర్యవద్వదతి తద్ధైవచాన్యః
ఆశ్చర్య వచైచ సమన్యః శ్రుణోతి శ్రుత్వాప్యేనం వేద
నచైవ కశ్చిత్

దేహీ నిత్యమవధ్యోయం, దేహీ సర్వస్య భారత
తస్మాత్సర్వాణి భూతాని సత్వంశోచితు మర్హసి.

ఇతిజ్ఞానయోగినః

అనుశోకానాచిత్యోపనిషత్.

ఇచ్చట నేడైతిహాసిక నైతిక శ్లోకములు :

1. స్వధర్మ మపిచా వేక్ష్య న వికంపితు మర్హసి
ధర్మాధి యద్ధాచ్ఛేయోన్యత్ క్షత్రియస్యన విద్యతే
2. యదృచ్ఛయాచోపసన్నం స్వగర్వాదౌర మపావృతం
సుఖం క్షత్రియాః పార్థ లభంతే యుద్ధమిదృశం
3. అధచేత్త్వమిమం ధర్మ్యం సంగ్రామం నకరిష్యసి
తతః స్వధర్మం కీర్తించ హిత్వా పాప మవాప్సుసి
4. అకీర్తించాపి భూతాని కథయిష్యంతే-వ్యయాం
సంభావితస్యచాకీర్తి మరణాదతిరిచ్యతే

5. అవాచ్యవాదాంశ్చ బహూః వదిష్యంతి త వాహితాః
నింజంతస్తవ సామర్థ్యం తత్తోనుఃఖతరం నుకీమ్

6. హతో వా ప్రాప్స్యసిస్వర్గం జిత్వా వా భోక్త్యసే మహీం
తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌంతేయ, ! యుద్ధాయ కృత నిశ్చయః.

కర్మఫలాసక్తి పరిత్యాగోపక్రమము

సర్వవిధ ద్వంద్వప్రత్యయములందును, సామ్యవృత్తికి శ్రేయ
స్కరత్వము.

సుఖదుఃఖే సమేకృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ
తతో యుద్ధాయ యజ్యస్వ నై నం పాప మవాప్స్యసి.

(2) అథ : బుద్ధియోగినః

కర్మఫల కామాసక్తి పరిత్యాగోపత్తోపనిషద్ సప్రోపదేశీ

(1) కర్మ సన్యాసలక్షణ జ్ఞానయోగముకంటె ఫలాసక్తి త్యాగో
పాధిక బుద్ధియోగప్రాశస్త్యము.

ఏమాత్రేభి హితా సాంఖ్యే బుద్ధిః, యోగేత్విమాంశ్రుణు
బుద్ధ్యాయుక్తో యయాపార్థ కర్మబంధం ప్రహాస్యసి
నేహాభిక్రమ * నాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో ♦ నవిద్యతే
స్వల్పమష్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్.

* ఉద్దేశార్థ సాధనానుకూలము, తత్పూర్వభిముఖచేష్టాసంచారక్రమమును
అభిక్రమము.

• అభ్యుదయ ప్రతికూలము, కార్యనిపాత లక్షణమునగు చేష్టాగతి ప్రత్య
వాయము. (1) ఆత్మయొక్క యూర్ధ్వప్రవార మభిక్రమము. (2) ఆత్మయొక్క
యధఃపాతము ప్రత్యవాయము.

* వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కరునందన !

బహుశాఖా హ్యసంతాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్.

(2) కామ్యకర్మయోగమునకు బుద్ధిపక్షేవకత్వమున బుద్ధియోగ విఘాతకత్వముండుటపలన ననిష్ఠత్వము.

యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవరత్స్య విషక్షితః

వేదవాదరతాః పాథ ! నాన్యరక్షేతి వాదితః

కామాత్మానః స్వర్గపరాః జన్మ కర్మ ఫలప్రదాం

క్రియానిశేషబహుళాం, ఘోరైశ్చర్య గతం ప్రతి

ఘోరైశ్చర్య ప్రసక్తానాం తయాప హృతచేతసాం

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః సమాధౌ న నిధీయతే

త్రైగుణ్య విషయావేదాః సిద్ధైర్గుణ్యో భవార్జున !

నిర్ద్వంద్వో నిత్యనర్తవ్యస్తో నిర్భోగ జేమ ఆత్మవాన్

యావాన్తర్థ ఉదపానే సర్వతః సంప్లుతౌదకే

తావాన్ సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః

* సంకల్ప కామానక్తి దోషదూషితము కానట్టి మనస్సుచే ననుగ్రహ్య యగు బుద్ధి వ్యవసాయము. తత్తత్కామాదిదోష విక్షిప్త మనోఽవకృష్టబుద్ధి అవ్యవ సాయము. మరియు ఇంద్రియాధిష్ఠిత మనస్సంపరిష్కరితమువలన మనోఽనుయోగి పియు వ్యవచ్ఛిన్నయు నగుబుద్ధి యవ్యవసాయము. మనోనిరపేక్షయు ఆత్మాను యోగినియు, సిద్ధైర్వల్యయు నగుబుద్ధి వ్యవసాయము. అవ్యవసాయబుద్ధిచే దిగ్దేశకాలానవచ్ఛిన్నము, నపీమము, భూమయగు నాత్మ గ్రహింప శక్యముగాదు, ఏల యన మనస్సు పరిచ్ఛిన్నగ్రహి కదా : వ్యవసాయబుద్ధిచే నయ్యాత్మ గ్రహింప శక్యమగును లేనిచో తద్వ్యవహారమే యసంభవముఃదా :

(3) ఫలకామాసక్తి విడచి చేయబడు నాధికారిక కర్మ బుద్ధి యోగోప్రోద్బలకము కనుఁగి శ్రేయస్కరము. గ్రాహ్యము నగును.

కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన
మా కర్మఫలహేతుర్భూః మా తే సంగోస్త్యకర్మణి
యోగస్థః కురు కర్మాణి సంగంత్యక్వా ధనంజయ !
సిద్ధ్య సిద్ధ్యోః సమోభూత్వా సమత్వం యోగఉచ్యతే
దూరేణవ్యావరం కర్మ బుద్ధియోగా ధనంజయ !
బుద్ధా శరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః
బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభేనుకృత దుష్కృతే
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ ! యోగః కర్మసు కాశలమ్
కర్మజం బుద్ధియుక్తాహి ఫలంత్యక్వా మనీషిణః
జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయం.

(4) మోహ వ్యతితీర్ణమగు స్థిత ప్రజ్ఞత్వమునకు బుద్ధియోగ సిద్ధ్యపాయత్వము. అజ్ఞానావృతజ్ఞాన జనిత-ఉత్థాప్యాకాంక్షే నిర్వేదము బుద్ధియోగ సిద్ధ్యపాయము :

యదాతే మోహకలిలం బుద్ధిర్వ్యతి తరివ్యతి
తదా గంతాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ
శ్రుతి విప్రతి పన్నాతే యదాస్థాస్యతి నిశ్చలా
సమాధా వచలా బుద్ధిః తదాయోగ మవాప్సుసి.

(5) వైరాగ్యలక్షణ బుద్ధియోగ స్వరూప సంపత్తి రూప స్థిత ప్రజ్ఞతః ఆరు లక్షణములు :

అర్జున ఉవాచ

సితప్రజ్ఞస్య కా భాషా? సమాధిస్థస్య కేశవ!
సితధీః కిం ప్రభాషేత? కిమానీత? వ్రజేతకమ్?

శ్రీభగవానువాచ

1. తుష్టిమూలా

ప్రజహాతియదాకామాన్ సర్వాః పార్థమనోగతాః
ఆత్మన్యే వాత్మనాతుప్తః సిత * ప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే

2. ప్రేయోఽనాసక్తిమూలా

దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః
వీతరాగ భయక్రోధః స్థితధీర్మునిరుచ్యతే.

* అన్యయ విద్యాభాగమునందు విద్యాబుద్ధియోగము వలన నాత్మయందు విద్యావిద్యల సామ్యోపపత్తియే ఆత్మబలము. అది ద్వంద్వవహిష్టువు. ఆస్థితియందు దుఃఖానుభవమున్నను విహ్వలభావ ముండదు. అది సమతాలక్షణ స్థైర్యము. కనుక నది విద్యావిద్యల సమత్వము అత్మబలమును. తత్సంయమనము వలన మనస్సు నందు దృఢతపుట్టును. అది క్షోభప్రతిబంధిక కనుక క్షోభానుదయతః స్థితప్రజ్ఞత కలుగును. అయ్యది పైనిజూపిన యారు విరములుగ నుండును. ఇంద్రియద్వారా మాన సాన్న భోగమనుభవించుచు పూర్ణతృప్తి నొందకుండియు దానికొరకు బ్రయత్నింపక లభించిన మాత్రానే యైచ్చికముగ (మధ్యయందే) విశ్రాంతినింది యుండుట సంకోషము. అందు భోగార్థ ప్రయత్నాభావము స్థితప్రజ్ఞత. ఇక :- ప్రేయశ్రేయో విషయక - ఇష్టజనక తృప్తిజ్ఞానము ప్రవృత్తి నిమిత్తము ఆరంభనాహేతు వంచక పరిగ్రహము ప్రవృత్తి - అదిక్షోభ హేతువు.

అదిష్టానంతదాకర్తా కరణంచ పృథగ్విధం
వివిదాశ్చ పృథక్ప్రేష్టా దైవంచాత్ర వంచమం
శరీరవాఙ్మనోభిర్యత్ కర్మప్రారభతేనరః
న్యాయ్యంవా విపరీతంవా పంచై కేతస్య హేతవః.

3. శ్రేయోఽనాసక్తిమూలా

యస్సర్వత్రాసభిన్నేహః తత్తత్ప్రీత్యశుభాశుభం
నాభినందతి నద్వేష్టితస్యప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా

4. తృప్తిమూలా

యదాసంహరతేచాయం కూర్మోంగానీవ నర్వశః
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యః తస్యప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా

5. అనశనతపోమూలా

విషయా వినివర్తంతే నిరాహారస్యదేహినః
రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరందృష్ట్వాని వర్తతే

6. ఇంద్రియవశీకారమూలా

యతతోహ్యపి కాంతేయ ! పురుషస్య విపశ్చితః
ఇంద్రియాణి ప్రమాదీని హరన్తి ప్రసభం మనః
తాని సర్వాణిసంయమ్య యుక్త అసీతమత్పరః
వశేహియస్యేంద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా.

ప్రవృత్తియందుద్యోగము మానవజీవ. యత్నాతిశయవ్యగ్రత యుద్యోగము ఉత్తితాకాంక్షే లక్షణప్రవృత్తికి జీవత్వాభివమున్నను. ఉత్తాప్యాకాంక్షేలక్షణ మగు మద్యోగమువకు జీవత్వము స్థితప్రజ్ఞతకు విరోధితవము దప్పదు. అది లేకుండుట స్థితప్రజ్ఞతః; అన్నలోగేచ్చా పూర్తియందు కృతకృత్యకానందము తృప్తి. ఇట్లు 4 విధముల స్థితప్రజ్ఞత యుక్తునకు నిర్దహవయే యగును. మిగిలిన రెండును యుంజానస్తునకు సాద్య రూపములగును.

6. ఉపదేశము :—బుద్ధియోగ ప్రతిబంధక ధర్మములు :—
 ధ్యాయతో * విషయాన్ పుంసః సంగస్తేషూప జాయతే ♦
 సంగౌత్ సంజాయతే కామః కామాత్క్రోధోభిజాయతే
 క్రోధాద్భవతి సంమోహః సంమోహాత్ స్మృతి విభ్రమః
 స్మృతి భ్రంశోద్బుద్ధి నాశః బుద్ధి నాశాత్ప్రణశ్యతి.

7. బుద్ధియోగమున రాగద్వేష జనిత కషాయ నాశముకాగా,
 బుద్ధి ప్రసాదము వలన విమల బుద్ధిలక్షణ బుద్ధియోగమునకు బ్రాహ్మస్థితి

* ధ్యాయతో :—మనస్సు యొక్క విషయాకారా కారిత్యము వాసనానామక సంస్కారము. స్వజనిత సంస్కారద్వారా విషయమందు మనోబంధన మానక్తి. మనస్సుచే ననుభవజన్య సంస్కారము యొక్క ఆధానమునందు అనుభవ చిరకాలి కత్వము హేతువు. ఆ చిరకాలికత్వము సుకల్ప వికల్పాత్మక మనస్సునకు లేదు. మనస్సు క్షణిక పరిగ్రహ పరిత్యాగ లక్షణముగదా ! కనుక బుద్ధి సహకృతమనస్సు నకే సంస్కారాధాయకత్వము చెప్పనగును. ఆ బుద్ధియు - ఉపేక్షబుద్ధి-అపేక్షబుద్ధి అని రెండు విధములు. మనోబుద్ధుల సహయోగమునందు బుద్ధి మనోధీనమయినచో ఉపేక్ష - మనస్సు బుద్ధ్యధీనమైనచో నపేక్ష - అందు మపేక్షబుద్ధి సహకృత మన స్సునకు సంస్కారాధాయకత్వ ముండదు. అపేక్షబుద్ధి సహకారమందైనచో బుద్ధిచే విషయగ్రహణమునకు చిరకాలికత్వముండుటవలన సహకృతమగు మన స్సునకు జిరకాలికత్వముండును. అందు బుద్ధికి విషయాకారికా పరిణామము లేకు న్నను మనస్సుయొక్క సంయుక్తరూపగ్రాహిత్యస్వాభావ్యము వలన, విషయాకారా కారిత్యము కలుగును కనుక సంస్కారముండును. మనస్సు ఆయా విషయాకారా కారిత్యమున నాయా విషయబద్ధమగును. అదియే ఆనక్తియని పేరు - అక్లే-అవిద్యా బుద్ధి సహకృతమగు మనస్సుచే చిరకాలికముగ విషయానుచింతనమను ధ్యానము. అది యానక్తి హేతువగుటవలన నానక్తి. ప్రజ్ఞానమందు విజ్ఞానానుషంగమను ధ్యానము అవిద్యారూపాపేక్షబుద్ధిచే మనోగృహీతార్థ విషయక చిరపరిగ్రహణమను ధ్యానము.

• సంగస్తేషు :—చిరకాలికము మానసమునగు బంధనాత్మక విషయ సంయో

హేతుత్వము రాగద్వేష వియు కైస్తు విషయానింద్రి యైశ్చరన్.

ఆత్మవశ్యైర్విధేయాత్మా* ప్రసాదమధిగచ్ఛతి

గము సంగము. మనసాకారిత విషయమందు బహిరంగముగా మనస్సుయొక్క జిఘృక్షకామము, - అందువలన కామనిద్ది ప్రతిబంధకమున గ్రోధము. అనుకూల సంయోగ లక్షణము. సుఖానుశయీ సంస్కారము కామము. ప్రతికూల సంయోగ లక్షణము దుఃఖానుశయీ సంస్కారము క్రోధము. ఈరెండును సంగాత్మక సంస్కార సహాయోగ నిత్యములగు సంస్కారములు. వాని విరుద్ధ సంయోగము సంమోహ జనకము. అన్యోన్య ప్రతిఘాతము వలన సంస్కారోపమర్దము సంమోహము. సంస్కారస్వరూప యాధార్థ్య విచ్ఛేదమువలన సంస్కారోప జనితస్మృతిజ్ఞానము భ్రంశమగును. అనంతవాసనా సంస్కార జనితములగు పెక్కు స్మృతిజ్ఞానములే విజ్ఞానబుద్ధి రూపారంభణము లగును. అనుభవ పరివర్తనానుసారము విజ్ఞాన ప్రతి ఫలనముండును. స్మరణములకు విజ్ఞాన స్వరూపాధాయకత్వము కదా? ఇక స్మరణ నాశనమున బుద్ధిభ్రంశము దానిచే కర్తవ్య కర్తవ్య వివేకనాశమువలన విషాదము. కనుక నానక్తి శ్రేయస్కారము కాదు. (1) విషయానుద్యానము (2) విషయాధి సంగము (3) కామము (4) క్రోధము (5) సంమోహము (6) స్మృతిభ్రంశము (7) బుద్ధినాశము - (8) ప్రజాళము,....

* విధేయాత్మా :

“పరాచః కామాననుయంతి బాలాః తే మృత్యోర్యన్తి వితతస్య పాశం
అథ ధీరాః అమృతత్వం విదిత్వా ధ్రువమధ్రువేద్వీహ ప్రార్థయన్తే
కామాన్ యః కామయతే మన్యమానః కామభిః జాయతే తత్ర తత్ర
సర్వాస్త కామస్య కృతాత్మనస్తు ఇహైవ సర్వే ప్రవిలీయన్తి కామాః.

(ముందక)

ఈ లోకమంతయు యోగమందనారు రుక్షీవు - అకృతాత్మ -; యోగరూ డుడు కృతాత్మ. ఆరు రుక్షీవు విధేయాత్మ; వికారై కాంత నిరసనమున నిర్మల భావము ప్రసాదము; విజ్ఞానము - అనందము బ్రహ్మ; ప్రత్యక్కు, పరాక్కు - బ్రహ్మ - విద్యా. అది రెండు విధములు. జ్ఞానము - విజ్ఞానమునని; విజ్ఞాన విద్యచే విషయానందము, సమృద్ధి; శాంతానందమున కనుభవము లేదు. అది అనైంద్రియ

ప్రసాదే సర్వ దుఃఖానాం, హానిరస్యోపజాయతే
 ప్రసన్నచేతసోహ్యశు బుద్ధిః పర్యవ త్తిష్ఠతే.
 నాస్తి బుద్ధి రయుక్తస్య న చా యుక్తస్య భావనా
 న చా భావయతః శాంతిః అశాంతస్య షతస్సుఖం ?
 ఇంద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోను విధీయతే
 తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావ మివాంభసి.
 తస్మాద్యస్య మహాబాహో ! నిగృహీతాని సర్వశః
 ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యః తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.
 యానిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ
 యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సానిశా పశ్యతో మునేః.
 ఆపూర్వమాణ మచలప్రతిష్ఠం.
 సముద్రమాపః ప్రవిశన్తి యద్వత్
 తద్వత్కామాయం ప్రవిశన్తి నర్వే
 స శాంతిమాప్నోతి న కామ కామీ.

విహాయ*కామాన్ యగసర్వాన్ పుమాన్ శ్చరతినిస్పృహః

కము గదా : విషయానందమున కనుభవము కలదు. అది యైంద్రియకము. కను
 కనే యా యనుభవము నుభవని పేరొందెను. అది క్షణికము. బ్రహ్మయందు కర్మ
 పృథక్త్వరూప - ఆనందమునకు క్షణిత్వము కదా : వెంటనే క్రియావరణము వలన
 నుభానుభవము విలీనమగును. అత్యానందత్వమున శాంతి స్థిరము.

* విహాయ :—ప్రజలు రెండు విధములు. (1) అంతర్ముఖులు-అత్మవరాయ
 జులు. సంయములు వారు అత్మను జ్ఞానమున గ్రహించుచు శాంతి లక్షణానందము
 నొందుదురు. కాని, యనుభవింపరు. (2) విషయవరాయజులు, బహిర్ముఖులు,
 సాధారణులు, వారు జ్ఞానమున విషయగ్రాహణము నేయుచు. సమృద్ధిలక్షణము
 నుభవము నను నానందమునుభవింతురు.

నిర్మమో నిరహంకారః సశాంతి మధిగచ్ఛతి.

ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః పార్థ! నై నాంప్రాప్య విముహ్యతి
స్థిత్యాస్యామంతకాలేఽపి బ్రహ్మ నిర్వాణమృచ్ఛతి.

ఇతి కర్మఫల

కామాసక్తి పరిత్యాగౌచిత్యోపనిషత్

ద్వితీయాధ్యాయః.

తృతీయోధ్యాయః

(3) బుద్ధియోగికి, కర్మపరిత్యాగానౌచిత్యోపనిషత్ - సప్రోవదేశీ.

(1) కర్మ సన్యాసలక్షణ సన్యాస (జ్ఞాన) యోగము, కర్మారంభ
లక్షణయోగము (కర్మయోగము) అను సీరెంటియందును, బుద్ధియోగమే
శ్రేయస్కరము.

* ఏసాబ్రాహ్మీ :- బ్రహ్మకర్మలని రెండు తత్త్వములు. ప్రత్యక్షరాగ్నేయ
మున రెండు విధములు. ప్రత్యగ్విషయవిద్యజ్ఞానము. పరాగ్విషయవిద్య వివిధ
త్వము వలన విజ్ఞానము. శ్రుతియు రెండు విధములు :- “సత్యంజ్ఞానమనం
తంబ్రహ్మ” “నిత్యం విజ్ఞాన మానందబ్రహ్మ” జ్ఞానవిజ్ఞానములు రెండు సవిసా
భూతములగుటచే నానందహేతువులు. ఆనందమును :- ఆత్మానందము, విషయానం
దమునని రెండు విధములు. ఆత్మానందము శాంతి, దానికనుభవములేదు. ఏమి ?
అనింద్రియత్వమున : అనుభవమింద్రియసాపేక్ష మగుటవలనను, ఇక విషయానం
దము సమృద్ధి దాని యనుభవము సుఖము. అది క్షణికము. ఎట్లన :- కర్మవిష
యమునందు ఆనందప్రకాశ ప్రతిబంధక కర్మావరణక్షణిక విఘాతమున నాత్మానంద
విషయానందముల యేకీభావమునకు క్షణికత్వము, విషయావచ్ఛిన్నానందమునకు,
అంతఃకరణ స్ఫుర్త్యవచ్ఛిన్నానందముతో నేకీభావముకాగా దానికి సుఖానుభవ
రూపత్వము. ఇట్లు : ఆనందహేతురై వ విద్యమువలన ఆనంద సాపేక్షవై శేష్యము
వలనను, విధేయాత్మలు రెండు విధములు : (1) సమృద్ధానంద సాపేక్షులు. (2)
కాంతానందసాపేక్షులు. సవి.

అర్జున ఉవాచ

“జ్యాయసీచేత్కర్మణస్తే మతాబుద్ధిర్నాదన !
తత్కిం కర్మణిఘోరేమాం సయోజయసి? కేశవ!
వ్యామిశ్రేణైవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవమే
తదేకంవద నిశ్చిన్త్య యేన శ్రేయోఽహమాప్నుయాం.

శ్రీభగవానువాచ

లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధానిష్ఠా పురాప్రాక్తా మయాసఘ!
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం, కర్మయోగేన యోగినాం.

(2) 1 నైష్కర్మ్యోపాయత్వమువలన. 2 కర్మసన్యాసవైయర్థ్యమువలన. 3 కర్మపరిత్యాగశక్యత్వమువలన. 4 ప్రకృతి సిద్ధత్వమువలన. 5 అనాన క్తకర్మయోగవైశేష్యమువలన. 6 కర్మారంభ కర్మసన్యాసములలో కర్మారంభ తైష్ట్యమువలన. 7 జీవన విరూపికత్వమువలన, కర్మపరిత్యాగ మశక్యము.

సకర్మణామనారంభా నైష్కర్మ్యం¹ పురుషోశ్నుతే
నచ సన్యసనాదేవ² సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి
సహికశ్చిత్ క్షణమపిజాతుశ్చిత్³ త్యకర్మకృత్
కార్యతేహ్యవశః కర్మసర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః⁴
కర్మేంద్రియాణి సంయమ్యయతస్తే మనసాస్మరన్
ఇంద్రియార్థాన్ విమూఢాత్మా మిధ్యాచారస్సఉచ్యతే
యస్త్వింద్రియాణి మనసా నియమ్యారభతేర్జున!
కర్మేంద్రియైః కర్మయోగమనక్తః సవిశిష్యతే

నియతం కురుకర్మశ్చ కర్మజ్ఞాయోహ్యకర్మణః
శరీరయాత్రాపితేన ప్రసిద్ధ్యేదకర్మణః.

(9) యజ్ఞార్థకర్మల కనాసక్తికృతత్వమున నబంధనత్వము కనుక నవశ్యక ర్తవ్యములు అందువలన కర్మపరిత్యాగ మనుచితము.

యజ్ఞార్థాత్కర్మణోన్యత్రలోకోఽయం కర్మబంధనః
తదర్థం కర్మకౌస్తేయ ! ముక్తస్సంగస్సమాచర!
సహాయజ్ఞః ప్రజాః సృష్ట్యాపురోవాచ ప్రజాపతిః
అనేనప్రసవిష్యధ్వం ఏషవో స్త్విష్టకామధుక్
దేవాః భావయతానేన తేదేవాభావయంతువః
పరస్పరం భావయంతః శ్రేయః పరమవాప్యథ
ఇహ్వాన్ భోగాః హివోదేవాః దాస్యన్తే యజ్ఞభావితాః
తైర్దత్తాన ప్రదాయైభ్యో యోభుంక్తే సేన ఏవసః
యజ్ఞశిష్టాశినః సంతః ముచ్యన్తే సర్వకీల్బిషైః
భుంజతేతేఽవ్యఘం పాపా యే పచంత్యాత్మకారణాత్
అన్నాద్భవన్తి భూతాని * పర్జన్యాదన్నసంభవః
యజ్ఞాద్భవతిపర్జన్యః యజ్ఞః కర్మసముద్భవః
కర్మబ్రహ్మాద్భవం విద్ధి బ్రహ్మక్షర సముద్భవం
తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ † నిత్యం యజ్ఞేప్రతిష్ఠితం

* 1 అక్షరము- 2 బ్రహ్మ- 3 కర్త- 4 యజ్ఞము, 5 పర్జన్యః, 6 అన్నం, 7 భూతములు, సర్వమును.

• అక్షరమువలె నక్షరమయబ్రహ్మ కర్తజనకము కనుక నది యజ్ఞమందు ప్రతిష్ఠితము.

ఏనం ప్రవర్తితం చక్రం నానువర్తయతీహయః

అఘాయురింద్రియా రామో మోఘం పాఢసజీవతి.

4. ఉపేక్షబుద్ధి సహకృత కర్మణి కనాసక్తికృతత్వమున సంబంధనతాదుష్టత్వములు కలవు. అత్మారాముడు నాత్మసరాయణుడు విషయానానక్తుడును. బహిర్లోకయాత్రయందు పేక్షబుద్ధితో - అందపేక్షబుద్ధి మూలక సంస్కారోదయ మనంభవము కనుక అంబంధనము నాత్మజ్ఞానోపయోగమునగు కర్మసేయుటయే యుచితము :-

యస్తాన్వత్కృతిరేవస్యాత్ ఆత్మశ్చుప్తశ్చనూనవః

ఆత్మస్యే వచసంతృప్తః తస్య కార్యం నవిద్యతే- కస్తాత్ ?

నైవతస్య కృతేనార్థో నాకృతేనేహకశ్చన

నచాస్యసర్వ భూతేషు కశ్చిద్ధర్థవ్యపాశ్రయః

తస్మాత్ - అనన్తః సతతం కార్యం కర్మ సమాచర !

అసక్తోఽహ్యచరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః

కర్మణై వహీసం సిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః.

5. విద్యత్పామరాద్యుచ్చావచ సర్వవిధలోక స్థితి నిర్వాహము. లోకసంగ్రహము. లోకసంగ్రహ కర్తవ్యదృష్టిచే జేయబడిన కర్మకనాసక్తి హేతుత్వమున నబంధనత్వము కనుక పరిత్యాగ మనుచితము.

లోకసంగ్రహమే వాపి సంపశ్యన్ కర్తుమర్హసి

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః తత్తదేవేతరోజనః

సయత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే

నమేపార్థాసి కర్తవ్యం శ్రిషులోకేషు కించన

నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్త ఏవచ కగ్మణి

యదిహ్యహం ననరైయం జాతు కర్మణ్య తంద్రితః
 మమవర్తాను వర్తనే మనుష్యాః పార్థ ! సర్వశః
 ఉత్సిదేయిరిమే లోకా నకుర్యాం కర్మచేదహం
 సంకరస్యచ కర్తాస్యా ముపహన్యామిమాః ప్రజాః.
 సక్తాః కర్మణ్య విద్వాంసః యథాకుర్వన్తి భారత !
 కుర్యాద్విద్వాక్ స్తథాసక్తః శిర్ష్యోక సంగ్రహం.
 నబుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానాం కర్మ సంగినాం
 జోషయేత్సర్వ కర్మాణి పిద్వాన్ యుక్తః స మాచరన్

8. ప్రకృతి సిద్ధ సహజగుణ కర్మయందు, అనాసక్తిచే కర్తృత్వా నభిమానము వలన అబంధనత్వము. కనుక పరిత్యాగ మయోగ్యము.

ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి * సర్వశః
 అహంకార విమూఢాత్మా కర్తా హమితిమన్యతే
 తత్త్వపిత్తు మహాబాహూ ! గుణ కర్మ విభాగయోగ
 గుణగుణేషు వర్తన్త ఇతిమత్వాన సజ్జతే
 ప్రకృతేః గుణసం మూఢాః సజ్జన్తే గుణకర్మసు
 తానకృత్స్నవిదో ముదాక్ కృత్స్న విన్న విచాలయేత్
 మయిసర్వాణి కర్మాణి సన్యస్యాధ్యాత్మ చేతనా
 నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వాయుధ్యస్వ విగతజ్వరః

* 1. వీర్యము 2. విసర్గము 3. ఆరంభము 4. యజ్ఞము 5. ఆత్మసంస్కృతి
 6. ఆర్థసంస్కృతి : అని కర్మలాచ వివములు. వీర్యము కర్మ (శత 7-4-1) ఆత్మ
 యోక్కు మనఃసానాచక్కుల యన్యోన్యయోగము వలన నగుభూత భావోద్భవకర
 విసర్గము కర్మ. వాగ్బుద్ధి శరీరారంభణము ప్రవృత్తి కర్మ. యజ్ఞము శ్రేష్ఠతమకర్మ
 ఇవి విశ్వకర్మలు : ఇదంతయు సగ్నిచితి. (శత. 9-4-3).

7. కర్మత్వాగా నౌచిత్వమునకు భగవన్మత ప్రతిజ్ఞానము :—

యేమేమత మిదం నిత్యం నానుతిష్ఠన్తి మానవాః
శ్రద్ధావంతోఽన సూయంతో ముచ్యంతేతేషాః కర్మభిః
యేత్వేతదభ్య సూయంతోనానుతిష్ఠన్తి మేమతం
సర్వజ్ఞాన విమూఢాస్తాన్ విధిపప్తాన చేతసః.

ఇతి :

*ఆత్మాశ్రిత సామ్యయోగః

(4) బుద్ధియోగ ప్రతిబంధక దోషపరిత్యాగోచిత్యోపనిషత్

త్ర్యుపదేశీ.

1. ఇంద్రియ ధర్మత్వమువలన ననాత్మ ధర్మములును, ప్రకృత్య
దిష్టానములునగు రాగద్వేషముల కావత్తి హేతుత్వమున, బుద్ధియోగ
వైరుధ్యము.

సదృశం చేష్టతేస్వస్యాః ప్రకృతేర్దానవాసవి
ప్రకృతిం యాంతి భూతాని నిగ్రహః కింకరిష్యతి

ఇంద్రియస్యేంద్రియస్యార్థే రాగద్వేషో వ్యవస్థితో

తయోర్న వశమాగచ్ఛేత్తాన్యస్య రి సంధినా

* అవ్యయాత్మకు రెండు భక్తులు (దాగములు) విద్య-కర్మ యది. విద్య
రసము జ్ఞానము, కర్మరసము క్రియ-అనాసక్త-విష్కామ-వివృత్త కర్మ. అవరణ
బంధనము నొందదు, కనుక జ్ఞానము తొలగదు, కనుక జ్ఞానకర్మలకు సామ్య
యోగము, విష్టాసామ్యయోగము, ఆత్మాశ్రిత సామ్యయోగము, కర్మయనివార్యము.
అయినను కొన్ని కర్మలకబంధనత్వము కలదు కనుక కర్మపరిత్యాగానౌచిత్యము.
ఇది యాత్మాశ్రిత సామ్యయోగోపనిషత్తు. కర్మలయనివార్యత రి విధములు.
అయైదువిధముల కర్మలు నబంధములు అని యుపనిషదర్థము.

శ్రేయాః స్వధర్మోవిగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్
స్వధర్మేనిధనం శ్రేయః పరధర్మోభయావహః.

2. రాగద్వేషాక్రమణమున నవ్యయజ్ఞాన జ్యోతిమలినము కాగా,
నట్టి పరవశ వ్యక్తికి పాపకర్మాచరణ ప్రవృత్తి :-

అర్జున ఉవాచ

అధకేన ప్రయుక్తోఽయం పాపంచరతి పూరుషః ?
అనిచ్ఛన్నపి వార్జ్ఞేయ ! బలాదివ నియోజితః.

శ్రీభగవానువాచ

కామఏష క్రోధఏష రజోగుణ సముద్భవః
మహాశనో మహాపాప్మా * విద్వేసమిహవై రిణం
ధూమేనావ్రియతే వహ్నిః యథాధర్మమవేనచ
యథోల్బేనావృతో గర్భః తథాతేనేదమావృతం
ఆవృతం జ్ఞానమేతేన జ్ఞానినో నిత్యవై రిణా
కామరూపేణ కౌంతేయ ! దుష్పూరేణాన వేనచ
ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే
ఏతైర్వి మోహాయత్యేషజ్ఞాన మావృత్యదేహినం

3. ఇంద్రియ మనోబుద్ధి నిగ్రహమున రాగద్వేషానక్తి వివృత్తి:-

* రాగద్వేష-కామక్రోధములు పాప్మా. ఇవి అత్య విద్యాభాగరశ్మి భూత
మగు జ్ఞానము బుద్ధి మనస్సు ఇంద్రియములం దనువర్తించును. అందు రాగాదులు
ప్రవేశింపగా జ్ఞాన విజ్ఞాన నాశమగును. అవి మొదట ఇంద్రియములందు సిమ్మట
క్రమముగా మవస్తునందు, బుద్ధియందు, అత్యయందు జ్ఞానమును మలినపరచును.
బుద్ధిపర్యంతానుగతములగు వీనిని బుద్ధికి పరముగ స్తంభింప జేసినచో నివియున్నను
అత్మాపవారకత్వ ముండఁగి యుపవిషత్తు.

తస్మాత్స్వ మింద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరత్స్వ భ
 పాపానం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞాన విజ్ఞాన నాశనం
 ఇంద్రియాణి పరాణ్యాహుః ఇంద్రియేభ్యః పరంమనః
 మనసస్తు పరాబుద్ధిః యోబుద్ధిః పరతస్తుసః
 ఏవంబుద్ధిః పరంబుద్ధ్యా సంస్తభ్యాత్మాన మాత్మనా
 జహి శత్రుం మహాబాహూ కామరూపం దురాసదం.

ఇది తృతీయోఽధ్యాయః

అథ చతుర్థాధ్యాయము

(5) బుద్ధియోగమునకు : భగవన్మత సిద్ధసనాతనతోపనిషత్

త్రుప్తపదేశః.

1. రాజద్గులందు సనాతన బుద్ధియోగ విద్యకు భగవత్ప్రవర్తి
 త్వము. సామ్యయోగమునకు జ్ఞాన - కర్మయోగములకంటె నతిప్రాచీ
 త్వము.

శ్రీ భగవానువాచ

ఇమం వివస్వతేయోగం ప్రోక్తవానహమవ్యయం

వివస్వానా మనవేప్రాహమను రిత్వైకవేదబ్రహ్మే

ఏవం పరం పరాప్రాప్తమిమం రాజర్షయో విదుః

సకాలే నేహమహతా యోగోనష్టః పరంతప !

స ఏవాయం మయా తేఽద్య యోగః ప్రోక్తః సనాతనః

(పురాతనః)

భక్తోసి మేసఖాచేతి రహస్యం హ్యేతదుత్తమం

2. నానాదేహధారియగు కృష్ణున కచ్యుతభగవత్వమున జాతిస్మరత్వము.

అర్జున ఉవాచ

అపరం భవతో జన్మ పరంజన్మ వివన్వత్
కథమే తద్విజానీయాంత్యమాదౌప్రోక్తవానితి.

శ్రీ భగవానువాచ

బహూచి మేవ్యతీతాని జన్మానితవచార్జున !
తాన్యహంవేద * సర్వాణి నత్వం వేత్త పరంతప !

3. శ్రీకృష్ణునకు * ఆదికారిక రూపత్వమున స్వేచ్ఛచే నానాజన్మ గ్రహితత్వము జాతిస్మరత్వమును.

అజోఽపిసన్నవ్యయాత్మ భూతానా మీశ్వరోఽపిసక్
ప్రకృతిం స్వామధీనాయ సంభవామ్యాత్మ మాయయా

* అర్చష్టాన్యతమంబోకే శీతోడార్యగుజైస్సమం
అహంసుతో సమభవం. పృశ్నిగర్భ ఇతిఋతః
తయోర్వాం పునరే వాహ మది యామాస కశ్యపాత్
ఉపేంద్ర ఇతి విభ్యాతో వామసత్వాచ్చ వామనః
తృతీయేఽన్మికా భవేఽహం వై తేనైవవపుషాథవామ్
జాతోభూయ స్తయోరేవ సత్యంమేవ్యాహృతం సతిః
ఏతద్వాం దర్శికం రూపం ప్రాగ్జన్మ స్మరణాయమే
నాన్యథామద్భవం జ్ఞానం చుర్త్యలింగేన జాయతే
యవాం వాం పుత్రభావేన బ్రహ్మభావేనచాసకృత్
చింతయంతోకృత స్నేహౌ యాస్యేధేమద్గతింసరాం

ఇట్లు ఒక తలిదండ్రులకు మూడు జన్మముల బుట్టుట :

భాగ 10-3.

* శ్రీకృష్ణుడాశ్చత్తిక జీవుడు కాదు ఆదికారికపురుషుడు, అతనికి కర్మాదీన పరవశ జన్మ గ్రహణములేదు. స్వేచ్ఛచే ననేక శరీరములను గ్రహింపగలడు.

యదాయదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత !
 అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం
 పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ ముష్కృతాం
 ♦ ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే
 జన్మకర్మచమే దివ్యం నవయో వేత్తితత్త్వతః
 త్వక్వాదేహం పునర్జన్మ నైతిమామేతి సోరుష !

(6) బుద్ధియోగా విరోధికర్మయోగ జ్ఞానయోగోపాదేయత్వోపనిషత్
 పంచోపదేశీ

(1) జ్ఞాన-ఉపాసనా-కర్మలకు అవ్యయాధిగా మిత్యమున నబింధనత్వము
 వీతరాగ భయక్రోధాః * మన్మయా మా ముసాశ్రీతాః
 బహవో జ్ఞాన తపసా పూతా మద్భావ మాగతాః
 యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజామ్యహం
 మమవర్తమాను వర్తంతే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః
 కాంక్షంతః కర్మణాం సిద్ధిం, యచ్ఛక్తి ఇహ దేవతాః
 క్షీప్రం హి మానుషే లోకే సిద్ధిర్భవతి కర్మజా.

(2) బాతుర్వర్ణ్యకర్మలకు, అవ్యయాత్మోపనిషత్త్వమున నబింధనత్వము

* యదాయదేహ ధర్మస్య క్షయో : పృచ్ఛిక్రపాప్సునః
 తదాతు భగవానీశః ఆత్మానం సృజతేహరిః
 నహ్యస్య జన్తనోహేతుః కర్తవ్యోవా మహిపతే
 ఆత్మమాయాం వినేశస్య పరస్యద్రష్టు రాత్తనః.

* ఆత్మజ్యోతి జ్ఞానావరకత్వమున రాగద్వేషాదులు పాపములు, సత్వతపో
 బ్రహ్మచర్యజ్ఞానములు పాపనములు. అవి యాత్మజ్యోతి నావరింపక యాప్యాయ
 కరములగును.

చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టం గుణకర్మ విభాగశః
తస్య కర్తారమసి మాం విద్ధ్య కర్తారః మవ్యయం.

నమాం కర్మాణి లింపన్తి నమే కర్మ ఫలే స్పృహః
ఇతి మాం యోఽభిజానాతి కర్మభిర్ననబద్ధ్యతే
ఏవంజ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైర్విరసి ముముక్షుభిః
కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైర్వి పూర్వతరం కృతం.

(3) త్యాజ్యకర్మోపాదేయకర్మవివేకమునందు :-జ్ఞానానుస్యూత
వివృత్తికర్మకు జ్ఞానాగ్నిదగ్ధత్వమువలన సంస్తారాజనకత్వము, అబంధ
నత్వమును.

కిం కర్మ ?* కీముకర్మ ? ఇతి కవయోప్యత్ర మోహితాః
తత్తేకకర్మ ప్రవక్ష్యామి, యద్జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్
కర్మణోహ్యసి బోధవ్యం బోధవ్యం చ వికర్మణః
అకర్మణశ్చ బోధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః

* సూర్యరశ్మిలకు జలతాపఃత్వమున్నను అతేపకత్వమేః జలతాపనముకొర
కిచ్చలేదు, సూర్యరశ్మికి జలలేపనములేదు. ఆత్మవిమోషకపాపాల్లనహయోగమున
జేయు కర్మల కబంధనత్వము.

* 1 క్రతువు. కృతి, యత్నము. అధ్యవసాయము-అత్మవినిత్యాగము
కొరకు మనోవ్యాపారము. 2 క్షణకర్మ-చేష్ట = అన్యత్రాధానార్థస్వనిలప్రయోగము
నిలముయొక్క అన్యదాత్వము క్షణము. 3 భావకర్మ-గమనవతనభాషణాది వ్యవ
సాయము. 4 సంస్కారకర్మ :- (వాసన) దోషమార్జనము - అతిశయాధానము-
హీనాంగవూర్తి. 5 వికారకర్మ-అనవ్యయమగు నవ్యయాశ్రితధర్మము. దోషము-
పాపము. 6 సత్త్వకర్మ :- శుభపణివురుషాది-ఉత్పన్నప్రాణి.

కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేదకర్మణి చ కర్మయః
 సబుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు సంయుక్తః కృత్స్నకర్మ కృత్.
 యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్ప వర్జితాః
 జ్ఞానాగ్నిదగ్ధ కర్మాణం తమాహుః పండితంబుధాః
 త్యక్త్వాకర్మ ఫలానంగం నిత్యతృప్తానిరాశ్రయః
 కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతిసః.
 నిరాశీర్యత చిత్తాత్మా త్యక్త సర్వపరిగ్రహః
 శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్నాపన్నీతి కిల్బిషం.
 యదృచ్ఛాల్పభాసంతుష్టో ద్వంద్వాత్త్యో విమత్సరః
 సమస్సిద్ధావస్థితౌచ కృత్వాఽపిననిబద్ధ్యతే.

• బ్రహ్మ-అమృతము మృత్యువు నని రెండు విధముల వివర్తమునొందును.
 “అంతరం మృత్యోరమృతం మృత్యావమృతమాహికం” అని శ్రుతిః కంపమాన
 బలవద్రసమంగుళి-అంగుళియందు క్రియ, క్రియయం దంగుళి. రస మకర్మ విరి
 ముకర్మ. కనుక : “కర్మణ్యకర్మ ఆకర్మణ్యకర్మ” అనియెను. ఈరసము కర్మ
 సంబంధమున మూడు విధములగును. సత్త-చేతన-అనందము-అని. బలమగు
 కర్మయందు దధిష్ఠితము. అంతరాహిత మమృతము సత్త. కర్మయందు బలాదిష్ఠావ
 మగు నమృతము చేతన. చేతనయందు జ్ఞానమందు కర్మవిషయతచే నంతర్నివిష్ట
 మగును. కర్మాస్పృష్టము పృథగ్భూతమునగు అమృతస్వరూప మానందము.
 అనందబ్రహ్మతత్త్వమే యీమాడు విధములు.

ఇక : ఆకర్మయందు కర్మ జూచుచు మృత్యువు నమృతమును వివేకమున
 జూచును. అమృతావచ్చేదక మృత్యువును వేరుగ జూచుచు విశ్వవ్యాపకము ఏకరస
 మగు నాత్మ జూచును. అన్ని కర్మలు నందుపసన్నములని “కృత్స్నకర్మకృత్”-
 కర్మయందలి సత్త-కర్మగర్భితచేతన-ఏదియు కర్మ మిశ్రముకాదు. కనుక సత్త-
 చేతన-అనందములు మూడు రస రూపములే యగును.

(4) 1. బ్రహ్మర్షణ యజ్ఞము 2. దైవయజ్ఞము 3. బ్రహ్మగ్ని యజ్ఞము 4. సంయమాగ్ని యజ్ఞము 5. ఇంద్రియాగ్ని యజ్ఞము 6. యోగాగ్ని యజ్ఞము 7. ద్రవ్య యజ్ఞము 8. తపోయజ్ఞము 9. యోగ యజ్ఞము 10. స్వాధ్యాయ యజ్ఞము 11. జ్ఞాన యజ్ఞము 12. ప్రాణాయామ యజ్ఞము 13. ప్రాణయజ్ఞము అని పదమూడు విధముల అబంధన యజ్ఞ కర్మలు.

గతసంగస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః

యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవీలియతే

బ్రహ్మర్షణం బ్రహ్మహవిః బ్రహ్మగ్నై బ్రహ్మణాహుతం

బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మ కర్మసమాధినా

దైవమేవాపరేయజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే

బ్రహ్మగ్నైవ పరేయజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి

శ్రోత్రాదీనింద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషుజుహ్వతి

శబ్దాదీన్విషయూనన్య ఇంద్రియాగ్నిషు జుహ్వతి

సర్వాణీంద్రియ కర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే

అస్మిం సంయమయోగాగ్నై జుహ్వతి జ్ఞానదీప్తితే

ద్రవ్యయజ్ఞస్తపోయజ్ఞ యోగయజ్ఞస్తథాపరే

స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞశ్చయతయః సంశిత వ్రతాః

అపానేజుహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేన పాసం తథాపరే

ప్రాణాపానగతీర్బుద్ధ్యా ప్రాణాయామ పరాయణాః

అపరేనియతాహారాః ప్రాణాన్ ప్రాణేషుజుహ్వతి

సర్వేష్యేతే యజ్ఞవిదః యజ్ఞక్షపిత కల్మషాః

యజ్ఞశీఘ్రామృతభుక్తో యాంతి బ్రహ్మ సనాతనం
నాయం లోకోన్త్య యజ్ఞస్య కుతోఽన్యః కురుసత్తమ !
ఏవం బహు విధాయజ్ఞాః వితతా బ్రహ్మణోముఖే
కర్మజాన్ విద్ధితాన్ సర్వాన్ ఏవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే.

(5) ద్రవ్య యజ్ఞముకంటె జ్ఞానయజ్ఞమునకు, కర్మబంధక్షయ
హేతుత్వమునను, మోహోత్పత్తి ప్రతిబంధ హేతుత్వమునను, ఆత్మ
వరమాత్మలందు సర్వభూత సత్తాభవ హేతుత్వమునను శ్రేష్ఠత్వము.

శ్రేయోన్ ద్రవ్యమయాద్యజ్ఞాన్ జ్ఞాన యజ్ఞః పరంతప !
సర్వం కర్మాఖిలంపార్థ ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే
తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా
ఉపదేక్ష్యన్తి తేజ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః
యద్జ్ఞాత్వాన పునర్మోహం ఏవం యాన్యసి పాండవ !
యేనభూతాన్య శేషేణ, ద్రక్షస్యాత్మశ్చకోమయి
అపిచే దసిచాపేభ్యః సర్వేభ్యః పాప కృత్తమః
సర్వంజ్ఞానస్థవేనై న వృజినం సంతరిష్యసి
యథై థాంసి సమిద్ధోఽగ్నిః భస్మ సాత్కురుతేఽర్జున !
జ్ఞానాగ్నిః సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా
సహిజ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహవిద్యతే
తత్సన్వయంయోగ సంసిద్ధః కాలేనాత్మని విందతి
శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్పరస్సంయతేంద్రియః
జ్ఞానం లబ్ధ్వాపరాం శాంతిం అచిరేణాధి గచ్ఛతి.

అజ్ఞశ్చ శ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్మా విశ్వతి
 నాయం లోకోస్తి న పరో న సుఖం సంశయాత్మనః
 యోగ సన్యస్త కర్మాణం జ్ఞాన సంఘిన్న సంశయం
 ఆత్మవంతం న కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ !
 తస్మా దజ్ఞాన సంభూతం హృత్ స్థం జ్ఞానాసినాత్మనః
 ఛిత్తైవనం సంశయం యోగ మాతిష్ఠోత్తిష్ భారత !
 ఇతి చతుర్థోధ్యాయః.

అథ పంచమోధ్యాయః

(7) బుద్ధియోగమునకు కామాసక్తి సన్యాసోపలక్షిత కర్మారంభ
 లక్షణత్వమున, కర్మయోగ జ్ఞానయోగోభయాత్మకత్వోపనిషత్ :
 నవోపదేశి.

1. కర్మయోగ త్రైష్ఠ్యోపదేశమునందు, జ్ఞానయజ్ఞ త్రైష్ఠ్యోపదేశము
 వలన సంశయము. ప్రశ్న :-

అర్జున ఉవాచ

సన్యాసం కర్మణాం కృష్ణ ! పునర్యోగం చ శంససి
 యత్ శ్రేయ ఏతయోరేకం తస్మే బ్రూహి సునిశ్చితం.

(2)

శ్రీభగవానువాచ

సన్యాసః కర్మయోగశ్చ నిశ్చేయసకరా వృథా
 తయోస్తు కర్మ సన్యాసాత్ కర్మయోగో విశిష్యతే
 జ్ఞేయస్సనిత్య సన్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి
 నిర్ద్వంద్వో హి మహాబాహూ ! సుఖం బంధాత్ప్రముచ్యతే

సాంఖ్యయోగౌ పృథక్ బాలాః ప్రవచన్తి న పండితాః
 ఏకమప్యాస్థితం గుభయో ర్ద్విదతే ఫలం.
 యత్ సాంఖ్యైః ప్రాప్యతే యోగం తద్వోగై రపిగమ్యతే
 *ఏకం సాంఖ్యం చ యోగం చ యః పశ్యతి సపశ్యతి
 సన్యాసస్తు మహాబాహుః దుఃఖమాప్తు మయోగతః
 యోగయుక్తో మునిర్బ్రహ్మ సచిరేణాధి గచ్ఛతి
 యోగయుక్తో విశుద్ధాత్మా విజితాత్మా జితేంద్రియః
 సర్వభూతాత్మ భూతాత్మా కుర్వన్నపి న లిప్యతే
 నైవ కించిత్కరోమీతి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్
 పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్ అశ్నన్ గచ్ఛన్ స్వప్నన్
 శ్వసన్

ప్రలపన్ విసృజన్ గృహ్లాన్ ఉన్మిషన్ నిమిషన్ అపి
 ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేషు వర్తన్త ఇతి ధారయన్
 బ్రహ్మణ్యాధాయ కర్మాణి సంగంత్యక్వా కరోతియః
 లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్ర మివాంభసా
 కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలై రింద్రియైరపి
 యోగినః కర్మ కుర్వన్తి సంగంత్యక్వాత్మ శుద్ధయే

* కర్మకు వేరుగా విశుద్ధరూపమగు జ్ఞానము సాంఖ్యబుద్ధి. సవిషయిక జ్ఞానము కర్మాపరిత్యాగమునను తత్పహకారమునను, జ్ఞానోపాసబుద్ధి యోగబుద్ధి — సాంఖ్యబుద్ధి సాంఖ్యము బుద్ధియోగబుద్ధి-యోగమని సంక్షేపశబ్దము. రెండు నొక కే రెండు విధములను జ్ఞానమునకే యుపాసితత్త్వము కర్మవికలము-కర్తృ పకలము నగుజ్ఞానమునకు భేదము లేదుగదా :

యుక్తః కర్మఫలం త్యక్త్వా శాంతి మాప్నోతి నైష్ఠికీం
 అయుక్తః కామ కారేణ ఫలేనక్తో నిబధ్యతే
 సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్యాస్తే సుఖం వశీ
 నవద్వాచే పురే దేహీ నైవ కుర్వన్ సకారయన్.

(3) జ్ఞానజ్యోతియగు నవ్యయాత్మకు, రాగద్వేషవికారసంయోగమున సోపనర్గానుపసర్గాది కర్మకృతసర్వావస్థలందు నేకరసత్వము.

నకర్తృత్వం నకర్మాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః
 నకర్మ ఫల సంయోగం స్వభావస్తు స్రవర్తతే.
 నాదత్తే కస్య చిత్పాపం నచైవ సుకృతం విభుః
 అజ్ఞానే నావృతం జ్ఞానం తే న ముహ్యంతి జంతవః
 జ్ఞానే న తు తదజ్ఞానం యేషాం నాశితమాత్మనః
 తేషా మాదిత్యవద్ జ్ఞానం ప్రకాశయతి తత్పరం.

(4) బాహ్యవిషయ సంయోగజనుఖముకంటె ఆత్మాంతసుఖము వకు విత్యకాంతత్వమునఁ బ్రాశస్త్యము.

తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః
 గచ్ఛన్త్య పునరావృత్తిం జ్ఞాన సిద్ధాంత కల్మషాః
 విద్యా వినయ సంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని
 శునిచైవ శ్వపాకే చ పండితాః సమదర్శినః
 ఇహైవతైర్జితః సర్గః యేషాం సామ్యే స్థితం మనః
 నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మాణితే స్థితాః
 స ప్రహృష్యేత్ప్రియం ప్రాప్య నో ద్విజేత్రాప్యచాప్రియం

స్థిరబుద్ధి రసమూర్ఖో బ్రహ్మనిద్రబుద్ధ్యాః స్థితః
 బాహ్యస్పృశ్యేష్వసక్తాత్మా విందత్యాత్మ నియత్సుఖం
 సబ్రహ్మ యోగయుక్తాత్మా సుఖమక్షయ్య మశ్నుతే
 యేహి సంస్పర్శజా భోగాః నఃఖయోనయ ఏవతే
 ఆన్యంతవంశః కాన్తేయ, న తేషు ఏమతే బుధః.

(5) నివృత్తరాగద్వేషకాములు, ప్రత్యావృత్తచక్షువులు, ఆమ్మ
 తత్వవిదులు, విజితాత్ములు నగువారికి అంతర్జ్యోతిష్వమువలన నాత్మా
 రామత్వము సంతస్సుఖత్వమును.

శక్నోతీహైవ యస్సోధుం ప్రాశ్నరీర విమోక్షణాత్
 కామ క్రోధోద్భవం వేగం, సయుక్తః ససుఖి నః
 యోఽస్త సుఖోఽస్త రారామః తథాన్తర్జ్యోతిరేవయః
 సయోగీ బ్రహ్మ నిర్వాణం బహ్మ భూతోఽధి గచ్ఛతి.
 లభన్తే బ్రహ్మ నిర్వాణాఽముషయః క్షీణ కల్మషాః
 శిన్నద్వైధాః యతాత్మానః సర్వభూత హితే రతాః
 కామక్రోధ వియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసాం
 అభితో బ్రహ్మ నిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనాం

(6) పరమకాంతిహేతువగు నాత్మజ్ఞానమున కుపాయభూత
 యోగాభ్యాసపశమున సర్వదుఃఖోపశమసిద్ధి.

స్వర్గాకృత్వా బహిర్బాహ్యో చక్షుశ్చైచాంతరేభ్రువోః
 ప్రాణాపానౌ సమాకృత్వా నాసాభ్యంతరచారిశౌ
 యక్షేంద్రియ మనో బుద్ధిః ముని ర్మోక్ష పరాయణః

విగతేచ్ఛా భయక్రోధః యః సదా ముక్తవీర సః
భోక్తారం యజ్ఞ తపసాం సర్వలోక మహేశ్వరం
సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాంతి మృచ్ఛతి
ఇతి పంచమోఽధ్యాయః.

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

(7) బుద్ధియోగికి సర్వకర్మారంభకత్వమున కర్మయోగిత్వము,
సంకల్పకామా సక్తి సన్యాసమున సన్యాసిత్వమును.

శ్రీభగవానువాచ

అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మ కరోతియః
స సన్యాసీ చ యోగీ చ ననిరగ్ని ర్నచా క్రియః
యం సన్యాస మితి ప్రాహుః యోగం తం విద్ధి పాండవ !
సహ్యసన్యస్త సంకల్పో యోగీ భవతి కశ్చన
ఆరు రుక్షోర్మునే ర్యోగం కర్మ కారణ ముచ్యతే
యోగారూఢస్య తస్యైవ శమః కారణ ముచ్యతే
యదా హి నేంద్రియార్థేషు నకర్మ న్వనుసజ్జతే
సర్వసంకల్ప సన్యాసీ యోగారూఢ స్తద్వోచ్యతే.

(8) జ్ఞానయోగమున నాత్మవిజయసిద్ధి. కనుక :—అజితాత్మ.
అనాత్మయగు వ్యక్తియందు కర్మయోగమునకు దుఃఖాను విధాయిత్యము.

ఉద్ధరే దాత్మ నాత్మానంఽనాత్మాన మవసాదయేత్
ఆత్మైవహ్యోత్మనో బంధుః ఆత్మైవ రిపురాత్మనః

బంధురాత్మాత్మనస్తస్య యే నాత్మై వాత్మనా జితః
అనాత్మనస్తు శత్రుత్వే వర్తే తాత్మైవ శత్రువత్.

(9) కర్మయోగమున గర్మనిష్ఠునకైనను, జ్ఞానయోగమున జితాత్మ
దగువానికే సమబుద్ధ్యదయమువలన బ్రాశస్త్యము.

జితాత్మనః ప్రశాంతస్య పరమాత్మా సమా హితః
శీతోష్ణ సుఖ ముఖేషు తథా మానావమానయోః
జ్ఞాన విజ్ఞాన తృప్తాత్మా కూటస్థః విజితేంద్రియః
యైక్త ఇత్యుచ్యతే యోగీ సమలోష్ఠాశ్చ కాంచనః
సుహృద్మిత్రా ర్యదాసీన మధ్యస్థ ద్వేష్య బంధుషు
సాధుష్యపి చ పాపేషు సమబుద్ధి ర్విశిష్యతే.

(8) బుద్ధియోగసాధనకర్మయోగోపాదేయత్వోపనిషత్ - నవోపదేశీ.

(1) బుద్ధియోగసిద్ధ్యపాయభూతయోగాభ్యాససాధనమ్.

యోగీ యుంజీత సతతం ఆత్మానం రహసి స్థితః
ఏకాకీ యత చిత్తాత్మా నిరాశీ రషర్నిగ్రహః
శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసన మాత్మనః
నాత్యుచ్ఛితం నాతినీచం చైలాజిన కుశోత్తరం.
తత్రైకాగ్రం మనఃకృత్వా యత చిత్తేంద్రియ క్రియః
ఉపవిశ్యాననే యుంజ్యాత్ యోగమాత్మ విశుద్ధయే
సమం కాయ శిరో గ్రీవం ధారయన్నచలం స్థిరం
సంప్రేక్ష్య నాశికాగ్రం స్వం చిశశ్చా నవలోకయన్
ప్రశాంతాత్మా విగతభీః బ్రహ్మచారి వ్రతే స్థితః

మనః సంయమ్య మచ్ఛిత్తో యుక్త ఆసీత మత్పరః
యుంజన్నేవం సదాత్మానం యోగీ నియత మానసః
శాంతిం నిర్వాణం పరమాం మత్సంస్థా మధి గచ్ఛతి.

(2) యోగాభ్యాససాధనమునందు సాధకబాధకములు.

నాత్యశ్నతస్తు యోగోస్తి నచై కాంత మనశ్చతః
నచాతి స్వప్న శీలస్య జాగ్రతోనై వ చార్జున !
యుక్తాహార విహారస్య యుక్త చేష్టస్య కర్మసు
యుక్త స్వప్నావ బోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహః.

(3) బుద్ధియోగసిద్ధిలక్షణము.

యదా వినియతం చిత్తం ఆత్మన్యేవావ తిష్ఠతే
నిస్పృహః సర్వ కామేభ్యః యుక్త ఇత్యుచ్యతే తదా
యథాదీరో నివాతస్థో నేంగ తే సోపమాస్మృతా
యోగినో యత చిత్తస్య యుంజతో యోగమాత్మనః

(4) బుద్ధియోగస్వరూపలక్షణము.

యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా
యత్ర చై వాత్మ నాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి
సుఖమాత్యంతికం యత్తద్ బుద్ధిగ్రాహ్య మతీంద్రియం
జేత్తి యత్ర నచై వాయం, స్థితశ్చలతి తత్త్వతః
యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాధికం తతః
యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖే న గురుణాపి విచాల్యతే
తం విద్యాన్దుఃఖ సంయోగ వియోగం యోగ సంజ్ఞితం
స నిశ్చయేన యోక్తవ్యః యోగోఽనిర్విణ్ణ చేతసా.

(5) బుద్ధియోగసిద్ధికారక యోగాభ్యాసామష్టాన క్రమము.

సంకల్ప ప్రభవాన్ కామాన్ స్వప్నైర్వ సర్వా సశేషతః
మచసై వేద్రియ గ్రామం వినియమ్య సమం తతః
శనైః శనై రుప రమేత్ బుద్ధ్యా ధృతి గృహీతయా
ఆత్మ సంస్థం మనః కృత్వా న కించిదపి చింతయేత్
యతో యతో నిశ్చరతి మనః చంచల మస్థిరం
తతో తతో నియమ్యైతద్ ఆత్మచ్ఛేవ వశం నయేత్
ప్రశాంత మన సంహేయం యోగినం సుఖముత్తమం
ఉపైతి శాంత రజసం, బ్రహ్మభూత మకల్మషమ్
యుంజన్మేవం సదాత్మానం యోగీ విగతకల్మషః
సుఖేన బ్రహ్మ సంస్పర్శం ఆత్మంతం సుఖమశ్నుతే

(6) బుద్ధియోగసాధనయందు సమబుద్ధిత్వాచుద్యానాభ్యాసక్రమము.

సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమవర్తనః
యోమాం షశ్యతి సర్వత్ర సర్వం చ మయి షశ్యతి
తస్యాహం న ప్రణశ్యామి సచమేన ప్రణశ్యతి
సర్వభూత స్థితం యోమాం భజత్కేకత్వ మా స్థితః
సర్వథా వర్తమానోపి సయోగీ మయి వర్తతే
ఆత్మైవమ్యేన సర్వత్ర సమం షశ్యతియోర్జున !
సుఖం వాయదివా దుఃఖం నయోగీ పరమో మతః.

(7) బుద్ధియోగసిద్ధ్యాపయిక మనఃస్థిరతా విధానము.

అర్జున ఉవాచ

యోగైయం యోగ స్వయా ప్రోక్తః సామ్యేన మధుసూదన!
 ఏతస్యాహం నపశ్యామి చంచలత్వాత్ స్థితిం స్థిరాం.
 చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాధి బలవద్దృఢం
 తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోరిన సుదుష్కరం.

శ్రీ భగవానువాచ

అసంశయం మహాబాహో! మనో దుర్నిగ్రహం చలం
 అభ్యాసే న తు కాంతేయ, వై రాగ్యేణ చ గృహ్యతే
 అసంయతాత్మనా యోగో దుష్ప్రాప్య ఇతి మే మతిః
 వశ్యాత్మనా తు యతతా శక్యోఽవాప్తు ముపాయతః

(8) దైవవశమున యోగభ్రష్టుడగువాని యుదర్క-విచారము.

అర్జున ఉవాచ

అ యతిః శ్రద్ధయోపేతః యోగాచ్ఛలిత మానసః
 అప్రాప్య యోగ సంసిద్ధిం కాం గతిం కృష్ణ! గచ్ఛతి?
 కచ్చినోఽభయ విభ్రష్టః ఛిన్నాభ్రమివనశ్యతి
 అప్రతిష్టో మహాబాహో! విమూఢో బ్రహ్మణః పథి?
 ఏతస్మై సంశయం కృష్ణ! చేత్తు మర్హస్య శేషతః
 త్వదన్యః సంశయస్యాస్య చేత్తానవ్యాపపద్యతే.

శ్రీ భగవానువాచ

పార్థ! నైవేహనాముత్ర వినాశ స్తస్య విద్యతే
 న హి కల్యాణకృత్ కశ్చిత్ దుర్గతిం తాత! గచ్ఛతి
 ప్రాప్య పుణ్య కృతాం లోకాన్ ఉషిత్వా శాశ్వతీః సమాః

శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభి జాయతే
 అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతాం
 ఏతద్ధి దుర్లభతరం లోకే జన్మయదీదృశం
 తత్ర తం బుద్ధి సంయోగం లభతే పార్శ్వ దైహికం
 యతతే చ తతో భూయః సంసిద్ధా కురునందన !
 పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హియతే హ్యవశోఽపి సః
 జిజ్ఞాసు రపి యోగస్య శబ్ద బ్రహ్మతివర్తతే
 ప్రయత్నాద్యత మానస్తు యోగీ సంశుష్ట కిల్బిషః
 అనేకజన్మ సంసిద్ధః తతోయా పరాంగతిం

(8) కర్మయోగి - తపోయోగి - జ్ఞానయోగులకంటె బుద్ధియోగికి
 స్థత్వము అందును శ్రద్ధావంతునకు శ్రేష్ఠత్వము.

తపస్విభ్యో ధిరో యోగీ జ్ఞానిభ్యోఽపి మతోఽధికః
 కర్మిభ్య శ్చాధికో యోగీ తస్మాద్యోగీ భవార్జున !
 యోగినా మపి సర్వేషాం మన్తతే నాంతరాత్మనా
 శ్రద్ధావాన్ భజతే యోమాం నమేయక్త తమో మతః.

ఇతి షష్ఠోఽధ్యాయః

ఇతి : భగవద్గీతోపనిషది.

రాగ ద్వేష క్లేశ నివర్తికా వై రాగ్య బుద్ధియోగ లక్షణా
 భగవద్విద్యా పరపర్యాయా, ప్రథమా రాజర్షి విద్యా.
 సమాప్తా.

సప్తమోఽధ్యాయః

అథసిద్ధవిద్యా :

జ్ఞానబుద్ధియోగముచే సంస్కారాదేశము: రెండుపనిషత్తులు.

1 ప్రకృతిపురుష వివేకజ్ఞానోపనిషత్ -దశోపదేశీ.

(1) పురుషసాక్షాత్కారోపయోగి జ్ఞానవిజ్ఞానోపదేశ క్రమము.

శ్రీభగవానువాచ

మయ్యాసక్త మనాః పార్థ ! యోగం యుంజన్ మదాశ్రయః

అసంశయం సమగ్రం మాం యథాజ్ఞాన్యసి తచ్ఛృణు

జ్ఞానం¹ తేహం స² విజ్ఞానం ఇదం వత్సోమ్యశేషతః

యద్జ్ఞాత్వా నేహ భూయోన్యద్ జ్ఞాతవ్య మవశిష్యతే

మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే³

యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్నాం వేత్తి తత్త్వతః

(2) పురుషుడగు నవ్యయాత్మకు క్షరాక్షర ప్రకృతి ద్వైవిధ్యము.

4భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ

అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టథా

అపరేయమిత స్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధిమేపరాం

జీవభూతాం మహాబాహో యయేదం ధార్యతేజగత్.

1. సర్వాదిష్టానత్వమున నొకే బ్రహ్మయందు బుద్ధ్యవగాహనము జ్ఞానము. కార్యములకంటె కారణదృష్టి జ్ఞానము.

2. బ్రహ్మయం దాహితత్వమున బెక్కు కర్మలందు బుద్ధ్యవగాహనము విజ్ఞానము. కారణముకంటె కార్యములందు దృష్టి విజ్ఞానము.

3. సర్వావరణ నిరాకరణమువలన నాత్మకు స్వీయవాస్తవికజ్యోతి స్వరూపా వాస్తవికపరమసిద్ధి. అజ్ఞాని జీవునకు జ్ఞానమయాత్మ స్వరూపావాస్తవికసిద్ధి.

4. (1) పురుషుడు. (2) అవ్యక్తము. (3) మహత్తు. (4) అహంకారము. (5) బుద్ధి. (6) మనస్సు. (7) పంచార్థములు. (8) పంచేంద్రియములు.

(3) ప్రకృతికశేషజగదుపాదానత్వము, పురుషున కశేషజగదాధారత్వము.

ఏతన్మోసీనిభూతాని సర్వాణీత్యుపధారయ !

అహంకృత్స్సస్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా

(9) శరీరము. ఈతొమ్మిది యధ్యాత్మభావములందును, శరీరేంద్రియములకు వికారత్వము, పంచార్థములు, మనోబుద్ధ్యహంకారములకు ప్రకృతి వికృతిత్వమున నపరప్రకృతిత్వము. మహాత్మనుకు నవ్యక్తమునకు నిర్వికృతిత్వమున విరప్రకృతిత్వము అవ్యక్తమక్షరము, మహద్దుక్షరము, ఒకేబ్రహ్మకు అర్థమమృతము ఆర్థము మర్త్యమనిశ్రుతి. అందు అమృతమున నక్షరశబ్దము, మర్త్యమున క్షరశబ్దము, క్షిరాక్షరములచే ద్వేభావిభక్తమయినను, విశిష్టమున కేకత్వమే కనుక ఏకత్వమున విరప్రకృతియొక్క యుపదేశము, క్షరము పరిణామివికుర్వాణము, అక్షరమపరిణామి యవికుర్వాణము, అయినను క్షరభాగముద్వారా యక్షయినికి బ్రహ్మిత్వముపదేశింపబడుచున్నది. శ్రుతిః

“యథాసుషీప్రాత్ పావకాద్విస్ఫులింగాః సహస్రశః ప్రభవన్తేసయాపాః

తథాక్షరాద్వివిహస్సోమ్యధావాః ప్రతాయంతే తత్రైవైవాపియన్తే

యతోర్జనాభిః సృజతేగృహ్లాతేద యథాబ్జిచ్ఛామోషపయః సంభవన్తే

యథాసతః పురుషాత్ కేశకోమాని తథాక్షాత్ సంభవన్తపిశ్యమ్.”

మహాత్మగు క్షరము మూడువిధముల రూపము దరించును. అక్షిరస్థమర్త్యక్షర పురుషుడు సత్త్వము 1 తద్వికారిక్షరుడు రజస్సు 2 తత్పంచీకరణమువలన నగు యాణ్ణికరూపము తమస్సు 3.

ఆత్మ = పురుషుడు :	అహం	10	అవ్యయుడు	5	ఆకాశము
సహ = ప్రకృతి :	అవ్యక్తము	9	కాంతాత్మ	4	వాయువు
	అహంకారము	8	సత్వాత్మ	3	కేణము
	బుద్ధి	7	విజ్ఞానాత్మ	2	అపస్సు
	మనస్సు	6	ప్రజ్ఞానాత్మ	1	భూమి
			ప్రాణాత్మ	ఇందు 8-1	వరకు

అపరాప్రకృతి :

* మత్తః పరతరం నాస్యత్ కించిదస్తి ధనంజయ !
మయినర్వమిదం ప్రోతం సూత్రేమణిగణాఽవ.

(4) పురుషున కొకనికి బరావరప్రకృతివశమున నశేషజగద్భావి
త్వమునందు పదునా ఐదాహరణములు :

రసోఽహమపుకౌంతేయ! ¹ ప్రభాస్మిశశి సూర్యయోః, ²
ప్రణవః సర్వవేదేషు; ³ శబ్దః ఘో, ⁴ పౌరుషం నృషు, ⁵
పుణ్యోగంధః పృథివ్యాంచ, ⁶ తేజశ్చాస్మివిభావసా, ⁷
జీవనం సర్వభూతేషు; ⁸ తపశ్చాస్మితపస్విషు, ⁹
బీజం మాం సర్వభూతానాం ¹⁰ విద్ధి చార్ధసనాతనం,
బుద్ధిర్బుద్ధిమతామస్మి, ¹¹ తేజస్తే జస్వినామహం ¹²
బలం బలవతామస్మి ¹³ కామరాగవివర్జితం
ధర్మావిరుద్ధోభూతేషు కామోఽస్మిభరత్స్వభ ! ¹⁴

(5) ప్రకృతి గుణత్రయభిన్నమాయికభావములకు గూడ ప్రకృతి
ద్వారా పురుషనిష్ఠత్వము.

యేచైవ సాత్త్వికాభావాః రాజసాతామసాశ్చయే
మత్తవేతేతాన్విద్ధి నత్వహం తేషు తేమయి

* తరంగభంగి ఫేనబుద్బుదాదులకు సముద్రప్రతిష్ఠా పరాయణకత్వమున,
సముద్రవరతరత్వము లేనట్లు అవ్యయసముద్రమందు కృత్స్నమగు జగత్తు వృద్ధి
వృద్ధి లయించును. బ్రహ్మ వివర్తభావములుగాని. బ్రహ్మ ప్రకృతి వైకారికగుణ
భావములుగాని. అవ్యయసముద్రము నతిక్రమింపవు. ప్రకృతిజభావములం దవ్యయ
యోగములేదు. అవ్యయనం దవియుండునని యెరుంగనగును.

(6) శుద్ధసత్వమయీ ప్రకృతి, దేవ ప్రాజ్ఞోప స్థాపకత్వమున
 దైవీమాయ, మరిన సత్వాది గుణత్రయవతీ ప్రకృతి, అసుర ప్రాజ్ఞోప
 సంత్రాపకత్వమున అసురీమాయ, దైవమాయా వశమున భాసింపవి
 యార్థ సాక్షెత్కారము బుద్ధియోగ వశమున గానవచ్చును గాని అసుర
 మాయావృత్తినకు బుద్ధియోగ ప్రస్ఫుత్తి యోగము లేనందున సాక్షెత్కార
 మసంభవము.

త్రిభిః గుణమయై ర్భావై శేభిఃపుష్ప మిదం జగత్
 మోహితం నాభి జానాతి మామేభ్యః పరమవ్యయం
 దైవీవేద్యేషా గుణమయీ మమ మామా దురత్యయా
 మా మేన యే క్రపద్యతే మాయమేతాం తత నితే
 నమాం దుష్కృతి నో మూఢాః క్రపద్యతే సరాధమాః
 మాయమాపహృత జ్ఞానాః అసురం భావమాశ్రితాః.

(7) అత్కార్పిత మనోబుద్ధ్యభ్యాసముచే బుద్ధియోగ ప్రవృత్తులకు
 చాతుర్విధ్యము. అందు అనన్య భక్తిత్వము వలన జ్ఞాపిక్తి త్రైవ్యము.

చతుర్విధా భజంతే మాం జనా స్సుకృతి నోర్జున !
 ఆరో జిజ్ఞాసు ర్రారో జ్ఞానీ చ భరత్వభ !
 తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్తః ఏకభక్తి ర్విశిష్యతే
 ప్రియోహిజ్ఞాని నోత్త్యర్థ మహం, సచమమప్రియః
 ఉదారాః సర్వపవై తే జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతం
 అస్థితస్సహియుక్తాత్మా మామేవా నుత్తమాం గతిం
 బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్ మాం క్రపద్యతే
 వాసుదేవః సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః.

(8) దైవమాయా వృతాత్మనకు స్వాత్మాశ్రిత తత్త్వద్వైవతారాద
 నచే దేవతాధార భూతావ్యయ ప్రసాదమున నైహికాముష్మిక పర్యవిధ

కామసిద్ధియైనను, ఆత్మ సాక్షాత్కారమునకు, విశుద్ధావ్యయార్పిత మనో బుద్ధ్యభ్యాసము వలననే సిద్ధి :-

కామై సైస్వైర్వృతజ్ఞానాః ప్రపద్యంతేన్యదేవతాః
తం తం నియమ మాస్థాయ ప్రకృత్యాని యతాస్వయా
యోయో యాం యాం తనుంభ క్త శ్రద్ధయాన్చితు మిచ్ఛతి
తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం తా మేవ విదధామ్యహం
సతయా శ్రద్ధయాయుక్తః తస్యారాధన మీహతే
లభతే చ తతః కామాక్ మయైవ విహితాన్లితాన్
అంతవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసాం
దేవాన్ దేవయజోయాంతి మద్భక్తా* యాంతిమామసి.

* అమృతం-బ్రహ్మ-సుబ్రహ్మ-శుక్రం-పాపా అను పంచవికాయము పురుషుడు. అవ్యయ-అక్షర-క్షర అను నిది యమృతము. పురుషుడు, గతిస్థితిబల శాలి, వాయ్వాకళ లక్షణ యజురగ్నిబ్రహ్మ. స్నేహతేజోశాలి, భృగ్వంగిరోలక్షణ మగు నధర్వాపస్సు-సుబ్రహ్మ. అగ్నిబిర్భితవాజ్మయ మండలము శుక్రం, మూడు సత్యములు, మూడు గుణములు, రెండు బుద్ధులు, మూడు మాత్రలు, బీజ, దేవ, భూత, గ్రామములు పాపా. ఇందు, బ్రహ్మసుబ్రహ్మలు బ్రహ్మ సత్యం, శుక్రం దేవసత్యం, పాపా అమృతం, అందు, భోక్తాత్మ భూతాత్మ దేవసత్యప్రపణమైనచో దేవయాజ్, అమృతప్రపణమైనచో ఆత్మభక్తమై యాత్మనొందును.

అమృతశుక్రం.

వాక్కు	అవస్సు	అగ్ని
అమృతము	అమృతము	అమృతము
సత్యములు	గుణములు	విద్యాబుద్ధి
నియతి	సత్త్వము	ధర్మము
వేదములు	రజస్సు	జ్ఞానము
అమృతము, నామ	తమస్సు	వైరాగ్యము
రూపములు		ఐశ్వర్యము

మర్త్యశుక్రం.

అగ్ని	అవస్సు	వాక్కు
మర్త్యము	మర్త్యము	మర్త్యము
అవిద్యాబుద్ధి	మాత్రా	శరీరములు
అభినివేశము	ప్రజ్ఞా	బీజగ్రామము
మోహము	ప్రాణము	దేవగ్రామము
రాగద్వేషము	భూతములు	భూత
అస్మితా [లు		గ్రామము

(9) యోగ మాయావహృత జ్ఞానియు, తా నవ్యయ పురుషుడని యెరుగ నట్టియు, అబుద్ధియునగు వానికి ఆత్మాలంబిత తత్త్వద్వేవతా ప్రవణత్వము.

అవ్యక్తం వ్యక్తిమాశన్నం మన్యం తే మామబుద్ధయః

పరంభావ మజానంతః మమావ్యయ మనుత్తమం

నాహం ప్రకాశః సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః

మూఢోయం నాభిజానాతి లోకో మా మజ మవ్యయం

(10) రాగ ద్వేష ద్వంద్వ మోహ ముగ్ధులకు త్రికాల జ్ఞాన మయాత్మ జ్యోతిర్వాప్యమోహమువలన త్రైకాలిక జ్ఞానాభావ మయ్యును, నివృత్త రాగ ద్వేషులకు, ఆత్మజ్ఞాన జ్యోతిఃప్రసాదమున త్రికాల దర్శిత్య సంభవము :

* వేదాహం సమతీతాని వర్తమానాని చార్జున !

భవిష్యాణి చ భూతాని మాం తు వేద సకశ్చన

♦ ఇచ్ఛా ద్వేష సముత్థేన ద్వంద్వ మోహేన భారత !

* భూతాత్మలన్నియు జ్యోతిష్కంతములైనను, సర్గకాలమున ద్వంద్వ లక్షణసంమోహము నొందుటవలన నాజ్యోతిష్కత్వముండమిచే బుద్ధియోగ వైకల్యమున త్రికాలజ్ఞానము నుండదు. దుష్కృతాత్మ్యము కాగానే ద్వంద్వమోహ నిర్మూక్తి నొంది, స్వీయప్రకాశమున త్రికాలజ్ఞానమునొంది సర్వము నెరుంగును. అనగా: జ్యోతిష్కత్వమున సంస్కారరూపముచే నుండుటవలన అతీతములను, భీషరూపమున నుండుటవలన భవిష్యములను తెలియును.

• ఇచ్చచే గ్రాహ్యము-ద్వేషమున ద్యాజ్యము, వీనివలన ద్వంద్వములు నుభ దుఃఖములు, శుభాశుభములు, ప్రియాప్రియములు, శీతోష్ణములు, ఇత్యాదిగా ననేకములు పుట్టును. ద్వంద్వలక్షణము మోహము, సర్వభూతములు సర్గమున విసర్గమున మోహమొందును. ముక్తిపక్షమున, సామ్యోపపత్తిచే ద్వంద్వలక్షణమోహముక్తి నొందును: స్వస్వరూపప్రాప్తి నొందును.

సర్వ భూతాని సంమోహం సర్గేయాంతి పరంతప !

యేషాం త్వంతగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణాం

తే ద్వంస్వ మోహ నిర్ముక్తాః భజన్తే మాం దృఢవ్రతాః.

(2) బ్రహ్మకర్మలు², చతు రధికరణము⁴. అహో రాత్రములు².

సర్గప్రళయములు². భక్తియోగము¹. ఆత్మగతి¹, అను ద్వాదశ విజ్ఞానోపనిషత్ - నవోపదేశి.

(1) యోగ మాయావరణ వశమున నాత్మా నవగాహము. అప్పుడు ద్వాదశాత్మా యతనములందు మనో బుద్ధ్యర్పణా భ్యాసమున నాత్మోపలబ్ధి.

జరా మరణ మోక్షాయ మా మాశ్రిత్య యతంతి యే
తే బ్రహ్మ¹ తద్విదుః కృత్స్నమధ్యాత్మం⁴ కర్మ² చా ఖిలం
సాధి² భూతాధిదైవం¹ మాం సాధి యజ్ఞం³ చ యో విదుః
ప్రయాణోక్తా⁵ లేపి చ మాం తే విద్యుర్ముక్త చేతనః.

ఇతి : సప్తమోఽధ్యాయః

అష్టమోధ్యాయః

(2) బ్రహ్మ కర్మలు, ఆధి దైవి కాధిభౌతికములు, ఆధి యజ్ఞి కాధ్యాత్మికములు, సృష్టి ప్రళయములు, భోగ మోక్షములు, గత్యాగతులు, పీని స్వరూ పోపపాదనము.

అర్జున ఉవాచ

కిం తద్రబ్ధహ్మ¹? కిమధ్యాత్మం⁴? కిం కర్మ²? పురుషోత్తమ !
అధిభూతం² చ కిం ప్రోక్తం ? అధి¹దైవం కిముచ్యతే ?

అధియజ్ఞః కథం కోఽత్ర దేహేస్మిన్ ? మధుసూదన
ప్రయాణకాలే చ కథం, జ్ఞేయోఽసి నియతాత్మభిః ?

ద్వాదశవిజ్ఞానములు :

- 1 బ్రహ్మ 1 ఆక్షరం పరమం బ్రహ్మ—వియంత 1 స్వస్తి 7 ప్రకయము 8
- 2 కర్మ 2 భూతాభావోద్భవకరః విస్మయముః పీఠము 3 భోగము 9 మోక్షము 10
- 1 అధ్యాత్మం 3 స్వధావనము—ప్రకృతి ప్రపంచము
- 2 అభిభూతం 4 క్షరదావనము—భూత ప్రపంచము (5) గతి 11 అగతి 12
- 3 అధిదైవతం 2 పురుషుని—దైవరప్రపంచము
- 4 అధియజ్ఞం 1 అవ్యయాత్మ—అమృతదోహకీ.

శ్రీభగవానువాచ

* అక్షరం బ్రహ్మపరమం¹ స్వభావోఽధ్యాత్మ ముచ్యతే²
భూత భావోద్భవకరో విస్మయో³ కర్మ సంజ్ఞితః⁴
అభిభూతం త్సో భావో⁵ పురుష శ్చాధి దైవతం⁶
అధియజ్ఞోఽహ మేవాత్ర దేహే దేహభృతాం వర !

* బ్రహ్మకర్మలని యవ్యయథాగర్వయము. అనించము, విజ్ఞానము మనస్సు, అని ప్రకాశమయి, విద్య అమృతము బ్రహ్మ, మనః ప్రాణ, వాక్కు-మర్త్యము కర్మ ఇదే భూతభావోద్భవకరము విస్మయము, విద్యాభాగాను గృహీతమగు పరమం బ్రహ్మ ఆక్షరము. విస్మయభాగానుగృహీతమగు మర్త్యము క్షరము. బ్రహ్మ కర్మ మయము, క్షరాక్షర విశిష్టావ్యయము నగుపురుషువాత్మ. దేవప్రాణులం దది యధ్యాత్మము. జనభూతిములం దది యభిభూతము. దేవతలం దది యధిదైవతము. ఇక దైవభూతోత్పాదక ప్రజాపతియం దది యధియజ్ఞము. ప్రకారాంతరముగా నదియే (అవ్యయాత్మయే) దేవప్రాణియందు భూతకోశము నధివ్యాపించువర కది భూతము. దైవత (ప్రాణ) కోశమం దధిదైవతము. దేవకోశమం దధ్యాత్మము ఇక శరీరము గ్రహించు శారీరకయజ్ఞాయం దధియజ్ఞము. ఇదియే అధికారిణ భేదమున నవ్యయసాక్షాత్కారము. అంతమునందన్ననో శరీరత్రయసరిత్యాగమున విశుద్ధావ్యయైక భావ్యానుభవము.

• “వీర్యం దైవకర్మ” (కుక్లయజ్ఞ) విజ్ఞోః కర్మాణివశ్యతయతో వ్రతాని పన్నతే

గతి విద్య

(3) గతివిద్యయందు 'అంతేమతిస్సాగతి' యను సిద్ధాంతము వలన పరా¹ పర² భేదమున గతి రెండు విధములు. ఎట్లన:- తత్తల్లాకిక భావార్పిత మనోబుద్ధియగు ప్రేతకు తత్తల్లాకిక భావమే గతి. అది యవరగతి¹. ఇక తత్తద్భావావ్యయ మనోబుద్ధియగు ప్రేతకు తత్తద్భావావ్యయమే గతి. అది పరాగతి².

అంత కాలే⁷ చ మామేవ⁶ స్మరన్ ముక్త్వా కళేబరం
యః ప్రయాతి సమద్భావం⁶ యాతి నాస్త్యత్ర సంశయః
యం యం వాపి స్మరన్ భావం త్యజత్యంతే కళేబరం
తం తమే వేత్తి కాంతేయ! సదా తద్భావ భావితః
తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు మా⁶ మనుస్మర యుద్ధ్య చ
మయ్యర్పిత⁶ మనోబుద్ధిః మా మే నైష్యస్య⁶ సంశయః.

(4) ఈశ్వరార్పిత మనోబుద్ధియగు ప్రేత కీశ్వరుడే గతి. ఈశ్వర వ్యయమనోబుద్ధి యగుప్రేత కీశ్వరావ్యయమే గతి.

ఇంద్రస్యయుజ్యః సఖా⁷ ప్రాదేశమాత్తో వైగర్భః విష్ణురన్నం. యత్తదన్నం
ఏషస విష్ణుర్దేవతా. (కత)

1. అధిదైవతం = ఈశ్వరపురుషః = బ్రహ్మకర్మమయాః ప్రజాపతిః.

(1) యోగమాయావచ్చిన్నః.

2. అధిభూతం = క్షరభావము (ఐశ్వరం) బ్రహ్మకర్మమయాః గుణవికారాః.

3. అధియజ్ఞః = జీవపురుషః = బ్రహ్మకర్మమయ ప్రజాపతి. (2) యోగ
మాయావచ్చిన్నః.

4. అచ్యాత్మం = స్వభావము (జైవము) బ్రహ్మకర్మమయాః గుణవికారాః
అక్షరః-విసర్గః.

అధియజ్ఞకాద్యాత్మికభావములకు, అధిదైవికాధిభౌతికములందు గతి.

అభ్యాస యోగ యుక్తేన చేతసా నాస్యగామినా
 పరమం పురుషం⁵ దివ్యం యాతి పార్థాను చింతయన్
 కవిం పురాణ మనుశాసితారం
 అణోరణీయాం సమను స్మరేద్యః
 సర్వస్య ధాతార మచింత్యమాశం
 ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్
 ప్రయాణ కాలే మనసాఽచ శేస
 భక్త్యా¹¹ యుక్తో యోగబలే న చైవ
 భ్రువోర్మధ్యే ప్రాణ మావేశ్య సమ్యక్
 సతం పరం పురుష ముపైతి దివ్యం.

(6) ఇట్లు పరాపర భేదమున నక్షరగతి ద్వైవిధ్యమున ఓమిత్యేకాక్షరో
 చ్చారణ పూర్వకముగ అక్షరానుస్మృతి పూర్వకముగ శరీరము విదుచు
 వాని కా యక్షర మవ్యక్తము గతి * అవి సుపరాగతి : ఇక సేతుభూతా
 క్షర ద్వారా తదవ్యయార్పిత మనోబుద్ధియగు ప్రేతకు తదక్షరావ్యయుడు
 గతి. అది పరాగతి.

యదక్షరం⁵ వేదవిదో నదన్తి
 విశంతి యద్యతయో వీతరాగాః
 యదిచ్ఛంతో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి
 తత్తేషదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే
 సర్వ ద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నిరుధ్య చ
 మూర్ధ్ని ధాయాత్మనః ప్రాణమాస్థితో¹¹ యోగ ధారణాం

ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరణ్ మా మను స్మరణ్
యః స్రయాతి త్యజన్ దేహం, సయాతి పరమాం గతిం.

(6) ఇక - నేదో యొక జగద్భావముగాని, ఈశ్వరునిగాని, అక్షరునిగాని మరి దేనిని గాని, యెంచక నిశుద్ధావ్యయ చింతన గావింపుచు శరీరము విడచువానికి, పరమాగతి సులభము. అది పరమ సంసిద్ధి.

అనన్యచేతాః సతతం యో మాం స్మరతి నిత్యశః
తస్యాహం సులభః పార్థ ! నిత్యయుక్తస్య యోగినః .
మా ముషేత్య పునర్జన్మ దుఃఖాలయ మశాశ్వతం
నాఘ్నవన్తి మహాత్మానః సంసిద్ధిం పరమాం గతాః.

(7) అవ్యక్తాక్షర పర్యవసాయులగు నెల్లభూత వికారములకును ఆత్మానుబంధి విద్యాకర్మలచే పునరావృత్త్యపునరావృత్తి భాక్త్యమును, బ్రహ్మహోరాత్ర నిబంధన సృష్టిప్రళయ భాక్త్యమును.

వికారక్షరభూమి	అగ్నిషోములు	దేవసత్యము
	వాక్కు	బ్రహ్మసత్యము
ఆత్మక్షరభూమి	ఆపస్సు	అవ్యక్తపర్యవసానాగతి
	ప్రాణము	అమృతభూమి
అక్షరభూమి		పునరావర్తనీయాలోకయాత్ర
అవ్యయభూమి		పరమాగతి
		అపునరావర్తనీయం శాంతిభావము.

అబ్రహ్మ భువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్జున !
మా ముషేత్య తు కౌంతేయ ! పునర్జన్మ నవిద్యతే
సహస్రయుగ పర్యంత మహార్య ద్రృష్మాణో విదుః
రాత్రిం యుగ సహస్రాం తాం తే హోరాత్ర విదో జనాః
అవ్యక్తా న్యైక్తయ స్సర్వాః ప్రభవన్త్యహరాగమే
రాత్ర్యాగమే ప్రళీయన్తే తత్రైవావ్యక్త సంజ్ఞ కే

భూతగ్రామ స్పష్టవాచం భూత్వా భూత్వా ప్రళీయతే
రాత్ర్యాగమేవశః పార్థ! ప్రభవస్యహరాగమే.

(8) అవ్యక్తై త్మక్షర వర్ణవసాయలగు భూతాత్మలకు పునరా
వర్తిత్వ మున్నను ఆ అవ్యక్త జరులకంటె, పరులు నవ్యక్తులు నగు
నక్షరావ్యయులు నిర్వికారులు నమ్మత రూపులు గనుక తదనుగత
భూతాత్మల కపునరావర్తిత్వమున బరమాగతి :-

పరస్మాత్తు భావోఽన్యోఽవ్యక్తో వ్యక్తై త్సనాతనః
యఃస సర్వేషు భూతేషు, నశ్యత్సు న వినశ్యతి.

అవ్యక్తో ఽక్షర ఇత్యుక్తః తమాహుః పరమాం గతిం
యం ప్రాప్యో ననివర్తనే తద్ధామ పరమం మమ
పురుషో స పరః పార్థ! భక్త్యై లభ్యస్త్వనన్యయా
యస్యాం తస్థాని భూతాని యేన సర్వమిదం తతం.

(9) జ్ఞానకర్మ జనిత బావనా వాసనా సంస్కారా వచ్చిన్నుడును,
భోక్తయు నగు కర్మాత్మకు విద్యాప్రాబల్యమున విద్యామార్గము, శుక్లము
నగు దేవయాన గమనమున క్రమముక్తి సిద్ధి కనుక నపునరావృత్తియు,
కర్మ ప్రాబల్యమున కర్మమార్గము, కృష్ణము నగు పితృయాన గమన
మున బునరావృత్తియునని గత్యాగతి హేతు ప్రతిపత్తి.

యత్రకాలే త్వనావృత్తి మా వృత్తించైవ యోగిణః
ప్రయాతా యాంతి తం కాలం వక్ష్యామి భరతర్షభ!
అగ్ని ర్జ్యోతి రహః శుక్లః షణ్మాసా ఉత్తరాయణం
తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః
ధూమో రాత్రి స్తథాకృష్ణః షణ్మాసా దక్షిణాయనం

తత్ర చాంద్రమసం జ్యోతిః యోగీ ప్రాప్య నివర్తతే
* శుక్ల కృష్ణ గతీహ్యేతే జగతః శాశ్వతీ మతే

* “ద్వైపతి అశృణవంః పితౄణామహం దేవానామతప్తర్వానాం
తాభ్యామిదం విజ్ఞమేజత్ సమేతియదం తరాపితరం మాతరంచ.

(ఋ. 10-88-15)

అని రెండు మార్గములు. అందు విద్యచే దేవయానము. కర్మచే పితౄయానము. వానికి జ్యోతి, అహస్సు, శుక్ల పక్షము. ఇత్యాదులచే వేర్వేరు పర్వము లుపదేశించుచున్నారు. అందు దేవయానాతి వాహకములు :—

జ్యోతిః అహస్సు, శుక్ల పక్షము, ఉత్తరాయణము. పౌరసంవత్సరము; పిమ్మట “స ఏతం దేవయానం పంథానం, అపద్య అగ్నితోకమాగచ్ఛతి. సవాయురోకం, స పరుణరోకం, స ఇంద్రరోకం, స ప్రజాపతిరోకం, స బ్రహ్మరోకం.” అను కౌషీకి వచనమున నతనికి బ్రహ్మప్రాప్తి లభించును, కనుక తిరిగి రాదు. కనుకనే “ఏకయానాత్వనావృత్తిం” అని చెప్పబడినది. ఇదే దేవయానపంథ ప్రకాశమయమగుటచే శుక్ల మార్గము, స్మృతియందుగూడ నిట్లున్నది.

నాగవీర్యుత్తరం యచ్చ, సప్తర్షిభ్యశ్చ దక్షిణం

ఉత్తరః సవితూః పంథాదేవయాన స్సవై స్మృతః.

ఉత్తరదిక్కు దేవయానము, దక్షిణము పితౄయానము. ఇక పితౄయానాతి వాహకములు :- ధూమము, రాత్రి, కృష్ణపక్షము, దక్షిణాయనము, చాంద్రసంవత్సరము. “అదయోదక్షిణే ప్రసీయతే పితౄణామేవ మహిమానం గత్వా చంద్రమసః సాయుజ్యం గచ్ఛతి” అని శ్రుతి “విదూర్వభాగేపి తరోవనంతి” అని స్మృతిః పిమ్మట “యదాతత్పర్వవైతి అతైతమేవాద్వానం పునర్నివర్తతే” అన్నట్లు చంద్రుడు, ఆకాశము, వాయువు, భూమాభ్రము, మేఘవృష్ట్యన్నం, రేతఃపురుషుడు, ఇది పునరావృత్తి విదము. కనుకనే “అన్యయావర్తతే పునః” అనియెను. ఇది దక్షిణమార్గము. పితౄయానము, కర్మచే గలుగును. పితౄయానప్రదేశము :-

“ఉత్తరం యదగస్త్యస్య అజవీర్యాశ్చదక్షిణం

పితౄయానస్సవై పంథా వై శ్వానరపథాద్భూహిః”

ఇదే కృష్ణమార్గము ఏలయన ఇందు సూర్యాంశురాహిత్యముకదా :

ఏకయా యాత్యనావృత్తి మన్యయాఽవర్తతే పునః
 నై తే సృతీ పార్థ ! జానన్ యోగీ ముచ్యంతి కశ్చున
 తస్మా త్సర్వేషు కాలేషు యోగయక్తో భవార్జున !
 వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సుచైవ
 దానేషు యత్స్వస్థ్యఫలం ప్రదిప్యమ్
 అత్యేతి తత్సర్వమిదం విదిత్వా
 యోగీ పరం జ్ఞాముపైతి చాద్యుః.

ఇతి అష్టమోధ్యాయః

ఇతి భగవద్గీతోపనిషది మోహ క్లేశ నివర్తికా
 జ్ఞాన బుద్ధియోగ పరిష్కృతా* సిద్ధవిద్యా సమాప్తా.

సవమోఽధ్యాయః

రాజ విద్యా.

ఐశ్వర్య బుద్ధియోగముచే సంస్కార మాదేశింప బడుచున్నది -
 మాదుపనిషత్తులు.

సర్వైక ప్రభవత్వ లక్షణైశ్వర్య జ్ఞానమున నీశ్వర పురుషుని
 భావించు జీవునకు భయావ్య యైకీభావమున సుద్ధారము పరాముక్తి.
 యది మొదటిదగు నలౌకిక సిద్ధి. (1) ఈశ్వర సంబంధి నానా విమాతి
 లక్షణైశ్వర్య విజ్ఞానమున నీశ్వర పురుషుని భావించు జీవునకు ఈశ్వరా

* విద్య రెండు విధములు (1) ఆత్మలక్షణ ఆవ్యయభక్తి యొకిటి.
 (2) ప్రకృతిలక్షణబుద్ధిభక్తి రెండవది. రెంటికి యోగము. బుద్ధియోగము, అందు
 వలన పంచక్షేత్రసమృద్ధి. విద్యాబుద్ధులు ఆవిద్యాబుద్ధి పివర్తకములుగదా.

నేక శక్తిప్రవణమున అభ్యుదయ విశేషోపలబ్ధి - యైహ లౌకికసిద్ధి (2) ఈశ్వర పురుషోపాసనచే సాలోక్య, సామీప్య, సారూప్య, సాయుజ్యా వ్యతమ సిద్ధిలక్షణ యగు అపరాముక్తి పారలౌకికము. (3) ఇట్లు మూడు విధములగు జ్ఞాన విజ్ఞానోపాసనలను మూడువిధముల భావనలచే నీశ్వర పురుషునందు జీవపురుషానుగతి రాజవిద్య. ఇది పూర్వము రాజ కులములందు ప్రచారమం దుండెను. దానిపై తన సమ్మతిని ప్రకటింపుచు భగవంతుడు పరిష్కరించి గీతయందు జేర్చెను.

1. ఈశ్వర స్వరూప జ్ఞానోపనిషత్ - ఏకాదశోపదేశీ.

శ్రీ భగవానువాచ

(1) ఈశ్వర సాక్షాత్కారోపయికములు. రాజ పర్షన్నిగూహిత ములు నగు జ్ఞాన విజ్ఞానములకు రాజవిద్యాత్వము.

ఇదం తు తే గుహ్యతమం ప్రవక్ష్యామ్యనసూయవే
జ్ఞానం విజ్ఞాన సహితం యత్ జ్ఞాత్వా మోక్ష్యనే శుభాత్.
రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్ర మిద ముత్తమం
ప్రత్యక్షోవగమం ధర్మ్యం సు సుఖం కర్తవ్యమయం
అశ్రద్ధధానాః పురుషాః ధర్మస్యాస్య పరంతప
అప్రాప్య మాం నివర్తంతే మృత్యు సంసార వర్తమానైః

(2) అసంగు డగుట వలన వశేషభూత గ్రామాస్పర్శి యైనను అవ్యయునికి అశేష వికార పరాయణ పరాపర ప్రకత్యధిష్ఠానమునను. భూతస్పృహకొరకు ప్రకృతి నియోక్తృత్వమునను. సర్వ భూతాధిష్ఠా తృత్వము.

మయా తతమిదం సర్వం జగ దవ్యక్త మూర్తినా
మత్ స్థాని సర్వభూతాని నచాహంతే ష్వవస్థితః

న చ మత్ స్థాని భూతాని పశ్యమే యోగమైశ్వరం
 భూతభృన్న చ భూతస్థః మమాత్మా భూతభావనః
 యథాకాశ స్థితో నిత్యం వాయు సర్వత్ర గోమహాః
 తథా సర్వాణి భూతాని మత్ స్థానీ త్యుపధావయ
 సర్వభూతాని కౌంతేయ ! ప్రకృతిం యాంతిమామికాం
 కల్పక్షయే, పునస్తాని కల్పానాం విస్మజామ్యహం
 ప్రకృతిం స్వామపప్తభ్య విస్మజామి పునః పునః
 భూతగ్రామ మిమం కృతస్నిం అవశం ప్రకృతేర్వశాత్
 న చ మాం తాని కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ !
 ఉదాసీ న వదాసీ న మసక్తం తేషు కర్మసు
 మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిః సూయతే స చరా చరం
 హేతునానన కౌంతేయ, జగద్వి పరివర్తతే.

(3) ఆసుర మాయామయ ప్రకృతి మన్మథులకు మనుష్య
 శరీరస్థానంత శక్తి మన్మహేశ్వర ప్రతిపత్త్యభావమున - జ్ఞాన వైక
 ల్యము, చేష్టా వైఫల్యము, నైరాశ్యము, వైచిత్త్యము కలుగుచున్నది :

అవజానన్తి మాం మూఢాః మానుషీం తనుమాశ్రితం
 పరంభావ మజానంతో మమభూత మహేశ్వరం.
 మోఘాశా మోఘకర్మాణః మోఘజ్ఞానా విచేతనః
 రాక్షసీ మానురీం చైవ ప్రకృతిం మోహినీం శ్రితాః.

(4) దైవమాయామయప్రకృతి మన్మహేశ్వరులకు సర్వవికారా
 భ్యంతరతమ దృష్టిచే వికారవైశిష్ట్యమున నానాత్వముచేగాని, వికారోప
 హితత్వమున నేకత్వముచేగాని ప్రతిపత్తిభేదమున సనేకవిధముల
 యుపాసన.

మహాత్మానస్తు మాంపార్థ ! దై వీం ప్రకృతి మాశ్రితాః
 భవన్త్య నన్యమనసః జ్ఞాత్వాభూతాది మవ్యయం
 సతతం కీర్తయంతో మాం, యతం తత్సద్గుణవ్రతాః
 నమన్యం తత్సమాం భక్త్యానిత్యయుక్తా ఉపాసతే
 జ్ఞానయజ్ఞేన చాప్యన్యే యజంతోమా ముపాసతే
 ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహుధా విశ్వతోముఖం.

(5) యజ్ఞారంభకములకు యజ్ఞైకత్వము, భిన్నసంబంధములకు
 బుద్ధుపైకత్వము, వేదవిభాగములకు వేదైకత్వము వలె ప్రకృతి వికా
 రములకు బ్రత్యేకత్వమున, సర్వత్ర ఒకే యీశ్వరావ్యయుని యుపాసన.

అహం క్రతు రహం యజ్ఞః స్వధాహ మహ మాషధం
 మంత్రోహ మహమే వాజ్యం, అహమగ్ని రహం హుతం
 పితాహమస్య జగతః మాతా ధాతా పితామహః
 వేద్యం పవిత్ర మోంకార ఋక్సామ యజురేవ చ.

(6) విశ్వకర్మత్వమున ద్వాదశ విధములుగ విశ్వమున వైభ
 వమునొందు నొకే యీశ్వరావ్యయునకు సర్వత్రోపాసన :-

గతి¹ ర్భూర్తా² ప్రభు³ సాక్షీ⁴ నివాస⁵ శరణం⁶ సుహృత్⁷
 ప్రభవః⁸ ప్రళయః⁹ స్థానం¹⁰ నిధానం¹¹ బీజ¹² మవ్యయం.

(7) విరుద్ధావిరుద్ధ సర్వవ్యంధ్వసాధారణత్వమున నేకేశ్వరావ్య
 యునకు సర్వత్రోపాసన.

తపామ్యహమహం వర్షం నిగృహ్ణామ్యుత్సృజామిచ
 అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ సదసచ్చాహమర్జున.

(8) ఐహికాముష్మికోన్నతింగోరు త్రైవిమ్యులగు కర్మయోగులచే

త్రికాలజ్ఞుడగు నీశ్వరునే కర్మసాక్షిగ నుంచికొని చేయబడు యజ్ఞకర్మచే నీశ్వరావ్యయోపాసన :

త్రైవిద్యామాం సోమరాః పూతపాపాః యజ్ఞైరిహ్యస్వరతిం

ప్రార్థయంతే

తేపుణ్యమాసాన్యసురేంద్రలోకం, అశ్వ నిదివ్యాన్విదివేష

భోగాన్

తేతం భుక్త్వాస్వర్గలోకం విశాలం క్షీణేపుణ్యేమర్త్యలోకం

విశేష

ఏవం త్రయీధర్మమను ప్రపన్నాః గతాగతం కామకామా

లభన్తే.

(9) అయయోగ, రాజయోగ, మంత్రయోగ, హతయోగములచే నాల్గు తరగతుల సగుణవిద్యోపాసకులగు భక్తియోగులకు సాంతరాయ త్వమున, సవ్యయానవగాహితచే మందఫలత్వము.

అనన్యాశ్చీతయం తోమాం యేజనాః పర్యుపాసతే

తేహం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహఃమ్యహం

యేష్యస్య దేవతా భక్తా యజంతే శ్రద్ధయాన్వితాః

తేఽపిమామేవకౌన్తేయ! యజన్త్యవిధి పూర్వకం

అహంహి సర్వయుజ్ఞానాం భోక్తాచ ప్రభురేవచ

నతుమామభిజానన్తి తత్త్వేనాతః చ్యవన్తితే

యాంతిదేవవ్రతా దేవాః పితౄన్యాంతి పితృవ్రతాః

భూతానియాంతి భూతేభ్యా యాంతి మద్యానినోఽపిమాం.

(10) సర్వకర్మార్పణ భక్తియోగముచే అవ్యయోపాసనకు కర్మ బంధనివర్తకత్వము.

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యోమేభక్త్యా ప్రయచ్ఛతి
 తదహం భక్త్యుపహృతం లిఖామి ప్రయతాత్మనః
 యత్కరోషియ దక్షాసియజ్ఞహోహషిద దాసియత్
 యత్తపస్యసి కాంతేయ ! తత్కురుష్వ మదర్పణం
 శుభాశుభఫలై రేవం మోక్ష్యసే కర్మబంధనైః
 సన్యాసయోగయుక్తాత్మా విముక్తో మాముపైష్యసి.

(11) విర్గుణవిద్యోపాసకులగు జ్ఞానయోగుల విశుద్ధైకావ్యయానన్య
 భక్తిమహాత్మ్యము.

సమోహం సర్వభూతేషు నమేద్వేష్యోఽస్తి సప్రియః
 యేభజన్తితుమాం భక్త్యా మయితే, తేషుచాప్యహం
 * అపిచేత్సుమరాచారో భజతే మామనన్యభాక్
 సాధురేవసమం తవ్యగ సమ్యగ్వ్యవహితో హిసః
 ఊహ్రం భవతి ధర్మాత్మా శశ్వచ్ఛాంతిం నిగచ్ఛతి
 కౌంతేయ! ప్రతిజానీహి నమేభక్త్య ప్రణశ్యతి
 మాంహిపార్థ ! వ్యపాశ్రిత్యయేఽపిస్యగ పాపయోనయః
 స్త్రియో వై శ్యాస్తథా శూద్రాస్తేఽపియాతి పరాంగతిం
 కింపునర్భాహ్మణాః పుణ్యాభక్తారాజర్షయస్తథా
 అనిత్యమనుఖం లోక మిమం ప్రాప్యభజన్వమాం
 మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీమాం నమస్కురు
 మామేవైష్యసి యుక్తైవ మాత్మానం మత్పరాయణః.
 ఇతి నవమోఽధ్యాయః.

* భక్తుడు చ్ఛంఖలప్రవర్తనగలవాడని దీనియర్థము కాదు.

దశమోఽధ్యాయః

2. ఈశ్వరీయయోగవిభూతిలక్షణ విజ్ఞానద్వయోపనిషత్
పంచదశోపదేశః.

(1) ఈశ్వరవిభూతి జ్ఞానమహాత్మ్యమ్.

శ్రీ భగవానువాచ

భూయ ఏవమహాబాహూ శ్రుణుమే పరమం వచః
యత్తేహం ప్రీయమాణాయ, వత్సోమిహితకామ్యయా
నమేవిదుః సురగణాః ప్రభవం, నమహర్షయః
అహమాద్భిర్హిదేవానాం, మహర్షీణాంచ సర్వశః
యోమామజ మనాదించ వేత్తి లోకమహేశ్వరం
అసంమూఢ సమర్థైషు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే.

(2) ఆధ్యాత్మికమానసభావముల కీశ్వరావ్యయానుభావితత్వము.

బుద్ధిర్జాన మసం మోహః క్షమాసత్త్వం దమశ్శయః
సుఖం దుఃఖం భవోభావో భయం చాభయమేవచ
అహింసాసమతా తుష్టిః, తపోదాసం యశోఽయశః
భవన్తి భావాభూతానాం, మత్తప్తవ పృథగ్విధాన.

(3) ఆదిదైవికభావముల కీశ్వరావ్యయానుభావితత్వము.
మహర్షయః సప్తపూర్వై చత్వారో మనవస్తథా
మద్భావామానసాజాతా యేషాం లోకభ్రమాః ప్రజాః.

(4) ఈశ్వరయోగజ్ఞానమాహాత్మ్యము.

ఏతాం విభూతిః * యోగంచ మమయోవేత్తి తత్త్వతః
సోఽవికంపేన యోగేన యుజ్యతే నాత్రసంశయః.

(5) ఈశ్వరసాక్షాత్కారోపయిక బుద్ధియోగప్రాప్త్యపాయములు.

అహం సర్వస్యప్రభవః మత్తః సర్వం ప్రవర్తతే
ఇతిమత్స్వా భజన్తేమాం, బుధాః భావ నమన్వితాః.
మచ్ఛ్చిత్తా మద్గతప్రాణాః బోధయంతః పరస్పరం

* దహరోత్తరభావముల సంసర్గము ద్వివిధము. ¹యోగము, ²విభూతియని. ఉత్తరప్రవృత్త్యముచే దహరమం దనుగ్రహముయోగము. అప్రవృత్త్యమునకు దహరమం దనుగ్రహము విభూతి. అగళిత తుషారజలప్రవేశము విభూతి. గళిత ప్రవేశము యోగము. సూర్యప్రతిబింబమునందు సూర్యప్రకాశమునకు విభూతి. విలీన ప్రతిబింబమునకు సూర్యప్రకాశమునందు యోగము. అగ్నియోగమున నాపస్పనకు ద్రవీభావము. అగ్నివిభూతివలన నీటికి సంతప్తత. ఆపోయోగమున బియ్యమున్నము. ఆపోవిభూతిచే బియ్యమున కార్ద్రత, కస్తూరి కుంకుమదులందు గంధ విశేషములకు యోగము. వాయువునం దాగంధములకు విభూతి. పుష్పరసములకు బుష్పములందు భిన్నయోగములు. తేనెపట్టునందు వాని కేకయోగము. మురబ్బా మొదలగువానియందు మధువునకు యోగము విభూతియు. సూర్యబింబప్రతిబింబము లందు తేజస్సునకు యోగము ప్రతిబింబమునకు జల, దర్పణ నేత్రదులందు విభూతి. మర్దికవిత్తివల్లోష్ణమందు జలయోగము. ప్రక్షిప్తవల్లోష్ణమందు జలవిభూతి. సున్నము, వస్త్రము మొదలగువానియందలి తెలుపు యోగము. గోడయందలి సున్నపుదెలుపు విభూతి. శిల్పకలారచనయందు బుద్ధియోగము, తత్పరమారోచనయందు బుద్ధివిభూతి. పద్మాద్యోగము. స్వాహోవిభూతి. అంతర్యామము యోగము బహిర్యామము విభూతి వ్యరూపధర్మము యోగము అక్రితధర్మము విభూతి. “బుద్ధిర్జ్ఞాన మసంమోహం” ఇత్యాదు లవ్యయుసి యోగము. భూతాదిమధ్యాంత వ్యాప్యవ్యయుదు విభూతి. “ఆదిత్యానుహవిష్టు” రిత్యాద్యధిష్ఠానాభివ్యాపి ప్రధానాధిష్ఠాతవిభూతి. రససామాన్యము. అస్పామాన్యమున సామాన్యభావమున నుండుట విభూతి. రసము నీటి యందు సర్వేతరవై లక్షణ్యమున నుండుట విశేషసంయోగము.

కథయం తశ్చమాం నిత్యం తుష్యంతిచరమం తిచ
తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతి పూర్వకం
దదామిబుద్ధియోగం తం, నేనమాము పయంతితే
తేషామేనానుకం పార్థం అహమజ్ఞానజం తమః
నాశయామ్యాత్మ భావస్థో జ్ఞానదీపేనభాస్వతా.

(6) ఈశ్వరావ్యయదివ్యవిభూతి జిజ్ఞాస.

అర్జున ఉవాచ

పరబ్రహ్మ, పరంధామ, పవిత్రం పరమం భవాన్
పురుషం శాశ్వతం దివ్య మాదిదేవమజం విభుం
అహస్తాస్త్వామృషయస్సర్వే దేవర్షిర్నారదస్తథా
అసిత్తో దేవలోవ్యాసః స్వయంచైవ బ్రహ్మిషే
సర్వమేతదృతం మన్యే యన్మాం వదసి కేశవ !
నహితే భగవన్ ! వ్యక్తిం విదుర్దేవాన దానవాః
స్వయమేవాత్మ నాత్మానం వేద్యత్వం పురుషోత్తమ !
భూతభావన! భూతేశ! దేవదేవ! జగత్పతే!
వక్తుమర్హస్య శేషేణ దివ్యాహ్వాత్మ విభూతయః
యాభిర్విభూ తిభిర్లోకాన్ ఇమాం స్త్వంవ్యాప్యతిష్ఠసి
కథం విద్యామహం యోగిం స్త్వం నదాపరిచింతయన్
కేషుకేషుచ భావేషు చింత్యోఽసి భగవన్ మయా
విస్తరేణాత్మనో యోగం విభూతించ జనార్దన !
భూయః కథయ ! తృప్తిరి శృణ్వతో నాస్తిమేఽమృతమ్.

(7) ఈశ్వరావ్యయదివ్యవిభూతుల యదాహరణములు దెబ్బది
రెండు.

హంతతేకథ యిష్యామి, దివ్యాహ్యత్మ విభూతయః
ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ! నాస్త్వంతో విస్తరస్యమే
అహమాత్మా¹ గుడాకేశ! సర్వభూతాశయస్థితః
అహమాదిశ్చ మధ్యంచ భూతానామంతః పంచ²
ఆదిత్యానామహం విష్ణుః³ జ్యోతిహం రవి రంశుమాన్⁴
మరీచిర్మరు తామస్మి⁵ నక్షత్రాణామహం శశీ⁶
వేదానాం సామవేదోఽస్మి⁷ దేవానామస్మి వాసవః⁸
ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి⁹ భూతానామస్మిచేతనా¹⁰
రుద్రాణాం శంకశ్చాస్మి¹¹ విశ్రేణో యక్షరక్షసాం¹²
వసూనాం పావకశ్చాస్మి¹³ మేరుశ్శిఖరిణామహం¹⁴
పురోధసాంచ ముఖ్యం మాం, విధిపార్థ బృహస్పతిం¹⁵
సేనాసీనామహం స్కందః¹⁶ సరసామస్మిసాగరః¹⁷
మహర్షీణాం భృగురహం¹⁸ గిరామస్మైకమక్షరం¹⁹
యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి²⁰ స్థావరాణాం హిమాలయం²¹
అశ్వత్థః సర్వవృక్షాణాం,²² దేవర్షీణాంచ నారదః²³
గంధర్వాణాం చిత్రరథః²⁴ సిద్ధానాం కపిలోమునిః²⁵
ఉచ్చైశ్శ్రవసమశ్వానాం,²⁶ విదిమామమృతోద్భవం
ఐరావతం గజేంద్రాణాం²⁷ నరాణాంచ నరాధిపం²⁸
ఆయుథానామహం వజ్రం²⁹ ధేనూనామస్మి కామధుక్³⁰
ప్రజనశ్చాస్మికందర్పః³¹ సర్పాణామస్మివాసుకిః³²

అనంతశ్చాస్మిన్నాగానాం,³³ వరుణోయాదసామహం³⁴
 పితౄణామర్యమాచాస్మి³⁵ యమస్సంశుమతా మహం³⁶
 ప్రహ్లాదశ్చాస్మి దైత్యానాం³⁷ కాలః కలయతామహం³⁷
 మృగాణాంచ మృగేంద్రోహం,³⁹ వై నతేయశ్చక్షుణాం⁴⁰
 షవనః షవతామస్మి⁴¹ రామః శత్రుభృతామహం⁴²
 ర్షుషాణాం మకరశ్చాస్మి⁴³ ప్రోతసామస్మిజాహ్నవీ⁴⁴
 సర్గాణామాదిరంతశ్చ⁴⁵ మధ్యంచైవాహ మర్జునః
 అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం⁴⁶ వాదః ప్రపదతామహం⁴⁷
 అక్షరాణా మకారోఽస్మి⁴⁸ ద్వంద్వసామాసికస్యచ⁴⁹
 అహమేవాక్షయఃకాలో⁵⁰ ధాతాహం విశ్వతోముఖః⁵¹
 మృత్యుః సర్వహరశ్చాహం⁵² ఉద్భవశ్చ భవిష్యతాం⁵³
 కీర్తిః శ్రీర్వాక్చ నారీణాం,⁵⁴ స్మృతిర్మేధాధృతి క్షమాః
 బృహత్సమతథాసాహ్నాం⁵⁵ గాయత్రీ ఛందసామహం⁵⁶
 మాసానాంమార్గశీర్హోహం⁵⁷ ఋతూనాం కసుమాకరః⁵⁸
 ద్యూతంఛలయతామస్మి⁵⁹ శేజః తేజస్వినామహం⁶⁰

⁶¹ జయోఽస్మిన్యవసాయో⁶²ఽస్మిన్సత్త్వం సత్త్వవతామహం
 వృష్ణీనాం వాసుదేవోఽస్మి⁶⁴ పాండవానాం ధనంజయః⁶⁵
 మునీనామశృహం వ్యాసః⁶⁶ కవీనాముశనాకవిం⁶⁷
 దండోదమయతామస్మి⁶⁸ సీతిరస్మిజగీషతాం⁶⁹
 మానంచైవాస్మి గుహ్యనాం⁷⁰ జ్ఞానం జ్ఞానవతామహం⁷¹
 యచ్ఛాపి సర్వభూతానాం బీజంతదహమర్జున! ⁷²

నతదస్తి వినాయత్స్యాత్ మయాభూతం చరాచరం
 నాంఘోఽస్తి మమదివ్యానాం, విభూతీనాం పరంతప !
 ఏషతూర్దేశతః ప్రోక్తః విభూతేర్విస్తరోమయా
 యద్యద్యద్విభూతి మత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవవా
 తత్తదేవావగచ్ఛత్త్వం మమతేజోఽంశసంభవం
 అథవా బహునై తేన కిం జ్ఞాతేనతవార్జున !
 విప్రభ్యాహమిదం కృత్సింధుం, ఏకాం శేనస్థితోజగత్.

ఇతి దశమోఽధ్యాయః

అథఏకాదశోఽధ్యాయః

(8) అర్జునునకు ఈశ్వరవైశ్వరూప్యదర్శనాకాంక్ష.

అర్జున ఉవాచ

మదనుగ్రహాయ పరమం గుహ్యమధ్యాత్మ సంజ్ఞితం
 యత్త్వయోక్తం వచస్తే న మోహోఽయం విగ్రహోమమ
 భవాప్యయా హిభూతానాం శ్రుతోవిస్త రశోమయా
 త్వత్తః కమలపత్రాక్ష ! మాహాత్మ్యమపిచావ్యయం
 ఏవమేతత్ యథాత్థత్వం, ఆత్మానం పరమేశ్వర !
 ద్రష్టుమిచ్ఛామి తే రూపం, ఐశ్వరం పురుషోత్తమ !
 మిన్యసే యదితచ్ఛక్యం మయాద్రష్టుమితిప్రభో !
 యోగేశ్వర ! తతోమేత్వం, దర్శయాత్మానమవ్యయం

(9) యోగవిద్యా ప్రభావమున నర్జునునకు విశ్వరూపదర్శనోప
 యోగి దివ్యచక్షుః ప్రదానము.

శ్రీ భగవానువాచ

పశ్యమేపార్థ! రూపాణి శతశోఽథ సహస్రశః
నానావిధాని దివ్యాని నానావర్ణాకృతీనిచ
ప్రశ్యాదిత్యాక్ వసూన్ రుద్రాక్ అశ్వినౌమరు తస్తథా
బహూన్యదృష్టపూర్వాణి పశ్యాశ్చర్వాణి భారత '
ఇహైకస్థం జగత్కృత్స్నిం పశ్యాద్యపచరాచరం
మమదేహేనుడాకేశ! యచ్చాస్యద్విష్టుమిచ్ఛసి
సతుమాం శక్యనేద్రస్తు అనేనై వ స్వచక్షుషా
దివ్యం దదామితేచక్షుః పశ్యమేయోగమైశ్వరం.

(10) యోగవిద్యాప్రభావసంపన్నుడగు వాసుదేవ శరీరావచ్ఛి
న్నావ్యయనందు ఈశ్వరావ్యయాదేవోఽప త్తిచే ఈశ్వరచైశ్వర్యాప
ప్రదర్శనమ్.

సంజయ ఉవాచ

ఏవముక్త్వాతతో రాజన్ మహాయోగేశ్వరోహరిః
దర్శయామాసపార్థాయ, పరమం రూపమైశ్వరం
అనేకవక్త్రనయనం, అనేకాంబుతదర్శనం
అనేకదివ్యాభరణం, దివ్యానేకోద్యతాయుధం
దివ్యమాల్యాంబరధరం, దివ్యగంధాసులేశనం
సర్వాశ్చర్యమయం దేవం, అసంతం విశ్వతోముఖం
దివిసూర్యసహస్రస్య భవేద్యుగపదుత్థితా
యదిభాగ సద్భశీసాస్యాత్ భాసస్తస్యమహాత్మనః
తత్రైకస్థం జగత్కృత్స్నిం ప్రవిభక్తమనేకథా

అపశ్యద్దేవదేవస్య శరీరే పాండవస్తదా
తతస్సవిస్మయావిప్లవః హృష్టరోమా ధనంజయః
ప్రణమ్యశిరసాదేవం, కృతాంజ విరభాషత !

(11) అర్జును డొనరించిన యీశ్వరస్తుతి.

పశ్యామిదేవాంస్తవదేవ! దేహే
సర్వాంస్తథా భూతవిశేషసంఘాన్
బ్రహ్మణమీశం కమలాసనస్థం
ఋషీంశ్చసర్వానురగాంశ్చ దివ్యాన్
అనేక బాహూదరవక్త్రనేత్రం
పశ్యామిత్యాం సర్వతోఽనంతరూపం
నాంతం న మధ్యం న పునస్తవాదిం
పశ్యామివిశ్వేశ్వర ! విశ్వరూప !
కిరీటినం గదినంచక్రీణంచ
తేజోరాశిం సర్వతోదీప్తిమంతం
పశ్యామిత్యాం దుర్నిరీక్ష్యం సమంతాత్
దీప్తానలార్క ద్యుతిమప్రమేయం
త్వమక్షరం షరమం వేదితవ్యం
త్వమస్యవిశ్వస్యపరం నిధానం
త్వమవ్యయః శాశ్వతధర్మగోప్తా
ననాతనస్త్యం పురుషోమతోమే
అనాది మధ్యాంతమనంత వీర్య

మనంతబాహుం శశీసూర్యనేత్రం
 పశ్యామిత్యాం దీప్తహుతాశవక్త్రం
 స్వతేజసా విశ్వమిదంతపంతం
 ద్యావాపృథివ్యోరి దమంతరఁహి
 వ్యాప్తం త్వయైకేన దిశశ్చసర్వాః
 దృష్ట్వాద్భుతం రూపము గ్రంతవేదం
 లోకత్రయం ప్రవృథితం మహాత్మక
 అమీహిత్యాం సురసంఘా విశన్తి
 కేచిద్భీతాః ప్రాంజలయోగృణన్తి
 స్వస్తీత్యుక్తావ మహర్షి సిద్ధసంఘాః
 సువన్తిత్వాం స్తుతిభిః పుష్కలాభిః
 రుద్రాదిత్యావసహో యేచ సాధ్యా
 విశ్వేఽశ్వినౌ నరుతశోచ్చిష్కపాశ్చ
 గంధర్వయతౌ సురసిద్ధ సంఘాః
 వీక్షన్తేత్వాం విస్మితాశ్చైవ సర్వే
 రూపం మహాత్తేజహువక్త్రనేత్రం
 మహాబాహూ! బహుబాహూరుపాదం
 బహూదరం, బహుదంస్ట్రాకరాళం
 దృష్ట్వాలోకాః ప్రవృథితాస్తథాహం
 నభః స్పృశం దీప్తమనేకవర్ణం
 వ్యాతాననం దీప్తవిశాలనేత్రం

దృష్ట్వాహిత్యాం ప్రవృథితాంతరాత్మా
 ధృతిం నవించామి శమంచవిష్ణో !
 దంష్ట్రాకరాళానిచతే ముఖాని
 దృష్టైవకాలానల సన్నిభాని
 దిశోనజానే నలభేచశర్మ
 ప్రసీదదేవేశ జగన్నివాస !
 అమీచత్వాం ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రాః
 సర్వేసహైవావని పాలసంఘైః
 భీష్మోద్రోణః సూతపుత్రస్తథాసౌ
 సహస్మదీయైరపి యోధముఖైః
 వక్త్రాణితే త్వరమాణావిశన్తి
 దంష్ట్రాకరాళాని భయానకాని
 కేచిద్విలగ్నా దశనాం తరేషు
 సందృశ్యస్తేచూర్ణితైరుత్తమాంగైః
 యథానదీనాం బహవోంబువేగాః
 సముద్రమేవాభిముఖాద్రవన్తి
 తథాతవామీనరలోకవీరా
 విశన్తి వక్త్రాణ్యభి విజ్వలన్తి
 యథాప్రదీప్తం జ్వలితం పతంగాః
 విశన్తి నాశాయ సమృద్ధవేగాః
 తద్ధైవనాశాయ విశన్తిలోకాః

తవాపివక్త్రాణి సమృద్ధవేగాః
 లేవిహ్యసేగ్ర సమానః సమంతాత్
 లోకాన్ సమగ్రాన్ వదనైర్జ్వలద్భిః
 తేజోభిరాపూర్వజగత్సమగ్రం
 భాసస్తవోగ్రాః ప్రభవన్తివిష్ణో!
 అఖ్యాహి మేకోభవానుగ్రహాః
 నమోస్తుతే దేవవర! ప్రసీద!
 విజ్ఞాతుమిచ్ఛామి భవన్తమాద్యం
 నహిప్రజానామి తవప్రవృత్తిం.

(12) అర్జునుం గూర్చిన భగవదనుగ్రహవాక్యము.

శ్రీభగవానువాచ

కాలోఽస్మిలోకక్షయ కృత్ప్రవృద్ధః
 లోకాన్ సమాహర్తుమిహప్రవృత్తః
 ఋతేఽపిత్యాం నభవిష్యన్తి సర్వే
 యేఽవస్థితాః ప్రత్యనీకేషు యోధాః
 తస్మాత్స్వముత్తిష్ఠ! యశోలభస్వ!
 జిత్వాశత్రూన్ భుజ్ఞ్వురాజ్యం సమృద్ధం
 మయేవేతేని హతాపూర్వమేవ
 నిమిత్తమాత్రం భవసవ్యసాచి!
 ద్రోణంచభీష్మంచ జయద్రథంచ
 కర్ణంతథాన్యనపి యోధవీరాన్

మయాహతాంస్తస్యం జహిమావ్యభిష్టా
యుధ్యస్వజేతాసి రణేనపత్నాన్

(13) శ్రీకృష్ణునిగూర్చి యర్జున కృతాపరాధక్షమ ప్రార్థన.
సంజయ ఉవాచ

ఏతచ్ఛ్రుత్వావచనం కేశవస్య
కృతాంజలి ర్వేపమానః కిరీటీ
నమస్కృత్వాభూయ ఏవాహ కృష్ణం
స గద్గదం భీతభీతః ప్రణమ్య
స్థానే హృషీ కేశతవప్రకీర్త్యా
జగత్ప్రహృష్యత్యనురజ్యతేచ
రక్షాం సిభీతానిదిశో ద్రవంతి
సర్వే నమస్యంతి చ సిద్ధసంఘాః
కస్మాచ్ఛతేన నమేరక్ మహాత్మకా!
గరీయసే బ్రహ్మణోఽప్యాదికరే
అనంతదేవేశ ! జగన్నివాస !
త్వమక్షరం సదస్తత్త్వరం యత్
త్వమాదిదేవః పురుషః పురాణః
త్వమస్య విశ్వస్యపరం నిధానం
వేత్తాసివేద్యంచ పరంచధామ
త్వయాతతం విశ్వమనంతరూప !
వాయుర్యమోగ్నిః వరుణశ్శశాంకః
ప్రజాపతిస్తస్యం ప్రసితామహశ్చ

నమోనమస్తేఽస్తు సహస్రకృత్వః
 పునశ్చభూయోఽపి నమోనమస్తే
 నమః పురస్తాదధ్యక్షత్వత్తే
 నమోస్తుతే సర్వత ఏవసర్వ !
 అనంతపీఠ్యా మితవిక్రమస్త్యం
 సర్వం సమాప్నోసి తతోఽసి నర్వః
 సఖేతిమత్వా ప్రసథం యదుక్తం
 హేకృష్ణ హేయాదవ హేసఖేతి
 అజానతా మహిమానంత వేదం
 మయాప్రమాదాత్ ప్రణయేనవాపి
 యచ్ఛావహాసార్థమ సత్కృతోఽసి
 విహరితయాసన భోజనేషు
 ఏకోఽక్షవాష్యచ్యుత! తత్సమక్షం
 తత్ తౌమ నేత్వా మహామప్రమేయం
 పితాసిలోకస్య చరాచరస్య
 త్వమస్య, పూజ్యశ్చ గుర్గురీయాన్
 సత్వత్సమోఽస్త్వభ్యధికః కుతోఽన్యో
 లోకత్రయేఽప్య ప్రతిమప్రభావః
 తస్మాత్ప్రీణమ్య ప్రణిధాయకాయం
 ప్రసాదయేత్వా మహామీశ మీష్యం
 పితేవపుత్రస్య సఖేవసఖ్యః

ప్రియః ప్రియార్హసి దేవసోడుం
 అదృష్టపూర్వం హృషిత్తోఽస్మిదృష్ట్యా
 భయేనచ ప్రవ్యధితం మనోమే
 తదేవమే దర్శయ దేవరూపం
 ప్రసీదదేవేశ జగన్నివాస
 కిరీటీశం గదిశంచక్రహస్త
 మిచ్ఛామిత్యాం ద్రష్టుమహం తథైవ
 తేనై వరూపేణ చతుర్భుజేన
 సహస్రబాహూ ! భవవిశ్వమూర్తే !

(14) మరల నర్జునుం గూర్చి భగవదనుగ్రహవాక్యము.
 మయా ప్రసన్నేన తవార్జునేదం
 రూపం పరం దర్శితమాత్మయోగాత్
 శ్రేజోమయం విశ్వమనంతమాద్యం
 యన్మేత్వదన్యేన సదృష్టపూర్వం
 సవేదయజ్ఞాధ్యయనై ర్నదానైః
 సచక్రియాభిస తపోభిరుగైః
 ఏవం రూపః శక్యలహం సృలోకే
 ద్రష్టుం త్వదన్యేన కురుప్రవీర !
 మాతేవ్యథా మాచవి మూఢభావో
 దృష్ట్యా రూపం ఘోరమిదృష్టజ్మమేదం
 వ్యపేతభీష ప్రీతమనాః పునస్తన్వం
 తదేవమేరూపమిదం ప్రపశ్య !

(15) ఈశ్వరవైశ్వరూప్య ప్రదర్శనానంతరము మరల మానుష రూపప్రదర్శనమున నర్జునాశ్వాసనార్థము కృష్ణార్జున సంవాదము.

సంజయ ఉవాచ

ఇత్యర్జునం వాసుదేవ స్తథోక్త్వా
స్వకం రూపం దర్శయామాసభూయః
ఆశ్వాసయామాసచ భీతమేనం
భూత్వాపునః సౌమ్యవపుర్మహాత్మా.

అర్జున ఉవాచ

దృష్ట్వేదం మానుషం రూపం తవసౌమ్యం జనార్దన!
ఇదాసీమస్మి సంవృత్తః సచేతాః ప్రకృతిం గతః.

శ్రీ భగవానువాచ

సుదుర్దర్శమిదం రూపం దృష్టవాససియన్మమ
దేవా అవ్యస్యరూపస్య నిత్యం దర్శనకాంక్షిణః
నాహం వేదై ర్న తపసా నదానేన సచేజ్యయా
శక్యేనం విఘోద్రప్తుం దృష్టవాససిమాం యథా
భక్త్యాత్వనస్యయాశ్చక్యః అహమేనం విఘోర్జున !
జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచతత్త్వేన ప్రవేష్టుంచ పరంతప !
మత్కర్మకృత్ సృత్పరమః మద్భక్తః సంగవర్జితః
నిరైర్విరస్సర్వభూతేషు యః సమామేతిపాండవ !

ఇతి ఏకాదశోఽధ్యాయః

అథద్వాదశోధ్యాయః

3. ఈశ్వరోపాసనోపనిషత్ - షడుపదేశీ.

(1) సగుణేశ్వరోపాసనయొక్కయు, నిర్గుణాత్మోపాసనయొక్కయు వివేకజిజ్ఞాస.

అర్జున ఉవాచ

ఏవం సతతయుక్తాయే, భక్తాస్త్యాం పర్యుపాసతే
యేచాప్యక్షరమవ్యక్తం, తేషాం కేయోగవిత్తమాః ?

(2) నిర్గుణాత్మోపాసనకంటె సగుణేశ్వరోపాసనయే శ్రేష్ఠమని భగవత్సమ్మతి.

శ్రీ భగవానువాచ

మయ్యావేశ్యమనోయేమాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే
శ్రద్ధయా పరయోపేతాః తేషాం యుక్తతమామతాః.

(3) ఈశ్వరవ్యతిరేకముగ కైవల్యాత్మయగు నక్షరావస్థానము లేదు. కనుక నక్షరోపాసనచే నీశ్వరోపాసనవలె నీశ్వరప్రాపకత్వమున్నను, నిర్గుణాత్మయందు మనోబుద్ధిసంచారమున గ్లేళాధిక్యతచే నంత యపేక్షలేదు.

యేత్వక్షరమ నిర్దేశ్యం అవ్యక్తం పర్యుపాసతే
సర్వత్రగమచింత్యంచ కూటస్థమచలం ధ్రువమ్
సం నియమ్యేంద్రియగ్రామం సర్వత్రసమబుద్ధయః
జేప్రాపున్నవన్తి మామేవ సర్వభూతహితేరతాః
కేశోఽధికతరస్తేషాం అవ్యక్తాసక్తచేతసాం
అవ్యక్తాహిగతిర్దుఃఖం దేహవద్భిరవాప్యతే.

(4) సర్వకర్మార్పణరూపేశ్వరోపాసనచే ఆనాయాసముగ, నవి
లంబముగ, పరమపురుషార్థ ప్రదాయిత్యమున శ్రేష్ఠత్వము.

యేతు సర్వాణి కర్మాణి మయి సన్యస్యమర్త్యరాః
అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయంతి శిషాసతే
తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసార సాగరాత్
భవామి నచిరాత్పార్థ మమ్యువేశిత చేతసాం
మయ్యేవ! మన ఆధత్స్వమయి బుద్ధిం నివేశయ
నిససిష్యసి మయ్యేవ అతిఠార్థం నసంశయః.

(5) ఈశ్వరోపాసనానుకల్ప చతుర్విధప్రకారములగు నభ్యాస-
జ్ఞాన-ధ్యానఫలత్యాగములం దుత్తరోత్తరశ్రేయస్త్వము-అందు, ఈశ్వర-
జ్ఞానోపయోగికరమ ప్రవణత్వము జ్ఞానము, ఈశ్వరునందు పరానురక్తి
హేతుకరమ ప్రవణత్వము, ధ్యానము.

అథచిత్తం సమాధాతుం నశోన్నేషి మయి స్థిరం
అభ్యాస¹ యోగేన తతో మా మిచ్ఛాస్తుం ధనంజయ!
అభ్యాసే పృథగ్మథో²సి మత్కర్మ³ పరమోధవ!
మదర్థ మపి కర్మాణి కుర్వన్ సిద్ధి మవాప్స్యసి
అథైతదవ్యతక్తో⁴సి కర్తుం మద్యోగమాశ్రితః
సర్వకర్మ ఫలత్యాగం⁵, తతః కరు యతాత్మవాక్
శ్రేయో హి ⁶జ్ఞాన ⁷మభ్యాసాత్ జ్ఞానాభ్యాసం విశిష్యతే
ధ్యానా త్కర్మఫల త్యాగో⁸ త్యాగాచ్ఛాన్తి రసంతరం.

(6) ఈశ్వర ప్రసాదోప యోగులగు భక్తిభావనా ప్రకారములు.
అద్వేష్ట్యా సర్వ భూతానాం మైత్ర్య కరుణ ఏవ చ

నిర్మమో నిరహంకారః సమ దుఃఖ సుఖః క్షమీ
 సంతుష్టః సతతం యోగీ యతాత్మా దృఢ నిశ్చయః
 మయ్యర్పిత మనోబుద్ధిః యో మే భక్తః సమే ప్రియః
 యస్మానోన్న ద్విజతే లోకః లోకానోన్న ద్విజతే చయః
 హర్షామర్ష భయోద్వేగైః ముక్తోయః సచమే ప్రియః
 అనపేక్షః శుచిర్దక్షః ఉదాసీనో గతవ్యథః
 సర్వారంభ పరిత్యాగీ యోమద్భక్తః సమేప్రియః
 యో న హృవ్యతి నద్వేష్టి న శోచతి న కాంక్షతి
 శుభా శుభ పరిత్యాగీ భక్తిమాన్ యః సమే ప్రియః
 సమః శత్రో చ మిత్రే చ తథా మానాపమానయోః
 శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖేషు సమః సంగ వివర్జితః
 తుల్య నిందా స్తుతిర్కానీ సంతుష్టో యేన కేన చిత్
 అనికేత స్థిరమతిః భక్తిమాన్ మే ప్రియో నరః
 యే తు ధర్మ్యమృత మిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే
 శ్రద్ధధానా మత్పరమా, భక్తాస్తేఽతీన మే ప్రియాః.

ఇతి ద్వాదశోధ్యాయః

ఇతి భగవద్గీతోపనిషది అస్మితా క్లేశ నివర్తికా
 ఐశ్వర్య బుద్ధియోగ పరిష్కృతా రాజవిద్యా
 సమాప్తా.

త్రయోదశోఽధ్యాయః

ఆర్షవిద్యా—ఉపనిషత్తులు, సప్త

ధర్మ బుద్ధియోగమున సంస్కార మాదేహింపబడుచున్నది :

1. ప్రకృతి పురుషులు, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులు, జ్ఞాన జ్ఞేయములు అను ద్వంద్వత్రయ విజ్ఞానము.
2. సత్వ రజ స్తమో లక్షణ గుణత్రయ విజ్ఞానము.
3. కర్మ బ్రహ్మ భేదాశ్వత్థ ద్వయ విజ్ఞానము.
4. దైవాసుర భూత సర్గద్వయ భేద సంపద్వయ విజ్ఞానము.
5. నైర్గుణ్య నైష్కర్మ్య ప్రతిపత్తి కారకు గుణ కర్మ ద్వయ విజ్ఞానము.

6. అబంధన కర్మద్వయ విజ్ఞానము.

ఈ యారు భావనలచే విశ్వవిజ్ఞాన సిద్ధి యార్జవిద్య - పూర్వ మిది బ్రహ్మర్షి కులములందు బ్రచారితము. దానిపై భగవంతుడు తన సమ్మతిం జూపుచున్నాడు.

1. ప్రకృతి పురుష, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ, జ్ఞానజ్ఞేయ, షడ్విజ్ఞానోపనిషత్ నబోపదేశీ.

1. షడ్విజ్ఞాన జిజ్ఞాసోప క్రమము :

ఆర్జున ఉవాచ

1 ప్రకృతిం 2 పురుషంచైవ 3 క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ 4 జేవ చ
5 తద్వేదితు మిచ్ఛామి జ్ఞానం 6 జ్ఞేయం చ కేశవ !

శ్రీ భగవానువాచ

(2) క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులు, భూతగ్రామవిజ్ఞానాత్ములు, శరీరశరీరకులు వీని వివేకలక్షణము జ్ఞానము.

ఇదం శరీరం కౌన్తేయ, తేత్రమిత్యభిధీయతే
 ఏతద్యోనేత్తి తం ప్రాహుః తేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః
 తేత్రజ్ఞంచాపి మాం విద్ధి సర్వతేత్రేషుభారత !
 తేత్రతేత్రజ్ఞయోజ్ఞానం యత్రజ్ఞానం మతం మమ.

(3) ఆష్టపరీ లక్షణ తేత్ర నిరుక్తి.

తత్ తేత్రం యచ్ఛయాదృశ్య, యద్వికారి యతశ్చయత్
 సచయో యత్ప్రభావశ్చ, తత్సమాసేన మే శ్రుణు!
 ఋషిభిః బహుథాగీతం, ఛందోభిః వివిధైః పృథక్
 బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ హేతుమస్మిర్వినిశ్చితైః
 మహాభూతా⁵ న్యహంకారో¹ బుద్ధి² రవ్యక్త³ మేవ చ
 $5 + 5 + 1$ 5
 ఇంద్రియాణి దశై కం చ పంచచేంద్రియ గోచరాః
 ఇచ్ఛా¹ ద్వేషః² నుఖం³ దుఃఖం⁴, సంఘా¹త శ్చేతనా²ధృతిః³
 (31)

ఏతత్ తేత్రం స మాసేన సవికారముదాహృతం.

(4) ఇరువది లక్షణములుగల జ్ఞాననిరుక్తి :- తేత్రతేత్రజ్ఞ వివేక
 జ్ఞానజనితము నీయిరువది లక్షణములు.

అమాని¹త్వ మవంభి²త్వ మహిం³ సా త్కౌంతి⁴రార్జవం⁵
 ఆచార్యో⁶పాసనం శౌచం⁷ స్థైర్య⁸ మాత్మ వినిగ్రహః
 ఇంద్రియార్థేషు వై రాగ్యం¹⁰ అనహంకార ఏవ చ¹¹
¹² జస్మ మృత్యు జరా వ్యాధి దుఃఖ దోషానుదర్శనం
 అసక్తి¹³ రస భిష్వంగః¹⁴ పుత్రదార గృహదిషు

- 15 నిత్యంచ సమచిత్తత్వ విష్ణునిష్ఠాన పతిభు
 16 మయిచానన్య యోగేన భిక్షి రన్యభిచారిణీ
 17 వివిక్తదేశసేవత్వ 18 మరత్తేర్జనంనది
 (19) అధ్యాత్మజ్ఞాన నిత్యత్వం 20 చర్మశ్చర్మాగ్నశ్చ
 ఏతద్విజ్ఞాన మితిహోత్రం, ఆజ్ఞానం యః శివోన్యథా.

(5) సర్వాచరణాత పరిశ్రమ్యానయ పురుషతత్వవిజ్ఞేయ నిజత్వ.

* జ్ఞేయం య త్రైలోకవియోమియద్విజ్ఞాత్వాన్మూర్తిమన్మథే
 అనాదిమత్ ఇరం బ్రహ్మ సన తన్నా సదుచ్యతే
 సర్వతః పాణిపాదం తత్ సర్వతోఽక్షి శిరోముఖం
 సర్వతః శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్తి తిష్ఠతి
 సర్వేంద్రియ గుణాభాసం, సర్వేంద్రియ వివక్షితం
 అసక్తం సర్వభృచ్చైవ నిర్గుణం గుణాభక్తృచ
 బహిరంతర్భూతానాం, అచరం చరమేవచ
 సూక్ష్మత్వాత్తద విజ్ఞేయం, దూరస్థం చాంతికేచతత్
 అవిభక్తంచ భూతేషు విభక్తమివచ స్థితం
 భూతధర్మచ తద్విజ్ఞేయం, గ్రహిష్టు ప్రభవష్టుచ
 జ్యోతిసామపి తజ్యోతిః తమసః పరమున్యథే
 జ్ఞానం జ్ఞేయం జ్ఞానగమ్యం, హృది సర్వస్యనిష్ఠితం
 ఇతిజ్ఞేత్రం తథాజ్ఞానం జ్ఞేయం చోక్తం సమాసతః
 మచ్ఛక్త సతద్విజ్ఞాయ మద్భావానాంప సద్యతే

* ప్రకృతి కర్తృ త్రైగుణ్యం | జ్ఞేత్రం¹ జ్ఞేత్రజ్ఞః² శరీర³ శరీరీ⁴ అక్షపర్యః⁵ విజ్ఞా⁶
 పురుష భోక్తా భూతాత్మ. | చాత్మాజ్ఞానం, జ్ఞేయం, శరీరశరీరీవివేక, సదసత్
 పరంబ్రహ్మ అవ్యయం.

(6) సర్వవిధ వికార గ్రామ సముద్భావక త్రైగుణ్య లక్షణ ప్రకృతి సంజ్ఞక కర్మకును. సర్వవిధ వికార గుణ గ్రామాధారభూత నిష్క్రియ నైర్గుణ్య లక్షణ పురుష సంజ్ఞక బ్రహ్మకును. పరస్పరోప యోగాభి జ్ఞానములు.

ప్రకృతిం పురుషంచైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి
వికారాంశ్చ గుణాంతైచైవ విద్ధి ప్రకృతి సంభవాన్
కార్యకారణ కర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతి రుచ్యతే
పురుషః సుఖ దుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే
పురుషః ప్రకృతిస్థో హి భుంక్తే ప్రకృతిజాన్ గుణాన్
కారణం గుణ సంగోఽస్య సదసద్యోసి జన్మను
ఉపద్రష్టానుమంతా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః
పరమాత్మేతి చాప్యక్తో దేహేఽస్మిన్ పురుషః పరః
య ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతిం చ గుణైస్సహ
సర్వథా వర్తమానోపి న స భూయోఽభి జాయతే.

(7) మృత్యు నిస్తారక - పురుషోపాసనా భేదములు.
ధ్యానే నాత్మని పశ్యన్తి కేచిదాత్మాన మాత్మనా
అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేనచాపరే
అన్యేత్యేవ మజానంతః శ్రుత్వాన్వేభ్య ఉపాసతే
తేఽసిచాతి తరన్త్యేవ మృత్యుం శ్రుతి పరాయణాః

(8) సత్త్వ ప్రాణికి క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ సంయోగోపాధికత్వము.

యావత్సంజాయతే కించిత్ సత్త్వి స్థావర జంగమం
క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞ సంయోగాత్ తద్విద్ధి భరతర్షభ !

(9) క్షేత్రమందున్న పదుమేళ్లును పితృవృత్తి పరమాత్మ పక్షా
నాత్మలను క్షేత్రముకంటె పేరుగ జూచుట అర్హు సామెల్లారు లక్షణ
పురుషార్థము,

సమం సర్వేషు భూక్షేషు తిష్ఠం తం పరమేశ్వరం*
విసశ్యత్స్వి విసశ్యంతం యః శక్యతి స పశ్యతి
సమం శశ్యక్ హి సర్వత్ర సమవస్థిత మ్విశ్వరం
స హి సస్త్రిత్స నాత్మాను తతో యాతి పరాంతరిం
యః పశ్యతి తథాత్మాను పితరారం స పశ్యతి
ప్రకృత్యైవ చ కర్మాణి క్రియమాణాని సర్వశః
యథాభూత మృగగ్భవం పక్షస్థ మనుషశ్యతి
తత పవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తవా
అనాదిత్వాన్ని గుణత్వాత్ పరమాత్మాయః మవ్యయః
శరీరస్థోఽసి కాంతేయ ! నకరోతి నలిష్యతే
యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః
క్షేత్రం క్షేత్రీ తథాకృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత

* అనంత్య విశ్వాధిష్ఠాత పరిమేశ్వరుడు. అధిదైవత విశ్వాధిష్ఠాత అశ్వ
త్తైక బిల్వార్ధక్షుదగు పీశ్వరుడు. శరీరోపాధిక విశుద్ధ జీవాత్మ పరమాత్మ. శరీర
విశిష్ట సగుణ జీవాత్మ భూతభృదాత్మ. ఈ నలువురు సభిన్నులయ్యు వివక్ష వశమున
నాల్గువిధముల వ్యాఖ్యితులు.

క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞయోరేవ మంతరం జ్ఞాన చక్షుషా
భూత ప్రకృతి మోక్షం చ యే విదుర్యాన్తి తే పరం.
ఇతి త్రయోదశాధ్యాయః.

చతుర్దశోఽధ్యాయః

2. సత్త్వరజోలక్షణ గుణత్రయోపనిషత్—పంచోపదేశీ.

(1) క్షేత్రజ్ఞునందు విశేషము నాధానముగావించు గుణత్రయ
సమష్టిరూప మహద్భ్రహ్మకు సంవిభూత యోనిత్వము.

శ్రీ భగవానువాచ

పరం భూయః ప్రవక్ష్యామి జ్ఞానానాం జ్ఞానముత్తమం
యద్జ్ఞాత్వామునయః సర్వే పరాం సిద్ధిమిత్రోగతాః
ఇదం జ్ఞాన ముపాశ్రిత్య మ మసాధర్యమాగతాః
సర్గేఽపినోపజాయంతే ప్రళయే నవ్యధన్తిచ
మమయో నిర్మహద్భ్రహ్మ తస్మిన్ గర్భం దధామ్యహం
సంభవః సర్వభూతానాం తతోభవతి భారత
సర్వయోనిషు కౌంతేయ మూర్తయః సంభవన్తియాః
తాసాం బ్రహ్మమహద్వ్యోనిః అహంబీజ ప్రదః పితా.

(2) గుణత్రయ స్వరూప విరూపణమ్.

సత్త్వం రజస్తమ ఇతిగుణాః ప్రకృతి సంభవాః
నిబద్ధంతి మహాబాహో దేహేదేహి నమవ్యయం
తత్రసత్త్వం నిర్మలత్వాత్ ప్రకాశకమనామయం
సుఖసంగే నబద్నాతి జ్ఞానసంగేచచా నఘ

రజో రాగాత్మకం విద్ధి తృష్ణాసంగ సముద్భవం
 తన్నిబధ్నాతి కౌంతేయ కర్మసంగేనదేహీనం
 తమస్తస్త్వజానజం విద్ధి మోహనం సర్వదేహీనాం
 ప్రమాదాలస్య నిద్రాభిః తన్నిబధ్నాతి భారత !
 సత్త్విం సుఖే సంజయతి రజః కర్మణి భారత !
 జ్ఞానమావృత్యతు తమః ప్రమాదే సంజయత్యుత !
 రజస్తమశ్చాభిభూయ, సత్త్విం భవతి భారత !
 రజనత్వంతమశ్చైవ తమస్తత్త్విం రజస్తథా
 సర్వద్వారేషు దేహేఽస్మిన్ ప్రకాశ ఉపజాయతే
 జ్ఞానం యదాతదా విద్యా ద్విపృథ్ధం సత్త్వమిత్యుత
 లోభః ప్రవృత్తిరారంభః కర్మణామశమః స్పృహః
 రజస్యేతాని జాయంతే వివృద్ధే భరతర్షభ
 అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహఏవచ
 తమస్యేతా నిజాయంతే వివృద్ధే కురునందన !
 యదాసత్త్వే ప్రవృద్ధేతు ప్రళయం యాతిదేహభృత్
 తదోత్తమవిదాం లోకా నమలాన్ ప్రతిపద్యతే
 రజసి ప్రళయంగత్వా కర్మసంగిషు జాయతే
 తథాక్రమీనస్తమసి మూఢయోనిషు జాయతే
 కర్మణః సుకృతస్యాహుః సాత్త్వికం నిర్మలం ఫలం
 రజస్తమఫలం దుఃఖం అజ్ఞానంతమసః ఫలం
 సత్త్వాత్సం జాయతేజ్ఞానం రజసోలోభ ఏవచ

ప్రమాదమోహశా తమనః భవతోఽజ్ఞానమేవచ
 ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్వస్థాః మధ్యేతిష్ఠన్తి రాజసాః
 జఘన్యగుణ వృత్తిస్థాః అధోగచ్ఛన్తి తామసాః
 నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదాద్రష్టానుపశ్యతి
 గుణేభ్యశ్చ పరంవేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి
 గుణానే తానతీత్యత్రీః దేహీదేహ సముద్భవాన్
 జన్మ మృత్యు జరాదుఃఖైః విముక్తోఽమృత మశ్నుతే

(3) గుణత్రయాతీత విదేహాత్మ లక్షణము :-

అర్జున ఉవాచ

కైర్లింగై స్త్రీన్ గుణానేతాన్ అత్యో భవతి ప్రభో!
 కిమాచారః కంఠంచైతాన్ స్త్రీన్ గుణా నతివర్తతే?

శ్రీ భగవానువాచ

ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమేవ చ పాంశవ !
 నద్వేష్టి సం ప్రవృత్తాని న నివృత్తాని కాంక్షతి
 ఉదాసీన వదాసీనః గుణైర్మో న విచాల్యతే
 గుణావర్తన ఇత్యేవ యోవ తిష్ఠతి నేం గతే
 సమ దుఃఖ సుఖః స్వస్థః సమలోష్ఠాశ్మ కాంచనః
 తుల్య ప్రియా ప్రియోధీరః తుల్య నిందాత్మ సంస్తుతిః
 మానాపమానయో స్తుల్యః తుల్యో మిత్రారిప ఊయోః
 సర్వారంభ పరిత్యాగీ గుణాతీత స్స ఉచ్యతే

(4) జీవావ్యయ కైవల్యోపాసనచే ఈశ్వరావ్యయ కైవల్య

సాయుజ్యసిద్ధి. అందు సర్వ గుణాత్మయమున. గుణాతీతత్వ సిద్ధి.

మాం చ యో వ్యభిచారేణ భక్తియోగేన నీవతే
సగుణాన్ సమతీతై స్తతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే

ఓ గుణత్రయాతీతుడగు నీశ్వరావ్యయనకు, సర్వజీవ సంబంధి -
పురుష త్రయ - పరాత్పర - నిర్విశేష సాధారణ ప్రతిష్ఠాత్వము.

బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాహం, అమృతస్యావ్యయస్య చ
శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య సుఖస్యైకాంతికస్య చ.

ఇతి చతుర్దశోఽధ్యాయః

పంచదశోఽధ్యాయః

(3) ఆశ్వత్థోపనిషత్ - సప్తోపదేశీ -

(1) బ్రహ్మకర్మల కప్పదత్తము. కనుక బ్రహ్మేశ్వర్త కర్మాశ్వ
త్తముల కప్పదగ్గహణము. అందువలన తైగ్రిగుణ్యోపపన్న కర్మాశ్వత్త
విరాసపూర్వకముగ బ్రహ్మేశ్వర్తమందు ప్రవత్తువదేశము.

శ్రీభగవానువాచ

ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖ మశ్వత్థం* ప్రాహురవ్యయమ్

* బ్రహ్మేశ్వర్తము, కర్మాశ్వత్తము అని ఆశ్వత్థము రెండు విధములు.
ప్రకరణవశమున బ్రహ్మేశ్వర్తము నిరూపించెదము.

ఊర్ధ్వమూలోఽవాక్పాఖః ఏషోశ్వత్థః సనాతనః
తదేవకుక్రంత ద్భ్రహ్మ తదేవామృత ముచ్యతే
తస్మిన్ లోకాః క్రితాస్సర్వేతదు నాత్యేతి కశ్చన. (కఠ)

ఇంతకు : అమృతము బ్రహ్మ కుక్రమసని యీమాడు నొక యశ్వత్థము,
అందు త్రిపురుషపురుష డమృతము. ప్రాణః, ఆహః, వాక్కు. అన్నం. అన్నాదః.
అను పంచకళ ప్రకృతి బ్రహ్మ. వాక్కు. ఆహః, అగ్నిః : అగ్నిః, ఆహః.

ఛందాంసి యస్యపర్ణాని యస్తంవేద సవేదవిత్

అధశోఽర్ధ్వం ప్రసృతాస్తస్య శాఖాః

వాక్య-: అని యమృతమృత్యుభేదమున నారు శుక్రములు. ఆయాశుక్రము ప్రకృతి వికృతి. ఇత :- ఈశ్వరుడు వృక్షరూపమున నుపాసింపబడుచున్నాడు. వేదమునందు నిట్లే యున్నది.

“తస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్ తస్మాన్నాణీయోనజ్ఞాయోఽస్తికించిత్
వృక్షఇవస్తబ్ధః దివిత్థిత్యేకః తేనేదం పూర్ణం పురుషేణసర్వం.”

అత డుపాసకవి విజ్ఞేవశమున మూడు విధములుగ నెన్నబడును. బ్రహ్మ యైనచో నుదుంబరము. విష్ణువశ్యత్వము. శివుడు వటవృక్షము. లేదా అందరును, ఆశ్వత్థములుగనే భావింపవచ్చును. అభియుక్తవచనము లిట్లున్నవి.

క్వచిన్మయా బరోద్రేకా దసీమేఽస్మిన్ పరాత్పరే
మాయావచ్ఛేదతో మాయా కల్పతే పురుషోఽవ్యయః
మాయామితః సపురుషః విష్ణత్తోది విత్తిష్ఠతి
ఏకత్రవృక్షవత్ తేన పరిపూర్ణమిదం జగత్
నాతోఽణీయోన వాజ్ఞాయో నపరం నాపరం తతః
ఏకేనతేన వృక్షేణ జగద్వ్యాప్తం సమం తతః
సోఽవ్యయోక్షరభేదేన త్రిదాకృత ఉపాస్యతే
సబ్రహ్మీవా సవిష్ణుర్వా శంకరోవా సభిన్నవత్
ఉదుంబరద్రుమో బ్రహ్మో విష్ణురశ్వత్త పాదపః
వదోజటీ పారిజాతః శంకరస్స ఉపాస్యతే
అథవాశ్వత్త ఏవైకో బ్రహ్మీవా శంకరోఽపివా
ఉత్తాప్తైకం పదం సృష్టైత్రిపాత్తిష్ఠతి సోఽశ్వవత్
“త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదై త్పురుషః పాదోఽస్యేహ భవత్పునః
తతో విష్వజ్జ్యోత్రామత్ సాశనానశనే అభి.”

వేయికాబలుగల దీయశ్వత్తమని తెలియుచున్నది. అందీ మన పృథివియున్న సంచపుండీరకాఖ మరియొకచో విస్తరింపబడినను ఇటగూడ నించుక వివర్ణింతుము. ప్రతికాఖయు అమృత-బ్రహ్మ-శుక్రమయము. అందు :-

గుణప్రవృద్ధా విషయప్రవాళాః

అథశ్చమూలాన్యను సంతతాని

(1) స్వయంభూ ప్రజాపతి మొదటి పుండీరము (శాఖ) దాని కాత్మ బ్రహ్మైక్షరపురుషుడు, ప్రతిష్ఠాలక్షణస్థితి ప్రత్యయము, వాక్కు ప్రాణప్రకృతిక లోకము. వాయ్వాకాశములు యజుర్వాక్, ఖం బ్రహ్మ—లోకమందలి వాక్ప్రాణములు=సోమగును కం బ్రహ్మ; యజుర్వాగ్భ్రహ్మ ఆవపనము, వాక్ప్రాణము లందు వాక్కు సోమము=అన్నము; ప్రాణమన్నాదము. (1) ఖం శుద్ధబ్రహ్మ. (2) కం దేవబ్రహ్మ.

(2) పరమేష్ఠీ ప్రజాపతి రెండవ శాఖ :—ఆత్మ అక్షరపురుషుడు విష్ణువు. ప్రత్యయము, యజ్ఞలక్షణముగల యంతర్గతి. లోక ముచ్చికృతికము, గౌ. ఆయ్యది వాగ్లోకముచే పరిశ్రీతము. భృగ్వంగిరసులు, ఆవన్ను. గౌ. ఖం బ్రహ్మ అందు. భృగువుసోమము, ఆంగిరస్సు అగ్ని-లోకమునందలి రయి-ప్రాణములు=సోమగును. కం బ్రహ్మ. ఆపోగౌర్భ్రహ్మ ఆవపనము—రయి ప్రాణములందు మూర్తము రయి=సోమము=అన్నము; ప్రాణ మమూర్తము=అగ్ని=అన్నాదము.

(3) హిరణ్యగర్భప్రజాపతి మూడవ పుండీరము :—దాని కింద్రాక్షరపురుషు డాత్మ ; ప్రత్యయము అవయవనలక్షణ బహిర్గతి. లోకము వాక్ప్రకృతికము దౌ; ఆవాక్కు రెండు లోకములచే పరిశ్రీతము, లోకమునందలి బుద్ధి ప్రాణములు కం బ్రహ్మ; వాగ్జ్యోతిర్భ్రహ్మ ఆవపనము. తేజః ప్రాణములందు తేజస్సు సోమము=అన్నము; ప్రాణము అగ్ని=అన్నాదము. ఒకటి శుద్ధబ్రహ్మ, ఖం—రెండవది దైవబ్రహ్మకం.

(4) చంద్రప్రజాపతి నాలవశాఖ :—సోమాక్షరపురుషు డాత్మ-సంకోచలక్షణాంతర్గతి ప్రత్యయము. అన్నప్రకృతికమగు లోక మంతరిక్షము. ఆయ్యది అపిం డము అసత్యము నగుటవలన నపరిశ్రీతము. ఈయంతరిక్ష మబ్బియ్యన్నలక్షణ ప్రాణములచే పర్యాప్తము. అందు ప్రజ్ఞాప్రాణములు కం బ్రహ్మ—అంతరిక్షము చిమ్యుద్భ్రహ్మ ఆవపనము. ప్రజ్ఞాప్రాణములందు ప్రజ్ఞసోమము=అన్నము. ప్రాణ మగ్ని=అన్నాదము. ఒకటి ఖం బ్రహ్మ. మరొకటి కం బ్రహ్మ.

కర్మానుబంధీని మనుష్యలోకే.
 నరూపమన్యేహతథోపలభ్యతే
 నాంతోనచాద్నుచ సంప్రతిష్ఠా
 అశ్వధిమేనం నువిరూఢ మూలం
 అసంగశస్త్రేణ దృఢేనభిత్వా
 తతఃపదం తత్పరిమార్గితవ్యం
 యస్మిన్ గతాననివర్తని భూయః
 తమేవచాద్యం పురుషం ప్రపద్యే
 యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతాపురాణీ.

(5) అగ్నిప్రజాపతి పంచమపుండీరము :—అక్షరపురుషు డగ్ని యాత్మ వికాసలక్షణ బహిర్గతి ప్రత్యయము. లోక మన్నాదప్రకృతికిము వృద్ధివి. అయ్యది అంతరిక్ష-ద్యు-గో-వాగ్లోకములచే పరిశ్రేతము. అందు అక్షరాగ్ని యమృతము¹ అన్నాదాగ్నిబ్రహ్మ.² ఋతమునకు మొదట బుట్టిన సత్యాగ్నికుక్రము.³ యజ్ఞము బ్రహ్మగ్ని; ఆంగిరసము దేవాగ్ని; వాగగ్ని రెండు విధములు. 1 చిత్తము, 2 చిత్తేనిదేయము, వృద్ధివీసింధము చిత్తాగ్ని. కనుక నింతవరకు బ్రహ్మ సత్యము. చిత్తాగ్ని బ్రహ్మ ఆవపసము. భూతప్రాణములందు భూతము సోమము = అన్నము. ప్రాణము అగ్ని = అన్నాదము. ఒకటి ఖం కుద్ధబ్రహ్మ-మరొకటి దేవద్యయము కం బ్రహ్మ.

ఇక : చిత్తేనిదేయాగ్ని ప్రాకృతికమును, సోమాగ్ని రూపములగు దేవ, ప్రాణములచే కృతరూపమునగు బ్రహ్మలోకము పురుషుడు అందు, అగ్ని-వాయు-ఇంద్రులను ముగ్గురు దేవతలు సన్నివేశమగుదురు. వీరు అధిదైవతముగ సర్వ భూతాంతరాత్మయందు, వైశ్వానర-హిరణ్యగర్భ-సర్వజ్ఞులని సంజ్ఞ నొందుదురు. అధ్యాత్మముగ భూతాత్మయందు, వైశ్వానర-తైజస-ప్రాజ్ఞు లనబడుదురు. ప్రాణో దానములు,¹ వ్యానము² ³ అపానసమానములు-అనియు, నింతవరకు దేవాగ్ని మయము దేవసత్యము.

(2) గుణకర్మ ప్రపంచోపాధిశూన్యడగు బ్రహ్మశ్వత్తరూపావ్యయ సాక్షాత్కారోపాయము.

నిర్మానమోహజిత సంగదోషా

అధ్యాత్మ నిత్యావినివృత్త కామాః

ద్వంద్వైర్విముక్తాః సుఖదుఃఖ సంజ్ఞైః

గచ్ఛంత్యమూఢాః పదమవ్యయం తత్

సతద్భాసయతే సూర్యో నశశాంకో న పావకః

యద్గత్వానని వర్తన్తే తద్దామ* పరమం మమ.

(3) ఈశ్వరాత్మ లక్షణ పరమావ్యయనకే ఆధ్యాత్మికత్వేపాధిక జీవావ్యయతోపపత్తి.

మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః

మనః ప్తానీంద్రియాణి ప్రకృతి స్థానికర్షతి

శరీరం యదనాపన్నీతి యచ్ఛాపుత్రామతీశ్వరః

గృహీత్వైతాని సంయతి వాయుర్గంధానివాశయాత్.

(4) కర్మాశ్వత్తా పృథగ్భూత బ్రహ్మశ్వత్త పరమావ్యయని జీవావ్యయతోపపత్తి కలుగగా తదక్షరానుగత మహద్గుణయోగమున భోక్తృత్వసిద్ధి.

శ్రోత్రం చక్షుః స్పర్శనంచ రసనప్రమాణమేవచ

అఘ్రేషాయ మనశ్చాయం విషయానుప నేవతే

* తాంవా వాస్తూన్యశ్మసి గమ్యైయత్రగవో భూరిశ్పంగా ఆయాసః

అత్రాహ తదురుగా యన్యవృష్టః పరమం పదమవభాతిభూరి

తద్విష్టోః పరమం పదం సదావశ్యన్తి సూరయః దివీవచక్షరా తతం.

ఉత్క్రామంతం స్థితంవాపి భుంజానం వా గుణాన్వితం
విమూఢానాను పశ్యంతి పశ్యంతి జ్ఞానచక్షుషః
యతంత్రో యోగినశ్చైవం పశ్యన్త్యాత్మస్యవస్థితం
యతంత్రో ష్యకృతాత్మానో నై సం పశ్యన్త్యచేతసః.

(5) గుణత్రయోపాధి భిన్నములును, నానా యోగ్యాకారములు
నగు మహద్విశేషములను ధరించు నశ్వత్థావ్యయు దొకనికే విభిన్న నామ
రూప గుణ కర్మ గ్రాహిత్యము.

యదాదిత్య గతం తేజో జగ ద్భాసయతేఽఖిలం
యచ్ఛాన్ద్రమసి యచ్ఛాగ్నౌ తత్రేజో విద్ధి మామకం
గామావిశ్య చ భూతాని ధారయామ్యహ మోజసా
పుష్టామి చోషధీః సర్వాః సోమో భూత్వా రసాత్మకః
అహం వై శ్వానరో భూత్వా ప్రాణీనాం దేహమాశ్రితః
ప్రాణాపాన సమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధం

(6) అశ్వత్థావ్యయు దొక్కనికే ప్రతిజీవ శరీర భిన్నత్వమున
సుపలబ్ధి యున్నను, ఔపాధిక భేదము తుచ్ఛమగుటచే జీవావ్యయు లెల్ల
రకు పరమావ్యయా నతిరేకమున నైకాత్మ్యము.

నర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్టః
మత్తః స్మృతి జ్ఞాన మపోహనం చ
వేదేశ్వ సర్వై రహమేవ వేద్యః
వేదాంత కృద్వేదవిదే వచాహం

(7) అశ్వత్థ పరమావ్యయు దొకనికే ప్రత్యర్థమందును క్షరాక్షర
సంజ్ఞలు గలట్టియు, కర్మభేద ప్రయోజక గుణత్రయోపాధి భిన్నములును

నగు మహాత్ప్రకృతి రూపములచే భేదోపచారోపపత్తి.

ద్వా విమా పురుషో లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ
క్షర స్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే
ఉత్తమః పురుష స్త్వస్యః పరమాత్మేతి త్యుదాహృతః
యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః
యస్మాత్ క్షర మత్యోఽహం, అక్షరాదపి చోత్తమః
అత్యోఽస్మిలోకే వేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః
యో మామేవ మసమ్మాధః జానాతి పురుషోత్తమం
స సర్వవిద్యజతి మాం సర్వ భావేన భారత
ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్రం ఇదముక్తం మయానఘ !
ఏతద్బుద్ధ్యా బుద్ధిమాన్ స్యాత్ కృత కృత్యశ్చ భారత !
ఇతి పంచదశోఽధ్యాయః

అథ షోడశోఽధ్యాయః

(4) దైవాసుర భూత సర్గోపనిషత్—చతురుపదేశీ.

(1) జన్మసిద్ధ నైసర్గిక దైవాసుర సంపత్తి నిబంధనలగు
స్వభావసిద్ధ సహజ గుణ కర్మానుబంధములు :

శ్రీ భగవానువాచ

అభయం సత్య సంశుద్ధిః జ్ఞానయోగ వ్యవస్థితః
దానం, దమశ్చ, యజ్ఞశ్చ, స్వాధ్యాయ, స్తప, ఆర్జవం,
అహింసా, సత్య, మక్రోధ, స్త్రాగ, శ్మాంతి రపైశునం,
దయాభూతే, ష్వలోలుప్త్యం, మార్దవం, హీర, చాపలం

తేజః, క్షమా, ధృతి, శౌచం, అద్రోహో నాతి మానితా
 భవంతి సంపదం దైవీం అభిజాతస్య భారత !
 దంభో దర్శోఽభిమానశ్చ, క్రోధః పారుష్యమేవ చ
 అజ్ఞానం చాభి జాతస్య పార్థ సంపదమాసురీం
 దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబంధాయాసురీ మతా
 మా శుచః సంపదం దైవీం అభిజాతోసి పాండవ !
 ద్వా భూతసర్గౌ లోకేఽస్మిన్ దైవ ఆసుర ఏవ చ
 దైవో విస్తరశః ప్రోక్తః ఆసురం పార్థమే శ్రుణు !

(2) దైవాసుర భేదమున ద్వివిధమగు భూతసర్గమందు, ఆసుర
 సర్గానుగతములు, విద్యా నిరపేక్షములు నగు గుణకర్మలు :

ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ జనా న విదురా సురాః
 న శౌచం నాపిచాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే
 అసత్య మప్రతిష్ఠంతే జగదాహు రనీశ్వరం
 అపరస్పర సంభూతం కిమన్య త్కామ హైతుకం
 ఏతాం దృష్టి మవష్టభ్య నష్టాత్మానోఽల్ప బుద్ధయః
 ప్రభవన్త్యగ్ర కర్మాణః క్షయాయ జగతోఽహితాః
 కామ మాశ్రిత్య దుష్పారం, దంభమాన మదాన్వితాః
 మోహాద్దృషీత్వా సద్బ్రాహ్మణీ ప్రవర్తంతేఽశుచి వ్రతాః
 చింతామపరిమేయాం చ ప్రళయాం తా ముపాశ్రితాః
 కామోప భోగ పరమాః ప్రతాపదితి నిశ్చితాః
 ఆశాపాశ శతైర్బద్ధాః కామక్రోధ పరాయణాః
 ఈహం తే కామభోగార్థం అన్యాయేనార్థ సంచయాన్

ఇదమద్య మమూలభం, ఇమం ప్రాప్స్యే మనోరథం
 ఇదమస్తేద మపి మే, భవిష్యతి పునర్థనం,
 అసౌమయా హత శ్శత్రుః హనిష్యే చాపరానపి
 ఈశ్వరోఽహ మహం భోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్ సుఖీ
 ఆఘోభి జనవానస్మికోఽన్యోస్తే సదృశో మయా
 యశ్యేదాస్యామి మోదిష్యే ఇత్యజ్ఞాన విమోహితాః
 అనేక చిత్త విభ్రాంతాః మోహజాల సమావృతాః
 ప్రసక్తాః కామభోగేషు పతన్తి నరకేఽశుచౌ.
 ఆత్మ సంభావితాః స్తభాః ధన మాన మదాన్వితాః
 యజంతే నామ యజ్ఞే స్తే దంభేనా విధిపూర్వకమ్
 అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః
 మాం ఆత్మ పరదేహేషు ప్రద్యుషంతోఽభ్య సూయకాః
 తా నహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్
 క్షిపామ్యజస్రమశుభా నాసురీష్వేవ యోనిషు
 ఆసురీం యోని మాపన్నాః మూఢా జన్మని జన్మని
 మామప్రాప్యైవ కాంతేయ! తతోయాం త్యధమాం గతిం.

(3) ఆసుర సంపన్నులకములగు కామ, క్రోధ, లోభములకు
 నరక ద్వారత్వము.

త్రివిధం నరకస్యేదం, ద్వారం నాశన మాత్మనః
 కామః, క్రోధః తథాలోభః తస్మాదేతత్త్రియంత్యజేత్
 ఏతైర్విముక్తః కాంతేయ! తమో ద్వారైః ప్రీభిర్నరః
 ఆచరత్యాత్మనః శ్రేయః తతోయాతి పరాంగతిం

4. దైవసంపన్నులకములగు విద్యాసముచ్చిత గుణకర్మల ప్రచారము కొరకు వేదాది శాస్త్ర పరిశీలనాదేశము :

యగ శాస్త్రవిధి ముత్సృజ్య వర్తతే కామకారతగ్
స స సిద్ధి మవాప్నోతి స సుఖం స పరాంగతిం
తస్మాత్ శాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యాకార్య వ్యవస్థితౌ
జ్ఞత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం, కర్మకర్తు మిహర్హసి.

ఇతి షోడశోఽధ్యాయః

అథ సప్తదశోధ్యాయః

5. గుణకర్మ ప్రచయోపనిషత్. వింశత్యవదేశీ

(¹గుణ ప్రచయోపనిషత్) (షడుపదేశీ)

(1) సర్వవిధ వ్యవహారాత్మక లోకయాత్రయందు దైవసంపత్తిచే సత్వగుణము యొక్కయు. ఆసుర సంపత్తిచే తమోగుణము యొక్కయు ఉభయ సంపత్తి సామ్యమున రజోగుణము యొక్కయు. ననుషంగ సంభవము వలన గుణత్రయ భేద భిన్న - దైవాసుర యోగమాయా లక్షణ - ప్రకృత్యభిదా భిన్న - భూత సర్గములయొక్క కొన్ని యుదాహరణములు ; మరియు నింతకును గుణత్రయ విష్టాభేదముచే శ్రద్ధా త్రైవిధ్యము.

అర్జున ఉవాచ

యే శాస్త్రవిధి ముత్సృజ్య యజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః
తేషాం నిష్ఠాతు కా? కృష్ణ! సత్త్వసూహో రజస్తమగ

శ్రీ భగవానువాచ

త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా, దేహీనాం; సా స్వభావజా,

సాత్వికీ రాజసీచైవ తామసీ చేతి తాం శ్రుణు
సత్వానురూపా సర్వస్య శ్రద్ధా భవతి భారత
శ్రద్ధా మయోఽయం పురుషః యో యచ్ఛ్రద్ధః సవీవ సః
యజంతే సాత్వికా దేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః
ప్రేతాన్ భూతగణాం శ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనాః
అశాస్త్ర విహితం ఘోరం తస్య నై యే తపో జనాః
దంభ హంకార సంయుక్తాః కామరాగ బలాన్వితాః
కషాయంతః శరీరస్థం, భూతగ్రామ మచేతసః
మాం చైవాంత శ్శరీరస్థం తాన్ విద్ధ్యా సురనిశ్చయాన్

(2) గుణత్రయ వృత్తి భేదమున నాహారాది త్రైవిధ్యము :

ఆహార స్త్వపి సర్వస్య త్రివిధో భవతి భారత
యజ్ఞ స్తప స్తథాచానం తేషాం భేద మిమం శ్రుణు
ఆయుస్సత్త్వబలారోగ్య సుఖ ప్రీతి వివర్ధనాః
రస్యాః స్నిగ్ధాః స్థిరాః హృద్వాః ఆహారాః సాత్వికప్రియాః
కట్వమ్ల లవణాత్మ్యష్ట తీక్ష్ణ రూక్ష విదాహినః
ఆహారాః రాజసస్యేష్టాః దుఃఖ శోకామయ ప్రదాః
యాతరూపం గతరసం పూతి షర్మమితం చ యత్
ఉచ్ఛిష్టమపి చామేధ్యం భోజనం తామస ప్రियం

(3) గుణత్రయ వృత్తి భేదమున యజ్ఞ త్రైవిధ్యము.

అథలా కాంక్షీభిర్యజ్ఞో విధి దృష్టోయ ఇన్యతే
యష్టవ్యమేవేతి మనః సమాధాయ ససాత్వికః

అభి సంధాయ తు ఫలం దంభార్థమపి నైవ యత్
 ఇద్యతే భరత శ్రేష్ఠ! తం యజ్ఞం విధి రాజనం
 విధి హీన మస్పృహన్ముం ముత్రహీన మదక్షిణం
 శ్రద్ధా విరహితం యజ్ఞం తామసం పరిచక్షతే

(4) శరీర వాఙ్మనో రూపాధిష్ఠాన భేదమున తపస్సైవిధ్యము.

దేవద్విజ గురు ప్రాజ్ఞ పూజనం శౌచమార్జవం
 బ్రహ్మచర్య మహింసా చ శారీరం తప ఉచ్యతే
 అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితంచయత్
 స్వాధ్యాయాభ్యాసనం చైవ వాఙ్మయం తపఉచ్యతే
 మనః ప్రసాద సౌమ్యత్వం మాన మాత్మ వినిగ్రహః
 భావ సంశుద్ధి రిశ్యేతత్ తపోమాన సముచ్యతే

(5) గుణత్రయ పృత్తిభేదమున తపస్సైవిధ్యము :-

శ్రద్ధయా పరయా తప్తం తపస్తత్* త్రివిధం నరైః
 అఫలా కాంక్షీభిః యుక్తైః సాత్వికం పరిచక్షతే
 సత్కార మాన పూజార్థం తపో దంభే నచైవ యత్
 క్రియ శే తదిహప్రోక్తం రాజసం చలమద్భువం
 మూఢ గ్రాహేణాత్మనో యత్ వీడయా క్రియతే తపః
 పరస్యోత్సాదనార్థం వా తత్తామస ముదాహృతం

(6) గుణత్రయ పృత్తిభేదమున దాన త్రైవిధ్యము.

దాతవ్యమితి యద్దానం దీయతేనుపకారిణే

* “ఏతద్వైతప ఇత్యాహః యత్ స్వం దదాతి” అని తపోలక్షణము శ్రుత్యుక్తము. స్వమనో యోగ దానమున అత్మ నొకచో కొంతకాల ముంచుట తపము. యోగాభ్యాసము తపము.

దేశే కాలే చ పాత్రే చ తద్దానం సాత్వికం స్మృతం
యత్తు ప్రత్యుపకారార్థం ఫలముద్దిశ్య వా పునః
దీయతే చ పరిక్లిప్తం తద్దానం రాజసం స్మృతం
అదేశకాలే యద్దానం అపాత్రేభ్యశ్చ దీయతే
అసత్కృత మవశ్శతం, తత్తామస ముదాహృతం

(2) కర్మ ప్రచయోపనిషత్తు - చతుర్దశోపదేశి.

(7) ప్రవృత్త నివృత్త కామ్య కర్మలకుగాని, యజ్ఞ తపో దానము లకుగాని, అపూర్ణత కలిగిన దనుకొన్నప్పుడు, తత్పూర్ణత కొరకు, “న్యూనాతి రిక్తములకు బ్రతిష్ఠ ప్రజాపతి” యవి వేద ప్రామాణ్య మంగీ కరించువానికి ఈశ్వరావ్యయ స్మరణ రూప - బ్రహ్మ నిర్దేశము మూడు విధములుగ గర్తవ్యమని యుపదేశము :-

ఓమ్! తత్సాదితి నిర్దేశః బ్రహ్మణః త్రివిధః స్మృతః
బ్రాహ్మణాస్తేన వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ విహితాః పురా
తస్మాదోమిత్యుదాహృత్య యజ్ఞ దాన తపః క్రియాః
ప్రవర్తన్తే విధానోక్తాః సతతంబ్రహ్మ వాదినాం
తదిత్యనభి సంధాయ ఫలం యజ్ఞ తపః క్రియాః
దానక్రియాశ్చ వివిధాః క్రియంతే మోక్ష కాంక్షిభిః
సద్భావే సాధుభావే చ సదిత్యే తత్ప్రయుజ్యతే
ప్రశస్తే కర్మణి తథా సచ్ఛబ్దః పార్థ! యుజ్యతే
యజ్ఞే తపసి దానే చ స్థితిః సదితి చోచ్యతే
కర్మచైవ తదర్థీయం సదిత్యేవాభిధీయతే

అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతం చ యత్
అసదిత్యుచ్యతే పార్థ ! న చ తత్ప్రేత్యనో ఇహ
ఇతి సప్తదశోఽధ్యాయః

అథ అష్టాదశోఽధ్యాయః

(8) కర్మ సంన్యాస, కర్మత్యాగముల, వివేక పరిజ్ఞానము :—

అర్జున ఉవాచ

సన్యాసస్య మహాబాహు! తత్త్వమిచ్ఛామి వేదితుం
త్యాగస్య చ హృషీకేశ ! పృథక్ కేశి నిఘాదన !

శ్రీ భగవానువాచ

కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సం న్యాసం కవయోవిదుః
సర్వకర్మ ఫలత్యాగం ప్రాహుస్త్యాగం విచక్షణాః
త్యాజ్యం దోషవదిత్యేకే కర్మప్రాహుర్మనీషిణః
యజ్ఞ దాన తపః కర్మ న త్యాజ్యమితి చాపరే
నిశ్చయం శ్రుణుమేతత్ర త్యాగే భరతసత్తమ !
త్యాగోహి పురుషవ్యాఘ్రుః త్రివిధః సంప్రకీర్తితః
యజ్ఞదానతపః కర్మ నత్యాజ్యం కార్యమేవతత్
యజ్ఞోదానతపశ్చైవ సావనాని మనీషిణాం
ఏతాన్యపితుకర్మాణి సంగంత్యక్వా ఫలానిచ
కర్తవ్యానీతిమేపార్థ ! నిశ్చితం మతముత్తమం.

(9) గుణత్రయవృత్తిభేదమున త్యాగత్రైవిధ్యము.

నియతస్యతు సంన్యాసః కర్మణోనోపపద్యతే

మోహోత్తస్య పరిత్యాగః తామసః పరికీర్తితః
 దుఃఖమిత్యేవయత్కర్మ కార్యక్షేపభయాత్ప్రజేత్
 సకృత్సార్వాజనం త్యాగం నైవత్యాగఫలం లభేత్
 కార్యమిత్యేవ యత్కర్మ నియతం క్రియతేఽర్జున!
 సంగం త్యక్త్వాఫలంచైవ సత్యాగస్సాత్త్వికోమతః
 న ద్వేష్ట్యకుశలం కర్మ కుశలే నానుషజ్జతే
 త్యాగీ సత్త్వసమావిష్టో మేధావీఞ్ఞ సంతయః
 నహిదేహభృతాశక్యం త్యక్తుం కర్మాగ్యాశేషతః
 యస్తుకర్మ ఫలత్యాగీ సత్యాగీ త్యభిధీయతే.

(10) కర్మయోగులకు కర్మత్యాగదోషమువలన కర్మత్రైవిధ్యము.
 కర్మ సంన్యాసులకు కర్మ ఫలోదయాభావము.

అనిష్టమిష్టం మిశ్రంచ త్రివిధం కర్మణః ఫలం
 భవత్యత్యాగినాం ప్రేత్య; నతుసంన్యాసినాం క్వచిత్

(11) సాంఖ్య సిద్ధాంతమునందు కర్మసిద్ధి హేతువుల పాంచ
 విధ్యము.

పంచైతాని* మహాబాహు! కారణాని నిబోధమే
 సాంఖ్యే కృతాంతే ప్రోక్తాని సిద్ధయే సర్వకర్మణాం
¹అధిష్ఠానం ²తథాకర్తా ³కరణం ⁴చ ⁵పుష్కరిణం
 వివిధాశ్చపుష్కరిణైః ⁶దైవం ⁷చైవాత్రపంచమం
 శారీరవాఙ్మనోభిర్యత్ కర్మప్రారభతేనరః
 న్యాయ్యంవావిపరీతంవా పంచైతే తస్య హేతవః

* 1 దైవం, 2 కర్తా, 3 కరణం, 4 అధిష్ఠానం, 5 క్రియా; పురుషకారః
 యథాహ్యేకేచక్రేణ.

తత్రైవం సతికర్తార మాత్మానం కేవలంతుయః
 వశ్యత్యకృతబుద్ధిత్యాత్ నసపశ్యతి దుర్మతిః
 యస్యనాహం కృతోభావో బుద్ధిర్యస్య నలిప్యతే
 హత్వాపిస ఇమాన్ లోకాన్ సహ ని ననిబద్ధ్యతే

(12) జ్ఞానత్రిపుటీ కర్మత్రిపుటీ రూపములగు నారు భావముల
 కును కర్మస్వరూప నియామకత్వము.

జ్ఞానం జ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా త్రివిధాకర్మచోదనా
 కరణం కర్మకర్తేతి త్రివిధః కర్మసంగ్రహః.

(13) కర్వస్వరూప నియామకములందలి జ్ఞాన, కర్మ, కర్తల
 యొక్కొక్కటియు గుణత్రయభేదమున మూడేసి విధములు.

జ్ఞానం కర్మచ కర్తాచ త్రిధైవ గుణభేదతః
 ప్రోచ్యతే గుణసంఖ్యానే యథావచ్ఛ్రుణుతాన్యపి.

(14) జ్ఞానత్రైవిధ్యము.

సర్వభూతేషు యేనైకం భావమవ్యయ మీశతే
 అవిభక్తం విభక్తేషు తద్జ్ఞానం విద్ధిసాత్త్వికం
 పృథక్త్వే న తు యద్జ్ఞానం నానాభావాన్ పృథగ్విధాన్
 వేత్తి సర్వేషు భూతేషు తద్జ్ఞానం విద్ధి రాజనం
 యత్తు కృతస్సవదే కస్మిన్ కార్యే సక్తమ హైతుకం
 అతత్త్వార్థవదల్పం చ తత్తామస ముదాహృతం

(15) కర్మ త్రైవిధ్యము :

నియతం సంగరహిత మరాగ ద్వేషతః కృతం

అఫలప్రేప్సునాకర్మ యత్ తత్ సాత్త్విక ముచ్యతే
యత్తు కామేప్సునాకర్మ సాహంకారేణ వా పునః
క్రియతే బహుళాయానం తద్రాజస ముదాహృతమ్
అనుబంధం క్షయం హింసాం అనవేక్ష్య చ పౌరుషం
మోహాదారభ్యతే కర్మ యత్ తత్ తామసముచ్యతే

(16) కర్తృత్వైవిధ్యము :-

ముక్తసంగోఽనహం వాదీ ధృత్యుత్సాహ సమన్వితః
సిద్ధ్యసిద్ధ్యో ర్నిర్వికారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే
రాగీ కర్మఫలప్రేప్సు ర్లుబ్ధో హింసాత్మకోఽశుచిః
హర్ష శోకాన్వితః కర్తా రాజసః పరిక్షీర్తితః
అయుక్తః ప్రాకృతః స్తబ్ధః శతో నైష్కృతికోఽలసః
విషాదీ దీప్తసూత్రీచ కర్తా తామస ఉచ్యతే

(17) గుణత్రయ వృత్తిభేదమున - బుద్ధితైవిధ్యము.

బుద్ధేర్భేదం ధృతేశ్చైవ గుణతః త్రివిధం శ్రుణు
ప్రోచ్యమాన మశేషేణ పృథక్త్వేన ధనంజయ !
ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యా కార్యే భయాభయే
బంధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిః సా పార్థ ! సాత్త్వికీ
మయా ధర్మ మధర్మం చ కార్యంచా కార్యమేవ చ
అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిః సాపార్థ రాజసీ
అధర్మం ధర్మమితియా మన్యతే తమసావృతా
సర్వార్థాన్ విపరీతాంశ్చ బుద్ధిః సా పార్థ తామసీ.

(18) గుణత్రయ వృత్తి భేదమున ధృతిత్వైవిధ్యము.

ధృత్యా యాధారయతే మనః ప్రాణేంద్రియ క్రియాః
 యోగేనా వ్యభిచారిణ్యా ధృతిః సా పార్థ సాత్త్వికీ
 యయాతు ధర్మ కామార్థాన్ ధృత్యాధారయతేర్జున !
 ప్రసంగేన ఫలాకాంక్షీ ధృతిః సా పార్థ ! రాజసీ
 యయా స్వప్నం భయం శోకం, విషాదం మదమేవ చ
 న విముంచతి దుర్మేధా ధృతిస్సా పార్థ ! తామసీ

(19) గుణత్రయ వృత్తి భేదమున సుఖత్వైవిధ్యము :

సుఖం త్వదాసీం త్రివిధం శ్రుణుమే భరతర్షభ !
 అభ్యాసాద్రమతే యత్ర దుఃఖాంతంచని గచ్ఛతి
 యత్తదగ్రేవిషమివ షరిణామేఽమృతోపమం
 తత్సుఖం సాత్త్వికం ప్రోక్తం ఆత్మబుద్ధి ప్రసాదజం
 విషయేంద్రియ సంయోగాద్ యత్తదగ్రేఽమృతోపమం
 షరిణామే విషమివ తత్సుఖం రాజసంస్మృతం
 యదగ్రేచాను బంధేచ సుఖం మోహనమాత్మనః
 సిద్ధాలస్య ప్రమాదోత్థం తత్తామసముదాహృతం.

(20) సర్వభావామగతత్వముచే గుణత్రయవృత్తుల యుపసంహారము.
 నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివిదేవేషు వాపునః
 సత్త్వం ప్రకృతి జైర్ముక్తం యదేభిస్సాన్యత్ త్రిభిర్గుణైః.

6. ఆత్మాజ్యకర్మోపనిషత్-ద్వ్యపదేశీ

(1) అధికారసిద్ధ సాంస్కారిక-దైవాసురసంపత్తి నిబంధనలు ; స్వభావసిద్ధ స్వీయగుణకర్మాను బంధములు.

* అధికారసిద్ధ సాంస్కారికసంపత్తి నిబంధన కర్మములు.

బ్రాహ్మణ క్షత్రియవిశాం శూద్రాణాంచ పరంతప !
 కర్మాణి ప్రవిభక్తాని స్వభావ ప్రభవైర్గుణైః
 శమోదమస్తపశ్శౌచం క్షౌంతిరార్జవ మేవచ
 జ్ఞానం విజ్ఞానమాస్తిక్యం బ్రహ్మకర్మ స్వభావజం
 శౌర్యం తేజోధృతిర్దాక్ష్యం యుద్ధేచాప్య పలాయనం
 దానమీశ్వర భావశ్చ క్షౌత్రం కర్మస్వభావజం
 కృషిగోరక్ష వాణిజ్యం వై శ్యకర్మ స్వభావజం
 పరిచర్యాత్మికం కర్మ శూద్రస్యాపి స్వభావజం.

• (2) దోషవంతములైనను, స్వకర్మలయొక్కయు, సహజ
 కర్మలయొక్కయు పరిత్యాగానౌచిత్యము.

స్వేస్వే కర్మణ్యభిరతః సంసిద్ధిం లభతేనరః
 స్వకర్మనిరతః సిద్ధిం యథావిందతి తచ్ఛ్రుణు
 యతః ప్రవృత్తిరూఢితానాం యేనసర్వమిదం తతం
 స్వకర్మణా తమభ్యగ్చ్ఛ్య సిద్ధిం విందతి మానవః
 శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్ స్వసుష్టితాత్
 స్వభావనియతం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కిల్బిషం
 సహజం కర్మకౌస్తేయ సదోషమపి నత్యజేత్
 సర్వారంభాహిదోషేణ ధూమేనాగ్నిరివా వృతాః.

7. అనావరణకర్మోపనిషత్—మ్యుపదేశే

(1) అనానక్తుడు, ఫలవాసనాశూన్యుడు, కామ్యకర్మ సన్యాసి
 యగువానికి కర్మానుష్ఠానమున్నను, వైష్కర్మ్యసిద్ధి.

• జన్మసిద్ధ వైష్ణవసంపత్తి నిబంధన కర్మాలు.

అన క్తబుద్ధిః సర్వత్ర జితాత్మా విగతస్పృహః
 నైష్కర్మ్యసిద్ధిం పరమాం సంన్యాసేనాధిగచ్ఛతి
 సిద్ధిం ప్రాప్తోయథా బ్రహ్మ తథాప్నోతిని బోధమే
 సమాసే నైవకాస్తేయ! నిష్ఠాజ్ఞానస్యయా పరా
 బుద్ధ్యావిశుద్ధమాయుక్తో ధృత్యాత్మానం నియమ్యచ
 శబ్దాదీన్ విషయాన్ స్వక్వా రాగద్వేషావృద్ధస్యచ
 వివిక్తసేవీలఘ్వాశీ యత వాక్కాయమానసః
 ధ్యానయోగ పరోనిత్యం నై రాగ్యం సముపాశ్రితః
 అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం పరిగ్రహం
 విముచ్యనిర్మమః శాంతో బ్రహ్మభూయా యకల్పతే.

(2) నైష్కర్మ్యముచే బ్రహ్మభూతుడై విదేహస్థితి నొందిన
 వానికి సర్వవిధ కర్మాచరణమున్నను సద్యోముక్తి సిద్ధిచే పరమావ్యయ
 పదప్రాప్త్యానందము.

బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా నశోచతి నకాంక్షతి
 సమః సర్వేషు భూతేషు మద్భక్తిం లభతేపరాం
 భక్త్యామా మభిజానాతి యావాన్ యశ్చాస్మి తత్త్వతః
 తతోమాం తత్త్వతోజ్ఞాత్వా విశతే తదనంతరం
 సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణోమద్వ్యపాశ్రయః
 మత్ప్రసాదా దవాప్నోతి శాశ్వతం పదమవ్యయం.

ఇతి

భగవద్గీతోపనిషది అభినివేశ క్లేశనివర్తికా
 ధర్మబుద్ధియోగపరిష్కృతా అర్షవిద్యా సమాప్తా
 ఆత్రవిద్యా చతుష్టయా, పూర్ణా.

ఇ క

సర్వవిధ క్లేశ వివర్తిక చతుర్విధ బుద్ధియోగ విద్యల యుద్ధారముపదేశింప బడుచున్నది :

ప్రతి ప్రాణీయందును, జీవేశ్వర భేదమున గూడియున్న ఆత్మ ద్వైవిధ్య సిద్ధాంతమునందు, జన్మసిద్ధ - అధికారసిద్ధ - దైవానురంభవత్తి పరిష్కృత - ప్రకృతి వశీభూత-జీవాత్మ, స్వసం లగ్నేశ్వర శరణాగతిచేత దేకీభావమునొంది, తన్నియోగవశీభూతుడై వర్తింపవలయునని పరమాదేశము :—అందు నాల్గు విద్యల యుద్ధారము నొక్కొక్కటిగా జూపబడును. ఇందు మూడుపనిపత్తులు : అందు,

1. సారోద్ధారోపనిషత్ :—చతురుపదేశీ

(1) పూర్వాచార్య పరంపరా సిద్ధ కర్మ విద్యాచతుష్టయోపదేశానంతరము చివరకువివక్షిత విద్యాచతుష్టయ నిష్కర్షయందు, మొదట వైరాగ్య బుద్ధియోగ విద్యా నిష్కర్షసిద్ధ - జీవావ్యయ లక్షణ స్వాత్మ విర్భరత యొక్క యాదేశము.

చేతసా సర్వ కర్మాణి మయి సన్యస్య మత్సరః
బుద్ధియోగ ముపాశ్రిత్య మచ్ఛిత్తః సతతం భవ !
మచ్ఛిత్తః సర్వ దుర్గాణి మత్ప్రసాదా త్తరివ్యసి
అథచేత్స్వ మహాంకారాత్ నశ్రోష్యసి వినంశ్యసి :

(2) అర్ష విద్యాలక్షణ చతుర్థ విద్యోద్ధార స్వరూపమునందు ధర్మ బుద్ధి యోగవిద్యా నిష్కర్షసిద్ధ - ప్రకృతి సిద్ధకర్మ కర్తవ్యత యొక్క యాదేశము :—

యదహంకార మాశ్రిత్య నయోత్స్య ఇతి మన్యసే
మిధైవ వ్యవసాయస్తే ప్రకృతిస్తాన్వి నియోశ్యతి

(3) సిద్ధ విద్యాలక్షణ ద్వితీయ విద్యోద్ధార స్వరూపమందు.
జ్ఞానబుద్ధియోగ విద్యావిష్కర్ష సిద్ధ-స్వభావసిద్ధ స్వకర్మ ప్రవణతాదేశము :

స్వభావజేన కాంతేయ ! నిబద్ధ స్వేన కర్మణా
కర్తుం నేచ్ఛసి యన్మోహాత్ కరిష్యే స్యవశోఽపి తత్

(4) రాజవిద్యాలక్షణ తృతీయ విద్యోద్ధార స్వరూపమందు.
మరల నైశ్వర్య బుద్ధియోగ విష్కర్షసిద్ధ-జీవావ్య యాత్మసం లగ్నేశ్వ
రావ్యయ లక్షణాంతరాత్మ ప్రేరిత కర్మ కర్తవ్యతాదేశము :-

ఈశ్వర స్సర్వ భూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి.

భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రాయాథాని మాయయా
తమేవ శరణం గచ్ఛ ! సర్వ భావేన భారత !

తత్ప్రసాదాత్పరాం శాంతిం, స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతం
ఇతి తే జ్ఞాన మాయాతం, గుహ్యద్గుహ్యతరం మయా
విమృశే త దశేషేణ యధేచ్ఛసి తథా హిరు.

2. ఉద్ధారోద్ధారోపనిషత్ :-ద్వ్యవదేశీ

(1) రాజర్షి విద్యోద్ధార స్వరూపమగు. గూఢోత్పాద్యయ పురు
షైక విష్ణుతాదేశము :-

సర్వ గుహ్యతమం భూయః శ్రుణుమే షరమం వచః
ఇష్టోఽసి మే దృఢమితి తతో వక్ష్యామి తే హితం
మస్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు
మా మే వైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోఽసి మే
సర్వ ధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ !
అహం త్వా సర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచః

ఇతి సర్వవిధక్షేక వివర్తికానాం, చతుర్విధ బుద్ధియోగవిద్యానాం,
ఉద్ధారలక్షణః విద్యోపసంహారః, సమాప్తః:-

(2) గీతోపదేశానర్హ నిర్వచనము :-

ఇతంతే నా తపస్కాయ నా భక్తాయకదాచన
సచాశుశ్రూష వేవాచ్యం, నచమాంయోఽ భ్యసూయతి.

గీ. గీతాఫల శ్రుత్యపనిషత్.

(1) భగవద్గీతార్థ భావనా ప్రవణత్వ ప్రశంసా :-

యథాదం పరమం గుహ్యం మద్భక్తేష్వభిధాన్యతి.
భక్తిం మయి పరాం కృత్వా మామేవైష్యత్య సంశయః
న చ తస్మాన్మనుష్యేషు కశ్చిన్నే ప్రియ కృత్తమః
భవితా న చ మే తస్మా దన్యః ప్రియతరో భువి
అధ్యేష్యతే చ య ఇమం ధర్మ్యం సంవాద మావయోః
జ్ఞాన యజ్ఞే న తే నాహం ఇష్టస్యాన్యం ఇతి మే మతిః
శ్రద్ధావా న నసూయశ్చ శ్రుణు యాదపి యో నరః
సోఽపిముక్తః శుభాంగ్లోకాన్ ప్రాపుయా త్పుణ్యకర్మణాం

(2) ఇతిహాస ప్రకరణమునందు, విజ్ఞాన ప్రకరణో.

పసంహారము

కచ్చిదేత చ్ఛుతం పార్థ! త్వయైకాగ్రేణ చేతసా.

కచ్చిదజ్ఞాన సంమోహః ప్రణప్తః తే ధనంజయ ! ?

అర్జున ఉవాచ

సప్తో మోహః స్మృతిర్లభ్యా త్వత్ప్రసాదా న్మయామృత !

స్థితోఽస్మి గత సందేహః కరిష్యే వచనం తవ

ఇ తి

వైజ్ఞానిక గీతాసమాప్తా.

ఇతిహాసోప సంహారము

సంజయ ఉవాచ

ఇత్యహం వాసుదేవస్య పార్థస్య చ మహాత్మనః
 సంవాద మిద మశ్రౌషం అద్భుతం రోమ హర్షణం
 వ్యాస ప్రసాదా చ్ఛుభ్రతవాన్ ఏతద్గుహ్యమహం పరం
 యోగం యోగేశ్వరాత్కృష్ణాత్ సాక్షాత్కథయతఃస్వయం
 రాజన్ ! సంస్మృత్య సంస్మృత్య సంవాద మిమమద్భుతం
 కేశవాంజన యోః పుణ్యం హృష్యామి చ ముహూర్ముహూః
 తచ్చ సంస్మృత్య సంస్మృత్య గూఢ మత్యద్భుతం హరేః
 విన్నయో మే మహాన్ రాజన్ ! హృష్యామిచ పునఃపునః
 యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః
 తత్ర శ్రీ ర్విజయో భూతిః ధ్రువానీతి ర్మతిర్మమ

ఇతి గీతా సమాప్తిః

గీతా తాత్పర్య నిరుక్తి.

ఇంతటితో గీత బహిరంగ పరీక్ష ముగిసిన దనవచ్చును. ఇందు అంతరంగ పరీక్షకు గావలసిన విషయములు గూడ నందందు స్పృశింప బడినవి. కాని, యిక విశదముగా నంతరంగ పరీక్ష యొక్కొక్క విషయముం గూర్చి కావింప వలసియున్నది. అందుల కుపయోగపడునట్లు పునరుక్తి ఘటిల్లినను కొన్ని విషయములు ముందుగ, సంక్షేపముగ నిచ్చట నూచించెదము.

గీత ఈ క్రిందచూపిన విధములుగ నెరుంగదగి యున్నది:

1. ద్విధా :— (1) బ్రహ్మ విజ్ఞానము, (2) కర్మ విజ్ఞానము.

2. చతుర్థా :— (1) వైరాగ్య విద్య, (2) జ్ఞానవిద్య, (3) ఐశ్వర్య విద్య, (4) ధర్మవిద్య.

3. దశధా :— (1) ఆత్మ, (2) ఆత్మధాతువులు, (3) చాతుర్విద్యము, (4) శోక నివారణము, (5) ఈశ్వరత్వము, (6) శోక కారణము, (7) త్రివీర్యము, (8) బుద్ధియోగము, (9) ధాతు సామ్యము, (10) ప్రతిష్ఠ.

4. షోడశధా :— విద్యా చతుష్టయా¹, బుద్ధియోగ చతుష్టయా², సామ్యవాద చతుష్టయా³, ఆత్మదర్శన చతుష్టయా⁴.
4 × 4 = 16.

5. చతుర్వింశతిధా :— ఉపనిషత్తు లిరువది నాల్గు పూర్వోక్తములు.

6. షష్ఠి శతధా :— ఉపదేశములు నూ ట య రు వ ది పూర్వోక్తముల శీర్షికలు :

ఇందు : (3) దశధా. విభక్త విషయ విచారణ మించుక ప్రస్తావింప బడును. తక్కిన వింశతిమించుగ గతార్థములే యయి నవి. తేదా దీనితో నగును. పిమ్మట విస్తరించి యెరుంగ వీల గును.

శిక్షాదశతయీ.

1. గీత బుద్ధియోగ శాస్త్రము. బుద్ధియోగము జ్ఞాన యోగ కర్మయోగ సముచ్చితరూపము కనుక గీత ఆత్మజ్ఞాన శాస్త్రము, యోగశాస్త్రమును.

2. క్షరాక్షరావ్యయ భేదభిన్న త్రిధాతుపురుషుడ్యాత్మ.

3. మనోమయ విజ్ఞాన గర్భితానందము విద్య అది జ్ఞానము. మనోమయ ప్రాణగర్భిత వాక్కు వీర్యము అది కర్మ. విద్యావీర్యములు రెండును ఆత్మధాతువులు :

4. విద్యాసముచ్చిత వీర్య ప్రయోగమునందు, జ్ఞాన కర్మల సమత్వోపపత్తి ధాతుసామ్యము.

5. అవ్యయాత్మ భాగభూత విద్యయందు, విజ్ఞానాత్మ భాగభూత చతుర్విధ విద్యాబుద్ధి సంప్రయోగము బుద్ధి యోగము.

6. అవ్యయము, విద్యా, బుద్ధియోగము, సమత్వము, ఇవి చాతుర్విద్యము.

7. బ్రహ్మ, క్షత్రం, విత్ ఇది త్రివీర్యము.

8. విద్యాప్రచారము - కర్మాప్రచారము - శోకకారణములు :

9. ఆత్మనిద్య - నిష్కామకర్మ - శోకనివారకములు.

10. బుద్ధియోగ చతుష్టయమున జీవుల కాత్మవిద్యోదయము, అందువలన భగవత్త్వస్థితి-అది ఈశ్వరసాధర్మ్యము.

1. ఆత్మ - యోగము

జీవప్రకృతిసిద్ధి-అవిద్యా బుద్ధియోగమున బుట్టిన, సర్వవిధశోక వినాశోపాయ ప్రదర్శనాత్మకము గీతాశాస్త్రము. సమత్వమున నుపపన్నములును-ఆత్మకళలు నగు బ్రహ్మకర్మల-సహాయోగ ప్రవృత్తి వశమున- విద్యాబుద్ధి యోగ చతుష్టయ నిబంధనాత్మ సాక్షాత్కార మొక్కటియే, సర్వవిధ శోకవృద్ధి నోపాయము. కనుక, ఆత్మ సాక్షాత్కారోపాయభూత - బుద్ధియోగ విద్యా చతుష్టయ ప్రచారకత్వము వలన నీ గీతా విజ్ఞానము, యోగశాస్త్రము, ఆత్మశాస్త్రము నగుచున్నది. మరియు :-అవ్యయ పురుషుడగు నాత్మ బహ్మ, విద్యా బుద్ధియోగ చతుష్టయము కర్మ, విద్యాబుద్ధియోగవశమున నవిద్యా బుద్ధియోగ నివృత్తికాగా, అవ్యయాయత్న వరక యోగమాయఋహిత యగును. అంతట మేఘావరణాపాయమున సూర్యునివలె నాత్మ స్వయముగా బ్రకాశించును. అదియే, ఆత్మ సాక్షాత్కారము, పరమ పురుషార్థము, తద్విజ్ఞానోపదేశము భగవద్గీతా శాస్త్రార్థము :

2. ఆత్మ

అత్మ యన్వేషణము (వెదుకదగినది) ఒకడును, ఆత్మను

విశేషించి స్పష్టముగా నెరుగడు : శ్రుతియు :—

నవిజానామి యది వేదమస్మి నిజ్యః సంనద్ధో మనసాచరామి,

యదామాఽగన్ : ప్రథమ జాఘతస్య. ఆదిద్ వాచో అక్నువే భాగ
మస్యాః.

అనుచున్నది. కాని తెలిసికొనదగినంత-శక్త్యమగునంత-
వరకు గీత యాత్మను దర్శింపుచున్నది :—

నిర్విశేషాత్మ యచింత్యమే. అందు త్రివేది అవ్యయము
యజస్సునందు పొందినది. వాఙ్మయము - అగ్ని - యగునాత్మ
ఇట్లు ఆ యాత్మ ప్రణవమై యున్నది :

“అచింత్య ఏషోఽస్తి హినిర్విశేషః, తత్రావ్యయం మామగమత్ త్రివేదీ
యజఃప్యపాగాదథ వాఙ్మయోఽగ్నిః సక్షత్తమాత్మా ప్రణవోయమస్తి.”

అనాత్మజ్ఞుడు దుఃఖము ననుభవించుచు. కారణము?
అతడు మృత్యువులచే నావృతుడు గదా! కనుక :—దుఃఖా
త్యంత నివృత్తికొరకాత్మ యవగంతవ్యము, - ఇందుక నేక విప్రతి
పత్తులుండుటచే తత్స్వరూప విజ్ఞానము యథార్థముగా దెలియ
కున్నది : 1. శరీరము, ఇంద్రియగ్రామము, మనస్సు, బుద్ధి,
మహత్తు. 2. భూతము, ప్రాణము, చేతన : ఇవి యొకొకటియు
నాత్మ యనుకొనుచున్నారు. వస్తుతః ఆత్మ నెరుంగమిచే నొక
లాగుననున్న దానిని మరియొక లాగున భావించుచు, అనాత్మ
రక్షణ వ్యగ్రతచే ఆత్మనుపేక్షింపుచు, ప్రజ్ఞాపరాధమున
నెల్లరు దుఃఖమనుభవించుచున్నారు. కనుక నాత్మ యవగంత
వ్యము. అట్టి యాత్మను గీత చక్కగా జూపుచున్నది :

జీవప్రజాపతి యాత్యవ్యూహము.

ఆత్మ కారాః ఆత్మవర్గము ఆత్మవివర్తము ఆత్మభావములు :

(1)	ఆమృతమ్	<div> <div> <p>పరాత్పరః</p> <p>అవ్యయః</p> <p>అక్షరః</p> <p>క్షరః</p> </div> <div> <p>ఆభయాత్మా</p> <p>ఆలంబనాత్మా</p> <p>నియంతాత్మా</p> <p>పరిణామ్యాత్మా</p> </div> <div> <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>4</p> </div> </div>	పురుషాత్మా.
(2)	బ్రహ్మ	<div> <div> <p>ప్రాణః</p> <p>అపః</p> <p>వాక్</p> <p>అన్నః</p> <p>అన్నదః</p> </div> <div> <p>కాంతాత్మా</p> <p>మహానాత్మా</p> <p>విజ్ఞానాత్మా</p> <p>ప్రజ్ఞానాత్మా</p> <p>ప్రాణాత్మా</p> </div> <div> <p>5</p> <p>6</p> <p>7</p> <p>8</p> <p>9</p> </div> </div>	<p>అవ్యక్తమ్</p> <p>మహాకా</p> <p>బుద్ధిః</p> <p>మనః</p> <p>ఇంద్రియములు</p>
(3)	శుక్తిమ్ :	<div> <div> <p>ఇంద్రః</p> <p>వాయుః</p> <p>అగ్ని (ఆమృత) వైశ్వానరాత్మా</p> </div> <div> <p>ప్రాజ్ఞాత్మా</p> <p>తైజసాత్మా</p> <p>వైశ్వానరాత్మా</p> </div> <div> <p>10</p> <p>11</p> <p>12</p> </div> </div>	<p>అంతరాత్మా</p>
		అగ్నిర్మర్త్యః శరీరాత్మా	బాహ్యత్మా

లేదా: జీవులందు 18 ఆత్మలు: 4 ఆమృతవర్గీయములు, 5 బ్రహ్మ వర్గీయములు, 9 శుక్ర వర్గీయములు : ఎట్లన :- (శుక్ర వర్గీయములు)

1 పార్థివాగ్ని - శరీరాత్మా

2 పార్థివ వాయువు - హంసాత్మా

3 పార్థివ ఇంద్రుడు దివ్యాత్మా - ఇది మూడు విధములు.

1 అగ్ని - వైశ్వానరుడు - దీనిచే ఆత్మన్వీ అనంజ్ఞ జీవులు

2 వాయువు - తైజసుడు అంతస్సంజ్ఞ జీవులు

3 ఇంద్రుడు - ప్రాజ్ఞుడు సనంజ్ఞ జీవులు

ఈ ఇంద్రుడు మూడు విధములు.

1 కర్మాత్మా — వాసనామయుడు — ఈశ్వర జనితుడు. *

2 చిదాభాసుడు — జ్యోతిర్మయుడు — ఈశ్వరాంశః

3 ఈశ్వరః — పరదేవత — ఈశ్వరా నతిరిక్తః

ఈశ్వరుడు జీవ శరీరానుగతుడై మూడు విధముల నొప్పురును:

1. ఊర్ధ్వక్షణః

2. శ్రీ లక్షణః

3. విభూతి లక్షణః

ఇంతవరకు ఆత్మ సర్వము.

ఆత్మ స్వరూప జ్ఞాపక వేద వచనములు.

అజుడు ఆత్మయు, ప్రకృతికి పరుడగు నొకానొక పురుషుని శ్రుతి యనువదించెను.

1. అచికిత్వాం భికితుషః చిదత్ర కవీ౯ పృచ్ఛామి విద్యనేన విద్వాన్
వియస్త స్తంభ షడిమారజాంసి అజస్యరూపే కిమపి స్విదేకమ్

ఋ 1-22.1648.

2. యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధ ఆత్మా అస్మిన్ సందేహ్యా గహనే ప్రవిష్టః
సవిశ్వకృత్ సహి సర్వస్య కర్తా తస్యలోకః సఉలోక ఏవ (బృహ)

3. ఇహైవసంతో౯౭థ విద్యస్తదద్వయం, నచేదవేదీ ర్మహతీ విసష్టిః
యఏతద్విదు రమృతాస్తే భవన్తి అథేతరే దుఃఖమేవాసి యన్తి

* సుశ్రుత శారీరకమునందు పదునారు కళలు గల యీ కర్మ పురుషునకే పదునారు గుణములు చూపబడినవి:— 1. సుఖం, 2. దుఃఖం, 3. ఇచ్ఛా, 4. ద్వేషము, 5. ప్రాణము, 6. అపానము, 7. ఉన్మేషసమేషములు, 8. ప్రయత్నము 9. బుద్ధి, 10. మనస్సు, 11. సంకల్పము, 12. విచారణ, 13. స్మృతి, 14. విజ్ఞానము, 15. అధ్యవసాయము, 16 విశేషోప లబ్ధి.

4. ఆత్మానంచే ద్విజానీయా దయమస్మీతి పూరుషః
కిమిచ్చన్ ? కస్య కామాయ ? శరీర మనుసం జ్వరేత్
5. యదైత మనుపశ్యతి ఆత్మానం వేదమంజసా
ఈశానం భూత భవ్యస్య న తతో విజుగుప్సతే.

అశ్వత్థహృదయ బిందుస్థ - అనిరుక్త
సప్తలోక వ్యాపీ - ఆత్మా.

6. ఏకదైవాను ద్రష్టవ్య మేతదప్రమేయం ధృవం
విరజః పరఆకాశా దజలత్మా మహాన్ ధృవః
7. యస్మాత్పురం నా పరమస్తి కించిత్
యస్మాన్నాజీయో న జ్ఞాయోఽస్తి కశ్చిత్
వృక్షజవ స్థభో దివి తిష్ఠత్యేకః
తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం
8. తతో యదుత్తర తరం తదరూప మనామయం
యఏతద్విదు రమృతాస్తే భవన్తి ఆధేతరే దుఃఖమేవాపి యన్తి
9. తమేవధీరో విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కురీవీత బ్రాహ్మణః
నాను ధ్యాయా ద్భూహన్ శబ్దాన్ వాచో విగ్లాపనం హి తత్
అశ్వత్థబల్భా మూలి భూత - స్వయంభూ.
10. యస్మిన్ పంచ పంచజనా ఆకాశశ్చ ప్రతిష్ఠితః
తమేవ మన్య ఆత్మానం విద్వాన్ బ్రహ్మ²మృతోఽమృతం
11. అంభస్య పారే భువనస్యచుద్యే

వైశేషిక దర్శనమందు 8 గుణములు చెప్పబడినవి. 1. బుద్ధి, 2. సుఖము, 3. దుఃఖము, 4. ఇచ్ఛా, 5. ద్వేషము, 6. ప్రయత్నము, 7. ధర్మము, 8. అధర్మము, సంస్కారమును నింకొకటికూడ నున్నది.

నాకస్యస్పృష్టే మహతోమహీయాన్
శుక్రేణ జ్యోతింషి సమను ప్రవిష్టః
ప్రజాపతి శ్చరతి గర్భే అంతః

12. యస్మిన్నిదం సంచ విచైతి సర్వం
యస్మిన్ దేవా అధివిశ్వే విషేదుః.
తదేవ భూతం తదుభవ్య మా ఇదం
తదక్షరే పరమే వ్యోమన్

13. యేనావృతం ఖం చ నివం మహీం చ
యేనాదిత్య స్తపతి తేజసాభ్రాజసా చ
యమంత స్సముద్రేక వయో వయన్తి
యదక్షరే పరమే ప్రజాః

14. న సందృశే తిష్ఠతి రూపమన్య న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైసం
హృదామసిషా మనసాభిక్లప్తో యఏనం విదురమృతాస్తే భవన్తి

పరమేష్ఠీ - వాయు సముద్రాత్మా

15. మహాన్ ప్రభుర్వై పురుషః సత్వస్వైశ్చ ప్రవర్తకః
సు విర్మల మిమాం ప్రాప్తిం ఈశానో జ్యోతి రవ్యయః

హిరణ్య గభః సూర్యః

16. యస్మాదర్వాక్సం వత్సరో అహోభిః పరివర్తతే
తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిః ఆయుర్హోపాసతేఽమృతం

17. విశ్వత శ్చక్షురుత విశ్వతో ముఖః
విశ్వతో బాహురుత విశ్వతస్థాత్
సంబాహుభ్యాంధ మతి సంపతత్రై
ర్ద్యావాభూమీ జనయన్ దేవ ఏకః

18. యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం
 యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై
 తం హ దేవం ఆత్మబుద్ధి ప్రకాశం
 ముముక్షురైస్వ శరణమహం ప్రపద్యే

జీవ - ఈశ్వర - ఆత్మలు ; భోక్త - సాక్షులు.

19. ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా,
 సమానం వృక్షం పరిషస్వ జాతే
 తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తి
 అనశ్నన్ అన్యోఽభిచాకశీతి

ఆత్మగతి హేతువులు

విద్యా నిరపేక్ష - విద్యాసాపేక్ష కర్మలు.

20. ఇష్టాపూర్తం మన్య మనాపరిష్టం
 నాన్యచ్ఛేయో వేదయన్తే ప్రమాదాః
 నాకన్య పృష్ఠే తే సుకృతేను భూత్వా
 ఇమం లోకం హీనతరం చా విశంతి
 తపః శ్రద్ధే యే హ్యవపసంత్యరణ్యే
 శాంతా విద్వాంసో భైక్ష్యచర్యాం చరంతః
 సూర్యద్వారేణ తే విరజాః ప్రయాన్తి
 యత్రామృతః పురుషోహ్యవ్యయాత్మా.

వేదవచన తాత్పర్య మెరుకపడనందున

వాఖ్యాన మవసరము.

వేదమందాత్మ యిట్లు నిరూపింపబడినను అందరకు తద
 వ్యయ విశేషము తెలియరాదు : “నాహం ప్రకాశః సర్వస్య

యోగమాయా సమావృతం" అని భగవదుక్తి కదా! ఆషాఢ
దృష్టితో వేదార్థ తాత్పర్య మెరుంగని వారికి వారివారి మతి
కల్పిత మతము లనేకములై విరోధమూలకము లగుచున్నవి.
అందు సత్యములేదు. గీత శ్రుతిసిద్ధమగు నవ్యయజ్ఞానము. ఆర్ష
దృష్టితో నుపదేశించుచున్నది. కనుక గీతార్థము శ్రుతి సామ్య
మున జెప్పబడుట యవసరము :

వేద - గీతాసామ్యత కొరకు : వైదిక బ్రహ్మ
విజ్ఞానోపదేశ సంగ్రహము.

ఈ యంతయు ప్రజాఘతి. అతడు షోడశీ, సత్యము,
యజ్ఞమునై యున్నాడు. మనము చూచు ప్రతి వస్తువు
యజ్ఞము. అది సత్యప్రజాఘతి యందున్నది : ప్రతి వస్తువును
పాప, విత్తము, ప్రాణము, ఆత్మయని నాలుగు కళలు కలది.
విత్తమున్నంతవరకు ఆత్మ. ఆ యాత్మ త్రిమాత్రీ యగుటవలన
నోంకారము. ఆ యీ త్రికలాత్మ శుక్రము-బ్రహ్మ-అమృతము.
దీనియందు ప్రాణము, విత్తము-పాపాప్రాప్తిస్థితిములై యున్నవి.
వాక్ ఆహా అగ్ని ఈ మూడును అమృతమృత్యు భేదమున
శుక్రములు : బ్రహ్మ-సుబ్రహ్మ యోగమువలన ద్వివేదవత్
శుక్రము బ్రహ్మః* ఆ శుక్రముల కాశ్రయము ఛంచప్రకృతులు.

* సూర్యాంశు వాక్కు ఇంద్రుడు. అది కృష్ణము. దానినుండి ఆపస్సు
సృజింప బడినది. ఆపస్సులనగా:- భృగ్వంగిరసులు - ప్నేహ తేజములు - అధోర్ధ్వ
ప్రవాహిణులు. సుబ్రహ్మ సంజ్ఞములు, సువేదరూపములు. అందు భృగ్వారూఢాంగి
రసులు. అగ్ని వాయు ఆదిత్యులని మూడు విధములు. అవి క్రిమముగ ధూమ్ర

అవియే క్షర పంచకళామయ పంచబ్రహ్మలు. (ప్రాణః ఆపః వాక్ అన్నము, అన్నాదములు, ఇవి బ్రహ్మ విష్ణు ఇంద్ర అగ్ని సోమ-అను అక్షర నియంత్రితములు.) స్వయంభూ, పరమేష్ఠి, సూర్య, చంద్ర, పృథివి. ఇవి పంచబ్రహ్మలు. పూర్వ పూర్వా హితో త్తరములు. వాక్కు స్వయంభువునందు, వాగాపస్సులు పరమేష్ఠియందు, వాగాపోఽగ్నులు, సూర్యునందు నిత్య సంశ్రితములు : ఈ మూడు అమృతములు. అగ్ని-ఆపః, వాక్కు సూర్యునందు. ఆపః, వాక్కు చంద్రునందు. వాక్కు పృథివియందు సంశ్రితములు. ఇవి మూడును మర్త్యములు. సూర్యుని క్రింద మర్త్యాగ్ని - పై ని అమృతాగ్ని ఈయన్ని లే సూర్యునందు రెండును ప్రతిష్ఠితములు. ప్రతియొక విశ్వరూపమును ; తన పూర్వ పూర్వాయతనమున బ్రతిష్ఠిత మగుచుండును. పృథివి యందాదము, చంద్రునందు నక్షత్రము, రవియందు సంవత్సరము, పారమేష్ఠ్యమందు సాముద్రము, స్వయంభువమందాకాశము. అన్నాదము పృథివి. అన్నము చంద్రుడు. సూర్యుడు వాక్కు, పరమేష్ఠి అమృతముడు ఆ పై ని స్వయంభువు ప్రాణవిగ్రహుడు. వేద బ్రహ్మమయ స్వాయంభువ సత్య లోకమందు బ్రహ్మానియంత. అతని కొరకు ప్రధమజములగు

రక్త హిరణ్య వర్ణములు. ఈ మూడు అగ్నిశక్రము. ఇక అంగిరోఽధ్యారాధ భృగువు ఆప - వాయు - సోమ అని మూడు విధములు. నీలి హరిత పీతములు వర్ణములు. అవి ఆపశక్రము. ఈ రెంటి కారణమగు వాగర్థము కృష్ణవర్ణము మధ్యస్థమును. ఇట్లు వాక్, ఆప, అగ్ని అని మూడు శక్రములు : బ్రహ్మ - సుబ్రహ్మ (భ్రుగువు) సుబ్రహ్మ (అంగిరస్సు).

వేదములు ధృతములు. (శత : 11-1-) బ్రహ్మగతి స్థితిమయము. వాయువు గతి - ఆకాశము స్థితి, వానికన్యోన్య గర్భత్వము కలదు. తదుదరమున అనగా గతిస్థితిమయ బ్రహ్మాదరమున భృగ్వంగి రోమయ సుబ్రహ్మాయన్నది : అందు తేజోమయ మంగిరస్సు. రస, స్నేహమయము భృగువు. అనగా:-స్నిగ్ధము లగు ఆప, వాయు, సోమములు మూడును భృగువులు : ఆది త్వయమ అగ్ని అనుచీ మూడు తేజస్సులు అంగిరసులు. ఈద్వి బ్రహ్మ బ్రహ్మచత్యము. ఇది ప్రాణగర్భిత వాఙ్మయము. ఇక 'షడ్భ్రహ్మ సుబ్రహ్మ' ఈ రెండును యోనియు రేతస్సును, పంచీకృత ప్రకృతి బ్రహ్మల కూర్ధ్వమునందమృతము. అది పురుషుడు. క్షరము, అక్షరము, అవ్యయము అని మూడు తెరగులు. అందు అవ్యయు నాత్మగా శ్రుతిచెప్పను. నంపత్న రము, సముద్రము, ఆకాశము, నక్షత్రము, ఆందము, ద్యావా భూమి-దేవతలు, అన్నియు నవ్యయుడే. అతనికంటె వేరే మియులేదు.

ఆ యవ్యయాశ్వత్థమున రెండు సుపర్ణములు, ప్రజా పతులు, ఈశ్వరుడు, జీవుడు ననువారు సాక్షీయు భోక్తయునై నున్నారు. ఒకడగు నీశ్వరునందు అనంతజీవులందు నాయవ్యయు డవిభక్తుడై విభక్తునివలె తెలియబడుచున్నాడు.

ప్రకృతికి బదుడగు నతడే యాత్మ. ఈ శరీరమండే యున్న అవ్యయు నీశ్వరావ్యయునిగ నెరింగెదము. గీత యితడే సర్వాత్మయనుచు తక్కి వానికాత్మత్వము నిషేధించుచున్నది.

అవ్యక్తం వ్యక్తిమాపన్నం మన్యంతే మామబుద్ధయః
 పరంభావ మజానంతో మమావ్యయ మనుత్తమం
 పరస్తస్మాత్తు భావోఽన్యః అవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్పనాతనః
 యస్ససర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సనవి నశ్యతి
 పురుషః సపరః పార్థ! భక్త్యాభ్యస్త్యనన్యయా
 యస్యాంతస్థాని భూతానియేన సర్వమిదంతతం.

ఇతి ఆత్మశిక్షే

2. ఆత్మధాతువులు-బ్రహ్మకర్మలు

(1) అవ్యయాత్మకు బ్రహ్మ - కర్మయని రెండు పర్వములు. బ్రహ్మవిద, కర్మసీర్వము. ఈ రెండు నాత్మరూపము. పతిక్షణము ఆత్మచేయును, తెలిసికొనును. ఈ రెండు లేనిదాత్మకాదు. క్రియోదయ రసము వీర్యము, జ్ఞానోదయరసము విద్యలేదా:-అవ్యయునందు జ్ఞానోక్థము విద్య-క్రియోక్థము, వీర్యము. ఉక్థము, బ్రహ్మ-సామ, ఈ మూటి సమష్టియు నాత్మ. (శత 14-4-3) ఉక్థమునుండి యుత్థానము ; బ్రహ్మభరించును; సామమంతటను సమము. అవ్యయుని యర్థభాగము విద్యోక్థము, అర్థభాగము కర్మోక్థము అందు ధాతుత్రియము విద్య, ధాతుత్రయము వీర్యము.

(2) ప్రత్యర్థమందును ఈ యాత్మ గూఢము పురుషుడు పరమసత్య కామాత్మకమగు నియ్యది పంచకళలు గలది. మనస్సు విజ్ఞానము ఆనందము సను నివి ముక్తికొరకు మూడు

కళలు. మనస్సు, వాక్కు, ప్రాణము అనునీ మూడు కళలును సృష్టికొరకు.

(3) మనోమయ ప్రాణగర్భయగు వాక్కునుండి సృష్టి. మనము చూచునదెల్ల వాక్కు. తదంతర్వర్తి ప్రాణము. అది మనోమయము. ఈ వాక్ప్రాణ మనస్సుల సమష్టి యొక అచ్యుత కోశము. పంచవిధములై గారణమగు బ్రహ్మ మూడు విధములగు శుక్రము, ఆత్మ ప్రాణ మనః కోశమునందును, అందు సర్వమును ప్రతిష్ఠితములై యన్నవి. మనస్సు, ఆత్మ, ప్రాణములు హితములు ; వాక్కు ఉపహితము :

అంతరతమ నిగూఢాత్మ అవ్యయుడు కోశము

1. మనః-ఆత్మా-విద్యా-బ్రహ్మ-ప్రతిష్ఠా-అస్తీతిదృతి
2. ప్రాణః-హితః-వీర్యం-కర్మ-విసర్గ-ఉత్పన్నవ్యయము
3. వాక్-ఉపహిత-అన్నం-అర్ధ-సంగ్రాహ్యః-అన్యతః పరిగ్రహము

మనస్సు విద్యాకోశము, ప్రాణము వీర్యకోశము. వాక్కు పరతో గృహ్యమాణాన్నకోశము. బ్రహ్మవిద్య, కర్మ వీర్యము, అర్ధము అన్నము, బ్రహ్మప్రతిష్ఠ, అది అస్తీ ధృతి. సత్తునుండి పుట్టి వ్యయించునది కర్మయను విసర్గము. అర్థించి మరొకచోటనుండి గ్రహింపబడు నర్ధమన్నము. అది బౌహ్యము సంగ్రాహ్యము, అధ్రువము. విద్యా వీర్యములు ఆత్మకన్యత్ర యుండవు.

(4) అవ్యసూతృకు బ్రహ్మ - కర్మలు రెండు పర్వములు. అమృతము బ్రహ్మ, పూర్వార్థము, కర్మమర్త్య

ముత్తరార్థము,- 1. జ్యోతి, జ్ఞానము, బ్రహ్మ, విద్యా. 2. కర్మ వాసన, ఆరంభము, మోహము - ఈ రెండు నాత్మధాతువులు. ఈ రెండు నవినాభూతములు. రెండు గల యాత్మయొక్కటే, కర్మచే వీర్యము, విద్యచే సమృతము నొందును.

{ బ్రహ్మ - జ్యోతి - విద్యా - జ్ఞానము - భావన }
 { కర్మ - మోహము - వీర్యము - ఆరంభము - వాసన }

(5) కర్మ రెండు విధములు. 1. ప్రవర్తకము, వాసనాత్మకము. 2. నివర్తకము, భావనాత్మకము. 1. వాసనయందు వాసనయొక్క యుపధానము వలన వృద్ధినొందు స్థూలకర్మ ప్రవృత్తము. అందువలనజ్యోతి యావరింపబడును. 2. నివృత్త కర్మ విద్యాజ్యోతి జనకమై పూర్వకర్మ నివర్తన పూర్వకముగా మలినత్రోయ ముదలి కళకర్ణమట్లు తానుచునివృత్తి నొందును.

యదైదాంసి సమిద్ధోఽగ్ని ర్భస్మసాత్కురుతేఽర్జున
 జ్ఞానాగ్నిః సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా
 వకర్మణా మనారంభా నైర్నిష్కర్మ్యం పురుషోఽశ్నుతే.

అనావరణ కారకము నివృత్త కర్మగా నెరుంగవలయును.

(6) ప్రవృత్తి నివృత్తి కర్మలు రెంటియందును, వాగ్బుద్ధికాయముల కారంభకముగు కర్మ లక్షణము సమానము. రెంటియందును కామాసక్తి వశముచే భేదము.

“కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణ సముద్భవః”

“ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే”

కామాసక్తి కృతకర్మ 'వాసన' యను అపూర్వ సంస్కారము నాత్మయందాధానము గావించును. అందువలన జ్యోతి యావరింపబడును. కామాసక్తి రహితముగ జేయుబడిన కర్మ జ్యోతిస్సుచే కర్మ శిథిలము గావించి తానును శమించును. కనుక ఆత్మయందు గామాసక్తి నివారణార్థము బుద్ధియోగమున బ్రవర్తింపవలయును. ఈ విషయము భగవద్గీతయందు విస్తరింప బడినది. అందువలన ప్రాగ్గుణమాయ తన శక్తిని పరిత్యజించును.

(7) 1. “దైవీహ్యేషా గుణమయా మమ మాయా దురత్యయా

మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతితే

2. నాహం ప్రకాశః సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః

మూఢోయం నాథి జానాతి లోకో మా మజమవ్యయం

3. సంగా త్సంజాయతే కామః కామాత్క్రోధోఽభి జాయతే

క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సంమ్మోహాత్స్మృతి విభ్రమః

స్మృతి భ్రంశా ద్బుద్ధినాశః బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి.

(8) ఇట్లు ఆవరణమునను గామమునను ఆత్మన క్తి వశించును. కామము వలన రాగజ ద్వేషజములని రెండు విధముల ప్రోతస్సు కలుగును. ద్వేషముచే విజ్ఞానావరణము, రాగముచే మనోబంధనము నగును. విషయములచే నాత్మశక్తి హృతము కాగా పరతంత్రత ఏర్పడును. ఆనందజ్యోతి యయ్యు నాత్మ కామదోష దూషితమై సంసార క్లేశము నొందు విధమును భగవంతుడు చెప్పెను :

1. కామమాశ్రిత్య దుష్పూర్వం దంధమాన మదావ్రితాః

మోహద్గృహీత్వాఽనర్హిహాన్ ప్రవర్తంతేఽశుచివ్రతాః.

2. చింతామసరిమేయాంచ ప్రళయాంతా ముపాశ్రితాః
కామోపభోగపరమాః ఏతావదితినిశ్చితాః.
3. 'కామైస్సైస్సైర్హ తజ్ఞానాః ప్రపద్యంతేఽన్యదేవతాః'
'అభతేచతతః కామాన్ మయైవవిహితాన్ హితాన్'
4. అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానం తేనముహ్యంతి జంతవః
5. జానే నతుతదజ్ఞానం యేషాంనాశిత మాత్మనః
తేషా మాదిత్యవద్ జ్ఞానం ప్రకాశయతి తత్సరం.
6. రాగద్వేష వియుక్తైస్తు విషయానింద్రి యైశ్చరన్
ఆత్మవత్స్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాదమధిగచ్ఛతి.
7. ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హానిరస్యోపజాయతే
ప్రసన్నచేతసోహ్యేషు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతే.
8. రజోరాగాత్మకం విద్ధి తృష్టాసంగ సముద్భవం
తన్నిబద్ధాతి కాంతేయ కర్మసంగేన దేహినం.
9. తమస్త్యజ్ఞానజం విద్ధి మోహనం సర్వదేహినాం
ప్రమాదా అస్యనిద్రాభిః తన్నిబద్ధాతిభారత !
10. అనేక చిత్తవిభ్రాంతాః మోహజాలి సమావృతాః
ప్రసక్తాః కామభోగేషు పతన్తి సర కేఽశుచౌ.
11. యః శాస్త్రవిధి ముత్సృజ్య వర్తతే కామకారతః
నససిద్ధి మవాప్నోతి నసుఖం నపరాంగతిం.
12. అనాదిత్వా నిర్గుణత్వా త్పరమాత్మాయ మవ్యయః
శరీరస్థోఽపి కాంతేయః నకరోతి నలిప్యతే.

ఇతి ఆత్మదాతుద్వయశిక్షే.

3. బ్రహ్మరూపములగు విద్యావిభాగములు మూడు

మనస్సు - విజ్ఞానము - ఆనందము ఇవి విద్యాత్రయి. జ్యోతిర్విశేషము విజ్ఞానము. సంకల్పిత రూపము మనస్సు. కర్మయం దంతరతః జ్యోతిర్మనస్సు. జ్యోతియందు కర్మ. అది విజ్ఞానము. ఇక కర్మాస్పృష్ట పృథగ్రసము ఆనందము. అవ్యయునందు బ్రహ్మ - విష్ణు - ఇంద్రులను మూడక్షరులు నిత్యులు. ఈ మూడక్షరులందును మూడు విద్యలు. ఆ యవ్యయ ధర్మములు మూటిచే నీ మూడక్షరులును ధర్మములు. ధర్మత్రయ వశమున విశ్వ మాత్మయందు బ్రతిష్ఠితము. ఆనందము బ్రహ్మవిద్య. ఇంద్రవిద్య విజ్ఞానము. సంకల్పము వైష్ణవవిద్య. బుద్ధియోగము వలన నీ మూడవ్యయములు భాసింపగా సత్య సంకల్పము కలుగును. షడూర్మి సంతుయము నగును. సమృద్ధ్యానందము వలన బుద్ధి విజ్ఞానమునందు, మనస్సునందు, ఇంద్రియములందు, బ్రహ్మ వీర్యమందు, సత్యగుణమందు ఆ సిద్ధి యుపకల్పింపబడదు.

ఇది విద్యాలక్షణ జ్ఞానయోగ శిక్షౌ.

4. కర్మరూపములగు వీర్యవిభాగములు మూడు.

మనస్సు, ప్రాణము, వాక్కు, అను నీ త్రయము వీర్యము లేదాకర్మ. మనస్సుచే కామము, ప్రాణముచే తపస్సు, వాక్కుచే శ్రమ.

“కామస్తదగ్రే సమవర్తతాధి మనసోరేతః ప్రథమం యదాసీత్

సతో బంధు మసతి నిరవిందన్ హృది ప్రతిష్ఠా కవయో మనీషా”

ఆత్మ - వాఙ్మయము - ప్రాణమయము - మనోమయము ; ఆనందము, జ్ఞానవాక్ కర్వద్రూపము, ఆత్మ ; మనస్సునందు వీర్యము విద్యకొరకు, ప్రాణమునందు వీర్యము క్రియకొరకు, వాక్కు (అర్థము)నందు వీర్యము అన్నము కొరకు. ధామచ్ఛద మగునది యర్థము. వాక్కునం దన్నము, క్రియ ప్రాణమునందు, జ్ఞానము మనస్సునందు సక్తములగును. అన్నముచే జీవించును. కర్మచే సంచరించును. విద్యచే తెలిసికొనును. ఆత్మ అన్నము నాహరించునట్లు విద్యా కర్మలను గూడ నాహరించును. అన్న రసాసిక్తావ్యయము నుండి వాక్ప్రాణ మనస్సు లుదయించును. కర్మ (వీర్యము) మూడు తెరగులు. 1. బ్రహ్మ, 2. క్షత్రము, 3. విత్ అని! విద్య మనస్సునందు, బలము ప్రాణమందు, అన్నము వాక్కునందు, అర్పితములు : బ్రహ్మ వీర్యము భోగ హేతువు. క్షత్రము, విట్టును ప్రాప్తి కారణములు. భోక్తేంద్రుడు తన యింద్రియమున యథాప్రాప్తి ననుభవించును. విద్యా మయము బ్రహ్మవీర్యము. ప్రాణమయ బలము క్షత్రము. అన్న మయ వీర్యము విష్వీర్యము. ఇట్లు కర్మవీర్యము మూడు విధములు. మూడక్షరము లందును మూడు వీర్యములు భిన్నము లట్లుండును. బ్రహ్మ బ్రాహ్మము, క్షత్ర మైంద్రము, వైష్ణవము విత్. ఈ బ్రహ్మైంద్ర విష్ణులను నక్షరు లవ్యయునందు నిత్యులు. ఈ మూపురిచే ఈశ్వరు డనావ్యయుడు. సర్వ ధర్మోపపన్నుడు సర్వశక్తి. ఇట్లు విద్యా వీర్యములచే ద్వైధాతప్ర్యుడగు నవ్యయు డాత్మగ - జీవుల కీశ్వరుడు. సీతయందుఁబదిష్టు డయ్యెను.

ఇతి వీర్యలక్షణ కర్మయోగ శిక్షా.

(5) అనుశోకప్రత్యయ దర్శనమువలన ఆత్మానంద మయ

త్వమునందు సంశయము.

జీవుల యాత్మవిజ్ఞానానంద విగ్రహమైనచో అనిచ్ఛగ దుఃఖము లభించుట, యత్నించినను సుఖము లభింపమి, యేల? బ్రహ్మాది పిపీలికాంతము దుఃఖవృత్తి తీణిక సుఖమునేగాని కేవల సుఖము ననుభవించుటలేదు. “ప్రతీకారం వ్యాధేఃసుఖమితి విపర్యస్యతిజనః” శోక మసంభవము. ఆత్మ ఆనంద మయము అయినచో ఈ ప్రశ్నకు గీత సమాధానమేమి చెప్పును?

(6) శోకకారణము.

ఆత్మ ఆనందము, అదే ప్రియతమము. కామములెల్ల నాత్మార్థములు. ఆత్మకొరకన్నియు ప్రియములు. ‘ఆత్మనస్తుకామాయనర్వం ప్రియంభవతి’ విజ్ఞాన జ్యోతియందానందము ద్యోతకత్వము నొందును. విజ్ఞానము పాపావృత్తి నొందినచో ఆనందము భాసింపదు. ఆత్మ యానందమయ్యును పాపనికాయ ధృతమై ఆ విశ్వనికాయ సంఘర్షమున కేవలము దుర్బలమై విషాద మొందుచున్నది. పాపనికాయమందే విశ్వసంఘర్షము కలుచున్నది. పాపావరణ నాశముకాగా సంఘర్షము శమించును. అప్పుడు దుఃఖశాంతి సుఖోదయము. అందుచే ఆత్మ యానందమయమని సాధకుడు స్వయముగా నెరుంగును. బ్రహ్మ వీర్యము వలన పాపావరణము తీరించి విజ్ఞానమునకు బలము

రాగా ఆనందము భాసించును. ఆనందము స్వతస్సిద్ధమయ్యును భాసింపకుండుటకు మూడు కారణములు. 1. ఆత్మకంటె నన్యమగుదాని యందాత్మయను నజ్ఞానము. 2. ఆత్మధాతు ద్వయమగు బ్రహ్మకర్మల వైషమ్యము. 3. అవిద్యాబుద్ధులు నాల్గింటిలో నేదోయొక దాని యోగముండుట.

ఇతి శోకోత్పత్తికారణశిక్షే

(7) జీవునకు భగవత్త్వసిద్ధి

కనుక ఆత్మ అవగంతవ్యము. అంతకంటె సుఖములేదు. “అథేతరే దుఃఖమేవాపియంతి” అని శ్రుతి. ఆత్మధాతువులగు వీద్యా వీర్యముల సమత్వము సాధింపవలెను. “ఆత్మనావిందతే వీర్యం విద్యయావిందతేఽమృతం” అవిద్యాచ్ఛన్న విద్యావికా సము వలన సుఖసంవిత్తునందు పాప్మాపహారక చతుర్విధ బుద్ధి యోగము సంఘటింప జేయవలయును. బుద్ధియోగమువలన, విద్యావీర్య ప్రభావము వలన, భగవత్కాధానమువలన, జీవు నకు భగవత్త్వసిద్ధి యును.

(8) శోకవివరణము.

ఆత్మకు శోక హేతువులగు మూటిని విడచి శోక ప్రళమ హేతు సంపాదన గావించు సుచాయములను గీత మనకు బోధించును :- అందుకు ఆత్మను సాక్షాత్కరించుకోవలెను. సమత్వ యోగ మవలంబింపవలెను.

“నాహం ప్రకాశస్సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః
 మూఢోయం నాభిజానాతి లోకో మామజ మవ్యయం”
 “దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమమాయా దురత్యయా
 మామేవయే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతితే”

విద్యచే నానంద ప్రాప్తి. అది అవ్యయధాతువు. విద్యా
 నాశమున, అశవాకర్మ నాశమున, శోకానువర్తనము కలుగును.

(9) కర్మాత్యంత సంన్యాసమునకు శోకవ్యుత్థాపకత్వ ప్రత్యాఖ్యానము

కొందరాచార్యులు “కర్మనాశము మంచిది, కృత్స్న
 కర్మక్షయమే మోక్షము” అందురు. అది సరికాదు. వాసనా
 సంస్కారము కర్మ - కర్మ జనితాపూర్వము కర్మ శబ్దవాచ్యము
 వాసనాకర్మక్షయము, మోక్షము. కర్మ రెండువిధములు.
 1. తామిద్రము అది విద్య నావరించును. 2. సాత్వికము, అది
 బ్రహ్మపీఠ్యము. అయ్యది విద్య నావరింపదు. అనావరకము
 పిద్యామయమునగు కర్మత్యాజ్యముకాదు: “కర్మణై వహిసంసిద్ధి
 మాస్థితా జనకాదయః” కనుక ఏకాంతిక కర్మసన్యాసము
 ముముక్షువులకుచితముకాదు.

“నకర్మణా మనారంభా నైష్కర్మ్యం పురుషోక్తుతే
 స్వేస్వే కర్మణ్యభిరతః సంసిద్ధిం లభతేనరః
 సహజం కర్మ కౌంతేయః సదోషమపి నత్యజేత్
 యోగినః కర్మకుర్వంతి సంగం త్యక్త్వాత్మకుద్ధయే
 సర్వం కర్మాఖిలంపార్థః జ్ఞానే పరిసమాప్యతే

త్యక్త్వా కర్మ ఫలాసంగం నిత్యతృప్తి నిరాశ్రయః,

కర్మణ్యభి ప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతిసః.

కనుక ననావరక కర్మ యవశ్యమాచరణీయము. “సహి కశ్చిత్ క్షణమపి జాతుతివృత్త్య కర్మకృత్” అత్మరూపమగు కర్మ నత్యంతము విడువగోరువాడు కేళభాజనుడై యాత్మతో గూడ ఊహించును.

ఇతిశోకవృత్తానశిజ్ఞః.

(10) దాతుసామ్యము

కనుక కేవల యథాభూత కర్మ విజయము వలన విద్యా వరణము కాగా లోకమందంతటను దుఃఖముగపడును. అట్లే కేవల విద్యావిజయము కాగా వీర్యత్రయాత్యంత నాశనము వలన నానందానుభవాత్యయము లభించును. కనుక కేవల కర్మయు కేవల విద్యయు శ్రేయోదాయకములు కావు. రెంటి సమత్వము సాధింపవలయును. విద్యాసాపేక్షకర్మలు విద్యతో చేయవలయును. విద్యానిరపేక్షకర్మములు శుద్ధా విద్యానుశీలన మున అంధశమస్సుసం బడుదురు. విద్యాసరాయణులై సిత్యకర్మ లంద్యజించువారు విద్యాకర్మోభయ భ్రష్టులై పరమతమో లీనులగుదురు. “నకర్మణామనారంభానైర్నిష్కర్మ్యం పురుషో శ్నుతే” విద్యా సాపేక్షమాణ కర్మ విద్యాహేతువు కాదగును. విద్యావరణకర్మ కర్మచేతనే నివృత్తినొందును. మాలిన్యము మృత్తికచేతను, కరటకము కంటకముచేతను తొలగించు

కొందుము కదా ! విద్యానావరక కర్మ నిరాకరణమువలన నిత్యసిద్ధమగు నాత్మజ్యోతి లబ్ధమయ్యు ననుపలబ్ధమగుచున్నది. విద్యలేని కర్మ సంసిద్ధి నొందదు. కర్మ విద్యసపేక్షించి కర్మ హేతుత్వము నొందగలదు. విద్యాకర్మల షరత్స్వరాసపేక్షిత్యము నిషిద్ధము. నిర్విద్యాకర్మయు నిష్కర్మవిద్యయు వ్యర్థములు. వైదికకర్మ 1. ప్రవృత్తమనియు 2. నివృత్తమనియు రెండు విధములు. నివృత్తకర్మవలన నాత్మబంధమగు మృత్యువు నివర్తించును. నివృత్తకర్మయు విద్యయు సేకముగ నుపాసింపదగును. గీతయు, శ్రుతియు నీ యర్థమునే వివరించును :-

“అంధంతమః ప్రవిశంతియే అవిద్యా ముపాసతే
తతోభూయ ఇవతే తమోయ ఉవిద్యాయాం రతాః
విద్యాంచా విద్యాంచ యస్తద్వేదో భయంసహ
- అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయామృత మక్నుతే
సంభూతించ వినాశంచ యస్తద్వేదోభయం సహ
వినాశేనమృత్యుం తీర్త్వా సంభూత్యామృత మక్నుతే.”

ప్రవృత్త నివృత్త కర్మలు రెండును అవిద్యాశబ్ద వాచ్యములే కాని నివృత్త కర్మవలన వాననయను మృత్యు బంధముంధరించును. మృత్యువునకు మృత్యువుం గలిగించు కర్మ యాచరణీయము. అట్టి యనావరక కర్మవలన విద్య లోపింపదు. అందువలన విద్యా వీర్యములగు నాత్మ భాతువులకు సామ్య సిద్ధియగును. భాతు సామ్యము వలన శాంతియు సుఖమును, వైషమ్యము వలన దుఃఖమును కలుగును. కనుక బ్రహ్మ-కర్మల

సమత్వము గీత బోధించుచున్నది. స్థూల దేహాగ్ని వైషమ్యము రోగకారణము. వాత పిత్త కఫాదుల సామ్యము స్వాస్థ్యకరము. ప్రాజ్ఞతైజసుల వైషమ్యము రోగకారణము. కామక్రోధాది ధాతుసామ్యము స్వాస్థ్యము. అవ్యయుడు బ్రహ్మకర్మ ధాతు ద్వయరూపి. కనుక విద్యావీర్య సమత్వమాత్మ స్వాస్థ్య హేతువు. ప్రాణులం దవిద్యాబుద్ధులు సహజముగ నుద్రిక్తములు. వానిని తత్ప్రతి ద్వంద్వలగు విద్యాబుద్ధులచే క్రమముగ శమింపచేయ దగును. విద్యావరణ హేతు పాపకర్మ నివృత్తిచే సహజ సిద్ధ విద్యాప్రకాశము కలుగగా నానందసిద్ధి యగును.

ఇతి ఆత్మధాతుద్వయ శిక్షా.

ఉపసంహారము

“భిద్యతే హద్యయగ్రంధిః భిద్యతే సర్వసంశయాః,

క్షీయతే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే.”

ఇట్లు ఆవరణ ధ్వంసము, హృదయ గ్రంధుల విచ్యుతి, సంశయచ్ఛేదము గీత బోధించును. నాల్గువిధముల బ్రహ్మవిద్య నాల్గువిధముల కర్మయోగము. ఇవి యనావరకములు. ఇందును ప్రధానముగ నవ్యయ విద్యయు, బుద్ధియోగమును గీత వక్కాణించును. గీతయందలి అహం శబ్దము మానుష కృష్ణునందును, అవ్యయునందును సామ్యమున వర్తించును. ఇది గీతా సంక్షేపము : ముందు ముందిది యంతయు విస్తరింప బడును : విద్యా కర్మల వైషమ్యమున దుఃఖ ప్రాప్తి కనుక తత్సామ్యోపాయ

ప్రదర్శనార్థము గీతాశాస్త్ర ప్రవృత్తి: యని ఫలితార్థము. అదియే గీత యంగలి “సమత్వం యోగ ఉచ్యతే” అదియే బుద్ధియోగము.

ఇతి గీతా తాత్పర్య నిరుక్తి.

జ్ఞాన - క్రియా - సామ్యవాద శిక్ష.

గీత యందలి సామ్యవాదము (1) అనాసక్తి, (2) నిష్కామ, (3) యజ్ఞార్థ, (4) ఈశ్వరార్పిత, (5) ఆత్మ జ్ఞాన మయ - భేదములచే అయిదు విధములగును. వీనిని క్రమముగా ఈ క్రింద నుదహరించిన శ్లోకోదాహరణముల వలన గ్రహింప నగును :

(1) అనాసక్తి - సామ్యవాదము.

అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మకరోతియః
ససన్యాసీ చ యోగీచ న నిరగ్నిర్నచాక్రియః
తస్మాద సత్తః సతతం కార్యం కర్మసమాచర
అసక్తోహ్యవరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పురుషః
యస్త్యింద్రియాణి మనసా నియమ్యారభతేర్జున !
కర్మేంద్రియైః కర్మయోగం అసత్తః సవిశేష్యతే
సుఖదుఃఖేనమేకృత్వా లాభాలాభౌజయాజయౌ
యోగస్తఃకురు కర్మాణి సంగంత్యక్త్వాధనంజయః !
సిద్ధ్య సిద్ధ్యోః సమోభూత్వా, సమత్వం యోగ ఉచ్యతే.
యంహి నవ్యథయంత్యేతే పురుషం పురుషర్షభ !
సమదుఃఖ సుఖంధీరం సోఽమృతత్వాయకల్పతే

నద్వేష్ట్య కుశలం కర్మకుశలే నానుషజ్జతే
హర్షామర్ష భయోద్వేగైః ముక్తోయః సచమేప్రియః
సమదుఃఖ సుఖః స్వస్థః సమలోష్ఠాశ్మ కాంచనః
తుల్యప్రియా ప్రియోధీరః, తుల్యనిందాత్మ సంస్తుతిః
మానాపమాన యోస్తుల్యః తుల్యోమిత్రారి పక్షయోః
సర్వారంభ పరిత్యాగీ గుణాతీతఃస ఉచ్యతే
ఏతాన్యపితుకర్మాణి సంగంత్యక్త్వా ఫలానిచ
కర్తవ్యా నీతి మేపార్థ! నిశ్చితం మతముత్తమం-

(2) నిష్కామ - సామ్యవాదము.

అనాసక్తితో నలెనే నిష్కామముగ కర్తవ్య బుద్ధితో
కర్మచేయుట యుపదేశింప బడుచున్నది :

కార్యమిత్యేవయత్కర్మ నియతంక్రియతేఽర్జున
సంగంత్యక్త్వా ఫలంచైవ సత్కాగః సాత్వికోమతః
అఫలాకాంక్షీభిర్యజ్ఞో విధి దృష్టోయ ఇజ్యతే
యష్టవ్యమే వేతిమనః సమాధాయన సాత్వికః
కర్మణ్యే వాధికారస్తే మాఫలేషు కదాచన!
మా కర్మఫల హేతుర్భూః మాతే సంగోస్త్య కర్మాణి
యన్యనాహం కృతోభావో బుద్ధిర్యన్యన లిప్యతే
హత్వాఽపిన ఇమాన్ లోకాన్ నహన్తి న నిబధ్యతే
ముక్తసంగోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహ సమన్వితః
సిద్ధ్య సిద్ధ్యోర్నిర్వికారః కర్తాసాత్విక ఉచ్యతే
పాపానం ప్రజహిహేయం జ్ఞానవిజ్ఞాన నాశనం
జహిశత్రుం మహాభాహో, కామరూపం దురానదం
ఏతాన్యపితుకర్మాణి సంగంత్యక్త్వా ఫలానిచ
కర్తవ్యా నీతిమేపార్థ! నిశ్చితం మతముత్తమం.

యజ్ఞార్థ సామ్యవాదము.

“సృష్టియంతయు యజ్ఞ రూపము. ఆత్మయందు దేవత లందు, ఈశ్వరునందు, నా యందు, అగునది, కావింపబడునది, సర్వము యజ్ఞము. నియంత, అంతర్యామి, యజ్ఞరూపి యగు నేను వేరుగ నెవడను? యజ్ఞము దానియంత నదియే జరుగు చున్నది. యజ్ఞముకంటె వేగేమియు లేదు” ఈదృష్టితో గావింప బడు కర్మ బంధకారణముకాదని భగవంతుడు చెప్పుచున్నాడు.

యజ్ఞార్థాత్కర్మణోఽన్య త్రిలోకోఽయం కర్మ బంధనః
తదర్థం కర్మకౌన్తేయః ముక్తసంగః సమాచర
గత సంగస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థిత చేతనః
యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రంప్రవి రీయతే
బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిర్బ్రహ్మగౌ బ్రహ్మణాహుతం
బ్రహ్మైవతేనగంతవ్యం బ్రహ్మ కర్మ సమాధినా
దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే
బ్రహ్మగ్నావపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి
శ్రోత్రాదీవింద్రి యాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషుజుహ్వతి
శబ్దాదీన్ద్విషయానన్యే ఇంద్రియాగ్నిషుజుహ్వతి
సర్వాణీంద్రియ కర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే
ఆత్మసంయమ యోగాగ్నోజుహ్వతి జ్ఞాన దీపితే
ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞాః యోగయజ్ఞాస్తథాపరే
స్వాధ్యాయజ్ఞాన యజ్ఞాశ్చ యతయః సంశిత వ్రతాః
అపానేజుహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేఽపానంతథాపరే
ప్రాణాపానగతీరుద్ధ్వా ప్రాణాయామ సరాయణాః
అపరేనియతాహారాః ప్రాణాన్ ప్రాణేషుజుహ్వతి
సర్వేష్యేతే యజ్ఞవిదః యజ్ఞక్షపిత కల్మషాః

యజ్ఞశిష్టామృత భుజో యాంతి బ్రహ్మననాతనం
 నాయంలోఽకోస్త్య యజ్ఞస్య కుతోన్యః కరుసత్తమః
 ఏవంబహువిదాయజ్ఞా వితతా బ్రహ్మణోముఖే
 కర్మజాన్ విద్ధితాన్ సర్వాన్ ఏవంజ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే

(4) ఈశ్వరార్పణ సామ్యవాదము

“ఈశావాస్య మిదం సర్వం యత్కించ జగత్యాం
 జగత్” అన్నట్లు సర్వత్ర వ్యాప్త వస్తువు జీవునందు నుండును
 గదా !

“యదేవే హతదముత్రయదముత్రత దన్విహ
 మృతోః సమృత్య మాప్నోతి య ఇహనానేవ పశ్యతి”
 “పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్యతే
 పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ, పూర్ణమేవావశిష్యతే.

ఈశ్వరత్వమునుండి జీవత్వము, జీవత్వమునుండి యీశ్వ
 రత్వము అను ఈశాశ్వత వినిమయమున జీవు డీశ్వరుని కంటె
 వేరై నవాడు కాడు. ఎట్లన : ఈశ్వరునుండి పుట్టి ఈశ్వరునందే
 విలీను డగుచున్నాడు కదా ! జీవచేష్టయంతయు నీశ్వర చేష్టయే.
 జ్ఞానము వలన గాని, యజ్ఞానమువలన గాని కావింపబడునదెల్ల
 నీశ్వరార్పితమే. జీవత్వము వ్యామోహ మాత్రమేకాని, ఈశ్వ
 రాస్యము కాదు. సముద్రమునుండి యుద్ధృతమగు బిందువు
 సముద్రమందే లీనమగును. ఈశ్వరకృత కర్తృ యీశ్వరునందే
 యుండుచు విపాకము నొందుచుండును. దానికి కర్తయు,
 భోక్తయు నీశ్వరుడే. కర్మవిపాకములు జాత్యాయుర్భోగములని

మూడు విధములు. అయ్యవి స్వప్రకృతియొక్క యిచ్చచే గావింపబడినవి గావున ఈశ్వరునకు విరోధములు కావు (జీవునకు నంతే). ఇట్లునుభవ పూర్వకముగ నెరింగిన సత్పురుషుల కీశ్వరాస్య సత్త లేనందునను, ఈశ్వరసత్త వలననే వారు వేరుగా భాసించుచుండుట వలనను వారు కావించు కర్మ లేపకారణము కాదు. ముక్తుడగు నీశ్వరునికి కర్మ బంధకారణము కానట్లే సర్వత్ర సమవస్థిజ్ఞేశ్వరుని సామ్యమున జూచువారల సమబుద్ధి పరమ శాంతి నొందును. కనుక వారి కర్మ బంధకారణము కాదు. అభ్యాసమున గ్రమముగ నీ సమబుద్ధి లభించును. భగవంతుడు దీని నిట్లు ప్రశంసింపు చున్నాడు.

“సమోహం సర్వభూతేషు నమేద్వేష్యోస్థిన పియః
యే భజన్తితుమాం భక్త్యామయితే తేషుచావ్యహం
యత్కరోషియ దక్షాసి యజ్ఞహోషిద దాసియత్
యత్తపస్యసి కౌస్తేయః తత్కురుష్యమదర్పణం.
శుభాశుభ ఫలైరేవం మోక్ష్యసే కర్మబంధనైః
సంన్యాసయోగయుక్తాత్మా విముక్తో మాముపైష్యసి
మయి సర్వాణి కర్మాణి సన్యస్యధ్యాత్మచేతసా
మదర్థమపి కర్మాణి కుర్వన్ సిద్ధి మవాప్యసి
యతః ప్రవృత్తి ర్భూతానాం యేనసర్వమిదం తతం
స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతిమానవః.

(5) జీవ-ఆత్మసామ్యవాదము

విశ్వమునకు క్షరాత్మనుగాని అక్షరమును గాని పరాయణముగా జూచువాడు - పరాగతి నొంద జాలడు. ఏలయన -

అందు ఏ యొకదానికిని పరాగతి లేదు. అవ్యయుం కనుగొన్న వాడే కన్నవాడు. అవ్యయుకంటె బై నేమియు లేదు. అతనిచే నంతయు వ్యాప్తము. కారణ కార్యములన్నియునతడే. అవ్యయ తత్త్వమే. ప్రవివిక్తబ్రహ్మ, ప్రవిష్టబ్రహ్మ, సృష్టబ్రహ్మ, లేదా విశ్వాతీతము, విశ్వాత్త, విశ్వము అని మూడు విధముల నొప్పు చున్నది. ఈ మూడు సభిన్నములు. విశ్వాత్త జీవ - ఈశ్వర భేదమున రెండు విధములు. అందు ఈశ్వరు డొకడు. తదంత భూతులగు జీవులనేకులు. జీవావ్యయులు నీశ్వరావ్యయుడు నొకటే. సుహృన్నిత్రా ర్యదాసీస మధ్యస్థాచులం దందరియందు నన్నిటియందు నాత్మ అవిశేషముగ నుండును. ఇట్టి యాత్మైకత్వ సమదృష్టి గలది జీవాత్మ సామ్యవాదము భగవంతుణ్ణు చెప్పుచున్నాడు :-

బహునాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే
 వాసుదేవస్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః
 మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః
 మనః షష్ఠానీంద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి
 విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణేగవిహస్త్రిని
 శునిచైవశ్యపాకేచ పండితాః సమదర్శినః
 ఇహైవతైర్జితస్సర్గః యేషాం సామ్యేస్థితం మనః
 నిర్దోషం హిసమం బ్రహ్మ తస్మాద్భ్రహ్మణి తేస్థితాః
 సప్రహృష్యేక్ప్రియం ప్రాప్య నోద్విజేత్ప్రాప్యచా ప్రియం
 స్థిరబుద్ధిరసం మూఢః బ్రహ్మ విద్భ్రహ్మణిస్థితః
 సర్వభూతస్త మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని

ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః
 ఆత్మేపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి యోజ్ఞున
 సుఖం వాయదివా దుఃఖం సయోగీ పరమోమతః
 సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం పరమేశ్వరం
 వినశ్యత్స్వవినశ్యంతం యః పశ్యతి స పశ్యతి
 సమం పశ్యన్ హి సర్వత్ర సమవస్థిత మీశ్వరం
 న హి సస్త్యాత్మా నాత్మానం తతోయాతి పరాంగతిం
 యదా భూత పృథగ్భావం ఏకస్తమనుపశ్యతి
 తత ఏవచ విస్తారం బ్రహ్మసంపద్యతే తదా
 ఆనాదిత్వా నిర్గుణత్వాత్ పరమాత్మాయ మవ్యయః
 శరీరస్థోపి కౌస్తేయః నకరోతి నలిప్యతే
 సర్వభూతేషు యేనైకం భావమవ్యయ మీక్షతే
 ఆవిభక్తం విభక్తేషు తద్జ్ఞానం విద్ధిసాత్వికమ్
 ఆవిభక్తంచ భూతేషు విభక్తమివచస్థితం
 భూతభర్తృచతద్ జ్ఞేయం గ్రసిష్ఠ ప్రభవిష్ఠచ.

సామ్యవాద నిష్కర్ష

ఈ చూపబడిన యయిదువిధముల సామ్యవాదము నను
 సరించువారు గూడ (1) స్థితప్రజ్ఞుడు, (2) యుక్తుడు, (యోగి)
 (3) కర్మి. (4) భక్తుడు (ప్రపన్నుడు), (5) గుణాతీతుడు అని
 అయిదు తెరగులుగ నుండురు. బుద్ధియోగ వశమున నీయైదు
 గురును సమ దర్శనులే — విద్యాకర్త సామ్యముచే నుఖులే —
 ఇందు అనాసక్తి - నిష్కామ కర్మ లొకటియే యనుకొన్నచో
 సామ్యవాదము నాల్గు విధములే యగును. అనాసక్తి - నిష్కామ
 ములకే భగవత్సమ్మతి విశేషముగ గలదు.

“ఏతాన్యపితుకర్మాణి సంగం త్యక్త్వాఫలావిచ
కర్తవ్యానీతి మేపార్థ నిశ్చితం మతము త్తమం
యేమే మతమిదం నిత్యం అనుతిష్ఠన్తి మానవాః
శ్రద్ధావంతోఽనసూయంతో ముచ్యంతేతేపి కర్మభిః
యేత్వేతదభ్యసూయంతో నానుతిష్ఠన్తి మేమతం
సర్వజ్ఞాన విమూఢాన్స్తాన్ విద్ధిసప్తానచేతసః.

సాంఖ్యులు, జ్ఞానయోగ నిష్ఠులు, సన్యాసులు నగువారికి
సమత్వ యోగము లేదు. కర్మయోగ నిష్ఠులు, ఆరంభులు,
యోగులు నగువారికిని సమత్వ యోగము లేదు. ఆనక్షుడు,
కామ కామియునగు యోగి క్లేశ మొందును. సర్వకర్మ పరిత్యాగి
సన్యాసియు క్లేశము నొందును. సంగము, ఫలమును విడచి కర్మ
నారంభించువాడు సన్యాసియు, యోగియు నగును. అతడు
శాంతి సుఖము నొందును.

సర్వ నిర్కర్ష

ఈశ్వరః సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి
బ్రాహ్మయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా
తమేవశరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారత !
తత్ప్రసాదాత్ పరాం శాంతిం స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతమ్
చేత సాసర్వకర్మాణి మయి సంస్యస్యమత్పరః
బుద్ధియోగముపాశ్రిత్య మచ్ఛిత్తః సతతం భవ
మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీమాం నమస్కరు
మామేవైష్యసి సత్యంతే ప్రతిజానే ప్రియోఽసిమే

సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజః ।
అహంత్యా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మామహః ।

ఇతి సామ్యవాద శిక్షా.

శ్రీ మద్భగవద్గీతా విషయ రహస్య సంక్షేపము.

బ్రహ్మ విజ్ఞాన మెరుంగనిచో నితర విజ్ఞానములన్నియును వృథాములు. బ్రహ్మకంటె నితరము లేదు. ఇతరముగా నెరుంగు విజ్ఞానమంతయు బ్రహ్మవిజ్ఞానముపై నాధారపడి యుండును. బ్రహ్మవిజ్ఞాన మితర విజ్ఞానముల కాధారమై పరమశాంతికి మూలమగును. అందుచే నాత్మ నిర్వచనమునకు ముందుగా ఆత్మదర్శన సమీక్ష గావింపబడును. బ్రహ్మమే ఆత్మ. ఆత్మ విజ్ఞానమే బ్రహ్మ విజ్ఞానము. ఇవి క్రమముగా విశద పడును.

ఆత్మ దర్శన సమీక్ష సంగ్రహము.

అపూర్వోపదేశకమగు భగవద్గీతా శాస్త్రము విజ్ఞాన శాస్త్ర మయ్యును దర్శన శాస్త్రములకు బూర్ణతను (కార్తవ్యము) సంపాదింపుచున్నది. ఎట్లనః— సర్వ సాధారణ విశ్వ విద్యకు (1) సమ్యగ్దర్శనము, (2) సమ్యగ్జ్ఞానము, (3) సమ్యక్ చారిత్ర్యము అని మూడుపర్వములు (భాగములు—మెట్లు).

(1) దృష్టార్థమును సిద్ధాంతమాత్రముగ ప్రదర్శించుట దర్శనము. అందు అన్య దృష్టార్థ శ్రవణమున నాపాతతః అవగ్రహాలక్షణ దర్శన తుల్యము, సామాన్య జ్ఞానమాత్రము సిద్ధ

మగును. గాని వినువాడాయర్థ సాక్షాత్కారము కొరకు గావింప దగిన కర్తవ్యోపదేశ ముండదు. ఆ యాదర్శనము విశ్వవిద్యకు మొనటి పర్వము.

అందును * అవగ్రహ¹ - ఈహా² - అవగమ³ - ధారణా త్మక జ్ఞాన పర్వ చతుష్టయముం దనగ్రహ మాత్రము పుట్టును. గాని అవగమ పర్యంత పూర్ణజ్ఞానము (విజ్ఞానము) గలుగదు. ఇక నభినివేశమను ధారణ కలుగనేకలుగదని వేరుగ జెప్పనక్కర లేదు. ఏలయన :- ప్రత్యక్ష మూలకమగు గవాశ్వాది పరిచయ రూపాభినివేశ జ్ఞానము ప్రత్యక్షీకారము లేనిచో దుష్ప్రాప్త్యము కదా! భగవంతుడు గౌతముడు ధర్మస్మృతియందు జ్ఞానాభినివేశములచే నర్థసిద్ధియని వచించెను. కనుక నభినివేశోపపత్తి కొరకు సామాన్యతః జ్ఞానములయొక్కయు, నర్థములయొక్కయు ప్రత్యక్షీకారార్థము యత్నము కర్తవ్యము. అందువలన విజ్ఞాన శాస్త్రము దర్శన శాస్త్రముల యపూర్ణతను పూరించుననియు, దర్శన శాస్త్రములకంటె విజ్ఞాన శాస్త్రము శ్రేయస్కరమనియు నెరుంగ దగును.

* ఇంద్రియములకు విషయములందు స్పర్శ అవగ్రహము. ఈహా = చేష్ట అనగా :- ఇంద్రియములచే మనస్సునందును, మనస్సుచే బుద్ధియందును, బుద్ధిచే ఆత్మయందును ఈవిధముగ ఇంద్రియార్థముల నాత్మయందు ప్రాపింప జేయు చేష్ట. అందువలన బుద్ధిచే ఆత్మయందు విషయముల స్థిరీకరణము అవగమము. (విద్వారణము) ఈయవగమమునే ఈహావాయ శబ్దమున జెప్పుదురు. అవగమజనిత సంస్కారము ధారణ. ఇంతటితో ప్రత్యక్షజ్ఞానమగును. అని జై నదర్శనమునందు వ్యాఖ్యాతము.

(2) అందు శ్రోతవ్యమగు సర్థమునందు నించుక కర్త వ్యముగూడ నుపపన్న మగును — ఉపదేశ గృహీతార్థ పరీక్షా కర్మచే తదర్థ సాక్షాత్కారార్థము ప్రయత్నము కర్తవ్యమగును గనుక జ్ఞాన - కర్మల సహాయోగము వలన సవగమ పర్యంతము జ్ఞానము, సభినివేశము గలుగుచున్నవి. కనుక నీ విజ్ఞానము విశ్వ విద్యకు ద్విత్వీయ యర్థము.

(3) ఇక :- కర్మయోగము చాచిత్ర్యము. యథా వృష్ట ముగ, యథావిజ్ఞాతముగ నాచరించువానికి కర్మజన్య సిద్ధి లభించును. ఆచరణార్థమును, శక్తి లాభము కొరకునే దర్శన విజ్ఞాన సాఫల్య ముపపన్న మగును. ఆ రెండు లేనిగాడంతయు వ్యర్థము. సిద్ధియు దూరమగును. కనుక యథాదర్శనముగ నెరుంగ వలయును. యథావిజ్ఞాతముగ నాచరింప వలయును, పరిశీలింప వలయును. తదర్థ వశీకారమున యత్నమాచరింప వలయును. అట్లు కర్మయుక్త బ్రహ్మచే పూర్ణవిజ్ఞానము నొందును. యథాకామముగ సిద్ధినిొందును.

ఈ దర్శనములే లేదా విజ్ఞానము (1) అధిభూతము, (2) అధ్యాత్మము, (3) అధిదైవతము అని మూడు విధములు: విశ్వ పదార్థములు మూడు విధములే యగును గదా! అందు దర్శన విభాగమున ఒకే శాస్త్ర మధికరణ విభాగము వలన మూడు భాగములుగ నుపదేశింప బడుచున్నది. (1) ఆధిభౌతికము వైశేషిక శాస్త్రము, (2) ఆధ్యాత్మికము ప్రాధానిక శాస్త్రము,

(3) ఆధిదైవికము శారీరక శాస్త్రము. ప్రాధాన్యము ననుసరించి యిట్లు చెప్పబడినది గాని యనుషంగమువలన నన్నిటియందు నన్ని ధర్మములును అవినాభావముగ నిరూపింపబడును. ఎట్లన : అధ్యాత్మముగ నీ ధర్మములను మూడు తెరగులుగ నిట్లు విభాగించి చూతురు :—

వైశేషికము 1 * ప్రాధానికము 2 శారీరకము 3

1. స్థూలశరీరము సూక్ష్మశరీరము కారణశరీరము నవికొందరు
2. భూతమాత్రా ప్రాణమాత్రా స్రజ్జామాత్రా యనికొందరు
3. భూతగ్రామము దైవతగ్రామము ఆత్మగ్రామము నవికొందరు
4. శరీరవిభాగము ప్రకృతివిభాగము ఆత్మవిభాగము నవికొందరు

ఆదిభౌతికవిషయము * ఆధ్యాత్మికశాస్త్ర ఆధిదైవిక విషయము
విషయము

ఇందు : ప్రకృతి విభాగానుగత పదార్థముల నిరూపణ మధికముగ ప్రాధాన్యముగా నిరూపితము లగుటచే ప్రాధానిక శాస్త్ర మొక్కటియే. విశేషించి యధ్యాత్మ శాస్త్ర మయ్యను, అందు భూత గ్రామాత్మ గ్రామముల పరిగ్రహము లేకుండ నధ్యాత్మ నిరూపణ మసంభవ మగుట వలన ప్రకరణాంతర విధమున వైశేషికము, శారీరకమును అంశాంశతః పరిగ్రహము గావింపవలసి యుండును. ఇట్లే వైశేషిక శారీరములకును ప్రాధానిక పరిగ్రహము గావింపవలసి యుండును. ఇట్లు అధికరణత్రయ విభాగానుగోధముగ విభజించి ధర్మములను నిరూపించుటకొక దర్శనశాస్త్రమే మూడు విధములుగ వైశేషికము,

ప్రాధానికము, శారీరకము నని యుపదేశింప బడుచున్నది. అందు నై శేషికము శరీర విషయమును, ప్రాధానికము ప్రకృతి విషయమును శారీరక మాత్మ విషయమును విశేషించి చూపుచున్నవి. ఏతత్సంబంధానుబంధమున నివియు నితర విషయములను జూపుచున్నవి.

ఈ మూడు దర్శనము లందును మూడు ప్రకరణములు :

అనగా : భూత గ్రామోపపన్న స్థూల శరీరముం గూర్చిన దొకటి — దైవత గ్రామోపపన్నమగు ప్రకృతి మండలముం గూర్చినది రెండవది — పురుషత్రయోప పన్నమగు నాత్మ సంస్థానముం గూర్చినది మూడవది. ఇట్లు నిరూపింప దలచినను, ప్రత్యేక నై లక్షణ్య మగపడుచున్నది. ఏలయన—ముఖ్య నిరూపణీయ ప్రకరణాను రోధమున — నుపసర్గ భూతములగు నితరములకుం బ్రతి తంత్రమునందును భేదోపత్తి యుండుచుండునుగదా! అందువలన బ్రతితంత్రమునందును నొకానొక యాత్మ నిరూపణ ముఖ్యముగ నైనది. త్సరుడు, అక్షరుడు, అవ్యయుడు నను మూల పురుషులు మూడు విధముల యాత్మలుగా బ్రసిద్ధి నొందియున్నారుగదా !

1. మృత్తికవలె వికారోపాదాన భూతుడు, పరిణామి, యొకానొక యవ్యక్తుడు త్సరుపురుషుడు.

2. కుంభకారుని వలె నిర్మాత, సర్వశక్తిఘనుడు, అంతర్యామి, నియంత, నిర్వికారుడు, అపరిణామి, యొకానొక అవ్యక్తుడు, అక్షర పురుషుడు.

3. కార్య కారణాతీతుడు, ఆసంగుడు, ఆలంబన భూతుడు, సర్వాధారుడు, నిరాధారుడు, నొకానొక అవ్యక్త డవ్యయ పురుషుడు.

ఈ మూపురి యందును నక్షర పురుషుని - ద్రవ్య - గుణ - కర్మ - సామాన్య - విశేష - సమవాయ రూపములచే నారు విధములుగ విభజింపబడిన వానినిగా వై శేషికులంజరు. ఈ యెల్ల తీరులందును వెలయు నక్షరు, నాత్మగా - జీవాత్మ పర మాత్మ భేదమున రెండు విధములగు వానిగ నంగీకరింతురు. అంతకంటె పరముగ నవ్యయుని వారుచూడరు. అక్షరధర్మము లును, అవ్యయ ధర్మములు వారీ యాత్మయందే యంతర్భాగ ములుగ నెంచి దానితో కృతకృత్యులమైతిమని 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' 'బ్రహ్మైవేదం సర్వం' ఇత్యాది శ్రుతులందలి బ్రహ్మ శబ్దముచే జగత్ప్రకృతిభూత తురమునో, యక్షరమునో తదధస్తా తగ నభిప్రాయ పడుదురు. ఎట్లన : పరిణామి తురగుణాక్షర తత్త్వమునకందు ఆత్మత్వము ప్రతిపన్నమైనది. వారి తంత్రము నందు వై శేషికులాత్మయందు బుద్ధి ప్రయత్నములు సుఖదుఃఖ ములు, ఇచ్ఛాద్వేషములు, ధర్మాధర్మములు, నని యెసిమిది గుణములను చూచుచున్నారు.

ఇది వై శేషికమగు మొదటి శాస్త్రము.

ఇక నింతటితో నూరట నొందక ప్రాధానికులగు సాంఖ్య విద్వాంసులు భూతభావనత్వమున బ్రతిపన్నమగు నాక్షరాత్మ

కంటె పరము, నన్యము, గుణత్రయ సమష్టిరూపము, నగు నొకానొక యవ్యక్తమును జగత్ప్రకృతిత్వమున ప్రతిపాదించుచు నయ్యది మహదక్షరమందురు. ఆ యవ్యక్తాక్షరము కంటె నన్య మగు నొకానొక యవ్యయాత్మను వారు తలపెట్టరు. ఈ మహదవ్యక్తము యొక్క వ్యక్తీభావము వలననే ఈ యశేష జగను తృప్తి : శ్రుతియు :—“భూతం భవిష్యత్ ప్రస్తాని మహద్భ్రు హ్నైకమక్షరం, బహుబ్రహ్నైకమక్షరం” అనుచున్నది కదా !

అథవా :—క్షేత్రజ్ఞుడగు నవ్యయ పురుషాత్మ నొప్పి కొన్నను, అయ్యది కేవలము, చేతనము, భోక్తయు మాత్రమే కాని దానికీసృష్టి వివిధియందు స్రష్టృత్వముచే నే యుపయోగము లేదని చెప్పిరి.

ఇతి ప్రాధానికమను రెండవ శాస్త్రము.

ఈ రెంటికంటె పరమ నుత్తమమునగు నది శారీరకమను శాస్త్రము. అందు శారీరక విద్వాంసులు ఈ ఊరాక్షరులచేతనే యీ సృష్టి విధియందు కృతకృత్యతం జూడక యాపరావరజ్ఞులు అక్షరునికంటె నొకానొక యుత్కృష్టుని అవ్యయనామకాత్మను ఈ విశ్వరూపత్వమున నంగీకరింపుచు. “సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ” “బ్రహ్మైవేదం సర్వం” ఇత్యాది శ్రుతుల నా యవ్యయాత్మ యందే సమన్వయించుచున్నారు.

“ద్వావిమౌ పురుషౌలోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవచ

క్షరః సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే

ఉత్తమః మరుషస్త్యన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః
యోలోక త్రయ మావిశ్య భిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః
యస్మాత్ క్షరమతీతోఽహం అక్షరా దపిచోత్తమః
అతోఽస్మిలోకే వేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః.

“ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్” అని శ్రుతియు “సర్వం బ్రహ్మ” యనుచున్నది. కనుకనే యీ విశ్వమునను అవ్యక్తైక సారత్వము, ప్రధాన మాత్రపర్యవసాయిత్వము సంగీకరించు సాంఖ్యుల మతిమపర్యాప్తమను “నీ యర్థము భగవద్గీత యందు స్పష్టికరింపబడినది.

అవ్యక్తం వ్యక్తిమాపన్నం మన్యంతే మామబుద్ధయః
పరంభావ మజానంఠో మమావ్యయ మనుత్తమం
నాహం ప్రకాశః సర్వస్యయోగ మాయాసమావృతః
మాథోఽయం నాభిజానాతి లోకో మామజమవ్యయం
త్రిధిగుణమయై ర్భావై రేభిః సర్వమిదం జగత్
మోహితం నాభిజానాతి మామేభ్యః పరమవ్యయం
దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమమాయాదురత్యయా
మామేవయేప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతితే
అవ్యక్తై ర్ద్యుక్తయః సర్వాః ప్రభవన్త్యహరాగమే
రాత్ర్యాగమే ప్రళయంతే తత్త్వైవావ్యక్త సంజ్ఞకే
పరస్తస్మాత్తు భావోఽన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్సనాతనః
యఃససర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సు నవినశ్యతి
అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్తః తమాహః పరమాంగతిం
యం ప్రాప్య నవివర్తంతే తద్ధామపరమం మమ
పురుషః పరః పార్థ ! భక్త్యాభ్యస్త్యన్త్యనన్యయా
యస్యాంతస్థాని భూతానియేన సర్వమిదం తతమ్.”

“మమపరమంభావం” అనుచో నస్మచ్ఛబ్దముచే నీ శరీరాభి మానిత్వమున శారీరక-ప్రాజ్ఞ-అత్మ చెప్పబడినది. దానికి యాత్మత్వ మూలమేమి? యనుటకు అవ్యక్తక్షర పరమత్వము సాంఖ్యులంగీకరింపుచున్నారు,- గీతా సిద్ధాంతమన్ననో, అక్షరా లంబన చిదవ్యయ పరమత్వము,- అథవా గీత యంచెల్లెడల నస్మచ్ఛబ్ద మవ్యయైకమాత్ర వాచక మనవచ్చును—

“త్రిభిర్గుణ మయైర్భావైః ఏభిః సర్వమిదం జగత్
మోహితం నాభిజానాతి మామేభ్య పరమవ్యయం.”

అని అవ్యయూపదేశము వలన అతడే శారీరకుడగును గాని ప్రాజ్ఞాత్మకాదు - అందును :- అవ్యయుడు. (1) శరీరాభి మాని జీవావ్యయుడనియు. (2) విశ్వాభిమాని పరమావ్యయు డనియు భేదముచే రెండు విధములుగ నెరుంగవచ్చును. “పరం భావమజానంకోమమ” అను వాక్యమందు, అస్మచ్ఛబ్దముచే శరీరాభిమాని యగు జీవాత్మ లక్ష్యము గావింపబడుచున్నాడు. అతనికి ‘పరంభావము’ విశ్వాభిమానియగు నవ్యయునిగ నెరుంగ వలయును. ఆ పరమావ్యయుడే నా యీ జీవావ్యయునకు ‘పరమంభావ’ గా నుపపన్నుడగుచున్నాడు.

ఆ యీ యుభయ విధావ్యయుడు యోగమాయావశ మున నీ యక్షరునందు నితాంతైక భావ్యము నొందియుండుట వలన నక్షరుని కంటె వేరుగా నందరకు వెల్లడి కానందున ప్రాజ్ఞాత్మ నవ్యక్తమాత్ర పర్యవసానముగ సాంఖ్యులు తలచు

చున్నారు. తదవ్యక్తాంతర్నిగూఢాత్మావ్యయ పర్యవసాన మవ
ధేయమని భగవద్గీతాదేశము.

అథవా :— స్థూలారుంధతీ న్యాయముననీ - వై శేషిక -
ప్రాధానిక - శారీరకముల మూటికి క్రమిక ప్రవృత్తియైన నవంగ
తవ్యము : ఎట్లన :-

“క్షరపురుష పర్యవసాన మీ వై శేషికము మొదటి
దర్శనము. అంతకంటె నవ్యక్తాక్షర పురుష పర్యవసాన మీ
ప్రాధానిక దర్శనము రెండవదర్శనము. అనంతరము అవ్యయ
పురుష పర్యవసాన మీ మూడవదగు శారీరక దర్శనము.”
అని బోధ సౌకర్యము నిమిత్త మీయను గ్రహదృష్టిభావ్యము.
ఈ మూడు ప్రకరణములు నొకే శాస్త్రమును కొనవచ్చును.
ఇట్లు :—ఈ క్షరబ్రహ్మ యొక్కయు, అక్షరబ్రహ్మ యొక్కయు-
అవ్యయబ్రహ్మ యొక్కయు ఆత్మత్వములను పృథక్తంత్రము
లచే క్రమముగ నంగీకరించు నీ వై శేషిక - ప్రాధానిక - శారీర
కముల క్రమనిర్దేశ నిబంధనముం గూర్చిన ప్రతి తంత్రవైష
మ్యము. సోపాధికత్వము వలన నైనదని యుపేక్ష్యము.
అందును, వై శేషికనయమున విస్తరముగా నిరూపితమైన
నగుణభావలక్షణ క్షరబ్రహ్మయొక్కయు, సాంఖ్యనయమున
విస్తరించి నిరూపింపబడిన యవ్యక్త లక్షణాక్షర బ్రహ్మ
యొక్కయు-అవిష్టభాగ విప్రతిపన్న భాగములకు సంబంధించిన
విజ్ఞానము, ననువ్యాఖ్యానమును గావించు నిమిత్తము శారీరక
శాస్త్రము ప్రవృత్తమైనట్లెంచదగును.

ఇంకను మరొక విధముగా స్థూలారుంధతీ న్యాయమున నీయాత్మ ప్రకరణములను విభజించి తెలిసికొన దగును. ఎట్లన అమృతము బ్రహ్మ శుక్రమునను నీ మూడు ననుసంహితముగ నేకమగు నశ్వత్థ నామమున నీ యాత్మగా చెప్పవచ్చును. అందు శుక్రావచ్ఛేదము దేవసత్యానుగతమునగు నాత్మ చతుర్వేద మంత్ర సంహితానుగత బ్రాహ్మణ ప్రకరణమున నిరూపితము. పిమ్మట బ్రహ్మవచ్ఛేదమున సూక్ష్మ ప్రకృతియు, బ్రహ్మసత్యానుగతమునగు నాత్మ ఆరణ్యకభాగ ప్రకరణమున నిరూపితము. అనంతరము సమృతావచ్ఛేదమున నిగూఢ తమమగు పురుషాత్మ యుపనిషద్భాగ ప్రకరణమున నిరూపితము. ఉపనిషత్సంగము వేదాంతము.

ఉపనిషత్తాత్పర్య నిరూపణ కొరకు బ్రహ్మసూత్ర గీతా శాస్త్రములను రెండు తంత్రములు ప్రవర్తించినవి. అందు అక్షర పురుషుడు బ్రహ్మ సూత్రముల చేతను అవ్యయ పురుషుడీ గీతాశాస్త్రముచేతను సువిశదముగా వ్యాఖ్యాతులైరి. అవ్యయుని కంటె నధికముగా నేమియు లేదనియు “సాకాశా సా పరాగతి” యనియు నిష్కర్ష.

అవ్యయ బ్రహ్మయే భగవద్గీతా బ్రహ్మసూత్రాది రూప శారీరక దర్శనమునకు ముఖ్యమగు శాస్త్రార్థము అయినను పూర్వపక్షము బ్రహ్మసూత్రములందు ‘అథాత్మా బ్రహ్మజ్ఞానా’ ‘జ్ఞానాద్యస్యయతన’ ‘శాస్త్రయోనిత్వాత్’ ‘తత్తు సమన్వ

త్వాత్' అని యిట్లు ప్రతినసేయు శాస్త్రకర్మచే సామాన్యముగ బ్రహ్మశబ్దమొక యర్థమున వ్యాచిఖ్యాసితమై యున్నది. అయ్యది క్షరపురుషపరము కానచ్చును. అయిన “తస్మాదేత ద్బ్రహ్మనామరూప మన్నం చ జాయతే” అను శ్రుతిచే అనుప సృష్టమగు బ్రహ్మ శబ్దముచే యథా సంభవముగ క్షరపురు షుడే యభిప్రేతుడై యుండవచ్చును గదా! మరియు షరబ్రహ్మ శబ్దమున నవ్యయుని పరమబ్రహ్మ శబ్దమున నక్షరుని వ్యవహ రించు గీతయందు “బ్రహ్మక్షర సముద్భవమ్” “బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాహం” ఇత్యాదులం దనుపసృష్ట బ్రహ్మ శబ్దమున క్షర పురుష గ్రహణమే యిష్టమగుటచే సమాన తంత్రమగు నీ శారీ రక సూత్రములందు గూడ నట్లే యంగీకరించుట యుక్తము కదా!

“ఈ యభిప్రాయముం దెలుపుటకే శారీరక సూత్రము లందు “జన్మాద్యస్య యతః” అని యిట్లు వ్యాచిఖ్యాసిత క్షర బ్రహ్మ లక్షణము చెప్పబడినది. ఈసర్వమును పుట్టుట, నుడుట లయించుట క్షరబ్రహ్మనుండియే గదా! అక్షరావ్యయు లపరిణాములగుటవలన వారికి వికాస సంభవ యోగము లేదు. కనుక క్షరబ్రహ్మ నిరూపణమే యీ శారీరక దర్శనమని తోచు చున్నది. అనినచో సిద్ధాంతము కార్యారంభకత్వమున నుపాదానత్వమునను నిర్దిష్టమగు బ్రహ్మకు క్షరత్వమున నుపపత్తి యున్నను, సామాన్యముగ సర్వత్ర బ్రహ్మశబ్దమునకు క్షరత్వ మంగీకరించినచో “సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” “విత్యం

విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ” ఇత్యాది బ్రహ్మవాక్యము లన్నిటికి నవిషయత్వము సిద్ధమగును. కనుక నవిశేషముగ బ్రయుక్తమగు బ్రహ్మశబ్దము అవ్యయాక్షర ఊరపురుషులను వ్యాసజ్యము గావించి చెప్పును. లేదా ప్రత్యేకించి చెప్పనవలయును. మువ్వరు పురుషులు నొక పురుషుడే - అతడే అవ్యయుడు, అక్షరుడు, ఊరుడును. అట్టి ఏక పురుషుడే శారీరకమునగు వ్యాఖ్యాతవ్యుడు. ఊరు డక్షరునందు అత డవ్యయునందు ఇట్లు మువ్వరికి నేకీభావము. “తాత్త్వాత్ తాచ్ఛబ్ద్యమ్” అను న్యాయమున అవ్యయశబ్ద బోధ్యు డనడగు అవినాభాతులగు నీ మూవురకు నవ్యయ పరత్వమువలన నవ్యయునందే నిష్ఠ చెప్పదగినది.

ఆ యీ త్రిపురుష పురుషుడు పరమాత్మ ప్రత్యగాత్మయని రెండు విధముల చెలియనగును. విశ్వాభిమానియగు నీశ్వరుడు పరమాత్మ, శారీరక జీవుడు ప్రత్యగాత్మ. ఈ యిరువురికి నన్యోన్యము భిన్నత్వమా? ఏకత్వమా? యను సంశయ నిరాకరణము శారీరక శాస్త్ర ముఖ్యార్థము. అందు “దర్శనాంతర సిద్ధాంతానుసారమున ఊరపురుష మాత్రమునగాని - అక్షరపురుషమాత్రమునగాని సర్వార్థసిద్ధి యగుచుండగ మరల నెందుకీ మూడవ వాడగు నవ్యయ పురుషు నంగీకరింపవలయును?” అను నాశంకకు సమాధానముగ బ్రకరణాంతరమగు నీ గీతాశాస్త్రము ప్రవర్తించినదని యెంచవలయును.

ప్రతి తంత్రమును సూత్రమయము, కారికామయమునగు శాస్త్రముగ నుండును. అందు జాలుక్య సూత్రము (వై శేషి

కము)షడధ్యాయీసూత్రము(ప్రాధానికము), శారీరకసూత్రము (వ్యాస దర్శనము) నని సూత్ర సందర్భములు. ఇక కారికా సందర్భమున్ననో, వై శేషికమునకు బ్రామాణికముగు కారికలు విలుప్తమగుటచే లభించుట లేదు. కాని ఈశ్వర కృష్ణకృత కారికా సప్తతి ప్రాధానిక తంత్రమునం దున్నట్లే భగవద్గీతోపనిషత్తు శారీరక తంత్రమున గారికా రూపమున గీర్తి నొందుచున్నది. మరియు గీతయన శ్రీకృష్ణార్జున సంవాద ప్రసంగమున గృష్ణద్వైపాయనప్రణీతమై శ్రీకృష్ణ వాసుదేవోద్దిష్ట సిద్ధాంత ప్రకరణ రూపమగు సభ్యాత్మశాస్త్రము. కాని యిందొక విశేష మేమన ఒకటేయగు తంత్రమందు శారీరకసూత్రము, భూతాత్మామృతాత్మ లక్షణములుగల ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మల జీవేశ్వరుల అంశాంశిభావమున నగు భేదాభేద సిద్ధాంత వ్యాఖ్యానార్థము ప్రవర్తించుచుండగా : గీతాశాస్త్రమన్ననో, జీవేశ్వర లక్షణములు గల ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలను నుభయుల ప్రత్యేక స్వరూపమున పరాపర ప్రకృతి విశేష ఊరా ఊరోభయూశ్రయత్వముచే తృతీయ పురుషుడగు నవ్యయునియొక్క సమావేశ విజ్ఞానార్థము వేరుగా ప్రవర్తించుచున్నది. జీవేశ్వరాక్షర భేదాభేద నిరూపణము బ్రహ్మసూత్ర ప్రకరణార్థము జీవునకు నీశ్వరునకును అమృతాత్మయందు ఊరాక్షరులకంటె సతిరేకముగా నవ్యయపురుష నిరూపణము గీతా ప్రకరణార్థమని నిష్కర్ష.

వై శేషిక - ప్రాధానికోభయ ప్రకరణో తరమున నీ సిద్ధాంత ప్రకరణ ముపదేశింప బడుచున్నది. ప్రాధానిక

సిద్ధాంతములకు చాలవరకు నుపాదేయత్వమున్నను, కొన్నిటి కనుపాదేయత్వమున్నందున తత్ప్రఖ్యాతార్థ మీ యుత్తర సందర్భము ప్రసరించుచున్నది: అందు ప్రకృతి-పురుష సంబంధమున సాంఖ్య ప్రకరణోక్త సిద్ధాంత మిందు ప్రత్యాఖ్యేయము. ఎట్లన :—సాంఖ్య ప్రకరణమున అవ్యక్తమగు నక్షరము భోక్తయగు పురుషునకు భోగ్యార్థి సృష్టికొరకు ప్రకృతిత్వముచే జెప్పబడుచున్నది. ఉపాదాన కారణము ప్రకృతి. ఆ యక్షరమునకు బరిణామిత్వ మంగీకరింప బడుచున్నది. దానికి పురుషత్వము, ఆత్మత్వమును ఇవ్వవడుటలేదు. పురుషాత్మ యనునది తేత్రజ్ఞము, చింతాత్రము, సిష్టియము, జగత్సృష్టియం దుదాసీనమునని యందు సిద్ధాంతము. ఆ యంశమిందు ప్రత్యాఖ్యానము సేయబడుచున్నది. ఎట్లన :—క్షరమే జగజ్జన్మస్థితి భంగోపాదానమగుచున్నది. అక్షరము సర్వజగన్నియంత్ర భూతమగు నిమిత్తకారణ మాత్రము. ప్రకృతి సంబంధముచే సాంఖ్యతంత్రమున జెప్పబడిన దంతయు క్షరబ్రహ్మను గతమని యెరుంగ సగును.

“అవ్యక్తాద్యక్తయః సర్వాః ప్రభవంత్య హరాగమే
రాత్ర్యాగమేప్రళయస్తే తత్రై వావ్యక్త సంజ్ఞకే
అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్తః తమాహుః పరమాంగతిం
పరస్తస్మాత్తుభావోఽన్యః అవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్ నాతనః”

అని యిట్లవ్యక్త శబ్దముచే, క్షరము, నక్షరము, నవ్యయము స్మరింపబడుచున్నను ప్రకృత్యభిప్రాయముచే శూన్య

మాణమగు నీ యవ్యక్తశబ్దము ఊరబ్రహ్మ పరముగనే యున్నే యము కాని అక్షరావ్యక్త పరముగగాదు. “తథాక్షరాద్వివిధాః సోమ్యభావాః, ప్రజాయంతే తత్రచై వాపియన్తి” అను నీశ్రుతియందు ‘క్షరాత్’ పాఠము భావ్యము ‘అక్షరాత్’ అనుపాఠ మంగీకరించినచో క్షరాక్షరుల యాత్యంతిక సంశ్లేషావస్థానము వలన క్షరావసాయి ధర్మములకు, నక్షరునందు గూడ నుపచారము కల్పింపదగును. ఇక :- అవ్యయునందు పరబ్రహ్మ శబ్దము, అక్షరమునందు పరమ బ్రహ్మశబ్దము. కేవల బ్రహ్మశబ్దము పరిపబడుచో నయ్యది క్షరమాత్ర పర్యవసితమునగును “బ్రహ్మక్షర సముద్భవమ్” అను గీతావాక్యముచే గూడ నట్లే తెలియుచున్నది కదా!

“యఃసర్వజ్ఞః సర్వవిద్ యస్యజ్ఞాన మయంతపః

తస్మాదేతద్ బ్రహ్మవాచమహం మన్నంచ జాయతే”

ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యములందును బ్రహ్మశబ్దమునకు క్షర పరత్వమే యుపనేయము ‘అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా’ “జన్మాద్యస్య యతః” “శాస్త్రయోనిత్వాత్” “తత్తుసమన్వయాత్” అని బ్రహ్మసూత్రోప క్రమమున నుపాదీయమానమగు నీ బ్రహ్మ శబ్దము క్షరాభిప్రాయము గలదైనను, ఏకాంతతః అక్షరుని విడువదు. అక్షరునకు బ్రహ్మత్వము, జగజ్జన్మాది కారణత్వమును, క్షరునం దక్షరసమన్వయము వలననే యుపపన్నమగుం గాని స్వాతంత్ర్యమున గాదు. స్వరూపమున నుండునట్టియు, అవి

నాశీయునగు నక్షరున కపరిణామిత్యమున, వికార రూపత్వా సంభముగదా ! అవ్యయాలంబితుడగు నీ యక్షరుడు ప్రాణా బ్ధాగన్నాదాన్న సముచ్చాయాత్మక పంచక్షర కూటస్థమగు నాత్మయగును, ఈ యాత్మలకు బురుషత్వమన్ననో, వ్యాసజ్య వృత్తిచే “సముదాయే ద్వైష్టాః శబ్దాః అవయవేఽపివర్తంతే” అను న్యాయమువలన ప్రత్యేక పర్యాప్తముగ నుపపన్నమగును. కనుకనే “దావిమా పురుషో లోకే క్షరశ్చక్షర ఏవచ” “ఉత్తమః పురుష స్త్వయః” ఇత్యాది వ్యవహారములు సంగ తము లగుచున్నవి. ఇట్లు ఈ యక్షరుని బురుషత్వము, ఆత్మ త్వము-అపరిణామిత్యము నధికరించి సర్వ వేదాంతములు నీ యక్షర పరతచే బ్రహ్మ సూత్రములందు వ్యాఖ్యాతములైనవి. ఇక మరల నీ గీతాశాస్త్రమందు :-

“యస్మాత్క్షరమతీతోఽహం అక్షరాద పిచోత్తమః

అతోఽస్మి లోకేవేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః”

అని యిట్లుపదేశించు భగవంతునిచే క్షరాక్షరుల కంటె నతిరిక్తుడగు నొకానొక యవ్యయ నామక పురుషుడు ముఖ్యు డుగ నాత్మత్వమున విధింపబడుచున్నాడు. అతనికి “ఉదాసీనవ దాసీనం అసక్తం తేషుకర్మసు” అని యిట్లు అసంగత్వమున నుదాసీన్యముం బ్రతిపాదించు నా భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునిచే నేకాంతతః నృప్తియందు కారణత్వము సరిసింపబడుటలేదు.

“అజోపిసన్నవ్యయాత్మా భూతానా మిక్వరోఽపినన్

ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ, సంభవామ్యాత్మ మాయయా.”

అని యిట్లు ప్రకృత్యవప్తంభమున నశేషోత్పాదకత్వము నీయవ్యయ పురుషునందే సిద్ధాంతిత మైనదికదా! కనుకనే ఈయవ్యయలక్షణ పురుషవిశేషానుదర్శనార్థ మక్షరప్రతిపాదక సందర్భముకంటె వేరుగ నీతాశాస్త్రారంభమని భావింపదగును.

ఇక :—దర్శనము లారనుకొను కొందరు విద్వాంసులు, న్యాయ, యోగ, మీమాంసాదర్శములను మూటినిగూడ జెప్పుచున్నారు. అది అవిచారితమణీయము. విశ్వాత్మ దర్శనోపచారమునకు అధిభూతము, అధ్యాత్మము, అధిదైవతమునని యిట్లు మూడు విశ్వాధికరణములందే యవసరత్వముండుటచే నంతకంటె నన్యత్ర ఐకదేశికార్థమున యాధాతధ్యముగ నాత్మదర్శనార్థము ప్రయత్నము నిష్ప్రయోజనమగుటవలన దర్శనశాస్త్రాతిరేకమయ్యుక్తముగదా! అటుగానిచో శబ్ద-నిర్గుణ-సాహిత్య-ధర్మ-జ్యోతిషాద్యైకదేశిక శాస్త్రములకుగూడ దర్శనశాస్త్రత్వాపత్తి రాగా:-దర్శనశాస్త్రము లారనుదాని కనుపపత్తి కంతమున దగుల్కొనును. శబ్ద శాస్త్రములవలె తర్క న్యాయశాస్త్రముగూడ నన్వీక్షకీ నీతి విజ్ఞాన ప్రకరణ భూత కథాశాస్త్ర మగుటవలన నైకదేశిక శాస్త్రము. అందలి షోడశ పదార్థములును కథాంగత్వమున నుపన్యసింప బడినవి. అయ్యవి యాత్మ శరీరేంద్రియర్థాదులవలె విశ్వాంగత్వమున నభిప్రేతములు. అత్త శరీరేంద్రియార్థాది ద్వాదశ ప్రమేయ భావములకు దర్శన శాస్త్రమందు వలె న్యాయశాస్త్రమందును విచార ప్రసంగమున్నను వానికి వాది

ప్రతివాది విచార కఙ్ఘోదాహరణ విధమున నుపన్యాస మగపడుచున్నది. అందువలన నా శాస్త్రాద్వేష్యము కథా స్వరూపమునే గాని విశ్వాత్మ స్వరూప మెరింగించుట కాదని పూర్వాపర ప్రకరణములంబరిశీలించిన దేలగలదు. కనుక తర్క న్యాయశాస్త్ర మైకదేశికత్వముచే దచ్చశాస్త్ర మనఁజెల్లదని యెరుగనగును : ఇక యోగ శాస్త్రము సాంఖ్య శాస్త్రమునకే చారిత్ర్య లక్షణముగల యుత్తరాంగము. అయ్యది పూర్వ సాంఖ్యోపసాద్య కై నల్య జ్ఞానోపాయ భూతిము. కనుకనే యీ యుత్తర సాంఖ్య ప్రవచనము సేష్వర సాంఖ్య నామమున ప్రసిద్ధి నొందినదని యెంచవలయును. ఇట్లే పూర్వ మీమాంసా శాస్త్రముగూడ కర్మ విధాయక వైదిక వాక్యార్థ సమన్వయోపపాదక తర్క శాస్త్రమేగాని విశ్వశాస్త్రము కాదు. ఒక విధముగా “బ్రహ్మకు వలె కర్మకుగూడ విశ్వరూపత్వము సంభవ” మనుకొని “బ్రహ్మ మీమాంసకు వలె దీనికీగూడ విశ్వ శాస్త్రత్వము” చెల్లుననుకొన్నచో జైమినికృత ద్వాదశ లక్షణ కర్మ ప్రకరణము, శాండిల్యకృత చతుర్లక్షణ భక్తి ప్రకరణము, బాదరాయణకృత చతుర్లక్షణ బ్రహ్మప్రకరణము మొత్త మీమాంసుని వింశతి లక్షణ మీమాంసా శాస్త్రమునకే ప్రకరణత్రయముగా నెంచుకొని యొకే శాస్త్రముగా నెరుంగవలయును. ఆవిధమునైనను వైశేషిక ప్రాధానిక శారీర భేదములచే దర్శన త్రయమే యుపపన్నమగును. మరియు నొక విధముగ నీమూడు నేకమై యొకే దర్శన మగుననిగూడ గుర్తింపవలయునని మనవి.

ఇతి దర్శన శాస్త్ర సమాలోచనా

విషయ రహస్యే ఆత్మ సమీక్షే.

బుద్ధియోగ జ్ఞానోపయిక - జీవాత్మ జ్ఞానము.

సర్వవిధానుశోక నివృత్త్యుపాయమగు బుద్ధియోగము గీతయం దుపదేశింప బడుచున్నది. అయ్యది యాత్మయందా ధానము గావింపబడును. కనుక నాత్మనుగూర్చి విశేషముగ నెరుంగవలయును.

జీవ ప్రజాపతి - చతుఃపర్వత్వము.

“ప్రజాపతే న త్వదేతాన్యన్వో విశ్వారూపాణి పరితా బభూవ”(యజు) అన్నట్లే సర్వము నొక్కొక్కటి యొక్కొక్క ప్రజాపతి : ప్రజాపతిర్వా ఇదం సర్వం” అని శ్రుతి. ఆ యీ ప్రజాపతి ఈశ్వరుడు, జీవుడునని రెండు విధములు. అందు నీ జీవ ప్రజాపతి ఆత్మ - ప్రాణము - విత్తము - పాపము నని నాల్గు పర్వములు. “చతుష్టయం వా ఇదం సర్వం” అనియు శ్రుతి. ఉక్థము ఆత్మ¹; అర్క ప్రాణము²; వీర్యమో అన్నమో షశువో యగునది విత్తము³. ఆవరణము పాపము⁴. అందు ప్రాణము విత్తమునను ఉపకరణ మనుకూల ధర్మము. ఉపసర్గమగు పాపము, ప్రతికూల ధర్మము. ప్రాణాదులు మహిమలు. స్వస్వ మహిమ యందీయాత్మ ప్రతిష్ఠితమై యుండును (స్వేమహిన్ని ప్రతిష్ఠితః) కై వల్యము నొందువరకు నిత్యము నీ ప్రాణ విత్తము లందే యీ యాత్మయందును. ‘యావద్విత్తం తావదాత్మా’ అని ప్రాణ విత్తములందు దీని కభివ్యాప్తి. పాపము ఆత్మ

యొక్క విద్యను, శక్తిని క్షీణింపజేయును. యిక ప్రాణ మాత్మ యందభేదమున ననుష్ఠక్తమగును. ఓతప్రోతమగు నీ యాత్మ ప్రాణమంసు, ప్రాణమాత్మయందు సంపన్నము లగును. శీతజల ద్రవతా హేతు వరుణాగ్నికీ వలె సంతర్యామ సంబంధము. ఇక విత్త మాత్మయం దుపాధానమగును. ప్రతప్త జలతాప హేత్వన్ని వలె బహిర్యామ సంబంధము పాపమునకు పాత్రోప హితాగ్ని వలె నుపయామ సంబంధము.

1. ఆత్మ - పరాత్పరుడు.

అమృతము - బ్రహ్మ - శుక్రము నని యాత్మ త్రివర్గము. పరాత్పర - అవ్యయ - అక్షర - క్షరము అమృతములు. అనంత బలసంపన్న రసము పరాత్పరుడు. ఉన్ముగ్ధసత్తా చిదానందముల యైకాత్మ్యమగు నిర్విశేషభావము రసము. అది యానందము. అవాఙ్మానస గోచరత్వమున నది యనిర్వచనీయమున విజ్ఞేయము నగును. ఆ యమృత రసమునందు బలలక్షణానంత మృత్యువు లాధారపడి యుండును. మృత్యుగర్భితమగు నారసము జ్ఞానము. మృత్యురూప బలము లసత్తులు. వానియందలి యమృత రూప సత్తరసము. సత్తయొకటియే గనుక ఈ నిర్విశేష బ్రహ్మ యేక మేవాద్వితీయము. అందుద్బుద్ధ సత్తా చిదానందముల యైకాత్మ్యము పరాత్పర భావము. అది మూడు విధములుగ నెంతరు. అసీమము, అత్యనపినద్ధము, విశ్వాత్మీయము నగు భూమ యొకటి. శూన్య బిందు వణిమ రెండవది. అది విశ్వాత్మీయము. విశ్వమం

దుపపన్నములగు భూమాణిమలు రెండును సనిరూప్యములు. ఒక యర్థమే పరస్పర సాపేక్షీకముగ భూమయు, సణిమయు నగును. ఘటమందు నర్హపముకంటె భూమయు, పర్వతముకంటె సణిమయు గనబడుచున్నవి గదా! కనుక నిది మూడవది. అందుచే విశ్వాత్మయు—జీవాత్మయు అణోరణీయము, మహాణో మహీయము నగునని యెరుంగనగు.

అమృతాత్మలు - మూపురు పురుషులు.

అవ్యయ-అక్షర-క్షర యను నీ మూపురును పురుషులు. అనవచ్ఛిన్నత్వమున మా యోపజనిత పురోపాధి కావచ్ఛేదవత్త్వము పురుషత్వము. అందు విద్యారూపములును బ్రహ్మభాగములునగు ఆనంద విజ్ఞానముల చేతను, వీర్యరూపములును కర్తృభాగములు నగు వాక్త్వాణములచేతను నుపచీయమాన మగు శోవసీయసమను మనస్సు అవ్యయు డనబడును. అతడే కామాత్మ. అవ్యయ ధర్మములగు నీ యానందాది ధర్మములచే ధర్మి యగు. నచ్చిదానందాక్షర పురుషుడు మనస్సుచే గోరుచు ప్రాణములచే తిపించుచు, వాక్కుచే శ్రమించుచు, క్షరబ్రహ్మను వికార మొందించుచు ఈ సృష్టి నంతటిని విస్తరింపచేయును. హృద్య భాగములును, ఋతములును అంతర్యామి రూపములు నగు నింద్ర విష్ణువులచేతను, పృథ్వీభాగములును, ఋతములును సూత్రాత్మ రూపములునగు నగ్నిహోములచేతను, నుపచీయ మాన సత్యబ్రహ్మ యక్షరపురుషుడు హృదయము మొదలు

పృష్ఠమువరకు గర్భమం దుండుచు, ఈ విశ్వము నాత్మయందా
ధానము గావించుచున్నాడు. ఆత్మ యందు విశ్వమును విశ్వము
నందాత్మను హోమాము గావించుటచే సర్వహుద్యజ్ఞము
సంపన్న మగుచున్నది. యజ్ఞము విష్ణువు. బ్రహ్మకర్మలు రెండు
సవ్యయ రూపములు. బ్రహ్మవిద్య ; కర్మ వీర్యము. అందీకర్మ
ప్రవృత్తము, నివృత్తమునని రెండు విధములు. ప్రవృత్తకర్మచే
విశ్వయజ్ఞము ప్రవర్తించును. కనుక విశ్వ మగపడుచు. నివృత్త
కర్మచే యజ్ఞనివృత్తి యగును. విశ్వము నశించును. అట్లు ఈ
ప్రవృత్తి కర్మావచ్ఛిన్నుడగు నక్షరుడు విష్ణువు, యజ్ఞము.
నివృత్తి కర్మావచ్ఛిన్నుడగు నా యక్షరుడే క్రతుధ్వంసి మహే
శ్వరు డనబడును. ఆ యీ విష్ణువే పర్యాయమున గతిం బరి
వర్తింపచేయుచు మహేశ్వరుడను సంహారకుడుగ నగును. స్థిత
మగు నీ విశ్వ మనుక్షణ గతిమంతము గనుక జగత్తని చెప్ప
బడుచున్నది. స్థితిగతుల యోగమున నిది నానావస్థలు గలదిగా
నగపడుచున్నది. గతి (1) యర్వాచీనము, (2) పరాచీనము నని
రెండు విధములు. ఇందుమొదటిది స్థితికొరకు, రెండవదినాశము
కొరకు నగును. ఆ యుభయ గత్యవచ్ఛిన్నులగు నింద్ర విష్ణువు
లచే సంపద్యమానుడు, స్థిత్యవచ్ఛిన్న బ్రహ్మ యీ విశ్వమం
తయు సృష్టించును, రక్షించును, సంహరించునని యెరుంగ వల
యును. అది ఆత్మ.

ఆయాత్మయందు విశ్వాహుతిభోగము. ఆయామాత్మకు
భోగాయతనము శరీరమనునది. దాని నగ్ని ఖోములను నక్షరులు

జనింపజేయుదురు. వికాసవృత్తిగల యగ్ని తేజస్సు-సంకోచ వృత్తిగల సోమము స్నేహము. వాని యోగతారతమ్యమున సర్వమూర్తద్రవ్యోత్పాదన మగును. మూర్తము శరీరము. “అగ్నిః సోమాత్కం జగత్” అని శ్రుతి. ఆత్మజనిత శరీర మాత్మయే యగును. కనుకనే శరీరధర్మముల నధ్యాత్మముగా జెప్పదురు. ఈయధ్యాత్మమునందు పౌరుషరూపముగ నెరుంగు నంతవరకు అమృతమును నాత్మభాగముగ నెరుంగదగును.

పంచబ్రహ్మలు - ఆత్మలు

అక్షరపురుష నియు క్షరపురుషుడు ప్రాణ-అప-వాక్-అన్న-అన్నాద అను పంచవిధములుగ వికృతినొందును.

“యః సర్వజ్ఞః సర్వవిద్ యస్యజ్ఞానమయం తపః

తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామరూప మన్నంచ జాయతే.”

ఈనామరూపము లన్నము. ఈసర్వము నామరూపాభి నీతము. మనము చూచునదంతయు అన్నము. భూతమును, భవిష్యత్తును, మనము భావించునదంతయు “బ్రహ్మైవేదం సర్వమ్” ప్రాణాదిభేదమున నైదువిధములుగ విభక్తమనుకొందము. అది మరల ఋతము, సత్యమునని రెండు విధములు. ప్రాణ వాక్ అన్నాదములను నగ్నులు మూడును సత్యము. అపః, అన్నమ్ అను సోమద్వయము ఋతము. సత్యము బ్రహ్మ-ఋతము సుబ్రహ్మ - కామయమానాక్షర పురుషుని తపమున నీరెండు గలిగినవి “ఋతంచ సత్యంచాభీధాత్ తపసోధ్యజాయతే”

అగ్ని సత్యము, సోమము ఋతము. సహృదయశరీరము సత్యము, అహృదయశరీరము ఋతము. ప్రతిష్ఠయందు సత్యశబ్దము. ఇది స్వప్రతిష్ఠయందు ప్రతిష్ఠనొందుచు సత్యమగును. స్వప్రతిష్ఠలేక అన్యప్రతిష్ఠచే ప్రతిష్ఠ గాంచునది ఋతము. ఈరైటిలో నొక దానిని విడచి మరొకటుండదు. అనినాభావసంబంధము. “ఋతం సత్యేథాయీ, సత్యమృతేథాయీ” (యజు) అందు, సత్యములకు ఋతజనితత్వ-ఋతగర్భత్వ-ఋతపరాయణత్వము లుండుటచే ఋతము ప్రధానము, సత్యమగు ఘటము. ఋత మృత్తుచుండి పుట్టి యందే యుండి అందే లయించునుగదా! “ఋతమేన ఋతమేస్థి ఋతం నాత్యేతి కించన, ఋతే సముద్ర ఆహితః ఋతే భూమిరియం శ్రితా” అని శ్రుతి. ఈపంచబ్రహ్మ లందును సోమత్వమువలన ఆపస్సు అన్నము ఋతములు, తక్కిన మూడు నగ్నులగుటవలన సత్యములు. ఆయీనత్యాగ్ని విజ్ఞానమున త్రయీ-బ్రహ్మ-వేద-విద్యాశబ్దములు. ఇక సోమ విజ్ఞానమున అధర్వ-సుబ్రహ్మ-సువేద-శబ్దములు. ఆయీయగ్ని షోములు రెండును బ్రహ్మ; అగ్నియం దాహూమానమగు సోమము ఏరూపమొందునో అది యజ్ఞము. అగ్నిషోముల-ఋతసత్యముల-యైకభావ్యము యజ్ఞము. మనము చూచున దంతయు యజ్ఞము. సర్వము నగ్నిషోమీయముగదా! ప్రాణః వాక్ అన్నాదభేదముల త్రివిధమగు నీయగ్ని నీక్రింది విధము నను బిలుతురు.

ప్రాణాగ్నిః 1	వాగగ్నిః 2	అన్నాదాగ్నిః
యాజుషాగ్నిః	ఆంగిరసాగ్నిః	పాశవ్యాగ్నిః
బ్రహ్మగ్నిః	దేవాగ్నిః	భూతాగ్నిః

అగ్నిత్వసాధర్మ్యమున్నను ఈమూడగ్నులును భిన్నజాతీయములు. పీని రూపభేదములు మరియుకచో జూచుకొనవచ్చును. (బ్రహ్మవిజ్ఞానే)

అందీప్రాణాగ్నిబ్రహ్మ :—తపస్సుచే తపించుచు నన్నాది పారమేష్ఠ్య ఋతములను పరిగ్రహించి వానిచే సత్యములంబుట్టించి యాసత్యములచేతనే ఆత్మ-ప్రాణ-పశువులను త్రిపర్వములుగల ప్రజాపతికి ఆత్మను, కారణశరీరమును కల్పించును. ఆసత్యమగు నాత్మ హృదయస్థము, మనోమయము, భారూపము. ఆకాశాత్మ-మహియాకా లేక అణీయాన్ (1) ఇక వాగగ్నివిష్ణువు :—బ్రహ్మ శరీరమునుండి ప్రాణములను పరిగ్రహించి వానిచే దేవతలను సృజించి యా దేవతలచే ప్రజాపతి యొక్క ప్రాణము, సూక్ష్మశరీరమును కల్పించును. ఆప్రాణము, ఏకర్షిగనో, సప్తర్షిగనో, దశర్షిగనో నానారూపములుగ అధిదైవతము, అధ్యాత్మము, అధిభూతముగ వెలయుచున్నది. మరియు నన్నాదాగ్ని మహాదేవుడు రుద్రుడు :—విష్ణువునుండి శిపి విప్రములను (పశువులను) పరిగ్రహించి వానిచే భూతములంబుట్టించి యాభూతములచే ప్రజాపతికి పశువులను స్థూలశరీరమును గలిగించును. భౌతికమగు స్థూలశరీరము పశుమయము

గదా! అందీ 1 గుణభూతములు, 2 పరమాణుభూతములు, 3 శ్రుతరేణుభూతములు, 4 మహాభూతములు, 5 సత్త్వభూతములు ననునవి యైదు విధములుగ వివర్తములగునవి యొప్పుచున్నవి. ఈమూడగులలే బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు. సత్య-దేవ-భూతభేదములవలన స్పృశ్య క్షృతములు కలవారై నను, కలసి యేకనికాయు లయినను, ఈయొక్కొక్కమూర్తి నధిష్ఠించి యుందురు. “ఏకామూర్తి స్త్రయోదేవాః బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః” అని యభియుక్తులు. స్రుతి శరీరమునను, 1. బ్రహ్మ ఋతపతి, సత్యపతి, విధారకుడు, జనకుడు, 2 విష్ణువు, ప్రాణ పతి, దేవపతి, ఆకర్షకుడు, రక్షకుడు. 3 మహేశ్వరుడు, పశు పతి, భూతపతి, విక్షేపకుడు, సంహారకుడు ఇతః:-ఈమూవురందును బ్రహ్మకు వాఙ్మయ ప్రకృతిపత్ని-విష్ణువునకు అమృత ప్రకృతిపత్ని-రుద్రునకు అగ్నిమయ ప్రకృతిపత్ని యనియెరుంగవలయును.

ఆత్మవిష్కర్ష.

1. అమృతవర్గమునందు :—

1. పరాత్పరః	భూమా
2. అవ్యయః	పురుషః
3. ఆక్షరః	పురుషః
4. క్షరః	పురుషః

ఈనాల్గు ఆత్మలు అమృత సత్యములు.

2. బ్రహ్మవర్గమునందు :—

5. (1) శాంతాత్మ ప్రకృతి బ్రహ్మగ్ని-బ్రహ్మ 1
 6. (2) మహానాత్మా ప్రకృతి అబ్లక్షణసోమము 4
 7. (3) విజ్ఞానాత్మా ప్రకృతి దేవాగ్ని-నారాయణః 2
 8. (4) ప్రజ్ఞానాత్మా ప్రకృతి అన్నలక్షణసోమము 5
 9. (5) ప్రాణాత్మా ప్రకృతి భూతాగ్ని-మహాదేవుడు 3

ఈపంచాత్మలు బ్రహ్మనత్యములు.

3. శుక్రవర్గమునందు:— (శుక్రస్వరూపము మరొకచో
 వ్యాఖ్యాతము: (బ్రహ్మవిజ్ఞానే)

10. శరీరాత్మా-భూతమయః-వాక్చక్రః

11. హంసాత్మా-వాయుమయః-ఆప్ శుక్రః

{ 12. దివ్యాత్మా-అగ్నిమయః-అగ్నిశుక్రః
 ఇది మూడు విధములు (1) వైశ్వానరాత్మ-అగ్నిమయః

13. (2) తైజసాత్మ-వాయుమయః

{ 14. (3) ప్రాజ్ఞాత్మ-ఇంద్రమయః
 ఈప్రాజ్ఞాదు మూడు విధములు.

(1) కర్మాత్మ-ఈశ్వరజన్మా-వాసనలక్షణ కర్మమయః

15. (2) చిదాభాసః-ఈశ్వరాంశః-జ్యోతిర్లక్షణ జ్ఞానమయః

{ 16. (3) ఈశ్వరః-ఈశ్వరాభిన్నః-సర్వశక్తి లక్షణార్థమయః
 ఇతడు అర్వాత్మముగ మూడు విధముల ప్రవర్తించును.
 (1) ఊర్ధ్వక్షణః-ప్రాణమయః

17. (2) శ్రీలక్షణః-వాజ్మయః

18. (3) విభూతిలక్షణః-మనోమయః

కొందరీ శుక్రవర్గమున వాత్మగ్రామము మరియొక విధముగా జూతురు.

1. వాగ్జన్యః-శరీరాత్మా-భూతమయః
2. అబ్జన్యః-హంసాత్మా-వాయుమయః
3. అగ్నిజన్యః-దివ్యాత్మా-ప్రాణమయః

ఈ దివ్యాత్మ త్రివిధము :

1. కర్మాత్మ-వాసనామయః-ఈశ్వరజన్మా
2. చిదాభాసః-జ్యోతిర్మయః-ఈశ్వరాంశః
3. ఈశ్వరః-శక్తిమయః-ఈశ్వరాభిన్నః

ఈ యీశ్వరుడు త్రివిధము.

1. ప్రాణాగ్నిమయః-సప్తలోకశరీరః-సత్వాత్మ-బ్రహ్మ
2. వాగ్గ్నిమయః-హిరణ్యగర్భశరీరః-సర్వహృద్యజ్ఞాత్మ-విష్ణుః
3. అన్నాదాగ్నిమయః-మర్త్యతైలోక్యశరీరః-సర్వభూతాంతరాత్మ-

మహాదేవః

బ్రహ్మ ఊర్క్-ను, విష్ణువు శ్రీని-మహాదేవుడు విభూతిని ప్రవర్తింపజేయుదురు.

ఆయీ యీశ్వరుడు జీవశరీరావచ్ఛిన్నుడై జీవుని శక్తి విశేష జనితమహత్వముతో సంయోజించును. అందు నొకా నొక జీవాత్మచూర్కతోడను, యొక జీవాత్మను శ్రీతోడను, యొక జీవాత్మను ప్రభావవిశేషములతోడను (విభూతులు) యోగము నొందించును. ఇట్లు జీవాత్మ యష్టాదశాత్మలతోడనో షోడశాత్మలతోడనో అన్వాభక్తుడగు నొకడుగా సంపన్నతము డని యెరుంగదగును.

ఇత్యాత్మనిష్కర్షగ.

విషయరహస్యే - బ్రహ్మకర్మసమీక్షే

మనోమయవిజ్ఞానగర్భితానందము విద్య. అది బ్రహ్మ-
అదియే జ్ఞానము. మనోమయప్రాణగర్భితవాక్కు వీర్యము-అది
కర్మ-క్రియ; బ్రహ్మ-కర్మలను రెంటిచే రెండు విధములుగ
విభక్తుడగు నవ్యయుడను నొకయర్థ మాత్మ. ఈశ్వరావ్యయు
డును, జీవావ్యయుడును, అనునుభయవిధాత్మయు బ్రహ్మకర్మ
లను రెండు ధాతువులు కలదని తెలియనగును.

మరియు అవ్యయలక్షణము బ్రహ్మ, అందు బుద్ధియోగ
లక్షణము కర్మ, అను నీయర్థద్వయ మీభగవద్గీతయందు
సిద్ధాంతరూపమున నిరూపింపబడును. కనుక నీబ్రహ్మకర్మ వివేక
లక్షణ విజ్ఞాన మవసరము.

కొందరిమతమిది :-బ్రహ్మ - కర్మ - అభ్యమునని మూడు
తత్త్వములు. బ్రహ్మజ్ఞానము, కర్మక్రియ, కనబడుచు నుపపన్నము
గాని దభ్యము అనగా నామరూపము లభ్యమని భావము.

కొందరిమతమిది :-బ్రహ్మ కర్మలు రెండే తత్త్వములు
అభ్యమనునదికాదు. మాయామయమగు నీయభ్యమునకు కర్మ
యందే యంతర్భావము. దిగ్దేశ కాలసంఖ్యలచే ననవచ్ఛిన్నము
అనంతము నఖండము ననవయవము బ్రహ్మ. ఇందుకు వ్యతిరేక
మగునది కర్మ. రసోదయ హేతువు బ్రహ్మ. బలోదయ హేతువు
కర్మ.

ఇక :-బ్రహ్మ కర్మల రెంటిలో కర్మయే తత్త్వమని
శ్రమణులందురు. ఎట్లన :-ఈనర్వము కర్మగనే చూతుము.

బ్రహ్మయను వేరొక పదార్థములేదు. బ్రహ్మయే జ్ఞానమందురు. అది కర్మవిశేషమనియే సంభావించబడుచున్నది. ‘తెలిసికొను చున్నాము’ ‘తెలిసికొనుట లేను.’ అని యిట్లు ఇతరక్రియా సాధారణ్యమున నభినయము కలదుగదా! కనుక యీకర్మ అకస్మాత్తుగ బుట్టును. తనయందే తానుండును. తానంతతానే లయించును. ఇయ్యది దుఃఖము, తుణికము, స్వలక్షణము, శూన్యమునని వారిసిద్ధాంతము.

బ్రాహ్మణమతమిది :—ఈసర్వము బ్రహ్మ - జ్ఞానమే. అయంఘటః, అయఃపటః ఇదమస్తి-నాస్తి ఇత్యాదికముగ మన కుగల ప్రత్యయము జ్ఞానమే. అయ్యది జ్ఞాత-జ్ఞానము-జ్ఞేయము నను త్రివృత్త్యంతరూపమగునని-జ్ఞానముకంటె వేరుగా జ్ఞేయము ప్రతిపాదించబడు ననుకొన్నను, ఆమూటి ప్రతిపత్తియు నిశ్చయముగ జ్ఞానముగనే యుపపన్నమగును, జ్ఞానముకంటె నతిరేకించు కర్మలేదు.

“జ్ఞానం జ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా త్రివిధాకర్మచోదనా
కరణం కర్మ కరేతి త్రివిధః కర్మసంగ్రహః.”

అని యిట్లు బ్రహ్మయందే యాహితులగు కర్మల కభేదము గీతయం దుక్తమైనదిగదా! జ్ఞానము బ్రహ్మ-కనుక-ఈస్వరము పూర్ణబ్రహ్మయే యనియెదము. “ఈసర్వము శూన్యమగు కర్మయేగాని పూర్ణమగు బ్రహ్మకాద” నునది విశ్వసనీయముకాదు. అసద్రూపమగు కర్మ.యకస్మాత్తుగ బుట్ట

జాలదు. పుట్టిన దకస్మాత్తుగ విలయమొందదు. అనాశ్రయముగ నిరాధారముగ నుండు కర్మ కనుపింపదు. అట్టి దృష్టాంతమును లేదు. ఇక నీజ్ఞానమన్ననో, స్వప్నప్రత్యయాదులందు జ్ఞాతా, జ్ఞానం, జ్ఞేయమని యిట్లు త్రివృద్ధాపముగ నగపడుచున్నది. కనుక నీసర్వమును బ్రహ్మలక్షణముగల జ్ఞానమొకటియే యని యెరుంగనగును.

ఈవిధముగ బ్రహ్మైకాంతికమత మొకటియు, కర్మైకాంతికమత మొకటియు వేరువేరుగ నున్నవి. ఇక :-

కొందరు విద్వాంసులు, మహర్షులు, బ్రాహ్మణులు ఈబ్రహ్మకర్తల ద్వైతము నంగీకరింపుచున్నారు. బ్రహ్మకర్తయను నీరెండును సనాతనములని యెరుంగనగును. ఎట్లన :- ప్రభవ ప్రతిష్ఠాపరాయణ మగుదానియందు బ్రహ్మశబ్దము, దేనికైన మూలకారణమడుగునప్పుడు కిమస్యబ్రహ్మ? యందురు. మనకగపడు నీవిశ్వమునకు మూలమేమి? కిం బ్రహ్మ? యను జ్ఞానకు సమాధానముగ :- అమృత మృత్యుమయం బ్రహ్మ-పదసన్మయం బ్రహ్మ-అని భావింపనగును.

అందు సత్తు-అమృతము అనునది బ్రహ్మ. మృత్యువు, అసత్తు, అనునది కర్మ. మృత్యువుయొక్క యసత్వము నపేక్షించి “ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ” సంగతమగును. శ్రుతులందును,

1. అసన్నేవస భవతి అసద్భ్రహ్మేతి వేదచేత్
అస్తిబ్రహ్మేతి చేద్వేద సంతమేనంతతో విదుః
2. యోనః పితాజనితాయో విధాతా, యోనః సతో అభాసజ్జఞాన
3. సదేవేద మగ్రఆసీత్

ఇత్యాదిగా సద్వాదమును,

1. దేవానాం పూర్వేయగే అసతః సదజాయత
2. దేవానాం యగే ప్రథమే అసతః సదజాయత
3. అసదేవేదమగ్ర ఆసీత్ అసతోవై సదజాయత
4. అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్తతోవై సదజాయత
5. అసదేవ సన్మనోఽకురుతస్యామితి."

ఇత్యాదిగా నసద్వాదమును,

- (1) అసదే వేదమగ్ర ఆసీత్ తత్పదాసీత్ తత్సమభవత్.
- (2) సతశ్చ యోని మసతశ్చవివః.
- (3) సతోబంధు మసతి నిరవిందన్.

ఇత్యాదిగా నదసద్వాదమును కలవు. ఇక నా యీ శ్రుతి వాక్య సామంజస్యము మరొక విధముగ గుఱుట దుర్ఘటము గనుక నా సదసత్తులగు బ్రహ్మకర్మలు విశ్వ మూలకము లనుకొందుము. మరియు ఈ విశ్వమంతలి శ్రుతి పదార్థమును బ్రహ్మకర్మోభయాత్మక తత్త్వవ్యయమే. ఈ రెండే అమృత మృత్యువులుగ నెరుంగనగును. అమృతము అభయము బ్రహ్మ. మృత్యువు కర్మ.

“అంతరం మృత్యోరమృతం మృత్యా వమృత మా హితం
మృత్యుర్వివ స్వంతం వస్తే మృత్యోరాత్మా వివస్వతి” అనియు శ్రుతి.

ఈ రెండునే విద్యయు సవిద్యయునని యెరుంగవలయును.
బ్రహ్మవిద్య. కర్మ అవిద్య.

“విద్యాంచా విద్యాం చ యస్తద్వేదో భయం సహ
అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయామృత మశ్నుతే”

ఇక యివియే కర్మయు అకర్మయు. బ్రహ్మయే అకర్మ.
అకర్మయం దీ కర్మ యుపపన్న మగుచున్నది. కర్మయం దక
ర్మయు నట్లే యుపపన్నమగును.

“కర్మణ్యకర్మయః పశ్యే దకర్మణి చ కర్మయః
న బుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు సయుక్తః కృత్స్న కర్మ కృత్”

“బ్రహ్మజ్ఞాదాయ కర్మాణి సంగంత్యత్త్వా కరోతియః
లిప్యతేన సపాపేన పద్మపత్ర మివాంభసా”

“సవద్వారే పురే దేహీ నైవ కుర్వన్నకారయన్
నైవ కించిత్కరోమీతి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్.”

క్షుభ్యమాణము, కుర్వద్రూపము నగు కర్మకంటె నతి
రిక్తముగ నకుర్వద్రూపము, నితాంత శాంతమునగు తత్త్వము
బ్రహ్మ. కనుక నది చేయదు, చేయింప దండుము. అక్షణమగు
నీయాత్మ బ్రహ్మ. అందు త్రిక్షణమగు నిదియంతయు గర్మ.
ఇలజ్ఞాతవ్య మంతయు బ్రహ్మ. జ్ఞానము బ్రహ్మ. కర్తవ్యమంతయు
కర్మ. క్రియ కర్మ. ప్రతి యర్థమును జ్ఞానక్రియల యేకరూపము.
ఏ యర్థము నందును జ్ఞాన క్రియలను మించి యేమియు లేదు.
మరియు ఇదియంతయు నొక తత్త్వమగు బ్రహ్మయే. “బ్రహ్మై
వేదం సర్వమ్” అది యొకటియే శాంతము క్షుభమునని రెండు

విధముల వివర్తము నొందును. అందు శాంత రూపమున బ్రహ్మ శబ్దము, త్సుబ్ధరూపమున గర్మశబ్దము, ఇట్లువిశేషమున ద్వైవిధ్యమున్నను, సామాన్యముగ నిది యొకటే బ్రహ్మ కదా! యనుకొన వలయును. ఎట్లన :

మన కగపడున దంతయు బ్రహ్మయు కర్మయునై యున్నది. కర్మ త్సుబ్ధము, బ్రహ్మ శాంతము. రెంటి యన్వయము విశ్వము. అన్యోన్య మవినాభూతమగు నీ ద్వంద్వము ప్రతిద్వంది, అభిభావకము, సహకారి, సాపేక్షము, సధర్మియు, విధర్మియునై యున్నది. కర్మయోగ తారతమ్యమున బ్రహ్మ రెండు విధములుగ నెరుంగనగును. (1) పరబ్రహ్మ, (2) అపర బ్రహ్మ. (1) పరబ్రహ్మ ఆత్మయే. అది రెండు తెరగులు :

(1) అశేష కర్మవత్పరాత్పర బ్రహ్మ, (2) పరుడగు మహామాయా కర్మ భేదావచ్ఛిన్న షోడశీ బ్రహ్మ. ఇందు పరాత్పరుడు పరమేశ్వరుడు విశ్వాతీతుడు నగును. అతనియందు పరాత్మలగు షోడశీ పురుషు లెందరో యుండురు. ఒక షోడశింజాతము. ఇతడు మూడు భాగములగును. (1) మహామాయా కర్మభేదావచ్ఛిన్నుడగు పరుడు అవ్యయుడు. (2) అతని యందుండు పరావరుడు అక్షరుడు. (3) అతనియం దవరుడనుక్షరుడు. ఈ అవ్యయాక్షరక్షరులు మూపురుసు పురుషునియు మూపురి యేక రూపముతో పరాత్పరుని గలుపగ షోడశి యని చెప్పబడును. పరంబ్రహ్మ ఆత్మయే సర్వత్ర వ్యాప్తము. అది

యకర్క. ఇక (2) కర్కయే అవర బ్రహ్మ. అది ఆత్మయు, పురమును. మరియు కర్మానుబంధముం బట్టి బ్రహ్మ మూడు విధములుగ నెంచబడును. (1) సృష్టబ్రహ్మ, (2) ప్రవిష్ట బ్రహ్మ, (3) ఉన్ముక్త బ్రహ్మ. “తత్ సృష్ట్యా తదేవాను ప్రావిశత్” అని శ్రుతి గదా! (1) సృష్టము కర్క. కర్కచితి వ్యవ్యవలంబనము సృష్టబ్రహ్మ. (2) సమవ్యవలంబనము ప్రవిష్టబ్రహ్మ. (3) భిన్నమువలె కర్మోపహితమై కర్మాతీతమున నుండు నిత్య శుద్ధబుద్ధనిగంజన మున్ముక్తబ్రహ్మ.

ఇక :- కర్కయు, చేతనప్రతిష్ఠితము, జడప్రతిష్ఠితము నని రెండు విధములుగ జూతుము. అందు చేతనస్థకర్మల యుత్థాన ప్రత్యుత్థాన ప్రతిష్ఠలకు జ్ఞానాధీనత్వ మగపడుచున్నదికదా! తత్సామాన్యమున నెల్ల జడకర్మలకును, నొకానొక యతాకిక మహాజ్ఞానాధీనత్వ ముండువలయుననుకొని యామహాజ్ఞానమును సర్వాధిపాతయు, చేతనవిగ్రహము నగుపరమాత్మ-ఈశ్వరుడు నని వ్యవదేశింతుము. ఆవిధముగ నీకర్త్యంతయు శుద్ధచేతన స్థత్వ, మహాచేతనస్థత్వములచే రెండు భాగములుగ నుపపన్నమగును గనుక నశేషకర్తలకు జ్ఞానాధీనత్వము సిద్ధమగుచున్నది. జ్ఞానమునందు బ్రహ్మశబ్దము. కనుక సర్వము :- కర్మబలప్రతిష్ఠిత బ్రహ్మశ్రితోదయ ప్రలయముగలదిగనే యున్నదగుటచే “బ్రహ్మైవేదం సర్వం” అనుకొందుము. అప్పుడు “బ్రహ్మణ్యా ధాయకర్మాణి” అను గీతోక్తి యుపపన్నమగును. ఈకర్మ

యంతయు బ్రహ్మయందుండుటవలన నాబ్రహ్మవిద్యయే, కర్మ
యోగ, బుద్ధియోగ, జ్ఞానయోగోపాదాన భూతయోగ విద్య
యగును. అయీబ్రహ్మవిద్య - యోగవిద్యయను నీయుభయ
విద్యయే బ్రహ్మశబ్దాభిధేయమగు భగద్గీతాశాస్త్రార్థము.

అందు :—1 సమ్యక్జ్ఞానము, 2 మిథ్యాజ్ఞానము,
3 అజ్ఞానము నని జ్ఞానవివర్తములు మూడును, 1 సత్కర్మ,
2 వికర్మ, 3 అకర్మయని కర్మవివర్తములు మూడును అగును.
ఈరెండు వివర్తములను నన్యోన్యత్వోఽను గ్రాహ్యనుగ్రాహక
భావము సంభవించును. జ్ఞానవివర్తములచే కర్మవివర్తము లను
గ్రహింపబడి, 1. సరిగా తెలిసికొనుట, 2 మిథ్యాయోగలాగున
దెలిసికొనుట, 3 తెలిసికొనకుండుట కలుగునట్లే కర్మవివర్తము
లచే జ్ఞానవివర్తము లనుగ్రహింపబడినప్పుడు, 1 సరిగా చేయుట,
2 విరుద్ధముగ జేయుట, 3 చేయకుండుట కలుగును. ఈయారిం
టిలో వివేకించి మిథ్యాజ్ఞానాజ్ఞానములును, వికర్మాకర్మలును
పరిత్యజింపబడి, సమ్యజ్ఞానము, సత్కర్మయు, సంగ్రహింప
బడును. సర్వశాస్త్రముల యర్థము నిదియే. సమ్యక్జ్ఞానము
సత్కర్మ ఈరెండే శ్రేయస్కరములు. కనుక బ్రహ్మకర్మ
లీరెండే గీతయందును దెలియదగిన యర్థములు.

“కర్మాతో హ్యపిబోధవ్యం బోధవ్యంప వికర్మణః
అకర్మతోఽపి బోధవ్యం గహనాకర్మణోగతిః.”

ఇతి బ్రహ్మకర్మసమీక్షా.

విషయరహస్యే త్రియోగనిర్వచనే
గీతోక్తయోగత్రయ మూలాఖ్యానమ్

యోగ శాస్త్రమగు గీతయందు కర్మయోగము, భక్తి
యోగము, జ్ఞానయోగమునని మూడు యోగము లుపదేశింప
బడుచున్నవి. ఈ మూడును వేదశాస్త్ర ప్రకరణములందు వేర్వే
రుగ నుపదేశింప బడుటవలన నియ్యవి వైదికములని యెంచ
నగును. ఎట్లన :

అసందిగ్ధార్థము, విదితాశేష వేదిత్యము, విజ్ఞాన
శాస్త్రము వేదము. యథార్థ ద్రవ్యయగు పరీక్షకుని, విజ్ఞానము,
విజ్ఞానోపదేశ వాక్యమును, వేదము. అయ్యది బ్రహ్మ, బ్రాహ్మ
ణమునని రెండు విధములు. అందు మంత్రభాగము బ్రహ్మ.
బ్రహ్మ తాత్పర్యాను వర్ణనము బ్రాహ్మణము. ఈ బ్రాహ్మణము
విధి, ఆరణ్యకము, ఉపనిషత్తునని మూడు భాగములు. వీని
యందు పై జెప్పిన మూడుయోగములు వరుసగ నుపదిష్టములు.
అందు 1. గృహస్థులకు దైగుణ్య విషయములగు కర్మోపదేశ
ములు కర్మవిధులు. 2. నిర్గుణ విద్యోపదేశ భూమికా రూప
మును, సగుణ విద్యోపదేశమును, వానప్రస్థ జీవనయాత్రాను
కూలాత్మ విచారోపయోగము గలది యారణ్యకము. (3)
సగుణ విద్యోపదేశ మూలక నిర్గుణ విద్యోపదేశ ముపనిషత్తు.
ఇట్లుపాసనకును, జ్ఞానమునకు నొకవిధముగ భేదమున్నందున
విద్వత్సమాజమున నిష్ఠాత్మైవిధ్యమున కుపపత్తి యున్నను

విద్యోపదేశత్వ సామాన్యమున నీ యారణ్య కోపనిషత్తుల కై తరేయ బృహదారణ్యకాది శ్రుతులందు ధరచుగ వ్యవహార సాంకర్య మగుపడుచున్నందున, సాధారణ జనతా ప్రతిపత్త్యుచ రోధమున భగవంతుడు నిష్ఠా ద్వైవిధ్యముం జెప్పెను.

“లోకేస్మిన్ ద్వివిధా విష్టా పురా ప్రోక్త మయానఘ
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యనాం, కర్మయోగేన యోగినాం.”

అందు కర్మయోగ సముచ్చిత జ్ఞానయోగ మాపమగు నీ భక్తియోగ నిష్ఠకు జ్ఞానయోగ నిష్ఠయం దంతర్భావమని తెలియనగును. కనుక నిట్లు వేదోపదేశ త్రైవిధ్యమున నీ యోగ ములకు త్రిత్వోపత్తి యున్నను బుద్ధియోగా యోగములచే ద్వైవిధ్యమును భగవంతు డపేక్షించు చున్నాడు. మరియు ఈ మూడు యోగములును బుద్ధియుక్తములైనపు డుపాదేయము లును లేనినాడు విగర్హ్యములు నగుచున్నవి. ప్రేక్షాపూర్వకారి విధేయత్వమున నెల్ల యోగములును బుద్ధియుక్తములే యగుం గాని కానిదొకటియు నుండదు. అయినచు (1) విద్యాబుద్ధి, (2) అవిద్యాబుద్ధియనని బుద్ధి రెండు విధములు. (1) వ్యవసాయాత్మిక బుద్ధి విద్య, (2) అవ్యవసాయాత్మికబుద్ధి యవిద్య. (1) వృథ ప్రత్యయరూప, నిశ్చితైకార్థ, నిస్సందిగ్ధ వ్యవసాయ బుద్ధి, విద్య. (2) బహుళాఖి, అనంత, అనిశ్చిత నానార్థ సంశయా వహాఅవ్యసాయ బుద్ధి యవిద్య. అజ్ఞాన సంపర్కమువలన గర్మ బంధము గలిగి యాత్మ బలాపఘాత సమర్థమగును. కనుక నవిద్యా యుక్తములగు నీ మూడు యోగములు నుపేక్ష్యము

లగును. బుద్ధియుక్తము లైనప్పుడు ఈ మూడును శ్రేయస్కరములగునని భగవంతుని సిద్ధాంతము.

అందు అవిద్యా బుద్ధి : (1) అభినివేశము, (2) అజ్ఞానము, (3) రాగ ద్వేషములు, (4) అస్మిత యని నాల్గు విధములు. (1) అతద్ధర్మమగు నర్థమునందు తద్ధర్మ ప్రత్యయము కలుగగా, నది యధార్థమనుకొను నాస్థాధారణ మభినివేశము. దాని వలననైన తమస్సుచే నతద్ధర్మమునందు బుద్ధిని కర్మ బంధించును. (2) అర్థముల కార్యత్వ కారణత్వములు గ్రహింపకుండుట యజ్ఞానము. అందువలననైన తమస్సుచేబుద్ధియూవృతమగును. (3) కామానుశయి - ప్రవృత్తి హేతువు రాగము; క్రోధానుశయి నివృత్తి హేతువు ద్వేషము. ఈ రెండును ప్రజ్ఞానమును వెనుక ముందులకు లాగుచు బుద్ధిని సమస్థాన చ్యుతి నొందించి అశాంతి క్షోభలచే వ్యాకులము గావించును. (4) బాలక - భూతావిష్ట - గ్రామీణ పామరాదులకు వలె ప్రజ్ఞానము యొక్క యవికాసము మౌఢ్యము అస్మిత. అందువలన నాత్మ ప్రాణమున కర్కరూప స్ఫురణ యభావముకాగా, నాత్మబలమున్నను, దాని కార్యకారిత బద్ధమగును. అట్లు స్వశోభి ప్రతిబంధము వలన నాత్మ తమస్సుచే నావరింపబడును.

ఆ యీ నాల్గు కర్మదోషములు విద్యా వ పాతము గావించు గావున నవిద్యయందుము. తత్సన్నియోగ క్రియమాణ కర్మజ్ఞాన భక్తియోగము లించుకైన శ్రేయోదాయకములు.

గానందున వీనియందు విద్యాబుద్ధియోగ మపేక్షింప బడుచున్నది.

ఆ యీ బుద్ధియోగముకూడ ధర్మము, జ్ఞానము, వైరాగ్యము, ఐశ్వర్యము, అని నాల్గు విధములు. ఐశ్వర్యము వలన నస్మిత నివృత్తి నొందగా ననావరణముగు నీయాత్మ తమస్సు నుండి జ్యోతిని, మృత్యువునుండి యమృతమును, అసత్తునుండి సత్తును పొందును. ఇట్లు యీ సిద్ధి విద్యాబుద్ధి యోగమున నుపపన్నమగుం గావున జ్ఞాన యోగముగాని, కర్మ యోగముగాని భక్తియోగముగాని బుద్ధియోగ మయముగ వర్తింపజేయనగునని యాదేశించుటకు గీతాశాస్త్రము ప్రవర్తించు చున్నది. అందు మొగట నెనిమిది యుపనిషత్తులచే పైనజూపిన యోగత్రయమునకు బరిష్కార హేతువగు బుద్ధియోగముయొక్క యపూర్వ స్వరూపము విన్నపముగ వ్యాఖ్యాతమైనది. ఆపిమ్మట పరోవర్య విదులగు ప్రాచీనులచే నుపదిష్టములగు జ్ఞాన, భక్తి, కర్మయోగముల వివక్షితరూపము సంక్షేపముగ ప్రదర్శింపబడినది.

ఇతి యోగత్రయ మూలాఖ్యానమ్.

విషయ రహస్యే కర్మయోగ సమీక్షే.

వైదికములు ప్రవృత్తములును, రమణీయములు, తౌకికములు నగు : యథాధికార విహిత కర్మలను యథాధికారముగ యథాకామముగ నాచరించుట కర్మయోగము. యజ్ఞాది కర్మ

లన్నియు సమిదాజ్యవేది బర్హిగ పురోడాశాది. రూపసాధనముల వలన శత్రుత్వయ, రాయస్పృహ, అన్న, యశః, శ్రీ ప్రజాసుఖ విశేషరూప ఫలములనలనను, ఐహ తాకికములను గాని, సార తాకికములను గాని విషయసుఖ భోగోపయికములగు నర్థముల నపేక్షించును. ఆధిభౌతికాధిదైవిక సాధన కల్ప్యమాన కర్మలు మరల నట్టి యాధిభౌతికాధిదైవిక సుఖభోగోపయిక సంస్కార విశేషములనే కల్గించును. అట్టి కర్మలనంగ్రహమును, అనుశాసనమును కర్మకాండ. అందు వ్యావహారిక కర్మకలాపములే యుపదేశింప బడును. కర్మలకు వాని యధికార విశేష సాపేక్ష త్వము. కర్మభేదముచే నంను బహువిధ మర్యాదలచే నియంత్రితులగు భిన్నభిన్నాధికారులు వ్యవస్థాపింప బడుదురు. ఈవ్యవస్థ (1) చాతుర్వర్ణ్యము, (2) చాతురాశ్రమ్యము నని రెండు విధములు.

మహారంభములగు కర్మలకు చాతుర్వర్ణ్య చాతురాశ్రమ్య
వ్యవస్థాసాపేక్షత్వము

చాతుర్వర్ణ్యము, చాతురాశ్రమ్యము నను సీరెండును కర్తృవిభాగముచే కర్తృవిభాగవ్యవస్థాపేక్షములు. పరస్పరాత్యంత విరుద్ధానేక కర్తృకలాపసముచ్చయరూపముగు నేకమహారంభకర్తృగావింపదలచినపుడు అందొకనిచే నాపని యశక్యమగునెడ తత్సాధనోపాయము వ్యవస్థావిశేషముగనే జూతురు. మహాకర్తారంభక సర్వకర్మలను, విభజించి యందొక మహార్థ

మగుకర్మ అనేకపురుషు లొకేకాలమం దేకముగనై సంపాదిం
తురుగాక! యనుకొనున దొక వ్యవస్థ. అది చాతుర్వర్ణ్యపద్ధతి.
ఒకే పురుషుడు కాలభేదము ననుసరించి యన్యోన్యవిరుద్ధము
లైనను నానాకర్మలను సంపాదించుగాక! యనుకొనునది ద్వితీయ
వ్యవస్థ. అది చాతురాశ్రమ్యపద్ధతి. జగత్ప్రసిద్ధమగు నేతద్వయ
వస్థాద్వయము లోకమందు సర్వత్ర నిర్విశేషముగా నగపడు
చున్నది. ఎట్లు :-

చాతుర్వర్ణ్య చాతురాశ్రమ్య వ్యవస్థాపేక్షిత్యమునకు
సర్వజగత్ప్రకృతి సిద్ధత్యము

ప్రతి పురుష శరీరమునందును మనో వాక్రూణ కర్మల
నుద్బోధించు నన్ని బల ముండును. యజ్ఞ కర్మలందు 1. అధ్యా
త్మము, 2. అధిభూతము, 3. అధిదై వతము, 4. అధియజ్ఞముగ
పరస్పర సాపేక్షకములగు నాలుగన్న లుండును. అందు
యాజ్ఞ కమగు వై ధాగ్నియందు, యజమాన శరీరాగ్నికి అగ్ని
ధాన కర్మచే సంధానము గలుగజేసి యందు సమిత్ హవిర్ద్రీవ్యా
దులచే భౌతికాగ్నియొక్క సంధాన పూర్వకముగ వై దికమంత్ర
విశేషములచే నాధిదై వికాగ్ని సంధానము గావించబడును.

ఆవిధముగనే యీనాలుగన్నల యేకీభావమున ప్రత్యగ్ని
యందును నిగూఢములగు వాక్రూణ మనఃకర్మల యేకీభావము
సజాతీయానుబంధమున సంపాదించబడును. 1. అందు నాల్గు
మనస్సుల యేకీభావము కొరకు యజమానుడు బ్రహ్మయును.

2. నాల్గు ప్రాణముల యేకీభావము కొరకు యజమానుడు సద్వ్యర్థుడును. 3. నాల్గువాక్కుల యేకీభావము కొరకు యజమానుడు, అధ్వర్యుడు, హోతా, ఉద్ధాతయు నియోజితు లగుదురు. 1. అధ్వర్యుడు యజస్సులచే, 2. హోతా ఋక్కులచే 3. ఉద్ధాత సామములచే ఆధిదైవిక వాక్కుల ననుగ్రహించుచు యజమానాన్నిని వాక్కునందు సంధానితురు. ఈకర్మలన్నియు జేయుటకొక యజమాని సమర్థుడు గాజాలడు. కనుక తొకకము లగు నాయా మహోత్సవములందు వలె నిందును కర్తవ్య విభాగముచే కార్య విభాగము కల్పించి యీ మహారంభమగు కర్మ సంపాదనకు బూచును. ఇదే విధముగ జగద్ధర్మ ప్రవర్తకు డగు నొక మనువు గాని, మను ప్రవర్తిత సమాజ బంధన రూపైక ధర్మ ప్రవర్తకుడును, సర్వ సమాజైక రక్షకుడు నగు ధర్మ సమాప్తుగాని సమాజమందు వీర్యమును సాధించుటకు వేదము ననుసరించి కర్తవ్య విభాగమున గార్య విభాగముం గల్పించి సామాజిక బల సంపాదనకు బూచుకొనును. ఆ విధము గనే యొక సమాజము నొక మనుష్య వ్యక్తియట్లు ఏకత్వమున నధ్యవసాయము గావించి దానికి (సమాజమునకు) నాల్గు విధములుగ మనుష్య విభాగములచే వీర్య చతుష్టయాధిష్ఠాన భూతములగు ముఖబాహూరుపాదములను విభాగించి యందం దయ్యైవీర్యము సంపన్నము గావించి యా సమాజమును వీర్య వంతము గావించెను.

మరియు నెచ్చట సీచాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థలేదో యాసమాజము పాపభూయిష్టము నిర్వీర్యమునై గర్తవ్యతమగును. యావద్భూమండలమం దెందు నట్టి వ్యవస్థలేని సమాజము లేదు. ఈవ్యవస్థ రాజకీయ నియమమున నిజధర్మాభిమాన సంపత్తితో నుండునంతవరకే సమాజముగూడ నభివృద్ధియందుండును. ఏలయన :- “యతోభ్యుదయనిశ్చేయసస్థిధిః సధర్మః” అను సిద్ధాంతమువలన ధృఢధర్మతాధృతవీర్యములకే సమాజోన్నతి హేతుత్వముండును. “ధర్మోరక్షతి రక్షితః” అని యవ్యాహతనియమమును గలదుగదా! ప్రత్యక్షముగగూడ ప్రతి శరీరమందును, ధర్మభూతములగు చతుర్వీర్యములకును పురుషనరక్షకత్వము చూచుచున్నాము. అట్లే సామాజిక పురుషునకుగూడ ధర్మభూతములగు నీవీర్యములే రక్షకములగుచున్నవి. ఎట్లన :- చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థసాధ్యములగు వీర్యములు నాల్గువిధములుగనే యుపపన్నములగును. అట్లు :- దివ్య-వీర-పశు-మృత-భావప్రయోజకములగు బ్రహ్మ-క్షత్ర-కిత్-శూద్ర శబ్దవాచ్య చతుర్వీర్యవిభాగ సంసాధనము చాతుర్వర్ణ్యము. అందు చాతుర్వర్ణ్యచిత్తములగు కొన్ని కర్మలు దైవసంస్కార సాధ్యములగు నాత్మవీర్యప్రాప్తి సాధనసాపేక్షము లగుచున్నవి. ఒకడే యీసర్వవీర్యము లనేకముగ నారాధింపబాలడు. ఏలయన :- ఉపకారోపకారకభావములచే పరస్పరాత్మ్యంతసాపేక్షములయినను ఇయ్యవి స్వరూపతః విభిన్నచ్ఛందస్కదేవ సంస్కారసాధనములు గలవై యున్నందున సత్యంతవిరుద్ధము

లుగ నుండును. అనియమముగను యథాకామముగ నవ్యవస్థగ నెఱ్ఱెట్లో ప్రవర్తించు సాధకులకు తత్తద్వీర్యసాధనయందు కర్తృబల ముపపన్నముకాదు. కనుక కేవలము వ్యక్తివిభాగమున మరియు కులవిభాగమున గార్యవిభాగముం గల్పించి ప్రవర్తించువారికి నాయాకర్తసంసిద్ధియం దనాయాసము, సౌకర్యము కలుగును. నిజధర్మత్వాభిమానదార్థ్యమును, కులక్రమానువర్తమువల్లనే యుపపన్నమగునుగాని, కేవలవ్యక్తి విశేషపరిగ్రహమాత్రమునగాదు. కనుక నీవీర్యసంసాధనమును, కులక్రమానుగతమగుదానిని, కులధర్మతచే ధరింపనగునని దూరదర్శులగు విద్వాంసుల సిద్ధాంతము.

చాతురాశ్రమ్య మింతకంటె భిన్నము. ఎట్లన :- ఒకే పురుషుడు విరుద్ధములైనను ననేక కర్మలను సమయభేదమున గావింపగలడు. కనుక సమయవిభాగమున గార్యవిభాగవ్యవస్థాపేక్షము చాతురాశ్రమ్యము. కర్మ-జ్ఞానమున నివి వీర్యోపేక్షములు. ఈశ్వర రూపములు. రెండు శక్తులు. అందుచే నీశ్వరునారాధింపగోరు శతాయుః పురుషుడు పూర్వ వయస్సుచే కర్మశక్తియందు వీర్యమునుపార్జింపుచు, నుత్తరవయస్సుచే జ్ఞానశక్తియందు వీర్యమునుపార్జింప వలయును. అందుచే వీర్యలక్షణుడీశ్వరుడు సంపూర్ణముగ ననుగృహీతుడగును. కాని జ్ఞానకర్మలు ప్రత్యేకముగ వీర్య సముపార్జనకు సమర్థములు కావు. అవి యన్యోన్యాశ్రయములు కదా! కనుక పూర్వ వయస్సుగూడ పూర్వము, నుత్తరమునని రెండు భాగ

ములుగ జేయబడును. అందుచే నీ జన్మ మొదలు పంచవింశతి (25) వర్ష పర్యంతము బ్రహ్మచర్యము. అందు కర్మాచరణ దీక్షాలాభము కొరకు కర్మ సాధనోపాయ భూతజ్ఞాన సాధనము గావింపవలయును. ఆయీజ్ఞానము క్రత్వర్థసంపాదనోప యుక్త మగును. ఆ పిమ్మటి యిరువది యైదేండ్లు తత్పర్యసాధిత జ్ఞాన సాధ్యములగునా యా కర్మలు సేయనగును. అతడు కర్మదీక్షీతు డనబడును. అతని యీ కర్మ పురుషార్థ హేతువగును గదా ! ఈ యభియుక్త వచనము చూడుడు.

“అహార్యం కర్మ కుర్యాద నింద్యం

తచ్చాహార్యం ప్రాణసంధారణార్థం

ప్రాణాధార్యాః తత్త్వజిజ్ఞాసనార్థం

తత్త్వం జ్ఞేయం యేనదుఃఖం నభూయః.”

ధర్మార్థ కామమోక్షములు పురుషార్థములు. ధర్మార్థ ములు సాధనములు కామమోక్షములు సాధ్యములు. ధర్మము వలన :— నర్థకామమోక్షములు. అర్థమువలన :— కామము మోక్షసాధనమగు ధర్మమును ; దీనిచే మోక్షము సంపన్నము కాదు. కామము :—రెండు విధములు. (1) విహీనము, విషయ సుఖము. (2) ఆముష్మికము స్వర్గసుఖము. మోక్షము ఈ రెంటికి వేరగు నిశ్చేయస సుఖము. అది యకామునకుపపన్న మగును. ధర్మమువలన నివి సిద్ధించును. ఆత్మయందు కర్మజన్య మగు నతిశయము - వాసన - ధర్మము. కర్మజన్యమగుట నది కర్మమేయందురు. ఇహ పరములందు భోగసాధనముగ నాత్మ

యందారోపితమగు బీజరూపము వాసనాకర్మ. విద్యావశము ననో, స్వకీయరుచివశముననో, కర్మవ్యాసజ్యమాన ప్రాణి క్రియమాణ శుభాశుభ కర్మల కవశ్య మొక యుదర్కముప్పు తిల్లి కర్తయగు నాత్మయందు సక్తమగునది వాసనాకర్మ. అందు అశుభోదర్కము కాకుండు గాక! యని యాచార్యులు శుభోదర్కము నాదేశింతురు.

“జ్ఞాత్వాకర్మాణి కుర్వీత నజ్ఞాత్వా కించిదాచరేత్

అజ్ఞానేన ప్రవృత్తానాం ఫలనం స్యాత్పదేపదే.”

అందు :—ఐహికమగు విషయభోగ సుఖమో, ఆముష్మికములగు పితృస్వర్గదేవ స్వర్గసుఖములో కోరువానికి జైలిసి కర్మల ననుష్ఠించుట వయస్సుయొక్క పూర్వపక్షము. ఇక నుత్తరపక్షమున నైహికమో, ఆముష్మికమో, యగు కర్మ నిష్కామముగా నాచరించి జ్ఞానము నుపాసింపవలయును. ఎట్లన :- గృహధర్మములను పుత్రుల కప్పగించి భార్యతో గూడియో కూడకయో, గృహధర్మములనుండి విరక్తి నొంది జ్ఞానసాధనోపాయభూతమగు కర్మ చేయుటకేబది వత్సరముల వయస్సున వనమునకు బోవలయును. అందిరువది యైదేండ్లు జ్ఞానమందు దీక్షోలాభముకొరకు జ్ఞానోపయోగములగు నివృత్తి కర్మల సాధనముచే కర్మబల నివృత్తిగావింప వలయును. అది తపశ్చర్య యనబడును. మరియు జ్ఞానదీక్షీతుడగు నితడు కర్మ ఫలత్యాగ లక్షణముగల సన్యాసనిష్ఠ నాత్మయందు భావన

నేయవలయును. అందీ కర్మక్రత్వర్థమగును. మరియు, నతనికి జ్ఞానము పురుషార్థ హేతువుగ సంపన్నమగును. ఆ తత్త్వజ్ఞానము వలన పరమశాంతి, నిశ్చేయనమను నిరతిశయ సుఖము లభించును. కనుక నీ విధముగ నొక పురుషునికి సమయభేదమునఁ గర్తవ్య భేదోపపాదనము చాతురాశ్రమ్యము. ఆ యీ చాతురాశ్రమ్యోపపాదకములగు కొన్ని కర్తలు పృథగ్భావ్యములు.

ఉదర్క-విబంధనములగు షట్కర్మలు

శుభాశుభ కర్మఫలముదర్కము : తద్భేదమున నీ కర్తయు 1. పుణ్యము. 2. పాపమునని రెండు విధములు. (1) శోషోవసీయము పుణ్యము (2) పాతకము పాపము. ఈ రెండును మూడు విధములగుట వలన మొత్తమారు విధము లగును.

1. అభ్యుదయజనకము :- సత్కర్మ - అది శ్రేయస్సు - లేక సుకృతము అందురది పుణ్యము.
2. ప్రత్యవాయజనకము :- వికర్మ - అది యేనస్సు అందురు - అది పాపము.
3. అభ్యుదయవిఘాతకము :- వికర్మ - అది యఘము - అందురది పాపము.
4. ప్రత్యవాయవిఘాతము :- సత్కర్మ - ప్రాయశ్చిత్తమందురు - అది పుణ్యము.
5. అభ్యుదయవిమిత్తప్రతిబంధకము :- అకర్మ - కిల్బిషము - అది పాపము.
6. ప్రత్యవాయవిమిత్తప్రతిబంధకము :- శాంతిస్వస్థ్యయనము - సత్కర్మ - పుణ్యము.

ఇచ్చట నభిసంధియిది :- 'సూర్యఆత్మా జగన్తస్థుషశ్చ' అను యజుశ్శ్రుతివలన సూర్యరసములగు జ్యోతి-గౌ-ఆయువులను నీ మూటిలో నాయువు సర్వజీవులకు నాత్మయగును. అది

ప్రజ్ఞాత్తయగు నింద్రప్రాణము. “తంమాం ఆయురమృత మిత్యు
 పాస్వ” అని కౌషితకి యందింద్రవాక్యము. ఆ యీ ప్రాజ్ఞాడు,
 భూతాత్తయనగు జీవునకు స్వప్రభవమగు సూర్యుని కభిముఖ
 ముగ సూర్యుని కయనము (అభి-అయ)=అభ్యుదయము.
 ఇక :—వై పరీత్యమునందు, ప్రతి శబ్దము, సూర్యాభిముఖమునకు
 విపరీతముగ ‘అవ’=క్రిందికి ఆ త్తయొక్క అయనము (ప్రతి-
 అవ-అయ.) ప్రత్యవాయము. అభ్యుదయమున జీవించువానికి
 ప్రతి క్షణమును, సూర్యునుండి యాత్తరస మెక్కువగ అభి-
 చును గనుక శ్రీవృద్ధియు, శరీర త్యాగానంతరము ఆత్మకు
 సూర్యాభిముఖగతియు నగును. అటుగాక :—ప్రత్యవాయమున
 జీవించువానికి ప్రతి క్షణమును, సూర్యవిప్రకర్షమున, నాత్తరస
 క్షయము కనుక శ్రీహానియు, శరీర త్యాగానంతరమున నాత్మకు
 శనైశ్చరాభి ముఖ్యమున యమరాజాభిముఖగతియు. అభ్యు-
 దయ ప్రత్యవాయ సంజ్ఞలుగల నీ రెండు గతివిశేషములకును,
 భూతాత్తయందు కర్త విశేషజనితమగు వాసనాసంస్కారము
 హేతువు. అందు (1) అభ్యుదయ వాసనయందు శ్వశ్రేయశబ్ద
 మును, పుణ్యశబ్దమును. 2 ప్రత్యవాయవాసనయందు సాతక -
 పాపశబ్దములు. మరియు, అభ్యుదయ వాసనావిఘాతక మఘ
 మను సాతకము కనుక పాపము, ఇట్లే :—ప్రత్యవాయవాస
 నావిఘాతకము ప్రాయశ్చిత్తము, ప్రాయశ్చ=ప్రగతము వినష్టము
 నగు శుభధర్మము, దానియొక్క పునశ్చయనము ప్రాయశ్చిత్తము
 అభ్యుదయ నిమిత్త ప్రతిబంధకము కీర్తిషము. ప్రత్యవాయ

నిమిత్త ప్రతిబంధకము శాంతిస్వస్థ్యయనము. అందు (1) అభ్యుదయ ప్రవర్తకము, (2) ప్రత్యవాయ నివర్తకము, (3) పత్యవాయ నిమిత్త నివర్తకము అనునవి పుణ్యకర్మలు మూడు. ఇతరములగు కర్మలు పాపములు మూడు. ఆత్మకు శుభఫలోదయోపయికమగు సంస్కారము కళ. కలకు దగినది కల్యము. లేదా అస్తమించిన పిదప మరల నుదయించుట కల్యము. ఆ యీ యుభయవిధ కల్యజీవనము ఛరిపోషకము, పునరుత్థానవంతమునగునది కల్యాణము. లవణాది శబ్దము లందు వలె నకారమునకు ణకారము, మరియు రాజున కీదగిన భాగము కరము. దానికి యోగ్యము కర్యము. అట్లు ధనాగమ యుక్తముగు జీవనము కర్యాణము. ర, ల ల కభేదాధ్యవసాయ ముచే నదే కల్యాణము. కల్యాణ పుణ్య శబ్దము లేకార్థములు. తద్విరుద్ధమగు నభద్రము పాపము. 1. పా, ధాతువునకు రక్షణ యర్థము. పా=రక్ష—స్వాస్థ్యము, స్వరూప స్వభావముచే నాత్మ యొక్క స్థితి. అందుండి అపగమము (పా+అప)=పాపము. అపగమార్థమున నపశబ్దము. (2) లేనిచో పామ్=ఆత్మరక్షకమును నపాతి=బొందుట లేదు. అనగా ఆత్మస్వరూప ధర్మవ్యాపాదక మగు కర్మ పాపము. లేదా (3) అపగతాః=నికృష్ట దశ నొందిన ఆహః=స్వాత్మజీవన స్రవాహము; అపాపము, యాదృచ్ఛిక మును, మూలస్థితి విలోప సూచకమునగు నాయకార లోపము వలన పాపము. (4) అటు గానిచో ఆత్మకు ప్రకృతి యాపన్ను,

దానినుండియే యీ భోగాయతనమగు లింగశరీర ముత్పత్తి యగుచున్నది. కనుక నది యాపస్సు అనబడుచు. అపశేబ్దము క్రింద యనువర్థము గలది. అఘోగతి వశమున పతితమగు భోగ శరీరమునకు గారణమగు కర్మ పాపము. కాని యీ యర్థమున నిది యపాపమని యుండదని యున్నను మొదటి అకారణోపము చిరంతన వ్యవహార విశేషమున నై నదని యెరుంగ నగును.

ఈ విధముగ నుదయనీయ, పతనీయ భేదము వలన కర్మకు ద్వైవిధ్యమే సిద్ధాంతము. కొందరు పతనీయ కర్మకు వీర్య తారతమ్యమున ద్వైవిధ్య మంగీకరించు చున్నారు. ఆ ప్రకారమును కర్మ 1. సత్కర్మ, 2. వికర్మ, 3. అకర్మ యని మూడు విధములగును. 3. అభ్యుదయ నిమిత్త ప్రతిబంధక మకర్మ. 1. అభ్యుదయ జనకము ప్రత్యభాయ వినాశకము సత్కర్మ. 2. ప్రత్యవాయ జనకము నభ్యుదయ వినాశకము వికర్మ. ఈ ద్వైవిధ్యమునే భగవంతు డంగీకరింపుచున్నాడు.

“కర్మణోహ్యపి బోధవ్యం, బోధవ్యంచ వికర్మణః

అకర్మణోఽపి బోధవ్యం, గహనాకర్మణోగతిః.”

అత్మనిబంధనములగు షట్కర్మలు

ఎట్లన:- విద్య, కర్మయని ఆత్మధాతువులు రెండు. 1. వేదశాస్త్ర పరిశీలన సిద్ధమగు బ్రహ్మశ్రవ్యము విద్య. 2. ప్రాక్తన కర్మ జనిత వాసనా సంస్కారమయ కర్మాశ్రవ్య జనిత రుచి విశేషోదయము కర్మ. అందరును వేదాజ్ఞా నిబంధనమగు కర్మనో,

స్వరుచి విశేష నిబంధన కర్తనో చేయుచున్నారు. ఆ విధమున కర్తయంతయు 1. వైదికము, 2. లౌకికమునని రెండు విధములగును. 1. విద్యా సాపేక్షము. ఆజ్ఞాసిద్ధము, ఈశ్వర జ్ఞానోపేతమునగు కర్త వైదికము. ఇది ఆజ్ఞావిశేష నిబంధనత్వమున స్వరుచి విశేషాపేక్ష లేకుండ, గార్య కారణభావ సాపేక్ష కర్తవ్యతా బుద్ధిచే జేయబడుచున్నది. 2. విద్యా నిరపేక్షము స్వరుచిసిద్ధము, ఇంద్రియ ప్రజ్ఞానోపేతము, లౌకికము. అయ్యది వ్యక్తి విశేషోపకార - సమాశోపకారాది సాధుత్వవృత్తి నిబంధన కర్తవ్యతాబుద్ధిచే జేయబడుచున్నది.

అందువైదికము:-యజ్ఞము, తపస్సు, దానముననిమూడు విధములు. 1. ఆధిదైవికాధికాధిభౌతికాధ్యాత్మికములగు నన్నిలకు ప్రకారవిశేషములచే నేకీభావ సంపాదనజేసి, యాధ్యాత్మికాగ్నియందు వాక్పాణ మనస్సుల బలాతిరేక సంపాదనయజ్ఞము. ఆ యీ కర్మ యధ్యాత్మముగ నన్న ప్రధాన, ప్రకార విశేషమున సంపాదింపబడును. 2. అనశనాదులచే త్సుభమగు నాధ్యాత్మికాగ్నికి బ్రత్యర్పిత - స్వకీయశరీర ధాతువులచే బలాతిరేక సంపాదనము తపస్సు. బీజావాపమున జ్యేష్ఠమునందధికముగ ఫలింపజేయునట్లు, వ్యాయామాదిశ్రమచే శరీరబలమును వంచి హేచ్ఛుబలమును సంపాదించునట్లు—అగ్నియందు హుతములగు శరీర ధాతువులచేతనే యధికాధికముగ నాత్మబలము బుట్టించుట తపస్సు. శ్రుతియు “ఏతద్వైతప ఇత్యాహుయత్

వలన సిద్ధమగు నాత్మస్వరూపమగు జ్యోతి, యోగజ్ఞానము, (3) బుద్ధి వికాస రూపమును, జ్యోతిర్వివేచనా హేతువు నగు నది విజ్ఞానము. (4) సర్వేంద్రియ సాధారణమై మానస వికాస రూపమగు బ్యోతి ప్రజ్ఞానము. (5) పంచేంద్రియ వికాస రూపమును ఏకైకేంద్రియ విభక్త విషయానుగతము, పంచధా విభక్తమునగు జ్యోతి యేంద్రియక జ్ఞానము.

ఆ యీ పంచవిధ జ్ఞానము గుణభేదముచే మరల 1. శుద్ధ సాత్వికము, 2. మలిన సాత్వికము, 3. రాజసము, 4. తామసమునని నాలుగువిధములు. ఈ విధముగ జ్ఞానమున కిరువది కళ లుపపన్నము లగును. అందు నై సర్గికములగు శౌద్ధ మాన సైంద్రియకములగు ద్వాదశ విధముల జ్ఞానములు ఆ విద్యత్తుల మపామరముగ సర్వలోక సాధారణములుగ నగపడుచున్నవి. ఇక నైశ్వరములు నాత్మీయములునగు నెనిమిది విధములగు జ్ఞానములు ప్రయత్న సాధ్యములు. అవియు నొకానొక జీవు నందు, బుద్ధియోగ మాహాత్మ్యము వలననే తదుదయ ప్రతిబంధక లశున పలాండ్వాది దోషములు లేని యాహార శుద్ధి యున్నప్పుడు కదాచిత్కముగ నుదయించును. దోష సంయోగము వలన మరల నశించునని పూర్వీయులు దూరదర్శులు నగు పండితుల పరామర్శ. ఆ యీ యుభయ విధ జ్ఞానములను నిత్య విజ్ఞాన శబ్దమున నిందు వ్యవహరించెదము.

మనోమయ ప్రాణగర్భిత వాక్ష్పకాశకమగు నానంద

జ్యోతి నిత్య విజ్ఞానము. ఈశ్వరుడను నిత్య విజ్ఞాన ఘనుడొకడే అవ్యయాక్షర ఊరమయుడగు సమృత పురుషుడు. విశ్వవ్యాపి యగునతడు నిత్యుడు పరిపూర్ణ రూపుడునని శ్రుతి :

“యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్
యస్మాన్నాజీయో న జ్యాయోఽస్తి కించిత్
వృక్షణవ స్థద్విః దివి తిష్ఠత్యేకః
తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ విశ్వమ్.”

తద్వాచకము ప్రణవము. ఏలయన అక్షారోక్తార మకార ములకు వైజ్ఞానిక న్యాయమునందు, మనఃప్రాణ వాగభి ధాయి త్వము కలదు. మరియు వర్ణస్ఫోట - షడస్ఫోట రూపమును, అంత్యమగు సర్థమాత్రా భాగమునకు శాంతానంద జ్యోతిష్త్వ ప్రతిపత్తియు కలదు. ఇంకను సర్వజగత్తనన హేతుత్వమున నాయీశ్వర వాచకము తచ్ఛబ్దము. భగవంతు డిట్లు చెప్పెను :

“యతః ప్రవృత్తి ర్భూతానాం యేనసర్వమిదం తతమ్
స్వకర్మజాత మభ్యర్చ్యసిద్ధిం విందతి మానవః
మయాతతమిదం సర్వం జగదవ్యక్తమూర్తినా
అవినాశి తుతద్విద్ధియేన సర్వమిదం తతమ్.”

మరియు :- నీయీశ్వరరూపమగు విశ్వవ్యాపి విజ్ఞానము సత్తా రూపమున విశ్వవ్యాప్తత్వము కలదగుటవలన సచ్ఛబ్ద వాచ్యమునగును. ఆవిధముగ నీవిశ్వవ్యాపియగు నీశ్వరవిజ్ఞానము, బ్రహ్మ ఓమ్-తత్-సత్ అని మూడు విధముల నిర్దేశింపబడుచున్నది. ఇట్లు :- ఈమూడు పర్యాయవచనములచే

ఈమూడు లౌకికకర్మలందు నందరు స్వరసముగనే ప్రవృత్తులగుదురు. ఏలయన:- సామాజికోపకారమును, స్వరుచి విశేషమును అగు ప్రవృత్తినిమిత్తమున కవిశేషముగ మనుష్య మాత్రునందు ప్రత్యుపస్థానమును, యీమూడు కర్మలకును విద్యాసపేక్షిత్యమువలన నావిద్యత్తుల మాపారముగ నందరకు నవిశేషముగ నధికారోపపత్తియును కలదు.

మరి :-వై దికములగు మూడు కర్మలందును, విద్యాసా పేక్షిత్యమున విద్వాంసులకే యధికారముగాని యవిద్వాంసు లకులేదు. ఏలయన :-వానికి వైజ్ఞానికత్వము కలదు. అట్టి కర్మలం దజ్ఞానమున బ్రవృత్తులగు వారికి యథావత్కర్మ కరణ మునం దసమర్థత యుండును. అందువలన గర్మఫలలోదయ ముండదు. కనుక శ్రద్ధకు విఘాతము, దానివలననే ప్రవృత్తి నిమిత్తమగు స్వరుచి విశేషమునకు నపలాపము కలును. శ్రుతి యందు నిట్లే చెప్పబడినది. (శత. 2-2-3) (వివరణమునజూడుడు)

ఆమూడు కర్మలందును తత్తత్ప్రయోగమునకు బూర్వమే బ్రహ్మ+విద్యాసంబంధము. 1 ఋత్విగ్భాహ్మణులందు బ్రహ్మ నిర్దేశముద్వారా, 2 వేదమంత్రములందు బ్రహ్మనిర్దేశముద్వారా, 3 యజ్ఞాదికర్మ సాధనసామగ్రీ విధియందు, బ్రహ్మనిర్దేశముచే ప్రయోగయాధార్థ్య ప్రతిపత్తిద్వారా అని మూడు విధము లగును. ఆయావిషయమున గీతయం దిట్లున్నది.

1. ఓమ్¹ తత్² సత్³ ఇతి నిర్దేశః బ్రహ్మణః త్రివిధః స్మృతః
బ్రాహ్మణాః¹ తేన వేదాశ్చ² యజ్ఞాశ్చ³ విహితాః పురా
2. తస్మాదోమిత్యుదాహృత్య యజ్ఞదానతపః క్రియాః
ప్రవర్తంతే విధానోక్తాః సతతం బ్రహ్మవాదినాం
3. తత్ ఇత్యనభిసంధాయ ఫలం యజ్ఞతపః క్రియాః
దానక్రియాశ్చ వివిధాః క్రియంతే మోక్షకాంక్షిభిః
4. సద్భావేసాధుభావేచ సదిత్యేతత్ ప్రయుజ్యతే
ప్రళప్తే కర్మణి తథా సత్ శబ్దః పాదః॥ ఉచ్యతే
5. యజ్ఞేతపసి దానేచ స్థితిః సదితిచోచ్యతే
కర్మచైవ తదర్థీయం సదిత్యేవాభిధీయతే
6. అశ్రద్ధయాహుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతంచయత్
అసదిత్యుచ్యతేపార్థః సచతత్ ప్రేత్య నోఇహ.

ఇచ్చట నభిసంధి యిది : బ్రహ్మ శబ్దము జ్ఞానముం
జెప్పును. అభియుక్త వచనము.

“ప్రత్యస్తాశేషభేదం యత్ సత్తామాత్మ మగోచరమ్
సచసాంః ఆత్మసంపేద్యం తద్జ్ఞానం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్.”

ఆ యీ జ్ఞానము (1) సత్యజ్ఞానము, (2) యోగజ్ఞానము
(3) విజ్ఞానము, (4) ప్రజ్ఞానము, (5) ఐంద్రియక జ్ఞానము నని
పంచవిధములుగ నారద పాంచరాత్రమున జెప్పబడినది. (1) నిర్వి
షయకత్వము వలన నిర్వికల్పకమును, విశ్వవ్యాపియు, అనిరు
క్తము, నీశ్వర స్వరూపమునగు జ్యోతి, సత్యము, (2) జీవా
వ్యయ విద్యాభాగము నిరావరణము కాగా బ్రకాశోదయము

స్వందదాతి” యనుచున్నది. 3. తన్నునీయక, తనదియగు బాహ్యవిత్తము నిచ్చుట దానము, - విత్తముంగొనువాని యాత్మ యం దిచ్చువాని యాత్మ స్వవిత్రాహితాత్మభాగాధాన ద్వారమున బ్రవిష్టమై వైభవము, భూమాత్వము నొంది బలిష్ఠ మగును. విత్తమందు మమతాసంబంధమున దాతయొక్క యాత్మయనుస్యూతమై యుండునని శ్రుతియు “ఏతావాఽఖిలువై పురుషః, యావదన్యవిత్తమ్” (తై || బ్రా) “యావద్విత్తంతావదాత్మా” (శ్లో,) ఈ విధముగ సౌరప్రాణానుగ్రహోపచారము, పరోక్ష ఫలోదర్శకము. విజ్ఞాన విశేష సంబంధమున గ్రియమాణమగు కర్మఫలము వైదికము. ఈ మూడు కర్మల యావశ్యకతయు గీతయందు భగవంతుడు వక్కాణించెను.

“యజ్ఞోదానంతపః కర్మ నత్వాజ్యం కార్యమేవతత్

యజ్ఞోదానం తపశ్చైవ పావనాని మనీషిణాం

ఏతాన్యపి తుకర్మాణి సంగం త్యక్త్వాఫలానివ

కర్తవ్యానీతి మేపార్థ నిశ్చితం మతముత్తమం.”

ఇక లౌకిక కర్మయు రెండు విధములు :- (1) రమణీయ చరణము, (2) కపూయ చరణము అని; అందు (1) అవిహిత కర్మ యవిద్యా మూలక మగుట వలనను, (2) నిషిద్ధ కర్మ యవిద్యా జనక మగుట వలనను, అత్యంత హేయములు కనుక వివరింప బని లేదు. అవిద్యా సంబద్ధకర్మల నిష్టజనకములు కదా! ఇక అవిద్యాగంధ శూన్యములగు విద్యా నిరపేక్ష కర్మలకు గర్తవ్యతా నిషేధము లేదు. ఏలయన లోక రుచి సిద్ధములగు

కర్మ లవై దిక్ము లై నను సమాజహితా వహత్వమునను, వ్యక్తి హితకారిత్యమునను, సంగీకరింపదగిన వగును గదా ! అట్టి యీ తాకిక శుభకర్మ (1) ఇష్టము, (2) ఆపూర్తము, (3) దత్తము నని మూడు విధములు.

1. అధ్యాత్మ దేవతా పుష్ట్యై యత్కర్మ విదివత్కృతమ్
వాచా ప్రాణేనమనసా. తదిష్టమభిధీయతే.
2. ² అతిథ్యం సైశ్వదేవంచ ఇష్టమిత్యభి ధీయతే
¹ అగ్నిహోత్రం తపస్సత్యం దేవానాంచాను పాలనమ్.
3. సర్వసాధారణార్థాయ ప్రవర్తయతి యశ్చిరమ్
బహుద్రవ్యవ్యయాపేక్షం కర్మ తత్పూర్తముచ్యతే
4. వాపీకూపతటాకాది దేవతాయతనానిచ
అన్నప్రదానమారామః పూర్తమిత్యభిధీయతే
5. వాటకాలాం పాతకాలాం మతం శీతేఽనలం ప్రపాం
వాటం వాటీమన్నసత్రం కుల్యాం వాటద్రుమాం స్తథా
6. పణ్యకాలాంచ బైషజ్యకాలాం పుస్తకకాలికాం
నౌకాం సేతుం ఘట్టబంధం కుర్యాత్పూర్తం వదంతితత్
7. బహిర్వేదితు యద్దానం తద్దత్తమభిధీయతే
శరణాగత సంత్రాణం భూతానాం చాప్యహింసనమ్
8. ససాధనం సోపభోగం స్వమర్థం యస్సమర్పయేత్
పరస్మైయద్దరిద్రాయ తద్దత్త మితికథ్యతే
9. భూమిం సువర్ణంగాం వస్తుం ఉత్థానం పుస్తకం గృహం
ఔషధం భోజనం దద్యాత్ తద్దత్తమితి కథ్యతే.

నాఖ్యాతమగు నేకమేవాద్వితీయము ఋషీపూర్ణము విశ్వవ్యాపి-
యీశ్వరూపము. విజ్ఞాన మీలోకమునందు మూడాయతనము
లందు వేరుగ మూడు శబ్దములచే సాక్షాత్కారమగుచున్నది.

1 శబ్దశ్రవణ వ్యవధానముచే నావిర్భూతము, శబ్దస్థానమునగు
విజ్ఞానము వేనశబ్దముచేతను, 2 వేదార్థపరిశీలనోపనీతము నాత్మ
స్థానమునగు విజ్ఞానము, విద్వచ్ఛబ్దైవరపర్యాయ బ్రాహ్మణశబ్ద
ముచేతను, 3 బ్రాహ్మణబుద్ధి విచారోపకల్పిత సాధనామగ్రీ
సంపాదితయజ్ఞ ప్రక్రియావిషయమగు విజ్ఞానము యజ్ఞశబ్దము
చేతను చెప్పబడినది. అందీ మూడు విజ్ఞానాయతనములందును
త్రుటిసంభావ్యమానత్వముచే కర్మఫలవైకల్యహేతుభూతమగు
సాధనవైకల్యము సంభావింపబడుచున్నది. కనుక నట్టి తృటి
పూర్తికొరకు “ప్రజాపతి రూనాతిరిక్తయోః ప్రతిష్ఠా” అను
వాక్యానుసారము, ఈమూడు విజ్ఞానాయతనములకును, విశ్వ
వ్యాపీశ్వరప్రజాపతి స్మరణోపస్థాపిత-పరిపూర్ణానంతవిజ్ఞానము
ద్రమున బ్రవేశ మవేక్షింపబడుచున్నది. ఆయీయుపనిషదా
ధారముననే యజ్ఞతపోదానములందు నీశ్వరస్మారక త్రివిధశబ్ద
ప్రయోగము జరుగుచున్నది. భగవంతుడు నిట్లనియెను.

“కవింపురాణ మనుశాసితారం ఆణోరణీయాంస మనుస్మరేద్యః
సర్వస్యధాతార మచింత్యరూపం సతం పరం పురుషముపైతిదివ్యం”

“అవన్యచేతా నృతతం యోమాం స్మరతిచిత్త్యః

తస్యాహం మలభః పార్థ! చిత్త్యయక్తస్య యోగినః”

అందీ వైదికకర్మ ద్వైవిధ్యముగ మనువు స్మరించెను:-

“సుఖాభ్యుదయికం చైవ నైశ్శ్రేయసికమేవచ
ప్రవృత్తంచ నివృత్తంచ ద్వివిధం కర్మ వైదికమ్
ఇహచాముత్రవా కామ్యం ప్రవృత్తం కర్మకీర్త్యతే
నిష్కామం జ్ఞానపూర్వంతు నివృత్త ముపదిశ్యతే
ప్రవృత్తం కర్మసంసేవ్య దేవానామేతి సామ్యతాం
నివృత్తం సేవమానస్తు భూతాన్యత్యేతి పంచవై.”

దేవసత్యవిజయాపయికమును, దైవశక్త్యానిర్ధసంసా
ధనమునగు నది ప్రవృత్తకర్మ-దానిచే కర్మాశ్వత్థప్రజన నౌపయి
కము, వాసనాలక్షణమునగు నాగామికర్మ ప్రవర్తిల్లును. ఇతః :-
బ్రహ్మసత్యవిజయాపయికమును, త్రిగుణదేవభూతమయ నర్వ
విధాత్మానరణ నివర్తనమువలన విశుద్ధాత్మ స్వరూపధర్మాత్వం
తికానందసంధానము నగునది నివృత్తకర్మ. భగవంతుడు నిట్లు
చెప్పెను.

“విముచ్యనిర్మమః శాంతః బ్రహ్మ భూయాయకల్పతే
బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా నశోచతి నకాంక్షతి.”

ఈ నివృత్తకర్మచే గర్మాశ్వత్థ ప్రజన నౌపయికబీజరూప
మగు వాసనాకర్మ నివర్తించుచున్నది. కనుక నీయుభయముచు
విద్యాసాపేక్ష కర్మలు. ఏలయన ప్రవృత్త కర్మకు వైదిక విజ్ఞా
నాత్మక విద్యా మూలకత్వమును, నివృత్త కర్మకు విద్యా సము
చ్చితత్వమును కలవు గదా! కనుక నా రెండును వైదిక కర్మలుః
ఇక లొకీకమగు ప్రవృత్తకర్మ వేరుగా నొకటి, మొత్తము
కర్మలు మూడని నిష్కర్ష. అందు 1. సృష్టిసాక్షి మహాప్రణ

వాక్క్రమానుగతమగు నోంకారము. బ్రహ్మరబ్ధ పిశ్వదృష్టి ప్రవణమై, ప్రవృత్తిస్వరూపమై, ప్రవృత్తికర్త విషయక విజ్ఞానన్యూనతా పూర్తికొరకు విజ్ఞానస్రోతః ప్రచారక మగును. (2) విశ్వశూన కర్తృవచనమగు తత్ శబ్దము విశ్వరబ్ధ బ్రహ్మదృష్టి ప్రవణమై నివృత్తి స్వరూపమై, నివృత్తికర్త విషయక విజ్ఞాన న్యూనతా పూర్తికొరకు, విజ్ఞానస్రోతః ప్రచారకమగును. (3) సాధుభావ వచనమగు సచ్చిద్బ్రహ్మ సాధుత్వ ప్రత్యయోప జనిత లోకరుచి ప్రవృత్తి నిమిత్తక తాకిక సత్కర్మ విషయక విజ్ఞాన న్యూనతా పూర్తికొరకు విజ్ఞానస్రోతః ప్రచారక మగును.

ఇతి కర్మయోగ సమీక్షా.

జ్ఞానయోగ సమీక్ష

జ్ఞానములెల్ల సాధనతః, ఫలతః పారలౌకికార్థములనే యపేక్షించును. ఆధిదైవిక సాధనములచేతనే కల్పమూనము లగునవి మరల నాధిదైవికార్థములనే జనింపజేయును. ఆ జ్ఞానములను నవిజ్ఞానములుగ నుపసంగ్రహించుట, యనుశాసించుట జ్ఞానకాండ. అందు పారమార్థిక వైజ్ఞానిక భావోపదేశమే కావింపబడును. అందును జ్ఞానవిజ్ఞానములకు బరస్పర సాపేక్షత్వముండుట వలన ప్రక్రమ భేదముచే నా రెంటికి వ్యవస్థ సేయబడును. విభిన్న రూపములగు ననేక కార్య జాతములకు కారణైకత్వోప పాదనమున నేకత్వ వ్యవస్థాపనము జ్ఞానపదార్థము.

ఏకత్వ ప్రతిపన్నమగు నొకానొక మూలతత్త్వమునుండి అనేకానేక కార్యజాతముల యావిర్భావ క్రమోపసాదనము, విజ్ఞాన పదార్థము. ఒకే యర్థమున, దంతస్థూతములు ననేకములునగు నారంభక ద్రవ్యముల విభాగము గావించి నామ, రూప, కర్మ లచే వ్యాకరణము గావించుట విజ్ఞాన పదార్థము.

ఏకమగు బ్రహ్మ తత్త్వమునుండి (1) పరాత్పర, (2) పురుష, (3) సత్య, (4) యజ్ఞ, (5) విరాట్స్వరూప పంచికచే తత్త్వవిభాగము ; 1. స్వయంభూ, 2. పరమేష్ఠి, 3. ఇంద్ర, 4. సోమ, 5. అగ్ని రూప పంచికచే సీశ్వర విభాగము ; 1. శాంతాత్మా, 2. మహానాత్మా, 3. విజ్ఞానాత్మా, 4. ప్రజ్ఞానాత్మా 5. భూతాత్మా యను పంచికచే పంచదశ కళలు గల జీవ విభాగము. ఇట్లు : తత్త్వ, ఈశ్వర, జీవ విభాగములను సీమూటి విజ్ఞానమే సర్వజగద్విజ్ఞాన మగును.

జ్ఞానము, కర్మ యని రెండు తత్త్వములు. జ్ఞానమున గర్మలు చేయుబడును. కర్మచే జ్ఞానములు జనించును. ఈవిధముగ జ్ఞానకర్మలకు రెంటికి నుపకారోపకారకభావము. అందు బ్రవృత్తి నివృత్తి భేదమున గర్మద్వివిధము. హృద్ధ్రింధిజనకము, బంధకము, వాసనామయము నగునది ప్రవృత్తకర్మ. 2. హృదయగ్రంథిమోచకము, వాసనోచ్ఛేదకము, బంధమోచకము నివృత్తకర్మ. అందు ప్రవృత్తకర్మ జ్ఞానమున యిట్టి యనుష్ఠింపబడును. జ్ఞానమన్ననో, నివృత్తికర్మవలన సుత్పన్నమగును

ప్రజ్ఞాత్వమునొందును. అథవా :- కామమున జేయబడు కర్మవాసనా జనకత్వమునను, వాసనయు నుత్తరోత్తర కర్మశృంఖలా ప్రవర్తకమగుటవలనను, ప్రవృత్తకర్మ యగును. జ్ఞానోత్పాదకమన్ననో, కర్మనివర్తకత్వమున నివృత్తకర్మయగును. ఆ జ్ఞానము వృద్ధియగుకొలదియు, దానికి విరోధియగుకర్మ దానియంతట నదియే లోపించును. కతకరజస్సువలె కర్మయే నైష్కర్మ్యముం బుట్టించును.

“నకర్మణా మచారంభా నైష్కర్మ్యం పురుషోఽశ్నుతే” అని భగద్వచనము. నివృత్తకర్మచే సర్వకర్మాత్యంత నివృత్తికాగా, నైష్కర్మ్యసిద్ధియగుట జ్ఞానయోగము. జ్ఞానమువలన ముక్తి; ఎట్లన:- జ్ఞానమువలన గర్మమోచనము ముక్తి. హృదయ గ్రంథి ముక్తి, కర్మబంధత్రయముక్తి, వాసనాముక్తి యునగును. హృదయగ్రంథులు కర్మమూలకములు గదా! కర్మబంధములు వాసనాకలాపములు గదా! జ్ఞానమన్ననో, కర్మవిసంవాదియగు పదార్థము. కనుక నీజ్ఞాన ముదయింపగనే దానిప్రాబల్యమున గర్మమూలకములగు నాహృదయగ్రంథ్యాది పదార్థములు నియమముగ విడిపోవును. జ్ఞానకర్మలు రెండును, ఈశ్వరస్వరూపారంభకములు కనుక నేకాంతతగ్గ కర్మక్షయము కాకపోయినను, కర్తలయొక్క చితి భంగముచే బంధగ్రంథి నివర్తించి సహచరభావముచే నాత్మయం దుండును. కనుక చితిమూలక బంధగ్రంథి కర్తృవృత్తియే. యీనైష్కర్మ్య

పదార్థమును, ముక్తి పదార్థమునని యభిప్రాయముగ నెంచనగు. ఈవిధముగ నిది నైష్కర్మ్యజ్ఞానసాధనోపదేశము గావించు జ్ఞానకాండార్థము.

ఇతి జ్ఞానయోగసమీక్షా.

భక్తియోగ సమీక్ష

వైదికోపాసనాకాండోద్దేశము భక్తియోగము. ఆధి దైవికము, నాధిభౌతికము నగు నీయుభయవిధకర్తృసముచ్చయము లేదా జ్ఞానకర్తృ సముచ్చయముయొక్క నొక యపర భాగము భక్తి. ఆయుభయభక్తులచే జ్ఞానకర్తృమయమగు నొక సాధ్యము విధింపబడుచున్నది. అది యుపాసనాకాండ యర్థము. అందు వ్యావహారికమగు కర్తృచే పారమార్థికజ్ఞానము సంపాదించబడుచున్నది. (భక్తి=భాగము)

(1) ఆధిభౌతికమగు నొకానొక యర్థమునందు బాహ్య దృష్టినుంచి తన్ములకముగ ననన్వికృష్టమగు నొకానొక యాధి దైవికార్థాంతరమునందు మనోదృష్టి సమున్నయన ముపాసనము. (2) ప్రత్యక్షప్రత్యయముచే పరోక్షమగు నర్థమందు, ప్రత్యయప్రవాహ సంపాదన ముపాసనము. (3) బుద్ధి సన్నికృష్టమగు నర్థమువలన విదూరమగు నర్థప్రత్యయమును ధారణ నేయుట యుపాసనము. (4) విజ్ఞానీతభావము యొక్క రూప మేకొంచెముగనో గ్రహించి యందు సత్యత్వముచే నాస్థగతిగియుండుట శ్రద్ధాసము. ఆ శ్రద్ధాన పారవశ్యమున

దదనుకూలమగు వైజ్ఞానిక పరిచర్య, ధ్యానాదిరూప బుద్ధి యోగము ననునది యుపాసనము. 5. ఈశ్వరు డున్నాడను ఆస్తిక్య బుద్ధిగలవారు విశ్వాసపూర్వక దృఢ ప్రత్యయమున సూర్యునో, గురువునో, అవతార పురుషునో భావింపుచు నతని కీశ్వరోచిత కర్మలు గావించుట యుపాసనము. 6. మనస్సుచే భార్యమాణమగు నర్థమందు మనస్సంయమనముచే బుద్ధిసైర్యము గాంచుట యుపాసనము. వీని కుదాహరణములు బ్రాహ్మణా రణ్యకోపనిషత్తులం దాచూచోటుల బ్రయుక్తములగు నుపాసనా శబ్దము లందు భావ్యములు.

అటుగానిచో ఒకానొక ప్రత్యేకార్థము. ఆధిదైవిక మగుటవలన విప్రకృష్టమై విజ్ఞానము వలననే విశ్వసింపజేయ శక్యమై యున్నపుడు, విజ్ఞానమునం దసమర్థులగు నధికారులకు సులభముగ విశ్వాసముఁ గలుగజేయుటకు, నాధి భౌతికమగు నొకానొక నికృష్ట తమార్థమందు, 1. ఆహార్యారోప మూల కముగనో, 2. ప్రతిరూప మూలకముగనో, 3. ప్రతీక మూల కముగనో, ప్రత్యయాలంబనము గావించి తదీయ ప్రత్యయ ప్రవాహాత్పాదనము నేయుట యుపాసనము. ఎట్లనః 1. ఆహార్యారోపమున రచింపబడిన లిపి విశేషము నాలంబముగా గొన్న మనస్సుచే నొకానొక ప్రత్యయమగు వాగక్షరమందు అ, క, చ, టాది లక్షణ స్వర వ్యంజ నాదులయందు బుద్ధి యుంప బడుచున్నది. ఈ లిపి యా వాగక్షరమునకు ప్రతికృతియు

ప్రతీకమును గాదు. పరియన లిప్తి సాకారము, వాగక్షరము నిరాకారము. కనుక దానికి ప్రతికృతిత్వ ప్రతీకత్వము లసంభావ్యములు కదా! కనుక నిది మూడవ విధమునకు చెందినది. ఈ విధముననే యజ్ఞమునందు కుశముష్టి వేదత్వమున వివక్షిత మగుచున్నది. ఒకచో మరల యోగ్యుడు, విద్వాంసుడు నగు బ్రహ్మ లభింపనియెడల నార్తివ్యజ్యమునను, బ్రహ్మత్వమునను ఆ కుశ ముష్టియే కల్పింప బడుచున్నది.

2. ప్రతిరూప విధ మెట్లన : చిత్రప్రతికృతిచే చిత్రితు నందు బుద్ధి యున్నీయమాన మగును. మరియు శిలాఖండ విశేష ప్రత్యాయకమగు శాలగ్రామ శిలా శబ్దముచే బ్రతిపన్నమును, ప్రత్యయాలంబన రూపమునగు భౌతికార్థమున నాధిదైవిక హిరణ్య గర్భుడగు విష్ణుపాసన జరుగును. ఇంకను వృక్షవిశేష ప్రత్యాయకమగు సశ్వత్థశబ్దముచే బ్రహ్మశ్వత్థ కర్మాశ్వత్థముల ప్రత్యయోత్పాదన మాచార్యు లుపదేశించు చున్నారు. ఇట్లే పశు విశేష వాచకములగు కూర్మ కశ్యప శబ్దములచే జగత్సప్త యగు ప్రజాపతియందు బుద్ధి యుంప బడుచున్నది. ఆ యీ ప్రకృతి మూడు విధములగును.

3. ప్రతీక విధ మెట్లన : ప్రతీక మన నవయవము. అంగుళి గ్రహణమున బిత్తుగ్రహణ బుద్ధియు, చరణ సేవచే గురు సేవా బుద్ధియు, వలె సర్వత్ర జగద్వ్యాపకావ్యయన కైక్లడనో యొకచో పత్యంశ సమాలంబిత బుద్ధిచే విశ్వేశ్వర లక్ష

ణమును సముదాయమునగు నవయవి యందు బుద్ధియుంచుట యుపాసనా రూప మగును. ఆ విధముననే మనుష్యవచ్ఛరీరోప లక్ష్మీతులగు రామ-కృష్ణులంగు శ్రద్ధతో నుండు బుద్ధి యాధి దైవిక జగదీశ్వరుడు భగవంతునందు స్థిరత నొందుచున్నది.

ఇట్లు ఒక్కొక్క విధముగ వ్యాఖ్యాతమగు నీ యుపాసన యొక్కొకచో రెండు లేక మూడు విధముల సముచ్చయము కావచ్చును. ఎట్లనః చిత్ర పటాలంబిత దృష్టిచే చిత్ర వత్సర్థమునందు మనో యోగము వలె నిందును రామ కృష్ణాది ప్రతిమూర్తి పదాలంబిత బుద్ధిచే రామ కృష్ణాది శరీరియందు మనోయోగము కలుగగా, తద్ద్వారా మరల భగవంతుడును, యజ్ఞపురుషుడు నగు విష్ణువునందు మనస్సచుర్పణము ప్రతిఫలించును. అది యుపాసన మగును. భగవద్ జ్ఞానమయమగు నాయుపాసన యందు మనుష్య స్వామికి వలె సర్వ పరిచర్యాది కర్మ వ్యవహారములు, లోకమున నగునట్లు కావింపబడును. ఆ యారాధన కర్మచే నతాకికుడును, పరమార్థభూతుడు నగు భగవంతు డీశ్వరుడు బుద్ధిసాన్నిధ్యము నొందును. కనుక నిందు జ్ఞానకర్మోభయ సముచ్చయమున్నది. ఆధిభౌతికమగు స్నానీయ పాద్య అర్ఘ్య ఆచమనీయ భోగ - సమర్పణా ద్యుపచార రూపము సాధనము. ఆధిదైవికమగు భగవద్రూప సన్నికర్షాది రూపము ఫలము. ఇట్లుభయాధికరణములకు సముచ్చయము. అందాధిభౌతిక సాధన ప్రకరణము, సాధ్యమగు నాధిదైవిక

భగవద్ జ్ఞానమునకు భక్తి (భాగము) కనుక నది భక్తియోగ మని చెప్పబడును.

ఈభక్తియోగ సమీక్షయందు శ్రీకృష్ణోపాసనయందలి వైజ్ఞానికత్వము నావేదించుట కుపాసనారహస్యము దర్శింపబడి నది. మరల శ్రీకృష్ణసంబంధమున విశేషముగ జెప్పెదము. ఉపాసనారహస్య మిట్లన :- మనస్సుచే ధారణము, 1 ధార్యమాణ విషయమందు సమానప్రత్యయప్రవాహ ముపాసయని శ్రీశంక రాచార్యులవిరి. ప్రత్యయము తద్బుద్ధి విజ్ఞానము. 2 భ్రమజ్ఞాన వ్యతిరేకముగ నన్యత్రాన్యభావనాబుద్ధి యుపాసన. 3 అన్య సిద్ధ్యర్థమగు నన్యత్రస్థితి యుపాసన. 4 శ్రద్ధాసూత్రముచే మనోబుద్ధ్యర్పణ ముపాసన-శ్రద్ధాసూత్రముద్వారా, పరత్ర ఆత్మ యందు ఆత్మాంశమగు మనోబుద్ధి నర్పించువారై పరమాత్మ భక్తులగుదురు. భక్తియన భాగము అంశము. భక్తికరణము కర్తయు నుపచారమున భక్తియగును. అట్లు భక్తి యుపాసన యగును. పృథగాత్మ యయ్యును పరత్ర ఆత్మయందు భక్తి భూతుడు (అంశభూతుడై) యుపాసించును. పరమాత్మయం దాత్యంతిక మనోయోగముద్వారా తత్ నన్నిధానమున జీవాత్మ యొక్క యవస్థానము సాసనము భక్తుడు:- సాలోక్య-సామీప్య-సామూహ్య - సాయుజ్యావ్యతమసంబంధమున భగవత్ సాన్నిధ్య మునొంది యందు ప్రతిష్ఠితుడగును. అందుచే జీవాత్మకు పర మాత్మయొక్క భక్తిభావనంపత్తి యుపాసన. తద్వృత్త్యను

కూలవృత్తి ధారణసేయువాడు తదిచ్ఛానుసారమున నాచరించుట యుపాసనము. శ్రద్ధానసూత్రార్పిత మనోవృత్త్యనుకూల దృష్టి సూత్రార్పితయు, శ్రద్ధేయపరిస్థిత్యనురోధాపేక్షాబుద్ధి సహకృతయు నగు భావనాబుద్ధియొక్క యనురోధాపేక్షిత వృత్తి స్థితయుపాసనయని సిద్ధాంతము.

దోషదర్శనానుకూలవృత్తి ప్రతిబంధకవృత్తి ధారణము శ్రద్ధ. అదియు వృత్తినిర్దోషసత్యత్వ-విశ్వాసపురస్కృతాశ్రయణీయత్వములుగల యాస్థ, అందు దృష్టి చాక్షుషీయో మానసియో కావచ్చును. అంతటను చాక్షుషీదృష్టి యసంభవము కదా! ఉపాస్యము, ధ్యేయము, లక్ష్యము, ప్రతిక్యము, అనురోధ్యము, ఆరాధ్యము, వేద్యము అనున వొకే యర్థము. విత్త్యుపాస్తుల కనతి విశేషముగ నుపదేశము కలదు. కనుక విద్యోపాస్యముల కభేదాధ్యవసాయము. శ్రీశంకరులుకూడ “ఆవృత్తి రసకృనుపదేశాత్” అను సూత్రభాష్యమునందు, “విత్త్యుపాస్త్యోశ్చ వేదాంతేషు వ్యతిరేకేణ ప్రయోగోద్యతే, క్వచిద్విదినోపక్రమ్య ఉపాస్తి నోపసంహరతి క్వచిచ్ఛోపాస్తి నోఽక్రమ్యవిదినోపసంహరతి” అని చెప్పిరి. అందుచే విత్తియు విత్త్యుపాయక్రియయు నుపాసన, యన్నట్లే నది. ఇందు మాయభిప్రాయ మేమన :-విత్త్యుపాసన శబ్దములకు బర్యాయత్వము లేదనియే “యఏవముపాస్తే యఉనై నమేవం వేద” ఇత్యాదులందు జ్ఞానోపాసనలకు భేదవ్యవహార మిష్టముకదా! కనుక

విషయభేద ముండుననుకొనవలయును. ఆత్మయొక్క నిర్గుణత్వ జ్ఞానము నిర్గుణవిద్య. అది విత్తి. సగుణత్వజ్ఞానము, సక్రయోపచారము, సగుణవిద్య. అది యుపాసన అని భేదము. ఆయుపాసనే నేయర్థము లక్ష్యమో, అది ధ్యేయము, వేద్యము, ఉపాస్యము. ఆయా యుపాసన త్రివిధము. 1 దృష్టిబుద్ధుల సామానాధికరణ్యమున బ్రాప్తము సత్యవతి. 2 అకృత్స్నపర్యాప్త దృష్టి సమర్పిత భావనాబుద్ధియొక్క కృత్స్నపర్యాప్తత్వము నందు అంగవతి. 3 దృష్టిబుద్ధుల వ్యధికరణత్వమునందు అన్యవతి-అందు అంగవత్యన్యవత్యుపాసనలందు భక్తిశబ్దము వర్తించును. కారణము? బుద్ధివిషయముం గూర్చి దృష్టివిషయము నకు భక్తిత్వము కలదుగదా !

అట్లు:-ఈభక్త్యుపాసనయందు దృష్టిబుద్ధుల సామానాధికరణ్యమున బ్రాప్తి యవివక్షితమగుటవలన నట్టియుపాసనా సంపత్తికొరకు నందు మూడుభావము లపేక్షింపబడుచున్నవి. 1 ఉపాసకుడు, 2 ప్రథమోపాస్యము, 3 పరమోపాస్యము అని. అందెవడు చూచుచు భావించునో అతడుపాసకుడు. చాక్షుషియో, మానసియో యగుదృష్టి దేనవలంబముగ గొని తద్వార్థమున నుపాస్యమందు బుద్ధిసర్పించునో ఆమాలంబము ప్రథమోపాస్యము. ఇక :-ఈభావనాబుద్ధి చివరకెందు విశ్రాంతి నొందునో యట్టి భావనావిషయము పరమోపాస్యము.

అయితే ఉపాసకునిచే పరమోపాస్యమే సాధ్యమైనచో నింకొక ప్రథమోపాస్య మనునది మధ్యగ నెందుకు ? అన్నచో

పరమోపాస్యము మూడు విధములు : 1. ప్రత్యక్షము 2. పరోక్షము 3. అతీంద్రియము అని. 1. సన్నిహితేంద్రియ గ్రాహ్యము ప్రత్యక్షము. 2. అసన్నిహితేంద్రియ గ్రాహ్యము పరోక్షము. 3. అనింద్రియ గ్రాహ్య మతీంద్రియము. 1. ప్రత్యక్షముగ గురువు నుపాసించునట్లు, 2. ఏకలవ్యుడు గురువు ద్రోణుని పరోక్షముగ నుపాసించునట్లు, 3. అతీంద్రియ సత్త్వరు నుపాసించునట్లు. అని ఉదాహరణముల నెరుంగదగును. ఇందు పరోక్షము, సతీంద్రియము నగువానియందు బ్రత్యయోత్పత్తికారకు కించిదింద్రియ గ్రాహ్యమగు దృష్ట ప్రత్యయమును మాధ్యాకమికముగ నంతర మవేక్షింపబడును. ఆ యీ ద్వారభూతమే ప్రథమోపాస్యము. గజాద్యాకార మెట్లుండునని యడిగిన పుత్రునకు దండ్రి పాపాణ మృణ్మయాది గజాది ప్రవర్తనము గావింపగా బుత్రుడు చేతనార్థము నెరుంగుచునే పాపాణ మయమగు సర్థము నుపాసించును. పాపాణ మయమునందు వ్యవహరించు దృష్టి చేతనమందుంచి యనిరుక్త గజమునందు బుద్ధినుంచును. ఇట్లు మాధ్యమికమగు పాపాణ గజము ప్రధానోపాస్యము. చేతన గజము పరోక్షము పరమోపాస్యమని భావ్యము. మరియు అతీంద్రియ శూన్యబిందు సంప్రత్యయార్థము స్తోకబిందువు ప్రదర్శింప బడుచున్నది. అప్పు డుపాస్యుడు స్తోకబిందువునందు శూన్యబిందువు నుపాసించును గదా ! ఇట్లుంతు నెరుంగనగును. దృష్టియోగ్యమగు మధ్యమ మేదియు లేకుండ బరమోపాస్యము సాధింప శక్యము కాదనుట సత్యదూరము కాదు. కనుక నౌప

యికత్వమున బరమోపాస్యాతిరిక్తము బ్రథమోపాస్య మొకటి యీ భక్తుపాసనయందు వివక్షితమైనది.

అయీ మాధ్యమికము చతుర్విధసంబంధమర్యాదచే పరమోపాస్యమందు బుద్ధి బ్రవర్తింపజేయును. 1 ప్రతీక విధము, 2 ప్రతిసూపవిధము, 3 భావప్రతిమావిధము. 4 నిదాన విధము. కనుక భక్తుపాసనయు నాల్గువిధములుగ నిష్కర్ష చేయబడును.

1. ప్రతీకోపాసన

కృత్సన్నమగు దాని యేకదేవశోపగ్రహము ప్రతీకము. అనగా :- జనపదమునకు బురము, పురమునకు గృహము; గృహమున కొకశాల, మనుష్యునకు హస్తాద్యైకాంగము, ప్రతీక మగును. పాంచాలదేశమం దహిచ్ఛత్రనగరమం దొకశాలకు జనినవానికి పాంచాలగమనము వ్యపదేశింపబడును. పుచ్ఛ మాత్రస్పర్శచే గోవును స్పృశించితి ననును, అంగుళి గ్రహణమున బిశృగ్రహణము వ్యపదేశింపబడును. ఏకదేశావతిష్ఠమానబుద్ధి కృత్సన్నబుద్ధి ప్రతిష్ఠాపన జేయును. ఆ విధమున భక్తి, భక్తిమదనతిరిక్తత్వమున, నవయవదృష్టిచే సముదాయమందు బుద్ధివృత్తియొక్క స్థిరీకరణము ప్రతీకోపాసన-ఉదాహరణమున:

“ఇంద్రం మిత్రం పరుణమగ్ని మాహుః అథదివ్యః ససువర్ణోగరుత్మాన్ ఏకం సద్విప్రాబహుధా వదన్త్యగ్నిం యమం మాతరిశ్వానమాహుః”

“తదేవాగ్నిస్తదాదిత్యస్తద్వాయుస్తదుచంద్రమాః
తదేవశుక్రం తద్భృహ్మ తా ఆపః సప్రజాపతిః.”

అని యనేకముల కై కాత్మ్య మామూలమగుచున్నది. అనేకత్వ మంగిసాపేక్షము. ఇంద్రమిత్రాది రూపకర్మభేదమున భేదవ్యపదేశ మంగసాపేక్షము. ఇంద్రాది సర్వదేవతలు నొక యీశ్వరుని భిన్నభిన్నకర్మలు. భిన్నభిన్నములగు నంగములును, ఇంద్ర యొకని నుపాసించినను సర్వధా ఒక యీశ్వరుడే ప్రతీ కోపాసనోపాసితుడగును. ఆరాధితుడగును. ప్రతీక భేదమున్నను ప్రతీకమువలన గృహీతమగు నాత్మకు సర్వాంగపర్యాప్తత్వ మున సభిన్నత్వముకదా! గంగానదియందు ఒకానొకచో స్నాన ముగావించిన గంగావగాహన జేసినట్లుకదా! శారీరకమునందు భగవంతుడు వ్యాసుడుకూడ “సర్వాభేదాదన్యత్రేమే” అని వచించెను. సర్వమగు నంగికి ప్రత్యంగా భేదమున నీయంగి ధర్మము లన్యత్ర అంగమున బర్యాప్తిచే వివక్షితములగునని భావము. ఇంకను పెద్దలు : “సర్వదేవ సమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి.” అనిరి. గీతయందును :-

“యేవ్యన్యదేవతా భక్తాః యజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః
తేఽపి మామేవకౌన్తేయః యజన్త్య విధిపూర్వకమ్”

ఇందు ‘మామేవ’ యని యవ్యయు (నమృతాత్మను) జెప్పెను. అతడీ జీవాత్మలకెల్ల నంగియగును.

“సర్వభూతేషు యేనైకం భావమవ్యయ మీక్షతే
అవిభక్తం విభక్తేషు విభక్తమివచస్థితం

సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం పరమేశ్వరం
విసశ్యత్స్వవి నశ్యంతం యః పశ్యతి సపశ్యతి.”

అని యిట్లా యవ్యయుని విశ్వవ్యాపకై కాత్మ్యస్మరణ
కలదుగదా! అందా దేవతలెల్లరు సంతర్భూతులగుదురు.
శ్రుతియు నిట్లనుచున్నది :-

“యదక్షరం పంచవిధంసమేతి యుజోయుక్తా అభియత్సం వహన్తి
సత్యస్య సత్యమను యత్రయుజ్యతే యత్రదేవాః సర్వపీఠీభవన్తి.”

ఆ విధమున భగవద్రూపవిశేషత్వమున బ్రతీతులగు
నీయెల్ల దేవతలలో నొక దేవతను భజించినను, అంగియగు
భగవదవ్యయాత్మనే భజించునను నభిప్రాయముతో “క్షేపిమా
మేవ యజన్తి” అని వక్కాణింపబడియెను. ఏకదేశ ప్రతిపత్తిచే
కృత్సప్రతిపత్తిరూప ప్రతీకోపాసనయే పైని జూపిన శ్రుతి
స్మృతులం దుపదేశింపబడినదగును.

2. ప్రతిరూప ప్రతిమోపాసన

చిత్రప్రతిమాది ప్రకృతి రూపముగు శిల్పము ప్రతి
రూపము. అందాలంబితయగు బుద్ధికన్యత్ర విప్రకృష్ట ప్రతిమేయ
స్థితి యుపపన్న మగును. ఆ యీ ప్రతిమ 1. ప్రతికృతి, (2)
భావమునని ద్వివిధ మగును. సాకారరూపము చిత్రపటము
ద్వారాగాని, దారు పాషాణాది ఫలక ద్వారమున గాని, ప్రతి
రూప శిల్పమున సాదృశ్యోపపాదనము ప్రతికృతి ప్రతిమ
యగును. మృణ్మయ ధాతుమయాది బింబ విశేషములందు

గజాశ్వాది బుద్ధి, సాదృశ్య మహిమచే ప్రతిష్ఠ నొందునట్లు విశ్వాత్మ, భగవంతుడు, హిరణ్యగర్భు డీశ్వరుడు, ప్రతిరూప దృష్టిచే సాక్షాత్కరింప నొప్పును. అతడే జగదాధారుడు భూత పతి యని శ్రుతి చెప్పచున్నది :

“హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే భూతస్యజాతః పతిరేకఆసీత్
సదాధార వృథిపీం ద్యాముతేమాం కస్మైదేవాయ హవిషావిధేమ
యంక్రందసీ అవసాతస్తభానే అభ్యైక్షేతాం మనసారే జమానే
యత్రాధిసూర ఉదితో విభాతి కస్మైదేవాయ హవిషావిధేమ.”

ఆ యీ హిరణ్య గర్భుని ప్రత్యక్షముగ దృశ్యమాని వలె నుపాసింప గోరువాడు తత్ప్రకృతి యవేక్షించును. అందు వలన నుపాసకుడు ప్రకృతి సిద్ధము, విశ్వాకారాకారిత హిరణ్య గర్భ సంజ్ఞకమునగు శాలగ్రామ శిల నుపాసించును. దాని రూపమే దివమందు బ్రతిష్ఠితుడగు హిరణ్యగర్భుని రూపము. ఈ శ్రుతి వచనములం గమనింపుడు :

“తస్మాత్పరం నావరమస్తికించిత్ తస్మాన్నాణీయో నజ్ఞాయోస్తికించిత్
వృక్షజవస్తద్భిః దివితిష్ఠత్యేకః తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్.”

“సర్వతః పాణిపాదం తత్ సర్వతోఽక్షి శిరోముఖం

సర్వతః శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్యతిష్ఠతి.”

“సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియ వివర్జితమ్

అమలం సర్వభృచ్చైవ నిర్గుణం గుణభోక్తృవ.”

ఇందుచే హిరణ్య గర్భునకు వర్తుల వృత్తత్వ ముప పాదిత మగుచున్నది. ఆ విధముగ హిరణ్మయ సౌర జ్యోతి

ర్మండల గర్భితుడును, భగవంతుడును, హిరణ్య గర్భుడును, పరమేశ్వరియు నగు కృష్ణమూర్తియొక్క సాసాదృశ్య మన్ని విధముల చేతను శాలగ్రామ శిలయందు పడవన్న మగుచున్నది. అందుంచిన దృష్టిసాదృశ్య మహిమచే విశ్వమూర్తియు భగవంతుడునగు హిరణ్యగర్భునందు వెంటనే బుద్ధి నర్పించును. కనుక నీ శాలగ్రామోపాసన విశ్వమూర్తియగు నీశ్వరుని ప్రతిరూపోపాసన యగును.

శి. భావమయ ప్రతిమోపాసన

నిరాకార నీరూపమునకు ప్రతికృతి యసంభవము కనుక భావమయి ప్రతిమ గావింప బడును. వ్యాసము పృథ్వీమూలేని అపిండము, అనుపాఖ్యమునగు శూన్య బిందువున జూపుటకు పిండ బిందువు నిర్దేశింప బడుచున్నది. అందీ స్తోక బిందువున అధ్యస్తమగు బుద్ధిచే శూన్యబిందువు పుపాసింప బడుచున్నది. పిండబిందువు లక్షకము, శూన్యబిందువు లక్ష్యము. లేఖ లక్షిత పత్రాద్యుప నిబద్ధములగు విజ్ఞాన గ్రంథములు లక్షకములు. అశరీరములగు భావనాగమ్య విజ్ఞానములు లక్ష్యములు. మరి యొక విధముగ నవి గుర్తింప శక్యము గానివి. కనుక ననాకార జ్ఞానోపయికముగు సాకారమం దర్పితముగు బుద్ధి యనాకారోపాసన యగును. అందు అనాకార సాకారములకు బ్రతిరూప త్వాసంభవ మైనను యెట్లెట్లో గృహీతముగు వివక్షిత ప్రాతిరూప్యము, భావమయ మగునది, భిన్నములగు నీ రెంటికిని ప్రత్యభిజ్ఞా హేతువగును. అదియే భావమయ ప్రతిమ.

4. విదానోపాసన

సాధర్మ్య విశేషము లేకున్నను యాదృచ్ఛికమగు నొకానొక యర్థమున కహార్యారోప విధమున సంకేత సంబంధ ముత్పాదించి స్మారకత్వము కల్పించుట నిదానము. సంకేతము నిదానము. శోకమునకు నవకీర్తికి నలుపు. క్రోధమునకు నెరుపు. కీర్తికి మోక్షమునకు దెలుపు. సత్వరజస్తమములు, శుక్ల రక్త క్షృష్ణములు. గజముచేలక్ష్మీ - ధ్వజముచే విజయము. ఛత్రముచే రాజ్యము. దండముచే శాసనము. పద్మముచే పృథివి. ఇట్లు నిరాకారార్థ మాయా పరికల్పిత సాకార ద్రవ్యముచే సంకే తింప బడుచున్నది. అది నిదానము ; లోకమంతయు నీ నిదాన విధము నాదరించి ప్రవర్తించుచుండుట తెల్లము. ఈ నిదానముచే నాహార్యారోప ప్రభావము వలన నన్యత్ర అన్యబుద్ధి కలుచున్నది. అంగుళి రచనా విశేష ప్రదర్శనమున సంకేత మెరిగినవాడు. సంకేతస్థాన విశేష గమనాది వ్యవహారము గావింపుచున్నాడు గదా ! కనుక నిదానముకూడ మాధ్యమికమని సిద్ధమైనది. మాధ్యమికమం దవలంబిత మగు మనస్సు అప్రత్యక్షమగు నిత తార్థమం దనుక్రమించు స్థితి నొందును. అందుచే నతీంద్రియార్థము వెంటనే విదితము నుపాసితము నగును.

ఈశ్వరు డతీంద్రియమగు నర్థము. మాధ్యమికము లేకుండ నుపాసింప శక్యము కాదు. ఇంద్రియతీతార్థమునందు మునసున కవస్థానయోగము లేదు కదా ! కనుక నుపాస్యోపాసకుల మాధ్యమింద్రియమున కాలంబనము ఏదో కొంచె ముండ వలయును. అది యధ్యాస్యమగు భావప్రతిమానము, నిదంకార

భూత ప్రథమోపాస్యము నగును. గురువుయొక్క జీవాత్మయో జీవాత్మ ప్రతీకోప లక్షిత పరమాత్మయో, పరమోపాస్యమనుకొనుడు. ఈ రెండు నిందియములచే గ్రహింప నశక్యములు. అట్టియెడ నుపాసన యెట్లు? ఇతర వృత్తి నిరోధ పూర్వకముగ మనో యోగమున నొకచో సమాన ప్రత్యయ ప్రవాహ ముపాసన మైనచో నిర్వికల్పక నిరాలంబన సమాధి యశక్యము గదా! ఇందు భావమయమగు మధ్యమమున, ప్రతిమాద్యవలంబనమున సభ్యాస నొందిన మనస్సు జహదజహల్లక్షణచే నప్రత్యక్షమగు నొక యర్థమం దనుక్రమింప గలదు.

మరియు ఒకానొక యర్థమునందు సాదర దీర్ఘకాల నిరంతర మనోఽవస్థాన యోగమున కసాధారణ కారణము ప్రేమ. ప్రేమ యున్నంత వరకు వస్తువు మనస్సు నంటియుండును. ప్రతికృతియో భావమయి ప్రతిమయో, శిల్పత్వమున బ్రేమోత్పత్తి హేతువు. ప్రేమపూర్ణుడగు సహృదయుడు మూర్తము నిందియ గ్రాహ్యమునగు నొక ప్రతిమనుచూచుచు, తద్వారా దానికంటె నొకచో మనస్సంధానము గావించి శ్రద్ధయుండును. అందా యారాధ్యమందు పరమ ప్రేమచేనగు మనస్సంధాన మున్నంత వరకది యుపాసకునకు దపస్సు - అట్టి తపస్సుచే భావితమగు నమూర్త డైవము. మూర్తబింబమున, నిదానారోపితుడై భాసిల్లును. అమూర్త మగుటవలన విప్రకృష్ట తమ మయ్యు నా యారాధ్యము మూర్తి బింబ ద్వారమున సన్నిహిత తమము ప్రగృహీతము నగు. అందు నిరతిశయ ప్రేమయే హేతువు. అభిరూప మందన్ననో మూర్తద్రవ్యము హేతువు. ఆచార్యులట్లే స్మరించుచున్నారు.

“అర్చకస్యత పోయోగాత్ అర్చన స్యాతిశాయనాత్
అభిరూప్యాచ్చ బింబానాం దేవః సాన్నిధ్యమృచ్ఛతి.”

అందును :- అమూర్తమగు వేద్యముయొక్క బుద్ధిసాన్నిధ్యముకొరకు సన్నిహితమును, కించిత్సాధర్యముచే వివక్షితమును నగు భావప్రతిమనో, నిదానమునో మాధ్యమికముగ నుంచుకొనవలయును. అట్టి యీమాధ్యమికమగు నవలంబనము ప్రథమమగు పదము, అప్రత్యక్షమగు నుపాస్యము పునఃపదము పదపునఃపదములు వేరని యెరింగియు, నభేదబుద్ధి వహించుట యుపాసన. ఇట్లు ఈ యుభయమునకే యుపాస్యత్వ నిష్కర్ష-మధ్యమమునకు ద్వారోపాస్యత్వము, ఉత్తమమునకు పరమోపాస్యత్వము, అన్యతరోపాస్యత్వమంతరము లేకుండ నుపపన్నముకాదు. మూర్తామూర్తములు రెండే యుపాసనాకర్మయందవేత్త్యమాణములుకదా! అందనద్ధాభావమగు నమూర్తమును మూర్తత్వమున నుపాసించును. మూర్తమునో యమూర్తత్వమున నుపాసించును. ఎట్లన :- అగ్నిచయవిద్యయందు జగత్ప్రతియు, గూర్తరూపుడు నగు నమూర్తప్రజాపతి పురుషుని యనద్ధారూపతచే భావప్రతిమానమున గశ్యపరూపమున నుపాసించి యది మరల నుత్తరోత్తరావకరాపక ప్రతిమా సంవృతము గావించి, లోకత్రయరసములగు దధి-ఘృత-మధువులచే నభ్యక్షము గావించి యావిధమున చితి సంపాదించబడును. అందు :- ఆపరిమితములు, అమూర్తములు, అనద్ధాభూతములు నగు నాకూర్త-లోకరసముల కద్ధాభూతములు, పరిమితములు, మూర్తములు నగు కశ్యపాకారములచే ప్రతిమానము విధింపబడు

చున్నది. మరియు హావిర్యజ్ఞమునందు మూర్తమగు కృష్ణాజ్ఞ
నము నిరాకారమూర్తప్రయోవిద్యకు ప్రతిమగా విధింపబడు
చున్నది. ఇట్లే శ్రుతియందు పెక్కు-చోట్ల నిరాకారభావములకు
సాకారభావ ప్రతిమానకరణము కలదు. లిప్యక్షర-శబ్దాక్షర-
పరమాక్షరములకువలె నామూర్తామూర్తముల కభేదప్రత్యయ
మున నెల్లరుం బ్రవర్తించుచున్నారు. వానిలో నొకదానియం
దధ్యాసితయగు బుద్ధి-యన్యత్ర యపాసితయగును. కనుక నిది
వైజ్ఞానిక కర్మోపాసయని చెప్పబడునని యెంచవలయును.

ఈయపాసన నాల్గువిధములయ్యును, అందందు యథే
చ్ఛగ జేయ వీలగును. చూడుడు : శ్రీకృష్ణోపాసన యధికార
భేదమున, 1 ప్రతీకోపాసన, 2 భావోపాసన యని రెండు విధ
ములు. యాదవుడు, మాధవుడు, సాత్వతుడు నగు నవతార
పురుషుడు శ్రీకృష్ణుని యాకారము. పరమాత్మకు బ్రతీకము
లేదా కొందరధికారుల కిది భావమయి ప్రతిమ. ఆయివైజ్ఞా
నిక సత్యకృష్ణతత్త్వ మనేకవిధముల సమీక్షింపబడు నెట్లన :-
“అస్తివై చతుర్థోదేవలోక ఆపః” అను వాక్యమువలన లోక
చతుష్టయము వినబడుచున్నది. కనుక సీయీశ్వరుడు సత్య
రూపి, లోకచతృప్తయ సాక్షియగుటచే పృథి, వ్యంతరిక్ష, ద్యౌ,
పరమద్యులోకానుగతములగు నాల్గురూపము లతని కగునని
గుర్నింతుము. 1 మానుషము, 2 వైహాయసము, 3 చాక్షు
షము, 4 పారమేష్ఠ్యము. (1) యాదవ, వాసుదేవుడనునది
మానుషము, (2) ఆంతరీక్ష్య-చంద్రుడన్నది వైహాయసము,
(3) దివ్యసూర్యుడన్నది చాక్షుషము, (4) చతుర్థలోక సము
ద్రమున గోసవ, గోవిందుడనునది యతని పారమేష్ఠ్యరూపము.

ఈనలుపురు కృష్ణులకును సత్యాత్మయగు స్వయంభువుతో
దాదాత్మ్యము భావింపదగినది. ఒకడేయగు నీయంతర్యామి
సత్యుడు, ఆయాలోకములందు విభూతిచే నవతరించుచు విభిన్న
రూపములతో నాల్గులోకములందు ననభాసిల్లు చున్నాడు.
ఇట్లు సత్యాత్మయగు దివ్యకృష్ణుని చతుర్లోకవాసిత్వ స్వాభావ్య
మున నీసత్యావతార, మనుష్యరూపకృష్ణుడును తననివాస
స్థానము నాల్గువిధముల బరికల్పించెను. (1) పృథ్వీలోకమునందు
వలె కారాగారవాసము, (2) పిమ్మట సంతరిక్షలోకమందువలె
పరివిస్త్రతగోకులాదులు విహారస్థానములుగ నుండెను.
(3) పిదప ద్యులోకమందువలె మధురారాజ్యాశ్రయరూపమున
నుండెను. (4) తరువాత నాలవదగు నాలోకమందువలె సముద్ర
గర్భమున ద్వారకయందు పరమస్థాన నివాసము, ఇట్లు అద్భుత
ముగ చతుర్లోకవాసిత్వ గ్రహణము గావించెనుకదా! ఇచ్చట
నొక విశేషము :- మనుష్యావతారమునం దొకడే కాలభేదమున
నాల్గుచోటుల నుండెను. అధిదైవతముగ విశ్వాత్మయగు భగ
వత్కృష్ణుడు పృథివ్యంతరిక్షద్యు సముద్రములందు భిన్నభిన్నావ
తారములతో నొక్కమారే యన్నిచోటుల నుండగలడు.
ఆయా నాల్గు సత్యావతారములను బ్రత్యక్షము గావించుకొన
జాలనివాడు. చిత్రపట మెదుట నుంచుకొని యందీసత్యాత్మను
భావించి యుపాసించుగాక యని యాదేశము. భక్త్యుపాసన
యందు మాధ్యమికము, సానుచరితము నగునీమానుషరూపము
మధ్యమోపాస్యము. తత్ప్రతిమాచిత్రాదికము మరల మాధ్య
మికమై ప్రథమోపాస్యము నగును. ఇట్లుపాసనారహస్య మనేక
విధములుగ నెరుంగవలయును.

బుద్ధియోగ విద్యారహస్యమ్

గుణమయయోగమాయావరణమున నప్రకాశితావ్యయ ప్రకాశోపాయము బుద్ధియోగము. విద్యాబుద్ధి కవ్యయునితో విద్యావిభాగావచ్ఛేదమున యోగము బుద్ధియోగము. బుద్ధితో గూడిన యవ్యయుడును బుద్ధియోగము.

“ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవానహ మవ్యయమ్.”

అని భగవంతు డవ్యయశబ్దమున యోగమే యుపదేశించెనుకదా ! బుద్ధి యెనిమిది విధములు. ధర్మము, జ్ఞానము. వైరాగ్యము - ఐశ్వర్యము నని విద్యాబుద్ధులు నాలుగు. ఇందుకు విపరీతములగు నవిద్యాబుద్ధులు అవిద్యా-అస్మితా-రాగద్వేషములు అభినివేశము నని నాలుగు. సర్వవిధక్షేపేతువులగుటవలన నీనాలుగు పంచక్షేపములందురు. అవిద్యకు జ్ఞానముతో అస్మితకైశ్వర్యముతో-రాగద్వేషములకు వైరాగ్యముతో, అభినివేశమునకు ధర్మముతో ప్రతిద్వంద్వత్వముకలదు.

1. వైరాగ్యబుద్ధియోగము

రాగ ద్వేష మోహమయ్యాసక్తి - వైరాగ్యమునని పరస్పర ప్రతిద్వంద్వ భూతబుద్ధులు రెండు. అందు సుఖానుశయి కామానుబంధి అనుకూల భావనాజనక వాసనా సంస్కారాసక్తి బంధము రాగము. దుఃఖానుశయి, క్రోధానుబంధి, ప్రతికూల భావనాజనక వాసనా సంస్కారాసక్తి బంధము ద్వేషము. ఆకర్షణ బలప్రయోగము రాగము. విక్షేపణ బలప్రయోగము ద్వేషము. కామానుబంధి రాగము. క్రోధానుబంధి ద్వేషము. కాసుక్రోధ వైకల్యము వలన ననాసక్తి వైరాగ్యము. రాగ ద్వేష మోహములను దోషములు మూటికి పరస్పరాను భావిత

సాహచర్య ముండుట వలన నొకటి మరొకదాని కుపలక్షణ మగును. కనుక రాగ ద్వేష మోహముల శూన్యతయందు వైరాగ్య శబ్దము వర్తించును. మరియు విషయానుగతములగు రాగద్వేష మోహములు పరస్పరము విరోధించును. కాని యాత్మచే గృహీతములగు నివి రాగముచే ననుగ్రహింపబడును. ద్వేషమునందు రాగము లేనిచో ద్వేష ముండదు గదా ! కనుక రాగమన్నిటికి మూలము. ఈయన్నిటియందు నౌదాసీన్యము వైరాగ్యము. ఇది విద్యాబుద్ధి. యిందుకు విపరీతమగు రాగద్వేష మూలాన క్తి రూప మవిద్యాబుద్ధి. ఆసక్తిచే పుత్ర దార గృహ పశు విత్తములందు బద్ధము వలె నాత్మ సారవశ్యము నొందును. అప్పుడు తన దుఃఖముచేతనే గాక యీ పుత్ర దారాదుల దుఃఖముచేగూడ దుఃఖయగును. కనుక దుఃఖాతిశయ మొందును. అట్టి దుఃఖోద్ధార నివృత్తి కొరకు, దుఃఖలక్షణ చిత్త క్షోభ ప్రవర్తక రాగద్వేష నివృత్తిలక్షణ సమత్వ సిద్ధికొరకు, వైరాగ్య బుద్ధియోగ ప్రకరణ ప్రకాశికయగు రాజ్ఞరి విద్య యుపయోగించును. ఇది గీతయందు మొదటి విద్య. 2 జ్ఞానబుద్ధియోగము.

విద్య - అవిద్యయని రెండు ప్రతిద్వంద్వ భూతబుద్ధులు. అవిద్యయన విద్యయొక్క అభావము కాదు. అందలి నశబ్ద మల్పార్థము. సామాన్యముగ జ్ఞాతము విశేషముగ నజ్ఞాతము. అధవా కించిదజ్ఞాతము కించిత్ జ్ఞాతము. లేదా “వచ్చెనని తెలిసినది వచ్చి యేమిచేయునో తెలియదు” అను నిత్యాది జ్ఞానాభావ సముచ్చితజ్ఞాన మజ్ఞాన మది యవిద్య. అజ్ఞానావృత జ్ఞాన మవిద్య. ఒక విధముగనున్నది మరొకవిధముగ నెరుంగుట

యవిద్య- భ్రమజ్ఞానము సంశయజ్ఞానము నవిద్య-అయీ ప్రమా
జ్ఞాన వివర్ణయము నానానర్థ ప్రసవమగును. భగవంతుడును :-

“అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతి జంతవః”
అని చెప్పెను. జ్ఞాన సముచ్చితజ్ఞానము భయకారణము. తత్త్వ
జ్ఞానమువలన నభయములభించును. సుయోగమువలన సుఖము.
హీనయోగ, మిథ్యాయోగ, అతియోగముల వలన దుఃఖము.
అవియును బ్రహ్మపరాధమున నగుగావున నవిద్య దుఃఖ హేతువు,
అట్టి దుఃఖ హేతుపస్థితి నివృత్తికారకు, తత్త్వజ్ఞానార్థము, జ్ఞాన
బుద్ధియోగ ప్రకార పకాశికయగు సిద్ధవిద్య యుపయోగించును.
నిది గీతయందు రెండవ విద్య.

అస్మితీయన నవికాసము, బాలబుద్ధి యస్మితా
వ్యామోహ మొందును. వ్యవహార సమస్థము కాదు. కొంత
కాలమునకు వికాస మొందును. మొగ్గ వికసింపగ పుష్పమై
యధిక దేశావగాహి యగును. సూర్యమండలము రశ్మిలచే
వికసింపగా ప్రభామండలము మహిను యగును. మహిమ
యైశ్వర్య మందురు. మహిమయుండియు వికసింపమిచే యనై
శ్వరము. అది యస్మితీయను నవిద్యాబుద్ధి. అస్మితీచే శక్తిహీను
డగును. శిశు శరీరమున బ్రజ్ఞా ప్రాణ భూతమాత్రల యస్మిత
యుండును కనుక నిర్బలుడగును. అత్మ నిర్భరత యశక్యము.
కనుక పరాశ్రితుడు నశ్యుడనై దుఃఖయోగము నొందును.
యకావనమున సర్వమాత్రా వికాసము. తాదృశ బాలోచితదుఃఖ
నిర్మూక్తి నొందును. బుద్ధియొక్క యస్మిత జ్ఞానమునందు కొన్ని
యజ్ఞాన మాత్రల సమావేశమునకు హేతువగును. అందుచే

నస్మితా నివృత్తిః కొరకు, స్వాత్మ పరాత్మైశ్వర్య ప్రతిపత్తి కొరకు నైశ్వర్య బుద్ధియోగ ప్రకార ప్రకాశికయగు రాజవిద్య యుపయోగపడును. ఇది గీతయందు దృఢీకరణ విద్య.

4. ధర్మబుద్ధియోగము

జ్ఞానేంద్రియ జనితానుభవాహిత సంస్కారము భావన. కర్మేంద్రియజనిత శ్రమాహిత సంస్కారము వాసన. ఈ యుభయము దుర్వ్యసన రూపముగు నభివేశమను హృదయగ్రంథి బంధము. జలద్వారాహిత రంజనాభినివేశము వస్త్రాదుల శౌక్ల్యము నావరించునట్లు భావనా వాసనా సంసారాభి నివేశము పురుషుని ప్రకృతిసిద్ధ భావచతుష్టయము నావరించును. ఆత్మకు స్వాభావికము, నై సర్గికము, జన్మసిద్ధము నగు ధర్మమును, జ్ఞానమును వైరాగాగ్యమును, ఐశ్వర్యమును ఆవరించి, సాంస్కారికము, నధికారసిద్ధము నగుదానినో, దైవియోయాసురియో యగు సంపదను, యాత్మయం దధివసంపజేయును. ఈ దైవాసుర సంపద లాగంతుకములగు నాశ్రిత ధర్మము లగుటవలన నాత్మకు స్వరూపము గాదు. అగంతుక ధర్మత్వమగు నీ సంపద యాత్మ ననేకానర్థములచే నప్పుడప్పుడు ద్రోహభావమున బడచేయు చుండును. ఆత్మాభి నివిష్టమగు నీయనాత్మధర్మోపక్షయము. 1. పరిపాకసిద్ధ సుఖహఃఖాది ప్రత్యయలక్షణ భోగజననముననో, 2. సంస్కారసిద్ధ విరుద్ధ ధర్మాంతర ప్రత్యాఘాతముననో, 3. అవిద్యాబుద్ధి ప్రతిబంధక విద్యాబుద్ధి ప్రతిబంధముననో కాగలదు. ఇందు (1) భోగము : గుణత్రయ ప్రకృతి సిద్ధము, సర్వస్రాణి సాధారణము, దాని

యంతనది నే యంతట నగపడుచున్నది. (2) విరుద్ధ ధర్మములన్ననో, సత్త్వ రజస్తమస్సుల యితరేతరావేశమున నితరేతరముగ సంభవించుచున్నది. అట్టి స్థితియు నక్కడక్కడ స్వతస్సిద్ధముగా నగపడుచున్నది. (3) ఇక విరుద్ధ సత్త్వమున నుపపన్నములగు నివృత్తిలక్షణకర్మలకు ఆత్మావరణ వాసనామయ కర్మ నివృత్తి హేతుత్వము కనుక వానికి విద్యోదయోపయోగత్వము కలదు. నివృత్తి కర్మజనిత విద్యాశిష్యమున, నాత్మయొక్క ప్రవృత్తి కర్మజనిత విషయ వాసనయగు నధర్మము నశింపగా, స్వీయ ధర్మోదయమున నాత్మ స్వతంత్రముగును. అయ్యది సచ్చిదానంద స్వభావము గలది గనుక స్వధర్మ వశమున మృత్యురూప వినాశము జడము దుఃఖమునగు నధర్మముండి విముక్తి నొందును. అందుకొరకు ధర్మబుద్ధియోగ ప్రకార ప్రకాశిక ఆర్షవిద్య యుపయోగించును. ఆ యీ విద్య గీతయందు నాల్గవది.

ఈవిధముగ అయత్నసిద్ధములగు నవిద్యాస్మితారాగ ద్వేషాభినివేశములను క్లేశములచే విక్లిప్తముగు నాత్మయొక్క కేశాపగమార్థము. జ్ఞానైశ్వర్యవైరాగ్యధర్మలక్షణ బుద్ధియోగము లవసరములై నవి. వానిచే క్లేశలక్షణములగు నవిద్యాబుద్ధియోగములు నివృత్తినొందును. అవ్యయపురుషభక్తి భూతములగు విద్యావిద్యలు రెంటికి పరస్పర ప్రతిద్వంద్వీత్వమున్నది కనుక నవిద్యాతిశయమున విద్యయొక్కయు, విద్యాతిశయమున నవిద్యయొక్కయు. తిరోభావ మవశ్యం భావికదా !

ఇట్లు :- ఆత్మన్వరూపలక్షణ-శాంత్యుదయోపాయభూత-విద్యాబుద్ధికి విద్యావ్యయునందు యోగముబుద్ధియోగము. క్లేశో

దయోపాయభూత-అవిద్యాబుద్ధికి అవిద్యావ్యయనండు యోగము, అవిద్యాబుద్ధియోగము. ధర్మాదిచతుష్టయము. నధర్మాదిచతుష్టయము సీరెండు బుద్ధియోగములకును హేతువులు. కర్మాత్మకు బుద్ధ్యాత్మద్వారముననే యవ్యయాశ్మయండు విభాగముచే నుపపత్తియగును. కనుక నాకర్మాత్మ తనంతతానే బద్ధమో ముక్తమో యగునని యెరుంగవగును.

మరియొకటి :- సంసారయాత్రానిర్వాహకము లాత్మకు ధర్మము సీతీయనునవి రెండు సాధనములు. అందు ధర్మమెట్టిది? అధర్మమెట్టిది? యనుకొన్నచో:- సర్వప్రాణి సాధారణాత్మయగు నవ్యయుని స్వరూపధర్మములగు ఆనందవిజ్ఞాన మనోలక్షణవిద్యలును, బ్రహ్మక్షత్ర విడ్లక్షణ కర్మలు ననుసీయుభయము నేకారణమున ప్రకాశముచే బ్రవ రిల్లునో అట్టి యానాలుగు విద్యాబుద్ధులే ఆత్మస్వరూప ధర్మోదయహేతువులగుటవలన ధర్మములు. తద్విపర్యయముగ ధర్మావరణ హేతుభూతములగు కర్మలు అధర్మములు - ఆత్మధర్మోదయహేతు భూతకర్మలు ధర్మములు. వానికావరణహేతుభూతములగు కర్మలధర్మములు. విశ్వాత్మ కేకత్వము, దాని నపేక్షించి శాంత్యానందోదయ హేతుభూతములగు కర్మలు, ధర్మములు, ఒక జీవాత్మ విశ్వాత్మఖండభూతుడు, అత్యల్పరూపి, యట్టివాని నపేక్షించి శాంత్యానందోదయ హేతుభూతములగు కర్మలు, పరాత్మ వ్యాఖాతకత్వమున్నపు డధర్మములు. ఎలమన :- ఏకావయవ సాధకత్వమున్నను, అపరావయవబాధకములగు కర్మలు ఆత్మస్వరూప ధర్మానందప్రతిబంధకములుకదా! కనుకనే తత్తద్వ్యక్తి స్వార్థపరాయణులగు నైతికులు అహర్నిశ మత్యంతాధ్యవ

సాయ వ్యవసాయపరాయణులయ్యును, నితాంతాశాంతాత్ములై దుఃఖభాజులుగ నగపడుచున్నారు. వారికి గలలోనైన స్వాస్థ్యములేదు. ఇక:-అభ్యాసచారవశ్యమున దుఃఖమునే యానందముగ నెంచుకొని వారు సంతోషించుచున్నారన్నది వేరగువిషయము.

ఆయినైతికులు, ఏకైక జీవాతిక్షుద్రస్వార్థ సంసాధనార్థ మితరుల నహర్నిశము బీడింప వ్యగ్రచిత్తులై యుందురు. “ఆత్మోదయః పరగ్లానిః నీతిరి త్యభిధీయతే” యనుష్ఠానము స్థించువారై పరగ్లాని పూర్వకమగు నాత్మోదయము వాంఛించి విశ్వమందు పరస్పరమనోమాలిన్య విద్వోహములం జెంచి యశాంతి సంచారము గావింపుచున్నారు. “శాంతికొరకు నీతి యని యశాంతి ప్రయత్నములే జరుగుచున్నవి. కనుక ధర్మ విరుద్ధమగు నీతి ననుష్ఠించు సాధారణులు, అవరులు, విశ్వాస యోగ్యులుకారు.

“ఆధర్మేదైధతే రాజన్ తతోభద్రాణి పశ్యతి
తతః సపత్నాన్ జయతి సమూలస్తువి నశ్యతి.”

ఇక :- ధార్మికులన్ననో విశ్వవ్యాపి, ఏకమునగు నాత్మ స్వశరీరమందును బ్రవిష్టమని యెరింగి విశ్వమంతటను, శాంతి యుండిన తమకును సుఖోదయమగునని నిశ్చయించి స్వాస్థ్యముగా విశ్వార్థము కర్మలందు బ్రవర్తితురు. నైతికుల కర్మలు భూత మాత్రప్రవణములు. ధార్మికుల కర్మలు ప్రాణప్రవణములు. వీరొకచో భూతసంసక్తి నొందుట ప్రాణలాభార్థమే యనుకొన వలయును. బహిరంగ బలసాధన ప్రవణులుగు నైతికులకు భూమి ధనశస్త్రాది తుచ్ఛలాభము పురుషార్థము అంతరంగబల

సాధనప్రణాళిలగు ధార్మికులను ఆత్మబంధసంపత్తికొరకు ఆత్మ
యందు దైవతలాభము విశిష్టపురుషార్థము. భూతబలులు
నైతికులు. ప్రాణబలులు ధార్మికులు.

మరియు:- సార్థివాధిభౌతికపదార్థసాధితైహికమాత్ర
సుఖసంసాధనము నీతిమార్గము. దివ్యాధిదైవిక పదార్థసాధి
తైహికాతీత పారతాతీకోభయవిధ సుఖసంసాధనము ధర్మమా
ర్గము. పరావనతి సంసాధనము గామించి దానిచేతనే స్వాన్నతి
సంసాధన మనుకొనుట నీతిమార్గము. స్వాన్నతి సంసాధనము
గావించుకొని దానిచే పరావనతి సాధనమైన దనుకొనుట ధర్మ
మార్గమునం దొక నీతిమార్గమును, అప్తవిధ నీతిమార్గమునం
దొక ధర్మమార్గమును, అంతిర్భాగ్యమను నీవిషయము మహా
కవో జూచుకొందము :

ఇతి బుద్ధియోగవిద్యారహస్యమ్

విష్కర్ష.

1. తత్తత్కర్మ విషయక శ్రద్ధాసోపపాదికయగు నది
విద్య. అది యుపనిషత్తు. గీతయం దది నాలుగిధములు, 1 కర్తృ
యోగనిష్ఠా, 2 జ్ఞానయోగనిష్ఠా, 3 భక్తియోగనిష్ఠా, 4 బుద్ధి
యోగనిష్ఠ - యని. (1) తాతీక వైదిక నిత్యకామ్య సర్వవిధ
కర్మైకాంతారంభోపపాదిక యగువిద్య కర్తృయోగోపనిషత్తు.
ఇందలి యోగశబ్దము కర్తారంభమున బ్రయుక్తము. (2) తాతీక
వైదిక నిత్యకామ్య సర్వవిధ కర్మైకాంత సన్యాసోపపాదిక
యగు విద్య జ్ఞాన యోగోపనిషత్తు. ఇందలి కర్తృసన్న్యాసము
నందు సాంఖ్యశబ్దము ప్రయుక్తము. (3) నిష్కామముగనో,

పరమేశ్వర శరణాగతి సాధనోపాసనా కర్తవ్యవణత సకామము గనో భక్తియోగోపనిషత్తు. ఇందలి కర్తారంభమునం దుపాసనా శబ్దము ప్రయుక్తము. (4) కామ్యకర్త ఫలానాసక్తి పూర్వ కయు, సర్వవిధశుభ కర్తారంభోప పాదికయు నగువిద్య బుద్ధి యోగోపనిషత్తు. ఇందుసాంఖ్యయోగముల కేకత్వమున్నను యోగశబ్దమే యిష్టము.

2. ఈబుద్ధియోగోపనిషత్తులు రెండు భాగము లగును.

1. సమ్యగ్దర్శన లక్షణము, ఆత్మప్రకాశావరణ లక్షణ వాసనా కర్మసంన్యాస సూపమునగు జ్ఞానయోగము మొదటిది. ఇది యారంభక కర్తజనిత వాసనాకర్మ సంన్యాస లక్షణము గలదై సాంఖ్య మనిసించుకొనుచున్నది. తన్నిష్ఠులు సాంఖ్యులు. (2) సమ్యక్చారిత్ర్య లక్షణము సర్వవిధాత్మ బల సిద్ధి సమృద్ధి సూపమునగు కర్మయోగ ముత్తమము. (కర్మసన్యాసా త్కర్మ యోగో విశిష్టతే) ఇది యోగమందురు. తన్నిష్ఠులు యోగులు సాంఖ్య యోగములు రెండు నొకటియే యగు శాస్త్రము బుద్ధి యోగోపనిషత్తు. దీనికొకదానికే వాసనాత్మక కర్తైకాంత సన్యాస ధర్మమును, ఆత్మనిత్య జ్యోతిర్లక్షణ జ్ఞానోపపాదనము నుండుటచే సాంఖ్యత్వము. నిష్కామ సర్వవిధ కర్మకాంతా రంభ దర్శిత్యమునను, సర్వవిధాత్మ బల సిద్ధి సమృద్ధి రూపత్వ మునను, యోగత్వము.²

(3) ఈ విధముగ నిష్కర్మ సిద్ధించును :- (1) విశ్వప్రవ ణతచే సర్వవిధ ప్రవృత్త కర్మకరణము : కర్మయోగము. (2) ఆశ్చ ప్రవణతచే ప్రవృత్తి నివృత్తోభయవిధ కర్మ సంన్యస

నము జ్ఞానయోగము. (3) ఈశ్వర ప్రవణతచే ప్రవృత్తి నివృత్తో
భయవిధ కర్తృకరణము : భక్తియోగము. (4) విశ్వేశ్వరాత్మ
ప్రవణతచే సర్వవిధ నివృత్త కర్తృకరణము : బుద్ధియోగము.

(4) ఈ బుద్ధియోగోపనిషత్తు ఆచార్యభేదమున (1)
భగవద్విద్య, (2) సిద్ధవిద్య, (3) రాజవిద్య, (4) ఆర్షవిద్యయని
నాల్గువిధములు. అందు మొదటిది భగవంతుడగు కృష్ణునిచేతనే
భవ్యోపజ్ఞముగ నుపదిష్టము. తక్కిన మూడును అస్పృశ్యుడితర
పురాణ పురుషులచే నుపదిష్టములు. ఆయ్యవి తన కీప్తములని
యాదరాగమును స్వమత పుట్టి కొరకును, భగవంతు డను
వదించి ప్రదర్శించెను. అట్లు యీ బుద్ధియోగ చతుష్టయి, భగవ
ద్గీతోపనిషత్తు. ఈ శాస్త్ర చతుష్టయ మొక్కచోట సంగ్ర
హించి పదర్శింప బడినది. ఇదియే గీతా శాస్త్రము :

ఇతి నిష్కర్ష .

ఇతి శ్రీమత్కృండిన్యసగోత్ర పవిత్ర చల్లా సుబ్బా
రాయ తనూభవస్య కృష్ణమూర్తి శర్మకాః
కృతిషా, అనుశ్రుత్యుపనామక శ్రీవిజ్ఞాన
లక్ష్మీనారాయణీయే, ప్రస్థానమీ
మాంసాయాం, శ్రీమద్భగవ
ద్గీతోపనిష ద్విజ్ఞానకరిచ
యోనామ సంక్షేప

గ్రంథః సమాప్తః.